תלמוד בבלי · ראשונים · מאירי · סדר נזיקין

מאירי על בבא מציעא

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מאירי על בבא מציעא

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מאירי-על-בבא-מציעא/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 7
דף ב. 8
דף ב: 12
דף ג. 16
דף ג: 17
דף ד. 19
דף ד: 21
דף ה. 21
דף ה: 23
דף ו. 23
דף ו: 27
דף ז. 29
דף ז: 30
דף ח. 33
דף ח: 34
דף ט. 34
דף ט: 35
דף י. 38
דף י: 40
דף יא. 41
דף יא: 43
דף יב. 46
דף יב: 48
דף יג. 50
דף יד. 52
דף יד: 53
דף טו. 55
דף טו: 57
דף טז. 61
דף טז: 63
דף יז. 64
דף יז: 68
דף יח. 69
דף יח: 71
דף יט. 74
דף יט: 77
דף כ. 78
דף כ: 86
דף כא. 87
דף כא: 92
דף כב. 94
דף כב: 96
דף כג. 97
דף כג: 97
דף כד. 101
דף כד: 102
דף כה. 104
דף כה: 105
דף כו. 109
דף כו: 110
דף כז. 112
דף כז: 113
דף כח. 115
דף כח: 117
דף כט. 119
דף כט: 120
דף ל. 122
דף ל: 123
דף לא. 126
דף לא: 127
דף לב. 130
דף לב: 131

דף לג. 132
דף לג: 134
דף לד. 136
דף לד: 138
דף לה. 144
דף לה: 145
דף לו. 149
דף לו: 149
דף לז. 152
דף לז: 154
דף לח. 155
דף לח: 157
דף לט. 158
דף לט: 159
דף מ. 161
דף מ: 164
דף מא. 167
דף מא: 167
דף מב. 168
דף מב: 172
דף מג. 174
דף מג: 177
דף מד. 179
דף מד: 183
דף מה. 186
דף מה: 186
דף מו. 188
דף מו: 189
דף מז. 190
דף מז: 192
דף מח. 196
דף מח: 198
דף מט. 199
דף מט: 202
דף נ. 204
דף נ: 208
דף נא. 209
דף נא: 212
דף נב. 215
דף נב: 216
דף נג. 216
דף נג: 219
דף נד. 223
דף נד: 224
דף נה. 226
דף נה: 228
דף נו. 231
דף נו: 234
דף נז. 236
דף נז: 238
דף נח. 239
דף נח: 241
דף נט. 242
דף נט: 243
דף ס. 244
דף ס: 246
דף סא. 249
דף סא: 250
דף סב. 252
דף סב: 253
דף סג. 255
דף סג: 255
דף סד. 258
דף סד: 260

דף סה. 262
דף סה: 265
דף סו. 268
דף סו: 269
דף סז. 272
דף סז: 276
דף סח. 277
דף סח: 282
דף סט. 283
דף סט: 286
דף ע. 292
דף ע: 294
דף עא. 297
דף עא: 298
דף עב. 302
דף עב: 304
דף עג. 308
דף עג: 310
דף עד. 314
דף עד: 314
דף עה. 318
דף עה: 321
דף עו. 323
דף עו: 326
דף עז. 328
דף עז: 330
דף עח. 332
דף עח: 335
דף עט. 336
דף עט: 339
דף פ. 340
דף פ: 343
דף פא. 346
דף פא: 348
דף פב. 349
דף פב: 350
דף פג. 351
דף פג: 355
דף פד. 355
דף פד: 356
דף פה. 356
דף פה: 356
דף פו. 357
דף פו: 357
דף פז. 357
דף פז: 359
דף פח. 359
דף פח: 360
דף פט. 361
דף פט: 361
דף צ. 363
דף צ: 366
דף צא. 368
דף צא: 370
דף צב. 371
דף צב: 372
דף צג. 373
דף צג: 378
דף צד. 379
דף צד: 384
דף צה. 385
דף צה: 385
דף צו. 386
דף צו: 387

דף צז. 389
דף צז: 392
דף צח. 393
דף צח: 395
דף צט. 397
דף צט: 398
דף ק. 400
דף ק: 403
דף קא. 405
דף קא: 408
דף קב. 412
דף קב: 415
דף קג. 417
דף קג: 422
דף קד. 424
דף קד: 426
דף קה. 429
דף קה: 434
דף קו. 436
דף קו: 437
דף קז. 439
דף קז: 440
דף קח. 441
דף קח: 444
דף קט. 450
דף קט: 451
דף קי. 452
דף קי: 454
דף קיא. 457
דף קיא: 459
דף קיב. 459
דף קיב: 461
דף קיג. 461
דף קיג: 463
דף קיד. 465
דף קיד: 465
דף קטו. 466
דף קטו: 468
דף קטז. 473
דף קטז: 474
דף קיז. 478
דף קיז: 479
דף קיח. 482
דף קיח: 483

הקדמה

אמר מנחם בן שלמה לבית מאיר י"א זאת המסכתא ר"ל מסכת בבא מציעא אמנם היא מסדר נזיקין והורגלנו בלמודה אחר מסכת בבא קמא לסבה אשר הזכרנו בפתיחת החבור והיא כוללת עשרה פרקים וסדרן לפי שטתנו א' שנים אוחזין ב' אלו מציאות ג' המפקיד ד' הזהב ה' איזהו נשך ו' השוכר את האומנין ז' השוכר את הפועלים ח' השואל ט' המקבל י' הבית והעליה וכבר קדם לנו בפתיחת מסכת בבא קמא על שלשת המסכתות ר"ל בבא קמא ובבא מציעא ובבא בתרא ששלשתן מסכתא אחת חלוקה לשלשה שערים ונקרא הראשון בבא קמא כלומר השער הראשון כי השער יתורגם בלשון ארמי בבא ונקרא השני מציעא והשלישי בתרא וכן בארנו שם בענין שלשת המסכתות שהוא סובב לבאר עקרי הדינין במה שאין בו צד דיני נפשות כלל ובאו עניני השער הראשון לבאר הדינין והתביעות הבאות מזה לזה מצד הזק המגיע ממנו לחברו הן מצד ממונו הן מצד גופו ובאו עניני השער השני לבאר הדינין בתביעות הבאות דרך טענה מאדם לחברו שלא מצד היזק אלא מחמת טענות אחרות כענין המחלוקת במציאה ובפקדון והקנינים וההלואות ודרכי השאלה והשכירות והקבלנות ובאו עניני השער השלישי בדיני התביעות הבאות בקרקעות מצד הזק המגיע לשכנים מזה לזה בעניני דירתם או חזקת אחד במה שאינו שלו וכן בחלוקת הקרקעות המשותפים וחלוקת היורשים ועניני המורישים ודיני המכירות והנחלות ותקון שטרות:

ונשוב לדברי השער השני והוא ענין זאת המסכתא ר"ל מסכת בבא מציעא והוא שעניניה כמו שבארנו סובבים בדיני התביעות הבאות מאדם לחברו שלא על ידי הזק גופו או ממונו אלא על ידי טענות ותביעות מזה לזה ועל זה הצד יחלקו עניני המסכתא לשמנה חלקים הראשון לבאר בו עניני המציאות על איזה צד זוכה בה הוא לבדו או אחר עמו ועל איזה צד מחזיר ועל איזה צד אינו מחזיר והרבה ענינים אחרים שבמציאה השני בעניני הפקדון על איזה צד הוא חייב בשמירתו ועל איזה צד הוא חייב בתשלומיהן אם לא שמרן כראוי ואבדו או שנפחתו ודברים אחרים שבדין הפקדון השלישי בעניני ההקנאה שבמטלטלין ר"ל במי שמחליף איזה דבר בדבר אחר איזה נקראת מטבע אצל חברתה שתהא קנויה בכל מקום שהיא במשיכת חברתה וכן דיני אונאה שבמקח וממכר על איזה צד חוזרת ועל איזה צד נמחלת הרביעי בעניני הרבית שבהלואות על איזה צד נאסר החמישי בעניני שכירות בהמה או פועלים או אומנים ואירע מחלוקת בין השוכרים ובין הנשכרים וכן בדיני ארבעה שומרין שהם שומר חנם ושומר שכר ושואל ושוכר הששי בעניני שכירות בתים השביעי בעניני קבלנות ואריסות וחכירות והמצרנות ודין פרעון

שכר שכיר ודין הבא למשכן על איזה צד אסור או מותר השמיני בעניני מי שהבית לאחד והעליה של אחר שאירע מחלוקת בין שניהם והוא ממין המסכתא השלישית עד שאמרו עליו שהיה ראוי לכללו במסכתא השלישית אלא שנתגלגל בזו מפני שנתגלגל בה מעניני שכר שכיר כמו שיתבאר שם החלק הראשון יתבאר בשני הפרקים הקודמים והחלק השני יתבאר בפרק המפקיד והחלק השלישי יתבאר בפרק הזהב והחלק הרביעי יתבאר בפרק איזהו נשך והחלק החמישי יתבאר בפרק השוכר את הפועלים ובפרק השוכר את האומנין ובקצת פרק השואל והחלק הששי יתבאר בפרק השואל והחלק השביעי יתבאר בפרק המקבל ובקצת פרק אחרון השמיני יתבאר בפרק אחרון זהו יסוד המסכתא דרך כלל אלא שבאו בה הרבה דינין גדולים ועצומים על ידי גלגול כמו שיתבאר:

והפרק הראשון ממנה יסוד הכונה בו להתחיל בביאור עניני החלק הראשון ורובו יסוב על ארבעה ענינים הראשון לבאר בו שנים שנחלקו במציאה איזה זכה בה מתחלה כיצד הוא דינם וכן בכל דבר ששניהם מוחזקין בו השני במה שאין מוחזק בו אלא אחד אלא שהשני מהרהר על חזקתו וטוען שבשבילו החזיק ושהוא זכה בה השלישי במציאה שאין בה ספק שאחד החזיק בה ואין הלה טוען בה אלא מצד שהזוכה הוא ברשותו אם שהמוצא בנו או בתו או עבדו או אשתו וכיוצא באלו הרביעי במוצא דברים שאין לו הניה בהם ויש בהחזרתם זכות לאחד וחובה לאחר כגון שטרות על איזה צד יחזיר ועל איזה צד לא יחזיר זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיבאו עוד בו הרבה דינין על ידי גלגול דינין אלו כענין סוגית התלמוד כמו שקדם ועל הדרך שיתבאר:

דף ב.

והמשנה הראשונה ממנו אמנם תכוין להתחיל בביאור עניני החלק הראשון והוא שאמר שנים אוחזין בטלית זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה זה אומר כלה שלי וזה אומר כלה שלי זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו זה אומר כלה שלי וזה אומר חציה שלי האומר כלה שלי ישבע שאין לו בה פחות משלשה חלקים והאומר חציה שלי ישבע שאין לו בה פחות מרביע זה נוטל שלשה חלקים וזה נוטל רביע אמר הר"ם זה הדין כשאוחז כל אחד משניהם בחוטי שפת הטלית אבל אם תפש כל אחד מהם לעצמו בחלק ממנו יש לכל אחד משניהם מה שתפש והחזיק והנשאר מן הטלית יחלקו אותו בשוה אחר שישבעו שניהם כמו שנזכר ומה שאמר זה אומר כלה שלי הוא מדבר כשמכר המוכר הטלית לאחד משני בני אדם שהיו מצויים לפניו בדמים ידועים וכל אחד משניהם נתן לו אותם הדמים ולקח מן

האחד ברצונו ומן השני אנוס וקבל אותו ממנו על דעת שיחזיר לו למוכר שאינו יודע לאי זה מכר מהם וכל אחד מן הלוקחים טוען לו מכר ברצונו ישבעו שניהם כמו שאמר בתקנת החכמים כדי שלא יהא כל אחד תופש בטליתו של חברו ויחלקו הטלית והדמים שנתן האחד מהם ויחזיר להם למוכר ואלו יודע המוכר מי היה הלוקח ויאמר לזה מכרתי יהיה נאמן בעדותו ואעפ"י שהטלית ביד שניהם וטוען כל אחד משניהם אני לקחתיה ותהיה עדותו כדין עד אחד דעלמא ואז תהיה השבועה דאוריתא מפני העד לא בתקנת חכמים כמו שאמרנו ולא יזכה בטלית האחד יותר מחברו אלא אם יצטרף אל המוכר עד אחד ומעקרנו כי הנשבע ונוטל שום דבר בשבועתו לא ישבע יותר ממה שראוי ליטול באותה שבועה ולפיכך זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ולא ישבע שהיא כלה שלו מאחר שאינו נוטל אלא חציה ועל אלו הדינין כלן תקיש ותדון:

אמר המאירי שנים אוחזין בטלית זה אומר אני מצאתיה וכו' משנה זו אתה צריך לפרשה במציאה שאין אדם חייב להחזירה כגון שנתברר להם שהיה טלית של הפקר או שנתברר להם שהיתה של אחד מעובדי האלילים כגון שמצאה בעיר שרובה מהם והרי אלו אינן בכלל חזרת אבדה כמו שביארנו בפרק הגוזל בתרא או אף של ישראל וכגון שמצאה במקום שאין חייב להכריז מצד שנתיאשו הבעלים כגון שרבים מצויים שם על הדרך שיתבאר במסכתא זו ונמצא מ"מ שהמוצאה זוכה בה ואלו היה הטלית תחת ידו של אחד והיה חברו צווח וטוען אף אני מצאתיה והגבהתיה עמך הרי היא בחזקת אותו שהיא תחת ידו שהרי נעשה חברו מוציא מחברו וכל המוציא מחברו עליו הראיה וכן פרשו בגמ' שאף אם היו שניהם מוחזקים בה אם היה אחד מוחזק בה בהרבה וחברו במועט כגון שהיה זה אוחז שני שלישי הטלית וחברו שליש האחר זה זוכה במה שתחת ידו וזה במה שתחת ידו וכן אם היה זה אוחז שלישיתו וזה עשיריתו ושאר הטלית נשאר באמצע זה זוכה במה שתחת ידו וזה זוכה במה שתחת ידו והשאר חולקים בשבועה בשוה ונמצא שאם היה זה תופש חציה מכאן וזה חציה מכאן עד שלא נשאר באמצע כלום שזוכה כל אחד בחציה בלא שבועה הא למדת שאם היתה תפישת הטלית שוה לזה כזה כגון שהיה זה תופש שלישיתה מכאן וזה שלישיתה מכאן ושאר הטלית נשאר באמצע שכל הטלית נחלק בשוה מקצתו בשבועה ומקצתו בלא שבועה הא לא נאמר במשנתנו שכלו נחלק בשוה ובשבועה אלא כגון שהיו שניהם אוחזין זה בשני צציותיו מכאן וזה בשני צציותיו מכאן וכל הטלית באמצע וכל שכיוצא בזו אמרו שכל ששניהם חולקין זה אומר אני מצאתיה כלומר אני הגבהתי תחלה ואתה הוא שבאת ותפשת בראשו של טלית אחר הגבהתי ונמצאת הטלית כלה שלי ואף השני טוען כנגדו כן זה ישבע שאין לו בה פחות

מחציה וכו' כלומר שלא ישבע על דבורו שהוא אמת ר"ל שכלה שלו שאין משביעין את האדם על מה שאין שבועתו מועלת לו והרי אין שבועתו מועילתו אלא לחציה ומתוך כך אינו נשבע אלא על חציה:

ושמא תאמר ישבע בהדיא שיש לו בה חציה הרי הוא מחליש בכך את דבורו הראשון ומתוך כך נשבע בלשון שלילה שאין לו בה פחות מחציה ומתוך שיש לחוש בלשון זה שיש בו צד הערמה שהרי אפשר שאין לו בה כלום ומאחר שאין לו בה כלום הרי אין לו בה פחות מחציה תקנו בגמרא נסח שבועה זו שכך הוא שבועה שיש לי בה ואין לי בה פחות מחציה ושמא תאמר מה אנו צריכים לתקון זה והלא על דעת בית דין משביעין אותו פירשו הקדמונים שאעפ"כ אין ראוי לבית דין להכניס עצמן בלשון מסופק ולי נראה שאין דעת בית דין מועיל אלא לדברים שבלב או כל דבר שבית דין ראויים לטעות בו הא כל שהוא מוציא בפיו נסח שאין שבועתו כלום מה ענין דעת בית דין לכך ומתוך כך הוצרכנו לתקן את הנוסח ואחר שנשבעו חולקין אח הטלית בשוה על הדרך שבארנו:

ושבועה זו פרשו בגמרא שאינה מן הדין שהרי הואיל ושניהם מוחזקין בה ושניהם חולקין מה תועלת בשבועתם אלא שתקנת חכמים היא כדי שלא יהא כל אחד הולך ותוקף בטליתו של חברו ואומר שלי היא כדי שיזכה בחציה בלא שבועה ומ"מ הרי היא בנקיטת חפץ כדין שבועת המשנה:

זה אומר כלה שלי כלומר שהגבהתי את כלה וזה אומר חציה שלי כלומר שאף אני הגבהתיה עמך ונמצא שאין הטענה אלא בחצי הטלית ונמצאת שבועתם סובבת על חצי הטלית וחצי זה שעליו הטענה זוכה כל אחד בחציה שהוא רביע הטלית ונמצא ראשון זוכה בשלשה חלקים וזה זוכה ברביע ואין אומרין שנאמין לזה האומר חציה מתוך שיכול לומר כלה שלי והיה זוכה בחציה שהרי אין הטענה אלא בחציה וחצי זה שהטענה עליו הרי הוא כאלו שניהם מוחזקין בה ואין אומרין מגו להוציא ממון וא"ת יועיל מיהא מגו ליטול רביע בלא שבועה אין זה כלום שאין מגו בא להקל והרי אף אם היה אומר כלה לא היה זוכה בחציה אלא בשבועה וכל שאתה מקל בו אף משבועת התורה לשבועת חכמים אין בו דין מגו שאין מגו מועיל ליתר ממה שלא הועילה טענה ראשונה וזה שנשבע שאין לו בה פחות משלשה חלקים אף הוא בנסח המתוקן ר"ל שיש לי בה ואין לי בה פחות משלשה חלקים ושמא תאמר ולמה כולל בשבועתו חצי הטלית שאינו בכלל הטענה מפני שאם ישבע שיש לו בה ושאין לו בה פחות מרביע שמא דעתו על רביע שבצד הטלית שאינו בכלל הטענה לפיכך צריך להזכיר בשבועתו כל מה שהוא זוכה בו:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שבארנוה הלכה היא:
המשנה השניה והיא גם כן מענין החלק הראשון היו שנים רוכבין על גבי בהמה או שהיה אחד רכוב ואחד מנהיג זה אומר כלה שלי וזה אומר כלה שלי זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו ובזמן ששניהם מודים או שיש להם עדים חולקין בלא שבועה בשוה אמר הר"ם למדך שרוכב ומנהיג שוין ובלבד שינענע רגליו על הבהמה כדי שתלך ואם לא היה כן אלא שהיה יושב עליה בלבד המנהיג קנה והודיעך שאם הודו או באו עדים ואפי' אחר שפסקנו הדין עליהם בשבועה חולקין שלא בשבועה:
אמר המאירי היו שנים רוכבים על גבי בהמה ר"ל בהמה של הפקר או שהיה אחד רכוב ואחד מנהיג ופי' רכוב אף בלא הנהגה ברגליו אלא שרכוב על בהמה ותופס במוסרה והאחר מנהיג הבהמה במקל או במשיכת המוסרה זה אומר כלה שלי שזכיתי בה תחלה ואח"כ רכבת עמי או הנהגת אותה וזה אומר וכו' זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה ויחלוקו כדין הנזכר במשנה ראשונה שהרי תפיסתם שבבהמה שוה לתפיסתם בטלית ואע"פ שלענין קניה מחברו אין הבהמה נקנית ברכיבה בלא הנהגה מ"מ לענין מציאה קנה ובזמן ששניהם מודים ששניהם זכו בה כאחת או שיש עדים בכך יחלוקו שלא בשבועה ואע"פ שדבר זה לא היה צריך להשמיענו כלל למדנו ממנה שהמגביה מציאה לחברו קנה חברו כמו שבארנו למעלה:
זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא לדעת קצת וכן דעתי נוטה ומ"מ חכמי האחרונים פוסקים לפי מה שיראה להם מסוגית הגמרא שרכיבה בלא הנהגה ברגליו אינה קונה אף במציאה וכל שבא אחר וזכה בה זוכה השני לבדו וכל שכן במקום מנהיג שהמנהיג קנה ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הן:
המציאה אעפ"י שראה אותה הרואה ונתן לב ליטלה והניד את פסיעותיו לילך לזכות בה לא קנאה עד שיגביהנה כמו שיתבאר המשניות של פרק זה שאין לשון מציאה אלא בהגעה לידו והוא שאמרו לענין אבדת עובדי האלילים שלא סוף דבר שאם לא באה לידו אינו חייב להשתדל ולחזר אחריה כדי להמציאה לבעליה אלא אף מי שמצאה והגיע לידו אינו חייב להחזירה שהרי ומצאתה הנאמר במקרא שהגיעה לידו משמע ואעפ"כ נאמר שם לכל אבדת אחיך ואין אחוה לעובדי האלילים שאינם תחת גדר הדתות עם האומות הגדורות בדרכי הדת כמו שבארנו בפרק הגוזל:

דף ב:

טלית זו שהיו שנים אוחזין בה על הדרך האמור במשנה אלא שאין באין בה מטענת מציאה אלא מטענת מקח ר"ל שזה אומר אני לקחתיה וזה אומר אני לקחתיה יש בענין זה הרבה סברות וכלם תלויות בביאור מה שאמרו כאן מקח וממכר נחזי זוזי ממאן נקט והוא שגדולי הרבנים פירשו בה נשאל את המוכר למי מכרה שהרי נאמן בעל המקח לומר לזה מכרתי ולזה לא מכרתי כמו שהתבאר בקדושין ואע"פ שהתבאר שם שלא נאמר כן אלא בעוד שמקחו בידו וזה אין מקחו בידו שהרי שניהם אוחזין בה כבר בארנו שם שלא הוצרכנו למקחו בידו אלא בשלקח מעות משניהם מזה מדעת ומזה שלא מדעת וכל שאין מקחו בידו אינו נאמן לומר מזה נטלתי מדעתי ומזה בעל כרחי ואפילו החזיר המעות לאחד מהם שאינו מדקדק כל כך משיצא מקחו מתחת ידו הא כל שלא קבל דמים אלא מאחד נאמן אף בשאין מקחו בידו והעמידוה בכיוצא בזו ר"ל שלקח משניהם מזה מדעת ומזה שלא מדעת שאין למוכר עוד נאמנות בכך ואף אנו לא נתברר לנו דבר זה ר"ל מאיזה מדעת ומאיזה שלא מדעת ואין גדולי הרבנים גורסין כאן ולא ידע שהרי אף אם ידע אינו נאמן כלל אפילו כעד אחד דעלמא להביאו לידי שבועה שאינו מדקדק בדבר ומתוך כך הם גורסין ולא ידעינן או ולא ידיע:

נמצא לפי פירושם שכל שאחזו שנים בטלית זו ואמר כל אחד מהם אני לקחתיה אם היה המוכר לשם ושאלוהו והשיב שלזה מכר וממנו לבדו קבל המעות נאמן כשני עדים להוציא ממון על פיו ואם קבל המעות משניהם ולא ידענו מאיזה מדעת ומאיזה שלא מדעת אע"פ שהחזירן לאחד מהם אינו נאמן כלל אף כעד אחד להשביע את האחר שבועת התורה ולהיות זה שהוא מעיד עליו שפרעו נוטל חציו בלא שבועה אלא שניהם נשבעין מכח התקנה וחולקים אלא שהקשו על פירושם היאך אפשר במי שמקחו אינו בידו שיהא נאמן כשני עדים להעמיד המקח ביד האחר כשמעיד שממנו לבד קבל המעות ומה לו יותר משאר עד אחד דעלמא אחר שיצא המקח מתחת ידו שכל שהמקח תחת ידו הוא שיש לנו לומר כך הואיל והוא כשליש שהוא נאמן כשני עדים אבל כל שאינו בדין שליש היאך מוציאין ממון על פיו וכן כשאינו בידו וקבל מעות משניהם מזה מדעת ומזה שלא מדעת מפני מה אינו נאמן כעד אחד להביא את האחר לידי שבועת התורה ולהיות האחר נוטל חציו שהוא תפוש בו בלא שבועה ומ"מ גדולי המפרשים נותנין טעם לדבריהם ר"ל על שלא קבל אלא מאחד מהם שהוא נאמן כשני עדים ועל שקבל משניהם שלא להאמן אף כאחד שכל שלא קבל אלא מאחד מהם אין אנו שואלין לו למי מכר ומי לקח ממנו שאם כן אינו נאמן כשני עדים אלא אנו שואלין לו אותן

מעות שבידו מי נתנם לו ועל מעות שבידו ודאי ראוי הוא להאמינו שהרי הוא אצל אותם המעות כעין שליש שהוא נאמן במה שתחת ידו ומתוך שאנו מאמינין אותו שמפלוני היו נגמור את הדין שהמקח שלו לא על פי עדותו ויראה לי סעד לדבריהם מלשון התלמוד שאמר ניחזי זוזי ממאן נקט ולא אמר נחזי למאן זבין אבל בשקבל משניהם אין אנו צריכין אלא לדעתו למי נתרצה ואין ראוי להאמינו כלל הגע עצמך שלא החזיר המעות עדין לאותו שלא נתרצה לו שמא מתוך שזה שנתרצה לו נוח יותר מן האחר הוא אומר עליו שלא נתרצה לו כדי שלא יכופנו מיד בהחזרת המעות:

וגדולי המחברים פרשוה במקחו בידו ולא אמרו שנים אוחזין אלא על מציאה וא"כ נשאל למוכר ויהא נאמן הואיל ומקחו בידו ותרצה בנקט מתרויהו והוא עצמו לא ידע מאיזה מדעת וכו' ואם כן אף במקחו בידו אינו נאמן שאין כאן עדות כלל ומ"מ כל שידע נאמן כשנים הואיל ומקחו בידו ואם יצא המקח מתחת ידו אף בידע אינו נאמן כשנים אלא כעד אחד וזה שתפש דנקט מתרויהו בלא ידע והוא הדין אף בנקט מזה הואיל ולא ידע הוא מפני וסתם הדברים כל שאינו לוקח אלא מאחד יודע הוא ממי לקחם כמו שנבאר והוא שכתבו שכל שלא ידע שלא קבל מעות אלא מאחד ויצא המקח מתחת ידו הואיל ומן הסתם יודע ממי לקח יש כאן עדות כעד אחד אבל לא כשנים:

וכן גדולי המפרשים סוברים בשתיהן שכל שהוא יודע שנאמן בהם כעד אחד ולא כשנים ופירשו בשמועה זו ניחזי זוזי ממאן נקט שנשאל לאותם השנים האדוקים בטלית וכגון שאין כפירת ממון ביניהם אלא שזה מודה לחברו שהוא נתן המעות אלא שאומר אני לקחתי תחלה ולי נתרצה המוכר ומשכתי אלא שהקדמת ונתת מעות וכבר ידעת שאין קונות והוא שואל מעתה נגמור הדין לאותו שנתן מעות ומסתמא לא נתרצה המוכר אלא לו ומשיכה בלא רצוי מוכר אינו כלום ולא שנשאל למוכר שהמוכר אינו נאמן בכך כדי להוציא ממון על פיו אלא כעד אחד לבד לשבועה וכן הענין והפירוש באותה האמורה בקדושין ואי אתה יכול לפרש שנשאל למוכר ולענין שבועה שהרי על הוצאת ממון הוא טורח שעל מה שאמר אין מקחו בידו אינו נאמן ורוצה לומר לו להעמיד הממון ביד האחד על פיו הוא שואל ניחזי זוזי ממאן נקט ר"ל להעמיד הממון ביד אותו שהוא מעיד לו ואין המוכר נאמן בכך אלו היה מחלקת בה בין שניהם אלא שאין מחלקת ביניהם בנתינת המעות אלא למי נתרצה ועל הדרך שביארנו ואף הם מביאים ראיה לפירושם שאם היה מחזר בעל התלמוד בשאלה למוכר ישיבהו בשמת או שאינו לשם אלא שלדעתי אין זו ראיה שמאחר שהוא אומר בשאין מקחו בידו שאינו נאמן אלמא שהוא לשם ועל זה הוא שואל ניחזי זוזי ממאן נקט ואף כשתפרש בשאלה למוכר אי

אפשר לפרש שאינו לשם שהרי כשהוא לשם אתה עוסק עד שאתה אומר עליו שאינו נאמן ומ"מ יש ראיה שאם בשאלה למוכר אתה עוסק ושיש כפירת ממון ביניהם והוא שכל אחד מהם אומר אני נתתי המעות והרי יש כאן ודאי רמאי שדינו כי יהא מונח עד שיבא אליהו לדעת גדולי הרבנים כמו שיתבאר ואף לדעת החולקים בסברא זו הא מ"מ אמרו עליה בגמרא מי יימר דאיכא רמאי ולא אקשי בה תינח מציאה וכו' אלמא שאף במקח וממכר כן ותירצוה כשקבל משניהם ואין כאן ודאי רמאי שכל אחד חושב שאליו נתרצה המוכר ולמדת מפירושם שכל שהמקח אינו בידי המוכר אין המוכר נאמן אלא כעד אחד דעלמא הא כעד אחד מיהא נאמן:

וחכמי האחרונים שבצרפת מפרשים אותה בשאלה למוכר והם גורסין ולא ידע ולא לענין הוצאת ממון שכל שאין בידו אינו נאמן אלא שאם ידע לא גרע מעד אחד דעלמא והרי זה שאמרו אין מקחו בידו אינו נאמן פירושו כשני עדים אבל כעד אחד נאמן וא"כ נחזי זוזי ממאן נקט ויהא נאמן בכך להביא את שהוא מכחישו לשבועת התורה ואת שהוא מסייעו יטול חציה בלא שבועה וזו שבקדושין צריך לפרש לדעתם נחזי זוזי ממאן נקט ונשביע את האחד על פי המוכר ולא יהא כדין מוציא מחברו ומ"מ נראין הדברים דעל הוצאת ממון היא אמורה כמו שכתבנו למעלה ולא על ענין שבועה ועוד שהרי אין זו כשבועת עד אחד דעלמא ששבועת עד אחד ליפטר היא ולא ליטול:

יש שפרשו שאף במקחו בידו מוכר אינו נאמן ומפרשים ניחזי זוזי ממאן נקט האמור בקדושין על ריש השמועה במי שמקחו בידו ואמר שאף בזו ניחזי זוזי ממאן נקט ורוצה לומר בעדים ואף במקחו יוצא מתחת ידו וגדולי המפרשים דחו פירוש זה דחיה גמורה ופרשו שאין צריך לומר בשאין עדים ממי לקח המעות שהוא נאמן מתוך שאפשר לו לומר לא נטלתי מאחד מהם אלא אף אם יש עדים שנטל מעות מאחד מהם נאמן הוא לומר מזה נטלתי הואיל והמקח תחת ידו אלא לא שאלו שם נחזי זוזי וכו' אלא אשאין מקחו בידו:

ויש מפרשים נחזי זוזי ממאן נקט בשאלה למוכר ולהעמיד הטלית ביד מי שהוא מעיד עליו שנתן ואע"פ שאין מקחו בידו הואיל ואף זה תפוש בטליתו תהא תפישתו עם סיוע עדותו של מוכר כעדות שלם להפקיע תפישתו של האחר ומ"מ זו של קדושין אינה עולה לדבריהם כהוגן ופרשוה כשאף המוכר עצמו אינו יודע והם גורסין ולא ידע והרבה ראיתי טורחים לפרש בכל אותם שגורסין ולא ידע מפני מה לא פרשוה בנקט מהם ולא ידע מאי מיניהו ולדעתי אינה שאלה שאינו מצוי בלוקח מעות מאחד לבד שלא יהא זכור ממי לקחם כמו שבארנו למעלה:

וגדולי הפוסקים אף הם פרשוה בהלכותיהם ולא עלתה בידם כהוגן וכבר רמזנו שטתם למעלה בשם גדולי המחברים:

שאר טענות שהיו בין מוכר ללוקח כגון זה אומר מכרת לי וזה אומר לא מכרתי או ששניהם מודים במכירה וחולקים בנתינת הדמים או באיזה תנאי שזה אומר כך היה וזה אומר כך היה יתבאר בכלן במקומו שהמוציא מחברו עליו הראיה אלא שמשביעו הסת כשאר הדינין ואם יש עד אחד או הודאת מקצת משביעו שבועת התורה:

במסכת שבועות התבאר בחנוני והוא שבעלי בתים רגילין אצלו ליקח כל מה שהם רוצים ממנו מעט מעט מסחורתו או מטבע בשכר חליפין עד שיצטרף לחשבון גדול ופורעין לו ואמר לו בעל הבית תן לבני בסלע חטים או לפועלי בסלע מעות ואמר לו החנוני הן ולאחר זמן הוא אומר נתתי והם אומרים לא נטלנו הרי הפועל או בעל חוב נשבע שלא נטל ונפרע מבעל הבית וחנוני נשבע שנתן ונפרע מבעל הבית והתבאר שם ששבועת הפועל במעמד החנוני שמא מתוך כך יתביישו זה מזה ויזהרו על שבועתם ושבועה זו משבועות המשנה שהם בנקיטת חפץ כמו שיתבאר במקומו ואע"פ שאתה רואה בשבועה זו שעל כל פנים אחד מהם בא לידי שבועת שוא אין אנו חוששין לכך ומכאן אתה למד למשנתנו שאפילו טענו בטלית זה בדרך שאי אפשר שלא לבא אחד מהם לידי שבועת שוא כגון שאינה בדרך שיהא באפשר לומר שמא שניהם הגביהוה כאחד רשאי לישבע כל אחד מהם שחציה שלו אלא שזה אומר אני הגבהתי אותה ואחר זמן להגבהתי בא זה ותקפה מצד אחר וכן חברו טוען עליו אף בזו חולקין בשבועה ואע"פ שאחד מהם בא לידי שבועת שוא בודאי:

במסכת בבא קמא התבאר על שור שנגח פרה מעוברת וראו עדים את נגיחתה מרחוק ולאחר שעה באו אצלה ונמצאת פרה מתה ועוברה מת בצדה ואין ידוע אם קודם נגיחה ילדה ונמצא שאין בעל השור חייב בנזקי הולד או שמא אחר נגיחה ילדה ומכח הנגיחה מת הולד והרי בעל השור חייב אף בנזקי הולד הרי בעל השור משלם לפרה כדינו חצי נזק לתם ונזק שלם למועד אבל לולד אינו משלם כלום שהמוציא מחברו עליו הראיה ואין אומרים ממון המוטל בספק חולקין אף בדבר כזה שראוי לבית דין לספק עליו ואפילו אמר הניזק בריא והמזיק שמא כמו שהתבאר שם ואין צריך לומר בשמא ושמא או בבריא ובריא:

וכבר בארנו במשנתנו שכל שאחד מהם תופש בו נוטלו בלא שבועה הואיל ונעשה חברו מוציא במה שתפש הלה ומ"מ שאר הטלית הואיל ואין אחד מהם מוחזק בו חולקין בשבועה כמו שבארנו ויש מפרשים שמועה זו של סמכוס במחליף פרה בחמור וילדה

הנזכר בפרק השואל וכן יראה ממה שאמר ולרבה בר רב הונא דאמר אמר סמכוס אפילו בריא ובריא ודברי רבה בפרק השואל הם ומ"מ לענין פסק זה וזה שוין:

דף ג.

בפרק שלישי יתבאר ששנים שהפקידו אצל אחד שלש מאות דינרין בכרך אחד והודיעוהו שמנה של זה ומאתים של אחר וכשבאו לתבוע פקדונם אמר כל אחד מהם מאתים שלי נותן מאה לזה ומאה לזה והשאר יהא מונה עד שיבא אליהו ושמא תאמר במשנתנו והלא אחיזת הטלית שביד כל אחד ואחד הוא כמנה המוחזר לכל אחד מאלו השנים ושאר הטלית כשאר המעות וכשם שאנו אומרים בשאר המעות שיהו מונחים עד שיבא אליהו כך היה לנו לומר בשאר הטלית פרשו גדולי הרבנים שבזו אפשר שאין כאן רמאי שאפשר ששניהם זכו בה הא כל שיש ודאי רמאי כגון שאר המעות והוא מנה השלישי וכן בכאן כל שנחלקו שזה אומר אני ארגתיה וזה אומר אני ארגתיה או כל כיוצא בזה שיש כאן רמאי בודאי יהא שאר הטלית מונח עד שיבא אליהו ואין נראה כן שהרי בארנו למעלה שאף בזמן שאי אפשר שלא לבא אחד מהם לידי שבועת שוא חולקין בשבועה ומ"מ אף הם חולקים בה ולדעתם כל שיש רמאי בודאי ואין אחד מוחזק יהא מונח עד שיבא אליהו ואע"פ שבחנוני על פנקסו ודאי איכא רמאי ואין אומרין להוציא הממון מבעל הבית ולהניחו ביד בית דין עד שיבא אליהו או שיתברר הדבר חנוני הוא שאמרנו בו כן וכמו שהוזכר הטעם כאן אנא שליחותא דידך קא עבידנא וכו' ר"ל שאין לחנוני טענה עם הפועל ולא לפועל עם החנוני אלא כל אחד מהם עם בעל הבית ובכל אחד מהם אנו אומרים שמא זה עם בעל הבית אינו רמאי אבל בשאר מקומות אין אומרים כן:

ומ"מ כל הגאונים מסכימים שלא נאמר דין יהא מונח עד שיבא אליהו אלא בממון שכבר הוא ביד שליש שמאחר שהוא ביד שליש יהא מונח לשם עד שיתברר הדבר ואע"פ שבלקח מאחד מחמשה אמרו שמניח גזלה ביניהם ומסתלק פירושו מניח ביד בית דין הא כל שאין מונח ביד שליש אע"פ שיש רמאי בודאי חולקין על הדרכים שיתבאר וכן נראה מסוגיא האמורה בשנים אדוקים בשטר ומ"מ כל שאפשר שאין אחד מהם רמאי אפילו הוא ביד שליש פירשו חכמי הדורות שלפנינו שחולקים ומ"מ בלא שבועה שהרי אין שבועה אלא במוחזקים ומתקנה שהזכרנו שלא יהא כל אחד הולך ותוקף בטליתו של חברו:

הרבה דינין חלוקין יש בעניני ממון המוטל בספק ומה שיראה לכלול בדין זה הוא שכל שהוא מוחזק ביד אחד או שהוא מוחזק שהוא שלו אע"פ שאינו ברשותו כגון פרה באגם על הדרך האמור בפרק השואל המוציא מחבירו עליו הראיה ואם שניהם מוחזקים לגמרי כגון טלית שזה תפש חציה מכאן וזה תפש חציה מכאן חולקים בלא שבועה וכן הדין בשהיה ברשות שניהם כך דעתי נוטה וכן יראה ממה שכתבנו במשנה אבל כל ששניהם כעין מוחזקים כגון שתפש זה בציציות מכאן וזה בציציות מכאן חולקים בשבועה ומ"מ הראשונים פרשו שכל ששניהם מוחזקים או כעין מוחזקים חולקים בשבועה כדין שנים אוחזים וכן הדין לדעתם אם הדבר ברשות שניהם:

ואם הדבר ביד שליש ויש בה ודאי רמאי יהא מונח עד שיבא אליהו ואם הוא ביד שליש ואין ודאי רמאי חולקין בלא שבועה לדעת קצת ובכלל זה כל שאנו מסופקים בזכות זה למי מצד שההוראה נעלמת לחכמים כגון בהמה שנמסרה לשומר ונגנבה ויש צדדין שנסתפקו בה חכמים הכפל למי אם לשומר אם לבעלים כמו שיתבאר בפרק המפקיד ואם הדבר ברשות הרבים או ברשות שאינה של שניהם ואין חזקה לאחד יותר מחברו ויש לברר טענתם ר"ל שאין הדבר מסופק מעקרו כגון זה אומר של אבותי וכו' ואפשר לענין להתברר על פי עדים כל דאלים גבר שהאחד נעשה מוציא מחברו ואם אין לברר הדבר כגון שהדבר מסופק מעיקרו ואין דררא דממונא לשניהם כגון שני שטרות היוצאים ביום אחד או נכסי לטוביה שודא דדייני ואם אין לברר את הדבר ויש דררא דממונא לשניהם כגון מחליף פרה וכו' אף הוא בדין חלוקה שלא בשבועה וגאוני ספרד חולקים בקצת דברים שבכלל זה במסכת בבא בתרא פרק שלישי ואין מחלקין במה שביד שליש בין שיש רמאי לשאין רמאי ואין לנו להכריע:

כבר ידעת שמודה מקצת חייב שבועה על השאר שלא הודה בו הא אם כפר בכל פטור כמו שיתבאר כפר בכל ובאו עדים והעידו על מקצתו משלם מה שהעידו ונשבע על השאר שלא תהא הודאת פיו גדולה מהעדת עדים ואע"פ שהטעם הנזכר בשבועת מודה מקצת אין לו מקום אלא למודה מפי עצמו כמו שיתבאר מדברי רבה שאמר מפני מה אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע כמו שבארנוה בפרק הגוזל מ"מ אחר שנאמר הדין בהודאת עצמו נחייבהו כן בהעדת עדים מקל וחומר:

דף ג:

מודה בקנס פטור שנאמר אשר ירשיעון אלהים פרט למרשיע את עצמו וכבר בארנוה בבבא קמא:

יתבאר במקומו שכל מצות לא תעשה שיש בה מעשה שיש על זדונה כרת יש בשגגה חטאת ומ"מ דוקא בהודאת עצמו הא כל שהעידו עליו עדים אם הוא מכחישם פטור כיצד אמרו לו שנים אכלת חלב והוא אומר בבריא שלא אכל פטור מתוך שאלו רצה היה אומר מזיד הייתי ויפטר מן הקרבן ושמא תאמר והלא אמרו מה לי לשקר במקום עדים לא אמרינן פרשוה בכריתות שזה אפשר לו לומר זה שאמרתי לא אכלתי כך היה דעתי שלא אכלתי על צד שאתם אומרים ר"ל בשוגג שאתחייב קרבן אלא במזיד אכלתי והרי בצד זה אין כאן הכחשה לעדים שאי אפשר לעדים לידע אם בשוגג אם במזיד ושמא תאמר היאך מאמינים אותו שאכל במזיד והלא אין אדם משים עצמו רשע לא נאמר כן אלא לענין מיתה בידי אדם ולא עוד אלא שאינו רוצה להביא חולין לעזרה אף הודאת עצמו אלו באו עדים והכחישוהו זה שאכלת במזיד אכלתו ואנו התרונו בך אינו מביא קרבן ושמא תאמר א"כ מה כח בזו להודאת עצמו יותר מהעדת עדים והלא כמו שהעדת עדים בהכחשת פיו אינה כלום כך הודאת פיו בהכחשת עדים אינה כלום אומר אני שכך פירושה הודאת פיו כל זמן שיאמר בסתם חלב אכלתי אי אפשר לעדים להכחישו ומביא קרבן אבל בעדים כשאומרים חלב אכלת בידו להכחישם כמו שבארנו:

זה שכתבנו בעדים שאמרו אכלת חלב והוא מכחישם שאינו מביא קרבן יש אומרים כן אף בשאמר איני יודע והתודה כתוב דוקא בהודאת פיו ומ"מ בשותק מביא קרבן שהשתיקה כהודאה והוא שאמרו אמר עד אחד אכלת חלב והוא שותק נאמן ויראה שאף באיני יודע חייב ויש לפקפק בה ואף אנו כתבנו בשלישי של קדושין שהוא פטור:

הכופר בפקדון ונשבע ואח"כ הודה מביא אשם ומוסיף חומש הא אם לא הודה אלא שבאו עדים משלם את הקרן ואינו מביא לא חומש ולא אשם כמו שבארנו בבבא קמא:

הודאת פיו אינה בדין הכחשה והזמה ר"ל שאם טענו חברו ואמר לו מנה לי בידך ואמר לו הן ומודים זה לזה על הלואה זו שביום פלוני היתה ובמקום פלוני ואח"כ באו עדים על אותו מלוה או לוה שבמקום פלוני עמהם היה אין הודאת פיו בטלה כלל ומגבין להלה אותו מנה:

כל שהיתה טענה מאדם לחברו על צד שאין יכול להשביעו כגון שהיה כופר בכל או שהיתה טענת קרקע וכיוצא באלו ואירעה לו עליו אח"כ תביעה שהוא משביעו עליה הרי הוא מגלגל עליו מעתה כל אותם תביעות שלא היתה לו עליהם שבועה:

דף ד.

עד אחד שהוכחש או הוזם עדותו בטלה לגמרי ומ"מ אינו בדין הזמה לחייבו כאשר זמם ואפילו היה עד אחר עמו בעדותו הואיל ולא הוזם אלא האחד שאין העדים נעשים זוממין עד שיזומו שניהם כמו שיתבאר במקומו:

תבעו חברו ואמר לא לויתי ובאו שני עדים הוחזק כפרן לאותו ממון עד שאינו נאמן לומר פרעתי אחר עדותם של אלו כמו שיתבאר למטה ומ"מ לא הוחזק בכך כפרן לממון אחר וכשר הוא לעדות וכן אינו נקרא בכך חשוד על השבועה שהכופר במלוה כשר לעדות מפני שמצד השמטה הוא שכופר בה ואפילו נמצאו המעות בעין שמא יש לו בעל חוב אחר קשה הימנו ורוצה לסלקו מעליו ואינו נפסל בכפירתה אא"כ נשבע ובפקדון פסול לעדות שלא היה לו ליגע ויתבאר למטה דוקא כשבאו עדים שבשעה שכפר היה אצלו שאם לא כן שמא אבד הפקדון ממנו ואינו יודע שאם יטעון עליו שאבד יהא פטור ורוצה לדחותו עד שיראה אם ימצאנו:

יראה מכאן שאף בעד אחד ר"ל שתבעו חברו מנה ואמר לא לויתי מעולם ובא עד אחד והעיד שלוה שהוחזק כפרן לאותו ממון שלא לטעון עוד פרעתי אחר עדותך שאם לא כן היאך מקשה לו ובעדים מי הוחזק כפרן והלא היה לו לתרץ בעדים הוחזק כפרן מיהא לאותו ממון הא בעד אחד אף לאותו ממון לא הוחזק כפרן ומ"מ כלל ידוע לרוב מפרשים בענין זה שאין הוחזק כפרן עד שיכפור בבית דין ויבאו שני עדים ויכחישוהו במה שכפר ושמא לא נתעסק בכאן אלא לחזקת כפרן לממון אחר שהרי לענין ממון עצמו אין מקום להודאת פיו לומר שיהא שם חזקת כפרן וצריך אתה לידע שזה שהקשו מה להצד השוה שכן לא הוחזק כפרן תאמר בעדים שהוחזק כפרן אין הכונה לומר שיהו עדים חמורים בעלמא מן הצד השוה שאם כן כל שכן שהוספת חומר בקל וחומר אלא לומר שאינו כדין למסור לו שבועה מפני שהיה סבור לומר בו שהוא חשוד מה שאינו כן בפיו אם הודה אחר כפירתו ולא על פי עד אחד ולפיכך ראוי למסור לו שבועה:

ומ"מ גדולי המחברים כתבו בכפרן שבא עד אחד והוא טוען פרעתי שהוא מחוייב שבועה שאין יכול לישבע ומשלם ולא נתבררו לי דבריהם ולמה לא ישבע שפרע ושמא דבריהם באומר פרעתי קודם העדות והרי אמר שלא לוה:

פירשו רבותי שדברי ר' חייא אינן אמורין אלא במלוה הא בפקדון ר"ל שטענו חברו מנה לי ביד פקדון וכפר בכל ובאו עדים על החמשים אין שבועה על השאר שהרי אין כאן קל וחומר מהודאת פיו ועד אחד שהרי אפשר לומר מה לאלו שכן לא הוחזק כפרן תאמר בפקדון שהוחזק כפרן ואין נראה לי כן הואיל ומ"מ נגמר הדין למלוה כן

אע"פ שהקל וחומר אינו עולה לפקדון הא מ"מ יש שם טעם לא תהא הודאת פיו גדולה מהעדת עדים ועוד שהרי לטעם שהזכירו רבותי אין לך להפקיע דברי ר' חייא מפקדון אלא בשבאו עדים שבשעה שכפר היה ברשותו וזו הרי הופקעה לשבועתו מצד אחר והוא שנעשה חשוד על השבועה שמא תאמר אם במלוה הואיל ומ"מ לאותו ממון הוחזק כפרן היאך משביעין אותו בזו של ר' חייא ר"ל כשבאו עדים על החמשים שהרי אותם חמשים הנשארים שאתה משביעו עליהם מאותו ממון הם אין זה כלום שאין אומרין שהוחזק כפרן אלא לאותם שבאו עדים עליהם ולענין שלא לטעון עוד פרעתי וממון זה שהוא מוחזק כפרן עליו כשהוא טוען פרעתי פרשו גאוני ספרד שכנגדו נשבע ונוטל ויש שפרשו שכנגדו נוטל בלא שבועה:

מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי אלא חמשים ואותם חמשים שיש לך בידי הילך פטור הוא משבועת מודה מקצת שאותם חמשים הרי הן כמי שבאו ליד מלוה ואינם בכלל הטענה ונמצא שאין הטענה אלא בחמשים שכפר ונמצא שהוא כופר בכל הטענה ויש מפרשים הטעם שמכיון שהוא מזמן עכשו ליתן לו המקצת אינו מתירא שלא יאריכנו מן השאר ואין כאן טעם אשתמוטי הוא דמשתמיט:

הילך זה פרשו בו רבים שהוא מוסרו עכשו ומ"מ חכמי הצרפתים פרשו אע"פ שאינו נותנם לו עכשו אלא שאומר לו לא הוצאתים והם שלך בכל מקום שהן וראיה לדבריהם ממה שאמרו למטה חדא מתה בפשיעה דלאו הילך הוא הא אלו לא מתה אע"פ שאינו נותנה לו עכשו אחר שהיא ברשותו הילך הוא ומ"מ דוקא כל שהיא במקום שאם ירצה הלה לומר הביאהו לי לא יהא שום דבר המעכב הא כל שיש עכוב בהבאתו אין זה הילך וראיה לדבר ממה שאמרו בפרק הגוזל בענין אחר שבבהמה כי תניא ההיא דאמר ליה הילך כי קאמינא אנא דקאי באגם ומ"מ כבר פרשנו בה דעת אחרת בפרק השואל ושמא תאמר א"כ זה אומר עד הזיז וזה אומר עד החלון היאך הוא חייב בשבועה והרי הילך הוא אפשר שאינן בעין או שהרקיבו וכן שמא תאמר בעשר גפנים טעונות מסרתי לך והוא אומר לא מסרת אלא חמש והם גפנים שעומדות ליבצר ר"ל שאין צריכין לקרקע שפירשנו עליהן במקומן שדין מטלטלין יש להם ונשבע בהודאת מקצתן לדעת גדולי המחברים אע"פ שגדולי הפוסקים חולקין בה והלא הילך הוא ואפשר שהטענה כשהיו עומדות ליבצר אבל ההודאה שנבצרו אחר המסירה ומודה בתשלומיהן:

יש מי שאומר שאם אמר אין לך בידי אלא חמשים ואינן בידי אלא הא לך משכון עליהם שזהו הילך וראיה לדבר שהרי אמרו למטה כיון דנקיט שטרא הילך הוא אלא שיש לפקפק בה שהרי זה רשאי לעכב ולומר איני רוצה במשכון שלך שאהא שומר שכר עליו:

גדולי המחברים כתבו שכל שהודה במקצת ואמר עליהן שמחלם לו או נתנם לו הרי זה בדין הילך ופטור ומ"מ יותר נראה לכללו בדין כופר בכל שהוא פטור גם כן:
טען אין לך בידי אלא חמשים ואתה חייב לי כנגדן יראה שזה כופר בכל אבל אם טען אין לך בידי אלא חמשים ואתה חייב לי כנגדן מדבר פלוני וזה טוען שאינו חייב לו מצד אותו דבר כלום וכן הדבר כגון שאמר אין לך בידי אלא חמשים מצד שעמדת בביתי וזה טוען שאין חייב להעלות לו שכר מצד שאין חצרו עומדת לשכר והדין כן יראה הואיל ובית דין גומרין את הדין שאין חייב לו כלום שיש כאן הודאת מקצת ובלאו הילך וכן כתבוה מקצת מפרשים:

דף ד:

אין דין מודה מקצת נאמר אלא כל שמודה במה שבידו לכפור הא אמר לו מנה אתה חייב לי מקצתו בשטר ומקצתו על פה והלה מודה באותו שבשטר אפילו היה בשטר כתוב בפירוש שאין בו שעבוד קרקעות הואיל ומ"מ אין בידו לכפור אין זה קרוי הודאה וכן פרשוה גאוני ספרד בתבע מנה מקצתו בעדים ומקצתו שלא בעדים והודה על שבעדים ואיני מודה בזו שהרי בידו לכפור בטענת פרעון מעתה שטר שכתוב בו סלעים ולא הוזכר שם שום מנין והרי לפחות אנו דנין בשנים מלוה אומר חמש ולוה אומר שנים אין כאן הודאה כלל כמו שכתבנו הודה לוה בשלש אע"פ שיש כאן הודאה פטור מפני שזה משיב אבדה הוא ואע"פ שאין אדם מעיז פניו וכו' הואיל ושטר מסייעו מעיז ומעיז:
מקצת גאונים כתבו שאם טען מנה לי בידך בקנין ובעדים אלא שלא הספיקו לכתוב והלה מודה חמשים בקנין נשבע ואין הודאה שבקנין נידונה כשטר שאין שעבוד קרקע אלא בשטר ויש חולקין בזו הואיל ולכתיבה עומד:

דף ה.

לפי דרכנו למדנו שתביעת קרקע אינה בדין שבועה כלל וכן בכל שיש בו שעבוד קרקע לא לעד אחד ולא להודאת מקצת ולא לשומר מעתה טענו כלים וקרקעות והודה בכלים וכפר בקרקעות או הודה בקרקעות וכפר בכלים או הודה מקצת קרקעות וכפר במקצתן פטור הא אם הודה במקצת כלים וכפר במקצתן נשבע ומגלגל עליו כל השאר שזוקקין נכסים שיש להם אחריות עם נכסים שאין להם אחריות להשבע עליהם וכן בכל שאר הדברים כמו שבארנו ומכאן ראיה אצל רוב פוסקים לפסוק כדברי האומר שאם טען

חטים ושעורים והודה באחד מהם חייב כמו שיתבאר במקומו שהרי כלים וקרקעות אלמלא שאין שבועה לקרקע היה נשבע בהודאת אחת מהם על חברתה:

שמא תאמר אחר שדין הילך מפקיע שבועה ממודה מקצת מה הוצרכה תורה למעט קרקע מן השבועה בפרשת מודה מקצת הרי כל קרקע הילך הוא הרי מ"מ הוצרכה לחפר בה בורות שיחין ומערות שאין הילך במה שנתקלקל בידו או לענין כפר בקרקעות והודה בכלים:

גדולי המפרשים שאלו בזו שחפר בה בורות וכו' מפני מה אינו נשבע שהרי דמים הוא חייב והרי זה כמו שטוען כלים ודמי היזק שהזיקו בקרקע והודה באחד מהם ופירשוה בשלא טען דמי ההיזק אלא שיחזור וימלא חפירותיו למדנו מדבריהם שכל שהוא טוענו כלים ודמי היזק שהזיק בקרקעו והודה באחד מהם או שתבעו דמי היזק שהזיק בקרקעו בכדי מנה והודה במקצתו שנשבע ואין זה טענת קרקע:

ארבעה שומרין אין צריכין כפירה במקצת והודאה במקצת כלל אלא אף בשאין שם אלא בהמה אחת והוא פוטר עצמו בטענת נאנסה נשבע אע"פ שאין שם כפירה והודאה ולהוציא ממי שאמר שהם צריכים כפירה והודאה ואין בהם שבועה אלא בטענת שלש בהמות ושזה יכפור באחת ויודה חיובו באחרת ויטעון טענת שומר בשלישית וכבר ביארנוה בפרק הגוזל:

אין דין מודה מקצת נאמר אלא כשמודה ממין הטענה הא טענו באחת והודה באחרת פטור והוא שאמרו טענו חטים והודה בשעורים פטור ומ"מ אם כמערים ר"ל שאמר חברו כך וכך חטים יש לי בידך ומתוך שהוא מתירא שיטעננו שעורים עם החטים וישביעהו בהודאת השעורים הוא מערים וקופץ ומודה בשעורים קודם טענת חבירו אם נראה לדיינין שזו היא הערמה חייב שבועה כמו שיתבאר במקומו:

נמצא שחמשה דברים הוזכרו כאן שמפקיעין הודאה מקצת משבועה א' הילך ב' אם טען שמחלם או נתנם לו ג' הודאה במה שאין בידו לכפור ד' הודאה שלא ממין הטענה ה' טענה והודאה שבקרקע והוא הדין לעבדים ושטרות והקדש אלא שזו אף משאר שבועות הופקעה ומ"מ במקומה נזכרו שאר דברים שאף הם מפקיעין אותה והם א' שתהא הטענה שתי כסף וההודאה שוה פרוטה ב' שתהא הטענה וההודאה דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין ג' שתהא הטענה וההודאה בהלואה או פקדון הא באבדה פטור שמשיב אבדה הוא ד' שתהא הטענה וההודאה מצד עצמם הא אם בא התובע בטענת צואת אביו ר"ל שאמר לו אביו כך ומודה במקצתו הרי זה משיב אבדה ופטור ובסוף פרק

השואל כתבנו שהפוטר עצמו בדבר והלה חולק עליו שלא ליפטר בכלו אלא במקצתו אינו בדין הודאת מקצת לחיוב שבועה:

רועה שמסרו לו בהמות וכפר בכלן ובאו עדים שאכל מקצתן הרי הוא מחוייב שבועה מדברי ר' חייא ומ"מ גזלן הוא ומהפכין שבועתו לשכנגדו ואפי' לדעת הפוסקים שאין אומרין מגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא דוקא בחשוד הא גזלן ודאי אין בו ספק שאין שבועתו כלום כמו שבארנו בכפירת פקדון ומ"מ אם היה רועה בהמות שלו מעצמו הוא פסול מפני שסתמו הוא מרעה בשדות אחרים הא רועה של בהמות אחרים סתמו כשר שאין אדם חוטא ולא לו:

אע"פ שהכופר בכל פטור מן השבועה מ"מ משביעין אותו שבועת היסת מתקנת חכמים ואין זו בנקיטת חפץ כמו שיתבאר במקומו:

דף ה:

כל המחוייב שבועה מן התורה אם היה חשוד נשבע שכנגדו ונוטל וזו אחת משבועת המשנה שכלן נשבעין ונוטלין ודוקא כל שיתבענו בבריא הא שבועת השומרין שאין הטענה בבריא אינו נשבע ונוטל אא"כ טען שבפניו שלח יד היה מחוייב שבועה משבועת המשנה וכדי ליטול כגון שכיר ונחבל ונגזל ודומיהם והיה חשוד ישבע שכנגדו היסת ויפטר היה מחוייב שבועת היסת כגון כופר בכל והוא חשוד פטור ואין משביעין את שכנגדו ששבועת היסת עצמה תקנה היא ולא עשו בה תקנה אחרת שנהפך שבועתו לתובע כדי ליטול אלא פוטרין אותו בלא שבועה:

כבר ביארנו במשנה בשנים אוחזין בטלית ששבועה זו אינה מן הדין אלא מן התקנה שמא תאמר הואיל ואתה משביעו מפני שאתה חושדו שמא הלך ותקף בטליתו של חברו הרי אתה חושדו בגזלן א"כ היאך אי אתה חושדו על השבועה תדע שכל שאנו חושדין אותו בממון מן הספק אין נמנעין מלהשביעו שהרי מתוך השבועה אני מוציאו מן החשד הא כל שהוא ודאי חשוד על הממון הוא הדין שהוא חשוד על השבועה כל זמן שאין לומר בו טענת השמטה כמו שביארנו בכפירת מלוה ופקדון וזהו שאמרו בשבועות כל שכנגדו חשוד על השבועה כיצד אחד שבועת שוא וכו' או שהיה מלוה ברבית וכו':

דף ו.

אחד מארבעה שומרין שהיה פוטר עצמו בשבועתו ורצו בית דין להשביעו וליפטר ורצה לשלם ולא לישבע משביעין אותו שבועה שאינה ברשותו ומשלם שמא עיניו נתן בה לא

רצה לשלם כולל בשבועתו שלשה דברים א' ששמר כדרך השומרים ר"ל שלא פשע בה אלא שאירעה כך וכך ב' שאינה ברשותו ג' שלא שלח בה יד משבאה לידו שאם שלח בה יד נתחייב באונסיה כמו שיתבאר:

מקצת המפרשים כתבו של שתקף בטליתו של חברו או תפש ממנו איזה דבר באונס ואין לחברו עדים בכך וקבל עליו לבית דין ובא זה והודה שתקף אלא שהוא אומר שמלוה ישנה היתה לו עליו והוא כפר לו בה שאינו נאמן ומחזיר את הדבר שתפש ואח"כ ידין על מה שהוא תובעו שאם לא כן כשאמרו בכאן שמא מלוה ישנה יש לו עליו יש להקשות והיאך חוששין לזו והלא אם הדבר כן יש לו לטעון כן אלא כל שהוא ברשות חברו בשעה שתקפו אינו נאמן עוד בכך ואע"פ שיש שם טענת מגו שהרי אם רצה היה אומר שלא תקפה ואפילו לא היה אותו דבר ידוע לזה שתקפה הוא ממנו ונתפשטו מתוך זה לומר כן בפקדון ר"ל כל שהפקיד ראובן אצל שמעון מנה ותבעו בו ואמר לו הן אבל אני מעכבו מצד מלוה ישנה שיש לי עליך אינו נאמן שהפקדון ברשות בעלים הוא ואפילו לא היו שם עדי פקדון שהוא יכול לומר לא היו דברים מעולם או לקוחים הם בידי ומה שאמרו בתוספתא מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי או שיש לך בידי אלא שיש לי בידך במנה כסות או כלים פטור דוקא שהמנה בידו בתורת מלוה הא בתורת פקדון לא ויש מפרשים בה שזה כפר בכל גמור הוא שאין הענין אלא כמו שאומר אין לך בידי כלום שכבר באנו לחשבון ונשאר לך במנה כלים עד שלא נשאר לנו זה אצל זה כלום ומה שאמרו בעיזי דאכלן חושלא בנהרדעא ואתא מרי חושלא תפשינהו ודנו בו שהוא נאמן עד כדי דמיהן טעם הדבר מפני שלא תפשן מרשות חברו אלא ברשות הניזק במקום שאכלו בו וכן מה שאמרו בההוא דחבל סכינא דאשכבתא מחבריה ואמרו עליו יכול לטעון עד כדי דמיהם ולא אמרו להחזירו טעם הדבר מפני שחברו היה מודה מקצת ומתוך שיכול לתפשו באותו מקצת יכול לטעון עד כדי דמיו:

וגדולי המפרשים חולקין בזו אלא שאף הם אומרים שבודאי אינו יכול לתקוף ולאנוס את של חברו על דעת כן וכל שידוע לחברו ותקפו ואע"פ שאין שם עדי תקיפה ואמר תקפתיו מצד מלוה ישנה אינו נאמן אבל כל ששנים אוחזים בטלית שאינו ידוע לאחד מהם וכן בכל דבר שאינו ידוע לאחד מהם ואמר הלה הן שלך הוא וחטפתיו אבל אתה חייב לי כך וכך מתוך שנאמן לחלוק בשבועה אף במלוה ישנה נאמן וכל שכן בפקדון כל שיכול לומר לא היו דברים מעולם או אם היו שם עדי פקדון אם לא היו שם עדים שראוהו עתה בידו שיהא יכול לומר החזרתי ומ"מ בטענת ספק מלוה אין לו לעכב כלל הא בכל צד שהוא חייב לו בודאי נאמן לעכבו וראיה לדבר ההיא דתפשה

מלוגא דשטרי ואמרה מחיים תפישנא ומה שאמרה תפישנא בודאי משכון הוא שהרי אם לגופה לכתיבה ומסירה הוא צריך והיא לא אמרה שהוא מסר לה אלא שהיא תפשה ואיני מבין לשיטתם אף כשהיה ידוע לחברו ותקפו הואיל ואין שם עדי תקיפה מפני מה אינו נאמן והרי יש כאן מתוך שיכול לומר לקוח הוא בידי או לא היו דברים מעולם שבעדי תקיפה אין כאן מגו שכל שידוע שגזל אינו נאמן בחזרתי ולקחתי או בהחזרתי ואע"פ שיש חולקין לומר כן אינו כלום שאין לגזלן בעדים תקנה אפילו בלא ראה בשום טענה לא בהחזרתי ולא בחזרתי ולקחתי כמו שיתבאר משמועת נסכא דר' אבא האמורה בשבועות ובבתרא ובשמועת תקפה אחד בפנינו האמורה למטה ועוד שאין הגזלה פחות מן הכפירה והרי אמרו הוחזק כפרן לאותו ממון ופירוש הדברים שאינו נאמן בפרעתי עד שיפרענו בעדים אבל כל שאין שם עידי תקיפה ודאי נראה שנאמן שהרי יש כאן מגו וכל שיש שם מגו נאמן ומה שהקשו בסוגיא זו א"כ היה לו לטעון כן בפירוש איפשר שאינו סבור כך וכבר אמרו לאו כולהו דינא גמירי והוא הענין שבמשכון אדם נאמן עד כדי דמיו והוא שאמרו בתלמוד המערב שבמסכת שבועות חד בר נש קם עם חבריה בשוקא אמר ליה תרין דינרין לי בידך ומשכונך שוה תרין דינרין אמר ליה חד דינר אנא בעינא למיתב לך ומשכוני שוה תרין דינרין אוחרינא יהיב עלוי סהדין כלומר שיודה בפניהם שמשכונו שוה תרין דינרין ולא שמע דמר ר' יוחנן נאמן עד כדי שווי משכונו כלומר ואין הודאתו בעדים מזקת לו וכגון שלא משכנו בעדים אלא שיש מקשים על שטה זו מסוף הירושלמי שאמר חד בר נש קם עם חבריה בשוקא ארים סכינתיה דחבריה ואמר לית הדין סכינא נפיק מן ידי עד דתתן לי מאי דאית לי בידך אתא לקמיה דשמואל אמר הב סכינתיה איזול דון עמיה והיאך לא האמינו אחר שלא היה שם עדי תקיפה ואם תפרשה בעדים יגיד עליו רעו שהיא בלא עדים ומ"מ אינה קושיא שהרי בסוף הירושלמי אמרו מה שמואל בדיני דנהרדעא כלומר היאך דיין כמותם יצא דין זה מתחת ידו ולא האמינו בכדי דמיו ותירץ תמן הוחזק המשכון בידו ודא לא הוחזק המשכון בידו כלומר שצריך הוא להחזירו על כל פנים מפני שהוא מדברים שעושין בהם אוכל נפש והרי היא כמי שלא היה בידו משכון ויש מפרשים הב סכינתיה כלומר החזירהו מפני שהיא מדברים שעושין בהם אוכל נפש וזיל דון עמיה ר"ל שיתן לך בכדי דמיו:

ומ"מ יש לשטתנו מקום עיון ממה שאמרו בתלמוד המערב שבמסכת קדושין חד בר נש קם עם חבריה בשוקא אמר ליה הב לי קיתונא דאית לי גבך אמר ליה הב לי דינרא דאית לי גבך אמר ליה הב לי קיתונא וסב דינרא אתא עובדא קומי ר' מונא אמר את אודית ליה בדינרא והוא לא אודי לך בקיתונא זיל והב ליה דינרא אמר ר' פלוני מודי ר' מונא דאי

אמר בסהדין לא כן אלא בשביל דלא יכפור בקיתונא ר"ל שלא הודיתי לו בדינר אלא כדי שיודה הוא בקיתון לא חייב ולשיטתנו היאך אמר לו את אודית ליה בדינרא והלא מ"מ יכול היה לעכבו על תביעת הקיתון ונראה לי שהאחר היה טוען שהקיתון נאנס וכל שהפקדון נאנס ביד הנפקד אין לו לעכב בשבילו שהרי הנפקד פטור ממנו וזהו שאמר את אודית ליה בדינרא וטענת שאין אתה מעכבו אלא מפני הקיתון והרי הוא אינו מודה בחיוב הקיתון שהרי פוטר הוא עצמו ממנו:

טלית זו שהוזכרה במשנה שהיו שנים אוחזין בה זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה ובא אחד מהם לפנינו ותקפה מיד האחר בחזקה עד שהיא עכשו תחת ידו ובאו לבית דין כשהיא תחת ידו של זה התוקף אם בשעה שתקפה צווח האחר אין תקיפתו של זה כלום ודנין אותם כמי שהיתה ברשות שניהם ואם שתק לו הרי הוא כמודה לו שהיא שלו וכשהוא חוזר ותובעו נעשה מוציא מחברו שתק ולבסוף צווח הרי זה ספק ואין מוציאין מידו של זה הא אם חזר הראשון ותקפה אע"פ שצווח זה מתחלה ועד סוף חזרה לחזקתה וחולקין ומ"מ אחד שהיה מוחזק ובא אחר ותקפה בפנינו אין כאן שאלה ואפילו בשתק מתחלה ועד סוף אין כאן חזקה כלל ויש חולקין בזו ואל תחוש לדבריהם כלל:

שנים אוחזין בטלית ונשבעו וגמרנו להם את הדין שיחלקוה יצאו להם וחזרו כשהיא תחת ידו של אחד מהם וקובל הלה על אותו שהיא תחת ידו זה טוען כשיצאנו מבית דין הודה לי שהיא שלי והניחה ועכשיו הוא מתחרט בהודאתו וזה טוען השכרתיה לו המוציא מחברו עליו הראיה וכן הדין אם טען נתגבר עלי וחטפה ממני ויש חולקין בזו לומר שנאמן ואין נראה כן ואף לדעתם אין אומרין שיהא נאמן בהשכרתיה מתוך שיכול לומר חטפה שאין מתוך במקום חזקה והרי יש כאן חזקה שלא השכירה לו שהרי עד עכשו היה אומר עליו שהוא גזלן היאך ישכיר לו את שלו ועוד שאין מתוך נאמר להוציא ממון כמו שיתבאר ויש שואלים לדעת זה שאנו אומרים בתקפה שכל שחברו משיב אודויי אודי לי שהמוציא מחברו עליו הראיה אלו אמר חברו אין חטפתי וכדין חטפתי שמא יהא נאמן מתוך שיכול לומר הוא הודה שהיא שלי או שמא משנגמר את הדין זכה זה בחלקו זכות יתרה שאין לחברו עוד בה חזקה מטעם מתוך וכן כל שתבע לחברו ובא לבית דין ופטרוהו ואח"כ משכנו בלא עדים ואמר הן חטפתי וכדין חטפתי שמא יהא נאמן בתורת מתוך שיכול לומר לא היו דברים מעולם או שמא מאחר שפטרוהו בבית דין אין כאן עוד דין מתוך ויראה לי בכלם שהוא נאמן כל שטענתו במתוך אין מקום להפקיע טענתו בשום פנים:

היה האחד אוחז את כל הטלית והאחר מתאבק עמו ומסתרך עם הטלית הרי זו בחזקת האוחז את כלה וסירוכו של זה אינו כלום:

טלית זה כל שאמרנו עליו שאם תקפה חברו מוציאין אותה מידו אם הקדישה אינה מוקדשת וכל שאמרנו עליו אין מוציאין אותה מידו אם הקדישה אחר שתקפה הדבר פשוט שהוא הקדש שהרי שלו היא אבל אם הקדישה קודם שתקפה אין אומרים יהא ההקדש במקום תקיפה אלא אינו הקדש כלל ואף לאחר שתקפה אינו הקדש למפרע שכל ממון שאינו ברשותו אינו יכול להקדישו אפילו היה שלו שנא' ואיש כי יקדיש את ביתו קדש מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו בד"א במטלטלין אבל בקרקע הואיל ואינה נגזלת כל שהוא יכול להוציאה בדיינין אע"פ שאחרים מוחזקים בה הקדשו הקדש אף במטלטלין לא נאמר כן אלא בגזל וכיוצא בו שמסרב בו בחזקה שלא ליתן והוא הדין במלוה ופקדון שהוא כופרם אבל מלוה ופקדון שהוא מודה בהם ואינו מסרב לעכבם משום סבה רשאי להקדישה וגדולי הפוסקים חולקים בה במלוה אחר שלהוצאה נתנה הא בפקדון מיהא כל שאין בה כפירה ולא סרוב ברשות בעלים היא ויש חולקין אף בזו ולא נראו לי דבריהם וכבר כתבנוה בפרק מרבה:

טלית זו שאמרו עליו שאם הקדישה אינה כלום דוקא באותו חלק של חברו הא בחלק שלו הואיל והוא בעין ואין אחר מוחזק בה אע"פ שהוא צריך שבועה עליו אין ספק שהוא קדוש ויש מפרשים אותה אף בחלק שלו הואיל ועדין צריך לישבע עליה ולא יראה לי כן ומ"מ אם לא היו אוחזין בה אלא שהיה הדבר ברשות הרבים או ברשות שאינה של שניהם ואין לזה ראיה על זה ומ"מ אין הדבר מספק מעיקרו שהוא בדין כל דאלים גבר כמו שהתבאר אם הקדישה אחד מהם אינו כלום אפילו בקרקע וכל שהוא מחובר לקרקע הרי הוא כקרקע והוא שאמרו כאן במסותא מקרקע עסקינן כגון קומקום המחובר לקרקע ויש מפרשים אותה בדות:

דף ו:

היה מרחץ זה ידוע לשנים והקדיש אחד את חלקו יתבאר לך ממה שכתבנו במסכת בבא בתרא שאם אינו ראוי ליחלק רשאי חברו ליכנס בחלקו ולומר בשלי אני נכנס:

הקדש זה שעסקנו בו כלו הקדש של בדק הבית ובזמן הזה לכתחלה אין מקדישין ואם הקדיש בהמה תעקר פירות כסות וכלים ירקבו מעות וכלי מתכות יוליכם לים המלח וכן אם העריך והחרים כמו שבארנו במסכת ע"ז ומ"מ אם חללם על שוה פרוטה הרי זה פדוי והפרוטה תגנז ולא עוד אלא שאף לכתחלה פודהו בזמן הזה כמו שהתבאר בערכין

אלא שלכתחלה צריך ארבעה זוזי לפרסם הדבר וכן התבאר בערכין ויש מפרשים שלא נאמרה תקנה זו אלא בקרקע הואיל ואי אפשר בעיקור ורקיבה אבל מטלטלין יאבדם על כל פנים ואין הדברים נראין וכבר כתבנוה במסכת ע"ז:

שלשה מיני בכורות הם בכור אדם ובכור בהמה טהורה ופטר חמור בכור אדם נפדה ופדיונו לכהן והוא חולין בידו פטר חמור נפדה בשה ונותן השה לכהן והוא חולין בידו בכור בהמה טהורה הוא עצמו לכהן ונשחט בעזרה כקדשים קלים וזורק דמו ומקטיר אמוריו והבשר נאכל לכהנים היה בו מום הרי הוא חולין ביד הכהן אפילו להאכילו לגוי כמו שיתבאר במקומו:

כל שנפל בו ספק אם הוא בכור אם לאו כגון שהיו כאן שתי בהמות אחת ביכרה ואחת לא ביכרה וילדה אחת מהן ולא נודע איזו מהן המוציא מחברו עליו הראיה ומעתה אם תקפו כהן אין מוציאין מידו ואוכל במומו שאינו מקריבו לעולם ואם לא תקפו ירעה ביד ישראל עד שיפול בו מום ויאכלנו וכל שהוא ספק בכור אסור בגיזה ועבודה:

ספק בכור אינו נכנס לדיר להתעשר כלל שהרי הוא ספק קדוש והתורה אמרה העשירי יהיה קדש ולא שכבר קדוש אבל ספק פדיון פטר חמור הרי הוא חלין לכל דבר ומתעשר מעתה מי שהיו לו עשרה ספקי פטרי חמורות מפריש לפדיונן עשרה שיין והרי הם חולין בידו ומתעשרין כשאר הבהמה ומפריש אחד מהם מעשר והשאר שלו:

כלל ידוע במעשר בהמה שכל שעבר תחת השבט אע"פ שלא בא לידי מעשר תפטר מן המעשר שנא' אשר יעבור ולא שכבר עבר בד"א שעבר במנין הראוי הא שלא במנין הראוי אין זו העברה כלל כיצד הכניס תשעה טלאים לדיר והעבירם תחת השבט אין זו העברה שלא עברו במנין הראוי לפטרם וכל שיש לו במה לצרפן חזרו לחיובם אבל אם הכניס עשרה לדיר והיה מוציאם אחד אחד בפתח הדיר עד שמנה קצתם ומת אחד מאותם שבפנים והרי שאין כאן עשירי אותן שכבר נמנו ויצאו להם פטורין לעולם ואין צריך לצרף עמהם אחר שכבר עברו במנין הראוי ואותן שבתוך הדיר מצרפן עם אחרים ואם אין לו במה לצרפן נפטרו ומ"מ אם מת אחד מן המנויים הואיל ויש כאן שה שיחול עליו שם עשירי מונה כדרכו ומשלים ומקדש עשירי היו בדיר כמה בהמות והתחיל למנות כדרכו וחזר אחד מן המנויים וקפץ לתוך הדיר ולא הוכר ביניהם נפטרו כלם שהרי כל אחד מהם ספק מנוי ואם היה מנוי זה ספק מעשר כגון שכבר יצאו עשרה כלם ירעו עד שיפול בהם מום ויאכלו במומן:

דף ז.

כבר בארנו במשנה שכל ששנים אוחזין בטלית זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה וכו' שזה נוטל עד מקום שידו מגעת וזה נוטל עד מקום שידו מגעת בלא שבועה ושאר הטלית שבאמצע חולקים בשבועה ומ"מ גדולי המחברים כתבו שמגלגלין זה לזה שבועה על מה שתחת ידם וגדולי המפרשים כתבו שאף מה שתחת ידם צריכין שבועה לא למדנו משמועה זו אלא שאם תפש זה מכאן הרבה וזה מכאן מועט שזכה כל אחד במה שתחת ידו אבל מ"מ דוקא בשבועה שאם לא כן מה הועילו חכמים בתקנתם והרי כל אחד ואחד הולך ותוקף וכו':

סודר שקונין בו מן הקונה למקנה אין צריך לחתכו להיותו מוחלט ביד המוכר אלא כיון שנוטלו בידו הרי הוא כנפסק וכאלו כלו בידו ותלמידיהם של גדולי המפרשים כתבו בשם רבותיהם שאם אותו החפץ שקונין בו צריך למקנה ושאם לא הוא נשאר ערום הואיל ואם רצה לחתכו אינו יכול לחתכו לא קנה אבל אם אינו צריך לו קנה והרי הוא כנפסק ואע"פ שלענין גט אמרו גט בידה ומשיחה בידו אם המשיחה חזקה כל כך שאע"פ שהגט בידה אם לא תקפוץ ידיה אלא על הצד שהיא קופצת עכשו והוא רוצה למשוך את המשיחה הוא יכול לנתקו ולהביאו אצלו ואין חשש לחוט להשבר אינה מגורשת ואם לאו מגורשת טעם הדבר מפני שלכריתות הוא צריך אבל בזו אין אנו צריכים אלא לנתינה ר"ל שיתן לו הקונה דבר זה שלו על שם שכמו שהוא מקנה לו דבר זה בלא שום הערמה כך הוא מקנה לו אותו דבר בלב שלם והוא הוא שנקרא קנין זה חליפין והרי מ"מ יש כאן נתינה ומ"מ צריך שיהא בסודר זה שלש אצבעות על שלש אצבעות שהוא ראוי לטומאה אבל פחות מכן אין זה כלי ואנו צריכין בקנין זה לכלי כמו שיתבאר ויש מפרשים שלא הוצרכנו לכך אלא בבא מבגד גדול אבל חתכת בגד קטן אף בפחות משלש אצבעות ואין זה כלום שאין זה נקרא כלי וגדולי המחברים כתבו שכל שיש בו שלש אע"פ שאינו אוחז ממנו שלש אם יכול לנתקו מיד המקנה ולהביאו אצלו קנה ויקשה לי על דבריהם שהרי למטה אמרו בפי' שאין אומרים הואיל ומ"מ אף לדעתם כל שאינו יכול לנתק צריך שיאחוז ממנו שלש אצבעות שהוא שיעור כלי:

טלית זה האמור במשנה שהוא נחלק אם הוא דבר שאין חלוקתו מפסידתו חולקין אותו בגופו ואם היה בריח של זהב ארוג בראשו אצל האחד אין אומרים יטול כל אחד חלק הסמוך לו ויזכה הלה בכל הזהב אלא חולקין לארכו ונמצאו חולקין אף בזהב ומ"מ כל שחלוקה שבגופו מפסידתו ואינו ראוי להם חולקים אותו בדמים כמו שיתבאר למטה:

מלוה ולוה שנמצאו שניהם אדוקים בשטר חוב שלהם מלוה אומר שלי הוא ר"ל שלא פרעתני ונפל הימני ותפשת בו מצד זה או תקפתה ממני ולוה אומר הן שלך היה אלא שפרעתיך אם המלוה יכול לקיים שטרו מצד אחר שנמצא השטר מקויים בלא הודאת הלוה נשבע זה שחייב לו חציה וזה שאינו חייב לו חציה האחר ויחלוקו ואם השטר ממנה יפרע חמשים ויפטר כלל ידוע לכל הנשבעין בין שבועה קלה בין שבועה חמורה שאינו נשבע על מה שטוען אלא על מה שנוטל אם אין המלוה יכול לקיים שטרו מצד אחר ונמצא שאלו טען הלוה שטר זה מזוייף הוא היה רשאי בכך הרי הלוה נאמן שאפי' היתה כלה ביד המלוה כל שאינו יכול לקיים שטרו רשאי הלוה לומר כתבתי ופרעתי הפה שאסר הוא הפה שהתיר שאע"פ שהלוה מודה בשטר שכתבו הואיל והוא עצמו בא לפסלו מצד אחר צריך המלוה לקיימו מצד אחר ואם אינו יכול לקיימו מצד אחר נאמן הלה בפרעתי ונשבע היסת ונפטר ומ"מ אין קורעין את השטר אלא מניחין אותו בידו שמא יקיימוהו אח"כ וכל שיקיימוהו אח"כ הרי הוא כשאר השטרות ורבותי כתבו שאם תבע לוה להוציאה מיד מלוה מניחין אותו ביד בית דין ולא יראה לי כן:

דף ז:

דבר זה אין בו הפרש בין ששניהם אוחזין בטופס בין ששניהם אוחזין בתורף בין אחד מהם אוחז בטופס והאחר בתורף וכן אין בו הפרש בין שזה נוטל הרבה וזה מעט בין ששניהם נוטלין בשוה שאחיזת שטר מיעוטה כרבה כך יראה מבין ריסי ספרי גדולי הפוסקים וגדולי המחברים ומ"מ חכמי הדורות שלפנינו פוסקים בשמועה האמורה בכאן שלא נאמרה חלוקה זו אלא בשאחיזתם שוה שניהם בטופס או שניהם בתורף אבל אם אחד אדוק בטופס ואחד בתורף זה נוטל טופס וזה נוטל תורף ר"ל ששמין שעור שווי של כל אחד מהם כדין אחיזת טלית שזה נוטל עד מקום שידו מגעת וזה נוטל עד מקום שידו מגעת והשאר נשבעין וחולקין בשוה ואם היו שניהם תופשין בראשי השטר והיה ענין התורף קרוב אצל האחד יאמר הלה שיחלקו לארכו עד שיבא התורף שוה לשניהם על הדרך שבארנו בטלית:

אח"כ צריך אתה לידע מהו טופס ומהו תורף ותדע שגדולי הצרפתים פירשו שמקום התורף הוא עקר השטר ועצמותו ר"ל פלני לוה מפלני מנה ביום פלני שזהו מקום מלוה ולוה וסך המעות והזמן ושאר נסח השטר כלו ויפויין שבו הוא הטופס ונזכרים בו גם כן מלוה ולוה ומעות והוא בחזרת ענין השטר בשטה אחרונה ובשאר מקומות שבשטר כגון מה שתראה תמיד פלוני הנזכר ופלוני הנזכר ומעות הנזכרים אבל הזמן אינו נזכר

בטופס כלל וכשם שיש לתורף יתרון על הטופס בענין הזמן כך יש לטופס יתרון על התורף בענין עדים שהעדים הם מן הטופס לדעתם ולא מן התורף וכשאנו משיבים להם על מה שאמרו בכאן טופס למה לי אדרבה היה לו לומר תורף למה לי ששטר בלא עדים אינו כלום הם פירשו ששמועה זו באה לדעת האומר שהמודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו והרי היא כמי שיש עליו עדים וא"כ לא היה לו לשאול כן אלא מן הטופס שאין הזמן נזכר בו כלל ושטר בלא זמן אינו כלום ומפני זה תירץ שאף בלא זמן שטר גמור הוא לענין בני חורין ואין לנו בה אלא ששמין שטר שאין בו זמן בערך אל שטר שיש בו זמן כמה הוא פחות שוויו מצד שהשטר שאין בו זמן אינו גובה ממשועבדים ונוטל אותו שתפש בתורף יתרון זה והשאר חולקין:

אלא שמ"מ ראוי לך להקשות לדבריהם ואף נוטל את התורף היאך יגבה ממשעבדי אחר שאין העדים בידו ואף לדעת האומר מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו מ"מ לקוחות אין מאמינין בכך אע"פ שהאומר כן ר"ל שהמודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו הוא אומר כן אף לענין משעבדי כמו שיתבאר בפרק איזהו נשך בשמועת ההוא גברא דמשכין פרדסא וכו' מ"מ דוקא כשהעדים חתומים בשטר אבל בזו אין כאן עדים כלל והיאך גובה מן המשועבדים בהודאתו:

ויש מקשים עוד לפירושם ואף בטופס עדין היאך מועיל כלום אחר שאין שם מלוה ולוה ומעות ואם מפני שטה אחרונה הרי אמרו אין למדין משטה אחרונה אלא שזו אינה קושיא אצלי כמו שפרשתי שבהרבה מקומות הם נזכרים בתוך השטר ומ"מ שאר הדברים שכתבנו קשה לפרשם לדבריהם:

ומתוך כך פרשו חכמי הדורות שלפנינו שהתחלת השטר שבו הארכת לשון הענין ויפוי וקנין שלו הוא הוא הנקרא טופס והזמן כתוב בו מפני שרגילין היו לכתוב הזמן בראשונה כמו שאנו עושים היום בשטרי הכתבות אבל התורף הוא מאותן הלשונות ולמטה והוא מקום מלוה ולוה ומעות ועדים ודברים אלו ר"ל מלוה ולוה ומעות ועדים אינם נזכרים כלל בטופס ומפני זה שאל טופס למה לי ופירש בו שהוא נוטל מה שפוחת חלק התורף מצד שאין בו זמן:

ונמצא לענין פסק שאם תפרש טופס ותורף כדברי חכמי צרפת אחיזת הטופס ואחיזת התורף שוה שהרי הואיל ופסקנו מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו אין יתרון לתורף על הטופס ולא עוד אלא שאף הטופס שוה יותר ולפירושי חכמי הדורות שלפנינו התופס את התורף נוטל את הכל חוץ מפחת מה שאין בו זמן ויש משיבין על פירוש זה ממה שאמרו במקום אחר הכותב שטרי הלואה צריך שיניח מקום מלוה ולוה ומעות וזמן

ובמסכת גיטין קראו לזה תורף ומ"מ יש לומר שנתערב שם הזמן עם האחרים מפני שלענין זה ודאי שוה לאחרים ר"ל שהכותב טופסי הלואה צריך להניח לו מקום אבל מ"מ רגילים היו לכתבו עם הטופס על הדרך שאנו עושין עכשו בכתבה כמו שבארנו:

זה שכתבנו ששטר שאין בו זמן אינו גובה מנכסים משועבדים יראה לי שאפילו נתברר שקודם המכירה נעשית כגון שנתקיים השטר בחותמיו וכבר מתו קודם המכירה אעפ"כ אין גובין בו ממשועבדים שלא חלקו חכמים בדבריהם ליתנם לשעורין הנע עצמך במלוה על פה שלא אמרו בה שאינה טורפת אלא משום דלית לה קלא אילו נתברר שכבר ידע זה בהלואה זו ושלא נפרעה כגון שידע בהלואה ושאמר אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני וידע על פיהם שלא נפרעה ושהתרה בו המלוה תאמר עליה שתהא גובה מאותם לקוחות ודאי לא ואף בזו כן ואע"פ שבהכיר בה ולקחה אמרו שאינו גובה לא את השבח ולא את הפירות אלמא שהידיעה משנה את הדין בזו הרי היא כסבר וקביל ולא עוד אלא שהיא כעין ראיה לדברינו שלא אמרוה אלא בהכיר בה שהיא גזולה הא הכיר בה שהיו עליה בעלי חוב לא נשתנה הדין בדעתו לא לשבח ופירות כמלוה בשטר ולא לגוף הקרקע כמלוה על פה:

חלוקה זו שהזכרנו בשטר אינה אלא לדמים שאם תאמר בחתיכת השטר הרי הפסידו הכל וכלל גדול בדבר כל שאם יחלק בגופו ראויים החלקים לשניהם יחלק בגופו וכל שאין החלקים ראויים כגון זה וכגון בהמה טמאה חלוקתם בדמים כמו שבארנו למעלה:

המוצא שטר חוב בשוק אפילו מוצא בו קיום בית דין שניכר שכבר ירד המלוה לדין עליה עם הלוה ומתוך כך קיים את שטרו ונמצא שאין כאן חשש כתב ללוות ולא לוה ולא הגיעה ליד המלוה שהרי הגיעה לידו או אפילו אפשר שהגיע לידו בלא הלואה אין כאן לחוש שאם כן היה הנטען אומר כן ולא היתה הטענה בהצרכת קיום חתימות אעפ"כ לא יחזיר שמא נפרע וכל שכן אם אין שם קיום שיש כאן חשש כתב ללות ולא לוה ואפילו חייב מודה שלא פרע לו כלום שמא קנוניא עשה לטרוף מן הלקוחות שלא כדין לפיכך כל שאין שם אחת מחששות אלו יחזיר כיצד היה השטר זמנו בו ביום שאין חשש לקנוניא שהרי בו ביום נעשית ואין כאן טירפא או שנתפרש בשטר שאין בה אחריות נכסים שאין כאן עוד טירפא והיה מקויים שאין בה חשש כתב ללות ולא לוה והיה חייב מודה שלא פרע לו כלום שאין כאן חשש פרעון יחזיר והוא הדין שאם הוא מודה שלוה ולא פרע אינך צריך לקיום אלא כל שאין שם חשש קנוניא יחזיר יש מי שאומר שכל שהיא תוך זמן אין בה חשש פרעון ואין אנו צריכין להזהר אלא מחשש קנוניא וכתב ללות ולא לוה ואין זה אלא שגגה שהרי למטה אמרו שאף לפרעון בן יומו חוששין:

מצא שטר כתבה אע"פ שהבעל מודה לא יחזיר לאשה שאע"פ שלא נתנה כתבה לגבות מחיים שמא התפישה צרורות או מחלה כתבתה וקנוניא עושה עמו ואם לא היה שם חשש קנוניא כגון שנעשית בו ביום או שנתפרש בה שאין שם אחריות נכסים אם הבעל מודה ואומר שעשאה ולא פרעה ולא עשה לה כתבה אחרת יחזיר לאשה ואם אינו מודה לא יחזיר לא לזה ולא לזה:

דף ח.

יתבאר מסוגיא האמורה למטה בפרק זה שאם שטר זה הנמצא אין בו קנין יש לחוש בו חששא אחרת והוא לשמא כתב בניסן ולא לוה עד תשרי הא בשטרי אקנייתא אין לחוש כן שהרי מזמן הקנין טורף כמו שבארנו במסכת ראש השנה ומ"מ בכתובה אין לחוש לכך שאין דרך לכתוב כתבה אלא משעת נשואין:

המגביה מציאה לחברו ר"ל במצות חברו כגון ראובן שאמר לשמעון הגבה מציאה זו לעצמי והלך לשם בשליחותו והגביהה קנה חברו המשלח ואם נמלך שמעון אחר הגבהתה לזכות בה לעצמו ולדון בעצמו כן מאחר שלא באה עדין ליד ראובן הרי היא גזלה בידו שמאחר שהגביהה סתם במצות ראובן הרי היא כמו שהגביהה ראובן עצמו ואין צריך לומר שאם בא אחד מן השוק לזכות בה ולחטפה מהם שהיא גזלה בידו ויצא לנו דבר זה ממה שאמרו במשנה השניה שנים שהיו רוכבין על בהמה וכו' ובזמן ששניהם מודים חולקים שלא בשבועה שנתברר לך ממנה שאם אמר ראובן אני הגבהתי מחצית הטלית לעצמי ומחצית לצורך חברי שצוני בכך וכן שמעון אומר כיוצא בו חולקים בלא שבועה ואלו אמרנו שהגבהה שאחד עושה בשביל חברו אינה הגבהה נמצא זה הטלית אינו מוגבה כלל והרי הוא כאלו מונח על גבי קרקע ולא קנה אחד מהם אלא שלמדנו שהמגביה מציאה לחברו קנה חבירו על הדרך שביארנו:

האומר לשלוחו צא וגנוב פטור המשלח שאין שליח לדבר עברה ושותפים שגנבו חייבין בכפל אבל בתשלומי ארבעה וחמשה יש צדדין שהם חייבין ויש צדדים שהם פטורין וכבר כתבנוה בפרק מרובה:

חרש ופקח שהגביהו מציאה מתוך שלא קנה חרש לא קנה פקח שאע"פ שאמרו על החרש שתקנו לו לזכות במציאתו כבר הוזכר טעם הדבר במקומו דלא ליתי לאינצויי ובזו הואיל והפקח מוחל על כבודו ואינו קונה אין טענה עוד לחרש הא חרש שמצא או שני חרשים שמצאו זכו במציאתם מדברי סופרים מן הטעם הנזכר:

דף ח:

החורש בשור וחמור והוא הדין לכל בהמה טהורה עם טמאה לוקה מן התורה ולא סוף דבר חורש אלא אף הזורע בהם או המושך בהן את הקרון או שמנהיגן על איזה צד קרון שהיו שור וחמור מושכין אותו אף היושב בקרון לוקה וכן פסקו גדולי המחברים ואע"פ שלא הנהיג שהבהמה מרגשת בישיבתו והולכת ונמצא שישיבתו גורמת לבהמה שתמשוך וכן אם היה שם אחד יושב בקרון ואחד מושך או מנהיג שניהם לוקין כדין שנים או אף מאה שהנהיגו כאחד שכלם לוקין ומכאן אני אומר שהלכה רכוב לחודיה קני שהרוכב הוא בדמיון היושב והרי חייבנוהו לענין כלאים ומ"מ אותם שפוסקין ורכוב לבדו בלא הנהגה אינו קונה אף הם פוסקים לענין כלאים שאין היושב חייב ולא יראה כדבריהם:

לדעת האומר שאין הרכיבה קונה פירושו אפי' עם תפישת המוסרה בידו והוא ראשים היוצאים מפרומביא שבפיה שתפיסת המוסרה אינה כלום בלא הנהגה ולא זכה בה אדם לא במציאה ולא בנכסי הגר ולא סוף דבר באלו אלא אף מחברו במקח וממכר לא קנה שהרי הבהמה אינה נקנית במסירה אפילו הגסה ומ"מ דבר הנקנה במסירה כגון ספינה אם היו שם דברים העשויים למסרה אינו צריך למסור גוף הספינה אלא דיו במסירת אותו דבר העשוי למסירה במקח וממכר שהרי בכאן לדעת מה שהיינו סבורים שהבהמה נקנית במסירה היינו אומרים בו שמחברו קנה ולא היינו צריכים למסירת ראש הבהמה או גופה ומעתה הוא הדין בספינה אם יש שם דברים העשויים להנהיגה בהם ולמסרה הא במציאה ונכסי הגר לא קנה עד שימסור חלק מגופה של ספינה:

דף ט.

משיכה זו שהבהמה נקנית בה במציאה אין צריך לומר שמשכה בהדיא או שרכב עליה והנהיגה ברגליו אלא אפילו קורא לה והיא באה או שהכישה במקל ורצה לפניו כל שעקרה יד ורגל בסבתו קנאה כדין מקח וממכר בין שדרכה להנהיגה בכך בין שאין דרכה ומ"מ אם היו שנים זוכים בה כאחד והיה אחד מהם זוכה במה שאין דרכו בכך והשני במה שדרכו יראה מסוגיא זו שאותו שדרכו בכך זכה מעתה הגמל דרכו במשיכה וחמור דרכו בהנהגה וכל שהיו שניהם מושכים או שניהם מנהיגים בין בגמל בין בחמור קנו הא אם היה אחד מושך ואחד מנהיג בגמל קנה המושך בחמור קנה המנהיג ויש שאין פוסקין שמועה זו כלל אלא אין אחר משיכה או הנהגה כלום בין שדרכה בין שאין דרכה ובמקח וממכר מ"מ לדבריהם הדין כן:

מכיון שבארנו במציאה שהרכיבה קונה אף בלא הנהגת רגליו אם היה אחד רכוב ואחד תפוש במוסירה רכוב קנה בהמה וכל שעליה דרך תכשיט כגון בי פגיה והוא מה שבראש החמור וזה שתפש במוסרה זוכה במה שבידו מן המוסרה ושאר המוסרה לא נקנית לא לזה ולא לזה והקודם בה יזכה וכן הדין בכל מה שעליה שאינו מתכשיטי בהמה ולדעת הפוסקים שאין הרכיבה קונה אתה מפרשה ברכוב שמנהיג ברגליו שמא תאמר אותו שתפוש במוסרה יקנה מיהא כל המוסרה הואיל ויכול לנתקה ולהביאה אצלו בנקל תדע שכל כיוצא בזה אין אומרין הואיל שאם כן אף בטלית שהיתה חציה מונחת על גבי קרקע וחציה על עמוד גבוה ובא זה והגביה חציה שעל גבי קרקע ובא חברו גם כן והגביה חציה שעל העמוד יש לך לדון שיקנה הראשון את כלה הואיל ובשעה שהגביה מעל הקרקע להדיא היה יכול לנתקה ולהביאה אצלו ואינו כן אלא שזכה השני בחציה שכל כיוצא באלו אין אומרין הואיל:

רכיבה זו שאמרנו עליה שקונה במציאה אין בה הבדל מקום אלא בין בשדה בין בעיר קנה הן רכיבה בלא הנהגה לדעתנו הן רכיבה בהנהגה לדעת האחרים ואע"פ שאין דרך בני אדם לרכוב בעיר הואיל ומ"מ זה רכב קנה שאלו הגביה ארנקי בשבת קנאו אע"פ שאין דרך בני אדם להגביה ארנקי בשבת והוא הדין במקח וממכר ברכיבה בהנהגה ואע"פ שמשיכה אינה קונה ברשות הרבים רכיבה בהנהגה יותר הוא על משיכה וקונה אף ברשות הרבים בין בעיר בין בשדה ומ"מ אם אמר לו עליה קנה אותה כדרך שבני אדם קונין בשדה קנה בעיר לא קנה שאין דרכן של בני אדם לרכוב בעיר בד"א באדם הגון אבל חשוב ביותר או מזולזל המיטפל בגדול בהמות קונין אף בעיר אף ברשות הרבים וכן אשה ויש גורסים שברשות הרבים אינה קונה כדין משיכה:

דף ט:

ממה שאמרו בסוגיא זו לקנות מי קאמר ליה קני יראה דעת גדולי המחברים שמי שאמר לחברו משוך פרה זו לקנותה או משוך דבר זה ותקנהו או החזק בדבר זה ותקנהו או החזק בו לקנותו לא קנה אף אותו דבר בעצמו שלשונות האלו לשון עתיד הם כלומר משוך דבר זה ואח"כ תקנהו אלא צריך שיאמר משוך וקנה או החזק וקנה שמשמעו שיקנה בשעת המשיכה או החזקה ואע"פ שאמרו בייחסין ויירש שקונה טעם הדבר שאינו בפניו ואינו יכול לומר בלשון אחר אבל זה שהוא לפניו אינו קונה בלשון זה ועוד שהרי יחסן ויירש עקר כונת הענין לעתיד הוא אלא שביטול ויזכה ויחזיק ויקנה שאמרו עליהם שקונה אתה צריך לתרצה כן מעתה אין צריך לומר אם אמר לו משוך פרה זו

לקנות כלים שעליה או ותקנה כלים שעליה שאין משיכת הבהמה מועלת לקנין הכלים שהרי אף לעצמה אינה מועלת:

אמר לו משוך פרה וקנה כלים שעליה ר"ל משוך פרה וקנה אותה וכלים שעליה משיכת הבהמה מועלת לעצמה אבל לא לכלים שעליה עד שימשכם לעצמן או יגביהם אם הם בני הגבהה שאפילו תאמר משיכה על ידי דבר אחר שמה משיכה דוקא בשאותו דבר אחר אינו בעל חיים כגון שמשך פירות על ידי כלי שהן בתוכו אבל על ידי בעל חיים לא ושמא תאמר אע"פ שלא נקנו לו כלים במשיכת בהמה מתורת משיכה יקנו לו מתורת חצרו הואיל וקנה הבהמה אינו כן שהבהמה חצר מהלכת היא ואפילו עמדה שכל שאלו מהלך לא קנה עומד ויושב לא קנה הואיל ולהלך היא עומדת ומ"מ אם היתה בהמה כפותה הואיל וקנה הבהמה קנה הכלים שעליה מתורת חצרו ומ"מ דוקא בדרך זה שהקנה לו הבהמה גם כן והרי היא חצרו הא אם אמר משוך פרה זו וקנה כלים שעליה ר"ל אבל לא גוף הבהמה אפילו משכה והיא כפותה לא קנה כלים שעליה עד שיגביה או ימשוך כלים לעצמן שהרי חצרו אין כאן אע"פ שהיא כפותה שהרי לא קנאה ומתורת משיכה לא קנאה שהרי משיכה על ידי בעלי חיים אינה משיכה:

זו היא שיטת גדולי המחברים ואף גדולי הדורות שלפנינו נסכמים לדעת זה ומ"מ יש לחלק בזו לומר שכל שהיא כפותה ואמר לו משוך בהמה וקנה כלים שעליה אע"פ שלא קנה גוף הבהמה קנה הכלים שמשיכה על ידי דבר אחר שמה משיכה ואין נותנין לה דין בעל חיים לענין זה אחר שהיא כפותה אלא הרי הוא כעין משוך כלי זה וקנה פירות שבתוכו שקנה כמו שאמרו בפרק המוכר את הספינה במדות המוכרים שמדת מוכר ברשות מוכר לא קנה עד שיגביה או יוציא מרשותו ולדעת זה שאלה שבכאן אינה אלא שמשכה קודם כפיתה ולא מכחו לבד הם נמשכים ואם משך הבהמה וקנאה ואח"כ כפתה לקנות כלים שעליה נקנו לו מתורת חצרו ואם לא קנה הבהמה אע"פ שמשכה וכפתה לא קנה כלים שהבהמה אינה חצרו הא אם כפת ואח"כ משך אע"פ שאין הבהמה קנויה לו פירות שעליה נקנין במשיכה וכך דעתי נוטה:

יש מי שאומר שאף אם משך הבהמה על דעת שיקנה את הכלים קנה הכלים במשיכת הבהמה אע"פ שאינה כפותה וכן פרשו שאף לקנות או תקנה לשון קניה הם והביאו את שתיהם ממה שאמרו בתלמוד המערב שבמסכת קדושין פרק ראשון רב חסדא אמר משוך את הבהמה לקנותה קנה לקנות את ולדותיה לא קנה לקנות היא וולדותיה קנה והקשו אלא האומר לחברו משוך הבהמה שיקנה לך המשוי שלה לא קנה כלומר ואם כן לקנות ולדותיה אמאי לא קנה ותירץ הדא דתימא בשלא היתה הבהמה עוברה ר"ל

מעוברת והילכך אין זה כמשוי שלה אבל אם היתה הבהמה עוברה עשו אותה כמשואה אלמא שקנה כלים במשיכת הבהמה אע"פ שלא קנה הבהמה ולדעת זה שאלה שבכאן כך היא משוך בהמה זו לקנות כלים שעליה אע"פ שאין כונת המשיכה בשביל הכלים והקשה ומי קאמר ליה קני כלומר שתהא כונתו למשיכת הכלים ומה ענין לקנות הכלים אחר שאינו מתכוין אלא למשיכת הבהמה והשיבו שאינו מכוין לשאול בה כן שכל כיוצא בזה הדבר ידוע שאם היה מכוין למשיכת הכלים בשעה שמושך את הבהמה קנאן אע"פ שלא קנה הבהמה ואם אינו מכוין למשיכת הכלים לא קנאם מתורת משיכה אלא שהוא שואל כשהוא מקנה לו הבהמה במשיכה ושיקנה במשיכתה הכלים מתורת חצרו והדברים נראין ומ"מ לשטתנו אנו מפרשים בירושלמי שהעובר והמשוי כעין תכשיט הוא והרי הוא כבי פגי שקנאו בקניית הבהמה כמו שכתבנו למעלה וכלים הנזכרים כאן הם בכלים אחרים שאינם עליה דרך משוי הרגיל בו:

היה מהלך בספינה וקפצו דגים בתוך הספינה קנה לו ספינתו ואין זה חצר מהלכת שהספינה נחה היא מצד עצמה אלא שהמים מניעים אותה:

אשה שהיתה מהלכת ברשות הרבים ובא בעלה וזרק לה גט לתוך קלתה והוא סל קטן שהוא תלוי בה שבו נותנת כלי מלאכתה וטווי שלה מגורשת כאלו נתנו לתוך ידה או לתוך חיקה שקלתה נחה היא מצד עצמה אלא שהיא מניעתה ושמא תאמר והלא כליה הוא זה ולא חצרה וכליו של אדם אינו קונה ברשות הרבים ולא אמרו כן אלא כשהכלי מונח על הקרקע אבל כשהיא מוליכתו קונה מתורת חצרה אף ברשות הרבים וקצת מפרשים פרשו מפני זה ברשות הרבים זה שהוא נאמר בסימטא ואין אנו צריכים לכך וזהו שאמרו שזריקה לתוך קלתה עושה אותה גרושה אף בחצרו של בעל מפני שהוא כחצרה שאם לא כן הרי כליו של אדם אינו קונה ברשות מוכר וכן מה שאמרו בכליו של לוקח ברשות מוכר שאם הגביהו קונה כמו שיתבאר במקומו מתורת חצרו הוא ושמא תאמר במהלכת ברשות הרבים וזרקו לתוך קלתה תתגרש מדין ארבע אמות שלה תדע שאין דין ארבע אמות אמור אלא בעומד אבל לא במהלך וכן כתבוה גדולי המפרשים:

המשנה השלישית והכונה בה להתחיל בביאור עניני החלק השני ואמר על זה היה רוכב על גבי בהמה וראה את המציאה ואמר לחברו תנה לי נטלה ואמר אני זכיתי בה זכה אם משנתנה לו אמר אני זכיתי בה תחלה לא אמר כלום אמר הר"ם אם הרוכב אמר להולך ברגליו זכה לי בה לא יוכל לומר כשיקחנה אני לא זכיתי בה אלא חברו הרוכב קנה אבל יוכל לומר אני זכיתי בה כשאמר לו תנה לי כמו שזכר:

אמר המאירי היה רוכב על גבי בהמה וראה את המציאה ואמר לחברו תנה לי והלך חברו במצותו והגביהה בסתם ולאחר שנטלה קודם שנתנה לו חזר בו ונמלך לזכות בה לעצמו ואמר אני זכיתי בה מעכשו זכה המגביה ואע"פ שמודה שלחברו הגביהה ואע"פ שביארנו למעלה שהמגביה מציאה לחברו קנה חבירו פרשו בגמרא טעם הדבר בכאן שמאחר שאמר תנה לי ולא אמר הגבה מציאה זו לצרכי או זכה בה בשבילי הרי גלה בדעתו שאינו רוצה לקנות אלא כשתגיע לידו אבל מ"מ אף בזו אם הגביה סתם ונתנה לו ואמר אח"כ אני זכיתי בה תחילה ולא הבאתיה בידך אלא לפקדון או להראותה לך לא אמר כלום ומ"מ כל שאמר זכה לי או הגבה לצרכי והגביה סתם קנה חברו ואינו יכול לחזור בו כמו שכתבנו למעלה הא אם אמר לא הגבהתיה תחלה לצרכך אלא לצרכי זכה אף בזו ואע"פ שלא אמר כן אלא לאחר הגבהה וכן יראה מסוגיית הגמרא:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף י.

בעל הבית שהניח פאה בשדהו ובא אדם אחד ולקטה ואמר הריני מלקט פאה זו לפלוני העני אם זה המלקט הוא עני זכה זה שלקט בעבורו מתוך שהיה זה רשאי לזכות לעצמו זכה לחבירו אבל אם הוא עשיר לא זכה לו אלא יתננה לעני הבא ראשון ואין אומרים מתוך שאם רצה מפקיר נכסיו ורשאי לזכות לעצמו ומתוך שזוכה לעצמו יזכה לחברו שאין אומרים מגו פעם אחר פעם בדבר אחד ומ"מ בעל הבית עצמו אפילו הוא עני אם לקטה לפלוני עני לא זכה הלה שהרי בעל הבית אפילו הוא עני אי אפשר לו לזכות לעצמו שאפילו העניים מוזהרים על שלהם ואם מפני שיכול להפקיר אף את זה הרי מ"מ יש כאן תרי מגו:

תופש לבעל חוב אם חב לאחרים לא זכה הלה לו הא אם אינו חב לאחרים זכה לו וכיצד הוא דבר זה כבר ידעת שאין דין קדימה במטלטלין אלא כל שקדם וגבה זכה בהם ואע"פ שיש בעל חוב קדום ממנו הרי שהיה ראובן חייב לשמעון וללוי ויהודה ובא נפתלי ותפש ממטלטלין של ראובן לזכות בהם לצורך שמעון שהוא אוהבו ולא הגיעו עדין המטלטלין ליד שמעון לא זכה שמעון בתפישתו של זה הואיל ותפישתו מחייבת לאחרים ר"ל לוי ויהודה הא אם לא היה חייב לאחרים זכה שמעון בתפישתו של נפתלי ואין הלוה יכול להוציא מידו ולומר לאו בעל דברים דידי את ומ"מ יתבאר לך במסכת גיטין פרק ראשון שאם אמר לו הלוה זכה בזה בשביל פלוני או תן דבר זה לפלוני בחובו זכה לו אף במקום שחב לאחרים אבל כל שלא אמר לו הלוה כן אפילו הוא בא בשליחות המלוה לא זכה

לו וכמו שאמרו במסכת כתובות פרק הכותב יימר בר חשו אסיק מאה זוזי להההוא גברא מית ההוא גברא ושבק ארבא אמר ליה לשלוחיה זיל תפשה ניהלאי אזל תפשה פגעו ביה רב הונא ורב יהושע אמרו ליה את תופש לבעל חוב במקום שחב לאחרים ואמר ר' יוחנן דלא קני תפשוה אינהו מפני שהיה אותו האיש חייב להם גם כן ויש בדין זה ענינים יתבארו ענייהם במסכת גיטין בע"ה כגון אם היה חייב זה הלוה לזה התופש שנמצא זה יכול לתפוש לעצמו ועל איזה צד נסתלק הלוה מאחריותן ונכנס התופש במקומו והכל יתבאר שם בע"ה וכן יתבאר שם מה שצריך לבאר על משנה זו שיראה ממנה שלשון תנה לי אינה כלשון זכה לי ושם אמרו כל האומר תנו כאומר זכו דמי:

יש מי שאומר שאין אומרים תופש לבעל חוב במקום שאין חב לאחרים שקנה אלא בתפש בחיי לוה ומת הלוה שקנה לאחר מיתתו הא כל שהלוה חי יכול לומר לאו בעל דברים דידי את שהרי אף פורע חוב של חברו שלא מדעתו פטור כמו שיתבאר במקומו ואין דברים אלה נראין ושם נבאר מאיזה צד ראוי לחלק בין זה ובין פורע חובו של חברו שלא מדעתו:

השוכר את הפועל לעשות לו מלאכה סתם ומצא אותו הפועל מציאה הרי אותה מציאה שלו ר"ל של פועל ואין צריך לומר אם שכרו בפרט למלאכה אחת כגון לנכש או לעדור או כיוצא בזה ומ"מ אם שכרו ללקט מציאות כגון שנפסק הנהר ושכרו ללקט דגים או ששכרו ללקט זהב בין החולות יתבאר למטה שכל מציאותיו לבעל הבית ויראה לי כן אם שכרו לצוד דגים בים במצודתו והעלה מצודתו ארנקי או מציאה אחרת:

פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום שנ' כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים אלא שיש לדון עליו בקצת דברים יתבארו במסכת זו בע"ה:

מגביה מציאה שלא אמר לו חברו להגביהה אלא שהיה בלבו להגביהה לצרך חברו אינו כלום אא"כ אמר בפירוש וכמו שאמרנו במלקט את הפאה שצריך שיאמר לפלוני עני אני מלקטה:

המשנה הרביעית וכונתה ככונת שלפניה ראה את המציאה ונפל לו עליה ובא אחר והחזיק בה מי שהחזיק בה זכה אמר המאירי ראה את המציאה ונפל לו עליה ונתכון לזכות בה בנפילה זו לא קנה ואם בא אחר והחזיק בה זכה בה ואע"פ שארבע אמות של אדם קונות לו בכל מקום מ"מ בזו הרי גלה דעתו שאינו רוצה לקנות בתחום ארבע אמות שאלו כן לא הוצרך להפיל עצמו עליה ומאחר שגלה דעתו בכך אינו קונה במה שאינו רוצה לקנות ומ"מ אם אמר בשעה שהוא מפיל עצמו עליה הריני רוצה לקנות בד' אמות קנה:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:
ארבע אמות של אדם זוכות לו ר"ל שאם היה שם מציאה או נכסי הפקר משבא לו לתחום ארבע אמות של אותה מציאה זכה אע"פ שלא אמר בפירוש שהוא רוצה לקנות בכך ודבר זה תקנת חכמים היא שמא תאמר והלא אף בגט אמרו כן אלמא מן התורה הוא יש אומרים שאינו אלא מתקנה אלא שהפקר בית דין הפקר והפקירו כל אותן ארבע אמות ואני אומר שבגט אינו אלא מן התורה אחר שאין כאן מערער הרי הוא כידה אבל בדבר שיש בו מערערים אחרים הוצרכו לתקנת חכמים ויש מפרשים מכאן שלא נאמר דין ארבע אמות בגט אלא בסימטא ותקנה זו שלא יבאו לידי מריבה ומכיון שיראוה תוך ארבע אמות של חבריהם יניחוה להם בד"א בסימטא או בצדי רשות הרבים או בשדה שאין לו בעלים הא ברשות הרבים אין ארבע אמות קונין לו מתוך שרבים דוחקין ועוברים ברשות הרבים יבאו תמיד להזדווג תמיד בתוך ארבע אמות ויבאו לידי מריבה וכן שדה של בעל הבית אין לאדם אחר בו דין ד' אמות ואפילו לעני אצל פאה שיש לו רשות להלך בה ליטול את הפאה וכן לא נאמר דין ארבע אמות בענין הקנאה שאם כן הקנאה ומשיכה או מסירה בסימטא במכר או במתנה למה לי יזכהו לו בקרוב ארבע אמות אלא שלא נאמר דין זה אלא במציאה ונכסי הגר ודומיהם:
עני שנטל מקצת פאה וזרק לה מה שנטל על הנשאר מן הפאה לא זכה וכן בעומר השכחה וכן אם נפל לו עליה או פירש טליתו עליה ולא עוד אלא שקונסין אותו ומעבירין ממנו אף מה שנטל ונותנין לעני אחר וכן כתבוה גדולי המחברים ונראה לי הטעם מפני שלא קצר את זו אלא על דעת שיזכה בכלה:

דף י:

קטנה יש לה חצר ר"ל שאם נכנסה מציאה לחצרה קנתה לה חצרה וכן יש לה ארבע אמות מפני שחצר של קטנה נתרבית לענין גט מתורת ידה כשאר הנשים וכשם שיש לה יד לקבל גיטה ומתגרשת בגט המגיע לידה כך מתגרשת בגט המגיע לחצרה כמו שדרשו ז"ל ונתן בידה אין לי אלא ידה גגה חצרה וקרפיפה מנין ת"ל ונתן מ"מ ואחר שכן נלמוד מציאה מגט וארבע אמות הרי הן כחצרה אבל לענין קטן לא למדנו קנין לחצרו אלא מתורת שליחות כשאר האנשים ר"ל שכמו ששלוחו קונה לו כך חצרו קונה לו ומאחר שאין שליחות לקטן אין לו לא דין חצר ולא דין ארבע אמות ואינו קונה עד שתגיע לידו או שיזכה לו אחר:

לענין גנבה אמרו שלא סוף דבר שגנב בידו שהוא חייב אלא אף אם גנב בגגו וחצרו וקרפיפו כגון שנכנסה הבהמה לשם ונעל בפניה לגנבה שהוא חייב וכבר ביארנוה בבבא קמא וראוי לשאול מאחר שאף זו מאם המצא תמצא בידו נפקא נימא נמי מתורת יד איתרבאי כשם שאמרוה באשה משום ונתן בידה התם כתיב ונתן בידה תרי זמני והאחד מיותר אבל בזו אין בו לשון יד מיותר אלא תמצא ונשאר על הסברא שראוי לפרשה מתורת שליחות יותר מתורת יד:

שמא תאמר אחר שאין קנין לחצר אלא מתורת שליחות היאך נתחייב בגנבת חצרו והלא אין שליח לדבר עבירה לחייב את השולח תדע שלא אמרו אין שליח לדבר עבירה אלא בזמן שהשליח בר חיובא אבל כל שאין השליח בר חיובא חייב השולח שמא תאמר והלא עבד ואשה נשואה לבעל אין חייבין בתשלומי כפל אעפ"כ האומר לאשה ולעבד צאו וגנבו פטור השולח מכפל ואשה ועבד מ"מ בני חיוב הם אלא שאין להם לשלם שאין לעבד בלא רבו ולא לאשה במקום בעלה הא אם נשתחרר העבד ונתגרשה האשה חייבים לשלם ואפילו היתה הבחירה ביד השליח אם לעשות ואם שלא לעשות כל שאינו בר חיוב חייב השולח מעתה כהן שאמר לישראל קדש לי אשה פלונית והיא גרושה חייב הכהן וכן איש שאמר לאשה צאי והקיפי את הקטן וידוע שהמקיף את הקטן חייב שהרי המקיף באזהרת לא תקיפו הואיל והאשה אינה באזהרה זו חייב אותו האיש ובגדול מיהא אינו כן שהיה לו להזהר בכך ואין כאן שליח אלא של ניקף שמניח בעצמו לעשות כך וזה שאמרנו בכהן שאמר קדש לי אשה פלונית שהוא עובר דוקא כשבעל שאם לא בעל אפילו קדשה הוא לעצמו אינו חייב וכמו שאמרו במסכת קדושין בעל לוקה לא בעל אינו לוקה מה טעם לא יקח משום לא יחלל ומ"מ כשבעל לוקה על הקדושין משום לא יקח ועל הביאה משום לא יחלל:

שמא תאמר שולח את הבעירה ביד חרש שוטה וקטן שהוא פטור מפני מה אי אתה מחייבו לשולח הואיל והשליח אינו בר חיובא ואדאתה מפרשה בשלא צוה הוא להדליק הא אם צוה להדליק חייב שעל כל פנים אתה צריך לפרשה אף כשאמר לו לך והדליק כמו שבארנו בששי של קמא ומ"מ אין אלו בתורת שליחות כלל אבל חצר התורה רבתהו לתורת שליחות:

דף יא.

המשנה החמישית וכונתה ככונת שלפניה ראה אותם רצים אחר המציאה או אחר צבי שבור או אחר גוזלות שלא פרחו ואמר זכתה לי שדה זכתה לו שדהו היה צבי רץ כדרכו

או שהיו גוזלות מפריחין יאמר זכתה לי שדי לא אמר כלום אמר הר"ם כשיהיה עמו בשדה כל מה שהוא עמו בתוך ד' אמות שלו קנה וכאלו הגיע לידו ואין לשום אדם בו זכות ואמנם זה הדין האמור בזאת ההלכה הוא במי שעומד ברשות הרבים הא בשדה חברו שאין דרך בני אדם לעמוד שם לפיכך לא קנו לו ארבע אמות שלו אפילו נפל על המציאה ובא אחר והחזיק בה זה שהחזיק בה קנה ומה שאמרנו שזכתה שדהו יתכן זה בשני תנאים האחד שיהיה עומד בתוך שדהו והשני שיהיו אותן הגוזלות והצבי הולכים לאט ומתמהמהים בענין שיוכל להשיגם אם ירוץ:

אמר המאירי ראה אותם רצים אחר המציאה ר"ל כדי לזכות בה והיה צבי שבור או גוזלות שלא פרחו והם של הפקר והיה זה רואה שהצבי או הגוזלות נכנסו לתוך שדהו והרודפים רוצים ליכנס לשם ואמר תזכה לי שדי זכתה לו שדהו וכשתפשוה הרודפים אחר אמירתו לא תפשו ומה שאמרו למעלה שאינו צריך אמירה במציאה שאינה זזה ממקומה היא או שהיא בחצר המשתמרת אבל זו שהיא מהלכת צריך אמירה אחר שהיא בחצר שאינה משתמרת ואף בזו פרשוה בגמ' כשהוא שבור כל כך שאלו היה רץ אחריו היה מגיעו אם הוא בתוך שדהו הא אם לא היה יכול להגיעו זכו האחרים שהם קלים יותר הימנו ולא הועיל לו דבורו:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו ר"ל שאם נזדמנה לו שם מציאה הן בעל חיים הן מציאה אחרת זכתה לו חצרו ואע"פ שאינו לשם ואע"פ שלא ידע וכל התופשה משם צריך להחזירה בד"א בחצר המשתמרת כגון בית הא חצר שאינה משתמרת כגון חצר וחורבה וגנה ושדה אינו זוכה לו אלא אם כן הוא בצד השדה או החורבה ושיאמר זכה לי שדי או יזכה לי שדי ומ"מ לפי מה שבארנו במשנה במציאה שאינה זזה ממקומה אין צריך לומר זכה לי שדי וכן בארנו שאם הוא בעל חיים ואלו רץ אחריו אינו מגיעו לא קנה לו שדהו וכל הקודם זכה כגון צבי רץ כדרכו וגוזלות המפריחים ואם נתנו לו במתנה כגון שהיו גוזלות וצבי של אדם אחד וברחו לו ונכנסו לתוך שדה זה וכשראה בעל הצבי שהוא בשדה של חברו אמר לו שיהא שלו ונתחרט אח"כ יתבאר למטה שאפילו רץ אחריהן ואין מגיען קנאן הואיל ושבורין הם מ"מ ודעת אחרת מקנה אותן קנה אע"פ שאין מגיען ויש אומרים בזו שאין צריך בה שיהא עומד בצד שדהו הא רץ כדרכו וגוזלות מפריחין לא קנה ויש בזו תנאים אחרים יתבארו פרק השואל:

העומר אינו שכחה עד שישכחוהו בעלים ופועלים היה בעל השדה בעיר ואמר יודע אני שהפועלים שוכחים עומר שיש לי בשדה במקום פלוני איני רוצה שיהא שכחה אע"פ

שאשכחנו אחר דבור זה ושכחו לאחר אותו דבור הרי זו שכחה אע"פ שאין עומר זה שכוח מעיקרו אבל אם היה עדין בשדה ואמר כן ושכחוהו אחר כן הוא ופועליו אינה שכחה שבשדה שכוח מעקרו שכחה זכור ולבסוף שכוח אינה שכחה אבל בעיר אף זכור ולבסוף שכוח הוי שכחה:

קוצר שהתחיל לקצור ושכח לפניו ולאחריו שלאחריו שכחה שלפניו אינה שכחה שנא' לא תשוב לקחתו אינה שכחה עד שיעבור ממנו ויהא בבל תשוב:

דף יא:

שנה שמפרישין בה מעשר עני והיא שלישית וששית לשמטה חייב לבער מתוך ביתו כל מעשרות ומתנות שבביתו ולהתודות וזמנו עד יום טוב אחרון של פסח של שנה רביעית ושביעית ועד כאן היה רשאי להשהותן אף של כל שלש שנים שנא' כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר וכו' ואמרת לפני יי' אלהיך בערתי הקדש מן הבית וכיצד הוא עושה אם יש שם תרומה גדולה או תרומת מעשר נותנן לכהן מעשר ראשון נותנו ללוי היה שם מעשר עני נותנו לעניים מעשר שני או נטע רבעי או מעות שנפדו בהם מבער ומשליך לים או שורף כמו שיתבאר בסמוך:

מי שהיו פירותיו רחוקים ממנו והגיעה שעת הביעור כיצד הוא עושה והוא אינו במקום אחד עם פירותיו מקנה אותם לראוי להם אגב קרקע שהוא מקנה להם ויש מפרשים שאם המתנות מעורבות זו בזו קורא שם למתנות אחת אחת וזהו שאני עתיד למוד כלומר שהם מעורבות ואיני מבין מה צורך לפרשה במעורבות או סמוכות אלא שהן כל אחת בפני עצמה ושאני עתיד למוד שאמר אינו אלא שאני עתיד למוד ליתנו להם שכל אדם נותן סתם הדברים דרך מדידה הוא נותנו ואם מפני שאמר במשנה צריך לקרות להם שם לא קריאת השם דוקא כדרך דבר שאינו מופרש אלא הזכרת שמות המעשרות לזכותם לראוי להם כלומר שרצה לבאר להם דין המקנה דרך כלל היאך המעשרות והתרומות קנויים לראוי להם ומקומם מושכר להם ואמר על זה שקורא השם למתנות ומזכה אותם לבעליהם על גב קרקע או למי שזוכה בשבילם ומתודה למחרתו ומכיון שנקנו להם המתנות במקום שהם הרי הם כמי שיצאו מרשותו ומתודה למחר כיצד הוא עושה אומר תרומה גדולה ותרומת מעשר שיש לי בביתי הרי הוא לפלוני כהן ומקומו מושכר לו ותקנה לו הקרקע בשכירות והתרומות אגב קרקע וזה נותן לו פרוטה בשכירות הקרקע אם הוא לשם ואם אינו לשם מזכה לו על ידי אחר שהוא שם וכן מעשר ראשון ללוי ושל עני לעני או לגבאי שלהם ועל זה אמרו מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה

ואמר להם עשור שאני עתיד למוד נתון לר' יהושע שהוא לוי וכמו שאמרו בערכין בר' יוחנן בן ברוקא שהלך לסייע את ר' יהושע בן חנניא בהגפת דלתות ואמר לו חזור בך שאתה מן המשוררים ואני מן השוערים והוא שאמר עשור וכו' נתון לר' יהושע ומקומו מושכר לו וכן כלם נאמר שם פתח ר' יהושע ואמר תרומת מעשר שאני עתיד למוד נתון לר' אלעזר בן עזריה שהיה כהן ומקומו מושכר לו אע"פ שאין השוכר לשם ומה שהשכירו בזו ברשות רבן גמליאל עשה ויש שואלים במעשה של רבן גמליאל היאך נתן מעשר ראשון ללוי והרי קנסם עזרא אלא שתירצו שלא קנס עזרא אלא שיתנהו מי שירצה לכהן ומ"מ מי שרצה נותנו ללוי ולדעת ר' עקיבא והוא בשני של כתבות נחלקו שר' עקיבא סובר שמעשר ראשון קודם קנס עזרא היה ללוי וקנסם עזרא ליתנו אף לכהן ולדעת ר' אלעזר בן עזריה קודם קנס היה אף לכהן ואחר הקנס לכהן ולא ללוי והלכה כר' עקיבא ויש מפרשים שלא קנס אלא לזמנו ואינו כלום שהרי בכמה מקומות בתלמוד מצינו לבתר דקנסינהו עזרא:

ממה שכתבנו למדת שהתרומה אף היא בדין ביעור וכמו שדרשו וגם נתתיו לרבות את התרומה ויש מקום עיון ממה שאמרו יש במעשר שני ובכורים מה שאין בתרומה שהם טעונים בעור מה שאין כן בתרומה וכתבו בתוספות שמדברי סופרים טעונה ביעור וקרא אסמכתא בעלמא ובמעשה של רבן גמליאל אפשר שכבר נתן את התרומה ומתוך כך לא הזכירה או שמא לא חשש אלא במה שהוא מן התורה ויש מפרשים שמעשר שני ובכורים טעונים בעור מן העולם הואיל והיה טעון להביאו לירושלים כמו שכתבנו וכן הדברים נראין לתרץ המשניות אלא שיש חולקין לומר שאין טעונין שריפה אלא שמור בהנאתם למדת לפי' זה שכל המתנות מופרשות היו וזהו שאמרו שאני עתיד למוד ולא אמר שאני עתיד להפריש כלומר שמופרשות היו אלא שנתערבו בסמיכות זה לזה או שמא לא נתערבו כלל כמו שכתבנו חוץ מתרומת המעשר שנראה לומר בה שמעורבת היתה עד שיהיה ר' יהושע המזכה לר' אלעזר בן עזריה:

ומ"מ יש מפרשים שמועה זו לענין הפרשת מעשרות ר"ל שאם שכח ולא הפריש מעשרותיו וכן לא נתן רשות לתרום וחשש שמא יהו אנשי ביתו סומכין על חזקת חבר ויאכלו מהם קורא להם שם ומקנה אותם לבעליהן הראויים להם ומשכיר להם את מקומם ומקנה הפירות אגב קרקע ומ"מ כשזכה הלוי במעשר צריך שיהא אותו לוי לשם ושיזכה תרומת מעשר שבה לפלני כהן אגב אותו קרקע ואע"פ שאין השוכר רשאי להשכיר עושה כן ברשות בעלים או שמא כל שאינו אלא דרך הקנאה רשאי:

ומ"מ פירוש זה אינו לענין פסק שהרי כל שמן התורה אין בו ברירה ואינן יכולין לאכול על סמך זה עד שיופרשו לגמרי כמו שבארנו בלוקח יין מבין הכותים בפרק מרובה ואף לענין פי' אין נראה להוציא רבן גמליאל מחזקת חבר אם לתרום שלא מן המוקף אם להשהות בביתו דבר שאינו מתוקן ועוד שהיה לו לומר עשור שאני עתיד להפריש ומאחר שלא אמר אלא למוד אלמא מופרשים היו אלא שהיו המתנות מעורבות זו בזו או סמוכות זו לזו לדעת שאר מפרשים וצריך למוד לכל אחד שלא יכנס אחד בחלק חברו:
ומ"מ בענין מוקף מיהא יש אומרים שלא נקרא שלא מן המוקף אלא כשהמעשר במקום אחד והתבואה שמעשרין עליה במקום אחר שמא ישרף המעשר והתבואה קיימת אבל כל שהם סמוכין זה לזה אע"פ שאין הוא אצלם אין זה שלא מן המוקף ואף מה שמביאין ראיה מלשון למוד שמא פירושו כמו להפריש שהרי על כרחך בתרומת מעשר אתה צריך לפרש בה כמו להפריש כמו שאמרו פתח ר' יהושע וכו' וכן לשון פירותיו משמע שלא הופרשו שאם כן היה לו לומר מעשרותיו היו שמן הסתם המעשרות היו סמוכים לפירות ומ"מ נראה כפי' ראשון ממה שמשנה זו נשנית במסכת מעשר שני עם שאר משניות שהם נאמרות בענין ביעור:
הקנאה זו שביארנו בשכירות מקום לא מתורת חצר שחצר של אחרים אינה משתמרת אצל הזוכים ופירות של רבן גמליאל בביתו היו ומה שאמר בצד שדהו של רבן גמליאל פירושו שביתו אינו משתמר אצל הקונים והרי הוא אצלם כשדה שאלו שדה ממש הרי לא ראה פני הבית ולא היה אפשר לפרשה לענין הפרשת מעשרות ויש לפרשה בשדה ממש והיה מתירא שמא יכניסוהו בני ביתו ויאכלו ממנו בחזקת מעושר אלא שרבותי פירשוה בבית אלא שהיה אצלם כשדה מפני שלא היה משתמר אצלם ומ"מ נראה לי לפרשה בשדה ממש ולענין ביעור והוא שהיתה שנה שלישית ואע"פ שזמן הביעור עד הפסח של שנה רביעית מ"מ מצותו שלא להשהות מתחלת שנה שלישית ולא היה חושש על בני ביתו שיאכלו מהם קודם העשור שדי היה להם מהישן אלא שהיה זריז על השההתו והקדים לה בעודו בשדה מפני שלרוב תבואותיו היו עדין בשדה בחג הסכות של שנה רביעית שהוא תחלת זמן הביעור וזהו לדעתי אותו הפרק שנאמר עליו במסכת סכה מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' עקיבא ור' אלעזר בן עזריה שהיו באים בספינה ולא היה לולב וכו' ובזה נסתלקו כל הקושיות ואין לבא מטעם אין ברירה שמאחר שלא לאכילה הוא אומר לענין המעשרות מיהא לקיום מצוה בזמנה יש ברירה ונשאר לברר והוא שמאחר שכן אין כאן חצר המשתמרת וכל שאינה משתמרת צריך שיהא הזוכה בצד החצר כמו שבארנו אלא הקנאת מטלטלין אגב קרקע היתה ולא שתלמוד מכאן

שתהא הקניית מטלטלין אגב קרקע צריכה להיות מטלטלין צבורים בתוכה ממה שאמר ומקומו מושכר לו אלא הוא הדין לקרקע אחר אלא שכך מזדמן ביותר ולא עוד אלא שלא יהו צריכין לפנותן אף שכירות מקום הפירות היא קניה אחרת מצד עצמה וצריכה להיות הפירות בתוכה שאין זו קניית אגב ומ"מ לא דברו בכאן מקנייה זו שאלו כן היה משכיר המקום תחלה ואח"כ יקנה להם הפירות שבתוכו וכן פרשוה גדולי המפרשים במסכת קדושין:

הקנאה זו שביארנו שמקנה בה המתנות לראוי להם אינו יכול לעשותה בחליפין שהחליפין דרך מקח וממכר הוא שזה קונה סודר ומקנה פירות ותרומות ומעשרות נתינה נאמרה בהם ולא מכירה אבל מטלטלין אגב קרקע מתנה גמורה היא שהרי עיקר מקומה במתנה נאמרה שנ' ויתן להם אביהם מתנות עם ערים בצורות אשר ביהודה:

יראה לי שאם עבר והקנה בחליפין קנה אע"פ שטובת הנאה אינו ממון כמו שביארנו בקדושין בישראל שקידש בתרומה שהפריש מגרנו שאינה מקודשת הואיל ואינו רשאי למכרה אין לו בה אלא טובת הנאה והוא שנותנה לכל כהן שירצה וטובת הנאה אינה ממון מ"מ מה שאינו ממון הואיל ויש שם טובת הנאה נקנה הוא בחליפין ובמטלטלין אגב קרקע אף שבמתנות כהונה נאסר לכתחלה בחליפין לפי שהוא דרך מכר וחכמי פרווינשאה כתבו בחבוריהם שטובת הנאה אינה נקנית בחליפין ולא באגב ודחו זה שאמרו כאן רבן גמליאל מטלטלי אגב מקרקעי הקנה להם ממה שאמרו שר' אבא לא קבלה ולא נראה לי דבריו:

אע"פ שבחצר שאינה משתמרת אנו מצריכין להיות עומד בצד שדהו במתנה הואיל ודעת אחרת מקנה אותן אינו צריך להיות עומד בצד שדהו וכבר בארנוה למעלה:

חצר שאמרנו שלענין גט קונה דוקא בשעומדת בצד חצרה הא אם אינה עומדת בצד חצרה אינה מגורשת ואפילו בחצר המשתמרת מפני שחוב הוא לה ואין חצרה חב לה שלא בפניה:

הסכימו כל הגאונים שהממשכן קרקע לחברו יכול להקנות לו מטלטלין אגבו אין מקבל משכון פחות משכירות שמקנין מטלטלין אגבו כמו שבארנו:

דף יב.

מי שזרק ארנקי בפתח זה והפקירו לכל הקודם ונכנס לאויר חצר זה ולא נח בתוכה אלא שיצא לו בפתח אחר וזכה בו אחד ובא בעל החצר ותבעו מזכיית אויר חצרו הואיל ואויר שאין סופו ינוח הוא אינו כמונח שהרי לענין זריקת שבת אמרו כן ר"ל שאינו כמונח

והילכך זכה המוצא ויש אומרים שדבר זה ספק ואם חזר בעל החצר ותפש אין מוציאין הימנו ולא יראה לי כן:

המשנה הששית והכונה בה לבאר ענין החלק השלישי והוא שאמר מציאת בנו ובתו הקטנים מציאת עבדו ושפחתו הכנעניים מציאת אשתו הרי הוא שלו מציאת בנו ובתו הגדולים מציאת עבדו ושפחתו העבריים מציאת אשתו שגרשה אע"פ שלא נתן לה כתבתה הרי הן שלהם אמר הר"ם כל הסמוך על שלחן אביו מציאתו של אביו ואפי' הוא בן ארבעים שנה וכל בן שאינו סמוך על שלחן אביו והוא מבן שש ומעלה מציאתו לעצמו וזהו מה שכיוון בזאת המשנה באמרו גדולים וקטנים אבל הבת כל זמן שהיא נערה מציאתה לאביה ואפי' אינה סומכת על שלחנו ואפילו היתה מכורה ר"ל שמכרה לאמה מציאתה לאביה לפי שכל שבח נעורים לאביה כמו שנתבאר בפרק רביעי מכתבות:

אמר המאירי מציאת בנו ובתו הקטנים ועולה עכשו על דעתנו לפרש בקטנים אלו קטנים ממש תוך י"ב ויום אחד לנקבה ותוך י"ג ויום אחד לזכר והתבאר במסכת כתובות הטעם בקטנה מבנעוריה בית אביה כל שבח נעורים לאביה ומציאת בנו קטן יתבאר הטעם בגמ' מפני שמן הסתם לצורך אביו הוא מגביהה וכן מציאת עבדו ושפחתו הכנעניים שלו שהרי גופן קנוי ומוחלט לאדון ומה שקנו קנה רבן וכן מציאת אשתו שלו משום איבה ולענין עבד ושפחה הכנעניים וכן לענין אשתו הלכה כן ר"ל שמציאתן לאדון ולבעל אבל לענין בנו ובתו הקטנים אין הדבר מוחלט כן אלא יש קטנים שמציאתן לעצמן ובגמ' נבאר את דינם:

מציאת בנו ובתו הגדולים הרי אלו שלהן ולענין פסק אין הדבר מוחלט אלא יש גדולים שמציאתן לאב כמו שיתבאר בגמ' מציאת עבדו ושפחתו העברים הרי אלו שלהן ולענין פסק בעבד ודאי הרי היא שלו אבל בשפחה לא אמר הרי הוא שלהם אלא למעט שאין לאדון בה כלום והוא שאמרו בגמ' לאפוקי דרבה ר"ל מאדון שלה ומ"מ של אביה הוי אלא שיש לרבה שכר מה שנתבטלה ממלאכתה בשביל אותה מציאה ואם אין לה אב הרי היא שלה ואין לאחיה בה כלום ובגמ' יתבאר עוד מזה:

מציאת אשתו שגרשה אע"פ שלא נתן לה כתובה הרי היא שלה ויתבאר בגמ' שלא סוף דבר בזה אלא אף במגורשת מספק שהוא חייב במזונותיה והיה כדאי לטעות לומר שמאחר שהוא חייב במזונותיה תהא מציאתה שלו אעפ"כ אין לו במציאתה כלום שלא תקנו לו במציאתה אלא משום איבה וזו אינה חוששת לאיבה ואף לטעם הנזכר בירושלמי למה אמרו מציאת האשה לבעלה כדי שלא תהא גונבת משל בעלה ותאמר מצאתי בזו אין חשש גנבה שנזהר הוא ממנה:

זהו ביאור המשנה ומה שבא עליה בגמרא להשלמת ענין פסק זה עם שאר דברים שנתגלגלו בה כך הם:

השוכר את הפועל לקצור לו בשדהו אפילו שכרו ליטול חצי הקציר או שלישו או רביעו או אפילו היה אריס בו או חכיר והיה הפועל עני אשתו ובניו מלקטין אחריו ואין אומרין הואיל ויש לו חלק בקציר עשיר הוא ואע"פ שאינו שוה מאתים די' מ"מ מאותו שדה מיהא אין לו ללקוט שהרי קצירו הוא ואפילו עני בקצירו חייב במתנות אלו ונמצא גוזל את העניים אינו כן שאף העניים נוח להם בכך כדי שבשעה שהם נשכרים יהו רשאים להביא בניהם אחריהם ללקט בסמוך להם ומ"מ אסור לבעל הבית לעכב העני שלא ללקוט או לגרום שיבא אחר ויקדים ויטול כדי להבריח את האחרים שמתנות אלו ר"ל לקט שכחה ופאה אין לבעלים בהם טובת הנאה למנוע מזה וליתן לזה ומפני זה כל גרמא שבשבילה יעכב העני שלא ללקוט אסורה לו דרך צחות אמרו אסור לאדם להרביץ ארי בתוך שדהו כדי שיראו עניים ויברחו ומ"מ יתבאר במקום אחר שאסור לשכור את הפועל על מנת שילקט בנו אחריו ומאימתי כלם מותרין בלקט ואפילו העשירים משהלכו בה הנמושות והם מלקטים שניים אחר מלקטים ראשונים שמן הסתם כבר נתיאשו העניים מן השאר:

מציאת חרש שוטה וקטן יש בהם גזל מפני דרכי שלום ומ"מ אינו גזל גמור אף מדבריהם ר"ל שאם עבר אחד וגזל מהם אינו יוצא בדייניו:

דף יב:

מה שיעדנו במשנה לבאר במציאת בנו ובתו כך הוא כל שהם סמוכים על שלחנו אפילו גדולים הרי אלו של אב ואם אין סמוכין על שלחנו בקטן הרי הוא לעצמו ובקטנה ואף בנערה לאביה ויש חולקים בזו לומר שאף זו לעצמה וכשאנו משיבין להם מאמה העבריה שמציאתה לאביה הם משיבים שזו כסמוכה על שלהן אביה היא שמכח אביה היא סמוכה על שלחן אדון ואף אנו כתבנוה כן בראשון של קדושין וכבר כתבנו מענין זה בפרק החובל:

יש פוסקין באמה שמציאתה לרבה ואף בעבד עברי שמציאתו לאדון ומביאין ראיה ממה שהקשו בכאן על מה שאמרו בעבד שמציאתו לעצמו לא יהא אלא פועל שכל זמן ששכרו למלאכה סתם מציאתו לבעל הבית ותירץ ר' יוחנן בעבד נוקב מרגליות שאין רבו רוצה לשנותו למלאכה אחרת אבל אם אינו נוקב מרגליות מציאתו לאדון ורבא תירצה במגביה מציאה עם מלאכתו שאין כאן בטול מלאכה הא אם היה שם בטול מלאכה מציאתו

לאדון ולדעתם רבא ור' יוחנן לא נחלקו אלא שניהם מודים זה לזה והלכה כשניהם ונמצא לדבריהם שכל שאינו בדברים אלו מציאתו לאדון וכן באמה וכן נמצא לדבריהם שהפועל שנשתכר למלאכה סתם מציאתו לבעל הבית וכשאנו משיבים עליהם ממה שאמרו בראשון של קדושין שמציאתה לאביה הם מפרשים אותה במגבהת מציאה עם מלאכתה ומה שסמכו לה ואין לרבה אלא שכר בטלה שמשמען של דברים שיש במציאתה בטול הם מפרשים אותה במה שמתבטלת אח"כ בתקון המציאה והולכתה לבית אביה ומ"מ אין דבריהם נראין וודאי הלכה כרב פפא שתרצה בששכרו ללקט מציאות כלומר שהעבד לעולם מציאתו לעצמו ולא נאמר בפועל שמציאתו לבעל הבית אלא בשכרו ללקט מציאות על הדרך שבארנו למעלה:

הבעל שגירש את אשתו בגט ודאי ולא נתן לה כתבה עדין פרשו בתלמוד המערב שהוא חייב במזונותיה עד שיפרענה עד פרוטה אחרונה ומ"מ סוגיא זו חולקת בכך שאם כן לא הוצרך להעמיד משנתנו במגורשת ואינה מגורשת ומצד שהוא חייב במזונותיה שהרי אף בגרושה ודאית חייב במזונותיה אלא ודאי כל שגרשה בודאי אע"פ שלא נתן לה שום דבר מכתבתה אינו חייב במזונותיה כלל וכן הסכימו רוב פוסקים וגדולי הדורות לפי מה שכתבו תלמידיהם בשמם במסכת כתבות פרק אלמנה משוים ביניהם לומר שכל שהוא יכול ליתן לה כתבתה ואינו רוצה ליתן חייב ליתן לה מזונות אבל בעלמא לא וכבר כתבנו דעתם בדרך אחרת באחרון של כתובות:

אמה העבריה אין מיתת אביה מוציאתה מרשות אדון והדרכים שבהן נקנית לעצמה יתבארו במסכת קדושין בע"ה:

המשנה השביעית והכונה לבאר בה ענין החלק הרביעי והוא שאמר מצא שטרי חוב אם יש בהם אחריות נכסים לא יחזיר מפני שבית דין נפרעין מהם אין בהם אחריות נכסים יחזיר מפני שאין בית דין נפרעין מהם דברי ר' מאיר וחכמים אומרים בין כך ובין כך לא יחזיר מפני שבית דין נפרעין מהן אמר הר"ם חכמים אומרים אחריות טעות סופר הוא לכן אין הפרש אצלם בין שטר שיש בו אחריות או שטר סתם שאין בו זכר אחריות נפרעים בו מנכסים משועבדים ולפיכך לא יחזיר ואפילו היה מודה אותו שיש עליו השטר שהוא חייב בו ושלא פרע ממנו כלום לא יחזיר לפי שיש לחוש שמא הסכמה ביניהם לטרוף בו מנכסים משועבדים ויטרוף מן הלקוחות שלא כדין והלכה כחכמים שאומרים אחריות טעות סופר הוא אבל אם הוא מפורש בשטר על מנת שאין לך עלי אחריות יחזיר כשיודה אותו שיש עליו החוב:

אמר המאירי מצא שטרי חוב אם יש שם אחריות נכסים לא יחזיר מפני שבית דין נפרעין מהם אף מן הלקוחות אין שם אחריות נכסים יחזיר שהרי אין בית דין נפרעין מהם ר"ל מן הלקוחות וחכמים אומרים בין כך ובין כך לא יחזיר שכל שאין שם אחריות טעות סופר הוא והרי הוא כמי שיש שם אחריות והלכה כחכמים:

זהו ביאור המשנה ולא נתברר בה אם בשחייב מודה אם בשאין חייב מודה ומתוך כך לא נתברר פסק ענין זה ודברים שנכנסו בגמרא לביאור ענין פסק זה עם שאר דברים שנתגלגלו בה אלו הן:

מאחר שפסקנו אחריות טעות סופר הוא ושטר שאין בו אחריות אף הוא גובה מן המשועבדים כל שמצא שטר חוב בין שיש בו שעבוד נכסים בין שאין בו שעבוד נכסים לא יחזיר ולא סוף דבר בשאין חייב מודה שהרי יש לחוש לפרעון אלא אפילו חייב מודה שמ"מ יש לחוש לפרעון וזה שהוא מודה אינו אלא שעושה עמו קנוניא על הלקוחות הא כל שאין לחוש לקנוניא כגון שנכתב בו ביום או שנכתב בפירוש בשטר שלא יהו נכסיו משועבדים לאותו חוב אם אין חייב מודה לא יחזיר שיש לחוש לפרעון או לכתב ללות ולא לוה או למה שיטעון הלוה כגון שיאמר מזוייף הוא ולא כתבתיו מעולם או פרעתיו או כתבתיו ולא לויתי או איזו טענה ואם חייב מודה יחזיר שהרי אין לחוש לכלום וכבר כתבנו מענין זה למעלה:

כתבו גדולי המחברים שכל שטרות הנמצאות שדינן שלא יחזיר אם החזירם כשרים וגובין בהם ואין מוציאין אותם מתחת יד בעליהן אלא הרי הם בחזקתם וגדולי המפרשים חולקים לומר שאם הוחזקה הנפילה בעדים אינו גובה בהם:

דף יג.

טען הלוה שכתב ללות בניסן ולא לוה עד תשרי היה והשטר פסול הרי זה בכלל שאין חייב מודה ולא יחזיר אף במקום שאין שם חשש לקוחות בד"א בשטר שאין שם קנין שמאחר שאין שם קנין לא נשתעבדו נכסיו עד שעת הלואה ואין אומרים עדיו בחותמיו זכין לו שאף לדעת האומר עדי חתימה כרתי אינו קונה אלא משעת מסירה הא אם יש שם קנין אע"פ שלא לוה עד לאחר זמן אין בזה דין מוקדם כלל שמשעת קנין נשתעבדו נכסיו לכשילוה למפרע אע"פ שלא לוה עד לאחר זמן אבל אם טען שלא לוה כלל לא יחזיר ומ"מ אם הוא מקויים אין בו דין כתב ללות ולא לוה כמו שבארנו למעלה:

מעתה שטרי אקנייתא כותבין אותן ללוה אע"פ שאין מלוה עמו שאע"פ שלא ימסרה לו עכשו אין חוששין בכך שמשעת קנין ישתעבדו הנכסים לכשילוה וימסור הא שטרי

דלאו אקנייתא אין כותבין אותן ללוה אלא אם כן מלוה עמו מפני שאנו חוששין שמא לא ימסרה לו מעכשו ונמצאת מוקדמת אבל מאחר שהמלוה עמו בודאי מעכשו הוא מוסרה ונוטל מעותיו ואין אנו צריכין לראיית מנין המעות אע"פ שחכמי הצרפתים פרשו כן ומ"מ גדולי המחברים כתבו שימסור הלוה שטרו למלוה בפנינו ואף זה לדעתי אינו צריך מאחר שנכתב בפני המלוה הרי בשביל המלוה התפיסוה והרי הוא כאלו הגיעה לידו:

גדולי הפוסקים כתבו בתשובת שאלה בשטרי אקנייתא שלא נשתעבד עד שיגיע השטר לידו ומשהגיע השטר לידו נשתעבד אע"פ שלא מסר לו המעות עדין לכשימסור מיהא נשתעבד למפרע משעת קנין ובלבד בשהגיע לידו והביאו ראיה לדבריהם שהקנין לדעתנו בעדיו בחותמיו לאביי ומה עדיו בחותמיו דוקא במטי לידיה כמו שהוזכר בסוגיא זו אף הקנין לדעתנו דוקא במטי לידיה ואין זה נכון שאם כן אף בשטרי אקנייתא יש לחוש שמא לא הגיע השטר לידו משעה שנכתב אלא ודאי לכשילוה וימסור נשתעבד למפרע משעת קנין ואין הענין תלוי בהגעת השטר שהכל תלוי במסירת המעות שאם לא ילוהו אין כאן שעבוד ומה שאמרו בגמ' לדעת אביי דמטי שטרא לידיה אינו בשטרי הלואה אלא בגט ובשחרור ובדייתיקי מתנות ושוברין שאין בהם מסירת מעות לתלות הענין בהם ואין הדבר תלוי אלא בהגעת השטר לידו וכן אפשר שנאמר כן בשטר חוב במי שמחייב עצמו לאיזו סבה בלא מסירת מעות ונמצא הענין שכל שהשטר ראוי למסירת מעות לכשימסור נשתעבד למפרע משעת קנין אפילו לא הגיע לידו וכל שאינו ראוי למסירת מעות לכשיגיע השטר לידו או שיזכהו לו על ידי אחר נשתעבד משעת קנין אם הוא שטר חיוב ואם הוא שטר מתנה וכיוצא בה נקנית משעת הכתיבה לכשתגיע לידו:

זה שאמרנו באחריות שלא נזכר בשטר שטעות סופר הוא צריך שתדע שאין פירושו שבודאי נזכר בשעת המכר וטעה הסופר ולא כתבו הא אם נתברר שלא הוזכר אחריות בשעת המכר אין כאן אחריות כלל אינו כן אלא אפילו יצאו עדים שלא נזכר ענין אחריות באותו המכר אנו אומרים שלא היה צריך להזכירו יהיה לו לסופר לכתבו אע"פ שלא הוזכר ראיה לדבר ממה שאמרו למטה על זה שאין צריך לסופר להמלך בזה כלל:

זה שכתבנו שאם נתפרש בשטר בהדיא שלא יהא שם אחריות נכסים גובה מנכסי בני חורין שמא אתה רואה לתמוה והלא אין זה אלא עדות וכל עדות שמפי הכתב אינו כלום כלל גדול אמרו מפיהם ולא מפי כתבם כבר ידעת ששאלה זו נשאלה בכל עדות שבשטר ותרצו בה גדולי הפוסקים שכל שטר שיוצא מתחת ידי מלוה נעשה כמי שנחקרה עדותם בבית דין ואין זה נקרא מפי כתבם וגדולי האחרונים שבצרפת תרצו שכל שטר שעושה מעשה שטר ר"ל שיש למלוה יתרון בשטר זה יותר מכשהיתה מלוה על פה אינו קרוי

מפי כתבם אבל שטר שאינו עושה מעשה שטר ר"ל שאין בו תועלת יותר משאר מלוה על פה כגון חתימה לבד העשויה דרך ספור כגון בפנינו הודה או הלוה פלוני לפלוני מנה מפי כתבם הוא ושטר זה אע"פ שאין בו אחריות יש בו מעשה שטר והוא שאין יכול לטעון בה פרעתי וכבר הרחבנו את הדרכים בדבר זה במסכת כתבות פרק שני:

דף יד.

זה שפסקנו באחריות שהוא טעות סופר לא סוף דבר בהלואה אלא אף במקח וממכר ר"ל שכל הלוקח קרקע מחברו אע"פ שלא הזכיר שאם יבא בעל חוב ויטרוף יהא כח ביד הלוקח לגבות מן המוכר דמי הקרקע טעות סופר הוא וגובה דמי הקרקע ודמי השבח שהשביחו על הצדדין שהוא חייב לו בשבח כמו שיתבאר והוא הנקרא בכאן שבח ושעבוד ואין צריך לסופר שימלך בדברים אלו עם המוכר אלא כל שמוכר סתם על דעת דברים אלו הוא מוכר ומ"מ לענין שיגבה דברים אלו מעדית שבנכסיו והוא הנקרא בכאן שפר צריך תנאי והמלכה ומתוך כך יש מי שמפרש במלת שפר שהוא הרמוז למטה במלת עמליהון והוא שבח הבא בידיו כגון סקלה מן האבנים או שזבלה ושבח הוא שבח הבא מאליו כמו שיתבאר ובאלו אינו צריך להמלך כלל:

ראובן שמכר שדה לשמעון ובא בעל חוב של ראובן לטרוף את הקרקע מיד שמעון הרי ראובן זה רשאי לדחותו וליכנס עמו לדין ואין כח ביד הבעל חוב לומר הרי נעתק שעבודי ממך ובא ליד שמעון ואינך מעתה בעל דברים שלי שהרי זה אומר לו כל מה שתפסידהו אף אני משועבד להחזיר ואף אם מכרה שלא באחריות כן שהרי מ"מ יכול לומר איני רוצה שיהא לזה עלי תרעומת ושמועה זו יש צדדין הרבה בביאורה וקצרנו ענינה בכאן מפני שכבר ביארנוה במסכת בבא קמא פרק ראשון:

ראובן שמכר שדה לשמעון בין באחריות בין שלא באחריות וקנאה באחד מן הדרכים שהקרקע נקנה בהן ויצאו עליה עסיקין עד שלא התחיל בעבודת הקרקע יכול לחזור בו ואפילו פרעו חייב המוכר להחזיר מעותיו ואם התחיל בעבודתה כלל אפילו במצרים שבו אינו יכול לחזור אלא נכנס לדון עם המערער וכשיוציאנה מידו יחזור הוא על המוכר ושמועה זו גם כן יש צדדין בביאורה וקצרנו ענינה בכאן מפני שכבר בארנוה במסכת בבא קמא פרק ראשון:

דף יד:

המוכר שדה לחברו ונמצאת שאינה שלו אלא שהיתה גזולה בידו ומכרה ואח"כ בא בעל השדה והוציאה מיד הלוקח בבית דין כמות שהיא בשבחה ובפירותיה ואפילו אותן שאכל כמו שיתבאר הרי הלוקח בא לו אצל המוכר וחוזר עליו אע"פ שלא כתב אחריות בפירוש וגובה ממנו קרן ופירות ושבח ואין אומרין הואיל ונמצאת שאינה שלו לא חל עליה שם מכר והרי המעות הלואה ושבח זה נראה כרבית הואיל ובא מאליו אלא גובה אפילו השבח אע"פ שלא פירשו:

שבח זה שאמרנו עליו שהנגזל גובהו מיד הלוקח פעמים שהוא גובהו בדמים ופעמים שהוא גובהו בלא דמים כיצד אם כבר היתה מושבחת ביד בעליה כמות שהיא עכשו והכסיפה ביד גזלן וחזרה לקדמותה ביד לוקח הרי הנגזל נוטלה כמות שהיא אפילו היה השבח מחמת הוצאה וחוזר לוקח על המוכר בשבח זה ואפילו היה יתר על הוצאה ואם הושבחה ביד לוקח מכל וכל יתבאר למטה שאם הושבחה מאליה נוטלה כמות שהיא וחוזר וגובה מן המוכר ואם על ידי הוצאה אם השבח יתר על ההוצאה נוטל הוצאה מבעל השדה ושאר השבח מן המוכר ואם היתה הוצאה יתרה על השבח נוטל ההוצאה שיעור השבח מבעל השדה והקרן מן המוכר ושאר הוצאה הפסיד:

שבח זה שלוקח גובה מן הגזלן אינו גובהו אלא מנכסים בני חורין שביד גזלן שהשבח אינו דבר קצוב בשעת המכר אבל הקרן גובה אף מן המשועבדים:

הכיר בה שהיא גזולה ולקחה יתבאר למטה שאינו נוטל מן הגזלן אלא הקרן ואם הושבחה מאליה נוטלו הנגזל ומפסידו לוקח ואם על ידי הוצאה אם השבח יתר על ההוצאה נוטל מן הנגזל הוצאתו ושאר השבח מפסיד ואם הוצאה יתרה על השבח נוטל מן הנגזל הוצאה שעור שבח ושאר הוצאה מפסיד ובזו האחרונה הכיר ולא הכיר שוין בה:

זה שבארנו שאם על ידי הוצאה נוטל מן הנגזל הוצאה כשעור שבח אבל לא הוצאה שאין שבח כנגדה כך כתבוה גם כן גדולי הפוסקים אלא שמגדולי הקדמונים הבינו דבריהם בדרך אחרת ותפשום על כך ואין בדבריהם תפישה כלל וכן מה שהביאו גדולי הפוסקים ראיה בהלכותיהם משמועת השביח לוקח האמורה בפרק הגוזל והם תופשים אותם לומר שאותה שמועה בגזלת מטלטלין נאמרה ואין ממנה ראיה לקרקע שאינה נגזלת אין תפישה בכך שמ"מ אנו צריכין לפרשה בשנוי החוזר שאם בשאינו חוזר הרי קנה הכלי עצמו ונותן לו כשעת הגזלה ואפילו לא מכר אלא ודאי בשנוי החוזר הוא ולפני יאוש ואם לא שמכר ועשו חכמים תקנה ללוקח היה מפסיד הוצאתו וטרחו והיה נגזל

נוטל הכל וכשמכר קנה הלוקח בשבח בלבד שכנגד ההוצאה ומחזיר כלי לנגזל ונסתפק מתחלה אם נאמר דוקא בהשביח ומכר שאין איסור אצל לוקח באותו שבח ושנשתנה רשות השבח אבל השביח לוקח שנמצא טורח באיסור ושלא נשתנה רשות השבח אינו קונה ופשטוה שקונה השבח ונוטל הוצאה מנגזל וכיון שעל כרחנו בשנוי החוזר הוא ומטעם שאינו קונה אף אנו למדין ממנה לקרקע שאינה נגזלת שיהא הדין בה כן:

זה שבא וטרף קרקע זה מיד הלוקח מצד שהקרקע היה שלו ובגזלה היה ביד מוכר אינו דומה למי שמכרו כדין אלא שזה שטורפו מיד הלוקח טורפו מצד חוב שהיה לו על המוכר שהטורף מצד חוב שהיה לו על המוכר אינו גובה מיד הלוקח פירות שאכל או שנתלשו והנגזל מחשב אף הפירות שאכל הלוקח אף אותם שלא היו שם בשעת הגזלה וגובה אותן וכן יתבאר בפרק חזקת הבתים במי שגזל בית והשכירו שהשוכר מחזיר השכירות לנגזל ומ"מ פירות אלו לוקח חוזר בהן על המוכר אא"כ הכיר בה שהיא גזולה כמו שבארנו בשבח ומ"מ אינו גובה אותם מן המשועבדים אבל פירות המחוברים לקרקע מ"מ אף בעל חוב גובה מהן ואפילו בפירות המבושלים שאין צריכין לקרקע כלל וחכמי הצרפתים חולקין בזו לומר שכל שאינן צריכין לקרקע אינו טורפן כמו שיתבאר למטה ומ"מ רבותי מפרשים שאין הנגזל גובה פירות שאכל אלא כשאף הגזלן מכיר בעצמו שהיא גזלה בידו הא אם היה סבור להחזיק בה כדין אינו גובה בפירות אלא כבעל חוב וכן יש חלוק ביניהם לענין השבח שבטורף מצד חוב אם הושבח מאליו טורף כל השבח ואם על ידי הוצאה נוטל חצי השבח כמו שאמרו בעל חוב גובה את השבח ופירוש הדברים בחצי השבח כמו שיתבאר למטה ומ"מ בשבח הבא מאליו גובה את כלו ונגזל המוציא מיד גזלן ידו על התחתונה כמו שכתבנו:

כבר ידעת שהאלמנה נזונת מנכסי יתומים וכן הבנות מנכסי אחיהן עד שינשאו מכח תנאי בית דין ואע"פ שלא כתב לה כן בכתבתה כמו שיתבאר במקומו ומ"מ דברים אלו והם הנקראים מזון האשה והבנות אין מוציאין לגבייתם מנכסים משועבדים אלא מבני חורין שדברים אלו אין להם קצבה ויש כאן פסידת לקוחות בדבר שאינו עולה על הלב:

מי שגזל שדה מחברו ולא מכרה אלא הרי היא בידו ואכל פירותיה משלם הפירות שאכל מנכסים בני חורין ולא נאמר בכאן שדה מלאה פירות למעט פירות הבאים אח"כ אלא להודיע שאף אותן שבשעת הגזלה אין גובה אלא מבני חורין הושבחה בידו אם בלא הוצאה הושבחה נוטלה הנגזל עם שבח שבה ואם על ידי הוצאה הושבחה שמין לו וידו על התחתונה אם השבח יתר על ההוצאה נוטל ההוצאה מן הנגזל ואם הוצאה יתרה על השבח נוטל הוצאה כשיעור שבח:

גזל שדה מחברו וחפר בה בורות שיחין ומערות עד שקלקלה או היזק אחר כגון קציצת אילנות וכיוצא בו ישלם מה שהפסיד הא אם בא ההיזק מאליו כגון שטפה נהר וכיוצא בה פטור ואע"פ שבמטלטלין ועבדים בכיוצא בזה חייב מ"מ קרקע אינה נגזלת ואין אחריות קלקלתה עליו אלא כשמפסידה בידו:

דף טו.

גזל שדה ונטלוה מסיקין והם אלמים ואנסים אם מחמת הגזלן נטלוה חייב לשלם ואם מחמת המדינה פטור כמו שביארנו בפרק הגוזל:

כל שאמרנו באלו שהנגזל גובה מיד הגזלן דמי מה שהפסיד אינו גובה אלא מבני חורין שהרי זה אינו אלא מלוה על פה ואם העמיד הנגזל את הגזלן בדין ואחר שעמד גזלן זה בדין מכר קרקעותיו הרי נגזל זה גובה מנכסים אלו שמכר אח"כ שהעמדה בדין הוציאה לענין זה קול כאלו היא מלוה בשטר שגובה מן המשועבדים ומכאן למדו מקצת קדמונינו שכל חוב בית דין דינו כמלוה בשטר וגובה מן המשועבדים שמכר לאחר כן ומ"מ צריכים אנו לפרשה בדרך שאין לחוש לפרעון כגון שקבעו לו בית דין זמן ומת בתוך הזמן שאם לא כן הרי הלוה יכול לומר פרעתי שאף בחייב אתה ליתן לו נאמן בטענת פרעתי כמו שיתבאר במקומו ומאחר שכן אף בחייב מודה יש לחוש לקנוניא ומ"מ יש אומרים בגזלה הואיל ומוחזק כפרן לאותו ממון אינו נאמן בטענת פרעתי ושתי סברות אלו כך כתבום חכמי הדורות שלפנינו:

אף לענין פירות יראה מסוגיא זו שאע"פ שביארנו שאם בא הנגזל לתבוע פירות שאכל הגזלן שאינו גובה אותם מידו אלא מבני חורין כמו שכתבנו למעלה אם עמד בדין עליהם ואח"כ מכר גובה אותם מן המשועבדים ויש חולקים בזו ואף גדולי המחברים לא הביאוה כן ונראין הדברים שלא נאמר בהן לגבות מן המשועבדים כשעמד בדין אלא בפירות שהיו שם בשעת הגזלה וכמו שאמרו עליה שגזל שדה מלאה פירות ויש חולקין אף באלו ולא יראה לי כדבריהם:

אסור לאדם להלוות לחברו סאה בסאה כמו שיתבאר במקומו במסכתא זו שמא יוקרו חטים ונמצא שהוא רבית ואין בזו שום צד להתר אפילו היה דרך קנין כגון שקנו מידו וכן שיש לו קרקע לזה שהדבר נראה כאלו סאה זו גבויה מעכשו אסור:

כשם שבנגזל הטורף מיד הלוקח חוזר לוקח על המוכר וגובה הקרן מנכסים משועבדים כמו שביארנו כך בבעל חוב הטורף מיד הלוקח שהוא טורפו עם השבח כמו שביארנו חוזר לוקח על המוכר וגובה הקרן מנכסים משועבדים וכמו שאמרו בשמועה זו לא בבעל

חוב ושמא תאמר מאחר שהלוה מכר אחר המוכר היאך טורף את זה שביד הלוקח והלא הניח לו מקום לגבות הימנו דבר זה כבר כתבנוהו בפרק הגוזל והעמדנוה בשקרקע זה אפותיקי לבעל חוב זה ואפותיקי זה דוקא במפורש ויש שפרשוהו אף בסתם ואין חלוק לדבריהם בין סתם למפורש אלא לענין שטפה נהר ואל תחוש לדבריהם ויש שמעמידה בשלא כתב לוה למלוה דאקני ובשעת הלואה לא היה לו אלא קרקע זה ומ"מ לענין שבח אין תרוץ זה מספיק שאם אין שם דאקני אינו טורף את השבח כמו שיתבאר:

אע"פ שבארנו שבעל חוב טורף את הקרקע מיד הלוקח עם שבח שבו אם כלו אם חציו על הצד שיתבאר ושהלוקח גובה הקרן והשבח מן המוכר אע"פ שלא קבל לו אחריות בפירוש מ"מ מנהג יפה הוא לכתוב דבר זה בשטר וכבר נהגו לכתוב כן ולשון התלמוד בזה אנא איקום ואשפי ואידכי ואימרק זביניה אילין אינון ועמליהון ושבחיהון ר"ל שכל שיבא ויערער על מכירה זו הוא יקום ויעמידנה בידו בשופי ויקבל אחריותה אף בעמל ושבח ומלת עמל רומזת על שבח הבא על ידי הוצאה ושבח רומז על שבח הבא מאליו:

נתן הלוה קרקע זה ובא בעל חוב לטרפו מן המקבל אם שבח זה מחמת הוצאה אינו גובה בעל חוב כלום ואם הושבחה מאליה נוטל את כלה ואם קבל עליה אחריות הרי הוא כמכר וגובה חציו ומכר המפורש שאין בו אחריות דינו כמכר ויש אומרים שדינו כמתנה לענין זה ולא יראה לי כן:

נגזל שבא לטרוף שדהו מן הלוקח והיה שם שבח שעל ידי הוצאה שכבר בארנו שהנגזל פורע את ההוצאה הואיל והשבח שוה לו כשיעור הוצאתו הדבר פשוט שהנגזל מסלקו משבח זה בדמים אבל בעל חוב שטורף את הקרקע מצד חוב ויש שם שבח הבא מחמת הוצאה שנמצא שאינו נוטל אלא חצי השבח וחצי השבח נשאר ללוקח אם דמי חצי שבח זה עולים ליטול כנגדם חלק ראוי בגוף הקרקע והוא תשעה קבין בשדה וחצי קב בגנה כמו שיתבאר במקומו הרי לוקח זה כופהו שיתן לו חלק בגוף הקרקע וכן חברו כופהו בכך ואם אין עולה כל כך ולוקח אין רוצה בה מסלקו בדמים ודבר זה אף כשבעל חוב זה הלוה כנגד קרקע ושבחו הואיל ומ"מ אינו גובה אלא חציו וכל שכן אם לא הלוה כנגד קרקע ושבחו שאינו נוטל אלא כשיעור מעותיו שהדין כן ר"ל שאין בעל חוב נוטל בקרקע אלא כשיעור מעותיו והשאר אם הוא חלק ראוי נוטלו לוקח בגוף הקרקע ואם אין ראוי לו כופהו ונותן דמים:

דברים אלו כולן בשלא עשאו מוכר זה אפותיקי מפורש לבעל חוב זה הטורף שנמצא שהלוקח אלו היו לו מעות בכנגד חובו של זה היה יכול לסלקו במעות ולפרעו כלוה עצמו כמו שיתבאר במקומו אפילו הושבח מאליו והלוהו כשיעור קרקע ושבחו שהוא

נוטל את כלו הא אם עשאו אפותיקי מפורש שהדבר ידוע שאע"פ שהמוכר עצמו אלו היה בידו היה יכול לפרעו ולסלקו מ"מ הלוקח אינו יכול לסלקו אלא שטורף גוף הקרקע אף בזו אין לוקח נוטל בגוף הקרקע כלל ומ"מ אם לא הלוה כשיעור קרקע כלו ויש בנשאר דבר הראוי יראה שאף זה נשאר ללוקח בגוף הקרקע שאין אפותיקי אלא לשיעור החוב אבל אם הלוה כשיעור קרקע אע"פ שלא הלוה שעור שבחו או שהלוה שיעור קרקע ושבחו אפילו היו דמי חצי השבח עולין לדבר הראוי מסלקו הלה בדמים ולא עוד אלא שדנין לזה חצי שבח זה כדין לוקח מן הגזלן שאם חצי השבח יתר על ההוצאה נוטל הוצאה מן הטורף ושאר השבח מן המוכר ואם הוצאה יתרה על חצי השבח פורע הטורף הוצאתו כשיעור חצי השבח ומפסיד השאר ומ"מ חצי השבח האחר גובה מן המוכר ויש פוסקים שנוטל הוצאתו באותו חצי השבח מבעל חוב כדין יורד לשדה חברו שלא ברשות וכן הדין אצלם בשבח מאליו שהוא נוטל את כלו בלא הוצאה לדעתנו הואיל והלוהו כשיעור כלו שלדעתם נוטל הוצאה מבעל חוב וכבר דחאוהו גדולי הפוסקים בחבוריהם ומ"מ אף לדבריהם בשדה שאינה עשויה ליטע מודים בכך ומ"מ אף חצי שבח אינו נוטל אלא בדמים ואין אומרים ארעא דידיה אשבח שהרי הלוה היה יכול לסלקו בדמים ואע"פ ששנו בבריתא אם שבח יתר על ההוצאה נוטל שבח מבעל הקרקע והוצאה מבעל חוב והעמדנוה בשלא הלוה אלא שיעור ארעא ואם אינו נוטל אלא כנגד חובו היה לו לשנות נוטל כנגד החוב מבעל הקרקע והמותר מבעל חוב כבר פרשו חכמי הצרפתים שלא נשנית כן אלא להודיע שאם הוצאה יתרה על השבח אין לו אלא הוצאה שיעור שבח אבל בעל חוב אינו נוטל לעולם אלא כשיעור חובו וגדולי הפוסקים חולקים לומר שהוא נוטל שבח היתר על ההוצאה דארעא דידיה אשבח והוא תמה הואיל והלוה יכול לסלקו ומ"מ הם כתבו בפרק המקבל שהיתומים אין יכולים לסלקם ויש שאומרים כן בשמם אף בלוה עצמו ואין דבריהם נראין ויש מעמידין דבריהם בשאמר אם לא אפרעך לזמן פלני יהא קנוי לך מעכשו:

דף טו:

שבח זה שאמרנו שבעל חוב גובהו לא סוף דבר כשאינו מגיע לכתפים כגון שבח שבגוף הקרקע או פירות שצריכין עדין לקרקע אלא אף כשמגיע לכתפים והוא פירות שנתבשלו כמו שבארנו למעלה הואיל ולא נתלשו עדין ולא אמרו כל העומד לקצור כקצור דמי אלא לענין שדינן כמטלטלין ופירוש המגיע לכתפים שכבר הגיעו להבאה על כתף וכן פרשוהו גדולי הרבנים אבל מקצת חכמי הצרפתים פרשו שאין מגיע לכתפים שבח

שבגוף הקרקע כגון דיקלא ואלים ארעא ומסקא שירטון והמגיע לכתפים דבר שסופו לבא לידי הבאה כגון פירות ומ"מ דוקא שלא נתבשלו הא כל שנתבשלו הואיל ואין צריכין לקרקע אין בעל חוב גובה מהם כמו שפירשנו טעמם למעלה ופי' המגיע לכתפים הראוי להגיע לכך ויש מפרשים מגיע לכתפים שבא על ידי טורח הבעלים ועמל גופם ושאין מגיע לכתפים הוא הבא מאליו הא פירות אפילו שהם צריכים לקרקע אינו גובה כלל ובכלל פירות הם וכבר בארנו שאין בעל חוב נוטל פירות אלא אם אין צריכין לקרקע נוטלן לוקח ואם צריכין לקרקע שמין אותם כמה הם יפים ונותן בעל חוב ללוקח כשעור זה ויש מקשים עליהם שהרי במסכת כתבות פרק נערה שנתפתתה אמרו ההיא דאתיא לקמיה דרב יוסף אמר להו הבו לי מתמרי דעל בוריא ואמרו ליה אי בעל חוב כי האי גונא הוא מי אמר מר הכי אמר להו דחזיין לבורייא קא אמינא סוף סוף כל העומד לגדור כגדור דמי אמר להו דצריכי לדיקלא קאמינא ומכאן נראה להם כשטה אמצעית ומ"מ אינה קושיא שזו של כתבות נאמרה לענין שיהו אותן הפירות מקרקעי כדין כל מחובר לקרקע ולהוציאן מדין מטלטלין שאינן משועבדים לבעל חוב אחר שצריכות לקרקע אבל לענין בעל חוב הטורף מן הלוקח אפשר שאף בצריכים לקרקע לא יטלם כלל וכשיטה אחרונה או אף בצריכים לקרקע יטלם וכשיטה ראשונה:

כל *שיש* מחלקת בין הטורף והנטרף שזה אומר שהושבח וזה אומר שלא הושבח יראה שהמוציא מחברו עליו הראיה ואם היה מחלוקת בצד אחר והוא שזה אומר בידי הושבחה וזה אומר ביד המוכר או הנותן הושבחה רבותי מספקים בה ומ"מ לענין בעל חוב שבא לטרוף מן היתומים אמרו שאם היתומים אומרים אנו השבחנו ובעל חוב אומר שמא אביהם השביח שעל היתומים להביא ראיה כמו שיתבאר במקומו:

כבר בארנו למעלה בהכיר בה שאינו שלו ולקחה שאין לוקח גובה מן הגזלן לא שבח הבא מאליו ולא פירות על הצד שבארנו למעלה וטעם הדברים שמתוך שהכיר בה אין כאן מכר כלל ואין זה אלא הלואה וכשהוא נוטל את השבח הרי הוא כנוטל שכר מעותיו ומ"מ יש מי שפוסק שאם פירש לו את השבח ויש לו קרקע או שקנו מידו אע"פ שהכיר בה יש לו שבח שהרי שם מכר עליו מ"מ ואין הדברים נראין ולא עוד אלא שטעם הדבר במה שאינו נוטל את השבח נראה יותר מצד שאדם יודע שקרקע אין לו וגמר ונתן לשם פקדון:

זה שאמרנו שבעל חוב הבא לטרוף קרקע של לוה מיד הלוקח טורפו עם השבח דוקא בשכתב לוה למלוה דאקני ר"ל ששעבד לו נכסים שהוא עתיד לקנות אבל אם לא כתב לו

דאקני אע"פ שהוא גובהו מן הלוה עצמו שהרי אמרו מיניה ואפילו מגלימא דעל כתפיה מ"מ אינו גובהו מן הלוקח:

זה שבארנו בבעל חוב שנוטל את השבח שאם שבח שעל ידי הוצאה הוא אינו גובה אלא חציו כך הדברים מתבארים בבבא בתרא פרק מי שמת וטעם הדבר הוא ממה שיתבאר שם שכל שלא כתב לוה למלוה דאקני לא נשתעבד מה שקנה אחר הלואה וכן אם כתב דאקנה וחזר ולוה וכתב לשני דאקנה וחזר ולוה וכתב לשלישי דאקנה וכן הרבה ואחר שלוה מבעלי חובות הרבה וכתב להם דאקנה קנה קרקע כלם שוין בקרקע זה ומעתה זה שלוה ואח"כ מכר נעשה משועבד למלוה וללוקח ושבח זה שהוא בא אחר שמכרו הם נכסים שקנה אחר שנשתעבד לשניהם ומפני זה חולקים שניהם בשדה זה מכאן כתבו גדולי המחברים בראובן שלוה משמעון מנה וכתב לו דאקני וחזר ולוה מלוי מאתים וכתב לו דאקנה וקנה אח"כ שדה ומכרה ליהודה במאה וחמשים והשביחה יהודה על ידי הוצאה ועמדה על שלש מאות ושמעון ולוי טורפין הקרן וחולקין אותו בשוה ונמצאו ע"ה לכל אחד ואח"כ חוזרין שלשתן ר"ל שמעון ולוי ויהודה וחולקין את השבח שהוא מאה וחמשים ומ"מ אין שמעון טורף מהם כל חלקו שהרי הושלם חובו בכ"ה דינרין והילכך אינו נוטל מהם אלא כ"ה דינרין ונשארו קכ"ה דינרין שבח וחולקין אותו בין לוי ויהודה ס"ב ומחצה לכל אחד ונמצאו ביד לוי קל"ז ומחצה ויש חולקין בחשבון זה ומפקיעין לראשון בכדי חשבון:

בעל חוב הבא לטרוף מן היתומים והשביחו היתומים על איזה צד נוטל בעל חוב מהם שבח ועל איזה צד אינו נוטל אין זה מקומו ובפרק המקבל יתבאר דין זה בע"ה:

מאחר שביארנו שזה שאמרו בעל חוב גובה את השבח פירושו בחצי שבח סוגיא זו שבכאן שאמרה הא דמסיק שיעור ארעא ושבחא אתה צריך לפרשה בשבח מאליו לענין פסק ומ"מ לענין פירוש אתה מפרשה אף במחמת הוצאה ולא תפרשהו על חצי שבח ומ"מ פסק הדברים כמו שכתבנו והרבה מפרשים נוטים לפסוק בדרכים אחרים עד שנתבלבלו הפסקים בענין זה ואנו כתבנו מה שנראה לברור מתוך דברי כלם:

כלל הדברים שכל שהלוה בעל חוב למוכר שיעור קרקע ושבחו והוא שבח הבא מאליו ולא נעשית לו אפותיקי ואין ללוקח בכדי לסלקו טורף את כלו וחוזר לוקח על המוכר בכל ואם יש לו דמים ומסלקו נותן לו דמי קרקע ושבחו וחוזר לו על המוכר בכל השבח ואפילו היה יתר מהוצאה ואם הוצאה יתרה גובה ממנו השבח לבד הלוה שיעור קרקע ושבחו ונעשית לו אפותיקי אין מסלקו בדמים אלא טורף את כלו וחוזר לוקח על המוכר לא הלוה כשיעור כלו ולא נעשית לו אפותיקי ואין בידו לסלקו גובה כשיעור חובו

בקרקע והנשאר ללוקח אם הוא ראוי לו ואם אינו ראוי לו נוטל דמיו שלא נאמר ללוקח הב לי גריוא דארעא אלא לתועלתו ורצונו לא הלוה כשיעור כולו ונעשית אפותיקי טורף זה את כלו ופורע את הלוקח על מה שנשאר לו בדמים אפילו בחלק הראוי ובכל אלו גובה הכל מן המוכר ואם לא הלוה אף כשיעור קרקע יראה שהלוקח מעכב חלקו בקרקע כמו שכתבנו נעשית לו אפותיקי והלוה כשיעור כלו אלא שהיה השבח כהוצאה שאינו נוטל אלא חציו טורף את כלו וחצי שבח של זה נפרע במעות וידו על התחתונה והרבה מפרשים כוללים דינים אלו בדרכים אחרים וברוך בעל המאזנים:

כל שקדש את האשה בטעות המעות של קדושין חוזרין אבל כל שלא נתקדשה בטעות אפילו מת אחד מהם קודם הנשואין או שגירש אין הקדושין חוזרין שהקדושין מתנה גמורה הם וכל שקדש אחת מחייבי כריתות שהדבר ידוע שאין קדושין תופסין בהן אין כאן קדושי טעות ואין חוזרין שהכל יודעין שאין קדושין תופסין בהן וגמר ונתן לשום מתנה:

זה שבארנו במוכר שדה שאינו שלו לחברו שאין המכר מכר כלל מ"מ אם חזר הגזלן אחר שמכרה ולקחה מן הנגזל נתקיימה מיד ברשות הלוקח ואין גזלן זה יכול להוציאה מיד הלוקח מצד שהוא עומד עכשו במקום הנגזל שמ"מ אנו אומרים מן הסתם שלא טרח הגזלן בכך אלא להעמידה בשופי ביד הלוקח שמא תאמר ומה אנו צריכין לטעם זה והרי מ"מ חייב באחריותה ואפילו התנה בפירוש שלא קבל עליה אחריות הרי על כיוצא בזה אמרו במסכת כתובות נהי דאחריות דעלמא לא קביל עליה אחריות דנפשיה מיהא קביל עליה לדעתי אינה קושיא שמ"מ נותן המוכר ללוקח מעות שקבל ממנו וקצת חכמים מתרצים שאינו דומה שבאותה של מסכת כתובות דעת הלוקח סומכת על כך ממה שאמר לו אי אתיא אימא ומערערא לא מפצינא לה שזהו כמו שאומר שאם תבא לידו מ"מ לא יערער עליו אבל בזו הרי אנו מבארים בסמוך שאם תבא לידו בתורת ירושה אין הלוקח מרויח כלום בכך כמו שיתבאר נמצא שאין דעת הלוקח סומכת על כך ומה שאמרו בכאן מה מכר לו ראשון כל זכות שתבא לידו אין טעם זה עולה בסוגיא זו ומתוך כך נראה לי ששאל עליה וטעמא מאי כלומר שטעם זה אינו שמאחר שהתנה בפירוש שאין מקבל עליו אחריות לא מכר לו זכות הבאה לידו אחר כן והוצרך לטעם ניחא ליה דליקום בהימנותיה ודבר זה אינו אלא בראינו שהוא משתדל בכך כגון שחזר ולקחה ולשיטה זו לא נאמרו הדברים אלא בשלקחה זה בעוד שהיה הקרקע ביד הלוקח הא אם כבר הוציאה נגזל מיד הלוקה ובא גזלן ולקחה אח"כ מן הנגזל אינה חוזרת מידו ללוקח וזו היא דעת גדולי הפוסקים והמחברים:

ומ"מ יש בשמועה זו שטה אחרת לגדולי המפרשים והוא שכל שהקרקע עומדת ביד הלוקח ולקחה הגזלן מיד הנגזל אין ספק שלא הוצרך בעל התלמוד לבא בה מטעם ניחא ליה דליקום בהימנותיה שכל שמכר אע"פ שהתנה שלא באחריות מכר מ"מ הוא עצמו אינו יכול להשתדל להוציאה מידו ולא באה שמועה זו אצלם אלא בשכבר בא נגזל והוציאה מיד הלוקח ואח"כ בא גזלן ולקחה מן הנגזל ואמר עליה שלא טרח זה ולקחה אלא להשיבה ליד הלוקה והוצרך בזו לטעם ניחא ליה דליקום בהימנותיה ויש מי שמוסיף בזה שאף בבאה לו בירושה לא נאמר למטה שאין בה תועלת ללוקח אלא בשכבר יצאה מידו הא אם בידו עדין לא יוציאנה הוא עצמו מידו ולדעתנו מוציאה מידו אלא שנותן מעות שקבל וכן פרשוה חכמי הצרפתים:

דברים אלו יש מי שפירש שלא נאמרו בהכיר בה שאינה שלו ולקחה ויראה לי שאף בזו כן הרי מ"מ נוח לו שלא יתנו בני אדם דופי בנאמנותו:

דף טז.

דברים אלו לא סוף דבר שהם במכר שיש תרעומת מן הלוקח לגזלן אלא אלא אפילו נתנה הגזלן כיון שחזר ולקחה נתקיימה ביד המקבל אם דוקא בעוד שהיא בידו לשטה ראשונה ואם אף לאחר שהוציאה נגזל מידו לשטה שניה:

לקחה גזלן זה מידי הנגזל אלא שגלה בדעתו שלא נתכון לתועלת הלוקח כגון שקודם שתבעה זה מכרה לאחר או הורישה לאחד מן הראויים לירשו או נתנה לו במתנה הולכין אחר גלוי דעתו ואין לוקח זה יכול לעכבה ויש מי שאומר שכל שלקחה גזלן ולא גלה בדעתו בשעה שלקחה נתקיימה ביד הלוקח ולא נאמרו הדברים בכאן אלא בשגלה זה את דעתו קודם שלקחה כגון שמכרה לאחר מעכשו לכשיקחנה ואע"פ שלא קנאה בלשון זה כמו שיתבאר מ"מ הוא גלה בדעתו שלא נתכוון לתועלת הלוקח והולכין אחר גילוי דעתו ויראה לי שאם בשעה שלקחה אמר איני לוקחה אלא לעצמי לא קנה לוקח לא לקחה גזלן זה מן הנגזל אלא שבאה לידו בדרך אחרת אם נפלה לו בירושה כגון שגזלה לאחד ממורישיו לא נתקיימה ביד הלוקח שאין כאן לומר שלהעמיד נאמנותו טרח להביאה לידו שהרי ממילא באה לידו ויראה לי כן אם באה לידו בתורת עזבון כגון שלא היה זה למורישיו:

נתנה לו הנגזל במתנה נתקיימה ביד הלוקח כל אחד לפי שיטתו בודאי טרח זה אצל נגזל עד שנתנה לו ולא טרח אלא להעמיד נאמנותו ודבר זה יש מפרשים שנתנה נגזל לגזלן לאחר שהוציאה מיד הלוקה שאם קודם שהוציאה אין מתנתו כלום כמו שאמרו

בפרק חזקת הבתים אי לאו דאודי ליה הוה ממטי ליה ולחמריה לשחוור ויש מפרשים אותה אף בשנתנה לו קודם שהוציאה מתחת הלוקח וכגון שנתנה לו בקבלת אחריות בפירוש ובדרך זה מתנתו מתנה כמו שיתבאר בפרק הנזקין ויש מפרשים אותה אף שלא באחריות ולא נאמר דבר זה ר"ל אי לאו דאודי ליה וכו' אלא בגזלן הורג נפשות על עסקי ממון אבל גזלן אחר קונה וכן הדברים נראין:

יש מי שאומר שלא נאמר בנתנה לו במתנה להעמידה ביד הלוקח אלא בשלא יצאה מתחת ידו הא אם יצאה מתחת ידו תעמד בחזקתה:

היה לגזלן זה חוב אצל הנגזל וגבה קרקע זה בחובו רואין אם יש לנגזל זה קרקע אחרת אומרים לא טרח לגבות מזה אלא להעמידה ביד הלוקח ויראה לי דוקא כשקרקע זה הנשאר הוא מן הקרקעות הראויין לגבות מהם בעל חוב ואם אין לנגזל קרקע אחר הראוי לגבות הימנו לא נתכון אלא לגבות חובו בראוי לו:

יש צדדין אחרים שיש לומר בהם שגלה דעתו שלא נתכון במקחו לתועלת הלוקח והוא שראינו שהוציאה נגזל מיד הלוקח ולוקח תבעו לגזלן שמכרו לו בדין על זה ונתחייב בבית דין לשלם לו וכתבו בית דין ללוקח אדרכתא על נכסיו של זה וכבר התחילו בית דין להכריז על נכסי הגזלן בכח אדרכתא זו להגבות ללוקח וכל שהתפשט הענין עד שהתחילו בהכרזות שכל שרוצה יבא ויקח אם לקחה אח"כ אין אומרים שלהעמידה אצל לוקח נתכוון שהרי גלה בדעתו שאינו נאמן הילכך נותן מעות בכח אדרכתא זו והקרקע שלו הא אם לא התחילו בהכרזות אע"פ שעמד בדין ונכתבה אדרכתא אומרין שלהעמידה ביד הלוקח נתכוון:

יראה לי מ"מ שאם פרע גזלן זה מעותיו ללוקח נסתלק הלוקח מכל וכל ואם לקחה נגזל אח"כ אין ללוקח אצלו דין ודברים:

זה שאמרנו במוכר שדה שאינה שלו שאם חזר ולקחה עמדה ביד הלוקח מכח אותה מכירה הראשונה דוקא שמ"מ מכרה לו מעכשו במוחלט כאלו היתה שלו ואפילו הכיר בה שאינה שלו קנאה באותו שטר כל זמן שלוקחה המוכר מן הנגזל הא אם בשעה שמכרה גזלן לא מכרה במוחלט אלא לכשיקחנה אפילו אמר לו מעכשו לא קנה בין בשדה סתם בין בשדה זו וכן אם אמר מה שאירש מאבא מכור לך מה שתעלה מצודתי מן הים מכור לך ומ"מ אם היה הצייד עני ואין לו מה יאכל תקנו חכמים על צידת היום שתהא בידו להקנותה שלא מן הדין משום כדי חייו לפיכך אם אמר מה שתעלה מצודתי היום מכור לך קנה ויראה לי אע"פ שאינו עני שלא נתנו שיעורין בדבריהם אע"פ שעקר התקנה מ"מ לא היתה אלא מפני העניים:

וכן אמרו שאם אמר מה שאירש מאבא היום מכור לך קנה משום כבוד אביו ופרשו בתלמוד המערב בשהיה אביו גוסס ורוצה למכור מעט מנכסיו לצורך תכריכין ושמא הבן עני ואם ימתין עד שימות יתבזה המת מתוך שהייה זו ויראה לי מ"מ אפילו ביתר משיעור זה ואפילו בחולה שאינו נוטה למות שלא נתנו חכמים שיעורין בדבריהם אע"פ שעקר התקנה לצורך כך היתה אמר מה שאירש מאבא מכור לך לא קנה אף אם מת היום אמר מה שאירש מאבא היום קנה אפילו לא מת עד למחר וגאוני הראשונים פרשוה אף בנתרפא האב כל שלא עמד לכשימות מיהא קנה זה כמו שכתבנו דבריהם בעשירי של כתבות:

דף טז:

האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שימות בעליך לאחר שתמות אחותיך אפילו אמר מעכשו אינה מקודשת הואיל ועכשו אין בידו לקדשה ודבר זה יתבאר במסכת קדושין בע"ה:

המוצא שטר הקנאה בשוק ר"ל שטר שמחייב בה עצמו בקנין בכך וכך ממון אע"פ שלא לוה שנמצא שאין כאן חשש כתב ללות ולא לוה או אף בשטר הלואה ואף בשיש בו הנפק שאין בו עוד חשש כתב ללות ולא לוה כמו שבארנו ולא לכתוב בניסן ולוה בתשרי שהרי יש כאן קנין וכל שיש שם קנין אין אנו קפידין בכך כמו שבארנו למעלה אעפ"כ לא יחזיר שהרי מ"מ יש לחוש לפרעון כמו שבארנו למעלה א"כ מה שאמרו כל מעשה בית דין הרי זה יחזיר לא בשטר שיש בו הנפק הוא שהרי אע"פ ששטר מקויים אין בו חשש כתב ללות ולא לוה מ"מ יש בו חשש פרעון אלא בשטרי חליטאתא ואדרכתא ושטר חליטא פרשו בו שנתחייב לו ונמצאו לו נכסים וירדו בית דין לשדה אחד של לוה והחליטוהו ביד המלוה ואדרכתא שלא מצאו לו עכשו נכסים וכתבו לו אדרכתא ר"ל שירדוף לחזר אילך ואילך למקום שימצא מנכסיו ויש מפרשים שטר חליטה שעשאו לוה אפותיקי ובא לבית דין לשום לו כשעור חובו ולהחליטו בידו ואדרכתא שלא שעבד לו קרקע ידוע וכתבו לו אדרכתא על כל נכסיו בכל מקום שהם ושטרות אלו אינם עשויות לפרעון ר"ל שיבא הלוה ויפרע מעותיו ויחזור הקרקע לידו שכבר הוחלט בידו ואע"פ שהלכה רווחת שומא הדרא לעולם ר"ל שכל שירדו בית דין לנכסי לוה ושמו קרקע למלוה יכול הלוה לסלקו כל זמן שיהו בידו מעות לו או ליורשיו ויש אומרין כן אף כשלא מצאו בני חורין ביד הלוה ושמו לו במשועבדים שביד הלוקח שיכול הנטרף או יורשיו לסלקו כל זמן שיש בידו מעות משום ועשית הישר והטוב כמו שיתבאר במקומו ונמצא שיש למלוה

להחזיר שטר זה ללוה ושמא מיד הלוה נפל אעפ"כ רשאי המוצאה להחזיר למלוה שאלו פדה הלוה את קרקעו מיד המלוה אע"פ שהיה מחזיר לו שטר חליטה ואדרכתא לא היה לו לסמוך בכך אלא לכתוב לו שטר מכר מעיקרו ולא יזיק לו עוד שטר חליטא ואדרכתא וכשלא עשה כן ונסמך על החזרת שטר החליטה והאדרכתא הרי הפסיד על עצמו ולמדת מ"מ שהחזרת שטר חליטא ואדרכתא מועלת ואין צריך למכרו מעיקרו ויראה מזו בשטר חוב שמכרו לאחר והחזיר לו הרשאתו שאינו צריך למכר מעיקרו ומ"מ אני מפקפק בה מפני שבזו אין המכר מכר גמור הואיל ויכול לסלקו והרי הוא כמשכון שאם החזיר לו שטרו פקע שעבוד משכונו לפי הנראה אבל כל שהמכר גמור יש לפקפק לדמותה לקרקע שמכרו או נתנו לחלוטין והחזיר לו הלה את שטרו שלא חזרה המכירה או המתנה כמו שיתבאר בבתרא פרק גט פשוט שמא תאמר אף בשטר חוב לא נחוש לפרעון שהרי היה יכול לקרעו ומאחר שלא קרעו יחזיר הדבר קרוב לומר לו שאינו מוצאה עכשו ולכשימצאנה יחזירנה או שיעכבנה לדמי השטר:

זה שבארנו ששטר מקויים אין בו חשש כתב ללות ולא לוה כבר ביארנו הטעם למעלה ומ"מ חכמי הצרפתים פרשוה מפני שאין מקיימין את השטר אלא בפני בעל דין וזה אינו אלא מקיימין אותו אף שלא בפני בעל דין אלא טעם הדבר שכל שנתקיים כבר הגיע ליד המלוה שאין דרך הלוה לקיים את השטר וכל שידוע שהגיע ליד מלוה אין בו חשש כתב ללות ולא לוה כמו שביארנו למעלה:

זו שאמרנו בשטר חוב שהמוצאה לא יחזירנה מחשש פרעון אפילו הוחזק לוה זה כפרן במלוה זו פעם אחרת לא יחזיר שאע"פ שהוחזק בה כפרן אינו רחוק שיחזור ויפרע ולא נזהר בשטרו:

דף יז.

מי שבא לבית דין וקבל על חברו עד שגמרו בית דין לחייב את חברו ויצאו שניהם מבית דין ולאחר זמן חזר וקבל עליו על אותו דבר בעצמו ואמר לו הלה כבר פרעתיך אחר שיצאתי מבית דין שאע"פ שמתחלה הייתי מעכב מלפרעך מאחר שבאתי לבית דין וחייבוני הרגשתי בחיובי ופרעתיך הרי זה נאמן ובשבועת היסת ולא סוף דבר בשאמרו לו בית דין צא תן לי שנמצא הדבר פשוט להם הרבה עד שלא היה לו לזה לפקפק בחיובו אלא אע"פ שלא אמרו לו צא תן לו אלא חייב אתה ליתן לו שמאחר שלא אמרו לו בפירוש תן לו יש לזו לפקפק שמא אינם מחייבים ליתן מכל וכל ונראין הדברים שלא פרע אעפ"כ נאמן חזקתו יצא והרגיש בחיובו ופרע ומעתה אם בא מלוה לבית דין

לכתוב לו הודאתו בשטר או אדרכתא על נכסיו אין כותבין עד שיתברר לנו שלא פרעו שמא תאמר והלא כתבנו למעלה שכל שעשוי בבית דין כמלוה בשטר הוא פרשוה גדולי הפוסקים בשאינו נשמע להם ויצא בסרבנות או שנתברר שלא פרע כגון שאומר שפרע ביום פלוני והוכחש או שהוא מודה שלא פרע או שנשבע שאין בידו לפרעו והוא כמלוה בשטר לגבות ממשועבדים שבנכסיו אבל כל שהוא צאית לדינא ויצא בחזקת מחוייב נאמן לומר פרעתי הואיל ואין שטר ביד התובע:

זה שאמרנו שכל שעמד עליו בדין יגמרו בו את הדין כמלוה בשטר הוא לא סוף דבר כשכתבו לו מעשה בית דין אלא אף בשלא כתבו לו וכן כתבו גדולי המפרשים והביאו על זה ראיה מפרק אחרון שבבבא בתרא בשמועת החופר בור ברשות הרבים ונפל עליו שור והרגו כמו שיתבאר למטה:

יש צדדין שאנו מחלקים בין צא תן לו לחייב אתה ליתן לו והוא שכל שאמרו לו צא תן לו ואמר פרעתי ונתברר אח"כ שלא פרע כגון שהוכחש ביומו שוב אינו נאמן לומר חזרתי ופרעתי אפילו בשבועה אבל אם אמרו לו חייב אתה ליתן לו ואמר פרעתי ונתברר שלא פרע לא הוחזק כפרן שלא מחמת כפירה היה אומר כך אלא מהמת שהיה סבור שבית דין חוזרין ומעיינין בדינן אחר שלא אמרו לו בפירוש צא תן לו ונאמן בשבועה:

זה שאמרנו שטען זה שפרע ונתברר שלא פרע כבר בארנו בבירור זה כגון שהוכחש ביומו וחכמי הצרפתים פרשוה כגון שתבעו בפני עדים והעיז לומר שלא יפרע ואינו נראה כן אא"כ דוקא בשכפר בבית דין שכל שלא בבית דין אדם עשוי שלא לגלות טענותיו ויש מפרשים שטען שפרעו בפני פלני ופלני ונחקרו והעידו שלא בפניהם פרע ואע"פ שאלו אמר שלא בעדים פרעו נאמן כל שאומר בפני פלני ופלני ונמצא מוכחש הוחזק כפרן ובפרק אחרון שבבבא בתרא יש לסברא זו קצת ראיה ודוקא בשאומר שהוזמנו לעדות על כך שאם לא אמר שהוזמנו על כך אלא שפרעו בפניהם במקרה לא הוחזק כפרן שאין העדים מצויים לזכור מה שלא הוזמנו בו לעדות כמו שיתבאר במקומו:

מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי והעדים מעידים שיש לו וחזר ואמר פרעתי אחר שראיתי בעדות שלכם הוחזק כפרן ואינו נאמן ומ"מ גדולי המפרשים חדשו בזה קצת תנאים יתבארו במסכת בבא בתרא פרק ראשון ודבר זה פרשוהו הגאונים בשאמר לא לויתי כלומר אין לך בידי שלא לויתי מעולם הא אם אמר אין לך בידי או איני חייב לך וכיוצא בזה אין כאן חזקת כפירה שאפשר שדעתו לומר שלוה ופרע ולא הוחזק כפרן ומתוך כך פרשו הגאונים שראוי לדיין לחקור לפרש תשובתו היאך אינו חייב לו אם שלא לוה ואם שפרע ואם שהוא חייב לו כנגד תביעה זו שאפשר שהוא טועה בעצמו

וכן ראוי לחקור את התובע מאיזה צד הוא תובעו בחוב זה וכפירה זו שאמרנו עליה שהוחזק כפרן דוקא בשכפר בבית דין וכן כתבוה גדולי הפוסקים:

במקום אחר אמרו כל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי ודבר זה אינו בכלל הוחזק כפרן האמור כאן שבכאן פירושו פרעתי אחר עדותכם אבל שמועת האומר לא לויתי פירושו שכפר בבית דין שלא לוה וכשיצאו עדים אמר שכבר פרע קודם העדות ואינו נאמן שמאחר שהוא אומר שלא לוה כבר הודה שלא פרע ואפילו היו עדים מעידים שלוה ופרע הואיל ובעל דין טוען שלא לוה כבר הודה שלא פרע:

מעשה באחד שנכנס קבלן לכתבת כלתו והכניסה לו מעיל של ארגמן וקבלו בסך ידוע אם תתאלמן או תתגרש וערב של כתבה משועבד בין שיש נכסים לחתן בין אין לו כמו שיתבאר במקומו נתגרשה ואבדה כתבתה ותבעתה בגט שבידה ומחמת שלא היתה הכתבה בידה כפר זה קבלנות המעיל בבית דין ובאו עדים על הקבלנות וחזר ואמר פרעתי אמרו לו הוחזקת כפרן לאותו איצטלית ויש מקשים בזו מה הוצרכנו לטעם הוחזק כפרן והלא טוען אחר תנאי מעשה בית דין הוא שהכתבה תנאי בית דין הוא כמו שיתבאר פרשו בה שתוספת כתבה היה ואינו בכלל תנאי בית דין:

מי שנתחייב שבועה לחברו בבית דין ויצא לו על דעת כן ולאחר שיצא תבעו הלה שישבע לו ואמר שכבר נשבע לו אחר שיצא מבית דין נאמן ואינו צריך עוד לישבע ויראה לי דוקא שאמר נשבעתי בפני הבית דין ואין הבית דין בכאן הא בינו לבין עצמו לא ששבועת בית דין צריכה להיות בפני בית דין ועל דעת בית דין ומ"מ אם חייבוהו בפרט לישבע בפני שנים שאינן בית דין ואמר נשבעתי בפני פלני ופלני והלכו להם נאמן וכן אם חייבוהו לישבע לו בינו לבין עצמו נאמן אפילו אמר שבינו לבין עצמו נשבע נתברר אח"כ על פי עדים שלא נשבע לו וחזרו וחייבוהו שבועה וחזר ואמר נשבעתי לו אח"כ הוחזק כפרן לאותה שבועה ואינו נאמן:

דברים אלו בשנתחייב שבועה בבית דין הא אם חייב עצמו בשבועה זו שלא מכח בית דין כגון שטען עמו בבית דין ולא היה עליו חיוב שבועה ואמר לו בבית דין אע"פ שאיני מחוייב שבועה הריני נשבע לו ולאחר זמן אמר לו שנשבע ונתברר שלא נשבע וחייבוהו על פי מה שחייב עצמו לכך וחזר ואמר שנשבע נאמן לא הוחזק כפרן במה שאמר שנשבע שכל שאין חיוב שבועתו מכח בית דין אדם נשמט ממנה ואין זה כפירה גמורה הא מ"מ אם הוא בעצמו חייב עצמו שלא בבית דין נאמן שהרי יכול לומר חוזרני בי ואיני רוצה לישבע וגדולי המפרשים פרשוה שאף בבית דין יכול לחזור אא"כ הוא במחול לך כיצד עבדי גנבת והוא אומר לא גנבתי מה טיבו אצלך אתה מכרתו לי אם רצונך השבע

וטול וזה הלוקח לא החזיק בו שני חזקה והיה זה התובע יכול ליטלו בלא שבועה שהרי עבדים הוקשו לקרקעות וחזקתם ג' שנים כמו שיתבאר במקומו וקבל עליו זה בבית דין שלא יטלנו עד שישבע שזה כמחול לך ואינו יכול לחזור אף קודם גמר דין כגון זה אם אמר נשבעתי והוכחש ואמר אח"כ נשבעתי נאמן ומה שאמרו בפרק יש נוחלין נשבע אינו יכול לחזור בו שנראה שהתופס את העבד מוותר לתובע וזה לא נקרא מחייב עצמו בשבועה שהרי זכות היא לו אותה שמועה מתבארת כשהתופס החזיק בה שני חזקה והוא מוותר זכותו לתובע על ידי שבועה ואם נשבע הרי זה גמר דין ואין זה יכול לחזור בו ונוטל את העבד ואם לאו חוזר בו שזהו אתן לך ואין כאן גמר דין:

שבועה זו צריך שתדע שהיא מתפרשת בשבועת נשבע ואינו משלם הא בשבועת נשבע ונוטל ודאי אינו נוטל עד שיודע שנשבע למדת מ"מ שאם נשבע אין חברו יכול לחזור ולהשביעו פעם אחרת:

פירשו הגאונים שבכפירת שבועה אין בה אף שבועת היסת שלא נתקנה שבועת היסת אלא בממון אבל על כפירת חיוב שבועה לא נתקנה:

כבר ביארנו למעלה שכל המוצא שטר חוב שיש בו שום חשש שאינו חייב לו כגון חשש פרעון או כתב ללות ולא לוה או שום צד אחר אינו מחזירה אלא כשחייב מודה הא כשחייב מודה מחזיר כל זמן שאין שם חשש קנוניא כגון שנכתב ביומו הא מ"מ כל שיש שם חשש פרעון אפילו ביומו לא יחזיר אע"פ שפרעון ביומו אינו מצוי חוששין לו אחר שכן שטר שזמנו בו ביום וחייב מודה יחזיר אפילו אין בו הנפק ולא תפש בכאן שטר שיש בו הנפק אלא להודיענו שאע"פ שיש בו הנפק דוקא כשחייב מודה כמו שהתבאר:

שמא תאמר אף בחייב מודה נחוש שמא רוצה זה לחזור וללות בה כדי שלא יצטרך להוציא דמים בשטר אחר ונמצא טורף בשטר שנמחל שעבודו וכבר ידענו ששטר שלוה בו ופרעו אף ביומו אינו ליה בו אפילו בו ביום אע"פ שאין כאן דין מוקדם שהרי נמחל שעבודו תדע שאין לחוש בכך מן הסתם שהמלוה מתירא שלא להלותו על שטר זה שמא יודע ויפסיד שטרו ואע"פ שבחשש כתב ללות בניסן ולא לוה עד תשרי היה לנו לומר כן ושלא ילוהו בתשרי עד שיכתוב לו שטר אחר אפשר שהמלוה מתוך שמרויח לטרוף כל שמניסן עד תשרי מכניס עצמו בספק זה אבל בזו הואיל ואין כאן אצלו שום ריוח אינו מכניס עצמו בספק:

דף יז:

הטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום ופרשו גדולי המפרשים במעשה בית דין זה כגון מי שנמחק שטר חובו ובא לבית דין והעמיד עדים על סך ממון השטר ועל עדים שבו וכגון שהיה השטר מקויים שאם לא היה מקויים הרי הוא עד מפי עד אבל מכיון שהוא מקויים הוא כאלו העידו שנתחייב בבית דין ואין זה עד מפי עד שמכיון שהוא מקויים אין מעידין מכח עדים החתומים אלא מכח בית דין ומתוך כך ראו בית דין את דבריו ועשו לו קיומו כמו שיתבאר במקומו או שתבע את חברו מלוה על פה בבית דין וחייבוהו ולא היה בידו לפרעו עכשו וכתבו לו בית דין מעשה בית דין על גמר דין שלהם שבכל אלו אע"פ שאין כאן שטר מן המחוייב אם טען אחר זמן ואמר פרעתי אינו נאמן ולא נאמר שמעשה בית דין הואיל ואין כאן גוף שטר של אותו המחוייב לא יועיל אלא לענין שלא תהא כפירה שולטת בה ר"ל שאם אמר לא נתחייבתי לך מעולם יהא מוחזק כפרן במעשה בית דין זה הא לענין פרעון ולענין שעבוד לקוחות אינו מועיל אלא שיהא בכתב ידו או במלוה בעדים אלא הרי היא כמלוה בשטר לגמרי שכח בית דין יפה לכתוב שטר שלא מדעת הלוה ולעמוד במקום שטר הלוה עצמו לטענת פרעון ולשעבוד לקוחות ואין צריכין להכריח את הלוה לכתוב אלא הם כותבין גמר דינם והרי הוא כשטר הלוה עצמו וכן הדין בתנאי כתבה כגון מזון האשה והבנות אף מזמן שעבר אחר שלא נשאת כמו שבארנו בפרק אלמנה נזונת וכן פדייתה אם נשבית וכתבת בנין דכרין ונשואי הבנות שאע"פ שלא נכתבו הרי הן כאלו נכתבו ואין יכול לומר שלא התנה שאם טען ואמר פרעתי וקיימתי תנאי בית דין אינו נאמן וכן בעקר כתבה במקום שאין כותבין:

שמא תאמר מה הוצרכנו ללמוד כן במעשה בית דין והלא עמד בדין לבד נעשה כמלוה בשטר וגובה מלקוחות כמו שהתבאר למעלה ועמד בדין פירושו גמר דין בלא כתב ומעשה בית דין משמעו גמר דין בכתב ואם שלא בכתב אמרו כן מה הוצרכנו ללמוד כן בכתב ואי אפשר לפרש עמד בדין בכתב והוא הוא מעשה בית דין שהרי בפרק אחרון שבבבא בתרא בחופר בור ברשות הרבים ונפל עליו שור והרגו אמרו שאם מת השור יורשי בעל הבור חייבים להחזיר דמי שור לבעליו ואף לדעת האומר מלוה על פה אינה גובה מן היורשים והעמידוה שם בשעמד בדין וכגון שהיו הבית דין יושבים על פי הבור וחייבוהו קודם שמת אלמא לאלתר נעשה כמלוה בשטר אע"פ שלא כתבו וכן הדין נותן מפני שיש לו קול אלא שיראה לי שהכל קרוי מעשה בית דין וגמר דין של בית דין סתמו לכתיבה עומד וגדולי המפרשים פרשו שלא נאמר בעמד בדין שהיא כמלוה בשטר אלא

ביצא בסרבנות ושאר דברים הכתובים למעלה בשמועת צא תן לו הא כל שאינו באחד מהם נאמן בטענת פרעון מה שאין כן במעשה בית דין:

אלמנה ששטר כתבתה יוצא מתחת ידה גובה כתבתה לעולם ואם אין שטר כתבה יוצא מתחת ידה אין לה כלום ואפילו עקר כתבה ואפילו תבעה ביום מיתת בעלה וכן בגרושה אא"כ חייב מודה ודברים אלו דוקא במקום שכותבין הא במקום שאין כותבין אלא שסומכין על תנאי בית דין הוציאה גט ואין עמה כתבה גובה כתבתה ואינו נאמן לומר פרעתי עד שיוציא שובר:

אלמנה מן הארוסין שטת התלמוד מוכחת בכמה מקומות שיש לה כתבת מנה מאתים אע"פ שלא כתב לה ובהדיא שאלו בפרק הכותב אלמנה מן הארוסין במאי גביא כלומר דהא ליכא כתבה בעדי מיתה אלמא יש לה כתבה אף בלא כתב לה וכן שאלו שם בהדיא אלמנה מן הארוסין דאית לה כתבה אע"ג דלא כתב לה מנין ולא איפשיטא ומ"מ אע"ג דלא איפשיטא מהיכא נפקא פשיטא ליה מ"מ דאית לה ואף קצת פוסקים כתבוה כן ויש אומרים שמאחר ששאל והיכן לנו לומר כן ולא איפשיט ודאי הלכתא דלית לה אא"כ כתב לה ורב הוא שאמרה אף בלא כתב לה ואין הלכה כמותו ולזו הסכימו רוב פוסקים ומעתה לענין פסק אם כתב לה גובה עקר כתבה ומבני חורין ואינה גובה התוספת הואיל ולא כנסה שלא כתב לה תוספת אלא על מנת לכנסה אבל אם לא כתב לה אין לה כלום לא בנתאלמנה ולא בנתגרשה וכן כתבוה גדולי המחברים ויש חולקים בגרשה הואיל ומדעתו מגרשה וראיה לדבריהם ממה שאמרו במסכת קדושין אם נתן גט מעצמו כופין אותו ליתן כתבה ואי אפשר לומר דוקא בשכתב שהרי הוא אומר שלא קדשה כלל ומ"מ אינה ראיה שהרי לדעת רב היא שנויה ובפירוש אמרו במסכת כתובות שדעתו של רב לומר כן אף באלמנה ומה שאמרו ביבמות באחד שקדש אחת מחמש נשים ואין יודע איזו שנותן גט לכלן ומניח כתבה ביניהן ומסתלק אפשר בשכתב ואם תהרהר לומר אם יש שם כתבה יתברר הספק מתוכה אפשר בששמותיהן שוין או שאבדה או שמא אף היא לדעת רב נאמרה:

דף יח.

אשתו ארוסה שמתה לא אונן ר"ל שאין אנינות חלה עליו לאסר בקדשים ולא מיטמא לה אם הוא כהן וכן היא לא אוננת ליאסר בקדשים שהיא חולקת בבית אביה ולא מיטמאה לו וזה שאנו אומרין לא מיטמאה לו ר"ל שאינה זקוקה לכך בין בכהנת בין בישראלית

אע"פ שמצוה להתעסק בשבעה מיתי מצוה הא מ"מ אם רצת מיטמאה שאין כהנת באיסור טומאה ואם מתה אינו יורשה שאין ירושת הבעל מקום אלא בנשואה:

גדולי המפרשים נסתפקו במי שהוחזק כפרן על איזו תביעה ואח"כ נתחייב בה בבית דין וכתבו לו מעשה בית דין אם יבא לטרוף מן הלקוחות שמכר לאחר המעשה בית דין אם הלקוחות משביעין אותו כדין הבא ליפרע מן המשועבדים שמאחר שהלוה כפר בעיקר התביעה היאך נחוש שהיתה לו זכות אחרת ועוד שאלו אם נתנדה ומת בנדויו או שעומד בנדויו וכתבו בית דין לשכנגדו שטר טירפא על לקוחות אם ישביעוהו אם לאו שהרי ביתומים אמרו שכל שחייב מודה או שמת בנדויו גובה מהם בלא שבועה אף בקטנים ובלקוחות הודאתו אינה מפקעת שבועה אבל מיתה מתוך נדוי ספק אצלם אם יש כאן שבועה אם לאו וכן מה שאמרו במוציא שטר על חברו שרשאי לומר לו השבע שלא נפרעת אם הוחזק כפרן באותו שטר וחייבוהו בית דין אם יכול לומר עוד השבע לי אם לאו וכבר אמרו שאינו נאמן עוד לומר פרעתי והיאך משביעו על טענת פרעון ומסכימים בכל אלו לומר שאין כאן שבועה אבל אם רצה להחרים על כל מי שנטל ממנו ממון שלא כדין אין ממחין בידו:

המשנה השמינית והכונה בה ככונת משנה שלפניה ואמר על זה מצא גיטי נשים ושחרורי עבדים דייתיקי מתנות ושוברין הרי זה לא יחזיר שאני אומר כתובין היו ונמלך עליהם שלא ליתנם אמר הר"ם פי' דייתיקי מלה מורכבת ופי' ענינה דא תהא למיקם ולהיות והוא שטר שמקנהו בו נכסים מטלטלין או קרקע או דבר מן הדברים בין בני אדם מן התנאים והחיובים ושוברין שטרות מחילה שעושין המלוים ללוים מן הפרעון כמקבלים מהם וכיוצא בו ואמר כתובים היו ונמלך עליהם שלא ליתנם שמלמד כי כשיאמר תנו נותנין זהו ששכיב מרע שיכול לחזור בדבריו ומתנתו ויעביר אותה מאיש לאיש אבל דיני הגיטין כשנפלו כבר נתבאר זה בפרק שלישי מגיטין:

אמר המאירי מצא גיטי נשים ושחרורי עבדים דייתיקי והיא מתנת שכיב מרע מתנות והיא מתנת בריא ושובר העשוי על איזה חוב לא יחזיר שמא כתובים היו ונמלך עליהם שלא ליתנן ומשנה זו ענינה כשאין המוצא יודע אם הבעל מודה אם לאו ובשחרור אם האדון מודה אם לאו וכן בכלם ואמר שלא יחזירם לאותם שנכתבו בשבילם שמא נמלך הכותב שלא ליתן וכל שכן שלא יחזיר לכותבים שמא כבר נתנו למי שנכתב בשבילם ואע"פ שבדייתיקי מיהא אפילו נתן יכול לחזור בו מ"מ שמא לא יחזור וימות מתוך חליו אבל כשנחלקו בכך הכותב והמקבל כגון שהבעל אומר כתבתי ונמלכתי והאשה אומרת קבלתי וכן בכלם יש צדדין שיהא אחד מהם נאמן בכך אם לאו וכן כל זמן שיהא אחד

מהם מודה כגון שהודה הבעל שנתן או האשה שלא קבלתו וכן בכלם לא התבאר דינם במשנה אם יחזיר אם לא יחזיר ואם הוא מחזיר על איזה צד מחזיר ועל איזה צד אינו מחזיר ובגמרא יתבארו דינים אלו:

ומשנה זו לענין מה שביארנו בה הלכה היא ודינים שבאו עליה בגמרא להשלמת דינין אלו כך הם:

גט אשה שאמרו עליו במשנה שהמוצאו ולא ידע אם הבעל מודה שנתנו אם לאו וכן אם האשה מודה שלא קבלתו אם לאו לפי דרכך אתה למד שאנו עסוקים בגט שאין לחוש בגוף הגט אם הוא זה שנכתב לשם אשה זו או שמא אחר הוא שאם יש לחוש בגופו של גט אפילו היה הבעל מודה שכתבו ושנתנו לה או שאומר שכתבו ואומר עכשו ליתנו לה אין נותנין שמא לא נכתב לשם אשה זו וגט זה אחר הוא ששמו כשמו ושמה כשמה ושם עירו כשם עירה מעתה צריך אתה לידע אי זהו שחוששין עליו לכך ואי זהו שאין חוששין וכיצד הוא דין זה התבאר במסכת גיטין שהמביא גט ואבד הימנו אם מצאו לאלתר כשר אף בשיירות מצויות ואף בהוחזקו שני יוסף בן שמעון ומהו נקרא לאלתר גאוני ספרד פסקו שם כל שעמד המביא או אדם אחר הידוע לנו שאין שמו כזה לשם משעה שנפל הגט וראה שלא שהה אדם שם אע"פ שעברו הרבה בני אדם כל שלא שהה אחד מהם אין חוששין שלעוברים נפל הואיל ולא שהו ומ"מ גדולי הפוסקים פסקו שם שראה שלא עבר אדם שם הא אם עבר אדם חוששין שממנו נפל אפילו דרך העברתו:

דף יח:

לא מצאו לאלתר אלא לאחר זמן והוא אחר ששהה שם אדם לשטה ראשונה או אף שעבר לשטה אחרונה יש צדדין שהוא כשר ויש צדדין שהוא פסול ואף זו נחלקו בה הפוסקים לשתי דעות גדולי הפוסקים פסקו שכל שהשיירות מצויות באותו דרך אע"פ שלא הוחזקו שני יוסף בן שמעון בעיר אחת ששמות נשותיהן שוין פסול שיש לחוש לעיר אחרת וכן אם הוחזקו שני יוסף בן שמעון ששמות נשותיהם שוים בעיר אחת אע"פ שאין השיירות מצויות פסול ולא הוכשר אלא כשיבאו החתומים ויאמרו לא חתמנו מעולם אלא בגט אחד על שם זה ואע"פ שלא קיימו חתימתם שאין לחוש עוד שמא נזדמנו עדים כעדים ואין צריך לומר אם ראו חתימתם וקיימוה והעידו שלא חתמו מעולם אלא בגט אחד של שם זה או שיאמרו העדים או המביא נקב יש בצד אות פלונית שזהו סימן מובהק וכל שכיוצא בהם מכשירין אותו אף בשיירות מצויות והוחזקו הא כל שאין כאן אחד משני דרכים אלו פסול אלא אם כן במקום שאין שיירות מצויות ושלא הוחזקו

ונמצאת למד לפי דרכך שעבר אדם אינו קרוי שיירות מצויות והזהר בזה שכבר דמו גדולי הדורות לתפוש בה גדולי הפוסקים ולדון את דבריהם כסותרים זה את זה ממה שכתב שכל שהשיירות מצויות אע"פ שלא הוחזקו פסול וכתבו אח"כ שכל שלא הוחזקו אע"פ שעבר אדם כשר אלא שא' מפרשין שאם עבר אדם שם קרוי שיירות מצויות וכן עקר למדת מ"מ שכל שמצאו לאחר זמן אם לא נתן שם סימן מובהק או שלא אמרו עדים לא חתמנו אלא על גט אחד אינו כשר אלא בשני דברים שאין שיירות מצויות ושלא הוחזקו הא כל ששיירות מצויות אע"פ שלא הוחזקו או הוחזקו אע"פ שאין שיירות מצויות פסול:

זהו דעת גדולי הפוסקים אלא שהוקשה עליהם מה שאמרו במסכת יבמות דבר זה נסחו יצחק ריש גלותא בר אחתיה דרב ביבי הוה אזיל מקרטבא לאספמיא ושכיב שלחו מתם יצחק ריש גלותא בר אחתיה דרב ביבי הוה אזיל מקרטבא לאספמיא ושכיב מי חיישינן לתרי יצחק ושלא להתיר את אשתו או לא ונחלקו שם אביי ורבא רבא שלא לחוש ולהתיר את אשתו והלכה כדבריו והרי בכאן מקרטבא לאספמייא שיירות מצויות הם והואיל ולא הוחזקו לא חששו בדבר ומתוך כך פסקו רבים שכל שאין שיירות מצויות אע"פ שהוחזקו או כל שלא הוחזקו אע"פ ששיירות מצויות כשר לא נפסל אלא בשיירות מצויות והוחזקו ומ"מ רוב מפרשים מסכימים לדעת ראשון ושמועה שביבמות הם משיבים עליה בהרבה פנים:

גדולי הדורות תרצו בה שאין מחמירין לחוש במיתה בכל מה שאנו מחמירין לחוש בגט שהמיתה סתם נשים מדקדקות בעצמן שלא לינשא עד שיתברר להן שאם ינשאו על סמך מיתה ויבא הבעל אינה יכולה להכחישו לומר שכבר מת והרי קלקולה לפנינו אבל גט מורה בעצמה להנשא על סמך קל שאם יבא ויערער סבורה מכחישתו וראוי להחמיר ולחוש עד שיהא במקום שאין שיירות מצויות ולא הוחזקו אלא שיש לדחות פירוש זה שהרי אביי למדה שם מגט כמו שאמרו שם אמר אביי מנא אמינא לה דההוא גיטא וכו' כמו שיתבאר בסמוך ואף רבא לא השיבו שאני מיתה מגט אלא בדרך אחרת כמו שהתבאר שם אלמא שמיתה וגט שוין בה וגם הם מרגישים בקושיא ונדחקים לומר שמ"מ וגם פסק יש לחלק ביניהם:

ויש מתרצין שאין לחוש לשם מופלג כזה וגדור בכמה גדרים יצחק וריש גלותא ובר אחתיה דרב ביבי ומ"מ אין שטת התלמוד מוכחת להפריש בענינים אלו שהרי שוירי ורכיס נהרא אין לך גדר גדול מזה וחשו עליו:

וגדולי המפרשים תרצו שמ"מ הואיל ואין ריש גלותא אלא בבבל ולא הוחזקו בבבל אלא אחד אין לחוש שאין שיירות מצויות לבני בבל מקרטבא לאספמיא ומ"מ אין זה נראה שאם כי היאך חלק בה אביי והלא אף אם היו שיירות מצויות לבני בבל הרי מ"מ הואיל ואין ריש גלותא אלא בבבל ובבל עצמה אין לחוש שאין שני ראשי גולה בזמן אחד אף בבבל:

ומתוך כך נראין הדברים שיצחק ריש גלותא זה לא היה מבבל ואומר אני שממקומו הוא מוכרע שאם היה מבבל והיה ריש גלותא לא היה צריך ליחסו להיותו בן אחותו של רב ביבי אלא כל שהיה ממונה בעירו מצד הנשיא הגדול שבבבל היו קורין אותו ריש גלותא במקומו אלא שמחלקת אביי ורבא מחלקת שניה היא והוא שדעת רבא שלא חששו לשני שמות בשני עיירות אלא בשנמצא שלא במקומו והואיל ונמצא שלא במקומו ושיירות מצויות אע"פ שלא הוחזקו בעיר הנזכרת בגט שמא יש עיר אחרת וששמה כזו ולא נודעה לנו ושוירי מתא לא עירו של רב הונא היתה ומתוך כך רצו לחוש אלא שרבא חלק אף בזו לומר שאין חוששין הא כי שנמצא במקומו ולא הוחזקו בעיר זו אין חוששין לעיר אחרת וזה הואיל וראוהו עדים יוצא מקרטבא והם הם שראו מיתתו ויש בקרטבא זה יצחק ריש גלותא ולא הוחזק שם אחר אין חוששין שמא אחר הוא יבבא מקרטבא או שיש קרטבא אחרת בעולם ויצחק ריש גלותא בתוכה ואביי סבור להחמיר אף בכיוצא בזו והוא שהביא אביי ראייה לדבריו מההוא גיטא דאישתכח בנהרדעא דכתוב בו בצד קלניא מתא אנא אנדרונילאי נהרדעאה פטר ותריך פלניתא איתתיה ואע"פ שנכתב ונמצא באותה העיר ובצד חירות שבה אמרו תבדק נהרדעא כלה שהיא הרבה עיירות כמו שאמרו עד היכן נהרדעא כל היכא דסגי קבא דנהרדעא אלמא אין אומרין כאן נמצא וכאן היה והשיבו רבא ואם איתא יבדק כל העולם מיבעי ליה אלא דאף נהרדעא לא צריך אלא דאחמרו בה משום כבודו של מר אבוה דשמואל שלא להחזיקו כשואל דבר שאינו צריך ונמצא לדברינו שכל שבמקומו אין לחוש אא"כ הוחזקו בעיר זו וכל שלא הוחזקו בעיר זו אין צריך בדיקה אף בעיר זו שאלו היו שם מוחזקין היו וכן אין חוששין לאחרת הואיל ובמקומו נמצא וכן נראה שכתבוה מקצת חכמי הדורות שלפנינו הא כל שלא במקומו חוששין אע"פ שלא הוחזקו על הדרך שכתבנו ובמסכת יבמות וגיטין יתבאר מזה גם כן:

ראוי לך לשאול מאחר שאנו עסוקים במשנתנו בגט שאין לחוש בו לגופו של גט והוא שמצאו לאלתר או לאחר זמן ושאין שיירות מצויות ולא הוחזקו לדעת גדולי הפוסקים במוצא גט אשה שבמשנתנו היאך המוצא יודע אם לאלתר אם לאחר זמן שבמביא גט

ואבד הימנו ומצאו הוא שראוי לחלק בין לאלתר ולאחר זמן כגון שהרגיש באבדתו ויודע שמשעת אבדה לא עבר אדם שם אבל במוצא היאך ואשה ודאי אינה נאמנת וכן הבעל שמא מכוין הוא להכשירו משום פשיטי דספרא יפרשו בה גדולי המפרשים כגון שמוצא זה עבר לשם והיו עיניו מנטפין על אותן המקומות ולא ראה בהם כלום ובעוד שהיה עומד לנוח בקירוב מקום עבר לפניו זה המגרש על אותם המקומות ואחר שעבר אדם זה חוזר לאחוריו על אותם המקומות ומצא את הגט ואם ידע שלא עבר אדם אחר אותו המגרש עד שמצאו הוא הרי זה לאלתר ואם עברו הרבה קודם שחזר ומצאו הרי זה לאחר זמן ולדעתי אין אנו צריכין לכך שכל שבמוצא לאחר זמן הוא ואין מכשירין אותו אלא בשאין שיירות מצויות ולא הוחזקו וכן עקר:

יראה לי שכל לאחר זמן במקום שאין שיירות מצויות והוחזקו שנים שאם שאלנו לזה השני שהוחזק אם כתב גט לאשתו והוא אומר לאו שהוא כשר הרי זה מכאן ואילך כמי שלא הוחזקו:

דף יט.

המביא גט ואבד הימנו ומצאו לאחר זמן ויש לו בו סימן אם סימן מובהק הוא כשר כגון שאמר נקב יש בצד אות פלונית ועל הדרך שביארנו שאע"פ שהחזרת אבדה בסימן אינו אלא מדברי סופרים כמו שיתבאר והיה לנו לומר בממון אמרו ולא באיסור לא נאמר כן אלא בסימן שאינו מובהק אבל המובהק אין בו ספק שהוא מן התורה בכל מקום אבל בסימן שאינו מובהק אין מכשירין אותו ואם יש לו בו טביעות עינא אם הוא תלמיד חכם נאמן בכך ומכשירין אותו ואם לאו אין מכשירין אותו:

מצא גט אשה ובמקום שאין שיירות מצויות ולא הוחזקו שאין לחוש לגופו של גט כמו שבארנו אם היה הבעל מודה שכבר נתנו לה ינתן לאשה ושמא תאמר ניחוש שמא כתב ליתן בניסן ולא נתן עד תשרי והלך הבעל ומכר הפירות של נכסי מלוג שמניסן ועד תשרי ונמצאת היא מוציאה בגט שזמנו בניסן ומוציאה אותן הפירות מיד הלוקחים שלא כדין שהרי יש לבעל פירות עד שעת נתינה כמו שיתבאר במסכת גיטין אין לחוש בכך שכל כיוצא בזו הואיל והורע כח הגט ר"ל שנפל אף הלוקחים חוששין בכך ותובעים אותה להביא ראיה מאימתי הגיע הגט לידה ואנו מזקיקין אותה להביא ראיה על כך הואיל ודרכם של לקוחות בכך ואע"פ שבמוצא שטר חוב ובעל חוב מודה אם יש בו אחריות נכסים אמרנו שלא יחזיר ואחת מן החששות שמא כתב ללוות בניסן ולא לוה עד תשרי ונמצא טורף לקוחות שלא כדין והיה לך לומר גם כן שיהיו הלוקחים תובעים את הטורף

להביא ראיה מאימתי הגיע שטר החוב לידו אין הדבר כן שבשטר חוב ידע זה שלפני בית דין בא וקבל עליו להזמינו לדין ולהחזיר לו את השטר וחשב בעצמו הואיל ועיקר שטר זה אינו עומד אלא לגוביינא ודאי היו בית דין חוששין ללקוחות וכבר עיינו בדין ולא היו מחזירין אותה בידו אלא שראו שקודם מקחו הגיע שטר לידו ואפילו תבעו בזה יראה לי שלא הועיל שלא נתנו דבריהם לשיעורין אבל גט אשה עיקרו בא להתיר לינשא והרי זה אומר שצריכין בית דין להעמיד גיטה בידה להיות בידה להתר נשואין ולא תתעגן ולא לכונת טירפא זו החזירוהו לה ונזהר שלא ליתן עד שתביא ראיה שקודם מקחו הגיע לידה:

שמא תאמר ניחוש שמא כתב ליתן ולא נתן ועכשו הוא אומר שנתן לחפות עליה שזינתה מאחר כתיבת הגט והוא אומר שנתן מיום הכתיבה כדי להחזיקה בפנויה בשעת הזנות וכמו שאמרו במסכת גיטין בתקון זמן שבגיטין משום בת אחותו אפשר שמפני ספק זה אין מונעין את החזרה שכל ספק נפשות להקל שמא תאמר אם הבעל מודה שנתנו מה אתה צריך להעמידה בשאין לחוש לגופו של גט והלא בעל שאמר גרשתי נאמן וא"כ ינתן לה אף במקום ששיירות מצויות ואפילו הוחזקו יתבאר בבבא בתרא שאינו נאמן אלא להבא אבל לא למפרע ואם היו מחזירין לה היתה מתגרשת מזמן הגט ואף להבא אמרו חולצת ואינה מתיבמת ואינה טורפת בכך:

מקצת חכמי צרפת פירשו בזמן שהבעל מודה שכתבו ואומר ליתנו לה עכשו וסוגיא זו מרחקת דבריהם והרי אמרו אימת מטא גיטה לידיך אלמא כשנתנו אנו עסוקים ולא עוד שאם כן לא היה אומר יחזיר לאשה שאין חזרה במקום שלא היה שם מעולם ומ"מ לענין הדין הודה שכתב ולא נתן ואומר עכשו ליתנו יתן לאשה ואין בזה משום גט מוקדם כמו שיתבאר במקומו לא הודה שכתבו או שאומר שכתבו ולא נתנו ואינו רוצה ליתנו לא יחזיר לא לאיש ולא לאשה ומ"מ אם האשה אומרת שקבלתו ונותנת סימן מובהק נאמנת וינתן לה כמו שיתבאר למטה בפרק שני ושמא תאמר ואף בלא סימן מובהק יתננו לה והרי אם אמרה גרשתני נאמנת תדע שכל שיש שם גט כל שהוא אינה נאמנת הואיל והגט מסייע לדבריה מעיזה ומעיזה:

זה שביארנו שכל שטורפת פירות נכסי מלוג מן הלוקחים מכח גיטה שהלוקחים יכולים לתבעה להביא ראיה מאימתי הגיע גט לידה כבר בארנו שדברים אלו דוקא נאמרו בגט זה שהורע כחו שנפל אבל בגט שתחת ידה אין אומרין כן ובפרק שני של מסכת גיטין יראה שבכל גט אומרין כן ויש מביאין עוד ראיה מכאן שאלמלא כן היה לו לומר בכאן שמא תשכח הנפילה ותטרוף אלא שאין זו ראיה לדעתי שטירפא של פירות אינה מצויה

שיאחרנה שמא לא תמצא ראיה עליהן כמה היו ומ"מ לדעת זה הם מפרשים בסוגיא זו בגט אשה הואיל ובשאר גיטין יכולים לומר לה שתביא ראיה אף בזו לוקח בא ותובעה להביא ראיה ואינו אומר הואיל והחזירוהו לה לכונת טירפא החזירוהו לה שעיקר הגט להיתר נשואין הוא אבל שטרי חוב הואיל ובעלמא אין אומרין לו להביא ראיה אף בזה שהורע כחו מצד נפילתו לא עלה על דעתו לתבעה להביא ראיה אלא אומר הואיל והחזירוהו לה ודאי הרי דנוה כשאר שטרות שלא נפלו ושמא חקרו הדבר שמקודם מקחו הגיע לידו השטר ועיקר הדברים כדעת ראשון שלא להצריכו בכך אלא בגט זה או בגט שנודע בודאי שלא ניתן בזמן שנכתב כגון שבא ממדינת הים וכיוצא בזה:

כבר ביארנו במשנה שהמוצא גט שחרור לא יחזירנו לא לאדון ולא לעבד ומ"מ אם האדון מודה יחזיר לעבד ודוקא במקום שאין לחוש לגופו של גט על הדרך שביארנו באשה שהרי אף גט שחרור צריך לשמה וכל שאינו לשמה אינו גט ואסור בבת חורין הא כל שאין לחוש לגופו של גט והרב מודה יחזיר לעבד שמא תאמר והלא יש לחוש שמא כתב ליתן בניסן ולא נתן עד תשרי וקנה העבד נכסים באייר ומכרן האדון בתמוז מכח מה שידעת שכל מה שקנה עבד קנה רבו ואע"פ שכבר נכתב גיטו והרי גיטו זכות הוא לו שהלכה זכות הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו לחירות מ"מ אין כאן זוכה בשבילו שאין אומרים עדיו בחותמיו זכין לו והרי לא זכה עד שיקבלנו או שיזכה אחר בשבילו ונמצא שהרב כדין מכר וכשנותנין לו גט זה שזמנו מניסן בא הוא וטורף לקוחות שלא כדין תשובתך כמו שכתבנו באשה שאף הלקוחות תובעין אותו להביא ראיה מאימתי הגיע גט שחרור לידו על הדרך או הדרכים שביארנו באשה שהרי אף בגט זה צריכין בית דין להעמידו בידו להיתר בת חורין ואין עקרו לגוביינא כמו שבארנו באשה:

כבר ביארנו במשנה על דייתיקי שהיא מתנת שכיב מרע שיכול הנותן לחזור בה וכל שאינו חוזר בה אין המקבל זוכה בה אלא לאחר מיתה אבל מתנת בריא אינו יכול לחזור וזוכה בה מעכשו ומ"מ יש צדדין במתנת בריא שאע"פ שאין יכול לחזור אין המקבל זוכה בה עד לאחר מיתה והוא שכתב לה מהיום ולאחר מיתה ועל ענין זה אמרו בכאן איזו היא מתנת בריא שהיא כשכיב מרע ר"ל לענין שאין זוכה בה עד לאחר מיתה וגדולי הפוסקים הביאוה כן בהלכותיהם ופירוש הדברים שהרי הגוף נקנה לו מהיום והכל לאחר מיתה ומ"מ אינה כשל שכיב מרע לענין חזרה שמתנת בריא אפילו הנותן מודה לא יחזיר למקבל ושל שכיב מרע כל שהוא מודה יחזיר כמו שיתבאר בסמוך:

ויש מפרשים בכאן איזו היא מתנת בריא שהיא כשכיב מרע לענין חזרה כל שכתוב בה מהיום ולאחר מיתה ר"ל מהיום תהא מתנתי מתנה אם לא חזרתי בה עד לאחר מיתה

אבל כל זמן שארצה לחזור אחזור אף מגוף המתנה ולא סוף דבר שאמרוה לענין ביאור הסוגיא אלא אף לענין פסק רבים כתבוה כן ומכח סוגיא זו שאם תאמר במתנת בריא במהיום ולאחר מיתה שאינו יכול לחזור כשדקדק עליו הא אמר תנו נותנין ואקשינהו מבריתא דמצא דיאתיקאות היה לו להקשות בפירוש מה שמקשה ליחוש דילמא כתבה מעיקרא להאי וכו' ועוד היאך מתרץ מתני' בשכיב מרע והא מתנות מיהא בבריא הוא ושאילו תאמר שיכול לחזור אין כאן קושיא שהרי לענין זה דינו כשכיב מרע אלא למה שאתה אומר שאינו יכול לחזור היאך העמידה בשכיב מרע והרי מתנות קתני ומכאן למדו רבים שמתנת בריא במהיום ולאחר מיתה יכול לחזור ונתישבה הסוגיא יפה שהרי מתנה זו כמתנת שכיב מרע היא ויכול לחזור אא"כ אמר לו בפירוש קני גופא מהיום ופירא לאחר מיתה:

ומ"מ לדעתי אינו יכול לחזור וכמו שכתבנוה בפרק החובל ובפרק יש נוחלין וסוגיא זו אני מפרש בה כן מתני' בשכיב מרע ולא הוזכרה בה מתנת בריא אע"פ שבבריתא פירש דיאתיקי מתנת שכיב מרע ומתנות מתנת בריא עכשו הוא מתרץ שלא נאמרה מלת מתנות על מתנת בריא כלל אלא מלת מתנות סמוכה היא למלת דיאתיקי ר"ל דיאתיקי של מתנות כלומר חוזק שבמתנות והוא מתנת שכיב מרע וכבר נתישב מה שאמר מתני' בשכיב מרע ומה שהקשו לו מבריתא דמצא אפותיקאות והיה לו להקשות בהדיא ניחוש דילמא כתביה להאי מעיקרא וכו' היא היא שהכונה בבריתא זו לומר אע"פ ששניהם מודים לא יחזיר מפני שיש בה חששא זו ונתאלם הטעם מזה מה שהוא נזכר בבריתא ותירץ לו מתני' בשכיב מרע על הדרך שכתבנו וגדולי הדורות נסכמים לדעת ראשון מכח קושיא זו ולא נראו לי הדברים כלל אלא שאף הם ממתקים את דבריהם שאלו הזכיר בה בפירוש קנה הגוף מהיום והפרי לאחר מיתה אינו יכול לחזור ואני תמה לדבריהם א"כ היאך עלה על דעת רוב פוסקים לפסוק כר' יוסי שאמרה אף בלא מהיום ומטעם זמנו של שטר מוכיח עליו כמו שהתבאר שם אלא שעיקר הדברים כמו שכתבנו:

דף יט:

דיאתיקי שאמרו במשנה והמוצאה לא יחזיר מ"מ אם הכותב מודה הרי זה יחזיר שהרי אין כאן לחוש לכלום הואיל ובידו לחזור ואם כתב לאחר הרי זכה השני ואין לו פסידא בחזרת שטר זה שכל שבשכיב מרע האחרון זכה אבל מתנת בריא אפילו הודה הנותן לא יחזיר שמא כתבה ליתן ולא נתן ואח"כ כתבה לאחר ועכשו מתחרט במתנת השני ואין בידו לחזור ונמלך להשתדל בחזרתה של זו לזה שכתבה לו ראשון כדי שיבא ויטרוף

לשני אלא אומרין אם שמא לא כתבתה לשני כתוב לזה מעכשו שאלו לא כתבת לשני תהא בידו ואם כתבת לשני אין לו פסידא שכל שבבריא הראשון זוכה:

יש צדדין שאף בדייתיקי אין מחזירין והוא כשמת השכיב מרע והיורש מודה שאביו נתנה שמאחר שהיורש אין כח בידו לחזור בדייתיקו של אביו חוששין שמא אביו כתב ליתן ונמלך ואחר שמת מכרה היורש או נתנה ועכשו הוא מתחרט ועושה קנוניא עם זה לטרפה מזה בכח דייתיקי של אביו ואומרין לו אם אתה מודה באביך שנתנה לו ושאתה לא מכרתה לשני כתוב אתה לזה מעכשו שאלו לא כתבה לשני תהא בידו מכח מתנתך ואלו כתבה לשני לא יפסיד לכתיבתך של עכשו שכל שבבריא ראשון זוכה:

כבר ביארנו בשטר חוב שהמוצא לא יחזיר כל שיש בו לחוש לכלום על הדרכים שבארנו מעתה אין הפרש בין שיש על אותה מלוה אפותיקי בין שאין שם אפותיקי והכל שוה לדינים שהזכרנו:

מצא שובר של שטר חוב כבר בארנו במשנה לא יחזיר הא אם היה המלוה מודה שכבר נפרע מאותו חוב או מחלו יחזיר ללוה שאין כאן חששא של כלום:

דף כ.

מצא שובר של כתובה אף בזה אם האשה מודה יחזיר לבעל ושמא תאמר נחוש שמא כתבתו בניסן ומכרה כתבתה בטובת הנאה בתמוז שאם תבא לזכות בכתבתה כגון שתתאלמן או תתגרש שתהא כתבתה שלהם ואם תמות היא בחייו שיפסידו מכח ירושת הבעל ומתוך כך אינה מוצאה למכרה אלא בטובת הנאה ר"ל דבר מועט והרי מ"מ שמכרה בתמוז ומתגרשת בתשרי ובאים לוקחים ותובעים מכתבתה והוא מוציא שובר מניסן ונמצאו לקוחות מפסידים שלא כדין ואפילו ראינו כתבתה בידה שיש לדון שאלו כן היה שטר הכתבה ביד הלוקחים מ"מ אפשר שהיו לה שתי כתבות או שמא שכחו הלוקחים מליטלה אחר שנקנית להם בכל מקום שהיא תדע שאין חוששין לזו ואפילו היה כן או אפי' שכתבה לו שובר מעכשו הפסידו הלקוחות שהמוכר שטר חוב לחברו וחזר ומחלו מחול ואפילו יורש מוחל וכבר בארנו הטעם בבבא קמא פרק החובל מפני שהיורש זכה בשטר זה מדין ירושת התורה והלוקח לא זכה בה מדין תורה שאין מטבע נקנה בחליפין אפילו הוא בעין וכל שכן בהלואה שאינה בעין כמו שביארנו שם:

דין זה של מוכר שטר חוב לחברו נתחבטו בו המפרשים בהרבה דברים והרבה מאותם הדברים יוצאות להם מדקדוקי שמועה זו ומתוך כך צריכים אנו להעיר עליהם ולכתוב מה שראוי לברור מתוך דבריהם:

הראשונה הוא שהיה מן המפרשים הקדומים שהיה אומר שאם נכתב בשטר חוב לו ולבאים מכחו מכיון שמכרו נשתעבד לוה לזה הלוקח שבא מכח המוכר ושוב אין המוכר יכול למחול ומביאים ראיה ממה שאמרו בראשון של גיטין בדין מעמד שלשתן נעשה כאומר לו משעבדנא לדידך ולכל מאן דאתי מחמתך כמו שביארנו שם עד שנדחית סברא זו מכח סוגיא זו שאם כן היה לנו לחוש שיהא כתוב בכתבה לה ולבאים מכחה ולא תהא יכולה למחול ומ"מ גדולי המפרשים כתבוה כן בהגהותיהם ואין טענה עליהם מכאן שסתם שטרותיהם אפשר שלא היו רגילים לכתוב בהם כן:

השניה שהיה מהם מי שאמר שכל שהוא חב לאחרים בזולת הלוקח אינו יכול למחול ומה שאמרו בנושה לחברו מנה וחברו בחברו שמוציאין מזה ונותנין לזה ר"ל שאם הלוה ראובן לשמעון ושמעון ללוי שמוציאין מלוי ונותנין לראובן כאלו הוא בעצמו לוה הימנו אלו בא שמעון ומחלו ללוי אינו מחול שהרי חב במחילתו לראובן ואף גם זו נדחית מכח שמועה זו שאם כן נחוש באשה זו שמא לותה מאחרים ויודעת שמתוך כך אינה יכולה למחול לבעלה ומשתדלת להגיע לידו שובר זה שהוא מניסן קודם שלותה ולקוחות מפסידין שלא מן הדין:

השלישית שהרבה מן המפרשים מסכימים שהמוכר שמחל חוזר הלוקח וגובה הימנו כל דמי השטר ולא דמי מה שנתן לו לבד ואף אנו כתבנוה כן בפרק החובל כמו שקבלנוה מרבותינו נ"ע ממה שאמרו בכתובות האי מאן דדאין דינא דגרמי מגבי ביה בכשורא לצלמי וכבר פסקנו בכל מקום שדנין דינא דגרמי אלא שחכמי הדורות שלפנינו דוחים אותה מכח שמועה זו ואומרין שאין לוקח גובה מן המוכר אלא דמי מה שלקח הימנו שאם כן היאך נדחית חששא זו מטעם שהרי יכולה למחול והרי אם מוחלת גובים הלוקחים ממנה כל סך הכתבה ונוח לה לגלגל שיגיע לידו שובר הכתוב מניסן ואין ללוקח ממנה אלא כמה שנתן ושמועת כתובות פירושה כמה שנתן בה הלוקח לבד אלא שרבותי מפרשים אותה בשאין לה ממון לשלם ואין נראה כן שמ"מ לכשתרויח יפסידו הלקוחות ויש מכריעין שכשמחל המוכר עצמו מגבין דמי כלו אבל כשהיורש מוחל אינו מגבין אלא כמה שלקחו והכרעתם היא ממה שהקשו במסכת כתבות במה שאמרו שם בפרק הכותב אזול לקוחות תבעו לה לברתה ואמר רב נחמן מי איכא דליסבא עצה דתיחול כתבת אשה לגבי אבוה והם שואלים ומה תועיל מחילתה והרי יש לה לשלם ומתרצים שכל שהיורש מוחל אינו חייב אלא ממה שלקח ואף גדולי המפרשים הכריעו לתירוץ קושיא זו שכל שמכוין להנאתו כגון זו שהיתה מוחלת שתירש מאביה אינו חייב

אלא בכדי מה שלקח אבל כל שמכוין להזיק לבד חייב בכל ומ"מ אנו סוברין בכלם שאינו חייב אלא בכדי מה שלקח כמו שבארנו:

הרביעית שיש מי שאמר שאע"פ שלא מחל יכול הלוה לומר ללוקח לאו בעל דברים דידי את אלא שיש לו לכוף המוכר שיתבענו ללוה ויתננו להם ולא עוד אלא שכשהיו חבריהם משיבים עליהם מכח סוגיא זו שאם כן מה הפסידו הלקוחות ואפילו לא היתה יכולה למחול והרי הבעל יכול לומר לאו בעל דברים דידי את הם משיבים שמתחלה היינו סבורים שהמוכר ומחלו לא יהא מחול ואם כן נסתלק המוכר לגמרי ונכנס הלוקח אבל מכיון שאם מחלו מחול לא נסתלק ויכול לתבעו והלכך יכול לומר לוה לאו בעל דברים דידי את ומ"מ יש בזו ראיה ברורה מצד אחר בפרק גט פשוט בענין שני יוסף בן שמעון שאין מוציאין שטר חוב על זה ונחלקו שם אם מוציאין על אחרים אם לאו והאומר מוציאין תלה הטעם מפני שאותיות נקנות במסירה וגובה ממה נפשך שאם ממנו לוה הרי טוב ואם מחברו לוה הרי שמסר לזה שטרו ואם כדבריהם הרי יכול לומר מחברך לויתי ואע"פ שמכרו לך לאו בעל דברים דידי את וכן ראיה ממה שאמרו בפרק הכותב כתב לה נדר ושבועה אין לי עליך וכו' אבל משביע הוא את יורשיה ואת הבאים ברשותה ופרשו גדולי הרבנים באים ברשותה לקוחות כגון שמכרה לכתבתה בטובת הנאה ואם כדבריהם יאמר הבעל ללקוחות לאו בעל דברים דידי את ועוד ראיה ממה שאמרו במסכת קדושין בענין מקדש במלוה בפרק שני דכולי עלמא אית להו דשמואל והכא באשה קא מיפלגי מר סבר סמכא דעתה ומר סבר לא סמכא דעתה ואם יכול לומר לאו בעל דברים דידי את היכי סמכה דעתה:

ומ"מ הם מביאים ראיה ממה שאמרו בכתבות פרק הכותב ההיא דזבינא לכתבתה איגרשא ושכיבא אתו לקוחות תבעו לה לברתה והקשו היאך לא היו תובעים לבעל ומתרצים שהבעל היה יכול לומר לאו בעל דברים וכו' וא"כ היה להם לכוף את הבת שתתבענה לאב אלא שאנו מפרשים שעיקר התביעה לבעל אלא שהיו רואים שהבת תובעת ואמרו לה שהכתבה שלהם היא ונמצא לדעתנו שכל שלא מחלו אינו יכול לומר לאו בעל דברים דידי את וגובה ממנו ולא מן הקרקע לבד אלא אף במעות אם יש לה מעות כדין הבעל החוב עצמו ומ"מ אף לדבריהם אם נכתב השטר לבאים מכחו אין בה פקפוק וכמו שכתבנו בפרק הספינה וגדולי המפרשים כתבו כן בכתב לו זיל הנפק לנפשך:

החמישית שהיה מי שאמר שאע"פ שמכרו אם עדין השטר בידו אע"פ שקנאו הלוקח בכל מקום שהוא יכול המוכר לתבעו הואיל ויכול למחלו לא נסתלק הימנו וזה תלוי

בחברו שמאחר שביארנו שאין הלוה יכול לומר ללוקח לאו בעל דברים דידי את ודאי למוכר מיהא אמר כן שאין שני בעלי דבר לחוב אחד:

הששית שהיה מי שאמר שלא נאמר במוכר ומחל שמחול אלא בשלא קבל המעות או שקבל אבל לא כתב ומסר וזה הבל שהרי בסוגיא זו היינו עסוקים כשאין הכתבה תחת ידה ומסתמא כתבה ומסרה וכן אנו אומרים בסוגיא זו שקבלה המעות ואעפ"כ יכולה למחול וכן יתבאר זה להדיא בפרק החובל באשה שחבלה באחרים שאם היה לנו צד לכופה למכור כתובתה ושלא למחול היינו כופין אותה בכתיבה ומסירה וקבלת מעות:

ענין שביעי יש בדין זה וכבר כתבנוהו בפרק החובל והוא שאם היה במעמד שלשתן אין לו עוד בו מחילה וכבר הארכנו שם בדין זה במה שראוי לעיין עליו כמו שכתבנו שם:

ענין שמיני יש בדין זה והוא שאם הלוקח הלך לו וזקפו בשמו שוב אין מחילת המוכר מחילה והוא שאמרו בפרק הכותב אי פקח שמעון מקרקיש ליה בזוזי וכתיב ליה שטרא בשמיה:

ענין תשיעי יש בין זה והוא שאם נתנו במתנת שכיב מרע אין היורש יכול למחול לו שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים הם והרי זכה בו בכח ירושת התורה כמו שיתבאר בבתרא פרק מי שמת:

יש עוד בזה ענין עשירי והוא אשה שהכניסה שטר חוב לבעלה אף בנכסי מלוג אין מחילתה מחילה מפני שידו כידה כמו שיתבאר בכתובות פרק הכותב:

יש אומרים בו צד אחד עשר והוא שאם קנה השטר אגב קרקע אין צריך כתיבה ומסירה ומאחר שכן אין יכול למחול וגדולי המחברים כתבו בה ההפך:

יש אומרים בו צד שנים עשר והוא שאם מחל המוכר לא מחל אלא שעבוד קרקעות ומ"מ נשארה לו עדין על הבעל חוב תביעה כמלוה על פה וכן כתבוה קצת חכמי צרפת ואין הדברים נראין כמו שיתבאר בבבא בתרא פרק מי שמת:

יש בזה צד שלשה עשר והוא שאם הלוה משכן בהלואתו קרקע ומכר זה המלוה את חובו והוריד הלוקח במשכונתו ואח"כ חזר ומחל אין הלוקח מפסיד וכבר כתבנוה בשם חכמי הראשונים שבנרבונה בחמשי של כתבות אלא שקצת גאוני ספרד חולקין בה:

גאוני ספרד כתבו עוד בה שאם פרעו הלוה למלוה כל שכן שאין ללוקח עליו כלום ומ"מ כל שאין הלוה רוצה לפרעו ואומר לו כבר מכרת הדין עמו כמו שביארנו בצד חמישי וכן כתבו שאם פרעו ללוקח אין למלוה עליו כלום וכן כתבו עוד בה שאע"פ שיכול למחול אינו יכול למכרו לאיש אחר וזה פשוט ואין צורך בהודעתו שהרי לא באנו במחילה אלא מפני שהיא חזקה יותר מן המכירה וכן חכמי הדורות כתבו בה בשמיני

של כתבות שבשעבוד אין היורש מוחל ר"ל שאם מכרה אלמנה כתבתה בטובת הנאה ומתה ובנה יורשה ויורש את אביו שהוא משועבד לה בכתבתה אע"פ שהאלמנה היתה יכולה למחול לבעלה אין היורש מוחל לעצמו ומ"מ אנו כתבנו בפרק הכותב שבירושה יכול היורש למחול לעצמו בשמועה קריבתיה דרב נחמן ונראה דהוא הדין לאלמנה:

ראשוני הגאונים כתבו מצד שמועה זו דבר שאינו והוא שאמרו שאין שטר כתבה נקנה אגב קרקע אלא בכתיבה ומסירה לבד והוא הדין לכל שטר אא"כ שטר של אותו קרקע בעצמו כמו שאמרו כיון שהחזיק זה בקרקע נקנה שטר בכל שהו וראייתם שאם שטר הכתבה נקנה אגב קרקע מה הועילו בסוגיא זו כשאמרו בששטר כתבה יוצא מתחת ידה שמא הקנתהו אגב קרקע או בקנין ואין הדברים נראין כלל שלא אמרו כן אלא שמן הסתם אלו לקחו לוקחין את כתבתה לא היו מניחין שטר הכתבה בידה:

המשנה התשיעית והכונה בה ככונת משניות שלפניה ואמר על זה מצא אגרות שום ואגרות מזון שטרי חליצה ומיאונין ושטרי בירורין וכל מעשה בית דין הרי זה יחזיר אמר הר"ם אגרות שום שטרי השומות וזה כי בעל חוב צריך שומא והכרזה ואותה שעה ירד בקרקע הלוה במקום ששמו לו שהוא כשיעור מה שיש לו אצלו אחר ההכרזה כמו שיתבאר ואגרות מזון ר"ל מזון האשה והבנות שכתבו להם הדיינין הורדה בקרקע שימכרו אותו למזונות כמו שנתבאר בכתובות ושטרי בירורין הם שטרי ברירה שמסכימין בעלי הדינין על הדיינים שידונו ביניהם אי זה תביעה שתהיה כמו שיתבאר בסנהדרין זה בורר לו אחד:

אמר המאירי מצא אגרות שום והוא ששמו בית דין קרקע של לוה למלוה בחובו ועשו לו על זה שטר שומא על הדרך שהתבאר במקומו ואמר עליה שמחזירה שאין לחוש שמא כתבו הלוה ונמלך שאין לוה משתדל בכך אלא המלוה מכריחו בבית דין ואגרות מזון פירושו אגרות שום של מזון כגון שקבל עליו לזון את בת אשתו חמש שנים ולא קיים תנאו ולסוף הזמן קובלת עליו ושמו שיעורן בכך וכך דינרין ושמו לה על זה קרקע של זה ושמא תאמר נחוש בשתיהן שמא פרע וחזרה לו שטר השומא שהרי אמרו שומא הדרא לעולם כבר בארנו למעלה שמאחר שאינה חוזרת לו מן הדין הוא הפסיד על עצמו והיה לו לעשות שטר מכר מתחלתו שאלו עשה כן לא הפסיד כלום על שאין שטר השומא בידו:

שטרי חליצה והוא שעשו לה מעשה בית דין שחלצה בפניהם ושטרי מיאונין והוא ביתומה שהשיאוה אמה ואחיה ומיאנה בעודה קטנה ועשו לה בית דין גט מיאון ומתירין אותה לינשא שכל אלו אין עושין אותן בית דין אלא לאחר מעשה וכן הדין במעשה בית

דין של גט שקרעו את גיטה ועשו לה מעשה בית דין שבו מותרת לינשא ומ"מ בחליצה ומיאון דוקא כשהעידו בית דין על הענין או הכירו הם או עדים אחרים את הגט בסימן מובהק או בטביעות עינא אם הם תלמידי חכמים שאם לא כן שמא מאשה אחרת הוא: **שטרי** בירורין והם שטרי הטענות שכותבין הדיינין טענותיו של זה מצד אחד וטענותיו של זה מצד אחד עד שאין יכולין עוד לסתור טענותיהם כמו שיתבאר במקומו או שטר שבירורו בו בעלי הריב שני דיינים וקבלו עליהם לקבל פסק דין שלהם והם בוררין עוד להם שלישי ודבר זה יש שמפרשים אותו בקנין שאם אין שם קנין הרי יכולין לחזור ומה השמיענו שיכול להחזיר והרי אינן כלום ויש מפרשים שאף בלי קנין אין יכולין לחזור בהם ובמקומו יתבאר בע"ה וכל מעשה בית דין וכבר פרשנו למעלה בשטרי חליטא ואדרכתא בכל אלו הרי זה יחזיר מן הטעם שביארנו:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצדדין שבארנוה הלכה פסוקה היא ולא נתחדש בגמרא עליה דבר:

המשנה העשירית ואף גם זאת הכונה ככונת משניות שלפניה מצא בחפיסה או בדלוסקמא תכריך של שטרות או אגדה של שטרות הרי זה יחזיר וכמה היא אגדה של שטרות שלשה קשרים זה בזה רשב"ג אומר אחד הלווה משלשה יחזיר ללוה שלשה שלוין מן האחד יחזיר למלוה אמר הר"ם תכריך של שטרות הם שלשה שטרות כרוכות קצתם בקצתם או יותר מזה ואגדה היא שלשה שטרות או יותר קשורות כלם אגדה אחת רשב"ג אומר אחד לוה משלשה יחזיר ללוה ובלבד שיהיו השלשה שטרות מקויימים בבית דין אבל אם אינן מקויימין לא יחזיר אותם לשום אדם לפי שיש לומר שמא כל אחד מהם הביא שטרותיו לבית דין לקיימו ונתקבצו כלם ביד הדיין או שלוחו ונפלו בידו ומצא אותם אותו שהחובות השלשה עליו וכמו כן שלשה לווין מאחד יחזיר למלוה ובלבד שיהיו כתיבתן משונות אבל אם היו מכתיבת איש אחד יש לנו לומר מיד הסופר נפלו לא מיד בעל חוב:

אמר המאירי מצא בחפיסה פי' מצא אותן השטרות שאמרנו עליהן שלא יחזיר כגון גט אשה ושטר חוב וחבריו בחפיסה והוא כמין חמת או בדלוסקמא והוא כמו שק קטן הואיל ויש לו להחזיר הכלי בסימן מכיון שמחזירין לו הכלי בסימן מחזירין לו השטר שבתוכו ואין חוששין שמא אחר מצא החפיסה והניח השטר בתוכו תכריך של שטרות פי מצא תכריך של שטרות והוא שלשה שטרות כרוכים בכרך אחד אחד בראש חברו וכגון שכרך אחת מכל וכל ואח"כ הביא את השני וגללו עליו ראשו של זה בצד סופו של זה וכן שלישי על השני או אגדה של שטרות והוא ששם את שלשתן זו על גב זו וגללן כלן

כאחד ומכיון שהוא מוצא כרך או אגדה אינו מעיין ממי הוא אלא שמכריז כדי לידע מי יתן סימנין ובא אחד ונתן סימן המנין אע"פ שבדברים אחרים מחזירין בכך וכך בשטרות שאין בהם חשש פרעון או קנוניא שהמנין סימן מובהק הוא מ"מ בשטרות שיש בהם חשש מיהא אין מחזירין שאין הסימן יותר מחייב מודה שאף אנו מודים שלו היו אלא שנפרעו ודבר זה בשהמלוה והלוה אחד בשלשתן שאלו שלשה מאחד ואחד משלשה יתבאר בסמוך ומתוך שיש כאן חשש פרעון וקנוניא הוא צריך ליתן עוד סימן הכריכה והוא שכריכתן ראשו של זה בסופו של זה או סימן האגדה והוא שכריכתן כאחת ובזו פרחה חשש פרעון וקנוניא שאלו הגיעו ליד הלוה אין ספק שנשתנה סימן זה בידו ומ"מ לענין החזרה הכרך והאגדה אינו סימן כלל ואף אין אנו צריכין לו שהמנין סימן הוא ובכל שאלו היה חייב מודה אנו מחזירין אף במנין מחזירין אבל מה שאלו היה חייב מודה אין מחזירין מחשש קנוניא אין סימן מועיל יותר מחייב מודה וצריך שיתברר לנו שלא הגיעו ליד לוה והוא סימן הכרך והאגדה:

ומ"מ אם היו שנים אין מחזירין אותם במנין שהרי כשהוא מכריז אינו מכריז אבדה מצאתי שאלו כן אף בשנים היה המנין סימן אלא שהוא מכריז שטרות מצאתי ומאחר שכן אין מנין השנים סימן שאף המכריז אומר שנים שמיעוט שטרות שנים ובגמרא שאלו מאי מכריז מנין מאי איריא תלת אפילו תרתי נמי והוא שהיה סבור שיכריז בפירוש כך וכך שטרות מצאתי ותהא החזרתם בסימן הכריכה והאגדה ושאל על זה א"כ שאין עיקר הסימן אלא הכריכה והאגדה אף שנים יחזיר בכך שהרי הכריכה מועלת לשני צדדין להחזרת האבדה ושלא לחוש לפרעון ותירץ לו ששטרות מכריז ומנין השנים אינו סימן לחזרה אא"כ נתן בו סימן אחר מובהק כגון מדה או קשר שהקשר סימן הוא כמו שיתבאר אבל המנין אינו סימן בשנים מאחר שהוא מכריז שטרות והוצרכו לשלשה ומ"מ נתן סימן מובהק בשנים כגון מדה וקשר וכיוצא בהן מחזירין אותן בכל שאין שם חשש פרעון וקנוניא וכשיש בהם חשש פרעון וקנוניא מצטרף עם הסימן סימן הכרך והאגדה ומפקיעתו זהו ביאור המשנה לדעתי וכל המפרשים נתבלבלו בפירושה מתוך שיקשה להם היאך מחזירין בכך והלא אפילו היה חייב מודה לא יחזיר ומפרשים אותה בשטרות שאין שם אחריות ודברים של הבל הם שלא באו במשנה זו אלא באותם שאין דינם להחזיר ומה שפירשתי נראה לי ברור:

ורשב"ג בא אח"כ לחדש דין אחר והוא שאפילו לא מצאם כרוכין ואגודים אלא שמצאם כאחת וראה ממי הם ואין כאן צורך לסימן אלא לחשש פרעון וקנוניא או שמצאן כרוכים ואגודים ואחד נתן סימן המנין ולא נתן סימן הכריכה והאגודה יש צדדין שיחזיר פעמים

ללוה פעמים למלוה כיצד שלשה שלוו מן האחד מחזירין למלוה שאם מיד הלוה נפל זו מזה וזו מזה וזו מזה היאך נזדמן שמשלשה מקומות נפלו למקום אחד ומ"מ יתבאר בגמרא דוקא כשאין כל אחת מהם מיד סופר אחד אלא שלשה סופרים לשלשתן הא אם שלשתן מיד סופר אחד שמא הלכו שלשה לוים לכתוב שטרותיהם לזה ולא לוו עדין ונפלו מיד הסופר ולפיכך לא יחזיר אלא למי שיתן בהם סימן:

אחד הלוה משלשה יחזיר ללוה שודאי מעות נזדמנו לו ופרע הקפותיו ואסף שטרותיו מפה ומפה שאם למלוים הם היאך באו משלשה מקומות ליפול במקום אחד ומ"מ יתבאר בגמרא דוקא כשהם מקויימות שאם אינן מקויימות שמא לוה זה מכר קרקעותיו ומלוים רדופים לבא וליפרע ונתנו שטרותיהם לסופר לקיים שטרותיהם ונפלו מיד הסופר ושמא תאמר אם כן אף במקויימות שמא אחר שנתקיימו היה הסופר מביאם להם ונפלו לו אין דרכו של אדם להמתין קיומו בבית דין עד שהסופר יביאם אצלו אלא ודאי כל אחד בא מהר ונוטל את שלו:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה פסוקה היא ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא בארנוהו:

המשנה האחת עשרה והיא ככונת מה שלפניה אלא שעד כאן במוצא שלא ברשותו ועכשו במוצא ברשותו ואמר מצא שטר בין שטרותיו ואינו יודע מה טבו יהא מונח עד שיבא אליהו אם יש סמפונות בהם יעשה מה שבסמפונות אמר הר"ם וסמפון דברים כתובים בפתקא בכלל השטרות יעשו באותן השטרות מה שכתוב באותה פתקא הנמצא עם השטרות ובלבד שיהיו אלו השטרות בין שטרות קרועים או שנמצאו עם השטרות ביד שליש ואם לא תהיה אותה פתקא קשורה עם השטרות יעשו כפי מה שכתוב בה לפי שהיה ביד שליש והשטרות גם כן ביד שליש והלכה כרשב"ג:

אמר המאירי שאם מצא בין שטרותיו שטר של אחר ואינו יודע היאך בא לידו אם מידו של לוה ואם מידו של מלוה או שמא הושלש בידו מצד שניהם לאיזה תנאי ושכח יהא מונח בידו ולא יחזיר אף כשחייב מודה במקום שיש שם חשש קנוניא ואם יש עמהם סמפון יש שפרשו שאם היה טופס השלישות השובר כח השטר בכל או במקצת עם שטר זה שלא ידע מה טבו יעשה כפי מה שבטופסו ומ"מ אע"פ שלענין פסק הדין כן מ"מ לענין פירוש סוגיית הגמרא מוכחת שזו לענין אחר באה ופי' עמהם עם הבעלי בתים ר"ל שאם מצא זה בין שטרותיו שובר על איזה חוב של עצמו ואינו זכור הרי החוב בחזקת פרוע ואע"פ שהיה ראוי לשובר זה ללון אצל לוה שמא האמינו אצלו ומ"מ יתבאר בגמרא דוקא שמצא שטר חוב זה בין שטרות פרועים או קרועים ואע"פ שזה אינו קרוע הואיל

ויש כאן סמפון אע"פ שהוא תחת ידו הדבר מוכיח שהוא פרוע ופרשוה גדולי המחברים אף כשאין בסמפון עדים ולא יראה לי כן הא אם היה השטר במקומו בין שאר השטרות שאינן פרועים אין סמפון זה כלום שמא מלוה עצמו צוה לכתבו ולחתמו מצד שנזדמן לו סופר מפני שדעתו לתבוע חובו ומתירא שמא יעכבנו עד שיכתוב לו שובר ולא יזדמן לו סופר ואפילו היה בכתב ידו דרך הודאה ובחתם ידו שמא הולך לו בין השמשות ולא יזדמן לו לכתוב והוא כותבו מבעוד יום והולך עם שוברו ונתגלגל הדבר שלא פרעו וחזר הלה ושוברו בידו וכן הדין אם מצא שטר שלו בתוך שטרות פרועים ואינו זכור על מה ואין שם שובר שגובה חובו בהרוחה ואין המקום גורם לפסלה שמקום הפרועות בלא שובר ושובר בלא מקום הפרועות אינו כלום אא"כ יש שם שובר ושהיה נמצא בין הפרועות ומגדולי קדמונינו חולקים בזו לומר שכל שנמצא בין הפרועים ואינו זכור על מה יהא מונח עד שיזכור ומפרשים כן מה שאמרו מצא שטר וכו' ואין דבריהם נראין:
זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא ממה שלא ביארנו במשנה כך הוא:

דף כ:

גדולי המחברים כתבו שאם מצא שטרות קרועים ובתוכם שטר חוב שאינו קרוע לא יחזיר ואם יש עמהם שובר אע"פ שאין שם עדים יתננו ללוה הואיל והושלך בין הפרועים ויש שם כתב שהוא פרוע אין בו פקפוק ונראה שכך הוא דעתם בפירוש המשנה ואע"פ שלענין פירוש לא יראה כן לפי סוגיית הגמרא מ"מ הדברים אמתיים מצד עצמם אלא שיש לפקפק מעט בשאין בו עדים לדעתנו שכל שאין בו עדים אינו כלום:
סמפון זה שביארנו במשנה שביוצא מתחת ידי מלוה ושטר במקומו שאינו כלום דוקא שאין עליו עדים או שיש עליו עדים ואינם בכאן שנשאל להם או שאינם יודעים הא אם יש עליו עדים שואלים להם אם נפרע זה השטר כדברי הסמפון אם לאו ואם אינם בכאן או שאינם זכורים אם יש בסמפון זה הנפק כשר ואם לאו אינו כלום וכן הדין ביורשי מלוה שמצאו סמפון בתיבת אביהם ואם יצא סמפון זה שאין עליו עדים או שאין יודעים או שלא נתקיים מתחת ידי שליש עם שטר החוב יעשו כדברי הסמפון וכל שכן אם שליש בעצמו אומר כן שהרי היה בידו לשמירה הא שובר לבדו לא מי יאמר שהוא שליש על זה שמא אף הוא שקר טוען ועושה עצמו שליש במה שאינו ויש אומרים שאם השובר חתום ומקויים ויוצא מתחת יד שליש נאמן ולא יראה כן ואם היה הסמפון כתוב

בגופו של שטר אחר חתימה או מגבה ואפילו בלא עדים אין בו פקפוק שאין אדם סומך לעשות כיוצא בזה אא"כ נעשה:
מי שנתחייבו לו שני בני אדם ששמותיהם שוים כגון שני יוסף בן שמעון ונמצא שטרו של אחד מהם בין הפרועים וסמפון ששטרו של יוסף בן שמעון פרוע שטרות שניהם פרועים ויש לך לשאול בה הרי ודאי דבר זה בששני יוספים אלו אינם מודים בדבר ואם כן אף בשאין שם שובר כן שהרי אין אחר יכול להוציא עליהם שטר חוב ואפשר שהיו שניהם משלשין בשטרות ולא נשתלשו בשובר ושמא תאמר אחר שנשתלשו בשטרות ואין השטרות בין הפרועים אלא אחד נראה איזו בין הפרועים ומתוך כך נראה לומר ששתיהן בין הפרועות וכבר בארנו שמקום הפרועים אינו פוסל אלא בסמפון ואין סמפון אלא לאחד ובמסכת בבא בתרא תירצוה בפנים אחרים והוא שאם נמצא לאחד בין שטרותיו שובר וענינו שטר שיש ליוסף בן שמעון עלי פרוע ויש אף על אחד חוב מיוסף בן שמעון שניהם פרועים אף זה שאין השובר בידו ושם יתבאר בארכה בע"ה:
יורש שבא לתבוע לוה של אביו והלה טוען בבריא שפרע לאביו וזה היורש אומר איני יודע אין הלוה נאמן ויפרע וכן יורש מיורש ואם תבעו בשבועה הרי יורש זה אינו יכול לישבע על מה שאינו יודע אלא נשבע בנקיטת חפץ שלא פקדני אבא בשעת מיתה ושלא אמר לנו קודם לכן ויש מפרשים שלא פקדני על ידי אחר ושלא אמר לנו בפיו וכן שלא מצינו שובר בין שטרותיו שיהא שטר זה פרוע הא אלו מצאו שובר זה הרי זה בחזקת פרוע ודוקא כשהשטר בין הפרועים כמו שביארנו ודבר זה יתבאר בארוכה במסכת שבועות בע"ה:
ונשלם הפרק ת"ל:

דף כא.

אלו מציאות וכו' זה הפרק הכונה בו להשלים עניני החלק הראשון שבספר והוא ענין המציאות ורוב הפרק יסוב על ששה ענינים הראשון שיש מציאות שהמוצא זוכה בהם ואינו חייב להכריז עליהן של מי הן אחר שאינו חייב להחזירן וביאר אלו הן אותם שאינו חייב להחזירן ואלו הן אותן שהוא חייב להחזירן השני שיש מציאות שאע"פ שהן מונחות בדומה לרשות הרבים אינן נקראות אבדה ולא נגדרו בשם מציאה ואסור לו ליטלן אף על דעת הכרזה והחזרה וביאר אלו הן השלישי באותן שהוא חייב להכריז אם הכריז ולא מצא בעלים עד מתי הוא חייב בכך וכשמחזיר על איזה צד מחזירן ר"ל מהו מדקדק בתובע ובסמנין שהוא נותן הרביעי בעוד שאינו מחזירה מה יעשה בה ואיזו

טעון למכרה ואיזו להניחה ואותם שבדין מכירה מה יעשה בדמיהם ואיזו משתמש בה ואיזו אינו משתמש בה וכיצד הוא צריך להזהר בקלקולה החמישי שיש צדדין שאינו חייב להטפל באבדה מצד גנות טפולה ומעלת המוצאה ואם מתבטל ממלאכתו מחמת טפולה כיצד דנין בבטולו ואם חייב להטפל באבדה אחת הרבה פעמים אם לאו ונתגלגל מזו לדין פריקה וטעינה על ידי גלגול שאם טען ופרק פעם אחת אף הוא צריך לפרוק ולטעון עמו פעם אחרת וביאר על ידי גלגול זה כל דיני פריקה וטעינה וכן נתגלגל בזה החלק מהו נקרא חזרה לענין זה שיהא נפטר המוצא בכך ומה שאינו נקרא חזרה הששי במצא שתי אבדות על איזו מיטפל תחלה זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה כמשפט סוגיית התלמוד כמו שקדם:

והמשנה הראשונה ממנו אמנם תכוין להתחיל בענין החלק הראשון ולבאר המציאות שהוא זוכה בהם ואינו טעון להכריז וקודם שנתחיל בביאורה צריך שתדע דרך הקדמה שרוב המציאות שאנו אומרין עליהן שהן שלו אנו נוגעין בה מצד שמן הסתם בעלים מתיאשים מהן אם מצד שאין להם בה סימן שיהו אומרין עליה כך היא וקנאם המוצאם ביאוש בעליהן אם מצד ונפלה לו במקום שרבים גוים מצויים שם והוא מתיאש ממנה אע"פ שיש לו בה סימן חוץ ממקצת אבדות שאנו באים בזכייתם מצד שאע"פ שלא נתיאשו הוא מפקירה מיד שנפלה לו מצד מיאוסה בנפילתה או מצד טרח הלקוט ושאין אותם הדברים חשובים בעיניו אבל רובן של אלו הנזכרות במשנה זו הוא מצד יאוש בעלים וביאוש הבא מצד שאין לו בה סימן וצריך שתדע שנחלקו בגמ' אביי ורבא ביאוש שלא מדעת שלדעת אביי אינו יאוש ולדעת רבא הרי היא יאוש והלכה כאביי וענין יאוש שלא מדעת הוא דבר שאבד מפלוני ובא אחר ומצאה ובעליה לא ידעו ולא הרגישו בחסרונה עד שיתיאשו ממנה אבל יודעים אנו מן הסתם שאלו ידע או הרגיש בחסרונו יתיאש הימנה מיד ומ"מ אין זה נקרא יאוש וכל שבאה ליד המוצא על צד שלא ידעו הבעלים בחסרונה בשעת מציאה לא קנאה לעולם ואפילו נשתהתה הרבה ביד המוצאה לאחר יאוש בעליה הואיל ובשעה שבאה לידו לא נתיאש או שלא הרגיש בחסרונו עד שיתיאש לא קנאה לעולם אף לאחר הרגש בעלים ויאושם וצריך להניחם עד שיבא אליהו ר"ל עד שיתברר הדבר מעתה איזו אבדה זכה בה המוצא ורוב מציאות אין בעליהן מרגישין בהן בשעת מציאה שהמציאה תכופה הרבה לנפילה שעוברים ושבים מצויים הם ושמא עדין לא הרגיש המוצא תדע שלא זכה המוצא אלא במציאה שאנו מכירין מן הסתם שבעליה מרגישין בנפילתה מיד ומתוך שאין להם בה סימן הם מתיאשין ממנה ואנו משערין מ"מ שבשעת מציאתה כבר הרגישו הבעלים ונתיאשו ובהתר זכיית יאוש

באה ליד מוצאן ומתוך כך כל שיש בה סימן הואיל ואין מתיאשין מיד שבוטחים הם בסימניהם אע"פ שאפשר שנתיאשו לאחר זמן הואיל ואנו משערין שבשעת מציאה לא נתיאשו לא קנאן לעולם מעתה צריך המוצא לשני דברים ואח"כ יזכה במציאה אחת שלא יהא בה סימן והשניה שתהא מדברים שאדם עשוי להרגיש בו בהם סמוך לנפילתם ומשנה זו אע"פ שיש בה דברים שבתחלת העיון נראות כסותרות את דברינו נתפרשו בגמרא כלם על דעת זה:

ומעתה נתחיל בביאור המשנה והוא שאמר אלו מציאות שלו ואלו חייב להכריז אלו מציאות שלו מצא פירות מפוזרין מעות מפוזרות כריכות ברשות הרבים ועיגולי דבלה ככרות של נחתום מחרוזות של דגים וחתכות של בשר וגיזי צמר הלקוחים ממדינתן ואניצי פשתן ולשונות של ארגמן הרי אלו שלו דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר כל דבר שיש בו שנוי חייב להכריז כיצד מצא עיגול ובתוכו חרס ככר ובתוכו מעות ר' שמעון בן אלעזר אומר כל כלי אנפוריא אינו חייב להכריז אמר הר"ם ר' יהודה אומר כל מה שיש בו סימן יכריז לפי שאפשר לבעליו שיאמר אותו הסימן ויחזיר לו שלו וכלי אנפוריא הם כלים חדשים שלא נשתמשו בהם הבעלים בענין שיוכלו להכירם שאם נשתמשו בהם עד שיוכלו להכירם יש להראותם לאותו שטען שאבדם ואם הכירן יחזרו אותם לו אם היה האיש נאמן כמו שאמרו שתלמיד חכם הגון יחזרו לו אבידתו בטביעות עינא ולפי שזה לא נשתמש בהם עד שיהיה לבעליו בהם טביעות עין אינו חייב להכריז וכשימצא מהם שנים או יותר כמו שני מחטין או שני שפודין וכיוצא בהם המנין הוא סימן וחייב להכריז אבל זה כשימצא ברשות היחיד או במקומות שמעטים עוברים בהם אבל מי שמצא דבר בסרטיא ופלטיא גדולה אפילו היה דבר שיש בו סימן הרי הוא שלו ובלבד שיהא המקום רוב גוים אבל אם רוב ישראל יכריז והלכה כר' [יהודה] וכר' שמעון בן אלעזר:

אמר המאירי אלו מציאות שלו מצא פירות מפוזרים ושמא תאמר והרי אפשר שהוא נושא פירותיו על כתפו ושקו מתבקע ואינו מרגיש בנפילתן והיאך זכה בהם לפי מה שביארנו תדע שכך הם הדברים שלא זכה בהם על דרך זה ומתוך כך פרשוה בגמרא בתבואה ובאסיפת הגרנות ומטעם הפקר והוא שאסף כל תבואתו משם ונשארו שם גרגירי תבואה מפוזרים ופירשו בגמ' שיעור הפזור קב בארבע אמות וכל שאינו יותר מקב ושהוא מפזר בארבע אמות מתוך טרח הלקיטה ושאין חשיבות לקב תבואה שיהא אדם טורח בשבילה אדם מפקירן מן הסתם הא פירות שנפלו אם הם בכדי להרגיש מיד ולהתיאש מצד שאין בהם סימן בין מעט בין הרבה זכה מוצאן ואם אינן בדרך זה לא זכה:

מעות מפוזרים ופירשו בגמרא שמתוך שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה אנו משערין שכבר הרגישו בעלים ונתיאשו בשעת מציאה וסימן אין כאן שאין סימן למטבע ושמא תאמר והא המנין סימן מן הסתם אין אדם יודע מנין מעות שבכיסו וכן בפירות:

כריכות ברשות הרבים וענין כריכות הם עמרים קטנים ומתוך שהם ברשות הרבים ועוברין ושבין דורסין בהם אינו בוטח בסימן שלהם ואפילו היה לו סימן בקשר שסבור הוא שהדריסה העבירה את סמניו ונתיאש ולמדת מכאן שכל סימן העשוי לידרס אינו סימן ואין כאן חשש יאוש שלא מדעת שהכריכות אדם עשוי להרגיש בהם סמוך לנפילתם ולענין פסק אתה צריך לפרשה דוקא בכריכות שאין בהם סימן הא אם יש בהם סימן לא שסימן העשוי לידרס הרי הוא סימן וכן התבאר בגמ':

עגולי דבלה אף הם אין בהם סימן וכן מתוך כבדותם אדם עשוי להרגיש בהם ואלו היה בהם סימן כגון שהיה מקום אחד שעושין אותם בתכונה חדשה וזו מהם הרי זה סימן ולא זכה והוא שאמרו בתלמוד המערב הדא דתימא בהלין עגוליא רברביא אבל בהלין עגוליא דקיקיא דאתיין מבצרא חייב להכריז משום סמני מקום וכן אני אומר במקום שיש שם הרבה מינין של קציעות שהמין סימן להם:

ככרות של נחתום מתוך שהנחתומין משוין למלאת כל אחד מהם את התנור אין צריכין לסמן ככרותיהם כבעלי בתים וכלן שוין בדפוס שלהם ואין בהם סימן ואף הם מדברים שאדם עשוי להרגיש בנפילתם מיד מתוך כבדותם:

מחרוזות של דגים אין כאן סימן כגון שהם קשורים בקשר הדייגים שכלם שוין בקשר אחד ואין כאן סימן מנין שהכל היו רגילים לחרזם במנין אחד חמשה או ששה או כמו שתרצה ואף הם מדברים שאדם עשוי להרגיש בחסרונן מיד:

חתכות בשר והם חתוכות כמנהג הקצבים ואין כאן סימן שאלו מקום הבהמה כגון של צואר או של ירך יתבאר בגמרא שאינו סימן אפשר שראה אותו ביד אחר ואף סימן משקל אין כאן שנוהגים היו לחתכם על משקל אחד ואף הם מן הדברים שאדם עשוי להרגיש בחסרונן מיד:

גיזי צמר הלקוחים ממדינתן כלומר שאין בהם עדין שום שנוי אלא שהם על הדרך שאדם לוקח אותם אילך ואילך במדינות וכפרים ועיירות ואין כאן סימן כאותם שכבר באו לבית האומן והוא מסמנם כדי שלא יטעו זה בזה וכן הם מן הדברים שאדם עשוי להרגיש בנפילתן:

אניצי פשתן והוא פשתן שאמרו עליו דייק ולא נפיץ ואין כאן סימן וכן מתוך כבדותם אדם מרגיש בהם:

לשונות של ארגמן הם לשונות של צמר סרוק וצבוע בארגמן ומתוך שהם משוכים כתכונת הלשון אדם קורא אותם לשונות ואין בהם סימן וכן אע"פ שהן קלות ביותר מתוך חשיבותם אדם עשוי למשמש בהם תמיד והרגיש בנפילתם מיד:

ר' יהודה אומר כל דבר שיש בו שנוי חייב להכריז כלומר שאם נזדמן במקרה שהיה איזה שנוי באותן הדברים שאין בהם סימן כגון עגול שנמצא בתוכו חרש או ככר שנמצאו בתוכו מעות חייב להכריז שמא אותם הבעלים ידעו באותו השנוי ומ"מ לתנא קמא סימן הבא מאיליו אינו סימן שאף הבעלים אין מרגישין בו ונראה שהלכה כר' יהודה:

ר' שמעון אומר כל כלי אנפוריא אינו חייב להכריז והלכה כדבריו ופירשו בגמרא כלים חדשים שלא שבעתן העין כלומר שהם חדשים כל כך שאנו יודעין מן הסתם שלא התמידו בעליהם בראייתם ולשון אנפוריא ר"ל אין פה ראיה ולא לענין סימן נאמרה שאם יש בהם סימן אין כאן צורך לשביעת העין אלא לענין טביעות עינא ואמר שכל שאין בו סימן והוא דבר שאפשר להכירו בטביעות עינא כגון טלית וכלים חייב להכריז שמא מתלמיד חכם הוא שמחזירין לו אבדה בטביעות עינא הא כלים שהם חדשים כל כך שלא שבעתם העין אינו חייב להכריז הא פירות ושאר הדברים שהוזכרו תחלה אין בהם צד טביעות עינא כלל לשום אדם כך כתבוה גדולי המפרשים ואני תמה בה חתיכות בשר מיהא אף לענין איסור והתר יש בהם דין טביעות עינא כמו שביארנו בפרק גיד הנשה אלא שזו אפשר לפרשה בדרכים אחרים כמו שיתבאר בגמרא:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

כבר ביארנו במשנה שאם נפלו לו פירות בכדי להרגיש משעת נפילה עד שעת מציאה לפי אומדן הדעת שהם דרך נפילה כגון מפוזרים הואיל ופירות אינן בני סימן אפילו הרבה זכה מוצאן ואין כאן סימן מנין אמור אלא בדרך הנחה שאפשר שבמנין הניחם הא דרך נפילה לא שסתם הדברים אינו יודע מנינם וכן סימן מקום אין כאן שכל שהוא דרך נפילה אין בו סימן מקום שסתם הדברים כל שהוא דרך נפילה אינו יודע מקומו ואם דרך הנחה הם אפילו מועט שבמועט חייב להכריז ואע"פ שאין בהם סימן שהרי מ"מ יש כאן סימן מקום אם הוא במקום שאין עשויות להתגלגל כגון רשות היחיד או מקום שאין רגלי אדם ובהמה מצויים שם ולדעת זה מה שאמרו בכאן אי דרך הנחה אפי' בציר לא פירוש אינן שלו וחייב להכריז וגדולי המחברים כתבו שדרך הנחה לא יגע בהם כלל ומה שאמרו בכאן אי דרך הנחה אפילו בציר נמי לא פירושו לדעת זה שהרי אינו רשאי ליגע בהם ומ"מ כל שאמרו לא יגע בהן אם נטל והוא דבר שבסימן יחזיר ואם אין בו

סימן זכה ואבד ממון חברו ומ"מ לא יראה כן כמו שיתבאר למטה בסוגיית הכריכות שלא אמרו דרך הנחה לא יגע בהם אלא במקום המשתמר קצת שאפשר שתשתמר ולא יגע בה מוצאו והיא היתה כונת המניח אבל מקום שמן הסתם תנטל על ידי עובר ושב לא נאמר עליה לא יגע בהן שיש לנו לומר שהונחה ונשתכחה:

לענין תבואה ולענין הפקר בארנו במשנה שכל קב בארבע אמות הרי הוא שלו ודבר זה מצטרפין בו שני דברים אחת שאינו דבר חשוב והשניה שיש טרח גדול בלקוטו הא כל שיש שם אחת מאלו לבד והוא שיש שם טרח גדול בלקוטו אבל מ"מ דבר חשוב הוא כגון קבים בשמנה אמות או קב שומשמין בארבע אמות או שאינו דבר חשוב אלא שמ"מ אין כאן טרח גדול כגון חצי קב בשתי אמות או קב תמרים או רמונים בארבע אמות הדבר בספק ולכתחלה אסור שאין זה הפקר גמור ואם נטל אינו צריך להחזיר:

גדולי המחברים נסתפקו קב משנים ושלשה מינין מהו ונראה שיש להם פירוש אחר בסוגיא ואין דבריהם נראין:

דף כא:

אבדה שיש בה סימן כבר בארנו שאע"פ שנתיאש בה לאחר זמן הואיל ובשעה שהגיעה ליד המוצא לא נתיאש מן הסתם לא קנאה לעולם ואפילו שמענו בפירוש אחר זמן שנתיאש ומ"מ אם נמצאת לאחר שנודע בהדיא שנתיאש כגון ששמעוהו שהיה אומר אוי לו לחסרונו ואח"כ נמצאת זכה בה וכן אם מצאה מתוך זוטו של ים ומשולליתו של נהר זכה בה אע"פ שיש בה סימן כמו שיתבאר למטה וכן המוצא אבדה בעיר שרבה גוים זכה בה אפילו היתה של ישראל שהרי נתיאש הימנה וחשב שגוי מצאה ומ"מ אם נמצאת באחד ממקומות העיר שישראל מצויין שם יותר כגון בתי כנסיות ובתי מדרשות מכריז אבל סרטיא ופלטיא ובתי כנסיות ובתי מדרשות שהגוים מצויים שם וכן כל מקום שהרבים מצויים שם הרי היא שלו כמו שיתבאר למטה:

נמצא שאבדה נקנית בשלשה דרכים למוצא אין בה סימן וכן יש בה סימן ונתיאשו הבעלים בודאי בשעת מציאה וכן לא נתיאשו בודאי אלא מן הסתם כגון זוטו של ים ושולליתו של נהר ומקומות שהרבים מצויים שם:

מתנות עניים שבקרקע כגון לקט שכחה ופאה של תבואה ופרט ועוללות של כרם וכיוצא באלו יש שם זמן שמאותו זמן ואילך נתיאשו העניים מהם ומותר כל אחד בהם ואפילו עשירים ומאימתי הוא זמן זה בלקט שכחה ופאה של תבואה משילכו הנמושות והם עניים זקנים הולכים על משענתם ומתוך שהם שחויי קומה והולכים בנחת ואינם הומים

לקבוץ משדה לשדה מרבים בעיון ומתיאשים העניים מהם ויתבאר במקומו שבפרט ועוללות משילכו עניים ויחזורו ובזיתים משתרד רביעה שניה ואע"פ שיש עניים בעיר אחרת שלא ידעו ונמצא יאוש שלא מדעת אותם שבעיר אחרת מתיאשים הם מעיקרם על יד אלו שבעיר זו:

מדרכן של ראשונים בתאנים המיוחדות ליבש שהיה בהם מיני תאנים שקוצצים אותם מעט בראשם באיזמל כדי שיהא טוב הלחות זב מהן ושוטחין אותן בשדה ליבש והיו קורין למין זה קציצות ואם מצא מהן בדרך ואפילו בצד השדה שציבור הקציצות בתוכו שהדברים נראין שמשם יצאו הרי אלו שלו וכן אילן תאנה שנוטה לדרך ומצא תחתיה תאנים שהדבר מוכיח שמאותו אילן הם הרי אלו שלו ואין בהם תורת גזל ופטורות מן המעשר כדין הפקר שכל אלו אדם יודע שתאנים נושרות וקציצות מתפזרות ולא סוף דבר שהוא יאוש מדעת אלא שאף מן הסתם הפקר גמור הם מתוך שהתאנים וכיוצא בהן נמאסות עם נפילתם הרי הוא מפקירן אבל זיתים וחרובין וכיוצא בהן אסורין וחייבות במעשר אם שאין דרכן של אלו ליפול ואינו מעלה נפילתם על לבו ונמצא יאוש שלא מדעת אם שאף שהוא מעלה נפילתם על לבו הואיל וגבולן מוכיח של מי הם שאין נופלות ומתגלגלות אלא שנשארות תחת האילן עצמו ושאינן נמאסות בנפילתן אינו מתיאש ולא מפקיר והוא שאמרו בגמרא חזיתייהו מוכיח עליהו ר"ל גבולם מלשון בית אבנים יחזה ועם שאול עשינו חוזה ר"ל גבול שלא יעבור משם והלאה ואע"פ שתירוצין אלו באו בגמרא לדעת רבא שאין הלכה כמותו בזו כמו שיתבאר למטה הכל היא הלכה תדע שהרבה תירוצין עלו בשמועות שבסוגיא זו לדעת רבא שהם כהלכה אע"פ שבעיקר השמועה אין הלכה כמותו כמו שיתבאר בפרטי השמועות:

מה שאמרנו בקציצות אלו שפטורות מן המעשר מתורת הפקר יש שהקשו והלא אין רשאי להפקיר להפקיע למעשר אלא כשלא נגמרה מלאכתו והילכך אלו כבר נגמרה מלאכתן והיאך סתם הפקר מפקיע חיוב מעשר שבו עד שתירצו רבים שהפקר ממש הוא שאמרו שלא יועיל מפני שאפשר שהוא מתכוין להערים אבל הפקר הבא מסתמא ומאליו ואין בו חשש הערמה הרי הוא הפקר ופטור מן המעשר ואין זה כלום שהרי אמרו במסכת מעשרות מצא פירות ממורחין בשדה מכנסים אסורים משום גזל מפוזרים מותרים משום גזל ובין כך ובין כך חייבין במעשר ופטורין מן התרומה ופרשו בתלמוד המערב שפטורין מן התרומה מפני שאי אפשר לגרן שתעקר אלא אם כן נתרמה ממנו תרומה גדולה ואחר שכן כבר נתרמה קודם מריחתן אבל מעשר אינו מפריש אלא בבית ומתוך כך חייבין במעשר ואין סתם הפקר מפקיעין אלא עיקר הדברים שהקציצות כיון

שעומדין ליבש ולא יבשו הרי הוא כדבר שלא נגמרה מלאכתו ושמא תאמר והלא אמרו בכאן פטורות ממעשר ולא חלק בין נתיבשו ולא נתיבשו אפשר שסתמן לא נתיבשו ורבותי פרשוה מתוך כך שמאחר שעשויין להביא לבית אינן נקבעות עד שיביא וכן היא שנויה במשנת גרן המעשרות:

הגנב שנטל מזה ונתן לזה אם עד שלא נודעה לו גנבתו אין אומרין מה שנתן נתן שאע"פ שכשידע סתמו מתיאש מ"מ עכשו הוא יאוש שלא מדעת הא משנודעה גנבתו סתם גנבה יאוש בעלים הוא וקנאה ביאוש ושנוי רשות:

גזלן שנטל מזה ונתן לזה אע"פ שידע בגזלתו אין אומרין מה שנתן נתן אא"כ נודע שנתיאש שסתם גזלה אינו יאוש אפילו בליסטיס כמו שבארנו בבבא קמא ויתבאר במקום אחר שבליסטיס ישראל סתמו יאוש וחכמי הדורות פוסקין אותה בליסטיס מזויין:

דף כב.

ירדן ושאר נהרות ששטפו קורות ועצים ואבנים ושאר דברים והוא מקום שיכולין להציל והצילן אחד אם נתיאשו הבעלים הרי הוא שלו ואם לא נודע שנתיאשו הבעלים יחזיר ואע"פ שלא ראינו הבעלים רודפים להציל הואיל ויכולים להציל לא נתיאשו:

היו יכולים להציל על ידי הדחק אבל לא בריוח אם הבעלים רדופים להציל יחזיר ואם אין הבעלים רדופים להציל הרי אלו שלו ואין דברים אלו דומים לזוטו של ים ושלוליתו של נהר שזוטו של ים ושלוליתו של נהר אינן מקום הצלה אף על ידי הדחק וכשזה מסכן בעצמו ואירע במקרה או סבה שניצול והציל אפילו היו בעלים מרדפים וצווחים הרי אלו שלו שהרי אבדה לכל אדם הוא ואינה בכלל תאבד ממנו כמו שביארנו וגדולי המחברים כתבו כדברינו בהלכות אבדה אבל בהלכות גזלה כתבו שהמציל מזוטו של ים ושלוליתו של נהר צריך יאוש ולא הבנתי דבריהם ואף גדולי הצרפתים יש להם פירוש אחר בשמועה זו שאין הדברים נראין:

יראה מסוגיא זו שהתורם את שאינו שלו שלא ברשות הבעלים ושליחותן אינה תרומה כלל אף בגלוי הדעת של בעלים והוא מה שאמרו דשווייה שליח הכי נמי מסתברא וכו' ומ"מ גדולי המחברים פסקו כסתמה של שמועה זו שאם תרם שלא ברשות אין תרומתו תרומה אלא בגלוי הדעת כיצד בא בעל הבית ואמר לו כלך אצל יפות אם היו שם יפות מהם תרומתו תרומה ואם לאו אין תרומתו תרומה שלא אמרה אלא על דרך כעס ואם הוסיפו הבעלים עליהם בין כך ובין כך תרומתו תרומה שתוספת שלו מגלה דעתו שנוח

לו במה שעשה ושמא תאמר הואיל ונפטרו כבר במה שתרם השליח היאך רשאי להוסיף אחר כן והלא אמרו במקומה תרם ועלה בידו אחת משש תרומתו תרומה חזר והוסיף עליהם חייבות במעשר אלמא שלא חל שם תרומה על התוספת ונמצאת שאין זו תרומה אלא טבל וחייב במעשרות כשאר הטבלים תרצו חכמי הצרפתים שכל שתרם בעל הבית ונפטר כל מה שמוסיף טבל הוא שהרי לא היה דעתו תחלה אלא למה שתרם בעין רעה והוא אחד משש אבל כל שנתרם על ידי אחר ודעת בעל הבית לעין יפה אין תוספתו מפקעת ואין דעתי נוטה כדבריהם שהרי אמרו בה תרם ועלה בידו אחת משש כלומר שהיה דעתו ליתר מכן ומתוך כך יש שפירשוה שלא גמר השליח עדין לתרום הא אם גמר אין תוספתו כלום ורבותי פרשוה בשגמר אלא שלא אמרו תרומתו תרומה אלא על מה שתרם האחר אבל לא התוספת ואם כן מה שאמר כאן תרומתו תרומה פירושו על העיקר ומה שאמר שם אין תרומתו תרומה פירושו על התוספת ומפני שהפקפוק שבכאן הוא על העיקר מפני שנתרם על ידי שליח הוצרך להשמיענו על העיקר שהוא תרומה אבל בסדר זרעים שהפקפוק היה על התוספת שהרי העיקר לא היה בו שום פקפוק ולא הוצרך לדבר אלא על התוספת לומר בו שאינו תרומה וכן נראה לי:

האומר לשלוחו צא ותרום תורם בדעתו של בעל הבית אם יודע בו שעינו יפה תורם ביפה אחד מארבעים ואם יודע בו שעינו רעה תורם ברעה אחת משש ואם אין יודע דעתו כלל תורם בבינונית אחת מחמשים שסתמן של בעלי בתים כך היא וכן אין לו לתרום אלא מן הפירות הבינוניות ואם הלך שליח ותרם מיפות הרי הוא כתורם שלא ברשות ודינו כמו שהזכרנו:

גלוי הדעת זה לא נאמר אלא בתרומה שמן הסתם הואיל ומצוה היא ראוי לתפוש גלוי הדעת שלו בבירור הגמור אבל לענין אחר כגון שנכנס זה בכרם חברו או גינתו ושלוחו של בעל הבית או אריסו נותן לו מן הפירות שאסור לאכול מהם על הדרך האמור בהגוזל בתרא שאין לוקחין פירות וכו' ולא משומרי פירות אפילו בא בעל הבית ואמר כלך אצל יפות לא הותרו שמא לא מלבו אומר כן אא"כ אמרה בפירוש ויש מתירין באריס ומ"מ אם היו תלמידי חכמים ובטוחים בבעלים שנוח לו ליהנות תלמיד חכם מנכסיו אף בלא גלוי הדעת מותר ואין זה דומה ליאוש שלא מדעת שיאוש שלא מדעת כשיתיאשו לא יתיאשו אלא מתוך שאין להם בה סימן אבל זו בידוע שרוצה בכך ואין כאן לומר באיסורא אתא לידיהו וכל שכן אם היה זה אריס שיש לו חלק בהם שאף בעל הבית מוותר חלקו כמהו:

דף כב:

כבר ידעת שאין האוכלין מקבלין טומאה עד שיוכשרו במשקין וברצון הבעלים כמו שיתבאר במקומו המעלה פירותיו לגג וירד עליהם הטל אם ידעו בעלים בעוד שהטל עליהם ושמחו הוכשרו ואם ניגבו קודם ידיעת הבעלים אע"פ שאם ידעו שמחו לא הוכשרו יותן דומיא דכי יתן מה יתן לדעת אף יותן לדעת:

כל מקום שנחלקו בו אביי ורבא הלכה בכל התלמוד כרבא חוץ משש מקומות סימן להם יע"ל קג"ם והם סימני שמועות מפורשות במקומן וכבר כתבנו מקומן של כל אחת מהן בגמרא בבא קמא:

תמרים שנשרו מן האילן לרוב בשולן אם היה מקומן מוכיח עליהם אסורין כמו שביארנו למעלה בזיתים וחרובין הואיל ואין דרכן לינשר ושאין נמאסין עם נפילתן אבל כל שנשרו מצד שהשירן הרוח הותרו מתורת יאוש שכל שנישרין ברוח קלקול הוא שמצוי בהם מצד שקצים ורמשים שמכים בעוקציהם וגורמין להם שמרקיבין ומתוך קלותם רוח קימעא שוברתם ונפילתם עולה על לב ומתיאשים ונמצא יאוש מדעת ויש מפרשים ששקצים ורמשים אוכלים אותם כשנשרו ומפקירן ולא יראה כן:

כל שזכה בו אדם מצד יאוש אם היה של יתומים לא זכה שהיאוש ממין מחילה הוא ויתומים אינן בני מחילה ומתוך כך אם היה שדה זה מוחזק ליתומים תמרים אלו אסורין הא כל שלא הוחזק בכך אין חוששין שמא של יתומים הוא כלל גדול אמרו למיעוטא דמיעוטא לא חיישינן:

הקיף בעל הבית גינתו וגדרה והוא הנקרא בלשון תלמוד כריכאתא גלה בדעתו שאע"פ שנשירתן עולה על לבו אינו מתיאש ולא מפקיר שהרי מתכוין לשמרן וכן כל שתקן להם מקום להיות נשמרות שם כדי ללקטם הרי הוא מגלה את דעתו שאינו מתיאש ולא מפקיר ויש שפירשו בכריכאתא שנשרו עם ענף שלהם וכל כיוצא בזה אין נשירתן עולה על לב ואין זה יאוש מדעת ונאסרו:

כריכות ברשות הרבים והם העמרים הקטנים אם אין בהם סימן אפילו דרך הנחה הרי אלו שלו כמו שביארנו במשנה וסימן מקום אין כאן שהרי עשויה להתגלגל ממקום למקום ואם יש בהם סימן אף דרך נפילה נוטל ומכריז שהסימן העשוי לידרס הרי הוא סימן ואם מצאן ברשות היחיד או במקום המשתמר קצת עד שאין בני אדם מצויים לשם כגון חצרות חרבות ואינו חצר משתמרת שנאמר עליה שבעל החצר זכה בה ולא מוצא ואין בהם סימן אם דרך נפילה הרי אלו שלו שכל שהוא דרך נפילה אף ברשות היחיד אין בו סימן מקום שסתם הדברים כל שדרך נפילה אינו יודע מקומו ואם דרך הנחה

מכריז מטעם סימן מקום והאלומות אם דרך הנחה אע"פ שאין בהם סימן נוטל ומכריז אף ברשות הרבים מתוך שהן גדולות אינן מתגלגלות ונמצא מקומם סימן ונמצא למד שהמקום סימן ובלבד בדרך הנחה ובדבר שאינו מתגלגל ממקום למקום שמא תאמר והלא אבדה מדעת היא שלא היה לו להניחה ברשות הרבים וכל המאבד ממונו לדעתו אע"פ שאסור לרואה ליטול לעצמו מ"מ אינו זקוק להחזיר שנא' אשר תאבד ממנו פרט למאבד ממונו לדעת אין זה כלום שדרך בני אדם תמיד להניח כריכות ואלומות ברשות הרבים בשעת הקציר:

דף כג.

ככרות של בעל הבית יתבאר במשנה שהוא חייב להכריז שהרי יש בהם סימן ואע"פ שעשוי לידרס כבר ביארנו שסימן העשוי לידרס סימן הוא:

כבר ידעת שהרבה חששו חכמים לבזוי אוכלין כמו שכתבנו במסכת ברכות ומעין זה מה שאמרו אין מעבירין על האוכלין ודבר זה יש שפרשו בו שאין מפסיעין עליהם וכל שכן שאין דורסין עליהם ויש שפרשו בו שהמוצאן אינו רשאי לעבור מעליהם ולהניחם אלא שמסלקין אותם משם מלשון אין מעבירין על המצות ואין סוגיא זו מוכחת כן ר"ל מה שהקשו והא איכא גוים וכן מה שתירץ וכן מה שהקשה הא איכא בהמה וכלבים וכו' כלם מתפרשים יותר יפה לפירוש ראשון ומה שאמרו בערובין ברבן גמליאל שמצא גלוסקין בדרך וראה גוי בא כנגדו ואמר לו טול גלוסקין הללו ואמרו עליה שמע מינה אין מעבירין על האוכלין פירושו לדעתנו כדי שלא יבא אחר וידרוס:

כל שיש בה סימן למדת מדברינו שחייב להכריז על כל פנים בין דרך נפילה בין דרך הנחה בין ברשות הרבים בין ברשות היחיד שזה בחזקת שלא נתיאש הוא הא אם נודע שנתיאש בשעת מציאה כגון ששמעוהו אומר אוי לו לחסרונו וכיוצא בזה זכה:

דף כג:

סימן העשוי לידרס וסימן הבא מאליו שלא נעשה על ידי אדם כלל כגון עגול ובתוכו חרש האמור במשנה וכיוצא בו אע"פ שאפשר שלא ידעו בו הבעלים כבר בארנו שסימן הם וכן בארנו על מקום שהוא סימן ובלבד בדרך הנחה ובדבר שאין הגלגול מצוי בו צריך שתדע שאף המנין סימן הוא וכן הקשר סימן ומ"מ דוקא בשאין כל הדומים לאבדה זו שוים לה בקשר או במנין הא אם כל שדומה לאבדה זו שוה לה בקשר או במנין אין זה סימן מעתה מחרוזות של דגים שאמרנו עליהם במשנה הרי אלו שלו אע"פ שיש שם

קשר ומנין דוקא בקשר ובמנין שכל הדייגים רגילים בו כמו שבארנו במשנה מעתה כל שאמרנו בו שאינו סימן אם היו הרבה הרי המנין סימן להם:

אף המשקל בכל דבר שדרך בני אדם לידע משקלו הרי הוא סימן מעתה מצא כלי כסף וכלי זהב ושברים שלהם או כל מיני מתכות סימן להם במשקל ויחזיר:

אף המדה סימן הוא ושמא תאמר והלא במסכת יבמות אמרו בפרק האשה שהלכה ההוא דאפקיד שומשמי גבי חבריה ואמר ליה שקלתינהו ואמר ליה והא כך וכך הויין וכו' ואמרו שם על זה אימר איתרמויי איתרמי וכו' ואע"פ שאמר כמה פירות היו שם פרשוה שאפשר שזה הפקיד שומשמין באותה חבית והרגיש במדתה עם שומשמין שלו הא באבדה הואיל ולא ראה את החבית מדתו סימן ועל דרך זה אמרו בפרק יש נוחלין היה יודע לו בעדות קרקע עד שלא נסתמא ונסתמא פסול ושמואל אמר כשר אפשר דמכוין מצרניו אבל גלימא לא ורב ששת אמר אפילו גלימא אפשר דמכוין מדת ארכו ורחבו אבל נסכא לא ורב פפא אמר אפילו נסכא אפשר דמכוין משקלותיו דכלהו הני לא חזי להו וראוי להיות מדתו סימן וכבר תירצנוה בפנים אחרים ביבמות פרק האשה שלום אלא שזו של פרק נוחלין עולה יותר יפה לתירוץ זה:

מאחר שהמשקל סימן חתיכות בשר שאמרנו במשנה הרי אלו שלו דוקא במשקלות שהקצבים רגילים בהם אם ליטראות אם פחות או יתר כפי מנהגם וחתיכה עצמה אינה סימן ר"ל כגון שיאמר של צואר היא או של ירך היא כמו שבארנו הא אם נתן בה סימן חותם שאינו רגיל כגון שהיתה חתוכה באלכסון או בעגול או שסימן איזה חותם שבה שאינו רגיל וכן כל כיוצא בזה הרי זה סימן:

מצא חתכות דג בחתך שאינו רגיל או דג נשוך הרי זה סימן הא דג שלם נראה מכאן שהוא שלו והקשו בה יחזיר מסימן הדג עצמו שיאמר דג פלוני הוא עד שפירשוה במקומות שסתמן במין אחד:

בימי רבותינו ע"ה היה דרכם להניח יינם בחביות של חרס ובשעת הגתות היו ממלאין חביותיהם וגפין במגופות של חרס ושורקין בטיט ומתקופת טבת ואילך היו קורין שעת פתוח האוצרות ובעלי בתים מוכרין לחנוני הרבה חביות ומסירין מגופות וטועמים וחוזרין וגפין ושורקין בטיט חדש ואלו חביות נקראות רשומות וחנוני מביאן לביתו ומוכר יד על יד ויש שנושאן פתוחות והם אותם שדעתו למכרן לאלתר ויש שהוא גף במגופה ואינו שורקה בטיט:

מצא חבית של יין קודם שנפתחו האוצרות והוא קודם שבט אם היא מגופה ושרוקה בטיט כמשפט כל החביות הרי היא שלו שאין כאן סימן שכלם בדרך זה הם וכל שכן

אם מצאה פתוחה שכל שמניח חביתו פתוחה ברשות הרבים אבדה מדעת היא ודרך נפילה אין כאן שאין דרך נפילה אמורה בחביות מצאה רשומה ר"ל בטיט חדש הואיל ואין דרך חביות ברשום עד שיתפתחו האוצרות מחזירה ברשום זה וכן אם מצאה מגופה בלא טיט ויש חולקין בזו ואם משנפתחו האוצרות אין רשום או מגופה בלא טיט סימן כלל וכן הדין בכדי שמן ושמא תאמר יהא סימן במקום שהרי דרך הנחה הם ואינו דבר העשוי להתגלגל בודאי כך הוא אלא שמה שכתבנו אינו אלא כשנמצאו בשפת הנמל שרוב בני אדם שוכחין שם הרבה מהם ואין ראוי לעשות מקום זה סימן שמא תאמר תהא מדת החבית סימן פירשוה במקום שרובן עשויות במדה אחת יש מפרשים ברשום זה שהוא סימן מיוחד לבעלים כל אחד בשלו ומה שהקשו מכלל דברייתא בפתוח לא שהפתוח הפך רשום אלא כך פירושו מכלל דברייתא בפתוח שאלו בסתום רשום היה שהרי תכף שסותמין רושמין והעמידוה במוצף כלומר שעדין לא טח סביבותיה בטיט שעד שהם טחין אין רושמין ואח"כ העמידוה כאן קודם שנפתחו האוצרות כאן לאחר שנפתחו שקודם שנפתחו הרי הרשום סימן לכל אחד בשלו אבל לאחר שנתפתחו אינו סימן שמא לאיזה חנוני נפלה שהרי החנונים לקחו מהם הרבה וכן עיקר:

חביות של תבואה ושל גרוגרות ושל זיתים אם אין בהם סימן בגופן ולא סימן מקום כגון שהיו בשפת הנהר הרי אלו שלו:

יש צדדין שאע"פ שיש שם סימן מקום הותרו למוצא מצד אחר מעשה היה באחד שמצא זפת ביקב שלו והוא דבר שאין בו סימן אלא שזה דרך הנחה ואינו עשוי להתגלגל מתוך דבוקו והיה ראוי להכריז מטעם סמני מקום ומ"מ ראו בו שצמחו עליו עשבים והכירו שאבדה ישנה היא וכבר נתיאש וכן אנו דנין לכל כיוצא בה ויש מפרשין אותה ביקב שאינה שלו ומתוך כך הם שואלין בה מפני מה זכה המוצא תקנה לו רשותו לבעל היקב שכל שהמוצא זוכה בה תהא רשותו קונה לו ותרצו גאוני ספרד שאין חצרו קונה אלא דוקא במקום שאם היה שם בעל הבית יכול הוא לראותה ואע"פ שאפשר שהדברים אמתיים מצד עצמם בזו אפשר להעמידה ביקב שאינו משתמר או שמצאו בעל היקב עצמו וכן יראה לומר בה טעם אחר והוא שהרי חצרו לא זכתה לו בשעת ביאת הזפת לשם שהרי לא נתיאש והואיל ולא זכתה לו באותה שעה שוב לא תזכה לו הואיל ובאה בה בלא קניה וכמו שהדין במוצא עצמו שכל שלא קנאה בשעת מציאה שוב אינו קונה ומ"מ אם מצאה בעל היקב קנאה גם כן ואין אומרין הואיל ובאה ליד חצרו שלא בזכייה לא יהא הוא קונה אותה אף במציאה שאחר יאוש אלא ודאי קונה ומ"מ נראה שאין

הדבר מתהפך ר"ל שאם באה לידו קודם יאוש ואח"כ נתיאשו הבעלים ונקלטה אבדה בחצר שלו שלא בכונתו שתהא חצרו קונה לו כלל וכן נראה לי:

כבר בארנו במשנה על כלים ששבעתן העין אע"פ שאין להם סימן שהוא חייב להכריז שמא יבא תלמיד חכם ויאמר שיש לו טביעות עינא ומחזירין לו ואותם שבמשנתנו שאמרו בשאין בהם סימן שאינו חייב להכריז אלא הרי הן שלו והיה לנו לומר שיכריז משום צורבא מרבנן כבר בארנו הטעם מפני שהם דברים שאין בהם טביעות עינא אלא שקשה לי בה זו של חתכות בשר כמו שבארנו במשנה ומתוך כך ראיתי מי שפירש שכל שאין בו סימן אין בו חיוב להכריז מצד תלמיד חכם להחזיר לו בטביעות עינא אלא במוצא במקום שתלמידי חכמים מצויים וכן כתבוה קצת חכמי הדורות וגדולי המפרשים כתבו שבכל מקום חייב להכריז ומה שאמר שהן שלו או אף בדברים שאין בהם טביעות עינא לשום אדם או שמא אמר הרי הן שלו לומר שאין טעונין הכרזה כשאר הכרזות אלא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שתלמידי חכמים מצויים שם וכן שאינו מכריז אלא פעמים שלש ואין ממתינין בהם רגלים:

איזהו תלמיד חכם שנחזיר לו אבדה בטביעות עינא בלא סימן זה שהוא עם חכמתו בעל מדות וסימן מובהק במדות תלמיד חכם כל שאינו משנה בדבורו ויש דברים ששנוי דברים אינה פוגמתו ומהם כל שיש בשנוי סרך לאיזו מדה והוא שאמרו במסכתא בפוריא ובאושפיזא וענינם שאם שאלוהו באיזו מסכתא הוא עוסק ויודע בעצמו שאינו בקי בה ומתירא שמא יקיפוהו שאלות בעניניה אומר להם שהוא עוסק במסכתא אחרת שהוא בקי בה ביותר וכן אם שאלוהו על עסקי מטתו ודברים שבצנעה נוהג בתשובתו דברים שאינן על צד הצניעות ואינו חושש כגון אם ראוהו טובל אומר שמגע שרץ נזדמן לו אע"פ שהוא טובל לקרויו או אם שאלוהו על עסקי אושפיזו רשאי לשנות בשבח שבו הן אם הוא נכנס לספר בשבחו במקצת דברים שלא יראה כפוגם את אושפיזו הן שלא להשביחו בכל מה שיש בו שלא להטריחו בבני אדם שאין מהוגנין או לשנות לאושפיזו לומר שהוא נהנה במה שאינו כן שלא להטריח עליו וכן כל כיוצא בזה וכן מתבאר במסכת יבמות שדרך תלמידי חכמים לשנות בהבאת שלום ומוסיפין וגורעין כדי להכניס אהבה בין זה לזה וכל שכיוצא בזה אין שנוי שבדבורו פוגמו כלל ולא עוד אלא שזו שבהבאת שלום מצוה:

דף כד.

כל שראינוהו שאינו חס על ממון חברו אע"פ שהוא תלמיד חכם יש לחוש בו לכל דבר שבממון ואין מחזירין לו אבדה בלא סימן ולא עוד אלא שאדם רשאי לחשדו שהרי הוא מביא עצמו לידי כך:

יש כלים ישנים שהם כחדשים לדונם כשלא שבעתן העין על הדרך שבארנו במשנה בפירות וכיוצא בהן כגון מחטין וצנורות והם מזלגות קטנים של טוות זהב ומסמרים וכיוצא באלו ומה שאמר בכאן אלו הן כלים חדשים שלא שבעתן העין פירושו אלו הם הישנים שדינן כחדשים לענין זה ומ"מ בכלן אם מצא שנים או יותר מכריז שהמנין סימן ואע"פ שכתבנו בסוף פרק ראשון שמנין שנים אינו סימן דוקא בשטרות ומעות שהכרזתם בלשון רבים שטרות מצאתי מטבעות מצאתי והילכך אין מנינם פחות משנים הא כל שהוא מכריז שם כלי אף מנין השנים הוא סימן:

המציל מן הארי ומן הדוב ומן הנמר ומן הברדליס הרי הוא כזוטו של ים וכשלוליתו של נהר וזכה בה המציל ואפילו בעלים משתדלים להציל:

המוצא דבר במקום שהרבים מצויים שם אפילו יש בו סימן אם רבים אלו המצויים שם מן הגויים הקדומים והם עובדי האלילים הרי אלו שלו אע"פ שיש בה סימן שחזקתה שלהם היא וכן שאף הוא סובר שגוי מצאה ומתיאש ואם רבים ישראל נוטל ומכריז מעתה מצא אבדה בעיר שמחצה גוים ומחצה ישראל נוטל ומכריז רובה גוים אם מצאה במקום העיר שרוב המצויין שם ישראל כגון בתי כנסיות ובתי מדרשות מכריז ואם במקומות אחרים זוכה בה וכן אם מצא באיסרטיא ופלטיא גדולה שרבים גוים מצויים לשם וכן בכל הדרכים שהשיירות מצויות בהם נתברר שהיא של ישראל כגון שנתן סימן אף בזו זכה בה מצד אחר והוא שכבר נתיאשו הבעלים מצד שחשב גוי מצאה כמו שבארנו ומ"מ צריכים אנו לומר דוקא באבדה שיש הרגש בנפילתה עד שמן הסתם כבר ידעו בעלים חסרונם בשעת מציאה ונמצא יאוש מדעת ואפילו עמד וצוח הרי הוא כצווח על ביתו שנפל ומ"מ דרך חסידות להחזירה ולעולם יעשה אדם לפנים משורת הדין דרשו רבותינו והודעת להם זו תורה את הדרך זו גמילות חסדים אשר ילכו זה בקור חולים בה זו קבורה ואת המעשה זה הדין אשר יעשון זה לפנים משורת הדין:

מצא כלי באשפה על איזה צד מחזיר ועל איזה צד אינו מחזיר יתבאר דינו למטה:

דף כד:

עיר שרובה גוים ומצא ברשות הרבים ובה חבית של יין אסור היין בהנאה מטעם יין נסך וקנקנה מותר מצד מציאה ואם בא ישראל ונתן סימניה מותרת בשתיה וזכה בה מוצאו מ"מ והיתר שתיה זו יש שפירשו בחותם בתוך חותם אלא ולא היה ניכר מתחלה להיותו של ישראל ויש מפרשים הואיל ואינה מופקדת ביד גוי שרי ליה בחותם אחד ועיקר דבר זה יתבאר במקומו במסכת ע"ז בע"ה:

כבר בארנו למעלה שאבדה ישנה סתמא שנתיאשו הבעלים וזכה המוצא יראה מכאן שכל שנודע שבשעת מציאה הגיעו שנים עשר חדש מזמן אבדתה זכה ומ"מ מתורת גמילות חסד חייב להחזיר והוא שאמר על אחד מן החכמים אשכח חמריה במדברא ואהדרינהו ויש מפרשים שתוך שנים עשר חדש מצאם אלא שלא מצא בעליה עד שנים עשר חדש ושמא תאמר ואיזה חסד יש בזו והלא כך הדין שכל שעושה ואוכל מיטפל בו כל שנים עשר חדש ואעפ"כ חייב להחזיר שהרי קודם יאוש בא לידו מ"מ יכול היה למכרו לאחר שנים עשר חדש ויש מפרשים שבמקום הפקר מצאו וסתמו שנתיאשו וראשון עיקר:

כל שאמרנו בזוטו של ים ובדומה לו שהוא שלו כבר ביארנו שהטעם הוא מפני שאינו מקום הצלה הא כל שהוא מקום הצלה אינו כן מעשה היה באחד שמצא מעות צרורים בנהר בירן והצריכוהו להכריז ואע"פ שקרקע נהר אדם מתיאש ממנו כזוטו של ים אותו נהר היה צריך תקון תמיד מסקול האבנים והשואות חפירתו ואע"פ שעיר שרבה גוים היתה הואיל ואותו נהר היה תקונו על ידי ישראל הרי הוא כעיר שרבה ישראל שאחר אותו מקום בעצמו אנו דנין ולא על העיר כמו שכתבנו למעלה:

עוף שחטף בשר והשליכו בחצר או בשדה או באיזה מקום בדרך שהבעלים מתיאשים בכך כל שאין עוף זה מן הבייתים הרי הוא לענין אבדה כזוטו של ים ואף בעיר שרבה ישראל זכה המוצא בהנאתה סבורים הם בשעת נטילה שיהא העוף מוליכו ברחוק מקום ומתיאש ולענין אכילה מיהא אסור מדין בשר שנתעלם אא"כ נודע למוצא חותמה או שראה אותה משעת נטילה עד שהניחה בחצר או שכל סביבות המחוז ישראלים ויש אוסרים אף בשסביבות המחוז ישראל מפני שהם פוסקין כרב שבשר שנתעלם מן העין אסור ומביאין ראיה על שהקשו ממנה בכאן ואלמלא שהלכה היא היאך היה מקשה ממנה ואין זו ראיה שכמה פעמים הורגלו בתלמוד להקשות ממה שאין הלכה כן כמו שאמרו בשני של כתובות וניזיל בתר רובא אע"פ שהלכה אין הולכין בממון אחר הרוב וכן בהרבה מקומות ועוד שמא לא הקשוה אלא לאביי שהיה מקובל מרבה והיה אומר

עליו כל מילי דמר עביד כרב ומ"מ אין הלכה כרב ומעשה של גדי שחוט ופרגיות יוכיחו אלא שהם מפרשים בהם ששחיטת סימנין סימן וכבר כתבנוה במסכת חולין:

מצא גדי שחוט או עוף שחוט בדרך אם ברוב ישראל אסור משום מציאה ומותר משום שחיטה ואם ברוב גוים אסור משום שחיטה ומותר משום מציאה בהנאה רוב גוים ורוב טבחים ישראלים מותר בין משום מציאה בין משום שחיטה ואם משום נתעלם מן העין ולדעת האוסר פרשו בו ששחיטת הסימנין סימן ולמדת מכאן שסימן השחיטה אינו סימן למקום שרובו גוים שמא תאמר מה ענין רוב טבחי ישראל אצל עופות סתם מוכרי עופות לטבחים מוכרים אותם:

מי שאבדו לו גדייו ותרנגוליו ומצאן שחוטין התבאר במסכת חולין שאם מצאן בבית מותרים ובאשפה שבשוק אסורין ומטמאין משום נבלה ובשוק שלא באשפה הדבר תלוי ברוב ישראל או רוב גוים על הדרך שכתבנו בגדי שחוט ומגדולי המחברים אסרוה וכן באשפה שבבית יש אוסרין ויש מתירין כמו שכתבבו שם:

המשנה השניה והכונה בה להשלים עניני החלק הראשון ולבאר אלו הן מציאות שהוא חייב להכריז ואמר על זה ואלו חייב להכריז מצא פירות בכלי או כלי כמות שהוא מעות בכיס או כיס כמות שהוא צבורי פירות וצבורי מעות שלשה מטבעות זו על גב זו כרכות ברשות היחיד וככרות של בעל הבית גיזי צמר הנלקחות מבית האומן כדי יין וכדי שמן חייב להכריז אמר הר"ם כלי כמות שהוא וכיס מעות כמות שהוא הוא שמצא אותם לבדם מבלי שום דבר בהם לפי שיוכלו הבעלים לתת בהם סימן ושלשה מטבעות זה על גב זה או יותר מהם מורה שהונחו שם ביד ואפשר לבעליו שיתן בהם סימן ויאמר שהיו מונחים זה על זה:

אמר המאירי אלו שחייב להכריז מצא פירות בכלי פי' ותבע אחד את הפירות ואת הכלי ונתן סימן בכלי או כלי כמות שהוא בלא פירות שכל שיש בו סימן אינו מתיאש וכן מעות בכיס או כיס כמות שהוא ציבורי מעות וציבורי פירות שמאחר שהם דרך ציבור ודאי דרך הנחה היו שם ונשכחו ויש בהם סימן מקום ומ"מ דוקא במקום שאין עשוי להתגלגל כגון שדה זרועה וכיוצא בה או שיש לו בה סימן מנין:

שלש מטבעות זה על גב זה ואע"פ שאין כאן ציבור מ"מ הואיל והן זה על גב זה ופירשו בגמ' שעשויין כמגדלים רחב מלמטה ובינוני עליו וקצר על הבינוני הרי זה דרך הנחה ואעפ"י שאין סימן למטבע שמא הוציאם זה וידעו שנפלו לאותו שלקחם הימנו מ"מ יש כאן סימן מקום אחר שדרך הנחה הוא ובמקום שאין עשוי להתגלגל אלא שאף הסדור סימן ושמא תאמר אם דרך הנחה הוא לא יגע בהן אין זה כלום שהונחו ונשכחו ולא

נאמר אף בספק הניח שלא יגע בהם אלא במקום שהונח בו בכונה על מנת להשאר שם שהיה המקום משתמר לדעתו:

כריכות ברשות היחיד אע"פ שאין סימן בגופן וכבר ביארנו דוקא בדרך הנחה ובצד שאין הגלגול מצוי שם ומכריזין מטעם סימן מקום שאלו היה בהם סימן אף ברשות הרבים כן כמו שביארנו:

ככרות של בעל הבית שהרי יש בהם סימן וגיזי צמר הלקוחים מבית האמן שמאחר שנכנסו לבית האמן לצבוע קושרם ובקשר הנזכר לו כדי שלא להתחלף וקשרן סימן להם:

כדי יין וכדי שמן שאע"פ שאין בהם סימן מדה שמדה אחת לכלן פירשוה בגמ' במדת הרשום והוא שריקת הטיט העשויה קודם פתוח האוצרות או רשום שהיו עושין כל אחד בשלו על הדרך שביארנו למעלה:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שבארנוה הלכה היא ויש חולקין בשלשה מטבעות לפסוק בהם כר' יוחנן שאמר בגמרא שאע"פ שאין עשויין כמגדלים והם מטבע אחד שוה הואיל והם שלשה זה על גב זה יש להם סימן מנין ומ"מ בשנים אינו סימן שהוא מכריז מטבעות בלשון רבים והרי מיעוטן שנים ודברים שנכנסו בגמ' תחת משנה זו אלו הן:

דף כה.

המוצא כלי ריקן ולפניו פירות ותבע אחד את הכלי ואת הפירות ונתן סימן בכלי אינו מחזיר הפירות חזקה שתי אבדות הם ואם היו הדברים מראים שהכל לאחד ומכלי זה נפלו פירות אלו חייב להכריז אלא אם כן בא בעל הכלי ונטל את הכלי בסמניו ולא תבע את הפירות וכן הדין בכל דבר שאין בו סימן הנמצא בצד דבר שיש בו סימן והדברים מראין שהכל לאחד עד שיבא בעל הסימן ויטול את שלו בסמניו ולא יתבע את השאר וכיצד נדון אם הם לאחד אם לאו היה אחורי הכלי לפני הפירות אין פירות אלו של בעל כלי בשום פנים אבל אם היו פני הכלי מוטים כלפי הפירות יש לחוש שממנו נפלו ובלבד שלא יהו אגנים לכלי והם שפה המעכבת שכל שיש לו אגנים אלו נפלו משם היתה השפה מעכבת מהם קצת וכן דוקא בפירות המתגלגלין מהר אבל דבר המסתרך כגון פשתן וכיוצא בו אף בלא אגנים אי אפשר שלא להתעכב שם מעט ומעתה כל שנשתיירו מאותן הפירות על כל פנים חייב להכריז הדברים מראים שהכל לאחד ואפילו אחורי כלי כלפי פירות וכן הדין בכיס ומעות וכל הדומים לאלו:

מעות שנמצאו אחד מכאן ואחד מכאן ושלישי על גביהן כאבני בית קלוס הרי זה סימן וכן אם היו עומדים כסלם זה על מקצת זה עד שאם יכנס קיסם ביניהם ניטלין בבת אחת היו עומדים כשיר ר"ל בעגול הדבק כנקוד הסגול או כשורה ר"ל זה אצל זה כשלשה ווין או כחצובה והוא עגול הרחוק מעט זה מזה כשלשה רגלי קנקן כל הפוסקים דנוה בספק ואני אומר לדעת הפוסקים כר' יוחנן שכל אלו סימן ולא נשאלה בגמרא אלא לדעת הפוסק והוא שעשויים כמגדלים:

דף כה:

המוצא סלע בשוק ומצאו חברו ואמר לו שלי הוא וחדשה היא ושל מלך פלוני או של מדינה פלונית היא אפילו אמר שמי כתוב עליה אינו חייב להחזיר אין סימן למטבע מצד עצמו הואיל וכל עצמן של מעות אינן עומדין אלא להוצאה שמא הוציאה הוא ונפלה לאותו שלקחה הימנו ומאחר שאין לבעלים סימן אחר אף הם מתיאשים משעת נפילה: **גדולי** קדמונינו כתבו דוקא במקום שרבים נושאים ונותנין אבל במקום שאין משא ומתן מצוי בו מקום סימן ואין נראה כך שמטבע אחד הדברים מראין שדרך נפילה הוא שאין בה סימן מקום ולא עוד אלא שדבר מועט כזה אין לו סימן מקום:

המשנה השלישית והכונה בה להתחיל בביאור החלק השני ואע"פ שלא נשלם עדין החלק הראשון כמו שיתבאר קפץ לו לחלק זה ובמשניות שאחריה חזר לתשלום חלק ראשון וביאר במשנה זו שכל שכיוון בעליה להניח על מנת שתשאר לשם ר"ל שלא מחמת שכחה נשארה לשם הואיל והוא מקום המשתמר קצת שאין כאן אבדה מדעת אסור לו ליגע בו שמא מתוך שיקחם כשישובו הבעלים ליטול ולא מצאו יתיאשו ממנה ולא יחזרו אחריה ונמצא גורם להם פסידא ואמר על זה מצא אחר הגפה אחר הגדר גוזלות מקושרין או בשבילין שבשדות הרי זה לא יגע בהן מצא כלי באשפה אם מכוסה לא יגע בו אם מגולה נוטל ומכריז אמר הר"ם אי אפשר לו שיקח אלה הדברים הנזכרים לפי שיש לומר הבעלים הניחום לשם שיחזרו ויקחום ואם לקחום לא יהיו להם בהם סימן שיתנו כדי שיחזרו להם מה שלהם ולפיכך לא יגע בהם:

אמר המאירי מצא אחר הגפה ר"ל סתימת כתל של עץ או קנים מלשון הגפת דלתות או אחר הגדר של אבנים או שמצא גוזלות מקושרים ופרשוה בגמרא שמקשרים בכנפיהם שאין כאן סימן קשר שכל בני אדם קושרין להם כך וסימן מקום אין כאן שהרי מידדים הם או שמצא איזה דבר בשבילין שבשדות שהן גבוהות מרשות הרבים וכל אלו הדברים מראין שבכונה הונחו ועל דעת שישארו לשם איזה זמן ואין כאן אבדה מדעת שהרי יש

כאן שמור קצת לא יגע בהן וכן הלכה ובגמרא יתבאר שאף בדבר שאין הדברים מוכיחין בבירור שהוא דרך הנחה הואיל ויש כאן הודאה קצת הרי הוא ספק הניח כגוזלות המקושרים והם מדדים שאפשר שבאו מעלמא מאליהם ואפשר שאחד הניחם וכל ספק הניח לכתחלה לא יטול ואם נטל לא יחזיר:

ומה שאמרו אם נטל לא יחזיר פרשו רוב המפרשים שהן של נוטל ואין הדברים נראין היאך יזכה במה שאסור לו אלא לא יחזיר לאותו מקום אלא יהא מונח עד שיבא אליהו או שיביאו בעליה עדים שמאחר שנטלה שלא כדין חייב הוא ליטפל בה לעולם וגדולי המפרשים כתבו לא יחזיר אבל מכריז ויש מפרשים לא יחזיר למקום שנטל משם שמא כבר באו בעלים לשם ולא מצאו ונתיאשו מהם ויבא אחר ויטול וכן נראה בתלמוד המערב ומכאן כתבו גדולי הדור שכל שעמד הוא לשם וראה שלא באו שם הבעלים יכול הוא להחזירו לשם ועיקר הדברים לדעתי כפירוש ראשון ר"ל שאם נטל אינו צריך להחזיר שמ"מ ספק הוא ואין מוציאין מידו ויש מי שכתב בכל אלו הואיל ואין שמור שלהם גדול כל כך שלא נאמר לא יטול אלא בשאין שם סימן ויגרום לו פסידא הא כל שיש שם סימן יטול ויש חולקין בדבר:

מצא כלי באשפה אם מכסה לא יגע בו שבודאי הואיל ומכסה בכונה הונח שם ועל דעת שמור ואם מגלה נוטל ומכריז אם יש שם סימן יחזיר ואם לאו יהא דינה של דין אבדה שאין מוצאת בעלים על הדרך שיתבאר למטה ויתבאר בגמ' שמשנה זו בשאין אשפה זו עשויה לפנותה והילכך מכסה לא יגע בו ומגלה נוטל ומכריז שאין כאן אבדה מדעת שמא כסה ונתגלה הא בשעשויה ליפנות אבדה מדעת היא ובין מכסה בין מגלה הרי אלו שלו ואם היא אינה עשויה ליפנות ונמלך לפנותה בין מכסה בין מגלה נוטל ומכריז וכל אלו בכלים גדולים שאין דרכם בנפילה אלא בהנחה הא בקטנים שאין דרכן אלא בנפילה בין מכסה בין מגלה בין עשויה ליפנות בין שאין עשויה ליפנות נוטל ומכריז שעם עפר הבית נזדמנו לשם:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא בארנוהו:

המשנה הרביעית והיא מענין החלק הראשון ואמר מצא בגל או בכותלים ישן הרי הוא שלו בכותל חדש מחציו ולחוץ שלו מחציו ולפנים של בעל הבית ואם היה משכירו לאחרים אפילו מצא בתוך הבית הרי אלו שלו מצא בחנות הרי אלו שלו בין התיבה ולחנוני של חנוני לפני שלחני הרי אלו שלו בין הכסא ולשלחני של שלחני אמר הר"ם ואמרו מצא בגל או בכותל ישן ובלבד שיהא אותו דבר בתוך הקרקע לענין שיוכל לומר

שטמנו מזמן מרובה אבל אם מצאו קרוב מפני הקרקע או מפני הכותל דינו כדין הנמצא באשפה ואמרו מחציו ולחוץ שלו הוא כשיהיה זה הדבר הטמון בכותל לשון זהב או חתיכת כסף וכיוצא בזה אבל אם היה כלי מלא זהב הולכים אחריו כי הכלי אם הוא לחוץ הרי הוא שלו ואם הוא לפנים של בעל הבית ולא נשגיח חציו כבר בארנו פעמים רבות כי שלחני שם המצרף ומחליף כסף וזהב במעות וכסא שלו הוא התבה שישים עליה מעותיו:

אמר המאירי מצא בגל ר"ל גל אבנים שנעשה מכתל שנפל והיה מפנהו ומצא בתוכו מציאה או בכותל ישן שהיה סותרו ומצא בו מציאה הרי אלו שלו ופרשו בגמרא בישן ביותר שהעלו המטמוניות חלודה רבה עליהם ויש לתלות שמן הגוים הקדומים היו כמו שקבלנו באמוריים שהיו מטמינים בדרך זה ואין כאן חלוק בין מחציו ולפנים למחציו ולחוץ שהרי אין זה בחור שעל הדרך אלא בין סיד ולבנה או בתוך העפר אבל אם מראין הדברים שהם מטמון חדש לא יגע בהם ושמא תאמר אף בישן למה של מוצא הואיל ויש כאן יאוש יזכה בה בעל החצר שהרי חצרו של אדם המשתמרת קונה לו שלא מדעתו פרשו גאוני ספרד דוקא באבדה שהוא יכול לראותה אבל זו אינה ידועה לא לו ולא לאחרים והרי היא אבודה מכל אדם ויש מפרשים שקודם יאוש באה לשם וכל שבמציאה שבאה לידו לפני יאוש אין יאוש שאח"כ מועיל בה כמו שכתבנו למעלה וגדולי המפרשים כתבו בזה שלא נאמר אלא בכתל שאין להם בעלים מיוחדים כל כך כגון של מדברות ויערים אבל כל שיש לו בעלים מיוחדים אפילו העלו חלודה כמה שלו הם שמא של אבותיו היה וכן עיקר ולא נחלק בזו בין מחציו ולפנים הואיל ובין הטיט הוא או בין סיד ולבנה אין מטמון זה עשוי אלא מצד בעל הכותל:

מצא בכותל חדש ונשתמש בחורין שבה וסתמן אם מחציו ולחוץ ר"ל מחצי עובי הכותל ולחוץ הרי הן שלו בודאי אחד מבני רשות הרבים הניחו שמתמידים הם להשתמש בחורים לפי שעה ושמא תאמר א"כ יהא דינו כמוצא אחר הגפה ולא יגע בו ודאי לפי שעה הניחו ושכח וכשזכר נתיאש אם מפני יד הרבים אם מפני יד בעל הבית ואפילו היה בו סימן הרי היא של מוצאו ולא זכה לזה חצרו מן הטעם שכתבנו ועוד שאין זה משתמר שתשמיש חורי רשות הרבים מצוי הרבה לבני רשות הרבים ואם מצאו מחציו ולפנים הרי הן של בעל הבית שחזקתו שלו הם שאין אחרים מטמינים בסמוך לו כל כך אף לפי שעה ופרשו בגמרא שדבר זה במעות וכספים ודומיהם ומ"מ יש דברים שצורת הנחתן מוכחת אם של בעל הבית אף מחציו ולחוץ ואם של מוצא אף מחציו ולפנים כגון סכין שאם קתא שלו כלפי חוץ ודאי אדם אחר הניחו לשם ואם קתא שלו כלפי

פנים בעל הבית הניחו וכן הכיס הולך אחר המתנים שלה וגדולי המחברים כתבו בכל אלו שאנו אומרים שזכה בהם בעל הבית דוקא בבעל הבית עצמו שטוען שהוא שלו או שהוא יורש ואנו טוענין לו אבל אם הוא מודה שמציאה היא הרי היא של מוצא:

ואם היה משכירן לאחרים כלומר שבית זה כבר השכירו בעל הבית לאחרים ובא זה עכשו ושכרו ומצא מציאה בתוך הבית הרי היא שלו הואיל והרבה בעלי בתים עמדו לשם הרי מה שיש לדון בו שהוא לבעל הבית אף אתה צריך לברר למי ושאלו בגמרא יזכה בה אחרון והוא אותו שדר בה לפני זה שחזקה כל היוצא מן הבית מפשפש בכליו ועוד שאלו שכחו הראשונים כבר מצאו האחרונים ואם כן יחזיר לשלפניו והשיבו שהדין כך הוא אלא שבזו אנו עסוקים שאותן שלפניו היו שלשה כגון שנאספו שלשה אכסניים ועשו להם פונדק אחד בבית זה והרי אף לשלפניו אינו יודע למי יחזיר ולא שרבם ישראלים שאם כן הרי מ"מ של ישראל היא וכל שרבו ישראל חייב להכריז אלא שרבו גוים וישראל אחד ביניהם והואיל ורבו גוים הרי הוא של מוצא ומה שאמרו בגמרא לשלשה גוים פי' לשלשה שרובן גוים שאם אין כאן ישראל אף בגוי אחד דיו:

ויש שהעמידוה אף בשלשה ישראלים וזה שזכה מוצא הוא מפני שבודאי לאחד מהם נפל והואיל ושיער בעצמו בודאי אחד משני חבריו מצא ומאחר שלא החזיר דעתו לגזול מתיאש מיד שאינו יכול לתבעו בבריא אחר שהם שנים ואף שבועה אין כאן שהרי לכל אחד טענת שמא היא ואין שבועה בשמא אלא באותם השנויים במשנה וכלל גדול באבדה כל שמשער מי מצאה ואינו יכול לומר לו דרך בריא אתה מצאתה כגון שהם שלשה שהרי אומדן שלו באחד משנים ולא באחד לבד ומאחר שראה במוצא שלא החזיר מתיאש מיד וכל שמשער מי מצאה והוא חושב שיכול לומר לו בבריא אתה מצאתה אע"פ שבידו לכפור אינו מתיאש כגון שהם שנים שנפל לאחד מהם וחושב בודאי על חברו שמצאה ומ"מ חלקו על סברא זו בגמ' שכל שבשלשה ישראל אינו מתיאש שמא שתפין הם ונאמנים זה על זה וכשמרגיש בחסרונו אינו מתיאש כמו שיתבאר בגמ' ורוב פוסקים פסקו כדעת זה ומ"מ גדולי המפרשים חוככים לפסוק שאף בשלשה ישראל:

מצא מעות בחנות הרי אלו שלו ואפילו על השלחן מפני שהכל נכנסים לשם ומתיאש מפני שרוב הנכנסים לשם גוים וחצרו של חנוני אינה קונה לו שקודם יאוש באה שם ועוד שכל שרבים מצויים שם אינה חצר משתמרת והוא אינו אומר תקנה לי חצרי:

בין התיבה ולחנוני הרי הן של חנוני שחזקתן שלו נפלו ומ"מ אם הוא מודה שאינן שלו הרי הן של מוצא שלא אמרו לחנוני מתורת זכייה אלא מתורת שחזקתן שלו וכן הדין בשלחני והוא שאמר לפני השלחני הרי אלו שלו בין הכסא לשלחני הרי אלו של שלחני

וכל אלו אף בשיש בהם סימן כגון צרורים ויש מפרשים אותם בשאין בהם סימן ואין גורסין בגמרא אפילו צרורים וכו' אלא אפילו מונחין על השלחן ועיקר הדברים כדעת ראשון שהרי מטעם רבים מצויים שם אנו באים עליה אלא שהם מפרשים זו של חנות ושלחן במקום שרבו ישראל ואינו נראה כן:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

דף כו.

כבר ידעת על מעשר שני שאינו נאכל אלא בירושלם ורוב ישראל היו מחללין אותו על כספים ומביאין המעות לירושלם בעלייתם לרגל ומוציאים אותם לשם ומתוך כך מעות שנמצאו בירושלם במקום סחורת הבהמות כלן מעשר וצריך להוציאם ולאכלם בקדשת מעשר שחזקת רוב העם מביאין מעות מעשר שני ולוקחים בהמות שרגילין היו להוציא רוב הוצאות מעשר שני לבהמות ואוכלין אותם שלמים ואפילו שלא בשעת הרגל אנו דנין כן שחזקתו אינו שוהה עד שיוציא את כלן ונותנן לאוהביו או לעניים שבירושלם ולוקחין מהם בהמות שרוב לוקחי בהמות ממעות חולין לא היו לוקחים אותם בירושלם ורוב אותם שלוקחים בירושלם ממעות מעשר לוקחים ומעות אלו אומרים מספק נפלו ללוקחים ולא באו ליד המוכרים שנאמר כבר יצאו לחולין ויש מפרשים אותה בשנמצאו צרורים ואין צרך בכך שמ"מ אף במפזרים מחמירין בה מן הספק ובהר הבית חולין אפילו בשעת הרגל חזקתם מתרומת הלשכה היו שהרי אדם אחר לא היה יכול ליכנס לשם במקלו ואפנדתו ומאחר שמן הלשכה היו ודאי כבר נתחללו שכך אמרו בתלמוד המערב שבשקלים חזקה אין הכהן מוציא מעות מן הלשכה עד שיהיו מחוללים על הבהמה או שמא לא נחוש שהוציאו עדין מכיסיהם מעות מעשר ומקודם הרגל נפלו לשם:

בירושלם ר"ל בשאר מקומות שלא במקום סחורת הבהמות בשעת הרגל מעשר ואין אומרין מקודם לרגל נפלו שהרי שווקי ירושלם עשויין להתכבד בכל יום מה שאין כן בהר הבית ואלו היו שם מקודם לרגל כבר מצאום מכבדי השווקים הא שלא בשעת הרגל חולין שרוב מעות העיר חולין הם וכן אין אומרים משעת הרגל נשארו הואיל ושווקיה עשויין להתכבד בכל יום:

דף כו:

שנים שהיו הולכים ונפל סלע לאחד מהם ובא אחד שראה שנפל סלע זה מבין שניהם ונטלו חייב להחזיר שזה שנפל לו הסלע אע"פ שמשער שחבירו מצאה והואיל ולא החזירה היה לו להתיאש מיד כלך לדרך זו שהרי מ"מ הואיל ומשער בודאי שחברו מצאה הרי הוא חושב לומר לו בבריא אתה מצאתה שהרי לא היה אחר בינינו ואע"פ שביד חברו לכפור מ"מ סומך הוא על מה שאומר לו בדומה לבריא אתה מצאתה שלא יעיז לכפור ולא עוד אלא שגאוני ספרד כתבו שביד זה להשביעו היסת וגורסין בכאן משבענא ליה ואע"פ שאין שבועה בטענת שמא אלא באותן השנויים במשנה בזו דומה לבריא הוא כמו שבארנו וכל שכן שיש רגלים לדבר דומה לבריא הוא והביאו ראיה לדבריהם משמועת פרק האיש מקדש והשתא דתקון רבנן שבועת היסת וכו' למה שפירשו שם גדולי הפוסקים שאע"פ שאין הלוה טוען בבריא לשלוחים לא נתתם למלוה הוא משביעם היסת ומ"מ יש לנו שם פירוש אחר שאין משם ראיה כלל כמו שיתבאר במקומו:

נפל לאחד משלשה גדולי המפרשים נוטים לפסוק שאינו חייב להחזיר הואיל ומשער שאחד מחבריו מצא ואינו מחזיר לשעתו ואף הוא אינו סומך על תביעתו לאחד מהם שהרי אף לבו נוקפו לאיזה מהם יתבענה מתיאש מיד וכשמצאה זה ביאוש בעלים מצאה ומ"מ יש פוסקים כרבא שאף משלשה חייב להחזיר שמא אותם השלשה שותפים הם ונאמן כל אחד על חברו וסומך לבו עליהם ואינו מתיאש ולא סוף דבר שהם בממון זה שוה פרוטה לכל אחד מן השלשה אלא אף בשתי פרוטות שמא אחד מחל חלקו לחבריו ונמצאו לשנים ואין לבו על חברו השותף שנאמן הוא עליו וכן אין לבו על השלישי שהרי את שלו מחל היאך יכפור בה וכן אף בפרוטה שמא מחלו השנים לאחד ומאחר שמחלו אין לבו עליהם שיכפורו ואינו מתיאש ומ"מ אם יודע לזה שלא היו שותפים כגון שראהו מתאונן על אבדתו בפני חבריו כל שמשלשה מיהא זכה לדברי הכל:

מי שראה חברו שנפל לו סלע ונטלו תכף לנפילתו בכדי שלא היה לו לזה למשמש בכיסו והיתה נטילתו על מנת לגזלה הרי שנטלה קודם יאוש ועל דעת שיגזול הרי זה עובר על בל תגזול שהרי זה גזלה היא הואיל וידע את בעליה והכיר שלא נתיאש ונטלה על [דעת] גזלה וכן על השב תשיבם הואיל ומ"מ אבדה היא וכן על לא תוכל להתעלם שהרי מ"מ כבר העלים עיניו מכונת החזרתה ומ"מ אם החזירה קודם יאוש יצא ידי כלם למפרע ואם לאחר יאוש יצא מיהא ידי בל תגזול שהרי קיים והשיב ויש שגורסין שאף אם השיבה לאחר יאוש כבר עבר מ"מ ואין זה אלא מתנה ואין הדברים נראין וגדולי המפרשים

מחקו גירסא זו מן הספרים ואע"פ שאפשר לתקנה כגון שהחזירה שלא לדעת ואבדה ברשות בעלים שנפטר מהשבת אבדה ולא מהשבת גזלה כמו שאמרו הכל צריכים דעת חוץ מהשבת אבדה מ"מ אין צרך בכך:

נטלה לפני יאוש על מנת להחזירה ולאחר יאוש נתכון לגזלה ולעכבה בידו עובר משום השב תשיבם הואיל ולא השיבה קודם יאוש אבל בל תגזול אין כאן שהרי בשעת נטילה אין בה כונת גזלה ולא עוד אלא שלא נתכון לגזול אלא לאחר יאוש אבל השב תשיבם עבר שהוא חייב בו תכף לידיעתו וכבר ידע ומ"מ אף בלא תוכל להתעלם עובר שכבר העלים עיניו מהחזרתה ולעולם כל שהוא בהשב תשיבם לא תוכל להתעלם נכלל בתוכו ויש חולקין לומר שאין כאן לא תוכל להתעלם הואיל ובשעת הגבהה נטלה על דעת החזרה:

ראה שנפלה והמתין מלנטלה עד לאחר יאוש והוא שיעור משמוש בכיס ונטלה לאחר יאוש אין כאן בל תגזול שהרי יש כאן יאוש בשעת נטילה ולא השב תשיבם שהרי קנאה אלא עבר על לא תוכל להתעלם שהרי התעלם שלא להגביהה בשעת חיוב החזרה ויש בשמועה זו חבלי קושיות ואין צרך בהם כלל:

ראה לחברו שנפל לו סלע במקום שמציאתו רחוקה כגון בין החולות והדומה לזה ובא זה ומצאה קנאה ואפילו ראהו משתדל בחפושה ומביא כברה וכובר בודאי כבר נתיאש אלא שמתיגע במקרה כלומר שמא אמצא בתוכה דברים אחרים ויצא הפסדי בשכרי:

המשנה החמישית ואף היא מענין החלק הראשון הלוקח פירות מחברו או ששלח לו חברו פירות ומצא בתוכן מעות הרי אלו שלו ואם היו צרורין נוטל ומכריז אמר הר"ם ואמרו מצא בתוכן מעות הרי אלו שלו אין זה אלא כשיהיו אותן הפירות מאיש שאסף אותם הפירות וכל הצריך להם בידיו ומקרקע שלו וידוע שהוא שלו ולכן חייב להכריז:

אמר המאירי הלוקח פירות מחברו או ששלח לו חברו פירות ומצא בתוכן מעות הרי אלו שלו ופרשוה בגמ' שלקחן מן התגר שיש לדון בו שאף הוא לקחן על דרך זה מאחרים ואחרים מאחרים וכבר נתיאשו ואין כאן לדון אחר אחרון שאין אדם עשוי לפשפש מציאה בין הפירות אבל לקחן מבעל הבית חייב להחזיר ודאי שלו הם ומ"מ דוקא הבעל הבית שאינו שוכר פועלים בלקוט פירותיו ודישתן ותקונם אלא שנעשה על ידי עצמו ועבדיו ושפחותיו הכנעניים שכל שבידם שלו הא בעל הבית העשוי לשכור פועלים אף בזה זכה המוצא שהרי יש לתלות באחד מן הפועלים ויש כאן יאוש ואם היו צרורים נוטל ומכריז על כל פנים כל שיש סימן אין יאוש:

זהו ביאור המשנה ולא נתחדש עליה דבר שלא בארנוהו:

דף כז.

המשנה הששית ואף היא מענין החלק הראשון וכעין כלל עניני האבדה שבחלק ראשון איזו שלו ואיזו חייב להכריז ואמר על זה אף השמלה בכלל היתה למה יצאה להקיש אליה ולומר לך מה שמלה מיוחדת שיש לה סימנין ויש לה תובעין חייב להכריז אף כל דבר שיש לו סימנים ויש לו תובעין חייב להכריז אמר הר"ם נכלל כל אלו הוא מה שנאמר לכל אבדת אחיך כולל לשלמה וזולתה וכשיהיה לאותו הדבר סימנין ואין לו תובעין והוא שיתיאשו הבעלים ממנו ואינו חייב להחזיר וענין היאוש שיאמר מי שאבד ממנו אותו הדבר אוי לו שאבד כך וכך או שיאמר דבר שיהיה ענינו זה:

אמר המאירי אף השמלה בכלל היתה וכו' לשון הפסוקים לא תראה את שור אחיך או שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוך ביתך והיה עמך עד דרוש אחיך אותו והשיבותו לו וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה לא תוכל להתעלם זהו לשון המקרא והרי שהשמלה אינה ממין אבדות שהוזכרו ר"ל אבדת בעלי חיים ומ"מ כבר היתה בכלל כל אבדת אחיך ולא הוצרך המקרא לחדש בפרטי אבדת מין אחר אחר שהתחיל דבריו באבדת בעלי חיים א"כ לא יצתה אלא לאיזה חדוש והוא להודיענו כלל שבאבדה להקיש אליה כל אבדות שבעולם ולומר לך מה שמלה מיוחדת שיש לה סימנין וחזקתה שיש לה תובעין שאינו דבר הבא מן ההפקר אף כל דבר שיש בו סימן חזקתו שיש לו תובעין הא כל דבר שאין לו סימן חזקתו שאין לו תובעין ואם יש בו סימן ונודע שאין לו תובעין כגון אלו שביארנו שנודע שנתיאשו בעלים או שחזקתו שנתיאשו אינו חייב להחזיר:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה כמו שהתבאר ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

אחר שדקדקנו בשמלה למה פרטה הכתוב יש לך לדקדק גם כן למה פירט שום אבדה בעולם שהרי היה יכול לומר לכל אבדת אחיך ודיו לכל אבדות שבעולם אלא שבא להשמיענו בפרט החמור שמחזירין החמור בסימני אכף אע"פ שהסימן כטפל לו ואין חוששין שמא שאל האכף שאין דרך בעלי בהמות לשאול אכף אחר שמא אינו עשוי כמדתו של זה ומפחיתו והשמיענו בפרט השור שאף דבר מועט שבו והוא גזת זנבו שהיו גוזזין אותה לעשות כמין כלים של קליעות חייב להחזיר ואין צריך לומר גיזת השה ומלת השה מיהא נכתבה שלא לצורך:

אע"פ שביארנו שבדבר מועט כגון גזת זנבו של שור חייב להחזיר לא נתחייב בדבר מועט ביותר כגון אם מצא הרבה בהמות וזבל בהם שדהו שהגללים אע"פ שנהנה זה

בהם ולא עוד אלא שאפשר שהיה לוקחם ממקום אחר סתם כל אדם שהוא מפקירם בכל מקום שהם:

שור וחמור האמור בבור כדכתוב ונפל שמה שור או חמור כבר בארנו בבבא קמא שהשור בא למעט אדם והחמור בא למעט כלים בהדיא אמרו שור ולא אדם חמור ולא כלים:

אבדה שאין בה שוה פרוטה בשעת מציאה אע"פ שהוקרה או שאין בה שוה פרוטה עכשו כשהוא נזקק להחזירה אע"פ שהיתה בה שוה פרוטה בשעת מציאה אינו חייב להחזירה הא אם היתה שוה פרוטה בשעת מציאה והוזלה ואח"כ חזרה לאיתנה הרי זה חייב להחזיר או להכריז:

כבר בארנו על אבדת עובדי אלילים שאינו חייב עליה ולא סוף דבר שאינו צריך להשתדל עליה בהחזרתה אלא שאף אם הגיעה לידו אינו חייב להחזיר בפירוש אמרו ומצאתה דאתא לידיה משמע ואעפ"כ לא נאמר אלא אבדת אחיך והוא כל מי שהוא גדור בדרכי הדתות:

דף כז:

כל אלו הסמנין שביארנו עליהם שמחזירין אבדה בהם כגון מדה ומשקל ומנין ומקום וקשר וכל דבר שאין רגילות אותו סימן מצויה בו כלם סימן מובהק הם וסימן מובהק דנין בו מן התורה בכל מקום לכל דבר שיש בו סרך חזרה בין בממון בין באיסורין כגון גט אשה בסימן מובהק והוא נקב יש בצד אות פלונית הא סימן שאינו מובהק באה עליו השאלה אם הוא מן התורה אם לאו ולא נתברר והילכך הולכין בזה לחומרא ואף גדולי הפוסקים פסקו ביבמות שסימנין דרבנן בשאינו מובהק ומתוך כך אין סומכין עליהם באיסורין אבל בממון לענין אבדה סומכין עליהם בקצת כגון דבר שאין בו סימן בצד דבר שיש בו סימן והדברים מראין שהכל לאחד על הדרכים שבארנו למעלה ויש בסוגיא זו חבילי קושיות ושטה אחרת לומר שלא באה השאלה אלא על המובהק ולא יראה כן שהרי אמרו למטה לעולם סימנין דרבנן ובשומא סימן מובהק קא מפלגי אלמא אף אם סימנין דרבנן סימן מובהק אינו מדרבנן ומה שאמרו למטה ויהיבנא סימן מובהק לא מובהק דוקא אלא סימן הראוי להחזירה בו וקורהו מובהק בערך אותו שאין מחזירין בו כגון חיורי וסומקה וגדולי המפרשים פרשוה במובהק דוקא וכגון שיש בה סימן מובהק ושאינו מובהק שכגון זה אין מחזירין אלא במובהק כמו שנבאר ועיקר הדברים לפרש כגון זה אומר מדת ארכו וזה מדת רחבו שתנתן למדת ארכו אע"פ ששניהם סימן שזה

יותר מובהק מחברו ויש אומרים בכל אלו שלענין פסק אנו אין לנו שאין סומכין על הסימן לעולם אלא במה שנתברר בתלמוד לסמוך עליו ועל הצדדין שהתבאר בהם הן באיסור הן בממון ומ"מ לפי סוגיאות שבתלמוד יראה לפסוק שהמובהקים מן התורה ודנין בו באיסורין במה שהתבאר בהם ושאינו מובהק מדברי סופרים ואין דנין בו אלא בממון במה שהתבאר בו הא בדיני נפשות אין סומכין על סימנין כלל אף מובהקין שבמובהקין כמו שהתבאר במקומו:

כבר ידעת שהאשה נשאת על פי עד אחד ומ"מ אם באו עדים ואמרו שראוהו מת שואלים אותם היאך סומכים על דעתם שאותו שמעידים עליו הוא הוא שמת ולעולם אם העידו על פדחת בלא פרצוף פנים או פרצוף פנים בלא פדחת אינו עדות עד שיעידו על שניהם עם החוטם ואע"פ שיש סמנין בגופו וכליו אינו סומך עליהם וכן אין מעידין על השומא כגון שאמרו זה שראינוהו מת שומא היתה בו באבר פלוני והעלו גדולי הפוסקים הטעם האחרון שהסימנין דרבנן והשומא אינו סימן מובהק והוא הדין לשאר סמני הגוף מעתה גדולי המפרשים כתבו מזו שאם היה שם יתרת או שאר חדושין שאין מצויים באדם הרי הם סימן מובהק ודוקא בסימנין שאין עשויין להשתנות כגון חסרון אבר ויתרותו שהם מן העצמות ועובי הבשר ומ"מ אף באלו אומר אני שאין סומכין אלא על מה שהתבאר שהרי שאמרו בכאן שלדעת האומר סמנין דאוריתא כך שמצוי כן בבן גילו והוא הנולד באותו רגע בעצמו אינו סימן ומתוך כך איני רואה לסמוך על שום חדוש אלא על צד מה שהתבאר כמו שכתבנו ומ"מ כל שראו פרצופו אלא שראוהו לאחר שלשה שאמרו עליו שאין מעידין מפני שהמת עשוי להשתנות לאחר שלשה כמו שהתבאר במקומו בכיוצא בזה אם יש שם סימן מובהק סומכין אבל לא בארוך וגוץ ולא בכלים ולא בשומא אלא ביתרת וכיוצא בו וגדולי המפרשים התירו בכיוצא בזה בחסרון אבר:

שליח שהיה מביא את הגט ואבד הימנו ואחר כך מצאו קשור בכיס או בארנקי או בטבעת והוא מכיר הכיס והארנקי והטבעת שהם שלו אלא שלא היה זכור על הגט אם קשרו בתוכו אם לאו כשר אפילו לזמן מרובה שזה סימן מובהק הוא (אז) שאין אדם אחר בא וקושר גיטו בכיסו של זה ואין חוששין שמא השאיל כיסו לאחד ששמו כשם זה שהוא מביא את גיטו שאין אדם מצוי להשאיל כלים אלו שהטבעת מתוך שהיו חותמין בה חוששין הם לזיוף וכיס וארנקי דרכם של בני אדם לנחש שלא להשאילם ויש פוסקין כן אף בכל כליו כל שיש לו בהם סימן הראוי להחזירם בהם וכן נראה וכתירוץ האחרון שאמרו בו כליו בחיורי וסומקי כלומר שאין חוששין לשאלה כלל אלא זה שאמרו בכליו שאינו סימן פירושו בחיורי וסומקי שיש כמה כיוצא בהם ואינו סימן כלל הא בכלי שיש

לו בו סימן הראוי להחזיר אף הגט כשר שכל שנקשר הגט בשלו ואין לחוש לשאלה בסימן הראוי להחזיר מיהא סימן מובהק הוא לענין גט אלא שמ"מ לא נאמר תירוץ זה אלא לדעת האומר סימנין דאוריתא כמו שבארנו באחרון של יבמות ומה שפירשנו בגט בענין מצאו קשור כך הדין אם מצאו אחר ופגע בשליח ונתן השליח סימן בכיס שאף הגט כשר והרי זה כנקב יש בצד אות פלונית או שאמרו עדים מעולם לא חתמנו אלא על גט זה:

דף כח.

אחד שמצא את האבדה והכריז עליה ובאו שנים זה נתן סימניה וזה נתן סימניה והושוו שניהם להבהקת הסימנין יניח עד שיבא אליהו או שיתפשרו ביניהם נתן זה סימנין וזה הביא עדים ינתן לבעל עדים נתן זה סימנין וזה נתן סימנין והביא עד אחד יניח שעד אחד כמו שאינו:

היה בגד והביא זה עדים שארגוה לו וזה הביא עדים שנפלה ממנו ינתן לעידי נפילה מדת ארכו ומדת רחבו ינתן למדת ארכו שמדת הרחב אדם משערה בעוד שהאדם לובשה מדת ארכה ומדת גמיו ר"ל אימריות שבה תנתן למדת ארכו מדת ארכו או רחבו או גמיו ומדת משקלותיו ינתן למדת משקלותיו וכל אלו אע"פ שכלן סימן מובהק דינן כדין זה ופרשו גדולי המפרשים שאף אלו שמחזירין בסימן ואינו מובהק כשאין אחר משתתף עמו אם יש באבדה זו סימן מובהק והוא אינו נותן בה אלא שאינו מובהק אין מחזירין לו ואין נראה לי כן שהרי אמרו כאן מדת ארכו ומדת רחבו ינתן למדת ארכו ולמדת שאף מדת רחבו סימן ואם כדבריהם היאך מחזירין במדת רחבו אף במקום שלא יבא אחר ויתן סימן מדת ארכו והרי מ"מ היה לנו לומר מאחר שלא נתן מדת ארכו לא נחזיר אלא שאפשר לפרש בה מפני ששניהם סימן מובהק:

מצא גט אשה ואמר הבעל שמידו נפל והאשה אומרת מידי נפל אם נתנה היא סימן מובהק מחזירין לה אע"פ שנתן הוא גם כן אבל בסימן שאינו מובהק כגון ארוך וגוץ וכיוצא בו אין מחזירין הוא אומר סימני החוט שנקשר בו הגט והיא אומרת כן ינתן לה ודוקא בסימן מובהק כגון מדת החוט אבל אדום או שחור לא הוא אומר בחפיסה והיא אומרת כן ונתנה סימן בחפיסה מחזירין לו אין זה סימן אצלה שיודעת היא בו בכל דברים הדקים שלו שבחפיסה הוא מניחן:

המשנה השביעית בביאור החלק השלישי והוא שאמר עד מתי חייב להכריז עד כדי שידעו בו שכניו דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר שלשה רגלים ואחר הרגל האחרון שבעת

ימים כדי שילך לביתו שלשה ויחזור שלשה ויכריז יום אחד אמר את האבדה ולא אמר סימניה לא יתן לו והרמאי אע"פ שאמר סימניה לא יתן לו שנא' עד דרוש אחיך אותו עד שתדרוש את אחיך אם רמאי הוא אם לאו אמר הר"ם האחרון שמיני של חג יכריז אחריו שבעת ימים כדי שילך האיש ההוא שאבד האבדה לביתו וידרוש חפציו ויראה איזה חפץ יחסר לו וישוב וימצא שמכריז ויתן סימן מה שאבד לו והלכה כר' יהודה וכל זה כשיהיה המלכות לישראל אבל היום יכריז בבתי כנסיאות ובבתי מדרשות ואם המלכות חומס ומתירא שמא יקחו מה שמצא ויתנו למלך אינו חייב להודיע אלא לשכניו וחבריו בלבד:

אמר המאירי עד מתי חייב להכריז וכו' פירוש להתחיל להכריז ולא באו בעלים לפניו עד מתי חייב להכריז עד כדי שידעו בו שכניו ופירשו בגמ' שכני מקום שנמצאת בו האבדה שהדבר מוכיח שמאחד מאותן הסביבות היא ואינו צריך להמתין עד עליית הרגל שיהו שם כל ישראל אלא שיכריז באותן הסביבות ולדעת ר' יהודה אינו כלום עד שיכריז בירושלם במעמד כל ישראל ולא עוד אלא שיהא מכריז ובא שלשה רגלים שמא נאנס בראשונים ולא עלה ואחר הרגל האחרון יהא המכריז מתעכב שבעת ימים שיהא שהות לבעל אבדה השומע הכרזת הגלימא לילך לביתו שלשה ימים לחפש בכליו ושלשה לחזרה ויכריז בשביעי כלומר שיאמר אבדה ממני גלימא בסימן פלוני ויש מפרשין ויכריז יום אחד מענין חפוש כלומר שילך שלשה ויחפש יום אחד ויחזור בשלשה ומביאין לו חבר ממה שאמרו בפסחים בעם הארץ שאין מכריזין על אבדתו ופירושו אין משתדלין להשיבה לו שהרי אינו נודע ממי היא עד שנדע אם היא מעם הארץ אם לאו:

אמר את האבדה כלומר שאמר אבדה ממני גלימא ולא אמר סימניה הרי זה לא יתן ושאלו בגמרא מאחר שפסקנו שאף המכריז פורט שם האבדה ר"ל שאינו אומר אבדה מצאתי שאפשר שלא יתעורר בעל האבדה על נסח זה אלא שהוא מכריז כלי פלוני מצאתי כגון גלימא מצאתי או טלית מצאתי וכיוצא באלו מה הוצרך לומר שאם לא נתן סימניה לא יתן ופרשו שאם לא אמר סימנין מובהקין דידה כלומר שלא נחזיר אלא בסימן מובהק ומכאן נראה שכתבו גדולי המחברים שאם בא בעל האבדה ונתן סימן שאינו מובהק אין מחזירין לו עד שיאמר סימן מובהק וזה תמה שהרי אף אם סימנין דרבנן מ"מ מדרבנן מחזירין ושמא הם מפרשים סימנין מן התורה ודוקא המובהקין ומ"מ אין הדברים נראין ושאר מפרשים כתבו במה שאמר ולא אמר סימן מובהק כלומר סימן הראוי להחזיר בו אבדה ולהוציא סימן חיוורי וסומקי וגדולי המפרשים פרשוה בשיש בה סימן מובהק ואינו מובהק שאין מחזירין אלא במובהק כמו שכתבנו למעלה ולא יראה כן:

והרמאי אע"פ שאמר סימניה לא יתן ופירשו גדולי המחברים לפי המשך שיטתם אע"פ שאמר סימן מובהק עד שיביא עדים שהיא שלו ושאר מפרשים פירשו אע"פ ואמר סימניה ר"ל הראויים להחזיר על פיהם עד שיתן סימן מובהק וכן עיקר:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה אלא שנתחדשו בה בזמן הזה תנאים כמו שיתבאר ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

זה שלא שאלו במשנה אלא שיעור שלשה ימים לא מפני שלא היו עולים לרגל אלא מרחוק שלשה שהרי לענין שאילת גשמים אמרו בחמשה עשר של יום אחרון של חג שהוא שבעה במרחשון כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת ונמצאת עלייתם מרחוק מהלך ט"ו יום אלא לא הטריחו באבדה יותר מדאי:

דף כח:

זה שבארנו במשנה ששלשה רגלים היה מכריז כך היה הדבר כל זמן שהיה בית המקדש קיים ורגל ראשון היה אומר ראשון כלומר גלימא מצאתי וזהו רגל ראשון כדי שלא יטריח את הבעלים לילך לביתם ולחזור ודיו שיחזור ברגל שני וברגל שני אומר גם כן שני ובשלישי אומר סתם כלומר גלימא מצאתי שמא יתחלף לו שלישי בשני ונמצא מטעהו ואחר רגל אחרון היה מכריז שבעה כמו שביארנו ואבן גבוהה היתה בירושלם וקורין לה אבן טועים ועליה היו מכריזין וכל מי שאבדה לו אבדה היה הולך לשם והעומד עליה מכריז וזה בא ונותן סימן ונוטל משחרב בית המקדש התקינו שיהו מכריזין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות משרבו האנסים שהיו אומרים שהמציאות למלך התקינו שיהא מודיע לשכניו ולמיודעיו ודיו:

רמאין אלו שביארנו במשנה שאין מחזירין להם אלא בסימן מובהק דוקא במי שנודע בחזקת כך הא סתם בני אדם לא משרבו הרמאין התקינו שיהו מחזיקין כל אדם כרמאי עד שיביא עדים שאינו בחזקת כך:

תובע שבא לבית דין והביא עדים על טענתו והעידו הפך הדברים אם מצד עלגות לשונם אם מצד תחבולת החוקר אותם וחזרו בהם ואמרו (שהם) שכך הם מעידים ולא כמו שאמרו אלא שהיו טועים נאמנים ואין כאן חוזר ומגיד שסתם בעל דין אינו מביא עדים אלא לתועלתו והדברים מוכיחים שכך היו סבורים לומר ודוקא כשהדברים מראים שטעו והדבר שהטעה אותם ניכר לדיינים אמרו על אחד מן החכמים שבא לתבוע אבדה והזקיקוהו להביא עדים שאינו רמאי ובאו לפני בית דין ושאל הדיין יודעים אתם בזה שהוא רמאי ואמרו לו הן ואח"כ בא החכם ושאלם וכי רמאי אני ואמרו אנו אין מעידין

שאתה רמאי אלא שאינך רמאי והכשירום לעדות זה ולא דנום כחוזרים ומגידים וכן כל כיוצא בזה:

המשנה השמינית והכונה בה להתחיל בביאור החלק הרביעי כל דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל ושאינו עושה ואוכל ימכר שנא' והשבותו לו ראה היאך תשיבהו לו אמר הר"ם עושה ואוכל לא שיעמיד כן לעולם אבל יש לו זמן קבוע דבר המצוי אם היתה בהמה גסה יטרח להטפל בה שנים עשר חדש וכמו כן התרנגולת ואם היא בהמה דקה כלומ' צאן וגדיים ועגלים של מרעה ואינם של מרבק ועיירים יטרח וישתמש בהם ויאכילם שלשה חדשים ואם היה הדבר המצוי אווזים של מים מיטפל בהם שלשים יום ואחר הזמנים האלה יקבל דמיהם על עצמו:

אמר המאירי כל דבר שהוא עושה ואוכל וכו' ר"ל שאם מצא אבדה ויש שהות גדולה לעלות לרגל או שהכריז ועדין לא יצאו לה בעלים אם הוא דבר שיש בו רוח חיים שהוא צריך להאכיל ולהוציא בו הוצאות כיצד יעשה אם היה דבר שעושה ואוכל יעשה בכדי הראוי ויאכל והמותר יחזיר לבעלים ופרשו בגמרא שלא הטריחו המוצא בכך אלא לזמן קצוב פרה וחמור לשנים עשר חדש ושאר בעלי חיים כפי הזמן הקצוב להם בגמ' ואחר אותו זמן ימכרנה ושאוכל ואינו עושה כגון עגלים וסייחים ימכור מיד שנא' והשבותו לו ראה היאך תשיבנו לו שלא יאכיל אבדה לעצמה עד שיתחייבו בעליה בכדי האבדה או בכדי קצתה ושמא תאמר והלא אף הבעלים היו מוציאין בה גם כן אפשר שיש להם בקרקעותיהם שאין צריכין להוציא בהם דמים ומה שאמרו גם כן בזו שימכור מיד לא לאלתר דוקא אלא לזמן קצוב כמו שיתבאר בגמרא:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

זה שביארנו במשנה במה שאינו עושה ואוכל שמוכרו לשון הגמרא בזה שם דמיהן ומניחן ופירושו ששם דמיהן ומוכרן ומניח הדמים אצלו על הצד שיתבאר ולא נאמר לשון שם דמיהם אלא להזהירו שלא ימכרנו בזול ויש מפרשים שם דמיהם ומעמיד מעותיו אצלו כלומר שהוא שם כמה שוה והוא לוקחה לעצמו ואינו צריך להוציא המעות מרשותו אלא מניחן וכשיבאו הבעלים נותן להם את דמיהם וגדולי המחברים פרשו שם דמיהן עליו והרי הן שלו ושל בעלים בשתפות כדין כל השם בהמה מחברו וגדולי המפרשים מביאין ראיה לדבריהם שהרי שנינו שמין פרה וחמור וכל דבר שעושה ואוכל למחצה שכר והילכך כל שיוכל להחזיר אבדה לבעלים יחזיר אלא שאין נראה לי לפרש בזו כן שהרי לשון זה בעצמו נאמר למטה בתפילין כמו שיתבאר:

מצא עגלים וסייחים שיעדנו במשנה לבאר בגמ' זמן קצוב למכירתן שלשה חדשים הם ר"ל שמיטפל בהם שלשה חדשים ואח"כ מוכרן ודוקא בשל רעי ר"ל שרועים במרעה רוב היום ואין צריך להוצאה מרבה אבל של פטם שהוא מפטמה על אבוסה שלשים יום אווזים ותרנגולים גדולים שלשים קטנים וכן כל דבר שטפולו מרבה משכרו שלשה ימים מכאן ואילך מוכרן ותרנגולת הואיל ומאכילה מביציה דינה כבהמה גסה לטיפול שנים עשר חדש:

מכירה זו גדולי המחברים כתבו שהיא בבית דין וכן כתבוה גדולי הפוסקים בהלכותיהם בלשון התלמוד וכן כתבו גדולי המחברים שכל שמיטפל בה קודם שימכרנה שבודאי הוא נוטל מן הבעלים שנוטל בלא שבועה והדברים נראין:

המשנה התשיעית והכונה בה גם כן בביאור החלק הרביעי ואמר על זה מה יהא בדמים ר' טרפון אומר ישתמש בהם לפיכך אם אבדו חייב באחריותן ר' עקיבא אומר לא ישתמש בהם לפיכך אם אבדו אינו חייב באחריותן אמר הר"ם והלכה כר' טרפון בדמי אבדה כמו שזכר בכאן אבל מעות אבדה עצמה לא ישתמש בהן כלל:

אמר המאירי מה יהא בדמים כלומר אלו שהם בדין מכירה ומכרן כדין הפסוק להן רשאי המוצא להשתמש בהן או לא אלא שיעמידם צרורים ומונחים תחת הקרקע ר' טרפון אומר ישתמש בהן שמאחר שטרח בהם התירו לו בכך ומתוך שהוא רשאי להשתמש בהם אף הוא חייב באחריותן אם אבדו ואפילו לא נשתמש בהן שמ"מ נעשה שואל עליהם אחר שהורשה להשתמש בהם ר' עקיבא אומר לא ישתמש בהם ולפיכך אם אבדו אינו חייב באחריותן ומפרש בגמרא דוקא באונסין כלומר שלא נעשה שואל עליהם להתחייב באונסין ומ"מ בגנבה ואבדה מיהא חייב שכל שומר אבדה כשומר שכר הוא מצד שנפטר בכך מליתן פרוטה לעני שכל העוסק במצוה פטור מן המצוה וזה שאמר אבדו פירושו אבדה שמצד אונס כגון שטבעה ספינתו בים או נגנבו בליסטים מזויין שכל אלו דינם כאונסין:

זהו ביאור המשנה והלכה כר' טרפון ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא:

דף כט.

זה שהתירו להשתמש בדמי אבדה דוקא באבדה שטרח בה ומכרה ומתוך שנטפל בה וטרח הותר לו להשתמש בהן אבל אם מצא מעות הואיל ואין כאן טורח לא ישתמש בהם ויעמדו צרורים ומונחים תחת הקרקע ומתוך כך אם נאנסו פטור ומ"מ בגנבה ואבדה חייב כדין שומר שכר:

מה שבארנו ששומר אבדה שומר שכר הוא יש חולקין בה בקצת דברים ואין נראה כדבריהם וכבר כתבנו הענין בבבא קמא פרק הכונס:

בפרק המפקיד אמרו שהמפקיד מעות לשלחני אם מותרין מותר זה להשתמש בהם ומתוך כך נעשה שומר שכר ויש לשאול מה נשתנה זה שבאבדה מזה שבפקדון שכשהוא רשאי להשתמש בהם נעשה שואל תרצו גאוני ספרד שבזו הואיל ואם לא הורשה להשתמש נעשה שומר שכר כשהורשה להשתמש מעלין אותה מדרגה אחת לחיוב אונסין אבל מפקיד הואיל ושלא ברשות אינו אלא שומר חנם כשהורשה דיו שיעשה שומר שכר שאין מעלין אותו לשתים וגדולי המפרשים מתרצים שאבדה סומך דעתו להרויח בהם זמן מרובה אחר שלא מצא לה בעלים אבל פקדון שאין לבו סומך להרויח כל כך סבור הוא למחר הוא בא ומבקש מעותיו ומתוך כך לא דנוהו כשואל להתחייב באונסין:

דף כט:

מי שהופקדו אצלו מעות של יתומים לשמרן אינו יכול להשתמש בהם בין צרורים בין מותרים כדין מפקיד אצל בעל הבית כמו שיתבאר ואע"פ שהזמן ארוך ואין כאן חשש שיהא מפקיד תובע פקדונו ולא ימצאם מזומנים ואע"פ שאמרו במעות של יתומים שאדם רשאי להלוותם קרוב לשכר ורחוק להפסד דוקא באפוטרופוס או כשהופקדו לו מיד בית דין אבל בפקדון לא ומ"מ אין צריך לומר אם נתמנה להתעסק בהם שלא ישתמש בהם לעצמו שהרי יש כאן בטול כיס היתומים:

המשנה העשירית והכונה בה בהשלמת ביאור החלק הרביעי והוא שהוא צריך לבקר האבדה ולבדוק בה ועל איזה צד משתמש בה לכונה זו ואמר על זה מצא ספרים קורא בהם אחד לשלשים יום ואם אינו יודע לקרות גוללן אבל לא ילמד בהם לכתחלה ולא יקרא אחר עמו מצא כסות מנערה אחת לשלשים יום ושוטחה לצרכה אבל לא לכבודו כלי כסף וכלי נחשת משתמש בהם לצרכן אבל לא לשחקן כלי זהב וכלי זכוכית לא יגע בהם עד שיבא אליהו אמר הר"ם בגדי הצמר צריך לנערם כדי שלא ירקבו ויתקלקלו אבל בגדי פשתן לא יגע בהן כלל וכלי זהב וזכוכית אינם מעלין חלודה לעולם ולפיכך לא יגע בהם לפי שאינן צריכין להשתמש בהם כדי שימנעם מן החלודה:

אמר המאירי מצא ספרים והספרים כשאדם שוהה הרבה מלפתחן ולגללן עפוש נקלט בהם ולפיכך הוא צריך לפתחן ולגללן משלשים לשלשים ומתוך שהתירו לו לפתחן קורא בהם אע"פ שאפשר שמפחיתן בקריאתו מצד שהוא ממשמש ביריעות יותר מדאי ומושך

אילך ואילך ואם אינו יודע לקרות גוללן בלא קריאה מתחלתן לסופן ואע"פ שהתרנו לו את הקריאה דוקא במה שכבר למד ואינו צריך להתעמל עליו כל כך אבל לא ילמד בהם בתחלה ר"ל במה שלא למד עדין ולא יקרא אחר עמו ופרשו בגמרא בשני ענינים ר"ל זה בדף זה וזה בדף זה הא בענין אחד אף שנים קורין אבל לא שלשה אף בענין אחד וכן פרשו בגמ' שאף אחד לא יקרא וישנה ולא יקרא ויתרגם ולא יפתח בו יותר משלשה דפין:

מצא כסות פי' של צמר מנערה אחת לשלשים יום ופרשו בגמ' ניעור ביד אבל לא במקל וכן דוקא במקום אחד אבל לא שנים זה מכאן וזה מכאן ושוטחה לצרכה ר"ל להשליט בה האויר אבל לא לצרכו להשתמש בה ולהניחה על גביו ופירשו בגמ' שאף לצרכו ולצרכה כגון ששוטחה על גבי מטתו להשליט בה אויר ושיתחמם בה או יתכבד בה לפי דרכו אסור וכן פרשו שאם נזדמנו לו אורחים אסור לשטחה בפניהם אף לצרכה לבד שמא אחד מהם יהא נותן עיניו עליה:

מצא כלי כסף וכלי נחשת משתמש בהם לצרכן כלומר שמאחר שאלו שמירתן בקרקע כמו שיתבאר צריך להשתמש בהם לפעמים שלא יתעפשו בקרקע ואמר שהוא משתמש בהם בכדי שמירת עיפושן אבל לא ביותר מכדי שיעור זה לצרך תשמישן והוא שאמר אבל לא לשחקן כלומר להשתמש בהם תשמיש שמשחיקן ועושה אותם ישנים ופירשו בגמ' שכלי כסף משתמש בהם בצונן אבל לא בחמין מפני שהחמין משחירין אותן וכלי נחשת משתמש בהם בחמין אבל לא על ידי האור מפני שהם מפחיתין בכך:

מצא כלי זהב וכלי זכוכית לא יגע בהם עד שיבא אליהו שאין אלו מתעפשין:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנו הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא יתר על מה שביארנו מהם במשנה אלו הם:

המוצא תפלין הרי זה שם דמיהן ומעכבן לעצמו ומניחן בראשו מיד שהתפלין מצויין הם ביד הכל ומוצא מהם למכור בכל עת שהוא רוצה:

השואל ספר תורה מחברו בסתם הרי זה לא ישאלנו לאחר וכבר ידעת שאף בכל הדברים כן שהרי אמרו אין השואל רשאי להשאיל ולא השוכר רשאי להשכיר אלא שבספר תורה הוצרך להשמיענו כן שהייתי סבור לומר שיהא מותר להשאיל מן הסתם מפני שנוח לו לאדם לקיים מצוה ובא ולימד שאף בספר תורה אסור ושמא תאמר והלא בפסחים אמרו מן הסתם ניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בין בגופיה בין בממוניה תירצוה כשהוא עצמו מקיימה אבל על ידי אחר לא וגדולי הצרפתים כתבו בחבוריהם שבענין ביעור אינו אלא מצוה אחת ונוח לו לאדם לקיים מצוה אחת על ידי ממונו הא מצוה אחר

מצוה חס הוא על ממונו ואינו רוצה ואם כן כשהשאילו הרי יש כאן מצוה ואינו חס על משמוש יריעותיו הא מצוה אחרת ליתן רשות מן הסתם לזה להשאילה אינו רוצה ולמדו מכאן שמשכונת הספרים אין צריכה (נכיסה) [נכייתא] ויכול מקבל המשכון לקרות בהם שנוח לו לקיים מצוה אלא שהם אמרו שלא ילמד בהם בתחלה כמו שנשנית כאן הא אם השאילה לאחר צריכה (נכיסה) [נכייתא]:

שואל ספר תורה שכתבנו אף לעצמו לא ילמד בה בתחלה אלא אם כן שאלו על דעת כך:

המפקיד ספר תורה לא הטריחוהו לגלול משלשים לשלשים אחר שהבעלים יודעים את מקומו ולא הזהירוהו על כך אלא גוללו כל שנים עשר חדש פעם אחת וכשהוא גוללו רשאי לקרות בו הא לפתחו בשבילו כגון שלא היה צריך לגללה מצד עצמה אסור:

כלי פשתן אין צריכין ניעור כלל ומתוך כך מי שמצאן לא יגע בהם כלל כדין כלי זכוכית וזהב האמורים במשנה:

דף ל.

מצא כלי עץ ישתמש בהם כדי שלא ירקבו ר"ל בכדי שמירת רקבון מהם ולא יותר:

מגרפות העשויות להפריד תאנים המדבקות מן הקציעות וליטול מרחקות וכן קרדמות משתמש שם ברך אבל לא בקשה מפני שמפחיתן וכל אלו האמורין באבדה כך הדין בכלם לענין פקדון שהלכו בעליו למדינת הים שמא כאבדה גמורה היא אצלו ולא אמרו במפקיד ספר תורה גוללה בשנים עשר חדש אלא בשבעליה בקרוב מקום:

פרה אדומה שעלה עליה עול מאליו שלא על ידי אדם אם לרצונו פסולה אם שלא לרצונו כשרה שהרי כתוב בעגלה ערופה אשר לא עובד בה ואתה רשאי לקרות במסורת שלו עבד מבנין הקל נמצאת דורש מן המקרא שלא עבד בה כלל אפילו ממילא ומן המסורת שלא עבד בה הוא בידים הא כל שממילא כשרה ואתה מרכיב את שתיהן לומר עובד דומיא דעבד מה עבד דניחא ליה שהרי עשהו בידים אף עובד כן מעתה הכניסה לרבקה והוא הדבוק שמדבקין את הבהמות זו אצל זו לדוש ונתכון בזה שתינק משדי אמה ודשה מאליה כשרה ואם הכניסה על מנת שתינק ותדוש פסולה שכן עליה עוף כשרה עלה עליה זכר פסולה וכן הדין באלו לעגלה ערופה שכל ענין שבעבדת הבהמה שוה הוא בשתיהן אע"פ שחלוקות בהרבה ענינים כמו שיתבאר במקומו:

המשנה האחת עשרה והכונה בה להתחיל בביאור החלק החמישי בצדדין שאינו חייב להטפל באבדה ואמר מצא שק או קופה שאין דרכו ליטול הרי זה לא יטול אמר הר"ם ואמרו כי אין דרכו ליטול הוא שיהיה זקן ואינה לפי כבודו לפי שאינו ראוי להבזות

החכמה והרמז לזה מה שנא' והתעלמת מהם כאלו צוה שיתעלם מהם בענין מן הענינים והוא מה שאמרו החכמים ז"ל פעמים שאתה מתעלם:

אמר המאירי שאם מצא שק או קפה שהם דברים שיש גנאי בהבאתם עד שאף אם היו שלו לא היה מוליכן בידו הרי זה לא יטול ר"ל מתורת חובה שכל שאינו עושה כן לעצמו אין מטריחין אותו בשל אחרים הא כל שאמדן הדעת בו שהוא מוחל כבודו לעצמו אף הוא מוחלו בשל אחרים:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

היה כהן וראה האבדה בבית הקברות אין צריך לומר שאינו מיטמא כדי להחזיר ואפילו היתה אבדה בתחלת הקבר שהעשה מתקיים בשעת עקירת הלאו שאין עשה של השב אבדה דוחה לא תעשה של לא יטמא ועשה של קדושים יהיו לאלהיהם ולא עוד אלא שאין דוחין איסור מפני ממון אלא אף זקן ואינה לפי כבודו אינו חייב להחזיר על הדרך שביארנו במשנה וכן אם היתה שלו מרבה משל חברו כגון שבטול מלאכתו בהחזרה זו עולה ליותר מכדי אבדה או כיוצא בה אינו חייב להחזיר ואין צריך לומר אם אבדה לו אבדה ולחברו אבדה שאינו חייב להניח את שלו ולחזר אחר של חברו שהרי אמרו שלך קודם לכל אדם אפילו היתה גדולה על שלו שהרי מן הדין אם עשה כן אינו נוטל את שלו מתוך של חברו אלא שנוטל שכרו הראוי לו לבד אלא אם כן התנה עמו כן כמו שביארנו בפרק הגוזל:

שמא תאמר והלא באבדה יש בה לא תעשה שהרי נאמר לא תוכל להתעלם נראה לומר שאינו צריך לה שהעשה הוא הדוחה ולא הלא תעשה ואין לא תעשה נמנה אלא כשהוא נדחה והרי אתה רואה למטה שאם אמר לו אביו אל תחזיר אין עשה של כבוד דוחה לא תעשה של אבדה למדת שאין לא תעשה נזכר בענינים אלו אלא כשהוא נדחה:

דף ל:

היה דרכו של זה ליטפל בדבר שכיוצא באבדה זו בשדה אבל אין דרכו לעשות כן בעיר אם מצאה בעיר אין זקוק לה מצאה בשדה זקוק לה ומכיון שהתחיל בה אף הוא נתחייב להחזירה עד ביתו אע"פ שאין דרכו בכך בעיר כלל גדול באבדה כל שהתחיל בכך גומר אפילו לא היה דרכו בה כלל אף בשדה אם התחיל בכך אפילו מצא בהמה והכחישה נתחייב להטפל בה ולהחזירה אפילו לא היה דעתו בהחזרה גמורה אלא להדריכן והוא הנראה לי במה שאמרו חזא עיזי דקיימן פי' שהיו עומדות על עמדן ולא היו הולכות

שקל קלא שדא בהו ר"ל להדריכן הא אם גער בהן להוציאן משדהו או שלא יכנסו לשם אין כאן התחלה במצוה:

כשם שבארנו במשנה שכל שבשלו מחזיר בשל חברו מחזיר כך הדין לענין פריקה וטעינה שכל שבשלו פורק וטוען כך בשל חברו פורק וטוען וזקן ואינה לפי כבודו פטור בה:

אע"פ שהתרנו את הרצועה שכל שאינה לפי כבודו אינו טעון להחזיר או לפרוק ולטעון מ"מ ראוי לכל אדם לנהוג קלות ראש בעצמו בענינים אלו ולהכנס בשלמות המדות לפנים משורת הדין דרך הערה אמרו לא חרבה ירושלם אלא מפני שהעמידו בה דבריהם על דין תורה ולא היו עושין לפנים משורת הדין:

מעשה באחד מגדולי החכמים שהיה הולך בדרך ומצא אחד ומשוי של עצים על כתפו והשליכו על הקרקע ועמד ליפש ולסוף אמר לו שיטעון עמו ואע"פ שלא היה לפי כבודו לא רצה לסלק עצמו אלא שלקח המשוי ממנו בכדי שוויו והפקירו ולא עוד אלא לאחר שהפקירו קדם זה וזכה והתרהו פעם שניה לטעון עמו ולקחו פעם שניה והפקירו לכל אדם חוץ מזה שמא תאמר והיאך הפקר זה הפקר והלא אמרו שאם הפקיר לעניים לבד אינו הפקר עד שיפקיר לכל אדם בודאי הדין כך הוא אלא שהטעהו כדי שלא יחזור ויזכה בו ומ"מ דעתו היה בלבו להפקירו אף לזה שמא תאמר ומה הוצרך להפקירו יניחהו בחזקת שלו אפשר שעשה כן שלא להכשיל בני אדם ליטלו בגזלה ויש מקשין עוד והלא אין הפקר בפחות משלשה תרצו בתוספות ברביעי של נדרים שלא נאמר שלשה אלא בהפקר קרקע ויש שפרשוה דוקא בדבר שאין רצונו נודע לנו בכך הא כל שנודע רצונו והוכר אף ביחיד וכמו שאמרוה במסכת שבת בגיגית נר וקדרה לבית שמאי שהיו סוברים שאדם חייב על שביתת כלים בשבת ופרשוה כשהוא מפקירן וודאי בהפקר שבינו לבין עצמו הוא:

וכלל הדברים בענין זה לדעתי שהדבר שאין רצונו של אדם נודע בו ותלוי בדבור כגון מי שמפקיר איזה חפץ שבידו מצד רצונו בלא שום סבה שתהא נודעת לנו הוא ההפקר שצריך שלשה והפקר לכל ויש דברים שרצונו של אדם מתחדש בו מצד סבה אם מצד נדנוד עברה כגון נר וגיגית בשבת לבית שמאי אם לסבה אחרת כגון סבה זו שהוזכרה בסוגיא זו אם מה שהוזכר בנדרים בשמועת המדיר את חברו ואין לו מה יאכל והיה מהלך עמו בדרך שאם אין שם אחר (מתנהו) [מניחו] על גבי הגדר ואומר הרי הם מופקרים לכל אדם והוא שצריך הפקר אלא שנעשה אף ביחיד ומ"מ צריכה להפקר בפה ובדבור ובטול האמור בחמץ לדעת המפרש בו שהוא הפקר הוא ממין זה ופעמים אמרו

בו מבטלו בלבו מפני שלחומר איסורו עשו בו מחשבה כמעשה שאומר ומפקיר הוא וכן שדעת רבים חלה עליו והרבה מפרשים כתבוה כן בגיגית נר וקדרה לבית שמאי ולכל כיוצא בהם ויש דברים שאינו צריך אף לדבור אלא שמן הסתם הפקירו וזה חלוק להרבה פנים מהם מצד מיאוס הדבר על נפילתו או מצד טרח לקוטו או מצד פחיתות הדבר כמו שביארנו בראש הפרק ומהם מצד שמן הסתם הוא החזיק עצמו במסולק מאותו דבר אם מצד שחשבו כנאבד לגמרי אם מצד שחשב שכבר זכה בו אחר וממין זה נותן מתנה לחברו ומשבאת לידו אמר שאינה מתנה על הדרך שיתבאר בבבא בתרא פרק יש נוחלין שכל המחזיק בה זכה בה ואינה חוזרת לבעליה וכן שור הנסקל שנגמר דינו והוזמו עדיו שכל המחזיק בו זכה ואע"פ שאם העידו שרבעוהו בעליו והוזמו אינו הפקר טעם הדבר מפני שכיון שידעו בהם ששקר העידו לא נתיאשו מן ההזמה ולא הפקירו אבל כשהעידו שנגח הרי הבעלים חושבים שאמת העידו ונתיאשו מן ההזמה והפקירו ועיר הנדחת שהוזמו עדיה שכל המחזיק זכה ואע"פ שהם יודעים שלא חטאו ושקר העידו טעם הדבר הואיל ונעשית נדחת ברובה כל אחד חושב שהודח רובה אע"פ שיודע בעצמו שלא הודח וזה שאמרו בפרק הגוזל אדעתא דאריה אפקריה אדעתא דכולי עלמא לא אפקריה טעם הדבר שהבהמות הצלתן מצויה ואין חיה רעה בכל לילה ולילה ואין אדם מסלק עצמו הימנה כל כך ואינו הפקר גמור זהו הנראה לי בענין זה וילמד סתום מן המפורש:

המשנה השתים עשרה והיא מענין החלק השני שיש מציאות שלא נגדרו בשם אבדה ואינו צריך לחזר אחריה ומתוך שדבר בענין זה למעלה בדברים שאין בהם רוח חיים ובעופות המקשרים השלים הענין במשנה זו בבהמות ונכתבה שלא במקומה ואמר איזה היא אבדה מצא חמור ופרה רועים בדרך אין זו אבדה חמור וכליו הפוכים ופרה רצה בין הכרמים הרי זה אבדה אמר המאירי איזה הוא אבדה ופרשו בגמרא איזהו כלל שבאבדה בבעלי חיים שיכיר המוצא שהיא אבדה ויזקיק עצמו להשבתה מצא חמור או פרה רועים בדרך אע"פ שאין שם מרעה הראוי אין זו אבדה שהרבה פעמים יוצאה בהמה לרעות את עצמה אף במקומות שאין שם מרעה הראוי ובעלים יודעים ואין מקפידין ופרשו בגמרא שאם מצאה כן בלילה אף שעה אחת אבדה היא ואם ביום אפילו כמה אינה אבדה אבל אם מצאה באשמורת הבקר קודם יציאת רוב הבהמות או בערבין לאחר כניסתן הדבר תלוי בזמן שלשה ימים שאם מצאה שלשה ימים רצופים ולא עוד אין זה אבדה מקרה הוא שנזדמן יתר משלשה הרי זו אבדה מצא חמור וכליו הפוכים כגון שהיה אכף שלו

הפוך כנגד כרסו או צדו אבדה גמורה היא ונוטל ומכריז אפילו ביום ואפילו במרעה פרה ורצה בין הכרמים ר"ל שאינה רועה הרי זו אבדה:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא להשלמת ענין זה כך הוא:

כבר ביארנו במשנה חמור או פרה רועים בדרך על איזה צד היא אבדה ועל איזה צד אינה אבדה היו רצים בדרך שלא ברעייה אם היתה מגמת מרוצתה לצד הדרכים הרי זו אבדה ואם פניה כלפי העיר אין זו אבדה:

דף לא.

היו רועים בין הכרמים אין זו אבדה ומ"מ אם היה הכרם מבעלי דת ואמונה מחזירין אותה מצד אבדת הכרם היתה מעובדי האלילים שאין אנו מצווים בהחזרתה אם הוא במקום שהניזק יכול להרוג המזיק הנמצא ברשותו מחזיר מצד אבדת גופה שמא יבא בעל הכרם ויהרוג את הבהמה ואם הוא במקום שאין רשאי להרוג אלא בהתראה אינו זקוק להחזיר שאם תמצא לומר שמא התרה הרי בעל הבהמה מפסיד על עצמו ואבדה מדעת היא:

היתה ברשות הרבים ואינה רועה ולא רצה יתבאר למטה שאם חוץ לתחום נוטל ומכריז בתוך התחום אין זקוק לה:

מצא טלית או קרדום באיסטרטיא וכיוצא בה נוטל ומכריז בצד הגדר אין זה אבדה לא סוף דבר במה שנמצא בדרך מצד נפילה ותעייה שאדם חייב להציל ולהחזיר אלא אף כל צד שרואה נכסי חברו באין לידי הפסד והוא יכול להצילן חייב ראה מים שוטפין ובאים הרי זה גודר בפניהם שלא יכנסו לקרקע של חברו הן שהיו שם עמרים הן שלא היו שם שאף לפחיתת הקרקע יש לו לחוש ולהציל לכל אבדת אחיך לרבות אבדת קרקע וכל כיוצא בזה בדין:

המשנה השלש עשרה והוא מענין החלק החמישי החזירה וברחה החזירה וברחה אפילו חמשה פעמים חייב שנא' השב תשיבם היה בטל מסלע לא יאמר לו תן לי סלע אלא נותן לו שכרו כפועל בטל אם יש שם בית דין מתנה עמו בפני בית דין ואם אין בפני מי מתנה שלו קודם אמר הר"ם כפועל בטל ר"ל כפועל שבטל ממלאכתו שבטל ממנה והשב מקור וידוע אצל כל בעלי הלשון כי המקור נופל על המעט ועל הרוב תאמר שמרתי לפלוני שמור ותאמר שמרתי פלוני ופלוני שמור ולפיכך מורה השב שחייב להחזיר פעמים רבות וכמו כן הקם תקים שלח תשלח ועזוב תעזוב וזולתם מן המקורות:

אמר המאירי החזירה וברחה אפילו ארבעה וחמשה פעמים והוא הדין לכמה חייב להחזיר שנא' השב תשיבם ופי' בגמרא השב אפילו מאה פעמים במשמע:
היה בטל מסלע ר"ל שראה אבדת חברו שוה כמה סלעים ולא חס על בטול מלאכתו והחזירה ונמצא בטולו עולה לסלע אינו נותן לו סלע אלא שכרו כפועל ופירשו בגמרא כפועל בטל ר"ל שאם היתה מלאכה שלו כבדה ובעלת עמל גדול שמין כמה אדם רוצה להפחית משכרו במלאכה כזו למלאכה קלה כהליכה עם האבדה ממקום שהיא לבית בעליה ומנכה משכר בטולו כשיעור זה ואם הוא טוען שאינו רוצה בכך שכל המלאכות קלות בעיניו ורוצה בזו ששכרה גדול ואע"פ שטרחה מרובה אינו נאמן בטלה דעתו אצל כל אדם ואע"פ שבזה בא בחביתו של יין וזה בא בכדו של דבש והציל בעל היין את דבשו של חברו ושפך את יינו אין לו אלא שכרו ולא דמי יינו טעם הדבר מפני שלא נתחייב בכך ולא עוד אלא שהיה לו להתנות ויש מפרשים כפועל בטל של אותה מלאכה כגון שיש זמנים בשנה שבעלי מלאכה זו טרודים ויש להם בתפירת בגד זה סלע ויש זמן בשנה שאין טרדא לאומנות זו ואין לו בתפירת בגד זה אלא שקל ואמר שאף אם הוא עכשו בזמן הטירדא אינו נותן לו אלא כזמן הפנוי הואיל ומ"מ לא התעמל כל כך:
ואם יש שם בית דין כלומר שמגלה דעתו קודם שילך אחריה שאינו רוצה להתבטל ממלאכתו אא"כ מעלין לו שכר הראוי להעלות ממלאכתו ואין שם בעל האבדה שיתנה עמו ויש שם שלשה שהם בית דין בכל מקום ורשאין לגמור את הדין עד שאין בעל האבדה יכול אחר כן לסרב בדבריהם הרי זה מתנה בפניהם ודבריהם קיימין הא שנים אין דבריהם קיימין ובעל אבדה יכול לסרב הא אם התנה עם בעל האבדה דבריו קיימין ואם אין שם בית דין ולא בעל האבדה או שבעל האבדה לשם ואין שם עדים שיהו מעידין לו ואינו מאמינו שלו קודם ואין מטריחין אותו לבטל ממלאכתו על הספק:
זהו ביאור המשנה וכולה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף לא:

כבר ביארנו על מלת השב שפירושה אפילו מאה פעמים אם כן למה נאמר תשיבם ללמד על המוצא אבדה שאע"פ שלא החזירה בביתו של זה הואיל והחזירה לרשות הבעלים ובמקום המשתמר יצא ידי חובו הן ביתו הן גינתו הן חורבתו כל שהוא מקום המשתמר וכל שהחזירה למקום המשתמר שלו אע"פ שלא הודיע לבעלים נפטר ואם נגנבה או נאבדה אח"כ אינו חייב בה שאין החזרת אבדה צריכה דעת בעלים כגנב וגזלן או אחד מארבעה שומרין שאם השיבו ולא הודיעו ומתה או נגנבה שהן חייבים באחריותה

החזירה למקום שהבעלים נכנסין ויוצאין שם תמיד אם בשחרית שדרכן של בעלים להיות בבתיהם ולצאת לשם ורואין אינו צריך להטפל בה עוד הא בצהרים לא הועיל ודבר זה רבותי פירשוה אף בבעלי חיים וגדולי המחברים חולקין בה וכבר כתבנוה בפרק הכונס:

כשם שבארנו במלת השב שמשמעה אפילו מאה פעמים כך מה שנאמר בשלוח הקן שלח תשלח פירשו בו שלח אפילו מאה פעמים ואם שלחה והחזירה אפילו מאה פעמים חייב בה ואם כן למה נאמר תשלח ללמד שאפי' היה צריך בה לדבר מצוה כגון לטהר בה את המצורע אין שלוחה נדחה בשום פנים וכבר בארנוה במקומו:

אף מה שנאמר הוכח תוכיח הוכח אפילו מאה פעמים ר"ל שאם הוכיח ולא קבל אפילו מאה פעמים חייב לחזור ולהוכיחו אם כן למה נאמר תוכיח ללמד שאפילו תלמיד שראה ברבו דבר שאינו הגון צריך להוכיחו:

במסכת שבת התבאר שכל שיש בידו להוכיח ולא הוכיח הרי הוא נתפס על עונותיו של אותו החוטא אם בידו למחות על אנשי ביתו ולא מיחה נתפש על אנשי ביתו באנשי עירו ולא מיחה נתפש על אנשי עירו בכל העולם כולו ולא מיחה נתפש על כל העולם כלו והרי הוא חייב להוכיח ולא יתירא אע"פ שיארעהו איזו סבה או היזק על זה מוטב שיאמרו שהוא שנוי להם על שהוא מוכיחם משיאמרו שהוא אהוב להם על שסובל להם מעשיהם הרעים דרך הערה אמרו במסכת כתבות ק"ה ב' האי צורבא מרבנן דרחמי עליה בני מאתיה משום דלא מוכח להו במילי דשמיא ומ"מ ראוי לו להוכיח בינו לבין עצמו על צד שלא יתבייש זה בדבריו וראוי לנוכח שלא ישנא את מוכיחיו אלא שיהא מוסיף אהבה עמו בכך דרך הערה אמרו במסכת ערכין ט"ז ב' אמר ר' יוחנן מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה לקה עקיבא בן יוסף על ידי [שהייתי] קובל עליו לפני רבן גמליאל וכל שכן שהוסיף בי אהבה:

ראה תלמיד זה שאין דבריו מקבלין בעירו אף לאחד מהם יניח להם ויקיים בהם משל הנאמר ליזלו בתר שבקייהו בפי' אמרו במסכת יבמות ס"ה ב' כשם שמצוה לאדם לומר דבר הנשמע כך מצוה עליו שלא לומר דבר שאינו נשמע שנא' אל תוכח לץ פן ישנאך היה מוכיח והיו הנוכחים מעיזים להכותו הרי זה מניחם ויעשו מה שלבם חפץ ולא סוף דבר הכאה אלא עד קללה ר"ל מכיון שמקילין אותו ומקללין על תוכחותיו הרי זה מניחם ויש אומרים אף בנזיפה ואמרו שם ושלשתן מקרא אחד דרשו ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות ויטל שאול את החנית עליו להכותו מאן דאמר עד הכאה דכתוב להכותו מאן דאמר עד קללה דכתוב לבשתך ולבשת ערות אמך ומאן דאמר עד

נזיפה דכתוב ויחר אף שאול ואע"פ שנאמרה שם הכאה וקללה מתוך חבתו של יונתן לדוד מסר עצמו ביתר מדאי ואין זו מדת כל אדם וכן הדברים נראין:

אף לענין פריקה נאמר עזוב תעזוב עזב אפילו מאה פעמים ר"ל שאם פרק עמו וחזר וטען וחזרה הבהמה ונפלה תחת משאה חייב לפרוק ולטעון פעם אחרת אפילו מאה פעמים תעזוב למה נאמר ללמד שאפילו אין הבעלים עמו חייב לפרוק וכן הדין בטעינה אלא שהפריקה בחנם והטעינה בשכר כמו שיתבאר:

מות יומת המכה הנאמר ברוצח אין לי אלא במיתה הכתובה בו והוא סיף מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל שיכול להמיתו ת"ל יומת מ"מ וכן בעיר הנדחת שנא' שם הכה תכה ללמד שאם אי אתה יכול להמיתן במיתה הכתובה בהם תהא ממיתם בכל שאתה יכול:

השב תשיב לו את העבוט אין לי אלא משכנו ברשות בית דין שקבל עליו בבית דין ושלחו שם למשכנו שהרי מקרא זה ר"ל והאיש אשר אתה נושה בו התבאר במקומו שענינו בשליח בית דין וכן הדין שמכיון שבית דין משכנוהו אין כאן חשש שמעכבה הוא אצלו אלמלא מקרא כתוב או שדעת בית דין כך הוא ר"ל שיהא מחזירה בכל יום אבל משכנו שלא ברשות מנין ת"ל תשיב מ"מ בין בכסות יום בין בכסות לילה:

פתוח תפתח את ידך אין לי אלא לעניי עירך לעניי עיר אחרת מנין ת"ל תפתח מ"מ:

נתון תתן לי אין לי אלא מתנה מרבה כגון שהיה עשיר אבל מי שאינו עשיר ואין בידו ליתן אלא מתנה מועטת מנין ת"ל תתן מ"מ פרשו במקום אחר שאף המתפרנס מן הצדקה חייב לעשות ממנה צדקה לאחר:

עני שלא רצה לקבל מתנות מערימין עליו ונותנין לו דרך הלואה ומ"מ דוקא שאין לו ואינו רוצה ליטול אבל יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לו:

הענק תעניק לו האמור בעבד עברי אין לי אלא נתברך הבית בגללו לא נתברך בגללו מנין ת"ל תעניק מ"מ אם כן למה נאמר אשר ברכך לפי הברכה תן לו כמו שיתבאר במקומו:

שתפין שיש להם עסק בשתוף או פירות או כל דבר שצריך שומא בחלוקתו ובא האחד לחלוק שלא מדעת חברו חולק בפני שלשה ואפילו הדיוטות ומ"מ צריך שיהו בקיאים בשומא ואם חלק בפחות משלשה לא עשה כלום ומ"מ יתבאר במסכתא זו שאם הוא דבר שאין צריך שומא כגון מעות הרי הם כחלוקים וחולק שלא בבית דין ומניח חלק חברו בבית דין ובלבד שיהו כלם מטבע אחד וכלם חדשים או ישנים הא אם היו מקצתן מטבע אחד ומקצתן מטבע אחר או מקצתם חדשים ומקצתם ישנים ואין צריך לומר מקצתן יפות ומקצתן רעות הרי הן כפירות ודברים הצריכים שומא:

דף לב.

חלק בפני שלשה וחברו כופר בה ואין שם הבית דין כלל שנדע זה על פיהם הרי זה צריך להביא שנים מן השלשה שיעידו שחלק בפניהם ושלישי עמהם או שנים מן השוק שיעידו שחלק בפני שלשה:

אלמנה יש לה רשות למכור למזונותיה מנכסי בעלה אפילו קרקע ואפילו שלא בבית דין מומחין ובלבד בשלשה הדיוטות בקיאין בשומא ואם מכרה בינה לבין עצמה אם שוה בשוה מכרה הרי מכרה קיים וכשירצו היורשין להשביעה אין מחשבין עמה בבית דין על ספוק מזונותיה ועל מעשי ידיה וכן משביעין אותה שלא מכרה ביתר ממה ששמו לה ואם מוכרת לכתובתה נשבעת על כתובתה בבית דין שלא נפרעה בכלום ומוכרת אף שלא בבית דין מומחין אלא בשלשה הדיוטות נאמנין ובקיאין בשומא ואם מכרה בינה לבין עצמה אם שוה בשוה מכרה קיים ונשבעת אחר מכירה ליתומים אם רצו שכדין מכרה לדעת קצת וכן אם מכרה ביתר ממה ששמו לה ודברים אלו יתבאר עיקר שלהם במסכת כתבות בע"ה:

המשנה הארבע עשרה והיא מעורבת קצתה מן החלק השני בצדדין שאינן בכלל אבדה וקצתה מענין החלק החמישי בצדדין הפוטרין בהשבת אבדה ואמר על זה מצאה ברפת אינו חייב בה ברשות הרבים חייב בה אם היתה בבית הקברות אל יטמא לה אמר לו אביו הטמא או שאמר לו אביו אל תחזיר לא ישמע לו אמר הר"ם כבר ידעת כי פרישות הכהן או הנזיר מן הטמאה הוא עשה ולא תעשה נאמר בכהן וקדשתו ונאמ' בנזיר קדוש הוא וזו מצות עשה ונאמר בכהן לנפש לא יטמא ובנזיר נאמר ועל כל נפשות מת לא יבא והחזרת האבדה עשה בלבד והוא מה שנאמר השב תשיבם לאחיך ומעיקרנו אין עשה דוחה את לא תעשה ועשה ואמ' רחמנא איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו כלכם חייבין בכבודי ולכן אינו חייב בכבוד אב ואם אם אמרו לעבור על מצוה מן המצות:

אמר המאירי מצאה ברפת אינו חייב בה ופרשוה בגמ' ברפת שאין יציאת הבהמה משם ותעייתה מצויה כל כך כגון שאינה יכולה לצאת משם בריוח ומתוך כך אינו חייב בה אע"פ שיכולה לצאת בדחק ואע"פ שזה הרפת חוץ לתחום ברשות הרבים חייב ליטפל בה אע"פ שאינה רצה ופירשו בגמ' דוקא שהוא חוץ לתחום:

היתה בבית הקברות לא יטמא לה כמו וביארנו אמר לו אביו הטמא או שאמר לו אל תחזיר לא ישמע לו ואע"פ שהוקש כבודו לכבוד המקום שאין לך לכבדו להקל בכבוד שמים בפירוש אמרו איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו כלכם חייבין בכבודי:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו:

המשנה החמש עשרה והוא מענין החלק החמישי במה שנתגלגל בו לעניני פריקה וטעינה פרק וטען פרק וטען אפילו ארבעה וחמשה פעמים חייב שנא' עזוב תעזוב עמו הלך וישב לו ואמר הואיל ומצוה עליך אם רצית לפרוק פרוק פטור שנאמר עמו ואם היה זקן או חולה חייב מצוה מן התורה לפרוק אבל לא לטעון ר' שמעון אומר אף לטעון ר' יוסי הגלילי אומר אם היה עליו יותר ממשאו אין זקוק לו שנא' תחת משאו והוא יכול לעמוד בו אמר הר"ם ומצוה מן התורה לפרוק בחנם ולטעון בשכר ור' שמעון אומר זה וזה בחנם ואין הלכה לא כר' שמעון ולא כר' יוסי ומן המבואר שמה שאמ' זקן או חולה הוא שב לבעל המשא ומה שאמר חייב ר"ל כי הפוגע בו חייב שיפרוק המשא הוא לבדו ולא יטריח לבעל המשא שיפרוק עמו אם הוא חלש הגוף:

אמר המאירי פרק וטען אפילו ארבעה וחמשה פעמים חייב פי' הפריקה היא כשהבהמה רובצת תחת משאה והטעינה כשנפל המשוי בדרך ואין שני להקימו עם הבעלים וחייב בזה אפילו מאה פעמים כמו שבארנו למעלה עזוב אפילו מאה הקם אפילו מאה ולא נאמר תעזוב או תקים אלא ללמד שאם מצאה רבוצה ואין בעלים עמו פורק וחוזר וטוען:

הלך וישב לו כלומר שהיתה בהמה זו רבוצה והיה בעליה עז פנים והלך וישב לו ואמר לזה שפגע בו הואיל ועליך מצוה אם רצית לפרוק פרוק פטור ועל זה נאמר עמו ואם היה זקן או חולה ר"ל בעל הבהמה זקן או חולה ואין בו כח לעזור ואינו עושה כן מתוך עזות אלא מתוך חולי או זקנה חייב זה לפרוק ולטעון עמו לבדו:

מצוה מן התורה לפרוק פירשו בגמרא לפרוק בחנם מתוך שיש כאן צער בעלי חיים אין משהין להתנות על השכר אבל לא לטעון ר"ל לא לטעון בחנם אלא בשכר והרי זה עושה מצוה ונוטל שכרו ומ"מ פריקה בחנם יש אומרים דוקא למי שאינו מתבטל ממלאכה אבל עוסק במלאכה יש לו שכר בטולו ולא יראה לי כן לא נאמרה אותה משנה אלא להשבת אבדה שהוא בטול גדול ר' שמעון אומר אף לטעון פירוש אף לטעון בחנם ואין הלכה כדבריו ר' יוסי הגלילי אומר אם היה עליו יותר ממשאו הראוי לו אין זקוק לה הואיל ויש כאן פשיעת בעלים ואין הלכה כדבריו אלא אף ביתר ממשא הראוי:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שכתבנו הלכה היא אלא שיש בענין הלך וישב לו תנאי כמו שיתבאר ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף לב:

ממה שראינו במשנתנו שהחמירה תורה בפריקה יותר מבטעינה למדנו על צער בעלי חיים שאנו מוזהרים עליו מן התורה בכל מקום ואע"פ שפשוטו של מקרא לא ראינו

בו חלוק בין פריקה לטעינה מ"מ כבר כתבה תורה בפירוש לא תחסום שור בדישו ויש חולקין לפסוק צער בעלי חיים דרבנן ומביאין ראיה לדבריהם ממסכת שבת פרק מי שהחשיך שנאמר שם שהוא מדרבנן ומ"מ גדולי הפוסקים פסקו בפרק מפנין שהוא דאוריתא והוא שאמרו שם בהמה שנפלה לאמת המים בשבת מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ואם עלתה עלתה בטול כלי מהיכנו דרבנן וצער בעלי חיים דאוריתא ואתי דאוריתא ודחי דרבנן אחר שכן מה שאמרנו במשנה הלך וישב לו ואמר לו הואיל ועליך מצוה אם רצית לפרוק פרוק פטור לא פטור לגמרי אלא שהפריקה עם בעלים בחנם ואם הבעלים לשם ואינו רוצה לעזור מתוך עזות שבו פטור הלה מלפרוק בחנם אבל מצוה עליו לפרוק ונוטל שכר מעתה אפילו היתה בהמה זו מעובדי האלילים שאין אנו מחוייבין להם מצד עצמן ומשוי שעליה שלהם לענין פריקה פורקין לו מצד צער בעלי חיים ואפילו היתה טעונה יין נסך אבל לענין טעינה בהמה שלו ומשאוי שלו פטור בהמה שלו ומשאוי של ישראל אם החמר ישראל חייב משם צערו של ישראל ואם החמר מהם פטור בהמה של ישראל והמשאוי מהם אם החמר ישראל חייב ואם החמר מהם פטור:

היה אוהבו לפרוק ושונאו לטעון אע"פ שהפריקה חמורה מצוה להקדים את שונאו כדי לכוף את יצרו ומ"מ דוקא שונאו ישראל והדומים להם אבל אם היה מעובדי האלילים אין זקוק לו לטעינה אא"כ חושש לאיבה ולהטעינה יין נסך מיהא אין זקוק לה שאין כאן איבה היו שניהם אוהבים או שניהם שונאים מצוה לפרוק תחלה וכל שכן ישראל לפרוק ונכרי לטעון:

דף לג.

אין הפרש בבהמה זו בין שרבצה במקרה בין שדרכה בכך תמיד אלא כל שרבוצה תחת משאה מצוה בפרוקה על הדרך שביארנו:

מאימתי אדם חייב בפריקה וטעינה לא משיראהו מרחוק אלא ראייה שיש בה פגיעה שיערו חכמים אחד משבעה ומחצה במיל והם מאתים וששים ושש אמות ושני שלישי אמה והוא שיעור ריס האמור בתלמוד:

פרק וחזר וטען צריך לילך אחריו עד פרסה אא"כ אמר לו בעל המשאוי שאינו צריך לו ואם הניחו לילך הרי זה נוטל שכרו נמצא שהפורק אינו רשאי להניחו אחר פרוקה ולילך אלא ממתין לו עד שיטעון ועוזרו בטעינה ואם רצה בעל המשאוי הולך אחריו אלא שהטעינה וההליכה נוטל עליהם שכר:

במקום אחר התבאר שהחמרים שרגליו של אחד רעועות אין חבריו רשאין להניחו אלא הולכין לאטו כדי שלא יניחוהו יחיד אחד טעון ואחד רוכב ודחקן הדרך מעבירין זה הרוכב מפני הטעון טעון וריקן או אף רוכב וריקן מעבירין את הריקן שניהם על צד אחד עושין פשרה ביניהם:

המשנה השש עשרה והכוונה לבאר בה ענין החלק הששי במי שמצא שתי אבדות על איזה מיטפל תחלה ואמר על זה אבדתו ואבדת אביו שלו קודמת אבדת אביו ואבדת רבו אבדת רבו קודמת לשל אביו שאביו מביאו לחיי העולם הזה ורבו שלמדו תורה הביאו לחיי העולם הבא אם היה אביו שקול כרבו אבדת אביו קודמת לשל רבו היו אביו ורבו נושאין משאוי מניח את של רבו ואחר כך מניח את של אביו היו אביו ורבו בבית השבי פודה את רבו ואחר כך פודה את אביו ואם היה אביו תלמיד חכם פודה את אביו ואחר כך פודה את רבו אמר הר"ם דע כי אפילו לא פירש לו זולתי דבר אחד מהמשנה נקרא רבו אבל אינו חייב להקדימו ולכבדו יותר מאביו במה שנזכר באבדה ובשביה ולפרוק אלא אם כן היה רבו מובהק והוא שתהיה רוב חכמתו ממנו והרמז מן התורה שיש לאדם להקדים עצמו על זולתו הוא דאמ' רחמנא אפס כי לא יהיה בך אביון כאלו אמר אין אתה חייב להסיר רעה מאחר אלא בשלא יבא לך כעין אותה רעה שהסירות ממנו כי אם תהיה בענין שאם תתן לאביון די מחסורו תשוב אתה כמהו אינך חייב לתת לו וזהו שאמרו לו שלך קודם לשל אדם:

אמר המאירי אבדתו ואבדת אביו או רבו אבדתו קודמת וכל שכן באבדת שאר בני אדם ומ"מ אם היה יכול להחזיר את שתיהן חייב להחזיר אבל כשאין יכול להחזיר את שתיהן שלו קודמת ואם קדם והציל את של חברו ואבד את שלו אין לו אלא שכרו כמו שביארנו בבבא קמא:

אבדת אביו ואבדת רבו אבדת רבו קודמת שאביו הביאו לחיי העולם הזה ורבו שלמדו תורה הביאו לחיי העולם הבא ודוקא רבו שלמדו בחנם ואם היה אביו רבו של אביו קודמת שאי אפשר לאביו חכם שלא למדו ונמצא אביו ורבו וכן הדין באביו ורבו שהיו שניהם נושאים משאוי שפורק את של רבו ואחר כך של אביו ואם אביו שקול כנגד רבו פורק את של אביו תחלה אביו ורבו בבית השבי פודה את רבו תחלה ואם היה אביו תלמיד חכם פודה את אביו תחלה ורבו שאמרו דוקא רבו מובהק שרוב תורתו ממנו:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

כבר ביארנו על כלים הטמאים שמאחר שנשברו טהרו ומ"מ יש כלים חשובים כשנים ואע"פ שנטל האחד מקבל טומאה מצד האחר והוא שאמרו זומא ליסטרון שניטל כפה

טמאה מפני המזלג ניטל המזלג טמאה מפני הכפה ופירוש הדברים זומא ליסטרון הוא כלי שצדו האחד כף שמגיסין בו את התבשיל ומסירין הזוהמא לצד אחד והוא ענין זומא ליסטרון כלומר שמניח זוהמת התבשיל לצד אחד וצדו האחר הוא מזלג למשוך בו הבשר ואמר שאע"פ שנטל האחד לא נפקע שם כלי ממנו ומיטמא מצד חברו:

תלמידי חכמים שבבבל עומדין זה מפני זה ומקרעין זה על זה ולענין אבדה במקום אביו אין מחזירין עד שיהא רבו מובהק אבל לענין קריעה אפילו אינו מובהק אחד מגדולי החכמים קרע על אחד מחבריו שלמדו אחד יורד לאמת השחי ואחד פותח כיון והוא נאמר במסכת תמיד על הנכנסין שחרית לפתוח דלתות ההיכל על שני פשפשין ר"ל שני פתחים קטנים שהיו לו לשער הגדול אחד מימינו ואחד משמאלו והיו לאחד מהם שני מפתחות אחד פותח מיד ר"ל שהיה המנעול באמצע הדלת ולא היה צריך בו להשפיל ידו ואחד שהיה המנעול בתחתית הדלת עד שהיה מכניס ידו עד שחיו ופותח כמו שביארנו במסכת תמיד:

תלמיד שהיה רבו צריך לו כגון שהיו בידו שמועות מפי אחרים לא נפקע דין תלמיד ממנו בכך והרי זה מקדימו לפני אביו בחזרת אבדה על הדרך שביארנו:

העוסק במקרא מדה שאינה מדה במשנה מדה ונוטלין עליה שכר בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו ולא אמרו הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד אלא בימי רבי שחבר המשניות ורצו לכבדו:

דף לג:

אע"פ שכל בני אדם צריכין לפשפש במעשיהם ולהזהר בעברות תלמיד חכם ראוי להזהר ביותר והוא שאמרו תלמידי חכמים שגגות נעשות להם כזדונות עמי הארץ זדונות נעשות להם כשגגות הוא שאמרו הוי זהיר בתלמוד ששגגתו עולה זדון ר"ל שאם טעה בהוראה אין יכול לומר שוגג הייתי דרך צחות אמרו שמעו דבר יי' החרדים את דברו אלו תלמידי חכמים אחיכם אלו בעלי מקרא שונאיכם אלו בעלי משנה מנדיכם אלו עמי הארץ שמא תאמר אבד סברן תלמוד לומר ונראה בשמחתכם והם יבושו עובדי האלילים יבושו וישראל ישמחו:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

המפקיד אצל חברו וכו' כונת הפרק לבאר עניני הפקדונות בעניני שמירתן וחסרונם וריוח או הפסד הבא לו על ידיהן והוא החלק השני שבמסכתא כמו שכתבנו בראש הספר ורוב הפרק יסוב על ששה ענינים הראשון בנפקד שנגנבה ממנו בהמה ונמצא

הגנב הקנס למי אם לנפקד אם לבעלים שיש צדדין שהוא של נפקד ויש צדדין שהוא של בעלים וביאר איזה לנפקד ואיזה למפקיד ויתגלגל בתוכו דין שומר שמסר לשומר אחר השני כשהנפקד קבל שני פקדונות ואירעה מחלוקת בין המפקידים והוא נבוך על כך השלישי בפקדון המקבל איזה הפסד ברשותו כגון תבואה וכיוצא בה אם ימי הפקדון מתארכים היאך יעשה ממנו וכשהוא מחזיר כיצד ילקה מפקיד באותו הפסד הרביעי על איזה צד נעתקה ממנו תורת שמירה ונעשה גנב או גזלן באותו דבר שנמסר לו החמישי בעניני שמירתן וחיוב תשלומיהן כשלא נשמרו כראוי ושמירה הראויה לכל הפקדונות הששי בענין שליחות יד ר"ל שאם שלח יד או חשב לעשות כן אם חיוב שמירה מתוספת עליו אם לאו וכן אם הוקרה או הוזלה או יש בה שבח אחר על איזה הוא מחזיר זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו הרבה דינין כמשפט סוגית התלמוד כמו שקדם:

והמשנה הראשונה ממנו אמנם תיוחד להתחיל בביאור עניני החלק הראשון והוא שאמר המפקיד אצל חברו בהמה או כלים ונגנבו או שאבדו שילם ולא רצה לישבע שהרי אמרו שומר חנם נשבע ויוצא נמצא הגנב משלם תשלומי כפל טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה ולמי משלם למי שהפקידו אצלו נשבע ולא רצה לשלם נמצא הגנב משלם תשלומי כפל טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה למי משלם לבעל הפקדון אמר הר"ם הודיענו כי אין בין בהמה שיש בה תשלומי ארבעה וחמשה או כלים שאין בהם אלא תשלומי כפל הואיל ושלם זכה בכפל ואמרו שלם ולא רצה לישבע ואפי' לא שלם אלא שאמר בבית דין הריני משלם והחזיר הדבר הגנוב אחר כן הרי הוא ברשותו:

אמר המאירי המפקיד אצל חברו בהמה או כלים וכו' כבר ידעת בדיני ארבעה שומרין שהשומר חנם פטור על הכל חוץ מן הפשיעה ושומר שכר או שוכר נתחייבו על הפשיעה כשומר חנם ונתוסף עליהם חיוב גנבה ואבדה והשואל נתחייב בפשיעה וגנבה ואבדה כחבריו ונתוסף עליו חיוב אונסין חוץ ממתה מחמת מלאכה נמצא שאף שומר חנם יש לו צד חיוב והוא הפשיעה ושאף השואל יש לו צד פטור והוא מתה מחמת מלאכה וצריך שתדע שכל שומר הרוצה לפטור את עצמו נשבע וכולל בשבועתו שלשה דברים הראשון ששמרה כדרך השומרים ר"ל שלא פשע בה אלא שאירעה כך וכך ופורט מה שאירע לה והשני שאינה ברשותו והשלישי שלא שלח בה יד קודם המקרה שאירעה וכשזה השומר מתחסד לשלם אע"פ שרשאי לפטור את עצמו אין כאן עיקר שבועת השומרים שהיא על הפשיעה ועל השליחות יד ומ"מ יתבאר בגמ' שנשבע הוא שאינה ברשותו אלא שכך וכך אירע לה שמא עיניו נתן בה ומתחסד לשלמה:

ויש אומרים ששבועה שאינה ברשותו אין לה מקום אלא בזמן שהוא מחייב עצמו לשלם שאם הוא פוטר עצמו הרי הוא נשבע על מה שאירעה וממילא יכלול בה שאינה ברשותו וכן הדברים נראין ומ"מ אפשר להכריע שדוקא בנאנסה אבל בנגנבה או נאבדה שמא חזרה לרשותו אח"כ:

ונשוב לדברינו והוא שאמר עכשו המפקיד אצל חברו בהמה או כלים והרי הוא שומר חנם ונגנבו או אבדו והרי שהיה רשאי לפטור עצמו בשבועת השומרים ושלם ולא רצה לישבע ופירשו בגמ' לאו דוקא שלם ממש אלא שאמר הריני משלם אע"פ שהייתי רשאי לפטור את עצמי בשבועת השומרים ואיני רוצה לישבע ואע"פ שמ"מ הוא נשבע שאינה ברשותו מ"מ אומר שאינו רוצה להרבות בשבועות ולא עוד אלא שאינו רוצה בעיקר שבועת התורה הרי זה זכה מיד בריוח הבא על ידי גנבה זו והוא הדין לשומר שכר בנאנסה על ידי ליסטים מזויין שהיא טענה הפוטרת ויש שם כפל כמו שהתבאר ואמירה זו מיהא שעל ידה זוכה בכפל יראה דוקא באמר בבית דין ואבדו האמור כאן לאו דוקא שאין כפל באבדה על כפל הבא על ידי גנבה הרי הוא שלו הואיל והמציא עצמו שלא להפסידו אף הוא הקנה לו הקנס מיד לפיכך אם נמצא הגנב משלם כפל או ארבעה וחמישה לנפקד ומ"מ יתבאר בגמרא שאם חזרה הבהמה עצמה לבעליה חוזרין עמה גיזותיה וולדותיה שאין דעת המפקיד להקנות לשומר אלא שבח הבא מאליו לא שבח הבא מגוף הבהמה ומ"מ גזותיה וולדותיה שאנו מפרשים שהגנב מחזירן אינו כן במוחלט אלא יש צדדין שאינו מחזירן וכבר ביארנום בבבא קמא אלא שכשהוא מחזירן הרי הן לבעלים:

נשבע ולא רצה לשלם ואח"כ נמצא הגנב הרי הקנס למפקיד ואפילו לא נשבע עדין הואיל ולא המציא עצמו לשלם ומ"מ אם נשבע ונמלך אח"כ ושלם הואיל ולא נודע הגנב עדין זכה בכפל:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף לד.

זה שבארנו במשנה הטעם לזכיית הנפקד שמאחר שהמציא עצמו לפצותו מן ההפסד אף הוא מזכה לו קנס העתיד לבא ראוי לשאול והלא אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ואפילו הקנהו פירות העתידין לבא בדקל זה שהם עתידים לבא בלא ספק כל שכן במה שאין ביאתו ברורה כל כך שמא לא תגנב ואם תגנב שמא לא ימצא הגנב ואם ימצא שמא יודה בבית דין ויפטר מן הקנס ועל כרחך אתה צריך לומר שמשעת הפקדון הקנהו

שתהא משיכתו על דעת כך והרי לא בא לעולם תדע שמתוך שראו חכמים שנוח להם לבעלים שיהו בטוחים שלא להפסיד הקרן עשו הדבר כאלו מסרה לו על מנת כן שתהא משיכתו מקנה לו גוף הפרה מעכשו לכל שבח הבא שלא מגוף הפרה וכאלו אמר לו בפירוש לכשתגנב ותרצה ותשלמני תהא פרה זו קנויה לך מעכשו לכל עניני שבח הבא שלא מצד הבהמה ונמצא שקודם הגנבה נקנית לו הפרה שהיא בעולם:

ומ"מ כל כיוצא בלשון זה צריך שתהא הבהמה ברשותו באותה שעה עד שתקנה לו חצרו שאם היתה באגם היאך קנאה באותה שעה ואין שם שום זכיה ואם תאמר תקנה לו משיכה ראשונה שהרי נעשה כאומר משוך פרה זו לקנותה בשעה הסמוכה לגנבתה תדע שאף האומר לשון זה בפירוש ר"ל משוך פרה זו לקנותה לאחר שלשים יום לא יועיל אלו היתה באגם אא"כ היתה בביתו באותה שעה הא אם היתה בביתו קנאה הואיל ובידו להקנותה לו עכשו ומ"מ אם אמר לו מעכשו ר"ל משוך פרה זו לקנותה מעכשו ולאחר שלשים קנאה אפילו היתה עומדת באגם לאחר השלשים שזהו כמי שאומר משכה לקנותה מעכשו על מנת שתזכה בה לאחר שלשים והרי נתקיים התנאי ואם אמר משוך פרה זו ולא תקנה אלא לאחר שלושים יראה מדברי גדולי המחברים שלא קנאה אף אם היתה בביתו ובמסכת כתובות פרק נכסים פ"ב א' יראה כן בהדיא אא"כ אמר לו משוך פרה זו מעכשו ולא תקנה לך עד לאחר שלושים יום כלומר שלאחר שלושים יום תקנה לו למפרע מעכשו אבל בלא מעכשו לא ויש חולקים בה מכח סוגיא זו ואין מפרישין בין לקנותה לאחר שלשים ללא תקנה עד לאחר שלשים ומפרשים אותה של כתובות בדרך אחרת כמו שיתבאר שם:

ויש שואלין בלשון הזה והלא מאחר שאין כאן מעכשו אסמכתא היא ואפילו היתה בביתו היאך קנאה ותירצו שלא נאמר דין אסמכתא אלא במה שיש שם קצת גוזמא שהדעת נוטה שאלו עלה על דעתו שכן לא היה מקנה כגון שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו ואמר אם לא יפרע עד יום פלוני החזר לו שטרו ויגבה כל חובו שהדבר מוכיח שלא עשה כן אלא שהיה בוטח בעצמו לפרוע ולא גמר בלבו להקנותה אבל בזו אנן סהדי שאם נודע לו שנגנבה נוח לו להקנות כמה כפלים למי שיבטיחהו שלא להפסיד את שלו ואם כן אפילו עלה על דעתו שכן נוח לו בכך וגומר ומקנה ויש מתרצין שאין אסמכתא במקום שיש משכון והרי הבהמה משכון על הקנאתו ואע"פ שבמשכן לו בית משכן לו שדה חששו לדין אסמכתא אינו כן במשכון של מטלטלין ויראה מדבריהם שאם הניח משכון לחלוטין ר"ל אם לא פרעתיך עד יום פלוני יהא משכון קנוי בידך אע"פ ששוה כמה שקנאו:

מה שכתבנו בכאן בענין משוך פרה לקנותה לדעת גדולי המחברים שאין לשון עתיד מועיל כמו ושכתבנו בפרק ראשון אתה צריך לפרשו במשוך וקנה אלא שהדברים נראין שאף לקנותה מועיל וכמו שכתבנוה בשם תלמוד המערב בפרק ראשון:

לענין סוגיא מה שאמרו בסוגיא זו ואפילו ר' מאיר לא אמר אלא בפירי דקל דעבידי דאתו יש שואלים והרי ר' מאיר באחר שתתגיירי ותשתחררי ושימות בעליך ושתמות אחותיך ושיחלוץ ליך יבמיך ותרצו בה כגון ששמע ממנה שרוצה להתגייר ודעתם סמוכה על כך וכן בשחרור ששמע מן האדון כך ובמיתה כגון שראה אותם חולנים ובחליצה כגון שאינה הגונה ליבם ומ"מ אף הם חוזרין ושואלים זו של פירות דקל היאך ייחסם לר' מאיר והלא רב הונא הוא שאמרה במסכתא זו בפרק נשך ותירצו בה שמאחר שבשיטת ר' מאיר אמרה הוא תופשה כאלו אמרה ר' מאיר עצמו ובמסכת יבמות אמרו רב הונא כרב ורב כר' חייא ור' חייא כר' ור' כר' מאיר וכולהו סבירא להו אדם מקנה דבר שלא בא לעולם:

זה שבארנו במשנה שכל ששלם או שאמר הריני משלם זכה בכפל וביארנו הדבר במי שראוי ליפטר מצד טענתו אלא שלא רצה לישבע כגון שומר חנם שנגנבה ממנו או שומר שכר שנאנסה ממנו על ידי ליסטים מזויין שהוא פטור ויש שם כפל תדע שלא סוף דבר באלו אלא אף שומר שמחייב עצמו בטענתו הואיל ואלו רצה היה פוטר עצמו בטענת שקרות זכה בכפל מעתה שומר חנם שנגנבה ממנו בפשיעה ואמר פשעתי זכה בכפל שאלו רצה היה אומר נגנבה שלא בפשיעה שומר שכר שאמר נגנבה או נאבדה ונמצא שנגנבה זכה הואיל ואלו רצה היה אומר נאנסה שואל שאמר נאנסה ונמצא שנגנבה זכה הואיל ואלו רצה היה אומר מתה מחמת מלאכה ומ"מ שואל לא זכה באמירה לבד אא"כ שלם:

דף לד:

אמר תחלה איני משלם וחזר ואמר הריני משלם הן שלא נשבע לדין הן שנשבע ויצא פטור וחזר ואמר הריני משלם הואיל ולא נודע הגנב עדין זכה בכפל אמר הריני משלם וחזר ואמר איני משלם אלא שאשבע ואפטר הרי זה ספק אם מאחר שהקנהו כשאמר הריני משלם יפקע זכותו במה שאומר איני משלם ומ"מ רשאי הוא לחזור שכל שהוא מקבל על עצמו דבר שאינו מחוייב בו יכול לחזור אחר שלא קנו מידו אא"כ נגמר הדין במה שקבל עליו כמו שיתבאר בשלישי של סנהדרין בענין נאמן עלי אבא וכו':

אמר הריני משלם ומת ואמרו בניו אין אנו משלמין או ששלמו בנים או שאמרו הרי אנו משלמין אחר שאמר האב הריני משלם או אחר שאמר איני משלם או שילם הנפקד לבנים או שמת המפקיד או שאמר להם הריני משלם הן שנגנבה אחר שמת המפקיד הן שנגנבה בחיי אביהם אלא שלא אמר זה עדין הריני משלם שאם אמר כן בחיי האב אין כאן שאלה שבודאי זכה או ששלמו בנים לבנים כל אלו ספק:

אמר לו לשלם מחצה דרך פשרה כלומר הריני משלם כדי שלא תפסיד הכל או שאל שתי פרות ושלם את האחת על דרך זה במה שלא המציא עצמו לתשלומין אין ספק שלא זכה הא במה שהמציא עצמו מיהא לתשלומין הרי זה ספק:

שאל מן השותפין ושלם לאחד מהם ואין זה כשלם מחצה שהרי אין לשותף חלק בזה כלל והרי פרע הכל לזה וכגון שאמר לו פטור אני ומזמן לישבע אלא שאיני רוצה בכך שתפסיד על ידי והרי חלקך שלא לזכות בו האחר שהריני פוטר עצמי ונשבע גם לו גם לך אלא שחלקך אני מוותר הרי זה ספק אם זכה בכנגד חלקו של זה אם לאו ויראה מכאן שבעל חוב שנתחייב לשני שותפין ופוטר עצמו מן הדין ואומר לאחד הריני פורע חלקך שאין הלה יכול לתבוע חלק בה:

שותפין ששאלו ושלם אחד מהם חלקו שזהו שלם מחצה אלא שהם תשלומין גמורין אצל זה הרי זה ספק אם זכה מיהא זה ששלם:

שאל מן האשה פרת מלוג ושלם לבעל הרי זה ספק אם נקראו תשלומין לענין כפל הואיל והכפל לבעל שהרי פרת מלוג שנגנבה הכפל לבעל או שמא הואיל וגוף הבהמה לאשה אין תשלומי הבעל תשלומין הא שלם לה מיהא זכה בכפל אע"פ שאין הכפל שלה סתם הדברים אף הבעל מסכים על ידה להקנות הכפל לכל מי שיקבל אחריות הקרן ויש שמעמידה בולד פרת מלוג שהכפל לאשה ואין צרך בכך:

שאל מן האשה כשהיא פנויה ונשאת והשאיל ושלם לבעלה הרי זה ספק אשה ששאלה הן לצורך קרקע מלוג הן לשאר דברים ושלם בעלה חרי זה ספק שאל מן האיש ושלם לאשתו או האיש ששאל ושלמה אשתו אין זה ספק שלא זכה בכפל שאין דעת האיש בתשלומי אשתו לא שתשלם ולא שתשתלם ואפילו היתה אצל בעלה כאביגיל אצל נבל:

כל שאמרו בהם שהם ספק הרי הוא ממון המוטל בספק וחולקין אותו בלא שבועה ומ"מ בחוצה לארץ אינו נגבה שהרי קנס הוא ואם קדם אחד מהם ותפש אין מוציאין מידו בין בארץ בין בחוצה לה:

כבר ביארנו במשנה שאע"פ שזה מפקיע עצמו מן השבועה בתשלומין צריך הוא מ"מ לישבע שאינה ברשותו ואע"פ שמשנתנו לא דברה אלא בשומר חנם הוא הדין לכל

ארבעה שומרים וכן כתבו גדולי המחברים מעתה צריך שתדע אם זה המפקיד אינו רוצה בתשלומיו ונוח לו בשבועתו כדי שיגלגל עליו שבועה ממקום אחר מהו ודבר זה נחלקו בו הרבה מפרשים יש פוסקים שהרשות ביד הנפקד לשלם ולא לישבע וכן בכל השבועות ויצא להם כן ממה שאמרו בתלמוד המערב אמר הריני נשבע וראה אותן מגלגלים ובאים וחזר ואמר הריני משלם חוששין אמר ר' יוסא לא חייבתו תורה להחמיר אלא להקל שאם רצה לשלם משלם ויש פוסקין שהרשות ביד התובע או ישבע או ישלם כל שמגלגל עליו וכן בכל השבועות ואף הם למדוה ממה שאמרו בתלמוד המערב חד בר נש אזל למידן קומי ר' זעירא וחייבו שבועה על תרין דינרין אמר ליה הא טריפין לך אמר ליה ומלת פלן ופלן ואמר ר' זעירא או הב ליה כל מה דתבע לך או אישתבע כל מאי דמגלגל עלך ומ"מ אף לדעת ראשון יראה שאין הכפל שלו מכיון שעל כרחו של תובע הוא משלם אלא שלבי נוקף בה שהרי כשמחייב עצמו מן הדין זכה גם כן בכפל:

שמועות אלו שבתלמוד המערב לפי מה שפירשנו סותרות הן זו את זו ומ"מ יש מי שנותן שלום ביניהן לומר שזו שאמרו שמשלם ואינו נשבע דוקא כשראה אותן מגלגלים דברים שלא ממין הטענה וזו שאמרו שנשבע או משלם כל המתגלגל דוקא בשכל הגלגולין מאותו המין ודברים אלו אע"פ שגדולי הדורות אמרום אין נראין כלל שאם כן לא נאמרו הדברים בסתם ואף ממקומם של דברים סתירת דבריהם מוכרעת לדעתי שהרי אמרו ומלת פלן ופלן ואין לשון זה מונח יפה אלא לשאר דברים אלא עיקר הדברים שנשבע ושמגלגל כל מה שירצה או ישלם כל המתגלגל ושמועה האחרת שבתלמוד המערב נדחית ואם אתה רוצה על כל פנים לזווגן תדע שלשון תלמוד המערב כך הוא אמר הריני משלם חוששין שמא שלח בה יד ר"ל שמא עיניו נתן לשלוח בה יד ולעכבה ומשביעין אותו מפני כך שאינה ברשותו אמר הריני נשבע וראה אותם מגלגלין ובאים ואמר הריני משלם חוששין כלומר ונשבע על כל פנים אמר ר' יוסא לא חייבתו תורה שבועה להחמיר אלא להקל שמא על ראש השמועה הוא מוסב כלומר שכל שאומר הריני משלם אינו נשבע שבועה שאינה ברשותו ובזו ודאי אין הלכה כדבריו וסוף הדברים שכל הראוי לישבע ורצה להפקיע שבועתו בתשלומין או ישבע על הטענה ועל הגלגולין או ישלם הטענה והגלגולין:

שמא תאמר במשנתנו מיהא כשזה רוצה לשלם ולא לישבע אם עיקרו מפני הגלגולין מה הועיל והלא נשארה כאן שבועה שאינה ברשותו ומגלגל עליה כמה שירצה ואף האחר מפני מה כופהו לישבע מפני הגלגולין והרי יש לו בכדי לגלגל מ"מ אפשר שלא מפני זה הוא עושה אלא מחמת חסידות ומ"מ אם יש לו כדי לגלגל מגלגל על זו כמה

שירצה ולגדולי המחברים ראיתי שלא החמירו בשבועה זו אלא בדבר שאין כיוצא בזו נמכר בשוק כגון בהמה חשובה במינה ובגד מצוייר וכלי נאה שכיוצא באלו יש לחוש בהם לנתינת עין אבל דבר שכיוצא בו נמצא תמיד הואיל ורוצה לשלם אין משביעין אותו שאינה ברשותו ובזו יש מקום להיות האחר כופהו על השבועה מפני הגלגולין וכן אפשר שיש עדים שנגנבה אלא שהתובע אומר שנגנבה בפשיעה ואין כאן עוד מקום לשאינה ברשותו ויש אומרים ששבועה זו אין מגלגלין עליה כלום חדוש הוא ואין לך בו אלא חדושו וכשאנו משיבין עליהם ממה שאמרו למטה על זה מגו דמישתבע שאינה ברשותו לישתבע כמה שוה הם חוזרים לומר שאין בה גלגול אלא מאותו ענין ומלת פלן ופלן האמור למעלה לא בשבועת שומר היא ולא בשבועת שאינה ברשותו שהרי דינרין היו ודינרין משלם ואין כאן נתינת עין הא דברים שלא ממין הטענה אין מגלגלין עליה ומתוך כך הלה כופהו לישבע שבועת התורה שמא תאמר אחר שהודה שכל שממין הטענה מיהא מגלגלין עליה יגלגל עליו שבועת העקר שהם שלא פשע ר"ל ששמרה כדרך השומרין ושלא שלח בה יד אין זה כלום שכל שאמר הריני משלם עיקר תשלומין הם כדי ליפטר משתי אלו שהם הרמוזות בתורה פשיעה מעל כל דבר פשע ושליחות יד מאם לא שלח ידו והן הן שהופקעו מעיקר עצמן והיאך חוזרות וניעורות מחמת הגלגול ואע"פ שאמרו עליה לישתבע כמה שוה אין זה דומה ששבועת השווי לא הוזכרה בתורף והרי כל המתנדב לשלם יש לו לברר על כל פנים מה שישלם ואף לנשבע כדינו אין שבועת השווי אלא כטפלה שהשווי ופרט הסבה שאירעה נכללות הן בשבועת העיקר שהם הפשיעה והשליחות יד ומתוך כך שבועות העיקר מיהא הואיל והופקעו מחמת עצמן אין דינן חוזר ונעור:

שבועה זו ר"ל שאינה ברשותו אינה שבועת התורה אלא משבועת התקנה ר"ל משבועות המשנה ובנקיטת חפץ וכך כתבוה גדולי המחברים ויש פוסקים ששבועת התורה היא ואע"פ שלא נפרטה במקרא נכללת היא בדעת בית דין מן התורה אחר שאומר ששמרה כדרך השומרים ונאבדה וכשמפקיע עצמו מזו בתשלומין נשבע שאינה ברשותו שהוא חלק ממנה ושמא תאמר מה לנו אם היא מן התורה אם מדברי סופרים אחר שאף היא בנקיטת חפץ תדע שכל המחוייב שבועה מן התורה אם לא רצה לישבע בית דין יורדין לנכסיו עד שיגבו לזה כל מה שטען ממנו שבועה מתקנת סופרים אין יורדין לנכסיו אלא מנדין אותו ולסוף מכין אותו מכת מרדות על שעמד בנדויו שלשים כמו שיתבאר במקומו ושבועות אלו אינן שבועות חלוקות אלא אחת ופורט בה את כלן וכן הטוען לחברו טענות הרבה שיש בכלן שבועה או מעיקר התביעות או מחמת גלגול אין

משביעין אותו אלא אחת שכולל את כלן ואם נתחייב שני מיני שבועה משביעין אותו על החמורה ושאר דברים מתגלגלין בתוכה:

שבועה זו יש מי שאומר שאם קדם זה ושלם ולא תבעו בשבועה זו אין יכול להשביעו אח"כ ולמדוה מלשון גדולי המחברים וגדולי הפוסקים שכתבו אמר הריני משלם משביעין אותו שבועה שאינה ברשותו כלומר הא שלם לא ואין הדברים נראין שאין מחילה לשבועה בתפיסת המעות וגדולי המחברים והפוסקים לא אמרוה בלשון המוכיח אלא שמן הסתם דרכן של בני אדם כך הוא שאדם נשבע כל שבועותיו ואח"כ משלם:

תובע שלא ידע בדין זה וכשזה אומר לו הריני משלם נזקק לדבריו ואין תובעו בשבועה זו יש אומרים שבית דין טוענין לו ולמדוה מלשון זה שאמרו ומשביעין אותו ויש אומרים מאחר שבידן להאמינו וכמו שאמרו למטה תהא במאמינו אין טוענין לו:

המלוה את חברו על המשכון הרי הוא שומר שכר מצד המצוה כמו שביארנו בשבועות וחייב בגנבה ואבדה ופטור באונסין היה המשכון בכדי הלואתו ונגנב או נאבד זה הולך לו מכאן וזה הולך לו מכאן היה המשכון שוה יותר מכדי חובו הולך לוה אחר מלוה לגבות ממון היתר היה החוב יתר על המשכון הולך מלוה אחר לוה ליפרע ממנו היתר בד"א בשאין מחלקת ביניהם הא אם היה מחלקת ביניהם יש כאן צדדין אחרים וכיצד הוא הדין:

אמר המלוה סלע הלויתיך עליו ושקל היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלויתני וסלע היה שוה ונמצא מלוה תובע ולוה כפר בכל פטור הלוה אלא שנשבע היסת ואם רצה להשביע את המלוה שבועת השומרין ר"ל שאינה ברשותו רשאי אבל לא פשיעה ושליחות יד שהרי זה משלם גמור ונפקעו:

אמר המלוה סלע הלויתיך ושקל היה שוה והלה אומר סלע הלויתני ושלשה דינרין היה שוה נמצא המלוה תובע והלוה מודה מקצת נשבע הלוה שבועת מודה מקצת ומשלם דינר ואם רצה להשביע את המלוה שאינה ברשותו על הדרך שביארנו משביעין אותו תחלה שמא ישבע הלה תחלה ויוציא הלה את פקדונו ומ"מ אם אינו נשבע כגון שמאמינו שאינה ברשותו נשבע לוה על שווי הסך ואין אומרין שישבע מלוה שמא יוציא את פקדונו שאין עושין תקנה לזייפנים:

היה הלוה תובע ואומר סלע הלויתני ושתים היה שוה והמלוה אומר סלע הלויתיך וסלע היה שוה נשבע המלוה שאינה ברשותו ופטור ומגלגל עליה שלא היתה שוה אלא כנגד החוב ואם האמינו על שאינה ברשותו פטור משבועת הסת שהרי כופר בכל הוא ואין כאן גלגול:

אמר הלוה סלע הלויתני ושתים היה שוה והלה אומר סלע הלויתיך וחמשה דינרין היה שוה הרי זה נשבע שבועת השומר שאינה ברשותו וכולל בה סך השווי ופורע דינר ואפילו האמינו על שאינה ברשותו נשבע על סך השווי שהרי מודה מקצת הוא:

מה שבארנו שכל שנפלה שבועה לפני לוה אין משביעין את המלוה מחשש שמא יוציא את המשכון מתחת ידו ומ"מ אם אמר הלוה שישנו תחת ידו אלא שרוצה להשביעני ואח"כ יוציא משכונו שמשביעין אותו יש אומרים כן אף במקום שאין בו שבועת השומרים כגון אם תבע לחברו מנה והלה כופר וזה משביעו היסת והלה אומר יודע אני שיש בידך שטר ואתה רוצה להשביעני ואח"כ תוציא השטר פרוע ואתה גובה בו שאומרין לו הבא השטר ואם אמר שאין לו או שאבד משביעין אותו שאינה בידו ואח"כ משביעו היסת או מחרים סתם וגדולי המחברים כתבו שאומרין לו בטל כל שטר שיש לך עליו מקודם זמן זה ולא יראה כן מיהא בשטר היה לי ואבד שהרי יש לחוש שמא ימצאנה:

ויש אומרים מ"מ שכל הנשבע אינו נשבע עד שיסלק האחר תביעותיו בשבועה זו ואפילו ימצא אחר כן עדים או שטר לא יתחייב זה כלום שאם לא כן למה ישבע וזה ממה שצריך עיון שאם כן למה אמרו בתחלת סוגיא זו מי נשבע מי שהפקדון אצלו שמא ישבע הלה ויוציא זה את פקדונו ומה לנו יוציא ויוציא שהרי לא יתחייב בו בכלום ומ"מ אפשר בזו מפני שלא יתפרסם שקרותו אבל שטר אין שקרותו מתפרסם שהרי אומר פרוע הוא ואיני יודע אם יאמרו כן אף במודה מקצת ומ"מ מצאתי לאחד מן המפרשים בהדיא שאם אמר אדם לחברו מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום ואמר לו יש לי עדים במקום פלוני וחזר ואמר שאין לו עדים ומשביעו היסת שישבע ואין אומרים שמא ישבע הלה ויוציא הלה את עדיו שאף במשכון לא היינו אומרים כן אלא שאנו חוששין שמא טועה הוא הא כל שאין לחוש אלא לשקרות הלעיטהו לרשע וימות ועוד שבזו אין הלוה טוען שיש לו עדים אבל במשכון ושטר הוא טוען בבריא שהמשכון בידו וכן שהשטר בידו ומ"מ שבועה אינה מפקעת וכל שימצא אח"כ ראייה או עדים גובה אע"פ שנשבע האחר כמו שבארנו בפרק הגוזל:

מלוה על המשכון שאמרנו עליו שהוא שומר שכר גדולי הגאונים הקדמונים פסקו שלא נאמר אלא במשכנו בשעת הלואתו ומ"מ רוב פוסקים כתבוה בין במשכנו בשעת הלואתו בין במשכנו שלא בשעת הלואתו כמו שיתבאר במקומו:

דף לה.

כל שבארנו במשנה שהכפל נקנה לשומר כך נקנה לו כל שבח הבא מחמת יוקר כיצד הפקיד אצלו כלים ופשע בהם כגון שטען שלא ידע היכן הניחם ולא נמצאו וכל שאינו יודע היכן הניח פקדונו פושע הוא או שפשע בשאר מיני הפשיעות או שהיה שומר שכר ונגנבו או אבדו בלא פשיעה ואמר הריני משלם דמיהם או שטען טענה הפוטרת ואמר הריני משלם ואיני נשבע ואח"כ נמצאו והרי הם שוים יותר הרי זכה באותו השווי וגדולי המפרשים כתבו דוקא מה שנתיקרו לאחר ששלם ולא יראה כן שזו ודאי אין צריך לומר אלא אף היוקר הבא לאחר שאמר הריני משלם ואינו משלם אלא בכדי מה ששוין בזמן הטענה במה דברים אמורים בשאמר הריני משלם או ששלם ברצונו אחר שחייבוהו בית דין על כך אבל חייבוהו בית דין ולא נזקק להם עד שהוצרכו לטרוח ולירד לנכסיו ולהגבות להלה מהם אין היוקר נקנה לו כלל ומ"מ אם שלם אם מעות שלם נקנו לו מכל וכל ואם הגבוהו בית דין כלים או קרקע לזה הואיל ובידו לפרעו ולסלקו שהרי השומא חוזרת כמו שביארנו חוזרים הכלים לבעלים והקרקע או הכלים לזה ויש אומרים אף בשלם מעות שמחזיר הדמים לשומר והלה מחזיר לו כליו וכן כתבוה גדולי המחברים ויראה לי כדעת ראשון ממה שאמרו בסוגיא זו למימרא דשומא הדרא וכו' ומקשינן עליה והלא כשהשומא חוזרת חסד הוא שעושין ללוה משום ועשית הישר והטוב ובזו זה שנתיקרו הכלים בידו שהוא במקום לוה אינו רוצה שיחזור לו קרקעו ותירצו שכך הם פשוטן של דברים מאחר שאמר הדרא ארעא והדרי כיפי ולא אמר שהקרקע יעמוד ביד המשתלם והמשלם יחזיר עוד יוקר הכיפין אלמא אין היוקר חוזר לבעליו אלא מצד מה שהיה בידו של זה יסלקו מן הקרקע הא כל שאינו בדרך זה אין היוקר חוזר לבעלים כן נראה לי:

התבאר בפרק הגוזל שאם תבעו בעלים לשומר בבית דין ונשבע ואח"כ שלם והוכר הגנב שמשלם כפל לשומר וכן הדין נותן שאע"פ שנשבע בבית דין כדי ליפטר הרי מ"מ פטור היה ואינו רוצה לעמוד בזכותו ולא תלו הדבר בסוגיא זו בהטרחת בית דין אלא בטרח תשלומין וירידתו לנכסיו:

כבר ביארנו בפרק ראשון שהשומא חוזרת לעולם ר"ל כל ששמו בית דין מנכסי לוה להגבות למלוה יכול הלוה לסלקו כל זמן שיזדמנו לו מעות:

יש אומרים מכח סוגיא זו שאף שומת מטלטלין חוזרת ומ"מ לפי מה שפירשנו אין ראיה על זה מכאן אלא שהדברים נראין כן ומ"מ פירשו בה דוקא במטלטלין שאין כיוצא בהם נמכר בשוק:

שומא שנשבח הקרקע אם מאליו הושבח חוזר עם השבח ואם מחמת הוצאה כתבו חכמי הדורות שלפנינו שאע"פ שהשבח יתר על ההוצאה כלו למי שנשום לו הקרקע ולא עוד אלא שנוטל חלק בגוף הקרקע:

כבר ביארנו בפרק ראשון שאם לא נמצאו נכסים ללוה ושמו לו ממשועבדים שביד לוקח שאף בזו שומא חוזרת והנטרף או יורשיו מסלקין אותו בדמים וכן כתבוה גדולי המחברים ומ"מ יש חולקין בזו הואיל ושלא כדין נכנס אינו בדין ועשית הישר והטוב ומ"מ אף לדברי הראשונים דוקא בשלא היתה אצל זה אפותיקי הואיל ומתחלה היה יכול לסלקו אבל היתה אצלו אפותיקי הרי מתחלה אין יכול לסלקו אין צריך לומר שאינה חוזרת ולא כתבנוה אלא לומר שבלוה אפילו עשאה אפותיקי חוזרת הואיל ומתחלה היה יכול לסלקו:

כל שאמרנו שהשומא חוזרת יראה דוקא שלא עשה הלוה שטר מכר עליה ואין בידו אלא כח בית דין אבל כל שנתרצה וכתב לו שטר אע"פ שמכח בית דין נעשה אינה חוזרת ויראה לי אפילו הזכיר בה שבדמי החוב מכרה לו הואיל ומ"מ אין בזה הכרח לבית דין עליו אע"פ שהשומא חוזרת כל זמן שלא נזדמן לו כן מיהא הרי הוא ביד הלוקח מכר גמור ואין בה שום סרך רבית כלל וזה ממה שאין בו ספק כלל ולא כתבנוה אלא מפני שראינו בקצת חבורים שנסתפקו בה:

שומא זו הנישומת לראובן בחובו שהיה לו אצל שמעון ונתגלגל הדבר שהיתה ללוי תביעה על ראובן זה וקבל עליו בבית דין עד ששמו קרקע זה בעצמו והרי הוא ביד לוי ונזדמנו מעות לשמעון חוזרת לו ואין לוי אומר לא מרשותך באה לידי שהרי מ"מ הוא אומר לא עדיפת מגברא דאתית מיניה אבל אם מכרה בעל חוב זה או נתנה במתנה או שמת והורישה אינה חוזרת שלא ירדו אלו אלא על דעת גוף הקרקע:

דף לה:

שמה הוא בעצמו לבעל חובו שלא מכח בית דין גדולי המחברים והפוסקים כתבו שאינה חוזרת וגדולי הצרפתים חולקין בזו ומחלקתם תלויה במה שנחלקו בזו בסוגיא זו רב אחא ורבינא וידוע בהם שהלכה כדברי המיקל דעת האומרים שהיא חוזרת הוא שכשהיא חוזרת היא קולא ודעת האחרים בהפך:

בעל בנכסי אשתו יתבאר במקומו שהוא כלוקח וכמו שאמרו האשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה ומתה הבעל מוציא מיד הלקוחות כמו שיתבאר במקומו ואחר שכן שמו קרקע לאשה ונשאת אינו מחזיר שמו ממנה ונשאת אין מחזירין לו ואלו היה דינו

כדין יורש לא היינו דנין כן שאם שמו לה ונשאת חוזרת שאינו בדין הירושה הואיל והיא עדין בחיים ואלו שמו ממנה ונשאת היינו מחזירין לו כל זמן שהיא בחיים ולאחר מיתה יירשה אבל מאחר שדינו כלוקח אין מחזיר ואין מחזירין לו ושמא תאמר והלא לא עשאוהו לוקח אלא לתקנתו והיה לו לומר לא ניחא לי בהאי תקנתא הם אמרו והם אמרו הם אמרו שהשומא חוזרת שהרי לא מן הדין כן והם אמרו שהבעל יורד על דעת גוף הקרקע כלוקח גמור בין לתועלתו בין שלא לתועלתו:

כבר ידעת שהמצרן לחבירו שרצה חברו למכור שזה המצרן אומר לו הריני מעכבה לעצמי והא לך מעותיך ולא עוד אלא שאף אם מכרה לאחר מצרן זה מסלק את הלוקח בדמים אלא אם כן בתנאים ידועים במקומם כמו שיתבאר בע"ה ודבר זה אינו אלא משום ועשית הישר כדין האמור בשומא:

יש מי שאומר מכאן הואיל ושומא ומצרן טעם אחד הוא כשם שביארנו בשומא שאם מכרה זה שנישומה לו שנסתלקו הבעלים לגמרי כך אם מכרה לוקח זה אין למצרן עוד זכות בה כלל וגדולי המפרשים חולקין בה שבזו הלוקח מבעל חוב לא העביר את הדרך כלום אבל זה מה בינו ללוקח ראשון והלא מ"מ אף הוא נכנס בתחומו של זה שלא כדין ולעולם המצרן מסלקו אפי' לוקח אחר לוקח מאה פעמים ואין זה דומה אלא לשמוה בית דין לבעל חוב אחר שאמרו בדינו לא עדיפת מגברא דאתית מיניה:

כבר בארנו בבבא קמא קי"ב ב' בדיני האדרכתא שאם על בני חורין היא שכותבין לו אדרכתא על שדה זו או על כל שימצא ממנו ואח"כ שמין לו ומכריזין עליה כדי לשום על פי ההכרזה ומורידין אותו לקרקע ובמסכת ערכין מפרש ביתומים ובהקדש כמה ימים מכריזין אבל בבעל חוב לא נתפרש ומתוך כך נראה שכתבו גדולי המחברים שמכריזין כפי מה שיראו עד שיפסקו המוסיפים על דמי אותו קרקע ואם אין לו נכסים בני חורין כותבין לו על כל מה שימצא משועבד ממנו לאחר זמן חובו וכשמוצא הקרקע המשועבד כותבין לו טירפא וקורעין האדרכתא ושמין לו מן הקרקע כשיעור חובו ומכריזין עליה שלשים כדין נכסי יתומים ומורידין אותו בתוכה ומאימתי אוכל פירות שדה זו בין בבני חורין בין במשועבדים משיפסקו ימי ההכרזה:

המשנה השניה והיא מענין החלק הראשון השוכר פרה מחבירו והשאילה לאחר ומתה כדרכה ישבע השוכר שמתה כדרכה והשואל משלם לשוכר אמר ר' יוסי כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של זה אלא תחזור פרה לבעלים אמר הר"ם עוד יתבאר בפרק אחרון משבועות שנושא שכר והשוכר אינן חייבין כלום מן המיתה אבל ישבע שמתה כדרכה ושלא פשע בה ונפטר והשואל יתחייב לשלם הבהמה אם מתה ברשותו כפי מה

שיתבאר עוד וזה השוכר שנתן לו רשות לבעל הפרה שישאלה שאם לא כן היה חייב לדברי הכל שעקר הוא אצלנו שומר שמסר לשומר חייב אלא אם יש שם עדים שלא פשע בה שוכר שם כמו שנבאר עוד והלכה כר' יוסי:

אמר המאירי השוכר פרה מחברו ועמד זה והשאילה לאחר ומתה כדרכה ברשות השואל ומיתה כדרכה נדונת כאונסין והוא מה שהשוכר פטור בה והשואל חייב נמצא שהשוכר נפטר מדין הבעלים והשואל נתחייב אצל השוכר ישבע השוכר שמתה כדרכה וכגון שנתברר לו שכן שאם לא ידע הוא את האונס אף זה אומר שאין שואל זה נאמן אלא שנתברר לו ונשבע והרי הוא פטור מאצל הבעלים כאלו מתה ברשותו הואיל והוא בעצמו נשבע והשואל חייב לשוכר ונמצא שהשוכר משתכר בפרה אחת שתכף שמתה כדרכה יצאה מרשות הבעלים וקנאה שוכר:

אמר ר' יוסי כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חברו שאע"פ שבמשנה ראשונה נאמר שהכפל נקנה לשומר אף הדין כן הואיל ושלם או אמר לשלם אבל זה שאין לו אצל תשלומין כלום היאך משתכר בפרתו של חברו אלא תחזור פרה לבעלים הראשונים ואפי' ידע זה האונס ויכול לישבע עליו או שיש בו עדים וכן הלכה הא אם מתה מחמת מלאכה פטור אם יש עדים בכך כמו שיתבאר בדין שומר שמסר לשומר ומ"מ דוקא שוכר שהיה לו רשות להשתמש בה אבל שומר חנם שהשאילה או השכירה שולח יד הוא וחייב בכל ענין וכן הלכה:

זהו ביאור המשנה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

כבר ידעת שכל הנשבע על איזה צד שעשאו או שלא עשאו או שיעשהו או שלא יעשהו ועשה הפך שבועתו ואין בדבר כפירת ממון חייב חטאת והיא הנקראת שבועת בטוי והיא מפורשת במקרא הכתוב נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב וכו' אבל כל שיש לחברו תביעת ממון עליו בדבר שאלו הודה לו היה חייב והוא פוטר עצמו בשבועה זו ואח"כ הודה משלם קרן וחומש ומביא אשם והיא הנקראת שבועת הפקדון והיא מפורשת במקרא הכתוב נפש כי תחטא ומעלה מעל ביי' וכחש בעמיתו מעתה השכיר בהמה לחברו והשאיל לו אחרת או השאיל לאחד והשכיר לאחר ומתו כדרכן ונשבע על שתיהן שנאנסו בליסטים מזויין או שנשבעו שניהם כך שניהם בדין שבועת בטוי ולא בדין שבועת הפקדון שהרי אינו פוטר עצמו בשבועה זו שאם שוכר אף במתה כדרכה פטור ואם בשואל אף בנאנסה בליסטים מזויין חייב ולא היה לו לישבע על כך אלא שקפץ ונשבע:

נגנבו הבהמות ונשבעו שניהם שמתו מחמת מלאכה שניהם באשם שהרי שניהם היו חייבין והיו פוטרין עצמם בשבועה זו מתו כדרכן ונשבעו שניהם שמתו מחמת מלאכה שוכר בחטאת שהרי לא פטר עצמו בשבועה זו שאף במתה כדרכה פטור ושואל באשם נגנבו ונשבעו שמתה כדרכה שוכר באשם שהרי היה חייב ופטר עצמו בשבועה זו ושואל בחטאת שאין שבועה זו פוטרתו שהרי שואל חייב במתה כדרכה למדת מ"מ שכל שאין בה צד שיהא זה פוטר עצמו בשבועה זו יש כאן שבועת בטוי ואפילו לא היתה השבועה מעצמו אלא שהדיינין השביעוהו ונמצא שמה שאמרו כל שבועה שהדיינין משביעין אותה אין חייבין בה משום שבועת בטוי שנא' תשבע לבטא תשבע מעצמה ולא שישביעוהו בית דין אין הלכה כן:

ממה שכתבנו למדת שזו שאמרו פעמים שהבעלים משלמים כמה פרות לשוכר לא כהלכה נאמר:

ומ"מ לענין ביאור הסוגיא רבינא היה סובר לדעת חכמים שבמשנתנו שדין השוכר עם המשכיר כשחוזר ושואלה ממנו הוא כדין אחרים ששאלו ממנו והרי לדעת זה אלו ראובן ששכר פרה משמעון למאה יום והשאילה ראובן ללוי לתשעים יום שכרה יהודה מלוי לשמנים והשאילה לבנימין לשבעים ומתה בתוך השבעים שהם ימי שאלה ואלו היתה הפרה בעינה היה בנימין מחזירה ליהודה ויהודה ללוי ולוי לראובן וראובן לשמעון שהוא הראשון אבל עכשו שאינה בעינה שהרי מתה חייב בנימין השואל לשלם פרה ליהודה השוכר שהשאילה זו לו ולהשלים לו עוד פרה שיחרוש בה עשרה ימים ויהודה אינו חייב לשלם כלום ללוי שהשכירה לו אבל לוי חייב לשלם לראובן השוכר שהשאילה לו פרה לתשלומין גמורים ולהשלים לו עוד פרה שתחרוש לו עשרה ימים וכן בכמה והיה רבינא סובר שכך הדין בשהמשכיר חזר ושאלה מן השוכר וחזר השוכר ושכרה וחזר המשכיר ושאלה דמה לי הוא מה לי אחר הילכך אלו היתה הפרה קיימת היה מחזירה לו ודיו אבל אחר שמתה משלם פרה לגמרי לכל שאלה ושאלה ומשלים לו פרה לכל שכירות ושכירות ורב אשי חלק לומר שמאחר שאין כאן גופים מחולקים והיא היא הפרה והם הם השואלים והמשכירים שם שאלה אחת היא ושם שכירות אחת היא אלא לכמה שאלות ולכמה שכירות משלם אחת לשאלה ומשלים אחת לשכירות ואף לדעת ראשון דוקא שלא שאלוה הבעלים מן השוכר אלא לתשעים יום שנמצא שאין השוכר מסולק עדין משם שהרי כשישתלם זמן השאלה משתמש בו השוכר עשרה ימים אבל אם שאלוה למאה ימים שהוא כל זמן השכירות כבר נסתלק השוכר ואין הבעלים משלמין להם כלום ולענין פסק מיהא אנו אין לנו כמו שהתבאר:

דף לו.

שומר שמסר לשומר חייב ולא סוף דבר שומר שכר שמסר לשומר חנם שהרי גרע בשמירתו אלא אף שומר חנם שמסר לשומר שכר שנמצא מעלה בשמירה חייב שזה אומר אתה היית נאמן לי בשבועה ואין חברך נאמן לי ומעתה אם יש עדים שנאנסה ביד השני פטור שאין הטעם מצד שיהא יכול לומר אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר שטעם זה אינו אלא לכתחלה מדין אין השואל רשאי להשאיל אבל בזו אין הטעם אלא מצד שאינו נאמן לו וכל שיש עדים אין צרך בהאמנתו ושמועה זו יש בה לדקדק בקצת ענינים וקצרנו בה בכאן מפני שכבר בארנוה עם כל מה שראוי לדקדק בה במסכת בבא קמא פרק ראשון:

היה דרך הבעלים להפקיד אצל זה שהשומר מסרה לו אף בזו הלך לו טעם זה ר"ל איהו לא מהימן לי וכבר כתבוה גדולי המחברים מכח שמועת הנהו גינאי דהוו מפקדי מריהו גבי ההיא סבתא כמו שנאמרה בסוגיא זו ויש חולקין בה בקצת דברים וכבר ביארנום בבבא קמא פרק ראשון:

אע"פ ששומר שמסר לשומר חייב אם מסר לבניו או לבנותיו הגדולים או לאשתו הגדולה ואירעם סבה שאם ארעה כיוצא בה בידו פטור אף בזה פטור שכל המפקיד על דעת אשתו ובניו ובני ביתו הגדולים הוא מפקיד אבל אם מסרה לבניו ולבנותיו הקטנים ונעל בפניהם שלא כראוי הרי זה פושע וחייב אפילו נאנסו שהרי תחלתו מ"מ בפשיעה הא אם מסרן לאחר והוא גדול אין זה פושע אלא הרי הוא כדין שומר שמסר לשומר על הדרכים שביארנו:

דף לו:

המפקיד מעות אצל חברו בדרך להוליכם לביתו צריך שיהו צרורים ומונחים בידו עד שיבא לביתו ויטמינם תחת הקרקע שזו היא שמירתן כמו שיתבאר צררן והפשילן לאחוריו הרי זה פושע ואפילו נאנסו חייב שהרי תחלתו בפשיעה:

שומר שנמסרה לו פרה לשמור ופשע בה כגון שלא נעל בפניה כראוי והיה לו להעלות על לב שתצא ותשלוט בה יד הגנב והרי שיצאה לאגם ומתה כדרכה והרי שלא אירעה מה שהיה ראוי להעלות על לב אלא סבה אחרת נחלקו בזו הגאונים לשתי דעות אחת לפטור ואחת לחיוב ומחלקתם תלוי במה שנחלקו בה בסוגייא זו אביי ורבא שלדעת אביי חייב ואף לדעת האומר תחלתו בפשיעה וסופו באונס פטור בזו חייב שאף סופו פשיעה היא שאויר האגם מזיק לה ביותר והרי היה לו להעלות על לב שתצא לאגם גם

כן ומודה אביי שאם חזרה מן האגם לבית הבעלים או לבית השומר בבריאותה בלא שום חולי הנכר לנו ומתה שפטור שהרי נסתלקה הפשיעה מכל וכל ולדעת רבא אף אם מתה באגם פטור ואע"פ שפסקנו בתחלתו בפשיעה וסופו באונס שחייב בזו פטור שלא נאמר תחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב אלא בדבר שהפשיעה מ"מ גורמת לאונס שיבא כגון מי שהפקידו אצלו כספים שאין להם שמירה אלא בקרקע ובא זה וטמנם בתוך חבילי תבנו וקשו וכיוצא בהם מקום שאין דרך גנבים לחפש לשם אלא שהוא מקום שהאור שולט בו ומצוי לשם ואירע הדבר ונגנבו משם שנמצא שתחלתו בפשיעה שהיה לו להעלות על לבו שיהא האור מתאחז לשם ושורפם ולא אירע כן אלא שנגנבו ובזו חייב שאלמלא הפשיעה לא בא האונס ר"ל שאלו היו בביתו תחת הקרקע לא נגנבו וכל שכיוצא בזה אמרו תחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב אבל בזו אפילו לא היתה שם פשיעה כלל היה האונס בא שמלאך המות אין כחו באגם יתר מן הבית ומ"מ מודה רבא שאם גנבה גנב מאגם ומתה כדרכה ברשותו שומר חייב שמשעת גנבה נאבדה לבעלים והרי בשעה שאבדה ממנו בפשיעה אבדה:

מעתה גדולי הפוסקים והמחברים פסקו כרבא מן הכלל המסור לנו שכל שנחלקו אביי ורבא הלכה כרבא חוץ משמועות ידועות כמו שכתבנו בפרק שני ואע"פ שהלכה רווחת תחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב כבר ביארנו שלא נאמר בכיוצא בזו וגדולי תלמידיהם נחלקו עמהם מצד קצת שמועות שנראה מהם שאף בכיוצא בזו אמרו שכל שתחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב כמו שנבאר ומתוך כך פוסקים כדברי אביי ואע"פ שהכלל בכל מחלקת שבין אביי לרבא שהלכה [כרבא] כבר רמזנו במקומות אחרים דוקא בדבר שאין מחלקתם תלויה או באחרים או בדבר שנחלקו בו אחרים אבל זו כבר תלויה בדין דבר שתחלתו בפשיעה וסופו באונס ומה שאמר כל אחד מהם אפילו למאן דאמר תחלתו בפשיעה וכו' תחבולות הם וחזוק לדבריהם אבל עיקר המחלקת אינו אלא בזו ומאחר שנתברר שתחלתו בפשיעה חייב ממילא נפסקו דברי אביי ולא בכחו אלא בכח פסק שבדין תחלתו בפשיעה:

ולמדנו מ"מ בדין תחלתו בפשיעה שכל שפשע ולא אירע בה שום אונס וסילק זה פשיעתו ושמר כדרך השומרין ונאנסה שפטור:

שמועות אלו שנראו לקצת רבנים כמתנגדות לדעת ראשון אלו הן בשוכר את החמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה ומתה מחמת חום אמרו שהוא חייב כמו שיתבאר מפני שהחמה שולטת בבקעה ביותר וא"כ אף בזו היה לנו לומר שאויר האגם המיתה והרבה

מתרצים אותה בכמה פנים ועיקר הדברים לדעתי מפני שזה מעביר בהדיא על דעתו של בעל הבית ומחמירין בה לגלגל עליו אף הדברים שאין מצויין:

יתבאר במסכתא זו ברועה שהניח עדרו ובא לעיר ובא ארי ודרס אין אומרים אלו היה שם היה מציל אלא אומדין אם היה יכול להציל חייב אם לאו פטור ונשאו ונתנו עליה מאי לאו דעל בעידנא דעיילי אינשי ותירץ לא דעל בעידנא דלא עיילי אינשי והקשה אי הכי אימא סיפא ואם לאו פטור אמאי תחלתו בפשיעה וסופו באונס הוא ונמצא מזו שאע"פ שלא בא האונס מחמת הפשיעה חייב שהרי אף אם היה שם היה האונס בא ותרצו רבים שלדעת אביי היא אמורה שסובר תחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב אף בשלא היתה הפשיעה סבה לאונס ולדעתם בין שנכנס בשעה שדרך הרועים ליכנס בין בשעה שאין דרכם ליכנס ובא ארי ודרס אומדין אותו אם היה יכול להציל אף על ידי רועים ומקלות חייב ואם לאו פטור וכן כתבוה גדולי הפוסקים והמחברים ועיקר הדברים שבזו של רועה הענין קרוב להיות האונס בא מצד הפשיעה שאע"פ שהארי מכיון שהוא בעדר טורף ואינו נמנע מפני רועה שמא אם ראהו בעוד שהיה בא היה מתירא מלבא או שמא היה הוא רואהו קודם שיבא והיה משתדל בהצלה אם לקדם ברועים ומקלות אם באי זו הצלה ושמא עלה בידו או שמא מכיון שנכנס בשעה שאין דרך האחרים ליכנס כבר סלק עצמו ממנהג שאר הרועים והיה לו לחדש שמירה ולהכניס עדרו עמו ועיקר הפשיעה כשהניחם אחריו אחר שחדש הנהגה משאר הרועים ואלו נכנסו עמו נצולו ונמצא האונס בא מחמת הפשיעה והילכך כל שנכנס שלא בשעה שאין דרכם ליכנס נתחייב לדעת זה אפילו לא היה יכול להציל ומשנתינו שאמרה אם אין יכול להציל פטור בשנכנס בשעה שדרכן בכך:

מה שהחלטנו הפסק בכאן שתחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב יש שהקשו בה משמועות שבפרק שור שנגח שפסקנו בהם שפטור בענין כסוי הראוי לשוורים ולא לגמלים וכבר כתבנו שם כל הראוי לומר בה:

כבר ביארנו שכל שמתה הבהמה כדרכה הרי זה אונס העלה הרועה לראשי צוקין במקום שאין דרך להעלותן ונפלה אין זה אונס ואם מתה לשם אם יש לתלות הסבה בעליית ההר אין זה אונס ואם אין לתלות בה הרי זה אונס עלתה מאליה בראשי צוקין ונפלה אם היה הוא יכול לאחוז בה ולמנעה מליפול ולא עשה אין זה אונס ואם לא היה יכול לתקפה הרי זה אונס ואם היה הוא יכול למנעה שלא לעלות ולא מנעה אע"פ שתקפתו בנפילתה חייב שהרי תחלתו בפשיעה:

יש שואלין לדעת האמור כאן מלאך המות מה לי הכא מה לי התם שואל היאך נתחייב במתה כדרכה והלא אף בבית המשאיל היה כן ומ"מ אין זה כלום שמ"מ כל שלא אחז בה מלאך המות ברשות שואל היא לכל צרכי מלאכתו ומעתה אף כשמתה הוא נתחייב בה שכבר קנאה ונתחייב כיוצא בה לבעלים:

ענין זה שביארנו בדין פשע בה ויצתה לאגם הן הן הדברים והוא הוא המחלקת בשהשומר עצמו הוליכה לאגם אלא שתפשו מחלקתם בדרך זה כדי לחדש מדבריהם דינין בענין תחלתו בפשיעה על הדרך שביארנו:

דף לז.

המשנה השלישית והכונה לבאר בה ענין החלק השני אמר לשנים גזלתי את אחד מכם מנה ואיני יודע אי זהו מכם גזלתי אביו של אחד מכם הפקיד אצלי מנה ואיני יודע אי זהו נותן לזה מנה ולזה מנה שהודה מפי עצמו שנים שהפקידו אצל אחד זה מנה וזה מאתים זה אומר מאתים שלי וזה אומר מנה שלי נותן לזה מנה ולזה מנה והשאר יהא מונח עד שיבא אליהו אמר ר' יוסי אם כן מה הפסיד הרמאי אלא הכל יהא מונה עד שיבא אליהו וכן שני כלים אחד יפה מנה ואחד יפה אלף זוז זה אומר יפה שלי וזה אומר יפה שלי נותן הקטן לאחד מהם ומתוך הגדול נותן דמי קטן לשני והשאר יהא מונח עד שיבא אליהו אמר ר' יוסי אם כן מה הפסיד הרמאי אלא הכל יהא מונח עד שיבא אליהו אמר הר"ם זהו כשלא תבעוהו הם אלא שרצה לצאת ידי שמים אבל כשתבעוהו ואמ' להם שגזל לאחד מהם ישבע כל אחד משניהם שהוא הגוזל ומשלם מנה לזה ומנה לזה וזהו קנס לפי שעבר על התורה וגזל וכן כשיאמר לו כל אחד מהם כי אביו הוא אותו שהפקיד אצלו וישבע כל אחד משניהם כי אביו היה המפקיד וישלם להם מנה מנה לפשיעתו שהיה לו לכתוב על אותו הממון זהו מופקד אצלי מפלוני זה הדין הוא כשנתנו השלש מאות דינרין בכיס אחד לפי שיאמר להם כיון שראיתי שהיה ביניכם מן האחוה והנאמנות כל אחד מכם לחברו עד שנתתם ממונכם ביחד בכיס אחד לא עלה על לבי לזכור למי הם המנה ולמי הם המאתים אבל אם נתן זה המאה וזה המאתים בשני כיסים וכל אחד משניהם טוען שהמאתים שלו ישבעו שניהם שבועת התורה ויתן מאתים לכל אחד משניהם לפי שפשע ולא כתב שם כל אחד ואחד משניהם על כיסו כמו שקדם ואין הלכה כר' יוסי וכן שני כלים וכו' ההקש בזה כמו ההקש במנה מאתים והדין אחד ואמנם הביא זה המשל השני שלא תאמר הואיל ובזו התביעה יפסיד בעל כלי גדול עליו לפי שהוא מפסיד הכלי עצמו ונותן לו קצת דמיו והיו שניהם מונחים עד

שיבא אליהו כדי שיודה הרמאי מהם על האמת קמ"ל שאין הדבר כן אלא זהו כמו מנה מאתים שלא הפסיד בעל המאתים עצם ממונו אלא הפסיד קצתו ואין הלכה כר' יוסי:

אמר המאירי אמר לשנים גזלתי אחד מכם מנה ואיני יודע איזה הוא או אביו של אחד מכם הפקיד אצלי מנה ואיני יודע אי זהו נותן לזה מנה ולזה מנה שהודה מפי עצמו ופירשוה בגמ' בבא לצאת ידי שמים והוא שאמר שהודה מפי עצמו ומ"מ בדיני אדם אינו כן אלא אם תבעוהו בדין אינו נותן אלא גזלה אחת והם חולקין אותה ביניהם שהרי אין כאן תובע בבריא והרי הוא שמא ושמא ואלו בא כל אחד מהם ותבע היה בדין שיאמר הלה איני יודע ונפטר אלא שמכיון שהודה בגזלה אנו מחייבין אותו והילכך אף כשתובעין אותו שניהם אינו נותן אלא גזלה אחת והוא הדין באחד מכם הפקיד לי מנה ואיני יודע אי זהו הואיל ומ"מ אין כאן תובע אלא שאין דרך להיות שכחה מצויה במפקידים כל כך:

שנים שהפקידו אצל אחד זה מנה וזה מאתים זה אומר מאתים שלי וזה אומר מאתים שלי והם תובעים אותו בבריא נותן לזה מנה ולזה מנה והשאר יהא מונח עד שיבא אליהו או עד שיתפשרו ביניהם או יודו זה לזה ור' יוסי אומר הכל יהא מונח עד שיבא אליהו ואין הלכה כר' יוסי אלא כתנא קמא ומ"מ פרשוה בגמרא כשהביאום בכרך אחד ומאחר שמאמינים הם זה בזה אין זה פושע כשלא כתב המאתים למי והמנה למי ואפי' מדיני שמים לא נתחייב אלא בכך אבל אם הפקידום בשני כרכים הרי זה פושע שהיה לו לכתוב שם כל אחד מהם על כיסו וישבע כל אחד מהם שמאתים שלו ונותן לזה מאתים ולזה מאתים ונמצא מפסיד מנה מביתו ויש אומרים שאף בשני כרכים אם הפקידו כאחד נותן לזה מנה ולזה מנה שכל שמפקידים כאחד מאמינים הם זה בזה ולא יראה כן:

וכן שני כלים אחד שוה מנה ואחד שוה אלף זוז זה אומר יפה שלי וזה אומר יפה שלי נותן את הקטן לאחד וחותך מן הגדול כשיעור דמי הקטן והשאר יהא מונח ויראה שזה בדבר שאין חתיכתו מפסידתו כגון חתכת בגד או כסף או זהב וכיוצא בו אע"פ שמפסידתו במקצת אבל אם הוא כלי ששבירתו מפסידתו לגמרי נותן כשיעור דמי הקטן לשני והגדול יהא מונח אצלו קצתו בדמים שהוציא וקצתו עד שיבא אליהו או יתפשרו ביניהם או ימכרנו ונותן שיעור דמי הקטן לזה והשאר יהא מונח ואף בזו דוקא כשבאו בכרך אחד הא אם בא כל אחד בכלי היה לו לכתוב על שניהם זה לפלני וזה לפלני וכשלא עשה כן הרי הוא פושע וישבע כל אחד מהם שגדול שלו ונותן גדול לאחד והקטן לשני ומוסיף לו בדמים עד שישלימנו לשיעור הגדול:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ומה שנתחדש עליה בגמרא כך הוא:

אע"פ שביארנו במשנה באומר לשנים גזלתי אחד מכם ואיני יודע איזה מהם גזל שבדיני אדם אינו חייב אלא בגזלה אחת טעם הדברים מפני שאין כאן תובע ומ"מ גזל אחד משנים או מכמה בני אדם ואינו יודע אי זה מהם גזל וכל אחד מהם בא ותובעו ואומר אותי גזלת נשבע כל אחד מהם שזה גזלו ומשלם לכל אחד ואחד הואיל ובריא ושמא הוא ואע"פ שבדין תורה לא נתחייב לשלם מספק שהרי מנה לי בידך והלה אומר איני יודע פטור קנס קנסו בו חכמים על שגזל הואיל ויש כאן תובע ומ"מ אם הוא צוח ואומר בבריא שלא לזה גזל שומעין לו הואיל ובריא הוא נותן גזלה ומסתלק:

דף לז:

הבן יורש את אמו וכל שמתה האם תחלה ואח"כ מת הבן הרי יורשיו שמצד אביו יורשים אותו ונמצאת נחלה מופקעת מקרובי האם לקרובי האב על ידי בן זה אפילו קטן בן יומו ואפי' לא כלו חדשיו הואיל וחיה אחר אמו כלל ואם מת הבן תחלה הרי נחלתה חוזרת למשפחת לביה אביה נפל הבית עליו ועל אמו ויורשי האם אומרים הבן מת ראשון ויורשי הבן אומרים האם מתה תחלה נכסים בחזקתם ויורשי האם נוטלין אותם כמו שיתבאר במקומו:

שנים שהפקידו שתי בהמות אצל רועה ומתה אחת מהם ואינו יודע של מי הרי כל אחד מהם נשבע שזו הנשארת שלו ונותן לאחד ומשלם לשני שזה כשתי כריכות הוא ואם הפקידו בעדרו שלא מדעתו מניח בהמה ביניהם ומסתלק ואף דיני שמים אין כאן והוא הדין בכל שהפקידו לו שלא מדעתו אף בשתי כריכות וכל שהוא בדין מניח גזלה ביניהם ומסתלק אין לאחד מהם ליטלה שהרי זה בספק הניח שאסרו נטילתו שמא יפסידה לאחר שאפשר שיברר שהיא שלו אלא כך פירושו שמניחה ביד בית דין או ביד שליש ומסתלק מדין ודברים ותהא מונחת עד שיבא אליהו או עד שיתברר:

אע"פ שבגזל אחד מחמשה וכל אחד אומר אותי גזל ביארנו שמשלם גזלה לכל אחד ואחד במקח אינו כן שאין במקח תורת קנס ומעתה לקח מאחד מחמשה בני אדם ואינו יודע ממי נותן דמי מקח ביניהם ומסתלק ומ"מ לצאת ידי שמים נותן דמי מקח לכל אחד ואחד הא בדיני אדם מיהא מניח דמי מקח ביניהם ומסתלק וכן התבאר ביבמות ולא נאמר שישלם לכל אחד ואחד אלא בגזל ומתורת קנס ולא סוף דבר באיסור תורה אלא אף באיסור חכמים והוא שאמרו ביבמות פרק האשה שלום שאם קדש אחת מחמש נשים ואין ידוע איזו קדש וכל אחת אומרת אותי קדש שנותן גט לכל אחת ואחת ומה יעשו בכתובה אם בכסף קדש מניח כתבה ביניהם ומסתלק ואם בביאה קדש הואיל ועבר

על דברי חכמים שהיו מנדין על מי שמקדש בביאה נותן כתבה לכל אחת ואחת מעתה לקח מאחד והשביעו וכפר ואח"כ הודה שכפר אלא שלא הכיר את זה שכפר לו ואמרו כל אותם שהיו שם אני הוא שכפרת בי ונשבעת והודית משלם לכלם וכן כתבו גדולי המחברים ויש חולקין במה שכתבנו בסוגיא זו בקצת דברים אלא שכך נראה מפשוטן של סוגיאות:

זה שביארנו בשני כריכות שפושע הוא ומשלם לכל אחד ואחד יראה שאם באו שנים לפניו ואחד מהם הפקיד וכל אחד מהם תובע ואמר אני הפקדתי שמשלם לכל אחד שאף זו פשיעה כשתי כריכות וכן ברועה ויש חולקין בזו אלא שמודים בה לצאת ידי שמים:

דף לח.

המשנה הרביעית והכונה לבאר בה ענין החלק השלישי ואמר על זה המפקיד פירות אצל חברו אפילו הם אובדין לא יגע בהם רשב"ג אומר הרי זה מוכרן בבית דין מפני שהוא כמשיב אבדה לבעלים אמר הר"ם פי' מחלקתם הוא שכשאבד מהם כשעור חסרונו הידוע או פחות אבל כשהתחילה בהפסד ואבד מהם יותר מחסרונו הידוע לדברי הכל מוכרן בבית דין ועוד יתבאר לפנים שיעור החסרון למיני הזרעים ואין הלכה כרשב"ג:

אמר המאירי המפקיד פירות אצל חברו אפילו הם אובדין לא יגע בהם פירשו בגמרא כשפסידה זו בכדי חסרונן הרגיל להם על הדרך שיתבאר במשנה שלאחריה וכל שאין אובדין ביתר משיעור זה לא ימכרם שאדם רוצה בתבואה שלו ובחסרון הרגיל יותר משאר תבואות הנלקחות בשוק ובלא חסרון ורשב"ג אומר שכל שרואה בהן התחלת הפסד אע"פ שלא הגיעו לרוב חסרונן מוכרן בבית דין מפני שמשיב אבדה לבעלים ותבא עליו ברכה כשהוא טורח להציל ממון חברו אף בהפסד מועט והלכה כתנא קמא ואע"פ שאמרו כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה והם שמועות ידועות במקומן ערב בבבא בתרא וצידן בגיטין וראיה אחרונה בסנהדרין מ"מ אין למדין מן הכללות ויש פוסקין כרשב"ג ומ"מ אף לתנא קמא אם הגיעו לידי חסרונן ומתירא להוסיף בחסרונן יתבאר בגמרא שאף תנא קמא מודה בה שראוי לו למכרן בבית דין ר"ל ברשות בית דין ומצוה בכך אלא שאם לא עשה לא נתחייב שכל שפירות הפקדון מיוחדות במקום אומר לו הרי שלך לפניך אלא שמצוה בכך:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

פירות אלו כשהוא מוכרן אם הם מדברים הראוים לתרומה ומעשרות אינו מוכרן לישראל אלא מוכרן לכהנים בדמי תרומה שמא עשו אותן הבעלים תרומה או תרומת

מעשר על פירות אחרות אבל לא מחשש מעשר שהרי מותר הוא לזרים ואע"פ שגירסת הגמרא תרומה ומעשר אפשר שלדעת ר' מאיר נשנית שהיה אומר מעשר אסור לזרים אבל לענין פסק אין לחוש בו שמא תאמר ואף לתרומה או לתרומת מעשר היאך חוששין שמא עשאן תרומה או תרומת מעשר והלא אמרו שאין תורמין אלא מן המוקף ואע"פ שמ"מ בדיעבד תרומתו תרומה מ"מ הואיל ולכתחלה אסור היה לנו לחוש בכך וגדולה מזו שאמרו כאן לפיכך בעל הבית עושה אותן לכתחלה תרומה וכו' על מקום אחר ומתוך כך מחדשין גירסא בכאן ואין גורסין אלא שמא עשאן תרומה ואומרין שמאחר שניטלת באומד ומחשבה ושחטה אחת פוטרת את הכרי שנתרמת שלא מן המוקף ואין זה כלום שהרי במשניות של זרעים אמרו בתרומה שאינה נתרמת אלא מן המוקף והלכה כן ומתוך כך חוזרין ומוחקין תרומה וגורסין תרומת מעשר ודעתם שתרומת מעשר נתרמת שלא מן המוקף ולמדוה ממסכת בכורים וכן כתבוה גדולי המחברים ואע"פ שבמסכת גיטין ל' ב' בענין ישראל שאמר לבן לוי כור מעשר לאביך בידי וכו' נראה שאף תרומת מעשר אינה נתרמת שלא מן המוקף הם מפרשים שכל שלא בא לידו כאותה שבמס' גיטין אף תרומת מעשר אינה נתרמת שלא מן המוקף אבל כל שבאה לידו כגון זו שכבר באו לידו והפקידן נתרמת שלא מן המוקף ומה שאמר בפרק הזהב ישראל שאמר לבן לוי כור מעשר שיש לך בידי רשאי הלוי לעשותו תרומה על מקום אחר אפשר כשהיה עדין הלוי בביתו של ישראל אבל אם הלך לביתו לא הואיל ולא הגיעו לידו וגדולי המחברים יראה שהעמידוה בתלמיד חכם והם כתבו שהתלמיד חכם אינו תורם אף תרומת מעשר שלא מן המוקף ויש מתרצין שלא אמרו בכלן אין תורמין שלא מן המוקף אלא כשיש לחוש שלא יהא שם שיעור הפירות אבל כל שנודע שיעור הפירות תורם ואיני רואה דבריהם שהרי אותה שבמסכת גיטין ידע הלוי שיעור הפירות ואעפ"כ גלגלו עליה ענין זה אלא שעיקר הדברים כמה שיראה מדברי גדולי המחברים כמו שכתבנו:

מאחר שביארנו שאינו מוכרן אלא לכהנים יראה לי שאף הוא צריך לשער בחסרון זה פסידת מכירתו בזול ולא ימכור עד שיראה שפסידת חסרונן עודפת:

גדולי המפרשים כתבו שבזמן הזה הואיל ואין שם תרומה ומעשר מצוי במקומות אלו מוכרן לכל מי שירצה בלא שום חשש והדברים ברורים:

המפקיד אצל חברו פירות והרקיבו יין והחמיץ שמן והבאיש דבש והדביש ר"ל שנתקלקל עד שהוסר טעם דבש ממנו הרי זה עושה תקנה לבעלים ומוכרן ולא סוף דבר בתחלת הקלקול שהוא צריך למכור עד שלא יתקלקלו מכל וכל אלא אף לאחר שנתקלקלו לגמרי עושה תקנה ומוכרן למה שהם ראויין בו כגון שמן והבאיש לתקון

העורות דבש והדביש לרטיית מכה שבבהמה ובכל מה שיהא יכול למכרן ואע"פ שכבר הגיעו לתכלית הפסדן חושש מ"מ לקלקול הכדים והקנקנים והסלים שמתקלקלין בכך וכל שהוא מוכר של אחרים לא ימכור לעצמו שלא יביא עצמו לידי חשד אלא מוכר לאחרים ויהיו הדמים בידו ורשאי להשתמש בהם כמו שיתבאר ומתוך כך נעשה עליהם שומר שכר אף בלא נשתמש בהם ויש אומרים שכל שמוכר בבית דין אף לעצמו רשאי למכור ולא נאמר כאן שלא למכור לעצמו אלא כשמוכר שלא בבית דין:

כיוצא בדבר זה גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק ויש בידם הרבה פרוטות ומתיראין שמא יעלו חלודה ורוצין להחליפן במטבע כסף פורטין לאחרים בשכר חליפיו ולא לעצמו וכן גבאי תמחוי שאין להם עניים לחלק מוכרין לאחרים ולא לעצמן מפני החשד:

דברים אלו שכתבנו בסוגיא זו יש חולקין בקצתן אלא שפשוטה של סוגיא מוכחת כדברינו ופירות והרקיבו האמור בברייתא למסקנת הסוגיא אף אנו מפרשים אותה בהרקיבו לגמרי כחברותיה ומשום קלקול כלים והוא שהזכירו גדולי המחברים בזו קלקול הקנקנים והסלים:

דברים אלו יש אומרים אף בהם שכל שיש בהם חשש תרומה צריך שלא ימכרם אלא לכהנים ואני תמה אם חוששין בהם לכך היאך נתיר את השמן לעורות שהדבש לרטייה אין לנו שאין הדבש בר תרומה הא שמן מיהא היאך יותר לעורות אלא שיראה שכל שהניחן כל כך לא עשאן תרומה שאין אדם מבזה כל כך באוכלין של קדש להניחן עד שיפסדו לגמרי:

במסכת פסחים התבאר שהמפקיד חמץ אצל חברו והגיע הפסח לא יגע בו עד שעה חמישית מיום ארבעה עשר ובשעה חמישית מוכרה בשוק שלא יפסידו לבעלים לגמרי וכתבו גדולי המחברים עליה שכן הדין בכל דבר המתקיים שלא יגע בו אע"פ שיודע שהוא בא לידי זול במקום פלוני או בזמן פלוני או שיאנסוה מבית המלך שמא יבאו הבעלים קודם זמן זה ויטלו ממונם:

דף לח:

שבוי שנשבה והרי נכסיו בכאן ולא היה לו שהות למנות מי שישתדל על נכסיו אפילו בדבורו ואין מי שישתדל בעבודת קרקעות ושאר נכסים שלו והקרוב ההוא הראוי לירש בא ורוצה לירד בעבודת הקרקע ושאר הנכסים יש צדדין בדין זה חלוקים זה מזה כיצד אם שמעו בו שמת אע"פ שלא נתברר בית דין תופשין כל המיטלטל שבנכסים ומפקידין אותו אצל אדם אחר נאמן ואמיד אצלם עד שיבאו הבעלים ויחזירו להם או שתתברר

מיתתו ויחזירו לקרוב זה הראוי לירש ואם קדם קרוב ותפשם מוציאין אותם מידו והקרקעות מורידין בהם קרוב זה ושיחזיק בהם אלא שאם ישובו הבעלים יהא נידון בעבודתו כאריס ואין צריך לומר אם ירד קרוב זה מאליה שאין מוציאין אותם מידו ואם היו שנים או שלשה ראויים לירש יראה שאין מורידין אחד מהם אלא ברשות חבריו ואם לא היה שם קרוב מורידין אדם אחר בתורת אריס אבל אין מעמידין אפטרופוס בנכסים אלו שאין מטריחין אפטרופוס בנכסי גדול בן דעת:

דף לט.

היה בנכסים אלו פירות המבושלים קמה לקצור וענבים לבצור והדומה להם בית דין מעמידין אפטרופוס לקצור ולבצור ולמכור ומפקידין אותם עם שאר המטלטלין ומ"מ אם קדם הוא וקצר ותפש הרי זה זריז ונשכר ויהא בכלל חשבון שאר עבודות שבקרקע הא אם לא קדם בית דין ממנין עליהם אחר ומפקידין דמיהם עם שאר המטלטלין ואח"כ מורידין הקרוב וכתבו גדולי המחברים שכן הדין בכל שאין בו טורח עבודה כגון שכר בתים וחניות ודברים שאין צורך בהם לאריסות שאין מורידין בהם קרוב אלא מעמידין בהם גבאי שיתבע השכר ויביאהו לבית דין ויפקידוהו אצל שאר המטלטלין:

לא נשמע בשבוי זה שמת אף זה מורידין קרוב לנכסיו לכתחלה והמטלטלין מפקידין אותם על הדרך שהזכרנו למעלה אלא שבקמה לקצור נדונת בו כמטלטל ואם קדם ותפש מוציאין מידו ויש חולקין בזו:

ברח מעצמו ולא מחמת השבי אם מחמת סכנת נפשות ברח דינו כשבוי לכל מה שכתבנו אבל ברח מחמת ממון אין דינו כשבוי אלא כיוצא לדעת והוא שנזכיר עכשו את דינו:

היוצא לדעת והוא שיצא מחמת ממון או שלא מחמת סבה ואין ידוע להיכן הלך עד שנוכל לחזר אחריו לידע רצונו אם לא שמעו בו שמת אין מורידין קרוב לנכסיו שהקרוב הראוי לירש קל הוא בעיניו להחזיק בו כשלו וכשירצו בית דין לדקדק עליו מצד מה שנשמע להם בהפסדו אף הוא מתקנא ומרבה בהפסד וסלוקו קשה אחר שהוא ראוי לירש וכן אין מורידין אחר בתורת אריסות שאין בית דין משתדלין בנכסיו הואיל ולדעת יצא והיה הוא יכול למנות על נכסיו מי שירצה ומכיון שלא עשה הרי זו אבדה מדעת שאין אדם מצווה בהחזרתה ואם קפץ הקרוב וירד מסלקין אותו אף בקרקעות ואם נטע והשביח ולא הספיקו בית דין לסלקו אינו נוטל לא בשבח ולא בפירות ומ"מ יראה לי ששמין לו כיורד לשדה חברו ונטעה שלא ברשות אלא שגדולי המפרשים חולקין בזו לשום להם כאריס:

ואין מעמידין בנכסיו אפטרופוס או גבאי כלל הואיל ולדעתו יצא אבדה מדעת היא אלא יעמדו המטלטלין ביד מי שהן תחת ידו עד שיבא ויתבע או שימות ויתבעו יורשיו והקרקעות אם הם בתים וחנויות יעמוד השכר ביד הדר בהם ושדות וכרמים עומדים להם בורים:

שמעו בו שמת אלא שלא נתברר בית דין תופשין כל המטלטלין ומפקידין למי שהוא אמיד אצלם ומורידין קרוב בנכסיו לכתחלה על התנאים האמורים למעלה ומ"מ קמה לקצור נדונת בה כמטלטל ואפילו קדם וקצר מוציאין מידו ומפקידין עם שאר המיטלטל עד שתתברר מיתתו או שיבא ויש חולקין בזו:

זהו כלל הנראה לנו בדין זה אלא שיש עליו חולקין בקצת מקומות בענין קמה לקצור והדומים לה וכן יש מי שמחדש בדין זה שהשבוי ששמעו בו שמת וקדם קרוב וירד לתוך הנחלה שאין מוציאין מידו מתורת נחלה לתורת פקדון אלא שיחזיק בהם כשלו אפילו לירד ולמכור ואין הדברים נראין כלל:

המוציא הוצאות על נכסי מלוג של אשתו הן שהוציא הרבה ואכל קימעא הן הוציא קימעא ואכל הרבה אין לו בשבח כלום אלא מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל ומ"מ יש לאכילת קימעא זו שיעור עד שאם לא אכל כאותו שיעור וכל שכן אם לא אכל כלום נוטל בשבח בדרך זה שאם ההוצאה יתרה נוטל הוצאה כשיעור שבח ואם השבח יתר נוטל ההוצאה ונשבע בנקיטת חפץ על הוצאתו ודבר זה יתבאר במסכת כתובות בע"ה ואם היא קטנה שהשיאוה אמה ואחיה ומאנה בו רואין כמה הוציא וכמה אכל וכמה השביח ושמין לו כאריס:

דף לט:

שבוי שנשבה על אחד מן הדרכים שמורידין קרוב לנכסיו וקרוב זה שנשאר בכאן הוא קטן עדין אין מורידין אותו לנכסי שבוי בשום פנים שהרי אינו בן דעת בדברים אלו ונמצאו נכסים אובדים מאליהם ואפי' חריף ומפלפל במשא ובמתן אלא מורידין אחר בתורת אריסות עד שתתברר מיתתו וכן אם היה השבוי עצמו קטן אין מורידין קרוב לנכסיו בשום פנים שמא יטעון לאחר זמן שמחמת חלקו בא לידו וקטן נטל מצד אחר וקטן אין יודע בעניני מחאה עד שישתדל על כך ולא סוף דבר קרוב הראוי לירש אלא אף אותו שאינו ראוי לירש כגון בן אחיו וכיוצא בו ולא אחוה שמצד האם אע"פ שאינו ראוי לירש ולא קרוב מחמת קרוב הרחקה יתרה עשו בדבר זה ולא סוף דבר בשדות שאין הדבר מפורסם והטעות קרוב בהם אלא אף בבתים ואפילו היה זה הרוצה לירד כותב

שטר שמחמת אריסות הוא יורד או שהיה שם שטר חלוקה שמא לאורך הזמן שטרות אובדין וקטן זה מפסיד אלא בית דין מעמידין אפטרופוס לנכסי הקטן השבוי ומתעסק בהן בכל דיני אפטרופסות ואם היו השבויים שנים אחד גדול ואחד קטן והירושה אחת אע"פ שביארנו שאין מטריחין אפטרופוס בנכסי גדול מתוך שמעמידין אפטרופוס לקטן מעמידין לגדול מעשה היה בזקנה אחת שהיו לה שלש בנות ונשבית היא ואחת מבנותיה והשתים שנשתיירו כאן מתה אחת מהן ונשאר ממנה בן קטן והרי שלא היו יכולין להוריד הבת שנשארה שמא מתה הזקנה ויש לקטן זה חלק בנכסים ואין מורידין קרוב לנכסי קטן ואע"פ שזו לא היתה ראויה לירשו מ"מ הואיל וראויה לירש עמו באותם הנכסים עצמן אין מורידין אותה ולא היו יכולין להוריד את הקטן בנכסים שמא לא מתה הזקנה ואין מורידין קטן לנכסי שבוי ואמרו חכמים מעמידין אפטרופוס בשביל קטן ומכיון שהוזקקנו להעמידו מעמידין אותו על כל נכסי הזקנה לסוף מתה הזקנה והורידו הבת לשליש הנכסים בחלק ירושתה וכן הורידו הקטן בשליש הנכסים בחלק ירושת אמו שמתה והשליש הנשאר לבת השבויה העמידו ביד אפטרופוס על הדרך שהזכרנו וכן אתה למד לכל כיוצא בזה:

קטן אין חזקה בנכסיו ר"ל שכל היורד לנכסיו והחזיק בהם שלש שנים אין זה טענה שהקטן אינו בר מחאה וכן אם אכלה שתי שנים בחיי האב ושנים רבות בקטנותו של זה וטוען שאביו מכרה לו אין כאן טענה וכן כל שהתחיל להחזיק בקטנותו של זה בתחלת שנה ראשונה אפילו אכלה סוף שנה ראשונה וכל שתי השנים הנשארות משהגדיל וטען שאביו מכרה לו אינה טענה וזהו שאמרו אפילו הגדיל ר"ל אפי' השלימן משהגדיל ואין לפרשו בשטען שהוא מכרה לו שהרי אין מכירת הקטן כלום כמו שיתבאר במקומו ונמצא שאין טענה עד שיחזיק שלש שנים בחיי האב או שלש שנים אחר שיגדיל הקטן וכן הדין בשבוי ובורח מחמת נפשות שאין מחזיקין בנכסיהם וגדולי המפרשים כתבו שאף אם אכלה שלש שנים משהגדיל הואיל וירד בקטנותו אין כאן טענה ולא יראה כן וגדולי המחברים כתבו כדעת ראשון:

מי שהיה מחזיק בנכסי אביו ובא לו אח קטן ממדינת הים והביא ראיה שהוא אחיו חולק לו בירושה ובשבח שהשביח שכל שהניח בנים גדולים וקטנים והשביחו הגדולים את הנכסים השביחו לאמצע אא"כ אמרו בפירוש שהם עושין לעצמן על הצדדין שיתבאר במקומו ואע"פ שאין זה מתפרנס עמו ולא ידע בו והיה לנו לומר שזה כמי שהתנה שלעצמו הוא עושה אינו כן אלא הואיל ואלו ידע היה יורד שלא ברשות שאין מורידין קרוב לנכסי קטן חולק עמו בשבח ר"ל באותן שהשביחו הנכסים מחמת נכסים כגון שמן

הפירות שיצאו מכר ונטע אילנות וגפנים וכיוצא בזה ועמלו וטרח עבודתו מחול אצל הקטן ואם היה זה הבא גדול הואיל ולא נודע שהיה לו אח וברשות ירד שהרי אפילו ידע מורידין קרוב לנכסי שבוי שמין לו בחלק שבחו של זה כאריס:

דף מ.

אע"פ שהמוציא מחברו כלל גדול בדין שעליו להביא ראיה אם בא התובע לבית דין וקובל לפניהם שיש לו עדים אלא שמתיראין מלבא ולהעיד מתוך אלמותו ותקפו של זה הנתבע הרי בית דין כופין את הנתבע להביא אותן העדים בבית דין ויעידו ואין חוששין עליהם שמאחר שהיו נמנעים מלבא מחמת אלמותו אף הם מעידין שקר בשבילו שהדבר מצוי בהרבה בני אדם שנמנעים מלהעיד אף במה שיודעין ואין הדבר מצוי בהם שיעידו שקר:

מכל מה שכתבנו בסוגיא זו אתה למד על מה שאמרו אין מורידין קרוב לנכסי קטן שלא סוף דבר בשחלק הקטן מבורר אלא אף לא חלקו עדין אין מורידין אותו בחלק הקטן אלא אם כן נתמנה על כך מצד אביו ודוקא כשהקטן מתפרנס בפני עצמו אבל אם היו מתפרנסין כאחד רשאין הגדולים לירד ולהשביח והשבח לאמצע וכן כתבנוה בפרק מי שמת ואע"פ שבמעשה הזקנה ובנותיה יראה שכלם מתפרנסים כאחד אפשר שמתוך שהממון לא היה בידם עדין אין לבית דין להוריד גדול בחלק קטן:

כתבו מקצת גאונים שמעות של קטן בית דין מפקידין אותו אפילו לקרוב הנראה להם כאמיד ומשופע ואע"פ שמשמועה זו לא נראה כן מ"מ בדברים אלו אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות:

המשנה החמישית והכונה בה ככונת משנה שלפניה ואמר על זה המפקיד פירות אצל חברו הרי זה יוציא לו חסרונן לחטים ולאורז תשעה חצאי קבין לכור לשעורים ולדוחן תשעה קבין לכור לכוסמין ולזרע פשתן שלשת סאין לכור הכל לפי המדה והכל לפי הזמן אמר ר' יוחנן בן נורי וכי מה איכפת להן לעכברי אוכלין בין מהרבה בין מקמעא ואינו מוציא לו חסרונו אלא לכור בלבד ר' יהודה אומר אם היתה לו מדה מרובה לא יוציא לו חסרונו מפני שהן מותירות יוציא לו שתות ליין ר' יהודה אומר חומש יוציא לו שלשת לוגין שמן למאה לוג ומחצה שמרים לוג ומחצה בלע אם היה שמן מזוקק לא יוציא לו שמרים אם היו קנקנים ישנים לא יוציא לו בלע ר' יהודה אומר אף המוכר שמן מזוקק לחברו כל ימות השנה הרי זה מקבל עליו לוג ומחצה שמרים למאה אמר הר"ם כבר ביארנו במה שקדם מפרושנו כי הכור שלשים סאה והסאה ששת קבין ופי' איכפת

שאינו משים דעתו לרוב המדה או למעוטה כשאכלו העכברים לא יוציאו ברוב המדה ופי' קמעא מעט ולזאת המשנה תנאים מהם שיערב הנפקד אלו הפירות עם פירותיו ואכל מן הכל ולא נודע שיעור מה שאכל אבל אם יחד אותם הפירות אומר לו הרי שלך לפניך וכמו כן אם ידע שיעור מה שאכל יחשב לו מהחסרון שיעור מה שראוי לו ואמרו הכל לפי המדה והכל לפי הזמן שיחשב לכל כור מה שזכר מן החסרון בכל שנה וזרע הפשתן הנאמר כאן הוא בגבעולין ואורז הוא שיהיה מקולף וצריך שיחזיר לו בזמן שמדד לו בשעה שהפקיד אצלו לפי שבימות הגשמים יוסיף הדבר המדוד לרטיבות האויר ובימות החמה יחסר ואין הלכה כר' יהודה ולא כר' יוחנן בן נורי לפי שיתפזר ויאבד מוסף על מה שאוכלים העכברים שזכר וזה הדין לא תקיש עליו לפי שהוא בארץ ידועה ר"ל ארץ ישראל ואמנם ידונו בזה הענין כפי הזרעים של אותה מדינה ואויר הידוע אצל הדרים בה מעניני חסרון הזרעים אצלם ודע זה יוציא לו וכו' זה שאמ' ר' יהודה חומש לפי שהיין שבעירו היה חסר חומש וכבר אמרתי לך שהדין בזה הענין הוא נדון כפי הנהוג באותה מדינה ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי המפקיד פירות אצל חברו יוציא לו חסרונן וכו' פי' משנה זו בשעבר הנפקד ועירבן עם פירותיו אע"פ שלא היה לו לעשות כן או שעירבן ברשות בעלים ואלו היה יודע שיעור הפירות שנתערבו אלו של פקדון עמהם כמה הוא אף הוא היה רואה כמה חסרון בכלן ומנכה מן הפקדון כפי חשבון אחר שישבע בכך אלא שזה היה מסתפק מפירותיו ואלו ידע כמה נסתפק רואה חסרונו ומנכה לפי חשבון ובשבועה אלא שלא ידע כמה נסתפק עד שידע כמה ישער בפירות שלו על אלו לפי חשבון ובזו הוא אומר שכשהוא מחזיר פירות למפקיד רשאי הוא לנכות לחטים ולאורז תשעה חצאי קבין לכור בשנה וכן בכל שנה ושנה הוא שיעור הנכוי מן הסתם מצד העכברים ופרשוה בגמרא באורז קלוף הא בשאינו קלוף מתחסר הרבה ומנכה לו שלשה סאין לכור לשעורים ולדוחן תשעה קבין לכור לכוסמין ולזרע פשתן שלש סאין לכור ופרשוה בגמרא פשתן בגבעוליו שלא נמרח עדין והגבעולין מתיבשין ונופלין והרוח מנשבתן אבל זרע פשתן שנמרח אינו חסר כל כך ויראה שדינו כשעורים:

הכל לפי המדה ר"ל שכן הדין לכל כור וכור ולפי השיעור לחצי כור ולשליש כור הכל לפי הזמן שזה השיעור מוציא לכל שנה ושנה וכן לפי שיעור זה לחצי שנה או לשליש ור' יוחנן בן נורי חלק על שיעור המדה לומר שאפי' היו כמה כורים אינו מנכה אלא לכור אחד וכן לפחות מכור מנכה כשיעור כור שאין העכברים מצויים להבחין לאכול הרבה מהרבה וקמעא מקמעא אלא שלדעת תנא קמא לא משום עכברים לבד אנו מנכים

השיעור אלא מכמה סבות הרבה אובדות הרבה מתפזרות וברבות הטובה רבו הסבות המפזרות והמפסידות אותה ואף העכברים מתקבצים הרבה כשרואים תבואה הרבה דרך צחות אמרו בתלמוד המערב הילין עכבריא רשיעיא כד חמין פירי סגי קרו לחבריהון ואכלין עמהון:

ר' יהודה אומר אם היתה שם מדה מרבה ופירשו בגמרא עשרת כורין אינו מנכה לו כלום מפני שהן מותירות ר"ל שאין דרך לפקדון מרבה כל כך לצמצם במדתו ואדרבא מוותר במדתו כדי שימצאם מיהא בצמצום וזה שמחזיר מחזיר בצמצום ומתפרנס בחסרון בשיעור שבין מדידת הויתור למדידת הצמצום ומ"מ [אין הלכה] לא כר' יוחנן בן נורי ולא כר' יהודה אלא כתנא קמא ומ"מ אף לתנא קמא פירשו בגמרא דוקא בשמדד לו בימות הגרן והחזיר לו בימות הגרן אבל אם מדד לו בימות הגרן והחזיר לו בימות הגשמים אינו מנכה לו כלום שהתבואה מקבלת נפח מצד לחות זמן הגשמים והחסרונות מתפרנסין בשיעור זה:

ויוציא לו שתות ליין ר"ל שאם הפקיד לו יין ועירבו עם שלו על הדרך שהזכרנו בפירות מנכה לו השתות לבליעת הקנקנים ולא הזכירו בכאן לשמרים כמה יוציא ושמא עם שיעור זה הן נבלעות:

ור' יהודה אומר חומש ופירשו בגמרא שלא אמרה ר' יהודה אלא לשיעור מקומו שהיה עפרה בולע הרבה אבל בסתם המקומות אף הוא מודה בשתות וכן הלכה:

ואם הפקיד לו שמן ועירבו עם שלו על הדרך שהזכרנו הואיל והשמן אינו נבלע כל כך אינו מנכה לו אלא שלשה לוגין לכל מאה לוג חציין משום שמרים וכגון שהפקידן בשעת הבדים שהשמן עכור והחזיר לו לאחר זמן וחציין משום בליעת הקנקנים ואם הפקיד לו שמן מזוקק אינו מוציא לו שמרים וכן אם היו הקנקנים שעירב שמן זה בתוכם ישנים ומובלעים כבר בין שהיו מזופפין בין שלא היו מזופפין אינו מוציא לו בלע וכן הלכה:

ר' יהודה אומר אף המוכר וכו' פי' ר' יהודה סובר שכשם שאמרו שמרים במפקיד כך במוכר והוא שהיה דרכן של בעלי בתים ליקח בשעת הבדים שמן לכל השנה מאה לוגין או מאתים או אלף לפי מה שהוא אדם ועומד בחביותיו של חנוני ומוסרו לו מעט מעט על הצד שהוא מסתפק ממנו ואמר שזה המוכר לו את השמן מנכה לו לוג ומחצה לכל מאה לוגין וחכמים חולקין לומר שהמוכר בבת אחת דרכו למחול בנכוי זה ואינו מנכה לו כלום וכן הלכה ולפי פירוש זה מה שאמרו במשנתינו המוכר לחברו שמן מזוקק לא שהתנה לו כן אלא שהוא התנה שמן סתם ומסר לו מזוקק ויש מפרשים שלדעת ר' יהודה אפילו מכרו מזוקק מקבל עליו לוקח לוג ומחצה למאה ולדעת חכמים הואיל

והתנה במזוקק אינו מקבל שמרים כלל והמוכר שמן מזוקק שבמשנתנו פרושו שהתנה במזוקק ומ"מ אם מכר שמן סתם אף לדעת חכמים מקבל לוג ומחצה למאה וכן כתבוה גדולי המחברים ומ"מ נראה דוקא בשמסרו לו כאחד בשעת מכירתו:

זהו ביאור המשנה ופסקים שבה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

גדולי המחברים כתבו שאם הפקיד אצלו פירות שאין מדודין ועירבן בלא מדידה הרי זה פושע ואם טען מפקיד כור היה שם ושומר אומר איני יודע כמה היה שם ישלם בלא שבועה וכן בכל שומר שטען לו מפקיד כך וכך היה והוא אומר איני יודע והוא שיטעננה בדבר שהוא אמוד בו שהרי מ"מ הרי הוא כטוען מאתים ושומר אומר ודאי מעות היו שם ואיני יודע כמה שהוא מחוייב לישבע ואינו יכול לישבע ומשלם אלא שרשאי להחרים על כל שתובע ממנו יותר מן הראוי:

דף מ:

המוכר צריך שימכור באמונה ובלא אונאה ואם הודיע דמי מקחו ודמי מה שרוצה להרויח בו אע"פ שמרויח יתר משתות אין כאן דין אונאה כמו שיתבאר ומ"מ בית דין חייבים להעמיד שערים בכל דבר שיש בו חיי נפש ומחשבין דמי המקח ודמי ההוצאה וניכוי הסחורה וכשמחשבין את הכל נותנין לו שתות ריוח לא פחות ולא יתר ואם יש טרח יתר בסחורה זו אף מחשבין לו דמי הטרח לפי ראות עיני הבית דין:

אסור לערב שמרים בין ביין בין בשמן ואפילו בשמרים של חבית עצמה כגון שיבלבל את החבית עד שיתערבו השמרים עם היין ואין באלו שיעור אלא כל שהוא אסור:

יש לפעמים שמן עכור בשולי החבית סמוך לשמרים והוא נקרא בלשון תלמוד פקטים ואינו בדין שמרים אלא מקבלו אפילו לוקח ואין צריך לומר מפקיד הן בזמן שיש לו לקבל השמרים כגון שמן סתם הן בזמן שאין לו לקבל השמרים כגון שמן מזקק ומ"מ דוקא בשלוקח בשעת הבדים ומקבלו גם כן באותה שעה שדרך למסור את המדה בריוח גדול ויש מפרשים ששער השמן בזול אבל בניסן או אחר שנצללו השמנים הואיל והמוכרים מצמצמים במדתם או שהשער ביוקר אין הלוקח מקבל פקטים אלא שמרים בלבד על הדרך שביארנו ויש מפרשים בפקטים אלו פסולת הגרעינים הצפין על פני המים וגדולי המחברים פרשו בו שמן עכור הקופא על פני השמן ומ"מ כל שמכר לו שמן מזוקק אין מקבל פקטים כלל:

במסכת בבא בתרא יתבאר שהמוכר את הצמד ר"ל העול המצמיד את השוורים ומזווגם לא מכר את הבקר והמוכר את הבקר לא מכר את הצמד ואפילו במקומות שמקצתם

משאילין שם צמד לבקר ואין אומרים הדמים מודיעים בזו וכיוצא בה אלא כל שיש שם יתר מן השיעור הולכין בו אחר דיני אונאה ובטול מקח ויש אומרים בה דוקא בשהדעת טועה בו ואם אין הדעת טועה הרי זה מתנה כמו שיתבאר במקומו ויש מקצת דברים שמביאים בהם ראיה מן הדמים כמו שביארנו בבבא קמא פרק המניח:

אע"פ שביארנו במוכר שמן סתם שמקבל עליו לוקח שמרים כשיעור שהזכרנו יראה שביין אינו כן אלא נותן לו יין בלא שמרים אפילו מכר בתשרי ומסר בניסן שהשמרים אינן בכלל היין כלל ויש חולקין במכר בתשרי ומסר בניסן:

מה שאמרו כאן לא אמרו שמן עכור אלא למוכר פירשו בו הא לתרומה לא כלומר לא אמרו שלא לקבל ממנו שמן עכור אלא למוכר הואיל והתנה במזקק שהרי לוקח מקבל עליו במכר סתם לוג ומחצה למאה אלמא שאינו שוה כלום אבל לתרומה תורם מזה על זה ואין בכך כלום ואין הלכה כן אלא לענין תרומה תורמין מן הצלול על העכור אבל לא מן העכור על הצלול וכן ביין הא שמרים מיהא יראה שמין בשאינו מינו הוא ואין תרומה חלה עליו כלל:

המשנה הששית והכונה בה להתחיל בביאור החלק הרביעי ואמר על זה המפקיד חבית אצל חברו ולא ייחדו לה הבעלים מקום וטלטלה ונשברה אם מתוך ידו נשברה לצרכו חייב לצרכה פטור אם משהניחה נשברה בין לצרכה ובין לצרכו פטור ייחדו לה הבעלים מקום טלטלה ונשברה בין מתוך ידו ובין משהניח לצרכו חייב לצרכה פטור אמר הר"ם תחלת משנה זו היא לר' ישמעאל שאמ' לא בעינן דעת בעלים וכבר נתבאר דעתו בסוף בבא קמא ולפיכך הוא אומ' משהניחה בין לצרכו בין לצרכה פטור וסיפא לר' עקיבא שאומר דעת בעלים בעינן וכבר קדם לך דעתו בזה לשם ולפיכך הוא אומר משהניחה לצרכו חייב לצרכה פטור לפי שאנו צריכים דעת בעלים ואעפ"י שהחזירה למקומה:

אמר המאירי המפקיד חבית אצל חברו וכו' פי' כבר ידעת שבפ' הגוזל נחלקו ר' ישמעאל ור' עקיבא בשומר שגנב מרשותו כגון שנמסר לו בפקדון כיס מלא סלעים וגנב משם סלע אחד או שנמסר לו עדר אחד בתורת שמירה וגנב משם טלה אחד ואח"כ נתחרט והחזיר את הסלע או את הטלה למקומו שלדעת ר' עקיבא חייב באחריותו הואיל ולא הודיע חזרתן לבעלים שמשעה שנטלן על דעת גנבה או גזלה כלתה שמירתו ולא עמד לשמירת אותו טלה או אותו סלע במקום בעלים ונמצא שגנב ולא החזיר שאין חזרה לשומר אלא בידיעת בעלים ואע"פ שבגנב הגונב מביתו של בעל הבית אינו כן אלא על הדרכים שביארנו שם בשומר החמירו מפני שכלתה שמירתו ולדעת ר' ישמעאל מכיון

שהחזירו חזר לדין שמירתו ולא כלתה שמירתו מהם וכשהחזירם לשם הוא נעשה שומר כבתחלה ועומד במקום בעלים וחזרתו חזרה:

ואחר שהתברר לך מחלקת זו שביניהם צריך שתדע שכל ששלח יד בפקדון או שאל שלא מדעת נעשה גזלן על אותו דבר שהגזלה והגנבה ושליחות יד בפקדון ושאלה שלא מדעת כלם דין אחד להם וכל שומר שעבר באחד מאלו ונטל את הדבר הנמסר בידו והגביהו על דעת שיגזלהו או יגנבהו או ישתמש בו אע"פ שלא יחסרו כלום חייב באחריותו ששליחות יד אינה צריכה חסרון ולא עוד אלא אפילו לא נשתמש בה הואיל והגביהה על דעת שישלח בה יד נתחייב באחריותו לדעת ר' עקיבא אע"פ שהחזיר ור' ישמעאל חולק לומר שכל שנטלו על דעת לגזול או לגנוב או להשתמש בו בתורת שאלה והחזירה למקומו חזר לדינו שלא להתחייב באונסין ומשנה זו פירשוה בגמרא שעל דעת ר' ישמעאל היא שנויה:

ופירוש המשנה לפי מה שעלה בידינו מסוגיית הגמרא כך הוא המפקיד חבית של יין או של שמן אצל חבירו ולא ייחדו לה הבעלים מקום בבית השומר לומר לו זוית זו השאילני למקום חבית זו ונמצא שכל הבית נמסר לו למקום החבית וטלטלה השומר ומתוך טלטולו נשברה החבית אם מתוך ידו נשברה ר"ל קודם שהחזירה למקומה לצרכו חייב כגון שטלטלה כדי לעלות עליה ליטול איזה דבר ממקום גבוה שבבית וכיוצא בזה שהרי נעשה שואל שלא מדעת וכל שואל שלא מדעת נעשה גזלן להתחייב בכל אונסין אף מחמת מלאכה שהרי לא הושאלה לו לכלום וחזרה אין כאן שהרי לא החזירה למקומה עדין לצרכה פטור ר"ל אם טלטלה לעלוי שמירתה כגון שהיתה עומדת במקום מגולה והיה מתירא ממנה וטלטלה כדי להעמידה במקום המוצנע פטור שאין כאן שאלה שלא מדעת והרי זה שומר שפטור באונסין ואם משהניחה נשברה הן שהניחה למקום שהיתה שם מתחלה הן שהניחה למקום אחר אפילו לצרכו פטור שהרי החזירה וחזרה שלא מדעת בעלים חזרה היא לדעת ר' ישמעאל כמו שביארנו ואע"פ שלא החזירה למקומה ואף לר' ישמעאל דאינה חזרה עד שיחזירנה למקומה הרי כל הבית מקומה הוא הואיל ולא ייחדו לה הבעלים מקום:

ייחדו לה הבעלים מקום וטלטלה ונשברה מתוך ידו לצרכו חייב לצרכה פטור על הדרך שבארנו ואף משהניחה הואיל ולצרכו טלטל חייב ופרשוה בגמרא שהניחה שלא במקומה ולא נקראת חזרה שאף לר' ישמעאל למקום שגנב מיהא יחזיר הא אם החזירה למקומה פטור אע"פ שטלטלה לצרכו הואיל והחזיר חזר לדין שמירתו:

זהו ביאור המשנה ומכיון שביארנו שלדעת ר' ישמעאל היא שנויה אין הלכה כמשנה זו שהלכה כר' עקיבא והילכך כל שטלטלה לצרכו חייב בין קודם שהחזירה בין לאחר שהחזירה אפילו החזירה למקומה וכל שטלטלה לצרכה פטור אפי' ייחדו לה הבעלים מקום והחזירה למקום אחר ויש חולקים לפסוק כר' ישמעאל מפני שמחלקת זו היא סתם משנה ומחלקת בריתא והלכה כסתם משנה ולא יראה כן שהרי למטה אמרו עליה בפירוש שהלכה כר' עקיבא:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ומה שנכנס תחתיה ממה שלא ביארנו במשנה כך הוא:

דף מא.

דינין אלו שכתבנו במשנה הם בדין שומר שגנב מרשותו הא גנב שגנב מבית הבעלים והחזיר יש בו צדדין אחרים ויש בו חלוק בין גנבת בעלי חיים כגון טלה מן העדר לגנבת דבר שאין בו רוח חיים כגון סלע מן הכיס וכבר ביארנו את הכל בפרק הגוזל:

שליחות יד שחייבה בו תורה את השומר להעמיד אותו הפקדון ברשותו ולהתחייב באונסיו אפילו שומר חנם לא סוף דבר שנשתמש בה וחסרה אלא אפילו נשתמש בה ולא חסרה או אפילו לא נשתמש בה כלל אלא שהגביהו או טלטלו ממקום למקום על דעת לשלח בו יד להשתמש בו חייב וזהו שאמרו שליחות יד אינה צריכה חסרון:

כבר בארנו למעלה ברועה שהיה רועה והניח עדרו ובא לעיר ובא ארי ודרס שאומדין אותו ואם לא היה יכול להציל אפילו היה שם פטור מ"מ אם הניח מקלו ותרמילו עליה נעשה שואל שלא מדעת או שולח יד וחייב באונסיה ומ"מ יראה מדברי גדולי המפרשים דוקא בשעושה כן תמיד ושהבעלים מקפידין הא אם לפי שעה ואין קפידא לבעלים מן הסתם אין זה כלום וכן דוקא בשמשכה להשתמש שהמטלטלין אין נקנין לא לגנב ולא לגזלן ולא לשולח יד ולא לשואל שלא מדעת להתחייב בהם אלא במשיכה ומשמשך והניח מקלו ותרמילו עליה חייב באונסיה אע"פ שהסירם שאפילו לא נשתמש הואיל ומשך על דעת שישתמש נעשה שולח יד כמו שביארנו:

דף מא:

שומר חנם שטען שנגנבה בהמה מאצלו ונמצא שהוא גנבה כבר בארנו בבבא קמא שמשלם כפל ודוקא לאחר שנשבע שנגנבה כמו שנאמר ונקרב בעל הבית אל האלהים ואין קריבה זו אלא לשבועה לא לדין לבד ושומר שכר שטען שנגנבה אין כאן כפל שהרי

מחייב עצמו בקרן ומ"מ בטענת ליסטים מזויין שפוטר בה עצמו הואיל וקצת אונס מעורב בו חייב שהרי מ"מ הוא נקרא גנב כמו שביארנו שם:

כבר ביארנו למעלה שיש מי שאומר שהשכירות והשאלה אין בה טענת שליחות יד ושמא אתה נמלך לסתור דבריהם ממה שאמרו כאן ומה שואל דלדעת בעלים קעביד שולח בה יד חייב וכו' ואין זה ראיה שבזו אף במלאכתו הוא אומר כן כלומר ומה שואל שאין שליחות יד שלו והיא עשיית המלאכה אלא מדעת בעלים שהרי בשבילה הוא שואלה אעפ"כ חייב באונסיה שומר חנם ושכר שלא מדעת בעלים שולחים יד לעשות בה מלאכה לא כל שכן שיתחייבו באונסיה ונמצא שאין כאן ראיה אלא שמ"מ יראה שכל ששלח זה יד למה שלא שאלה בשבילו נתחייב בכל:

השואל ששאל את הבעלים בשעת נטילת הפקדון או שכרם עם הדבר שנמסר לו פטור השומר מכלום אפילו פשע אח"כ ואבד הפקדון מחמת הפשיעה אבל אם נטל הפקדון תחלה ואח"כ שאל הבעלים או שכרן אפילו היו הבעלים שם בשעת האונס חייב וכן הדין בשאר השומרין שכלם בבעלים פטור כמו שיתבאר בפרקים הבאים ומ"מ דוקא במה שיזדמן מן הדברים המחייבים כגון גנבה ואבדה לשומר שכר ופשיעה לשומר חנם הא אם שלח בה יד אח"כ חייב ומה שאמרו כאן מה שואל בבעלים פטור אף שומרים בבעלים פטור קמ"ל דלא כך פירושו שמא היית אומר כשם שהשואל בבעלים פטור באונסין כך שמירה בבעלים יהא פטור אף משליחות יד קמ"ל דלא:

דף מב.

המשנה השביעית והכונה לבאר בה ענין החלק החמישי ואמר על זה המפקיד מעות אצל חברו צררן והפשילן לאחוריו או שמסרן לבנו ולבתו הקטנים ונעל בפניהם שלא כראוי חייב שלא שמר כדרך השומרים ואם שמר כדרך השומרים פטור אמר הר"ם כספים בעין אין להם שמירה מעולה אלא בקרקע או בכותל בתוך טפח הסמוך לתקרה או סמוך לקרקע וכל מה שזולת זה הוא פושע ולא כדרך השומרים וחייב לשלם עד שיפרש עליו וכמו כן אם הכספים שם בתוך במלבושו שעושין בו כעין כיס או שקשר אותו בסדינו או על בטנו בכל אלה פשע אלא אם יתפשם בידו שנא' וצרת הכסף בידך אלא אם יפרש אל בעל הממון ואם הפקיד אצלו ערב שבת ולא יהיה לו פנאי לטמנם יטמון במוצאי שבת מיד ואם מכרו ביום השבת אינו חייב כלום ומן העקרים שלנו כל המפקיד על דעת אשתו ובניו של בעל הבית הוא מפקיד ולפיכך אם נתן אותו הפקדון לבניו הגדולים אינו חייב לשלם אלא ישבע שבועת התורה שנתן אותו הדבר להם וישבעו

הם כמו כן שבועת התורה ששמרו כדרך השומרים ולא נאמר בכגון זה שיתן האדם לאשתו או לבניו שומר שמסר לשומר חייב ודע כי שומר שמסר לשומר אי זה שומר שיהיה כשיבאו עדים שהשומר השני לא פשע אלא ששמר כדרך השומרים אין השומר ראשון חייב לשלם ואין אחד מהם חייב שבועה לפי שהעדים מעידין באונס ואין מקום לשבועה אלא בשאין שם עדים:

אמר המאירי המפקיד מעות אצל חברו פי' בדרך והוא צריך להביאם לביתו וצררן והפשילן לאחוריו חייב אם ארעם אונס מפני שלא שמרן כראוי שאע"פ שצררן היה לו להניחם לפניו שימשמש בהם תמיד בידיו עד שיבא לביתו ויטמנם במקום הראוי להם ודרך צחות אמרו וצרת הכסף בידך אע"פ שהם צרורים יהא בידך וכן אם מסרן לבנו ולבתו הקטנים שאין אלו בני שמור הא אם מסרם לבנו ולבתו הגדולים ולא פשעו פטור ואינו יכול לומר את מהימנת לי בשבועה איהו לא מהימן לי שכל המפקיד על דעת אשתו ובניו הוא מפקיד כמו שיתבאר בגמרא וכן כל שלא נעל בפניהם כראוי שהרי פשע ששמרם בשמירה פחותה כזו וי"מ ולא נעל בפניהם בפני הקטנים ונמצא שאם נעל בפניהם כראוי שהיא שמירה ואם שמרן כראוי פטור ויתבאר בגמ' שהכספים אין להם שמירה אלא בקרקע ר"ל שיקברם תחת הקרקע בעמק טפח ואע"פ שאנו מפרשים שכשמסרן לקטנים ונעל בפניהם כראוי שמירה היא אף הדין נותן כן שהגנב מתירא שמא יצעקו ועוד שלא יפתחו נעילה הראויה ישמע לאחרים ויתפשו כך נראה לי אלא שבגמרא יש לנו בה שטה אחרת:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

הצדיקים ראוי להם לחוס על ממונם ובלבד בכדי שלא יפחיתו עצמם בכך מפני שאין הריוח מצוי להם כל כך כשאר בני אדם שכל אומנות נקיה להם ומתוך כך צריכים להזהר בכל דבר שיהא ממונם מתקיים דרך עצה אמרו לעולם ישליש אדם את נכסיו שליש בקרקע שליש בפרקמטיא שליש תחת ידו:

ההולך למוד את גרנו אומר יהי רצון שתשלח ברכה במעשה ידינו התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה מדד לא יברך ואם ברך הרי זו תפלת שוא שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין שנא' יצו יי' אתך את הברכה באסמיך וכבר כתבנוה במסכת תענית ובמסכת ברכות:

כבר בארנו במשנה שהמעות והדינרין אין להם שמירה אלא בקרקע וביארנו שצריך להעמיק להם טפח ולמלאת אותה חפירת הטפח בעפר מ"מ אם היו רגילים ביניהם גנבים הבקיאים להכות בקרקע בקורנס וכיוצא בו ולהכיר מקום שיש בו חלל וכן לטפח

בכותל ומכירין באיכות הקול אם יש שם שום חלל אם לאו מניחן במקום הנמוך שבכותל לצד הקרקע או במקום הגבוה שבה לצד התקרה ובעמק טפח וכן כל כיוצא בזה לפי ענין הרגיל אצלם וכן הדין בחתיכות כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות ובכלל כתבוה הגאונים כן בכל דבר שמשאו קל ואין הקרקע מאבדתו וכל שלא שמרם בדרך זה ואירעם אונס אפילו הניחם בתיבה ומפתח בידו חייב:

הפקידם אצלו ערב שבת בין השמשות ואירעם אונס בשבת פטור לא הטריחוהו חכמים עד מוצאי שבת ויראה לי בבין השמשות האמור כאן שפירושו סמוך לבין השמשות הואיל והדברים נראין שכשיעשה כן כבר הגיע בין השמשות ואם הגיע מוצאי שבת ונתאחר בכדי לקברן ולא קברן ואירעם אונס חייב ואם היה אותו מפקיד תלמיד חכם והנפקד חושב עליו שהוא מחזר להבדיל על הכוס פטור סבור הוא שמא יבא עכשו לבקש מעות לצורך הבדלה על הכוס ויש מפרשים שאם הנפקד תלמיד חכם אינו חייב עד שיבדיל על הכוס ואם שהה הרבה מצד שהיה מחזר על היין פטור:

יראה לי שדברים אלו לא נאמרו אלא באחד משני צדדין או באדם שהפקיד מחמת פחד המלכות שהיו מחפשין אחר ממונו ומחזרין לידע למי הפקיד וכל שחושדין שקבל פקדונו מחפשין את ביתו או במקומות שרגילין בכך בכספים שלהם ושאין להם תיבות ומפתחות כמקצת שוכני אהלים וכל תשמישן בחורים שבכותל ובגגות וכיוצא באלו הא כל שדרכם להצניע בתיבה ומפתח מה יעשה והרי הצניען במקום שהוא מצניע את שלו ושהוא מקום המשתמר לרוב העולם וכן יראה מלשון תלמוד המערב והוא שאמרו שם אימתי שומר חנם נשבע ויוצא בזמן ששמר כדרך השומרין נעל כראוי קשר כראוי נתן באפונדתו צררן בסדינו והפשילן לפניו ר"ל כשהופקדו לו בדרך נתנן בשדה תיבה ומגדל ונגנבו או אבדו פטורין מלשלם וחייב בשבועה ואם יש עדים פטור מן השבועה נעל שלא כראוי קשר שלא כראוי נתן באפורפורון צררן במקטורן והפשילן לאחוריו נתנן בראש גגו ונגנבו חייבין לשלם וכן כתבו גדולי הפוסקים שאם נתנן במקום שנהג ליתן את שלו והוא מקום הראוי לשמירה פטור נמצא מלשון תלמוד המערב כדברינו וכן יראה ממה שאמרו למטה כי אמינא לה דידי נינהו כל שכן דמיזדהרא בהו טפי אלמא שכל שהניחה במקום הראוי לשמירה לשלו והוא נוהג כן בשלו אין מחוייב בשל אחרים ליתר מזה שאלו דרך אדם בשלו אינה כדרכה בשל אחרים הרי פשע כשלא אמר לה שהם של פקדון וכן ממה שאמרו במשנה במסרה לבנו ולבתו הקטנים ונעל בפניהם כראוי שהוא שמירה ואע"פ שפירשנוה במשנה בדרך אחרת מ"מ פשוטן של דברים מוכיח כן וכן יראה לי ממעשה צריפא דאורבני שאלמלא שתחלתו בפשיעה מצד האור היתה נקראת

שמירה ואלמלא כן מה הוצרכנו לפשיעת האור הרי אף לגנבה פשע הואיל ולא קבר הא מ"מ כל שהניחה במקום שאין משתמר לכל אדם אע"פ שדרכו להניח שם את שלו חייב שאם מיקל בשלו אין לו להקל בשל אחרים:

שאר הדברים לא נתפרשה שמירתן ומ"מ הכל לפי מה שהוא ופרשו גדולי המחברים שקורות ואבנים דרכן להניחם בבית שער חבילי פשתן הגדולים דרכן בחצר שמלה וטלית דרכן בבית בגדי משי וכלי כסף וזהב דרכן בתיבה ובמפתח וילמד הסתום מן המפורש:

כבר ידעת שהמלוה על המשכון נעשה שומר שכר עליה אירע מעשה בימי חכמי קדמונינו שבנרבונה במי שהלוה לחברו על הבגד ונקבוהו עכברים והסכימו שאם הבגד חשוב שדרך שמירתו אינו אלא בתיבה חייב ואם הוא מאותן שדרכן בבית פטור:

שומר ששמר שמירה הראויה לקצת דברים אלא שאינה ראויה לקצת דברים אחרים ואירע האונס מצד אותן הדברים שהיתה השמירה ראויה אצלם כגון שהיתה שמירה לענין גנבים ולא היתה שמירה לענין האור ונגנבו הואיל ומ"מ פשע בתחלת שמירתו אע"פ שלא מחמת אותה הפשיעה נאנסו חייב כלל גדול אמרו כל שתחלתו בפשיעה אע"פ שסופו באונס חייב וכבר ביארנו למעלה דוקא כשהפשיעה גרמה את האונס ר"ל שאלמלא שמרם לכל דבר לא היה האונס בא מעשה היה באחד שהפקיד מעות אצל חברו והניחם במחיצה של ערבה בתוך עובי המחיצה ונגנבו ואמרו חכמים הואיל ויש כאן פשיעה מצד שהיה להעלות על לב שהאור שולט בה אע"פ שלענין גנבה שמירה ראויה היא חייב שאלו שמרם שמירה הראויה להם מכל צד והיא הקבורה לא היה האונס בא כמו שביארנו למעלה:

כל שהפקיד אצל חברו איזה פקדון והניחו במקום הראוי לשמירה וכשזה בא ותובע פקדונו אינו זוכר מקום שהניחן בו ואומר לא ידעתי היכן הנחתים או באיזה מקום קברתים המתן עד שאבקש ואמצא מכיון שהחזיק עצמו כשוכח נעשה פושע ואם נאנסו אע"פ שנודע אח"כ שבמקום המשתמר נאנסו חייב לשלם שכל שהשליך פקדונו אחרי גוו כל כך עד ששכח אין לך פשיעה גדולה מזו שאין לך מקום המשתמר שלא יהא צריך לנתינת לב עליו תמיד שמא תאמר אחר שכך זה שאמרו ששומר חנם פטור בגנבה ואבדה היאך אבדה נמצאת לשומר חנם עד שנאמר שהוא פטור עליה אם אמר איני יודע היכן הנחתים הרי פשיעה היא וחייב אם אמר יודע אני היכן הנחתים אבל איני יודע מי נטלם הרי זה גנבה היא ולא אבדה ושמא אין שם גנבה נאמר אלא בשיצא קול גנבה או אמתלת גנבה וזה שאינו יודע מי נטלה נקרא אבדה ומ"מ יש מי שפירש שלא נאמר לא

ידענא פשיעותא היא אלא כשאומר לא ידעתי אם הנחתים במקום המשתמר אם לאו הא אם אמר ידעתי שבמקום המשתמר הנחתים אבל איני זכור המקום אין זה פשיעה והרי היא אבדה:

דף מב:

כבר ביארנו שכל המפקיד על דעת אשתו ובניו הגדולים הוא מפקיד ואם מסרם השומר לאשתו ובניו ושמרום שמירה הראויה ונאנסו אין הלה יכול לומר איהו לא מהימן לי שמן הסתם הרי האמינם כמהו שכל המפקיד דעתו שאף זה מוסרם לאשתו ולבניו ובנותיו הגדולים אבל לקטנים לא כמו שבארנו וכתבו גדולי המחברים שכן הדין לעבדים אפילו עבריים וכן לאחד מן הקרובים שאין סמוכין על שלחנו ואין צריך לומר באדם אחר מעתה מסרן לבני ביתו ושמרום כראוי ונאנסו בני הבית נשבעים ונפטרו הוא והם ואם לא שמרום כראוי הבנים חייבים אם יש להם כדי לשלם והוא פטור שמרום בדרך שהיא שמירה ראויה לקצת בני אדם ר"ל שקצת בני אדם שומרים כן את שלהם וקצת בני אדם מעלין בשמירה יותר מכן ואלו שמרה הוא עצמו כך היינו מחייבין אותו שהשומר יש לו לשמור כדרך המעלים בשמירה אבל כשמסרן לבני ביתו אם הודיעם שפקדון הוא הם חייבים והוא פטור ואם לא הודיעם הם פטורין שהרי שמרום שמירה שמקצת העולם שומרין כן ואין כאן פשיעה אחר שלא ידעו שפקדון הוא ואף הוא פטור שלא היה לו לומר של פקדון הם אדרבה שלו ראוי להיות חביב עליהם יותר ומשום שומר שמסר לשומר אין כאן שהמפקיד על דעת אשתו ובניו הוא מפקיד הילכך נשבע הוא שמסר לבני ביתו והם נשבעים ששמרום כדרך השומרים את שלהם ונגנבו ויפטרו כלם:

מעשה באחד שהפקיד מעות אצל חברו ונפקד זה מסרם לאמו והניחתם בארגז קטן ונגנבו ונסתפקו בדבר עד שגמרו את הדין שישבע השומר שאותן מעות בעצמן מסר לאמו ותשבע האם שנגנבו ושהניחתם בארגז זה שאע"פ שהוא קטן הרי מקצת בני אדם שומרים כן ואף אנו שומרים כן את שלנו ויראה לי שמשביעים אותה גם כן שלא ידעה שהם של פקדון ונפטרו שניהם:

וכן התבאר בסמוך שהנפקד שהיה לו פקדון בחבית אחת ויש לו חבית אחרת כמוה והוצרך להשתמש במה שבחבית ואמר לבני ביתו טול מזו ולא כפל תנאו לומר אל תטול מזו הואיל ולשון זה קצת בני אדם דנין אותו כקפידא ושלא ליטול מן האחר וקצתם דנין אותו כמראה מקום נפטרו שניהם ואינו משלם אלא בכדי מה שנהנה מעשה היה באחד שהפקיד כשות אצל חברו והיה לו לנפקד כשות אחרת וכשרצה לעשות שכר שלו שהיו

משימין בתוכו כשות אמר לשלוחו הטל מכשות זה לתוך השכר ובא השליח והטיל בו מן האחרת של פקדון ובא מעשה זה לפני חכמים ופטרו את השליח הואיל ולשון זה יש לדונו כמראה מקום לבד ופטרו את הנפקד הואיל ויש לדונו בקפידא ושלא נודע לו שיטול מן הפקדון עד שימחה בידו אלא שחייבוהו במה שנהנה מ"מ וזהו שאמרו ומשלם ליה דמי קישי ויש גורסין כיסי כלומר פחותים ופירושו שמשלם כפי מה שנהנה מאותם הפחותים ונמצא שאם נעשה השכר חומץ פטור מכל וכך שהרי לא נהנה ולא חייבוהו ליתן לו מ"מ אותו כשות שצוה הוא להטיל לשם שאף הוא טוען שאלמלא הוטל שם את שלו היה השכר חשוב יותר ומתוך כך נשבע השומר ונפטר וכן כל כיוצא בזה:

במסכת בבא בתרא יתבאר שהמפקיד לחברו בשטר ואמר החזרתי נאמן הואיל ובידו לומר נאנסו ואע"פ שהשטר ביד המפקיד ומ"מ אם אמר שלקחו ממנו הואיל ויש לזה שטר או עדים שהוא מסרו לו בתורת שמירה אינו יכול לומר לקוח הוא בידי והוא הדין אם אמר החזרתי ובאו עדים שהוא בידו שאינו נאמן בהחזרתי ומ"מ אם הם דברים שאין בהם סימן מובהק והלה טוען החזרתי ואלו שבכאן שלי הם אע"פ שנתן הלה סימן נאמן מעשה באחד שהפקיד שומשמין אצל חברו בעדים וכשתבעו אמר החזרתי ואמר לו והלא בביתך הם ובחבית זו וכך וכך היא מדתם ואמר לו את שלך היו בכאן והחזרתי ואלו שלי הם ומתוך שעמדו את שלך בכאן אתה בקי במדתם ואמרו חכמים ישבע השומר בנקיטת חפץ שהחזיר ופטור:

אפטרופוס של יתומים ושכירים שלהם כגון רועי בהמות שלהם ועובדי קרקעות שלהם כלם שומרי שכר הם בנכסיהם ולא סוף דבר הרועים ועובדי האדמה שיש להם שכר בהדיא אלא אף האפטרופסים שומרי שכר הם ומ"מ אין אנו צריכים לשמירת שכר שלהם שאף אם אינם אלא שומרי חנם מ"מ בפשיעה מיהא חייבים ומה שאמרו בכאן מכדי בקרא שומר שכר דיתמי הוא לא שנהא צריכין לכך שדיינו בחיובו לשמירת חנם אלא שהדבר כך הוא שהבקרא מיהא שומר שכר הוא:

מאחר שכל אלו נעשים שומרים בנכסי היתומים חייבין הם בפשיעה מעתה לקח האפטרופוס ליתומים בהמה שיש בה מום שהיה ראוי לעיין בה ולא מצא אח"כ את המוכר שיחזיר את מקחו חייב לשלם ליתומים ואין זה בכלל אפטרופוס שהפסיד שאין מסלקין אותו שאפשר שהמפסיד בהוצאות מכוין לאיזה תועלת בהוצאתו כמו שיתבאר במקומו מסר האפטרופוס בהמה זו לרועה או לבקר תכף שלקחה ולא עיין במום זה עד שידעהו ויודיע לאפטרופוס שיחזר אחר המוכר להחזיר טעותו ומתה הבהמה מתוך מומה אחר ששהתה בידו בכדי שהיה יכול לעיין ולהודיע לאפטרופוס כדי לחזר אחר

המוכר להחזיר טעותו ולא נמצא אח"כ המוכר הרי הבקר או הרועה חייב לשלם נמצא המוכר חייב להחזיר הדמים ונוטל בהמתו כמות שהיא אם חיה ואם מתה ואין לו תביעה על האפטרופוס או על הבקר על שלא הודיעוהו ויישחטנה או יחזירנה למי שלקחה הימנו קודם שתמות שהרי מן הסתם יודע היה ובטעות מכר:

היה מוכר זה סרסור לוקח מזה ומוכרה לשעתו לזה אף הוא מחזיר דמים שנטל ונשבע שלא ידע בטעות זו והבקר על שנתרשל שלא להודיע לאפטרופוס כדי להודיע למוכר משלם למוכר דמים שבין נבלה לשחוטה בזול ר"ל פחות שליש ויש מפרשים כל הדמים שבין דמי נבלה לשחוטה ואם הודיע הבקר לאפטרופוס ונתרשל האפטרופוס בכך משלם הוא למוכר:

לקח אחד בהמה זו לעצמו ולא הרגיש במום עד שמתה אם לא נמצא המוכר הפסיד ואם נמצא מחזיר דמים ונוטל את הנבלה ואם היה המוכר סרסור על הדרך שביארנו נשבע שלא ידע ונפטר הואיל ושהה בכדי שהיה יכול לידע את המום ולהודיעו קודם שתמות וישחטנה או יחזירנה:

יש מקשים והיאך אתה דן לאפטרופוס כשומר שכר והלא לענין שור נגח אמרו שמעמידין אפטרופוס לתם לגבות מגופו וכן אם הוחזקו נגחנים מעמידין להם אפטרופוס ומעידין לו בפניו וכשיחזור ויגח משלם מעליית אפטרופוס וחוזר ונפרע מן היתומים לכשיגדלו ואם כן הרי אינו נעשה כשומר תירצו גדולי המפרשים שמ"מ אין נעשים שומרים אלא לשמירת גוף הנכסים לא לשמירת נזקיהם אבל לכל שאר הדברים הרי הם כשומרים:

דף מג.

המשנה השמינית והיא מענין החלק הרביעי המפקיד מעות אצל שלחני אם צרורין לא ישתמש בהם לפיכך אם אבדו אינו חייב באחריותן מותרין ישתמש בהם לפיכך אם אבדו חייב באחריותן אצל בעל הבית בין צרורין בין מותרין לא ישתמש בהם לפיכך אם אבדו אינו חייב באחריותן חנוני כבעל הבית דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר כשלחני אמר הר"ם צרורין הוא כשיהיה קשר משונה או שישים עליהם חותם ומה שזולת זה קרואין מותרין ומה שאמר חייב באחריותן לפי שנעשה עליו כמו חוב והלכה כר' יהודה:

אמר המאירי המפקיד מעות אצל שלחני אם צרורים לא ישתמש בהם ופירשו בגמ' דוקא שהם צרורים וחתומים או שקשרם קשר משונה הרי זה לא ישתמש בהם ומאחר שאין לו רשות להשתמש בהם אם נגנבו או אבדו אינו חייב באחריותן שהרי אין זה אלא שומר

חנם ואם מותרים והוא הדין לצרורים ואינם חתומים או שאינם קשורים קשר משונה יש לו להשתמש בהם ומאחר שהורשה בכך נתחייב באחריותן אע"פ שלא נשתמש ופרשו בגמרא דוקא כשומר שכר ובנגנבו או אבדו אבל באונסין מיהו כגון ליסטים מזויין ודומיהם פטור ומ"מ אם נשתמש חייב אף באונסין כדין הלואה:

אצל בעל הבית בין צרורים בין מותרים לא ישתמש בהם לפיכך אם אבדו אינו חייב באחריותן הואיל ושמרם כראוי ולא שלח בהם יד חנוני כבעל הבית ור' יהודה אומר כשלחני והלכה כר' יהודה:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ומה שנכנס תחתיה בגמרא אלו הן:

חכמי פרווינשאה כתבו שלא נאמרו דברים אלו אלא במטבע היוצא אבל חתיכות כסף או מטבע של זהב שאדם צריך להחליפו קודם שיוציאנו אפילו מותרין לא ישתמש ודאי כל כיוצא בזה קפיד הוא בעל הבית בכך והדברים נראין:

יתבאר במקומו שכל שהוציא מעות הקדש על ידי שליח אם עשה שליח שליחותו בעל הבית מעל ואם שנה בשליחותו שליח מעל ודוקא בשוגג ר"ל בחזקת חולין שאין מעילה אלא בשוגג מעתה מי שהפקיד מעות של הקדש בחזקת חולין אצל בעל הבית בין צרורים בין מותרין הואיל ולא הורשה בהוצאתם אם הוציא מעל הנפקד אבל אם הפקידם אצל שלחני אם צרורים וחתומים שלחני מעל ואם מותרים על הצד שהרשינוהו להשתמש בהם יראה מכאן שהמפקיד מעל אם גזבר אם מפקיד אחר שהדבר נעשה כאלו הוציא בשליחותו ובמעילה יש שליח לדבר עברה ומ"מ אם לא הוציא לא מעל לדעת רב נחמן שהלכה כמותו שלא נאמר שנעשה מעתה כשואל על הדבר והמשאיל מעל אע"פ שלא נשתמש השואל כמו שיתבאר בפרקים הבאים שאינו אלא כשומר ומ"מ אם הוציא מעל המפקיד ומ"מ גדולי המחברים פסקו שזה וזה לא מעלו שהמפקיד פטור הואיל ולא אמר לו בפירוש השתמש בהם והחנוני פטור הואיל וברשות הוציאו:

המשנה התשיעית והכונה לבאר בה ענין החלק הששי ואמר על זה השולח יד בפקדון ילקה בחסר וביתר ובית הלל אומרים כשעת הוצאה ר' עקיבא אומר כשעת התביעה אמר הר"ם מחלקת בית שמאי ובית הלל בהלכה הראשונה היא בתוספת שניתוספה בגוף הגזלה כגון שגזל רחל גזוזה ונטענה אצלו בית שמאי אומ' משלם אותה ואת גזתה ובית הלל אומ' לא ישלם אלא רחל גזוזה ור' עקיבא אומר אם היתה גזוזה בעת שתבעה בדין משלם גזוזה ואם היתה טעונה משלם טעונה והלכה כבית הלל אבל ביוקר ובזול אין ביניהם מחלקת אבל הדין ביניהם שאבאר כשגזל סחורה בשוה זהוב ואחר כך היא שוה שני זהובים ואכל אותה אחר היוקר אם היא ראויה לאכילה או מכרה או נתנה לזולתו

ישלם שני זהובים כיון שהיתה שוה בעת שהוציאה מרשותו לפי שכל זמן שהדבר הגזול בעין חוזר לבעלים ולפיכך ישלם כמו שהיתה שוה הגזלה כששינה עינה או שהוציאה מרשותו ואם אבדה אותה גזלה או נגנבה או יצאה מתחת ידו שלא מדעתו משלם כשעת הגזלה וכמו כן אם הוזלה משלם כשעת הגזלה:

אמר המאירי השולח יד בפקדון ילקה בחסר וביתר ולפי מה שיתבאר בגמרא היה עולה על דעתם תחלה שמשנה זו אמורה לענין יוקר וזול ר"ל שמכיון ששלח בה יד נעשה גזלן עליה וחייב באונסיה ואמר שאם בשעה שנאנסה הוזלה ילקה בחסר וישלם כשעת הגזלה ר"ל שעת שליחות יד ואם בשעה שנאנסה הוקרה ילקה ביתר וישלם כשעת האונס ומ"מ יתבאר בגמרא שביוקר וזול אינו כן אלא בשהפסידה הוא בעצמו אבל נפסדה מאליה אף בהוקרה אינו משלם אלא כשעת הגזלה והוא שפסק רבא בגמרא שהגוזל חבית לחברו בשעת הגזלה שוה דינר ובשעה שנשברה שוה ארבעה אם שברה הוא משלם ארבעה הואיל וכל זמן שהיא בעינה להחזיר עומדת עכשו הוא גוזלה ואם נשברה מאליה משלם כשעת הגזלה הא אם היתה שוה ארבעה בשעת הגזלה ובשעה שנשברה דינר בין שברה הוא בין נשברה מאליה משלם ארבעה הא מ"מ אם היא בעינה כמו שהיתה אלא שהוזלה חוזרת כמות שהיא ואומר הרי שלך לפניך כמו שביארנו דינין אלו כלם במקומם במסכת בבא קמא:

ומשנה זו יתבאר בגמרא לענין שבח שעל גזלה כגון שהפקיד אצלו רחל שאינה טעונה ושלח בה יד על דעת לגזול ואחר ששלח בה יד נטענה אצלו וגזזה ואמר על זה ילקה ביתר ר"ל שמחזיר לו אף הצמר וילקה בחסר ר"ל שאם שלח בה יד והיא טעונה וגזזה אחר ששלח בה יד ישלם כשיעור שליחות יד שהיתה גזוזה ואינו מחזיר לו הצמר שגדל ברשותו וכן אם גזלה שאינה מעוברת ונתעברה אצלו וילדה קודם חזרה ואפילו לא גזזה או לא ילדה עדין בשעת תביעה בדין הואיל וקודם חזרה גזזה או ילדה כבר ונמצא שהוא חולק עם בית שמאי ביתר אבל לא בחסר שאין ספק אף לבית הלל שאם גזלה טעונה וגזזה מחזיר אף הצמר ואם נאנסה מחזיר דמי טעונה כשעת הגזלה ולדעת ר' עקיבא אין הולכין אחר שעת הגזלה אלא אחר שעת תביעה בדין שאם שלח בה יד והיא אינה טעונה ונטענה אצלו ותבעו בדין וכבר גזזה אינו מחזיר לו אלא גזוזה אע"פ שהיתה טעונה אמש הואיל ובשעת תביעה אינה טעונה ואם היתה עדין טעונה בשעת תביעה אע"פ שגזזה אחר תביעה בדין קודם גמר דין משלם גיזותיה וכן בולדות ופירשה ר' יוחנן בגמרא שלא סוף דבר בשבא חיובו על ידי הודאתו אחר שתבעוהו אלא אפילו היו לו עדים שלא היתה טעונה בשעת הגזלה שהיה לנו לומר שמאותה שעה נתחייב ובית דין אין להם

בה אלא גלויי מילתא בעלמא אע"פ כן הואיל ובשעת התביעה היתה טעונה אין גזיזתו שלאחר כן מועלת לו:
זהו ביאור המשנה ופסקו בה גדולי הפוסקים כבית הלל ומ"מ לענין גזלן גמור פסקנו בבבא קמא בפרק הגוזל במשנה שניה שאם גזל טעונה וגזזה מחשבין דמי טעונה ומחזיר לו את זו בעינה ונותן לו השאר בדמים ויש שמחלקין בה בין קודם יאוש לאחר יאוש ואם גזלה גזוזה ונטענה אצלו קנאה בשנוי ומחזיר דמי טעונה ואף זו יש שפרשוה ביאוש וכשמצטרפין לדעת אחרת כמו שביארנו שם ומ"מ בפקדון הלכה כבית הלל ויש חולקין בקצת דברים ומבלבלין פירוש סוגיא זו בהרבה פנים ואין דבריהם נראין:
זהו ביאור המשנה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא בארנוהו:

דף מג:

המשנה העשירית והכונה בה ככונת משנה שלפניה החושב לשלוח יד בפקדון בית שמאי מחייבין ובית הלל אומרים אינו חייב עד שעה שישלח יד כיצד הטה את החבית ונטל ממנה רביעית ונשברה אינו משלם אלא דמי רביעית הגביהה ונטל ממנה רביעית ונשברה משלם דמי כולה אמר הר"ם ומה שהם חולקין בסוף המשנה הוא בדיוק המקרא בית שמאי אומרים על כל דבר פשע ואפילו במחשבה יהא פושע ובית הלל אומרים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו עד שישלח ידו ואמרו כיצד הוא מפרש דעת בית הלל וכשנטל ממנה רביעית והקריק השאר חייב לשלם ואע"פ שלא הגביהה לפי שבסבת מה שהטה נתקלקל השאר ומה שאמר הגביהה ונטל ממנה רביעית אינו על תנאי שיטול ממנה שום דבר על כל פנים ואז יהיה חייב אלא כיון שהגביהה נתחייב באונסיה אפילו לא פתחה בשום פנים ולא נטל ממנה שום דבר ודע זה:
אמר המאירי החושב לשלוח יד בפקדון בית שמאי מחייבים ופירשו חכמי הצרפתים שהוציא בשפתיו דבר פלוני שהוא בפקדון אצלי אני צריך לו אשתמש בו ושמעו עדים או שהודה שכן ובית הלל אומרים אינו חייב עד שישלח בה יד וכן הלכה הטה את החבית ונטל הימנה רביעית ונשברה אינו משלם אלא רביעית שהרי ביארנו שכל גזלה צריך שיקנה הגזלן ואח"כ יתחייב באונסיה וזה מכיון שלא הגביה לא קנה את החבית ונמצא שלא עמדה ברשותו עד שיתחייב באונסיה ומ"מ אותו רביעית מיהא קנה ונתחייב באונסיו אפילו החזירו לשם ופירשו בגמרא שאם החמיצה משלם את כלה שלא בא אלא מחמת מעשיו ומזיק בידים הוא:

הגביהה ונטל ממנה רביעית משלם את הכל פירשו בגמרא לא נטל ממש אלא מכיון שהגביהה על דעת שליחות יד קנאה להתחייב באונסיה שכבר פסקנו שליחות יד אינה צריכה חסרון וכן הלכה ומעתה הגביה ארנקי ליטול ממנה דינר חייב באונסי כלן ואע"פ ששאלוה בגמרא ועלתה בתיקו לא נשאלה אלא על דעת האומר שליחות יד צריכה חסרון וגדולי המחברים שדנוה בספק אע"פ שפסקו בשליחות יד שאין צריכה חסרון יש לתמוה בדבריהם ומ"מ יראה לי שמה שנאמר בסוגיא זו לימא קסבר שמואל שליחות יד אין צריכה חסרון אינו כדרך שאר המקומות שנאמר בו צריכה חסרון או אינה צריכה שאם כן אף אתה תמה על עצמך היאך תמהו עליו כל כך אם היו דבריו באין כהלכה עם היות אצלנו כלל ידוע שהלכה כמותו בדינין אלא שלא נאמר דבר זה אלא במי שהגביה את הפקדון על דעת לקנות קצתו כגון זה שהגביה את החבית ליטול רביעית ואמרו עליה שאע"פ שלא נטל חייב בכלה ותמהו על זה לימא קסבר שמואל ששליחות יד על מנת ליטול קצתו נתחייב אף בקצת האחר אע"פ שלא היתה לו שום כונה ליטלו ולא נשתמש בו כלל ותירצו שמאחר שהיה בלבו על רביעית זה וחשב בעצמו שיותר הוא משתמר בחבית שהרי אם יפרישנו יחמיץ הרי עשה בדעתו כל החבית בסיס לדבר הנגזל ועל זה שאלו בדבר שאינו גוף אחד ואין שמירת חשיבותו תלויה בתערובת חבריו אם נאמר שקצתו האחר מיהא אינו בתורת שליחות יד או שמא מ"מ אדם רגיל לעשות שמירה מעולה בהרבה יותר מבמועט ונמצא שנוח לו להיות כל הכלי בסיס זה לזה שלבו עליו ועלה בגמרא בתיקו ומתוך כך דנוה גדולי המחברים בספק ומ"מ אני תמה שאם כן נטל את הדינר או את הרביעית יש לך לפטרו על מה שנשאר הואיל ולא היה לבו עליו כלל ושאין צריך לו לשמור זה שלבו עליו ונמצא זה שלא נטל עדין חמור מאותו שנטל ומ"מ לדעתנו כל שהגביה לשלוח יד בשוה פרוטה שבו נתחייב בכלו וגדולי המפרשים הולכים בה לשטה אחרת והוא שכל שהגביה על דעת לקנות קצת לא נתחייב אלא באחריות אותו קצת וזה שאמרנו בכאן לא נטל ממש פירושו שהגביה על דעת לקנות כלה ונתחרט והעמיד מחשבתו על רביעית ובזו מ"מ הואיל ופסקנו אינה צריכה חסרון אין מקום לשאלות אלו אלא חייב בכל:

זהו ביאור המשנה ומה שנראה לפסוק מתוכה ומה שנתחדש בגמרא עליה ממה שלא ביארנוהו הוא:

שליחות יד שהוא מחייב באונסין לא סוף דבר שלח יד הוא בעצמו אלא אפילו אמר לעבדו או לשלוחו וכתבו חכמי הדורות שאף אם צוה להם לשלוח יד ליטלה לצרכם חייב שהרי נותנה וכל הנותן של אחרים הרי הוא נוטל.

גדולי הפוסקים והמחברים כתבו במי שהפקיד בעדים שאין השומר יכול לטעון חזרתי ולקחתיה ואף אם מת השומר מוציאין אותה מיד היתומים בלא שבועה ואפילו בא המפקיד ואמר כך הפקדתי אצל פלוני אביהם של יתומים אלו ונמצא הפקדון בידם ונתן סימן מובהק ולא היה המת אמיד בה הואיל ואין היתומים יכולים לטעון בבריא שאינו כן נותנין לזה והוא שלא היה רגיל זה ליכנס בביתו של זה וכתבו עוד שדברים אלו כשנראה לדיין שאינו אמוד אבל אם היו עדים על כך אין מוציאין מן היתומים ודברים אלו יוצאים משמועות שבפרק הכותב ושם יתבאר ענינם בע"ה. ונשלם הפרק ת"ל

דף מד.

הזהב קונה את הכסף וכבר בארנו בתחילת המסכתא של זה הפרק שיסוד ענינו אמנם הוא בא על שני ענינים האחד בעניני הקנאות שמטלטלין על הכלל הידוע שמשיכת דבר הנקנה מחייבת את הקונה במעות ולא המעות קונות את הדבר הקנוי אם החליף איזה דבר בדבר אחר ולא לקח מעות איזה מהם נקרא מטבע אצל חברתה שתהא קנויה במשיכת חברתה והשני בדיני הונאה שבמקח וממכר וענין האונאה אמנם יחלק לארבעה חלקים ועל זה הצד יחלקו רב עניני הפרק לחמישה חלקים הראשון בעניני בעניני הסחורות איזו נקראת מטבע אצל חברתה השני בשיעור האונאה אם בשיעור הכמות רוצה לומר עד כמה נקרא אונאה ואם בשיעור הזמן רוצה לומר עד מתי הוא חוזר השלישי מי הוא שיש לו דין אונאה ואם יצא שום אדם מכלל זה הרביעי בדברים שאין בהם אונאה החמישי בדין אונאה הנעשית בידים כגון עירוב פירות בפירות וכיוצא בזה זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיבואו בו דברים מענין מעשרות הקדושות ושאר דברים על ידי גלגול דברים שהזכרנו כמשפט סוגית התלמוד כמו שקדם.

והמשנה הראשונה ממנו אמנם תיוחד לבאר ענין החלק הראשון והוא שאמר הזהב קונה את הכסף הכסף אינו קונה את הזהב הנחשת קונה את הכסף הכסף אינו קונה את הזהב מעות הרעות קונות את היפות היפות אינן קונות את הרעות אסימון קונה את המטבע מטבע אינו קונה את האסימון מטלטלין קונין את המטבע מטבע אינו קונה את המטלטלין וכל המטלטלין קונין זה את זה כיצד משך ממנו פירות ולא נתן לו מעות אינו יכול לחזור בו נתן לו מעות ולא משך ממנו פירות יכול לחזור בו אבל אמרו מי שפרע מדור המבול הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו ר' שמעון אומר כל מי שהכסף בידו ידו על העליונה אמר הר"ם העיקר בכל זה מה שקדם לך פירושו בפרק ראשון מקדושין כי קנית המטלטלין תהיה במשיכת הסחורה לא בנתינת הדמים

והזהב והנחשת והמעות שאינן עוברין באותו מקום ובאותו הזמן והם נקראים מעות הרעות וכמו כן חתכות כסף שאינן מצויירות והם הנקראים אסימון כלם הם סחורות כנגד המעות המצויירות שהם מטבע שלוקחין ומוכרין בהם ודע כי דינרי זהב הדינרים המצויירים העוברים לסחורה באותו זמן ובאותו מקום גם הם דמים ואין הפרש ביניהם ובין המעות אלא הכל הם דמים לא פירות כיצד וכו' עיקר הדין והראוי שהמעות קונות אבל אמרו משיכה קונה גזירה שמא יאמר מוכר ללקוח נשרפו חטיך בעליה באונס שאין המוכר חייב לשלם ללקוח ולפיכך תעמוד הסחורה ברשות המוכר ובאחריותו עד שימשך אותה הלוקח ור' שמעון אומר כי כשקיבל המוכר דמים ולא משך הלוקח סחורתו אלא שהם בבית הלוקח ואותו בית מושכר למוכר אין הלוקח יכול לחזור בו ולומר למוכר תן לי דמים שנתתי לך כי חזרתי בי מן המקח אלא המוכר שהדמים תחת ידו אם ירצה יקיים המכר לפי שהבית שלו מעיקרו ודברי תורה מעות קונות ונסתלק מה שנאמר גזרה שמא יאמר נשרפו חטיך בעליה לפי שהסחורה היא בביתו ואם רצה לא יקיים המכר ויחזיר לו הדמים לפי שהסחורה בבית המושכר לו וכמו כן אם מכר זה השוכר למשכיר סחורה והיא בזה הבית שעקרו ללוקח אם רצה גם הוא יתקיים בידו המכר לפי שהסחורה בביתו ואם רצה חוזר בו לפי שהסחורה בשכירות המוכר וזהו טעם ר' שמעון כל שהכסף בידו על העליונה ואין הלכה כר' שמעון אבל הדין שכל זמן שיכול המוכר לחזור בו יכול הלקוח גם הוא לחזור וכל עוד שלא ימשך הסחורה יכול כל אחד מהם לחזור בחברו הן שיחזיר המוכר הדמים ויקבל עליו מי שפרע או יתבע הלוקח הדמים ויקח אותם אחר שיקבל עליו מי שפרע והוא ענין מה שאמרו כדרך שתקנו משיכה במוכרים כך תקנו משיכה בלקוחות וכשהבית מעיקרו ללוקח והוא בשכירות המוכר אין אחד מהם יכול לחזור בו אלא שתתקיים המכירה בהיות הסחורה באותו הבית כמו שבארנו ואמרו מי שפרע הוא צעקה על אותו האיש אשר חזר בדבורו והוא דין מדיני אותו אותו שלא קיים מה שפסק עמו כי יש לו לצעוק עליו הצעקה במעמד האיש ההוא שהוא טעון ובאיזה מקום שירצה וזה לשון אותה צעקה מי שפרע מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה וממצרים שטבעו בים הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדבורו.

אמר המאירי הזהב קונה את הכסף וכו' והוא שכבר ידעת שהלוקח סחורה או חפץ בדמים ואין שם לא נתינת מעות ולא משיכת חפץ אין זה אלא דברים בעלמא ומותר לחזור אלא שבקצת דברים יש בו משום חסרון אמנה כמו שיתבאר ואם פרע איש הדמים את דמיו ולא משך את החפץ או את הסחורה כל אחד מהם רשאי לחזור כמו שיתבאר

במשנה זו שאין המעות קונות ואם חזר אחד מהם מחזיר הלה את המעות אלא שבזו החוזר מקבל עליו מי שפרע כמו שיתבאר ואם משך בעל הדמים את החפץ אע"פ שלא פרע מעותיו קנה ואין אחד מהם יכול לחזור והרי המעות חוב אצלן ואם לא היתה הקנאה במעות אלא חפץ בחפץ אף זו משמשך אחד את החפץ קנה האחר את שכנגדו ואם הקניה דמים בדמים ממין מתכת אחד כגון כסף טבוע בכסף טבוע הרי שתיהן מעות ולא קנה האחד עד שימשכו שניהם את מעותיהם אבל כשאינו לוקח במעות ולא מחליף חפץ בחפץ אלא אלא שמחליף דבר בדבר במטבעות חלוקות במינים חלוקים של מתכת אלא שכלם טבועים יש דברים שהאחד מהם קרוי מטבע אצל חברו ליתן למשיכתו דין משיכת מעות והדבר האחר הוא פרי אצלו והוא נקרא דבר הקנוי ומשיכתו קונה את הדבר האחר והוא שאמרו בתוספתא כל הנקנה קונה ועל דבר זה באה משנה זו לבאר שהזהב קונה את הכסף וכבר למדת ממה שהקדמנו שענין זה אמור במטבע של זהב וכן של כסף לא בחתכות ואמר שהמטבע של זהב נעשה פרי וסחורה אצל הכסף והכסף הוא מטבע אצלו ומתוך כך אם היו ביד פלני דינרי זהב ומחליפם בדינרי כסף אם משך בעל הכסף את הזהב נגמר הקנין ונקנה הכסף לבעל הזהב בכל מקום שהוא ואין אחד מהם יכול לחזור אבל משיכת הכסף אינה קונה את הזהב אלא רשאי לחזור ומקבל עליו מי שפרע והטעם שאע"פ שהזהב חשוב יותר מ"מ אין מקבעות שבו יוצאות כל כך בכל מסחר כמטבעות של כסף.

הנחשת קונה את הכסף גם זו ביאורה במטבע ולא בחתכות ופירושו שהפרוטות של נחשת שאם בא להחליפם במטבע של כסף נעשו הפרוטות סחורה אצל הכסף והכסף מטבע אצלם ולא מצד חשיבות הכסף לבד אלא מצד שמטבע הכסף שווה להיותו יוצא ברוב מקומות אבל פרוטות של נחשת אע"פ שבמקום שיוצאות יוצאות הרבה ובחריפות גדול מ"מ אינם יוצאות ברוב מקומות.

מעות הרעות קונות את היפות וכו' מעות הרעות הוא שפסלתן מלכות או מדינה או שנפסלו מאליהם מצד שנמחקה צורתן לרוב ישנן או לסבה אחרת או שלא נתרעעו מחמת עצמן אלא שאין יוצאין במדינה זו ובעלים צריכים לשנותן למטבע אחר היוצא במדינה זו כל אלו נעשין סחורה אצל היפות והיפות נעשין מטבע אצלן.

אסימון קונה את המטבע וכו' אסימון הוא חתיכת כסף שאין בו צורת מטבע אלא צורה אחרת או שאין בו צורה כלל ומתוך שאין שם צורה או שאין צורתו כשאר צורות שבמטבע הוא כחתכת כסף שאין בו צורה והוא נקרא סחורה אצל כסף הטבוע בצורה היוצאת או שאר מטבעות היוצאין והמטבע איזה מטבע שיהיה נקרא מטבע אצלו ואינו

קונה את האסימון ויש מפרשים באסימון דפוס העשוי לעשות המטבע עליו וצורתו שוקעת כדי להיותה בולטת במטבע.

מטלטלין כגון פרה וטלית ופירות וכל מיני סחורות כגון חתכות כסף וזהב ושאר מרגליות ושאר הדברים כלן משיכתן קונה את המטבע והמטבע אינה קונה אותם כל המטלטלין קונין זה את זה ר"ל כל המטלטלין האחרים שאין לומר באחד מהם שיהא מטבע אצל חבירו כגון מחליף פרה בטלית או טלית בטבעת או חתיכת כסף בחתכת זהב או חתכת נחשת בחתכת כסף או ברזל או כל דבר באיזה דבר שלא יהא באחד מהם צורת מטבע כלם אם בא להחליפם זו בזו נקנית האחת במשיכת חברתה ולא סוף דבר בתורת חליפין אלא אפילו בתורת דמים כגון שמכרן זה בזה ולא סוף דבר בשלא היה שם שומת דמים כגון שהחליפו אחד בחברו בלא שום עילוי אלא אף אם היתה שם שומת דמים והוצרך האחד לעלות בחליפיו כגון שהיתה טליתו של זה שוה חמש סלעים ופרתו של זה ששה שנמצא הטלית צריך להחזיר סלע בדמים מכיוון שמשך האחד נתחייב האחר במה שהתנה ולא נאמר שתהא סחורה אחת מטבע אצל חברתה אלא בדברים שיש עליהם צורת מטבע על הדרכים שבארנו ויש חולקין לומר שבתורת דמים כגון אני מוכר לך זה בזה צריכים הם למשיכת שניהם ולא יראה כן כמו שיתבאר למטה.

כיצד משך הימנו פירות וכו' בא לבאר איזה דין יוצא לנו במה שנקרא זה מטבע אצל חברו והביא מה שכבר בארנו בתחילת המשנה והוא שאם משך ממנו פירות או הדבר שהנחנו עליו שם פרי או סחורה אצל חברו ולא נתן הלה מעות או הדבר שהנחנו עליו שם מטבע אין אחד מהם יכול לחזור אבל אם נתן זה מעות או הדבר שהנחנו עליו שם מטבע ולא משך ממנו הפירות או הדבר שהנחנו עליו שם פרי או סחורה אצל חברו כל אחד מהם יכול לחזור אלא שהחוזר ולא נסכם חברו בחזרתו מקבל עליו קללת מי שפרע והוא שחברו קובל עליו בבית דין ובית דין מביאין אותו ומודיעין לו שאין זה מעשה הראוי ואם לא רצה בכך מקללין אותו ואומרים מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה ומאנשי סדום ומן המצרים שטבעו בים הוא יפרע ממי שאינו עומד בדבורו ואח"כ חוזרים הדמים והולכים להם.

ור' שמעון אומר כל שהכסף בידו ידו על העליונה בא לחלוק על דעת חכמים ולומר שכל שקבל המוכר את המעות ולא משך הלוקח את החפץ אין הלוקח יכול לחזור אלא המוכר ומ"מ הלכה כחכמים שאף הלוקח חוזר ומ"מ כל שלא חזרו בהם והעמידו את ממכרם קנאו לוקח משעה ראשונה ואם הקדישו או נתנו או מכרו בין נתינת מעות למשיכה לכשימשוך מיהא קנה הקדש או לוקח או מקבל מתנה שהרי משעה ראשונה

קנאו ושלו הוא מקדיש או מוכר או נותן וכן כתבוה גדולי המפרשים במסכת עירובין בסוף פרק חלון.
זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא אלא שצריך להוסיף בענינים אלו ביאור ודברים שבאו בגמרא להשלמת ביאור דברים אילו עם שאר דינין ודברים שנתגלגלו בה אלו הן.

דף מד:

הזהב אצל הכסף כבר ביארנו שהוא נקרא סחורה אבל הזהב אצל עצמו ר"ל זהב בזהב ששניהם בצורת מטבע יראה שדינו כדמים בדמים והרי הוא מטבע ולא נקנה אחד במשיכת חברו ואפילו היה האחד יוצא בחריפות יותר מן השני כגון שהיה אחד גס ואחד דק וכן יראה מסוגיית השמועה בענין תסתיים דר' יוחנן הוא דאמר אין מחללין ואע"פ שהלואת דינר בדינר אסורה בו כפירות לא אמרוה אלא מחומרת רבית הואיל ולענין מקח וממכר עשאוהו כפרי הזהב אצל פרוטות של נחשת יראה שהנחשת נקרא מטבע מתוך שהוא חריף ביותר שאף אצל הכסף היה בהם פקפוק לומר כן עד שהוצרך ללמד שהכסף מטבע אצלם הזהב אצל מעות הרעות אם מעות הרעות אלו נפסלו לגמרי יראה שהזהב נקרא' מטבע ר"ל זהב הטבוע ואם לא נפסלו לגמרי יראה שהזהב סחורה אצלם שאע"פ שאין יוצאין כל כך בריוח יוצאים הם יותר מן הזהב הזהב אצל אסימון הואיל והאסימון אינו אלא כחתכה של כסף יראה שהזהב כמטבע אצלו הנחשת אצל עצמו אין ספק שהוא מטבע וכן אצל כלם חוץ מן הכסף או מעות הרעות שלא נפסלו מכל וכל הכסף אצל עצמו אין ספק שהוא מטבע ודמים בדמים אע"פ שקצת מטבעותיו יוצאות בחריפות יותר מקצתם מעות הרעות אצל עצמן ואצל אסימון אם לא נפסלו מכל וכל אלא שיוצאין על ידי הדחק הרי הן מטבע וכמעות במעות ואם נפסלו לגמרי הרי הם כמטלטלין שקונין זה את זה אסימון הן אצל עצמו הן אצל כל שאר דברים הרי הוא סחורה ואם במעות שלא נפסלו מכל וכל או בדינרי זהב וכסף או פרוטות של נחשת הרי כלן מטבע אצלו ואם במעות שנפסלו לגמרי או בחתכות זהב וכסף ונחשת הרי הן כמטלטלין שקונין זה את זה שהרי בחלול מעשר שני אמרו שאין מחללין עליו מפני שאינו מטבע ויש חולקין בקצת דברים אלו אלא שסוגיית השמועות מוכחת כדברים אלו:
ממה שכתבנו למדת שהזהב אצל המטלטלין ושאר פירות מטבע הוא והוא שאמרו טלית קונה דינר זהב ואין דינר זהב קונה טלית:

גאוני הראשונים שבספרד כתבו שהזהב אפילו הטבוע פרי הוא אצל כל דבר ונקנה בהחלפת כל דבר כשאר מטלטלין ואף דינר זהב קונה טלית ואין הדברים נראין:

מאחר שביארנו שהזהב הטבוע פרי הוא אצל הכסף אע"פ שלדעתנו הוא מטבע אצל שאר דברים לענין רבית הרי הוא כפרי ואסור ללות דינר בדינר כאיסור סאה בסאה הא כל שהוא מטבע אצל הכל כגון כסף מותר ללות דמים בדמים ודינר בדינר וסלע בסלע וכן בכל המטבעות וכן יראה שמותר ללות פרוטות בפרוטות הואיל ובמקום שיוצאות יוצאות הרבה על נקל לענין הלואה מטבע הם זהו דעת רוב הפוסקים ואיני כדאי לחלוק ומ"מ דעתי נוטה שמאחר שלענין עצמו מיהא נקרא מטבע מותר ללות דינר בדינר במקום שיוצאין שם:

יש שואלים אחר שאסרת הלואת דינר זהב בדינר זהב מצד שהוא פרי אצל הכסף אע"פ שהוא מטבע אצל שאר דברים נמצא שלדעת מי שהיה אומר שהכסף פרי אצל הזהב והוא דעת ילדותו של רבי היית אוסר הלואת דינר כסף בדינר כסף ואיסור זה מעולם לא היה ולא נברא ובפירוש אמרו למטה דינר של כסף בדינר של כסף מי איכא למאן דאמר דלאו טיבעא הוא עד שמפני קושיא זו פסקו כדעת הראשונים לומר שהזהב פרי הוא אצל כל דבר ואלו היה מטבע אצל שום דבר היה מותר בו ללות דינר בדינר כמו שאמרת בכסף ומ"מ אין אנו צריכין לכך שהכסף הכתוב עשאו מטבע שהרי צוה לפדות בו הקדשות ומעשר שני והוא הוא שהוזכר לענין הלואה ובאיסור רבית וכדכתוב אם כסף תלוה ואומר נשך כסף וכו' ולא היה בו צד להפקיע שם הלואה ממנו:

גדולי הפוסקים כתבו שלא אמרו שהזהב הטבוע מטבע אצל פירות ומטלטלין אלא בדינרין היוצאין באותה מדינה אבל אם לא היו יוצאין בכאן כלל אם מצד שנפסלו מחמת מלכות או מחמת מדינה אם מחמת פסול עצמן אם שאין מטבע זה יוצא בכאן כלל והוא צריך להביאם אצל שלחני ולהחליפם הרי הם כפירות וכן הדין במעות הרעות של כסף הרי הם פרי אצל כל דבר ומ"מ יש מי שאומר דוקא שאין השלחנים קונים אותם אלא כשיעור הכסף שבה ואין צורתם מועלת כלל אבל מטבע היוצא במדינות שאין רחוקות כל כך או שהסוחרים מצויים לילך שם הואיל וכל כיוצא בזה קונין אותם יותר מחשבון כסף שבהן בודאי הרי הם מטבע אצל הפירות אלא שהם פרי אצל מטבע היוצא ולענין הלואת דמים בדמים והדברים נראין אע"פ שמלשון גדולי הפוסקים והמחברים לא נראה כן:

ממה שזכרנו למדת שאסור ללות סאה בסאה וכן הדין בכל שהוא נקרא פרי או סחורה ואינו נקרא מטבע ועל הדרך שאסרנו הלואת דינר זהב בדינר זהב ומ"מ אם היה ללוה

זה דינר זהב בביתו ואינו פנוי עכשו ללילך לביתו או שהיו ביד בנו או שנסגר ביתו ולא יכול ליכנס וכן כל כיוצא בזה הרי זה מותר הרי זה כמי שהקנה לו זה שבביתו בזה וקנאו מלוה מעכשו וברשותו הוקר וכן הדין בהלואת סאה בסאה שהלואה כזו אינה אלא מאיסור סופרים ובזו לא גזרו ואפילו לא פרעו מאותה שבביתו אלא מאותה שבשוק שהרי בידו לעשות כן הואיל ואין זה קנין גמור ומ"מ סאה בסאה ועוד אף ביש לו אסור שהרי איסור תורה הוא ואם תשיבנו מה שאמרו למטה הרי שהיו חמריו ופועליו תובעין אותו ואמר לשלחני תן לי בדינר מעות ואפרנסם ואני אתן לך יפה דינר וטריסית ממעות שיש לי בבית יש לו מותר שנעשה כאומר הלוני עד שיבא בני וכו' ההיא בדרך מקח וממכר הוא ואין בו אלא איסור סופרים ויש לו מותר אבל דרך הלואה שיש שם איסור תורה אף ביש לו אסור וענין איסור סאה בסאה יתבאר בפרק איזהו נשך בע"ה:

אין האשה מתקדשת בפחות משוה פרוטה וכמה היא פרוטה אחד משמנה באיסר האיטלקי וכל שנתן לה אחד משמנה באיסר מקודשת ובפחות מאחד משמנה אפילו הוזלו פרוטות אינה מקודשת שאין העקר אלא אחר המטבע הגדול וכן איסר זה עשרים וארבעה מהם בדינר של כסף ואם נתחייב לחברו כ"ד איסרין במקחו ואין לו איסרין נותן לו דינר כסף ואפילו הוקרו האיסרין שהכל הולך אחר המטבע הגדול וכן דינר זה עשרים וחמשה מהם בדינר של זהב ואם פדה את בנו ואין לו חמש סלעים כסף נותן לו דינר זהב ומחזיר לו חומשו ואפילו הוקרו סלעי הכסף שהכל הולך אחר המטבע הגדיל ואע"פ שאמרו על הזהב שהוא פרי אצל הכסף שמ"מ המטבע הגדול הוא העומד במקומו וסוף הכונה אינו אלא בו ויש חולקים בדברים אלו כלם לענין פסק אע"פ שמפרשים את השמועה בכך:

מי שיש בידו פירות מעשר שני וחללם על מעות ורוצה לחללם על כסף אחר עושה ואין אומרים כסף ראשון ולא כסף שני הן שהיה בידו מטבע קטן ורוצה להחליפו בגדול להקל משאו הן שהיה בידו גדול ורוצה להחליפו בקטן הימנו לעשות ממנו הוצאותיו הן זהב על הכסף הן כסף על זהב ואע"פ שהזהב נקרא פרי אצל הכסף ואין מחללין מטבע על הפרי מ"מ בענין זה הקלו שסוף הכונה לא היתה אלא להקל המשא ויש מפרשים ממה שאמרו התקינו שיהו כל המטבעות יוצאות בירושלם מפני כך וכל שהמטבעות כלם יוצאים שם ודאי ראוי לומר שיהא החשוב נקרא טיבעא ואין צריך לומר שמחללין דינרי זהב על כסף או פירות עצמן בזהב ומ"מ אין מחללין מטבע על פירות אחרות במה דברים אמורים בדברים שאין ראויים לאכילה והוא צריך לחללם פעם אחרת בירושלם כגון בגדים ושאר מיני סחורות אבל בדברים הראויים לאכילה ושדעתו לאכלם בירושלם

מחללין כמו שאמרו בפרק הגוזל דזבין מיניהו בהמה ומסיק לה וכן מחללין פירות על פירות אחרות אם נהנה באלו השניות יותר מן הראשונות אלא שיש בזו קצת תנאים אלא שלכתחלה לא יחלל על שאינו מינו ולא מן היפה על הרעה ואם עשה עשוי:

גדולי המחברים חולקים בהרבה דברים מאלו שכתבנו והוא שהם פסקו שאין מחללין לכתחלה מעות על מעות אחרות הן כסף בכסף או נחשת בנחשת הן כסף בנחשת או נחשת בכסף כמו שיתבאר בפרק זה אלא שאם עשה עשוי וכבר כתבנו למעלה שלדעתנו לא נאמרו דברים אלו אלא במי שאין עושה כן לצורך הוצאת ירושלם ולא להקל משאו להביאו לירושלם כמו שיתבאר למטה וכן פסקו שאין מחללין לכתחלה מעות על פירות חוץ לירושלם ואם עשה כן יאכלם בירושלם ולא יחללם על בהמה חיה ועוף חיים ואם עשה כן לא קנה מעשר שמא יגדל מהם עדרים כמו שיתבאר במסכת סכה פרק לולב הגזול אבל השחוטים הרי הם כשאר פירות ואע"פ שאותה שבפרק הגוזל יראה שבחיה הוא אומר כן אפשר שמפני הדחק התירו שלא היה יכול להעלות המעות מפני שהמלכויות מקפידות זו על זו כמו שנאמר שם וכן פסקו שאין פודין פירות מעשר אלא בכסף אבל מעשר שני של דמאי מ"מ לכתחלה מחללין כסף על כסף ונחשת על נחשת וכסף על נחשת ונחשת על כסף ונחשת על פירות כמו שיתבאר בפרק זה:

דף מה.

מי שהיה בידו סלע ממעות מעשר שני בין בירושלם בין חוץ לירושלם ובא לפרטו בפרוטות לצורך הוצאתו לא יפרוט את כלו בפרוטות אלא חציו במעות כסף וחציו בפרוטות שמא לא יצטרכו לו כלם ויצטרך להניחם שם עד רגל הבא והפרוטות מעלות חלודה ומתקלקלות ואם תאמר שיחזור ויחליף בסלע שמא לא ישתיירו לו כל כך וכן שנמצא שלחני משתכר בהם שני פעמים וכן היה בידו פרוטות סלע ורוצה להחליפם בסלע לא יחליף את כלם שמא יצטרכו לו פרוטות מיד כשיגיע לירושלם ואם ילכו כלם אצל שלחני מיד יתיקרו הפרוטות ונמצא מעשר שני נפסד:

דף מה:

זה שביארנו במשנה שהמעות אינן קונות לא סוף דבר שנתנן בתורת דמים אלא אפילו נתן לו המעות בתורת חליפין כדרך שקונין בסודר אינן קונות שהמטבע אינו נעשה חליפין שאין קונין אלא בכלי ואע"פ שהמטבע היה ראוי לכללו בדין כלי לדעתנו כמו שיתבאר מ"מ טעם אחר מעכבו והוא שאין דעתו סומכת בהם אלא על הצורה וצורה

עשויה ליבטל אם מחמת עצמה או מחמת פסול מלכות או מדינה והקנין צריך שיעשה בדבר הקיים כשם שראוי להיות בלבם להיות המכר או המתנה קיימים והקנאת החליפין ענינה שהקונה נותן למקנה איזה דבר שיהא עליו שם כלי כגון סודר או כיוצא בו חליפין לאותו דבר שהוא קונה ממנו וענינו שכשם שהוא מקנה לו דבר זה בלב שלם ובלא שום סיג כך יהא הוא מוכר לו אותו דבר בלא שום סיג והערמה ומכיון שקנה המוכר אותו כלי או סודר בהגבהה או במשיכה לפי מה שהוא נקנה אותו דבר הנמכר לבעל הסודר אע"פ שלא משכו ושלא נתן דמים ואין אחד מהם יכול לחזור בו וכן מכיון שזכה זה אע"פ שהאחר לא קבל חליפיו אם אבדו אבדו לו וכמו שאמרו למטה כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו ומ"מ צריך שיהא אותו הדבר הנמכר בעין אבל בתורת דמים מיד שמשך הלוקח את המקח נקנין הדמים למוכר אפילו אינם בעין ברשות לוקח וזה שאמרו הזהב קונה את הכסף שמשמעו שצריך שיהא הכסף בעין שלשון קונה משמע שהוא קונהו בכל מקום שהוא פירושו הזהב מחייב את הכסף ר"ל שמשעה שמשך את הזהב נתחייב בכסף אפילו אינו בידו:

זה שביארנו בקנין חליפין שצריך שיהא הדבר הנקנה בעין אינו אלא כשעיקר קנין זה הם חליפין גמורין ר"ל שאדם מחליף עם חברו מטבע במטבע למה שהיה דעת התלמוד תחלה שהמטבע נקנה בחליפין ולענין פסק כגון שמחליף חפץ בחפץ כגון שור בפרה או זהב בכסף וכן כל כיוצא בדברים אלו אבל לענין חליפין שאין באין אלא לתורת הקנאה אבל עיקר המכר הוא נעשה בדברים אחרים נקנין הדברים בחליפין אלא אפילו אינו בעין שהרי אמרו בהשוכר מתנה שומר חנם להיות כשואל ופירשה בשקנו מידו ואע"פ שאפשר שלא תהא פרה זו גנובה וכן אדם משעבד נכסיו בקנין בכמה דברים שאינן בעין:

אף הפירות אין נעשין חליפין ואין קונין אלא בכלי ומ"מ קונין בכלי אע"פ שאינו שוה פרוטה כמו שיתבאר:

המטבע כשם שאינו נעשה חליפין כך אינו נקנה בחליפין בדבר שאין שם קניה אחרת כגון מתנה או מכר או תנאי שישעבד עליו נכסיו שיהו החליפין באין לתורת הקנאה אלא שמקנה לו מטבע שבביתו בחליפין של סודר על הדרך שביארנו למעלה אבל פירות אע"פ שאינן קונין בחליפין הרי הן נקנין בחליפין כשאר מטלטלין נמצא שהמטבע מ"מ אין דרך לקנייתו אחר שאינם ברשותו אלא אגב קרקע שימכור לו המזכה או ישכור לו מקום המעות בכסף בשטר ובחזקה או אף בחליפין שאף הקרקע נקנה בחליפין כמו שיתבאר במקומו ואחר שיקנהו הקרקע יקנהו מעות אלו על גבו באיזה מקום שהם ובלבד שיהו אותן המעות קיימים באיזה מקום שיהיו או שתהא מלוה בשטר שהשטר

בעין ומ"מ מלוה על פה אינה נקנית אגב קרקע שכל שאינו בעין אינו נקנה אגב קרקע וחכמי התוספות חולקין בזו:

מי שמכר לחברו והתנה לו מעות חדשות אין צריך לומר שאינו רשאי לפרעו בישנות אלא אף אם התנה לו בישנות אינו רשאי לפרעו בחדשות שאף הישנות יש בהן צדדין שהם מעלות יותר מן החדשות והוא להצניעם ולהניחם זמן מרבה שאין משחירין כל כך כמו האחרים ויש גורסין בהפך ומפרשים בהפך:

דף מו.

הפודה מעשר שני לעצמו מוסיף חומש ואם פדה מעשר של חברו אין מוסיף חומש ממעשרו אמר רחמנא ולא מעשר חברו ומותר להערים בכך כיצד היו לו מעות נותן מעות לאחרים או לבנו ולבתו הגדולים או לעבד עברי שלו ופודין ואם אין לו מעות עכשו מצויין בידו כגון שהיה בגרן ואין לו מעות לשם אומר לחברו או לאחד מאלו שהזכרנו הרי פירות הללו נתונים לך במתנה והרי שנעשה הוא נכרי אצל הפירות אלו וחוזר ואומר הרי הן מחוללין על מעות שיש לי בתוך ביתי ומ"מ כל שיוכל להקנות לו המעות ושיפדה חברו יעשה שאין זו הערמה כל כך כחברתה והוא ששאלו בסוגיא זו ליקנינהו ניהליה אגב קרקע והעמידה בשאין לו ושמא תאמר היה לו לשאול גם כן ליקנינהו ניהליה באודיתא תרצו רבים שאין דין אודיתא נאמר אלא בדבר שאינו ברשותו וישנו ביד אחר ותכף שהודה זה שהם שלו זכה מי שהקניה בידו בשביל זה ומ"מ עיקר הדברים שבזו לא היה מועיל אלא אם כן היה כדבריו ואע"פ שלענין דין מועיל כמו שיתבאר לך מפרק הנושא בכתובות בסוגיית חייב אני לך מנה בשטר מ"מ לענין פדיון מעשר היאך יועיל אם אינו כן:

וכן אתה למד מסוגיא זו שמה שאנו סומכין בקניה אגב קרקע אע"פ שאין לו קרקע וסומכין על ארבע אמות שבארץ ישראל אינו כלום וכן למדו מכאן חכמי הצרפתים שהקנין אין צריך עדים אלא כל ששניהם מודים קנה שאם לא כן היה לו לתרץ שאין שם עדים וכן כתבוה גדולי המחברים שלא הצריכה תורה עדים בדיני ממונות אלא לכופר אבל המוכר או הנותן או המשכיר או המשאיל או כיוצא באלו אין צורך לעדים אלא כיון שקנה באחד מדרכי הקניה הגבהה או מסירה או משיכה בין בקנין בין בכסף בין בשטר בין בחזקה קנה אע"פ שאין שם עדים וגדולי המפרשים חולקין מיהא בקנין ממה שאמרו הודאה בפני שנים וצריך לומר כתובו קנין בפני שנים ואין צריך לומר כתובו וכו' ומאחר שצירפה עם הודאה אלמא כשם שהודאה אינו כלום אלא בפני שנים כך בקנין

וחכמי הדורות משיבין שאף בהודאה לא נאמר כן אלא מטענת משטה אני בך מה שאין כן בקנין ומ"מ אני תמה שהרי אמרו בפירוש קנין בפני שנים ובמסכת בבא בתרא פרק חזקת הבתים יתבאר זה יותר:

זה שאמרו בסוגיא זו ברב פפא שהקנה לרב שמואל תריסר אלפי זוזי אגב אסיפא דביתיה סבת הדבר כדי שיפטר הנפקד באחריותו בשמסרה לו ומתוך שידע כן יהא מוסרם לו יותר ברצון ומ"מ יש לתמוה יעשה שליח בעדים ויכתוב בשטר ויהא פטור מאחריותם תכף שיגיעו לידו ומ"מ אין זו שאלה ומעשה שהיה כך היה:

מי שהיו חמריו ופועליו תובעין אותו ואמר לשלחני תן לי דינר מעות ואני מעלה לך יפה דינר וטריסות אם יש לו מותר ויש אומרים כן בכל הלואה שכל שיש לו מעות בתוך ביתו מותר ללות ברבית וטעות הוא בידם שענין הלוני עד שיבא בני לא נאמר אלא לסאה בסאה וזו שבכאן לא הותרה אלא שהוא דרך מקח ויראה לי ראיה לדבר שהרי מחליף מטבע שאומר לו תן לי בדינר מעות שהשלחני אפילו היה הדינר ביד בעל הבית היה מרויח בהחלפתו והרי זה יתחייב לו דינר וכשאומר אני אעלה לך יפה דינר וטריסות נעשה כמי שפרע הדינר ורוצה עכשו להחליפו אבל כל שאינו דרך מקח לא הותר כלל כמו שבארנו למעלה:

ויראה לי מסוגיא זו גם כן שאם הקנהו בחליפין דינר וטריסות בדינר ויש לו אין זה רבית שהרי דינר וטריסות מכר לו בדינר ויש מפרשים גם כן שטריסות זו אינה שוה פרוטה והואיל ואף בהלואה אינה יוצאה בדיינין בכיוצא בזו התירו לכתחלה:

דף מו:

כבר ביארנו שהמטלטלין קונין זה את זה בין בדמים בין בחליפין אף בהמה בחייה נעשית היא חליפין ככלי הואיל ובת מלאכה היא הרי היא ככלי מעתה החליף שור בפרה או חמור בשור כיון שמשך האחד נקנה חברו בכל מקום שהוא:

אע"פ שאמרנו שהמעות אינן קונות יש דמים שהם קונין בחליפין כיצד החליף דמי שור בפרה או דמי חמור בשור כיצד מכר לו פרה בחמשים ולא משכה לוקח ואמר לוקח שאין לו דמים אלא שיש לו שור שוה חמשים שהם דמי פרה ונתרצה המוכר בכך ומשך את השור הרי הפרה נקנית בכל מקום שהיא ואע"פ שהשור במקום מעות ומעות אינן קונות הואיל ודבר שאינו מצוי הוא לא גזרו בו וגדולי המחברים כתבו בפי' דבר זה שאם מכר לו פרה בחמשים ומשכה לוקח והרי נתחייב בחמשים ואמר לו הלה קנה לך שורי בחמשים אלו שאני חייב לך בדמי פרה ונתרצה מוכר נקנה לו השור בכל מקום

שהוא הואיל וחמשים אלו מחמת פרה הם אבל אם היה חייב לו מצד אחר לא קנה עד שימשוך או יגביה לפי מה שהוא אלא שמקבל עליו מי שפרע זהו דעת גדולי המחברים והפוסקים ולא יראה כן שהרי במסכת קדושין מ"ז א' אמרו בענין מלוה ושוין במכר שזה קנה והקשו ואי מלוה להוצאה ניתנה היאך קנה אלמא כל מעות שאין בעין אין קונין לא בקרקע ולא במטלטלין אלא שחכמי הדורות מביאים ראיה לדבריהם ממה שאמרו בפרק זה תשומת יד שייחד לו כלי להלואתו שהקשו ממנה לדעת מעות קונות אלמא שר' יוחנן סובר שדבר תורה מעות קונות אף בהלואה ומ"מ אפשר שייחדו בשעת הלואה והיו המעות בעין וכן מביאין ראיה לדבריהם מסוגיא שבאיזהו נשך בענין בשעת מתן מעות קנה הכל וכשתעיין בכלם אין מהם ראיה כלל:

ומתוך כך כתבו גדולי המפרשים שבאלו שחייב לו מחמת המכר לא קנה אלא שיש שם מי שפרע ובאלו שחייב לו מצד אחר אין שם אפילו מי שפרע ובקרקע לא קנה לא בזה ולא בזה ולדעת גדולי המחברים באלו שמחמת מכר קנה אף מטלטלין ובאלו שלא מחמת מכר יש שם מי שפרע במטלטלין ובקרקע קנה והדברים זרים וכבר כתבנו מענין זה במסכת קדושין:

מעות הרעות שפסלתן מלכות או מדינה הרי הם כפירות ונקנין בחליפין ומ"מ אע"פ שהמטלטלין או חתיכות של כסף וכיוצא בהן כלן מטלטלין הם ונעשין חליפין מעות אלו אין נעשין חליפין די להם שיהיו כפירות לקנות בחליפין ולא ליעשות הם עצמן חליפין ויש חולקים ליעשות אף הן עצמן חליפין וכן יראה ממה שאמרו למעלה דילמא בפרוטות שנו אלמא שהפרוטות נעשות חליפין אלא שאפשר לחלק מאלו מצד שהיה שם צורה ואם היו מעות אלו בכיס הרי הן נקנין על ידי קנין הכיס:

מעות היפות אלא שאין יוצאין במדינה זו יראה לי שאינן בדין זה וגדולי המחברים כללוה בדין זה ומ"מ כל פסול מדינה שכתבנו אינו אלא במדינה שאין בה מושל אלא שהם אדנים לעצמם הא כל שיש בה מלכות אין פסול מדינה נקרא פסול אא"כ הוא נעשה ברשות המלך:

דף מז.

יש צד אחר בדמים שהם קונים והוא דמים שאין מקפיד עליהם כיצד נטל מעות בידו בלא מנין אלא כמו שאירע לו ואמר מכור לי פרתך באלו ונתרצה המוכר וקבל הדמים קנה הלה פרתו בכל מקום שהיא הואיל ודבר תורה מעות קונות ולא אמרו אין קונות

אלא מצד גזרה כמו שיתבאר דבר שאינו מצוי לא גזרו בו ומ"מ אם היו במעות אלו יותר מדאי או פחות מן הראוי הרי הוא תובעו אח"כ בדין אונאה:

קנה בחליפין כגון החליף דבר בדבר על הדרכים שביארנו אפילו הקפידו על הדמים ושיערו זו כמה שוה וזו כמה שוה ואח"כ החליפו נקנה האחד במשיכת חברו שאע"פ שההקפדה מוכחת שבתורת דמים הוא נותנם מ"מ חליפין הם ומאחר שהם חליפין גמורים אין בהם דין אונאה שהרי בחליפין גמורים חפץ בחפץ הוא מחליף:

החליף חמור בפרה וטלה ומשך את הפרה ולא משך את הטלה לא קנה אף הפרה שאין משיכה במקצת הקנייה ואע"פ שבערבון אמרו שקונה כנגד כלו מ"מ בקניית חליפין לא קנה עד שימשוך כל החליפין:

קנין זה אינו אלא בכליו של לוקח והוא הוא שנקרא חליפין ר"ל שכשם שהוא קונה סודר זה כך יהא מקנה קרקע זה או מטלטלין אלו ומעתה אין קונין בכליו של מוכר ואם רצו לקנות בכליו של אחר חוץ מן המוכר עושין ועכשו נהגו לקנות בסודר של עדים וכבר בארנו שקונין בכלי אע"פ שאין בו שוה פרוטה ואין קונין בדבר שיש בו איסור הנאה והדומים להם כגון דברים המאוסים כגון עביט וכיוצא בו והוא הנקרא בלשון התלמוד מאריקא ולא בפירות ולא במטבע כמו שביארנו וכדי להודיע שהקנין נעשה כראוי צריך לכתוב בשטר וקנינא מיניה במנא דכשר למקנייא ביה במנא להוציא פירות ודומיהן דכשר להוציא איסורי הנאה ואין צריך לומר דברים המאוסים למיקניא להוציא כליו של מוכר ולא נאמר לאקנויי אלא למקנא ביה למעוטי מטבע ושמא תאמר אחר שיצאו הפירות כל שכן מטבע תדע שאע"פ שהפירות אין נעשין חליפין היה המטבע נעשה חליפין אם לא שטעם דעתיה אצורתא מעכבה ואע"פ שאינו כלי שכל שעושה בו מלאכתו ועניני תשמישו כגון בהמה בחייה הרי היא בכלל כלי לענין זה וכן היה הדין במטבע אם לא עכבו טעם דעתיה אצורתא והיו עושין חליפין ומתוך כך הוצרכו להוציאם מלשון זה ומ"מ גדולי הרבנים פירשו שכל האומר בפירות שאין עושין חליפין לא הוצרך במטבע להוציאו מטעם דעתיה אצורתא אלא מצד שאינו כלי גמור וכן דעתם בבהמה בחייה ומ"מ יש לתמוה לדבריהם אחר שכן הרי פירות ומטבע ובהמה בחדא מחתא ומה הוצרך להוציא מטבע אחר שיצאו פירות ומ"מ ראיתי לגדולי קדמונינו שמודים להם מיהא בבהמה שאינה עומדת למלאכה וגדולי המחברים ראיתי דעתם מצטרפת עמהם במקצת שלא כתבו ביה להוציא מטבע ועיקר הדברים כמו שכתבנו ושמועת המחליף פרה בחמור שבפרק המדיר מוכחת בפירוש שהבהמה נעשית חליפין והוא שאמרו שם שאם משך בעל החמור את הפרה ומת החמור על בעל החמור להביא ראיה שקיים היה

בשעת משיכת הפרה ואם לא שעושין חליפין אין זה כלום וכבר כתבנו מענין זה בראשון של קדושין:

זה שבארנו שקונין בכלי אע"פ שאין בו שוה פרוטה יש שואלין והא כתוב ונתן לרעהו ונתינה אינה בפחות מפרוטה וכמו שאמרו בפרק כל שעה בפסוק ונתן לכהן ומתרצים שזו האמורה שם זה שמשיב את ההקדש שמעל בו הוא כעין השבת גזלה שאינה בפחות מפרוטה ולא מלת נתינה גורמת כן שהרי בתרומה גדולה חטה אחת פוטרת את הכרי ואע"פ שכתוב בה ראשית דגנך תתן לו וכן בגט שאם כתבו על איסורי הנאה כשר ואע"פ שכתוב ונתן בידה:

זה שבארנו שנהגו עכשו לקנות בכליו של עדים ולא בכליו של קונה בזאת ההלכה כתבו גאוני המערב טעם הדבר ממה שנהגו לקנות בשולי הסודר ויש כח ביד המקנה לחתוך כנף הסודר ולעכבו בידו שהרי זה מקנהו לו ומפני זה תקנו לקנות בבגד שלא מן הקונה ולא יהא חצוף כל כך לחותכו ולפסקו:

דף מז:

מעשר שני אין מחללין אותו על אסימון אלא בכסף מפותח או בצורה או בכתב ואם פדה באסימון לא עשה כלום שנא' וצרת הכסף כסף שיש עליו צורה והאסימון הוא כסף שאינו טבוע לא בצורה ולא בכתב ונקרא בלשון תלמוד פולסא ואע"פ שבמסכת שבת פרק במה אשה אמרו אי משום צורתא ליבעי פולסא לא שתהא צורה בפולסא אלא פירוש הדברים ליבעי פולסא שיעשה בה צורה ויש מפרשים שיש בו צורה שוקעת כמו שביארנו במשנה:

מעות שאין נעשין למטבע אלא לסמנין לעשות בהם מנין ונותנין בבית המרחץ לסמניות שידע בעל המרחץ כמה נכנסו לשם אין מחללין עליהם מעשר שני:

דבר תורה מעות קונות ופרשו הטעם בבכורות שהרי גופו קונה וכדכתוב מכסף מקנתו ממונו לא כל שכן וחכמי הצרפתים הביאוה מטעם אחר והוא שלא יהא כח הדיוט חמור מהקדש שנא' בו ונתן הכסף וקם לו אם כן מה טעם אמרו משיכה קונה ולא מעות גזרה שמא יאמר לו נשרפו חטיך בעליה ואתה צריך לפרש בזה שעיקר התקנה בחזרה זו לחזרת המוכר היא ר"ל שעיקר הכונה והתחלת התקנה היתה שיהא המוכר יכול לחזור ואגבו נתפשטה התקנה שאף הלוקח אע"פ שהוציא הכסף מתחת ידו יהא יכול לחזור כדי להשוות את המדות אבל עיקר התקנה היתה שיהא המוכר יכול לחזור כדי שאם יראה אונס בא עליהם יהא נותן עיניו ביוקר המתחדש בהם שהרי סתם מוכר כבעל

הבית בשעת הזול הוא מוכר שהסוחרים לוקחים בשעת הגרנות ובשעת הבדים ואוצרים וכשיראה בעל הבית באונס הפירות יטרח ויציל ולא שתהא עיקר התקנה שיהא לוקח יכול לחזור כדי שאם יראה המוכר באונס יחוש שודאי יחזור הלוקח אחר האונס ונמצא מוכר מחזיר מעות ומפסיד פירותיו שאף לאחר התקנה אם נשרפו רשאי הוא לומר כן ר"ל נשרפו חיטיך והיאך יהא מחזיר מעות ופטור בכך ולא באה התקנה להרביץ ארי על המוכר להתחייב באחריותם אלא שתקנו לו שיהא יכול לחזור שאם לא יוכל לחזור פעמים שתפול דלקה על הפירות ולא יטרח בהצלתן הואיל ואין לו ריוח ביוקר המתחדש על הדרך שכתבנו ואע"פ שאם נפלה בפשיעה חייב הוא בהם כדין שומר חנם שכל שקבל מעות על מה שברשותו ודאי נעשה הוא שומר על אותו דבר עד שיגיע ליד בעלים מ"מ שמא תפול שלא בפשיעה ויפטר אבל כשאתה נותן לו רשות לחזור הרי הוא חושש להנאתו ושמא יתיקרו ומתוך כך טורח ומציל וכשיבא לקבל מי שפרע יניחם ללוקח ולא היתה עיקר התקנה שתהא רשות ללוקח לחזור שאין ראוי לומר דין חזרה ללוקח שהוציא את שלו מידו ושאין בידו לא פירות ולא מעות כמו שהיא ראויה לומר למוכר שהכל בידו ומ"מ כדי להשוות את המדות בדין תקנוה אגבה ללוקח והוא שאמרו למטה כדרך שתקנו משיכה למוכר ר"ל שיהא רשאי לחזור כל זמן שלא משך הלוקח ממנו כך תקנו משיכה ללקוחות ר"ל שיהא אף הלוקח רשאי לחזור אלמא שעיקר התקנה למוכר היתה אלא שאגבו ניתנה רשות חזרה אף ללוקח ומ"מ כל זמן שלא חזר בו אחד מהם של לוקח הם ואם נשרפו ללוקח נשרפו ואין מפרשים שעיקר התקנה לחזרת הלוקח היא כדי שיטרח המוכר בהצלתן מפני שאם נשרפו חייב הוא להחזיר המעות וכבר בארנו שעיקר התקנה למוכר ולהנאתו טורח ומציל לא מפני חשש אונסין שאינו חייב באונסין ולא עוד אלא שאף חזר בו לוקח אחר האונס לא הועיל והרי המוכר אומר החזר פירותי וקבל מעותיך וזה שאמרו בגמ' אי מוקמת ליה ברשותיה טורח ומציל פירושו שנעמידם ברשותו לענין חזרה ולא לענין אונסין ואתה למד דבר זה ממה שנאמר למטה ממעשה ההוא גברא דיהב זוזי לחמרא ושמע דהוה בעי למאנסיה בבי פרזק רופילא ואמר להו הבו לי זוזאי דלא בעינא ואם לא שאין המוכר חייב באונסין אף לאחר התקנה מה לו להקדים לחזור קודם האונס ולקבל מי שפרע יניחהו ברשות המוכר ואם נאנסו נאנסו למוכר ויאמר לו תן לי יינך או מעותי וכן אתה למד דבר זה ממסכת גיטין מבמה שאמרו יהוב יתמי זוזי אפירי וזול לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש ר"ל ומעות אין קונות בהדיוט והוא הדין בהקדש או ביתומים שדינם כדין הקדש איקור סבור מינה היינו דרב חנילאי שאמר בעיקר קניית היתומים שהיא בכסף וברשותיהו דיתמי קיימי ואין המוכר יכול

לחזור ואמר להו רבא האי רעה הוא ליתמי דאי בעי אמר להו נשרפו חטיך בעליה ואם לא שהמוכר אינו חייב באונסין יהא היוקר ברשות היתומים והאונס ברשות המוכר ואין כאן רעה אצל היתום ואם נאנסו יחזרו המעות להם:

ושמא תאמר לדעת זה והלא במסכת חולין אמרו שבארבעה פרקים בשנה משחיטין את הטבח בעל כרחו ופירשו שם שאם קבל מאיזה לוקח דינר כדי ליתן לו בדינר בשר כופהו זה הלוקח לשחוט את שורו וליתן לו ממנו בשר בדינר שקבל ממנו ואע"פ שאין כאן לוקחים לשאר הבשר ולפיכך אם מת השור קודם שיקחנו מת ללוקח ואומר לו מוכר טול מבשר הנבלה בדינר והקשו והא לא משך ותירצוה שמפני כבוד ימים אלו החזירוה לדין תורה להיות המעות קונות אלמא שאלו עמדנו בתקנתנו שלא להיות מעות קונות אם מת מת למוכר וחייב להחזיר לו דינרו ולמדת שהאחריות על המוכר והלוקח יכול לחזור אחר האונס תירצו בה שבאונס זה ראוי לומר שיהא הלוקח רשאי לחזור שעיקר המקח קיים הוא שהרי הלוקח לא לקח אלא בשר ואין בין בשר נבלה לשחוטה שנוי צורה ואין זה אלא כעין יוקר וזול או אפי' לקח כל הבהמה הרי כיוצא בזה אמרו בבבא קמא זיקא בעלמא שקלי מינך כלומר שעיקר המקח לא היה ברוח חיים שבבהמה אלא בגופה אבל כל שנאנס המקח עד שאינו בעולם אין הלוקח יכול לחזור ואבד מעותיו:

זו היא שטת חכמי האחרונים בשמועה זו וסוגית התלמוד מוכחת כן ומ"מ גדולי הפוסקים כתבו שכל שלא משך הלוקח ונאנס נאנס למוכר ומחזיר מעות ללוקח נראה שהם מפרשים שעקר התקנה בחזרה זו אף ללוקח היא שיהא המוכר טורח ומציל כדי שלא יחזור הלוקח אחר האונס ויפסיד הכל באונסיו ונמצא עיקר התקנה שוה לחזרת הלוקח ולחזרת המוכר למוכר בנתינת לב על היוקר וללוקח כדי שיתן לב המוכר על תשש האונס ומתוך כך יעמד המקח על מתכנתו וזה שאמרו כשם שתקנו משיכה במוכרים כך תקנו משיכה בלוקחים יראה לי לפרשה לדעת זה כדרך שתקנו משיכה להנאת המוכר שיהא טורח להציל מצד ריוח היוקר המתחדש כך תקנוה לתועלת הלוקח להיות המוכר מתחייב באונסיה ומעשה האמור למטה בההוא גברא דיהיב זוזי אחמרא וכו' יראה לי שזה שחזר בו קודם האונס מפני שהיה מתירא שיהא המוכר משלחו לו בביתו ויאנסוהו מתוך רשותו או שמא מחמת לוקח היה אותו אונס בא וכיוצא בזה ודאי אין המוכר חייב או שמא כל שהפסידא בדרך שאין טרחו מועיל בה פטור וגדולי המפרשים תירצו בה שהיה מתירא שלא יחזירו לו מעותיו בשלום ושמא תאמר אם כן מה בא ללמדנו באותו מעשה אפשר שבא ללמד מה שכתבו גדולי המפרשים מכח מעשה זה שכל שחוזר מחמת חשש אונס אין עליו מי שפרע שהרי לא הזכירו

שם דין מי שפרע כלל ומעתה אין צריך לומר בשנאנסו לגמרי שהלוקח תובע מעותיו ואין עליו מי שפרע שהרי אומר לו תן לי מקחי או תן לי מעותי ואף זאת שבמסכת גיטין יש לדון בה רעה ליתומים שהרי חכמים השוו מדותיהם בכח התקנה ואם לא היה המוכר יכול לחזור מצד ריוח היוקר אף הלוקח לא היה יכול לחזור אם נאנסו שאף הוא אומר עיקר התקנה להנאתי היתה וכל שלא נשארה התקנה אצלי היאך נשארה אצלך ומתוך כך נוח לנו לתקן ליתומים שיהא המוכר יכול לחזור ושנוותר לו ריוח היוקר כדי שיהא כח בידם לחזור אלו נאנסו ברשות מוכר ושמא תאמר נאמר שעקר התקנה בחזרה ללוקח לבד שהרי המוכר מעתה על כרחו טרח ומציל מחשש האונסין אילו כן לקתה מדת הדין שיהא הלוקח שהוציא מעותיו מתחת ידו יכול לחזור ולא המוכר שהכל בידו ויש שתירצוה בפנים אחרים לומר שאלו כן פעמים שנתיקרו הפירות ולא נפלה דליקה אלא במקצתם עד שהנשארות שוות עדין כשיעור מה שלקחם ואלמלא שהמוכר רשאי לחזור וריוח היוקר שלו לא היה טורח ומציל ועכשו טורח ומציל ושמא לסוף לא ירצה לעמוד במי שפרע ויניחהו ללוקח ועיקר הדברים כדעת ראשון:

ומ"מ לעיקר התקנה צריך אתה לשאול היאך לא חששו בכך בקנין פירות בפירות שהכל מודים בה שנקנית האחת במשיכת חברתה ומ"מ יראה לי שדבר זה אינו מצוי שכל המחליף דבר בדבר אין הדבר מצוי שימשוך האחד עד שימשוך חברו וכשאירע כן במקרה העמידוה על דין תורה אבל הלוקח במעות זו היא דרך כל העולם לפרוע מעותיו ולהניח פירות ברשות מוכר עד שיפנה אוצרו ויחזר אחר כתפים להביא את הפירות בביתו וחכמי הצרפתים תירצוה יפה בדרך אחרת אלא שאין אנו צריכין בה ואף בקניית חליפין שאלו היאך לא חששו בכך ותירצוה שלא לחלוק בין חליפין גמורים ר"ל פירות בפירות לחליפין שמתורת הקנאה כגון חליפין שבסודר ויש לתרץ בה עוד שקנין החליפין הואיל והמעות עדין ברשות לוקח אין צריך בכך שכל כיוצא בזה ודאי טורח מוכר ומציל אחר שלא קבל מעותיו שלא להכניס עצמו עליהם לדין ולטענה:

אע"פ שנחלקו המפרשים בנשרפו החטים אם אבדו המעות אינו כן אלא הואיל ויכול המוכר שקבלם להשתמש בהם נעשה עליהם שומר שכר וחייב באחריותם ולא שומר שכר לבד אלא הרי הם אצלו כהלואה גמורה שהרי משתמש הוא בהם כשלו והרי הם ברשותו והוא חייב אף באונסין ולמטה במעשה ההוא גברא דיהב זוזי אשומשמי וכו' יתרחבו הדברים בענין זה בע"ה:

מאחר שביארנו שהמעות קונות דבר תורה הרי שלקח ונתן מעות וחזר בו המוכר ובא זה ותפש וקדש בו את האשה חכמי הצרפתים פרשו שהיא מקודשת ומ"מ יראה לי שאינה

מקודשת אלא מספק שהרי אמרו הפקר בית דין הפקר ומאחר שתקנו שלא קנה אין לו בהם כלום:

אע"פ שתקנו שהמעות אינן קונות מ"מ המשיכה לבדה קונה ואין צריכה למעות שהמשיכה מפורשת היא מן התורה שנא' או קנה מיד עמיתך דרך הקנאה מיד ליד ואין בה שום חשש כדי שיעשו עליה תקנה:

דין אונאה הרי הוא בנתאונה מוכר בנתאונה לוקח ומ"מ אינה אלא במטלטלין ושלשתן מן המקרא שהזכרנו וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו וכו' בין לקונה בין למוכר נאמר ודבר הנקנה מיד ליד ולמטה יתרחבו הדברים בענין זה בע"ה:

דף מח.

כבר ביארנו במשנה שאע"פ שאין המעות קונות מ"מ החוזר בו מקבל עליו מי שפרע ויתבאר למטה שלא סוף דבר הודעה לבד אלא שמביאין אותו לבית דין ומקללין אותו בנסח זה ויש אומרין שמזכירין אותו בשם לומר הוא יפרע מפלוני וכן יראה לי ממה שהקשו למטה מונשיא בעמך לא תאור ותירצו בעושה מעשה עמיו ולמדנו לפי דרכנו שכל החוזר אחר קנין דבר תורה אינו קרוי עושה מעשה עמיו ואע"פ שהמקרא לא נאמר אלא בקללה בשם יש אומרים דוקא לאזהרה אבל לאיסור מיהא אף שלא בהזכרת השם אלמלא שאינו עושה מעשה עמיו ויש אומרים שזו בהזכרה בשם הוא שמאחר שאומר מי שפרע הרי הוא כאומר במי שברא שמים וארץ ית' ומה שהזכירו בזו אנשי דור המבול מפני שמעשיו של זה דומין למעשיהם שהיו גוזלין על צד שלא היו בית דין יכולין להזקק לתובע והוא שאמרו בתלמוד המערב מה היה חמס של אנשי דור המבול הוה חד בר נש נפיק וטעין קופה מלאה תורמוסין היו באים ונוטלין ממנו פחות פחות משוה פרוטה כדי שלא תהא גזלתם יוצאת בדיינין וכן מזכיר המצריים שלא היו עומדין בדבורם כמו שנאמר בהם היתה הרוחה והכבד את לבו והוזכרו האחרים אגבן של אלו:

הנושא ונותן בדברים וגמרו מקחם ביניהם ולא נתנו מעות כלל רשאין לחזור ואין כאן מי שפרע ומ"מ יש בהם משום מחוסרי אמנה שנאמר הין צדק שיהא הן שלך צדק ומעתה החוזר בו אין רוח חכמים נוחה הימנו ומ"מ למטה יתרחבו הדברים בענין זה:

כל התובע לחברו מנה שאלו הודהו היינו מחייבין אותו ליתנו לו וכפר בו ונשבע ואח"כ הודה משלם קרן וחומש ומביא אשם ואין הפרש בין שכפר ממון שהוא בעין כגון גזלה ואבדה ופקדון בין שכפר ממון שאינו בעין כגון הלואה ושכר פועליו שהרי כלם נתפרשו במקרא וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו או מצא אבדה

וכחש בה ותשומת יד היא הלואה ועושק הוא שכר הפועלים ואע"פ שהחזיר את כלם במקרא שלאחריו בהודאתו ובהשבתו והוא אמרו והשיב את הגזלה וכו' לא הוזכר שם תשומת יד הרי נתרבה כל האמור למעלה ממה שהזר וכלל או מכל אשר ישבע עליו לשקר ומאחר שאף בממון שאינו בעין חייב בשבועת הפקדון אי אתה צריך להעמידה בייחד כלי להלואתו ולעשקו וכפר בו אלא שאף בלא ייחד כלי חייב ומ"מ אם ייחד לו כלי אם שלא בשעת מתן מעות או תחלת מלאכה ייחדו לא קנאו אף לר' יוחנן שאין להלואה דין מעות כמו שכתבתי למעלה ואם ייחדו בשעת מתן מעות נמצא הכלי קנוי לו דבר תורה ואם כפר בכלי והודה בעיקר הלואה אין זה כלום אבל אם פטר עצמו בכל כגון שיחדו בשעת הלואה בדרך פרעון ר"ל שלא יהא לך פרעון אלא כלי זה והרי הוא לך בתורת פרעון וטען אח"כ שנאנס ונשבע והודה חייב שהרי נקנה לו דבר תורה:

כבר ידעת בנהנה מן ההקדש שהוא מביא קרבן מעילה מי שנטל פרוטה של הקדש ונתנה לבלן והוא בעל המרחץ אע"פ שלא רחץ עדין מעל שהרי מ"מ הוא נהנה כשהוא רוחץ בה כל זמן שירצה והרי חסרון משיכה אין כאן שאין משיכה בדבר שאינו מיטלטל ולא עוד אלא אפי' נתנה לשאר בעלי אומניות מעל אע"פ שלא עשו מלאכתן ושלא משך מהם כלום וכן אם קנה בה חפץ אע"פ שלא משכו הואיל ודבר תורה מעות קונות כך יראה לי כדי לפסוק כר' יוחנן והוא שאמרו נתנה לסיטון מעל וסיטון הוא חנוני הגדול שאין דרכו למכור בפרוטות ומסתמא הנותן לו פרוטה לא משך כלום ממנו אלא שנותנה לו דרך זכר ודרך עירבון ואעפ"כ מעל שמ"מ פרוטתו קנתה לו אע"פ שלא משך וכן בכל הדברים ומ"מ גדולי המחברים פוסקים שאם קנה בה חפץ לא קנה עד שימשוך אלא שאף לדבריהם אם קנאו מן הגוי מעל שאין הגוי צריך משיכה ולא ישראל צריך משיכה ממנו אלא קונה ומקנה בדמים כמו שביארנו במסכת ע"ז ויראה שהם פסקו כפשוטה של סוגיא זו ואם כן אף לבעלי אומניות היה להם לפסוק שלא מעל עד שימשוך אחד מכלי האמנות כגון נתנה לספר שימשוך את התספורת ואף רבים פסקוה כן ושואלים בה לדעת רב הונא מהא שאמ' בפרק המפקיד במפקיד מעות אצל שלחני אם מותרים ישתמש בהם ומאחר שהורשה להשתמש בהן מעל המפקיד אע"פ שלא נשתמש השלחני והלא אף זה ודאי רשאי להשתמש באותן המעות והרי זה אצל זה כמותרין אצל שלחני והיה לנו לומר שאף אם לא נשתמש מעל וכל שכן אע"פ שזה לא משך ותירצו בדבר זה שלא אמרו במעות שאדם נותן לחברו ודעתו שישתמש בהם שמעל הנותן אלא בדבר שנגמרה כונתו של נותן ונעשה רצונו אבל נותן מעות בכונת מכר שמחשבתו שלא יהו המעות חוזרין לו הואיל ולא נגמרה מחשבתו שהרי אין מעות קונות לא מעל באותה נתינה וכל

ענין מעילה כך הוא כענין מה שאמרנו עשה שליחותו בעל הבית מעל ויפה כתבו אלא שהקושיא מעיקרא אין אנו צריכים לה שהרי והלכה כרב נחמן כמו שביארנו שם:

יראה מכאן שהנותן מעות לאמן כל שמשך בעל הבית אחד מכלי אומנותו נגמר הדבר ואין אחד מהם יכול לחזור שהרי אמרו בנותן פרוטה לספר שהוא מושך התספורת מכאן כתבו חכמי הצרפתים שאם שכר אדם סופר ומשך ממנו קולמוס שוב אין יכול לחזור אע"פ שלא התחיל לכתוב ויש חולקין בה שהרי אף עבד עברי מגרע פדיונו ויוצא ואף בזו של תספורת הם מפרשים שאין משיכת התספורת מועילה שלא לחזור אלא שהוא יכול לעכבם עד שיספרנו וכן הדין בקולמוס ומ"מ דין עבד עברי אין ממנו ראיה לזה שהקבלן ר"ל שאינו לא שכיר יום ולא שכיר שעות אינו בכלל עבד ובפועל הוא שאמרו כן על תנאים ידועים כמו שיתבאר אבל קבלן אינו בדין זה ואפשר שמשיכת כלי אומנותו מועילין שלא לחזור ולא נחלקו בו בפרק השוכר את האומנין אלא בשלא משך כלי אומנותו ולדעת זה אין לפרש מה שאמרו שם כשבאת חבילה לידו מחבלת כלי אומנותו כמו שפירשוה שם גדולי הצרפתים אלא מענינים אחרים:

זה שביארנו שהגוי קונה ומקנה בדמים יש אומרים בדמים דוקא ולא במשיכה ואינו כן אלא פירושו אף בדמים ואין צריך לומר במשיכה וכבר ביארנו דבר זה במסכת קדושין פרק ראשון ובמסכת ע"ז פרק אחרון:

דף מח:

כבר ידעת שהקרקע נקנה קנין גמור בכסף והמטלטלין נקנין בו לענין קבלת מי שפרע נתן עירבון והוא ענין שנותנין דמים מועטים אפילו שוה פרוטה לפסיקת דמים מרובים לכונת גמר מכירה ונקראת בלשון לעז אראש אף זו כנגד כלו הוא קונה ובקרקע קנה כלו לגמרי ובמטלטלין קנה כלן לענין מי שפרע וזה שאמרו בקרקע שאם מכר לו עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת זכה בכלן ובלבד בשנתן דמי כלן הא דמי מקצתן לא קנה אלא כנגד מעותיו פרושו דמים על כלם או עירבון על כל אחד ואחד או שמא הואיל ולא נתן דמים לגמר מכירה שהרי בחזקה קנה אין חזקת קרקע אחד מועיל לאחרים אלא בנתינת דמים על כלם נתן מקצת דמים אלו בסתם ר"ל שלא הזכיר אם לכונת גמר קניה אם בתורת פרעון ר"ל שיהיו מקצת הדמים לפרעון והרי השאר עליו חוב קנה מסתמא שאף בזו לגמר קנין קבלו ומקצת הדמים הנשארים עליו חוב ובלבד שלא היה המוכר רודף אחריו ויוצא ונכנס על הנשאר הא אם היה יוצא ונכנס גלה בדעתו שאינו רוצה בגמר הקנין ורשאי כל אחד משניהם לחזור ויתבאר במסכתא

זו שאם חזר הלוקח יד המוכר על העליונה רצה אומר לו הילך מעותיך רצה אומר לו הילך מן הקרקע כנגד מעותיך ומזיבורית שבו ואם המוכר חזר בו יד הלוקח על העליונה אומר לו תן לי מעותי או אם רצה אומר לו תן לי מן הקרקע כנגד מעותי ונוטל מעידית שבו ואם מכר שדהו מפני רעתה אע"פ שיוצא ונכנס קנה הכל כמו שיתבאר במסכתא זו בפרק השוכר את האמנין:

ניתן ערבון זה שלא לגמר מכירה אלא דרך קנס שאם יתחרט הנותן יהא ערבונו מחול ואם חזר המקבל יהא כופל להלה ערבונו אין זה כלום אסמכתא היא ואסמכתא לא קניא וגדולי המחברים פסקו שאם חזר בו הלוקח ערבונו מחול הואיל והוציאו מרשותו והלה קבלו והוא תחת ידו דעתו סומכת וגומרת שהרי אף באסמכתא שיש עליה משכון אמרו קצת מפרשים שאינה אסמכתא כמו שהתבאר אבל אם חזר בו המוכר אינו חייב בכפל וגדולי המפרשים חולקין עליהם אף בראשונה אלא אם כן התפיס זכותו בבית דין שהוא מחילה על זכותו ושלא יהא אנוס ושיקנו ממנו בבית דין חשוב כדין קניית אסמכתא כמו שיתבאר במקומו ומ"מ אף הם מודים שרשאי המוכר לומר המעות לא יצאו מתחת ידי או קבל מקחך או הנח המעות ואין בית דין נזקקים להחזירם אלא שמ"מ הוא מחזיק בהם באיסור:

נתן ערבון והתנו שאם חזרו בהם ערבונו יקן ר"ל שיקנה לו מיהא כנגד ערבונו קנה כנגדו והשאר אף מי שפרע אין בו והרי הוא כדברים בעלמא לא נתן לו דמים כלל אלא שהניח משכון עליהם הן במקצתן הן בכלם הן בתורת פרעון הן בתורת ערבון אין זה אלא כדברים בעלמא בפירוש אמרו במסכת קדושין ח' ב' בני רב הונא בר אבין זבון אמתא בפריטי לא הוו להו זוזי אותיבו ניסכא עלוויהו לסוף איקר אמתא אתו לקמיה דר' אמי אמר להו פריטי אין כאן נסכא אין כאן כמו שביארנו שם:

הניח עליהם מטבע של זהב יראה לי שלענין זה מטבע הוא קרוי ולא פירא וקנה בדמים אחרים ויראה לי שלזו רמזו בירושלמי במסכת שביעית הנותן ערבון טבעת לחברו ורצה לחזור בו חוזר ואינו במי שפרע בעי ר' זעירא זהוב אמ' ליה טבעת אמ' ליה ומה בין זהוב לטבעת זהב עשוי להשתנות טבעת אינו עשוי להשתנות:

דף מט.

גמרו המקח ביניהם בדברים לבד חוזרים לכשירצו ומ"מ יש בחזרתם חסרון אמנה אלא שחכמי הראשונים שבקטלונייא כתבו בחבוריהם דוקא שלא נשתנה השער וחזר לו אבל חזר בו מחמת שנוי השער ויוקר שלו אין כאן חסרון אמנה וראיה לדבריהם ממה

שאמרו באיזהו נשך שלדעת ר' שמעון שאמר מעות קונות דוקא בחד תרעא אבל בתרי תרעי לא קנה אלא שמקבל מי שפרע ומדר' שמעון נשמע לדעת מעות אינם קונות שכל שנשתנה השער קלש האיסור וכל שבדברים יש בהם חסרון אמנה בנשתנה השער אין בו חסרון אמנה וכן ראיה לדבריהם מדין נסכא האמור למעלה שאף בדברים ומשכון הואיל ומשכון כמי שאינו ואין שם אלא דברים הותרה חזרתן ולא הוזכר שם חסרון אמנה אחר שנתיקר ורוב פוסקים כתבוה אף בנשתנה השער וראיה לדבריהם גם כן משמועה שבסוף איזהו נשך בההוא גברא דזבין נדוניא דבי חמוה שאפילו בתרי תרעי הצריכו למי שפרע וחסרון אמנה לענין דברים הוא כמי שפרע לדברים ומעות ומעשה נסכא לא בא אלא ללמד עקר הדין וכן ראיה שהרי במתנה יש בצדדין שבה חסרון אמנה כמו שיתבאר בסמוך ומתנה ודאי בנשתנה השער היא שמא כשרצה ליתן היה סבור בו שישמשנו ובסוף לא הנאהו שמושו או כל כיוצא בזה:

אמר לחברו ליתן לו מתנה וחוזר בו אף בזה יש בה חסרון אמנה ודוקא במתנה מועטת שדעת המקבל סומכת עליו אבל במתנה מרובה הואיל ואין דעתו סומכת אין בה חסרון אמנה ומ"מ אם בשעה שאומר לו ליתן יש בלבו שלא ליתן יש כאן זילותא ומדה מגונה ואף התורה רמזה פחותות מדה זו הין צדק שיהא הן שלך צדק שלא תדבר אחת בפה ואחת בלב והוא שאמרו בתלמוד המערב נתן מתנה לחברו ובקש לחזור מותר בשעה שאומרה צריך שיאמרה בדעת גמורה וכן יראה מתלמוד המערב שאף במה שאין בו חסרון אמנה אם הותנה לעני יש בחזרתו כיעור שהעניים מתוך שעיניהם נשואות לבעלי צדקה סומכים הם על כל מה שנאמר להם ונמצא מחליש את דעתם ומדכא את רוחם והוא שאמרו בתלמוד המערב רב מפקיד לשמשיה אימת אימר לך תתן מתנה לבר נש אי הוה מסכן הב ליה מיד ואי הוה עתיר אימלך תנינות ואע"פ שזה החכם רוצה לומר רב אמרה כשמועה עצמו ואין הלכה כמותו מ"מ למדנו הימנה לענין מתנה מרובה ובמכר מיהא אין לחלק בין דעתו סומכת לאין דעתו סומכת שכל שנמכר ודאי דעתו של אדם סומכת:

התנה איזה דבר ויש לזה המתנה אדון וגביר עליו עד שאין דעת המקבל סומכת עד שידעו רוח המושל עליו ורצונו הרי זה יכול לחזור ואם נראין הדברים שהיה לזה להעלות על דעתו שכבר נתרצה המושל עליו בכך אסור מעשה היה באחד מחכמיהם שאמר לבנו לשכור לו פועלים הלך ופסק להם מזונות כשבא אצל אביו אמר לו אפילו אתה עושה להם כסעודת שלמה אי אתה יוצא ידי חובה אלא עד שלא יתחילו במלאכה צא ואמור להם על מנת שאין לכם עלי אלא פת וקטנית שעד שלא התחילו במלאכה לא

היתה דעתם סומכת שיתרצה האב בתנאי הבן ואם התחילו במלאכה כבר עלה על דעתם שנתרצה האב והיה שם חסרון אמנה ומ"מ דרכם של חסידים לקיים דבורם בכל מה שהם מתנים וקצת חסידים נאמר עליהם שאף במה שגמרו בתוך לבם אע"פ שלא הוציאו בפה היו מקיימים כמו שגמרו בלבם והוא שאמרו ב"ב פ"ח א' דובר אמת בלבבו כגון רב ספרא:

השביעית משמטת את המלוה כמו שיתבאר במקומו ומ"מ המלוה את חברו על המשכון אין זה משמט שאין זה בכלל לא יגוש ואם היה החוב יתר על המשכון הרי שביעית משמטת אותו היתר ואין הלכה כדברי האומר שאע"פ שאינו שוה אלא חצי החוב אינו משמט אלא שמ"מ יש לך לחזר אחר דבריו כדי ללמוד ממנו דין אחר והוא שיש לך לשאול היאך עלה על דעתו לומר שבמשכון שוה דינר יגבה חוב מאה מנה אלא שנראה הטעם הואיל ואלו בא בעל משכון לפדותו בשוויו הרי זה אומר לו או תן כל מה שיש לי עליו או הנח משכונך וצא ולמדנו שאין הלה יכול לומר לו הואיל ומשכונך אינו שוה אלא סלע שגוף המשכון אינו קנוי אי אפשר להיות לך עליו יתר משוויו והרי לך שוויו והשאר עלי מלוה אלא הרי זה אומר יהא המשכון בידי עד שתפרע כל מה שיש לי עליו וכן הדין במי שהלוה על המשכון בכדי שוויו ונתקלקל באונס והלה אומר הואיל ונתקלקל החזירהו בשוויו והשאר חוב עלי וכבר חלקו רבים על מעשה ולמדתיה מכאן:

תרומת מעשר כבר ביארנו שהיא ניטלת שלא מן המוקף אפילו היה זה במדינה אחת וזה במדינה אחרת ומ"מ דוקא בשהוא שלו לגמרי אבל אם אמר ישראל לבן לוי יש לך בידי מעשר אינו רשאי לעשותו תרומת מעשר על מקום אחר שהרי הישראל יכול לחזור בו ואם נתנו ללוי אחר אין לו עליו אלא תרעומת ואפשר שימצא שיאכל טבלים ואם נתנו לו וחזר והפקידו אצלו הרי הוא שלו ומפריש ממנו על מקום אחר:

זה שנתן מעות על הפירות ונתיקרו וחזר המוכר במקחו וקבל עליו מי שפרע ואמר להלה בא וטול מעותיך הרי נסתלק מעליו דין שמירה ואינו אפילו שומר חנם וכל שאבדו אף בפשיעה פטור אא"כ בא בפשיעה הנקראת היזק בידים לא קבל עליו מי שפרע אע"פ שאמר ללוקח בא וטול מעותיך הרי הן עדין באחריותו שהרי זה מעכב בדין שלא ליטלם עד שיקבל עליו הלה מי שפרע והם הרי עדין אצלו כהלואה גמורה שהרי כשקבל המעות קבלם להיות משמרם ברשותו לגמרי להשתמש בהם כשלו וחייב אף באונסין ואם חזר הלוקח ועל חזרתו אמר לו המוכר אחר שאתה חוזר בא וטול מעותיך נסתלק אחריותו מיד אע"פ שלא קבל עליו הלוקח עדין מי שפרע ומ"מ יש אומרים דוקא מאחריות אונס

וגנבה אבל מ"מ נעשה הוא שומר חנם עדין להתחייב בפשיעה זהו דעת גדולי הפוסקים והמחברים:

וגדולי המפרשים חולקין לומר שכל שאמר בא וטול מעותיך אפילו חזר המוכר ולא קבל עדין מי שפרע נסתלק אחריותו שהרי על כרחו הניחם בביתו והוא לא רצה ליטלם והרי הוא מזומן לקבל מי שפרע כל זמן שירצה והלא אף בהלואה עצמה אם אמר לוה טול מעותיך והוא מקום שהמלוה משתלמת בו אם לא רצה ליטלם כתבו גדולי המפרשים שנסתלק הלה מאחריותם ויש מצטרפין לדעת ראשון אלא שחולקין לומר שאף בחזר לוקח ואמר המוכר טול מעותיך חייב באחריותן עד שיקבל מי שפרע אנן סהדי שאין דעתו להוציא המעות מתחת ידו עד שיקבל עליו מי שפרע:

דף מט:

מי שבא להפקיד אצל חברו ולא קבל את הפקדון אלא שאמר הרי רשותי לפניך לא חל עליו חיוב שמירה כלל להיותו אפילו שומר חנם:

מה שביארנו בנותן מעות על הפירות ששניהם יכולין לחזור אם היתה עלייה שהפירות בתוכה של לוקח אע"פ שמושכרת ביד מוכר והלוקח עומד תחתיה אין הלוקח יכול לחזור והוא הדין למוכר שהרי כל עצמה של משיכה זו לא הותקנה אלא שמא יאמר לו נשרפו חטיך להצלת ביתו ואם נפלה דלקה הרי אף הוא טורח ומציל ונמצא שהזר בעלייה ובזו הלוקח יודע בכך וכן שיש לו רשות וטענה ליכנס בשלו הענין לדין תורה שלא להיות אחד מהם חוזר ואע"פ שדברים אלו לר' שמעון נאמרו מדר' שמעון נשמע לרבנן:

כבר ביארנו למעלה שכל שחזר מחמת אונס אין בו מי שפרע והוא הענין שלא הוזכר מי שפרע במעשה של פרזק רופילא כמו שכתבנו למעלה ויראה שאף חסרון דברים אין בו ומ"מ יראה שלא נאמר כן אלא באונס הנכר:

היתומים וכן נכסי הקדש יש בהם צדדין שקונים בכסף ויש בהם צדדים שאין קונים אלא במשיכה והכל לתועלתם וכבר הוזכר ענין זה במסכת גיטין פרק הניזקין ושם יתבאר בארכה בע"ה:

המשנה השניה והכונה בה להתחיל בה בביאור עניני האונאה ובפרט בענין שעורה הן שיעור הכמות הן שיעור הזמן והוא שאמר האונאה ארבעה כסף מעשרים וארבעה כסף לסלע שתות למקח עד מתי מותר להחזיר בכדי שיראה לתגר או לקרובו הורה ר' טרפון בלוד האונאה שמנה כסף מעשרים וארבעה לסלע שליש למקח שמחו תגרי לוד

אמר להם כל היום מותר לחזור אמרו יניח לנו ר' טרפון במקומנו וחזרו לדברי חכמים אמר הר"ם כשיקח מה ששוה ששה בחמשה או מה ששוה ששה בשבעה או מה ששוה שבעה בששה כל אלה שתות הוא נקרא ואונאה היא אין הפרש בין שתות הדמים או שתות הסחורה והלוקח והמוכר יחזור כל אחד משניהם באונאה אלא שהלוקח חוזר עד כדי שיראה לתגר או לקרובו והמוכר יחזור באונאה ואפילו אחר ימים רבים וזהו מה שאמרו מוכר חוזר לעולם כי לפי שאין הסחורה אצלו אינו יודע דמיה עד שיזדמן לו שיראה כמותה לידע דמיה ואין הלכה כר' טרפון:

אמר המאירי האונאה ארבעה כסף מעשרים וארבעה כסף לסלע פי' צריך שתדע ששלשה שיעורין יש באונאה האחד הוא שעד כאן הוא חייב להחזיר ומ"מ המקח קיים ואין המאונה יכול לומר למתאונה או התרצה במקמך או החזיר לי את שלי ואחזיר לך את שלך אלא שזה אומר לו יהא המקח קיים והחזר אונאתי וכן אם רצה המתאונה לבטל את המקח אין הרשות בידו אלא מחזיר לו אונאתו ודיו והאחר שהוא נמחל ואין למתאונה על המאונה שום תביעה והאחר הוא שהמקח בטל וביד המתאונה לחזור מכל וכל ואפילו היה המאונה מחזיר אונאתו אינו מקבלה אם אינו רוצה אלא שחוזר מכל וכל וכן שאם המתאונה היה אומר רוצה אני בקיומו של מקח אלא שתחזיר אונאתי המאונה יכול לומר לו או קבל בדרך זה או יתבטל המקח ונמצאו שלש מדרגות בדין אונאה שהאחד קרוי מחילה והאחד קרוי בטול מקח והשלישי ביניהם להיות המקח קיים אלא שהאונאה חוזרת והוא הדין הנקרא במשנה זו אונאה ולא הוצרך לדבר במשנה זו על האחרות שכל זמן שנדע מה היא אונאה הדבר ידוע בעצמו שהפחות ממנו מחילה והיתר עליו בטול מקח ומתוך כך הוא מתחיל באונאה ואומר עליה ששיעורה ארבעה כסף ר"ל ארבעה מעין לסחורה הנמכרת בסלע ובמעין שידוע בהם שיש מהם עשרים וארבעה לסלע והוא מעין סתם שכבר התבאר במסכת קדושין שש מעה כסף דינר והסלע ארבעה דינרין ונמצאו ארבעה מעין שתות לסלע וזו היא אונאה שהמקח קיים ואונאה חוזרת ופחות מיכן הוא בדין מחילה ויתר מכן הוא בדין בטול מקח:

ועד מתי מותר לחזור בו כלומר עד מתי דינו לחזור ומה שתפש לשון מותר הוא לומר שעד שיעור זה אין בחזרתו שום חסרון אמנה עד כדי שיראה לתגר או לקרובו וימלך עמהם במה שקנה הא אם שהה כשיעור זה ולא בא אינו חייב אח"כ להחזיר לו האונאה מן הסתם ידע ומחל ולא נתברר עכשו במשנה זו במחילה ובטול מקח אם שיעורם בכדי שיראה הנזכר בכאן או אם המחילה לאלתר ובטול המקח לכל היום או לעולם ומ"מ כדי לישב את המשנה עכשו בלא טרח אנו מפרשים עכשו ששיעור שלשתם בכדי שיראה

שאם נפרש שהמחילה לאלתר נצטרך לטרוח למה חזרו לדברי חכמים הואיל ואף ר' טרפון היה מודה גם כן במחילה שהיא לאלתר כמו שיתבאר בסוגית הגמרא אלא שעכשו אנו מפרשים שלשתם בכדי שיראה ומה שיש לדעת זה בין פחות משתות לשתות יתבאר לך בסוגית הגמרא:

ואמר אח"כ הורה ר' טרפון בלוד שהאונאה שמנה כסף ר"ל שמנה מעין מעשרים וארבעה לסלע והוא שליש המקח ושמחו תגרי לוד שהיו בקיאים במקח וממכר ולא היו חוששים בעצמם שיתאונו במכירתם ובמקחם ומתוך בקיאותם היה הנושא ונותן עמהם מתאונה ברוב משאם ומתנם וכששמעו הוראתו של ר' טרפון להיות כל אונאה שבפחות משליש נמחלת והיו סבורים בו ששיעורו בכל פחות משליש כפחות משתות לרבנן לבכדי שיראה שמחו ואע"פ שאנו סבורים עכשו שכלם שיעורם בכדי שיראה ואם כן הרי אחר שיעור זה אף לדעת חכמים הכל מחול ובתוך שיעור זה אף לר' טרפון הכל חוזר ומ"מ שמחו שכל שמשתוה עד שליש לר' טרפון מחילה ואף בתוך שיעור זה אין כאן ביטול מקח אלא חזרת אונאה ולרבנן היה ביטול מקח והתגרים שמחים בכל שהמקח מתקיים אף בחזרת אונאה יותר משיתבטל המקח וכשאמר להם ששיעור חזרתם כל היום והבינו מדבריו שאף לדין מחילה והוא פחות משליש יש חזרה לכל היום כשליש האמור דנו בעצמם שאי אפשר למתאונה שלא ירגיש בכל היום וחזרו לדברי חכמים שתהא אונאה בשתות ומחילה בפחות משתות ושלא יהא שיעור המתאונה אלא בכדי שיראה לתגר או לקרובו:

דף נ.

זהו ביאור המשנה ואין הלכה כר' טרפון אלא כחכמים ואף לחכמים לא כמו שפירשנו מכל וכל אלא שכל פחות משתות לאלתר הוי מחילה ואע"פ שאם נאמר כן לר' טרפון בפחות משליש לא היה להם לחזור והרי נוח להם בדברי ר' טרפון כבר טרחו עליה בגמרא הרבה עד שנשתנו דבריו לדרך אחרת אלא שמתוך שאין הלכה כר' טרפון לא הקפדנו על דבריו לישבם בביאור המשנה אלא שמ"מ מתוך שביאור הסוגיא מבולבל ביד המפרשים אני רואה להעירך מעט בביאורה דרך קצרה והוא שבגמרא שאלו על זה פחות משתות לרבנן לאלתר הויה מחילה או בכדי שיראה וכו' וקודם שנכנס בביאורה של שמועה צריך שתדע דרך הקדמה שענין אונאה חלוק לשני דרכים ואחד הוזכר בגמרא לדעת ר' נתן והלכה כמותו והוא שהתחלנו לבארו במשנה על דעת פסק והוא שהשתות קנה ומחזיר אונאה ואין אחד יכול לחזור אפי' המתאונה ואין אומרים ידו

על העליונה וביתר משתות בטל מקח אם המתאונה תובע אונאתו אבל אם המתאונה מוחל על אונאתו אין המאונה יכול לבטל והדעת השני הוא דעת משנתנו והוא שבשתות יד המתאונה על העליונה אם לחזור את האונאה אם לבטל את המקח וביתר משתות אף המאונה יכול לחזור כגון אם הוקר או שמתחרט על מכירת החפץ וזהו דעת משנתנו כמו שאמר במשנה שאחריה מי שהוטל ידו על העליונה ועל דעת זה נתיסדה שמועה זו: **וצריך** שתדע על שמחת תגרי לוד וחזרתם שלא שמחו מעולם בין בטול מקח לאונאה הואיל והטעם שוה שהרי אין בין זה לזה לדעת משנתנו אלא שבבטול מקח שניהם חוזרים ובאונאה המתאונה חוזר ואחר שאף באונאה המקח בטל מצד המתאונה אין מרויחים כלום בין בטול מקח לאונאה שתגרי לוד אינם טועים וכן לא שמחו בין שיעור חזרה לכל היום ובין חזרה לעולם שכל שאין חוזר ביומו אין חוששין לו שיחזור למחר והשמחה והחזרה תלויות בשלשה דברים שנים בסבת אריכות זמן והם בין מחילת אלתר לבכדי שיראה או בין בכדי שיראה לבין כל היום והשלישי שאין שם הבדל זמן אלא שהם שמחים בין מקח קיים אף בחזרת אונאה יותר משיתבטל המקח לגמרי ועל הקדמות אלו אתה מפרש סוגיא זו והיא ששאלה פחות משתות לרבנן לאלתר וכו' והקשה ואי בכדי שיראה מה בין שתות לפחות משתות שהרי שניהם בכדי שיראה אונאה חוזרת ואחר זמן זה היא נמחלת והיה סבור כדעת שהזכרנו שאין בטול מקח באונאה ולפיכך פירש לו שלא שאלה אלא על דעת משנתנו שבשתות יכול המתאונה לחזור ובפחות משתות אף המתאונה אינו יכול לחזור ובא להוכיח שאף פחות משתות בכדי שיראה מדקאמר חזרו לדברי חכמים והיו סוברים שפחות משליש לר' טרפון כפחות משתות לרבנן אי אמרת בשלמא פחות משתות לרבנן בכדי שיראה ולר' טרפון כל היום משום הכי חזרו שמתחלה שהיו סבורים שאף לר' טרפון פחות משליש בכדי שיראה שמחו מפני שהיו מרויחים במחילת כל שמשתות עד שליש דלרבנן בטול מקח ולר' טרפון מחילה ואף כשתאמר בבטול מקח בכדי שיראה מ"מ שמחו שלר' טרפון אם יבאו בכדי שיראה אונאה מוזרת ומקח קיים ולרבנן מקח בטל וכבר הקדמנו שכל שבין מקח בטל למקח קיים אף בחזרת אונאה יש שמחה וכל שכן אם נאמר בבטול מקח לעולם ששיעור חכמים בכל שמשתות ולמעלה לעולם ולר' טרפון בכדי שיראה ולא עוד אלא שאם תאמר כן אף בשליש עצמה שמחו שהרי לחכמים הוא בטול מקח ולעולם ולר' טרפון אונאה ובכדי שיראה הא כל שתאמר בבטול מקח בכדי שיראה אין שמחה בשליש עצמה שהרי אף לר' טרפון אונאה היא ויכול המתאונה לחזור ומתוך כך אין בין בטול מקח לאונאה כלום אבל משליש ולמטה עד שתות יש שמחה ואף בשתות עצמה

שלר' טרפון מחילה ולרבנן אונאה שיש בה בטול מקח מצד המתאונה ונמצא שבדין שמחו וכששמעו שלר' טרפון שיעור חזרתם כל היום בין במחילה בין באונאה שכל מה שאמרו בו חכמים בכדי שיראה אמר בו ר' טרפון כל היום חזרו שהרי יתחייבו ברוב אונאות שהם משתות ולמטה שלרבנן מחילתם בכדי שיראה ולר' טרפון כל היום ואף משליש עד שתות אם נאמר שבטול מקח לרבנן בכדי שיראה נוח להם להיות בטול מקח בבכדי שיראה מלהיות מחילה לשיעור כל היום ואף כשתאמר לרבנן בטול מקח לעולם ונמצאו מרויחים כמשליש עד שתות כבר הקדמנו שאין בין היום ולעולם שום שמחה אלא אי אמרת מחילה לאלתר הויא בין בפחות משתות לרבנן בין בפחות משליש לר' טרפון אמאי חזרו והרי מרויחים בכל אונאות שמשליש עד שתות ושתות בכלל ואע"פ שמפסידין במשליש ולמעלה שהוא בטול מקח ולרבנן בכדי שיראה ולר' טרפון כל היום אונאה במשליש ולמעלה לא שכיחא ומפני מה חזרו יזהרו מאונאת שליש ודים ותירץ לעולם מחילה לאלתר הויא מחילה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ומ"מ אין פחות משליש לר' טרפון כפחות משתות לרבנן אלא משליש ועד שתות ושתות בכלל לר' טרפון כשתות עצמה לרבנן שהיא אונאה ואין בה מחילת אלתר אלא חזרת אונאה ובטול מקח מצד המתאונה ונמצא שאין כאן שמחה שאף כשתאמר לרבנן בטול מקח לעולם אין בין היום ולעולם כלום ובין בטול מקח לאונאה גם כן אין שמחה כמו שהקדמנו ונמצאו מפסידין בשתות עצמה שלרבנן בכדי שיראה ולר' טרפון כל היום:

והקשו לו אם כן במאי שמחו מעיקרא כשהיו סבורים שאף ר' טרפון שיעורו בכדי שיראה שאם בפחות משתות הרי לשניהם מחילת אלתר הוא ובשתות עצמה לדברי הכל אונאה ושיעורה בכדי שיראה ואם משליש עד שתות שלרבנן בטול מקח ולר' טרפון אונאה הרי אין בין בטול מקח לאונאה שמחה הואיל וזמנם שוה לבכדי שיראה ונמצא שאין כאן שמחה אלא אם כן נאמר לרבנן בטול מקח לעולם חוזר שלדעת ר' טרפון אונאה והיו סבורים בו ששיעורו בכדי שיראה ולרבנן בטול מקח ולעולם ואם כן תפשוט מינה דבטול מקח לעולם חוזר ותירץ לעולם בטול מקח בכדי שיראה ושמחו בשתות עצמה שלא כמו שאמרנו למעלה שהשתות לר' טרפון בכלל אונאה אלא שתות לר' טרפון מחילה ולאלתר ולרבנן אונאה ובכדי שיראה וכשאמר להם באונאה כל היום חזרו שאע"פ שמרויחים בשתות עצמה מפסידים הם בכל שמשתות ולמעלה שלרבנן בטול מקח ובכדי שיראה ולר' טרפון אונאה וכל היום והרי אין בין בטול מקח לאונאה שמחה ויש הפסד בין כל היום לבכדי שיראה ואח"כ שאלו בטול מקח לרבנן אם לעולם חוזר אם בכדי שיראה והקשה לו אם בכדי שיראה מה בין שתות ליתר משתות כלומר

אחר שאמרת שאף השתות המתאונה יכול לבטל את המקח ותירץ לו שהאונאה אין לה בטול מקח אלא מצד המתאונה ובטול מקח שניהם חוזרים והביאה ממה שחזרו לדברי חכמים אי אמרת בשלמא בכדי שיראה ולר' טרפון כל היום משום הכי חזרו שנוח להם בטול מקח בכדי שיראה מאונאה לכל היום שהרי אין בין בטול מקח לאונאה כלום ויש שמחה בין בכדי שיראה לכל היום כמו שהקדמנו ואע"פ שמרויחים בשתות עצמה אין זה כלום בערך הפסידא שמשתות ולמעלה אלא אי אמרת בטול מקח לעולם חוזר אמאי חזרו ואע"פ שאין בין היום ולעולם שום שמחה מ"מ הרי נשאר להם שמחת שתות עצמה על הדרך שביארנו ותירץ לה שהאונאה יתר משתות לא שכיחא כדי ליהנות בין כל היום ולעולם אף כשתאמר לחלוק בין כל היום ולעולם ויש מפרשים לא שכיחא ביה שמחה וכמו שהקדמנו שאין בין כל היום ולעולם כלום ואם מפני שתות עצמה אדרבה משום שתות עצמה חסרו שלא כמו שתירצנו למעלה שהשתות לר' טרפון מחילה שהרי לא הוצרכנו לומר כן אלא כשנאמר לרבנן בטול מקח בכדי שיראה אלא אף לר' טרפון השתות בכלל אונאה ונמצאת לרבנן בכדי שיראה ולר' טרפון כל היום ושמחו מתחלה במשתות ולמעלה שהיא אונאה לר' טרפון והיו סבורים בו בכדי שיראה ולרבנן בטול מקח ולעולם ונמצאת למד ששאלה אחרונה מתיסדת על בטול מקח לעולם והראשונה על בטול מקח בכדי שיראה ומחילה לאלתר ואתה מפרש המשנה על איזה שתרצה:

ולענין פסק מיהא חזר רבא לומר כדעת שהקדמנו ובאונאה אין בו בטול מקח משום צד ובבטול מקח כל שהמתאונה תובע אונאתו שניהם חוזרים ואם אינו תובע אונאתו אין המאונה יכול לבטל את המקח כמו שיתבאר וכן לענין השיעור המחילה לאלתר ואונאה ובטול מקח בכדי שיראה ונמצאת השמועה כלה שלא כהלכה נאמרה ופסק הדברים אתה למד אותו ממה שכתבנו במשנה עם מה שנוסיף עליה בגמרא בע"ה ודברים שנכנסו תחת משנה זו להשלמת עניני פסק זה אלו הם:

שתות זה שהזכרנו במשנה לא סוף דבר שתות למקח אלא אף שתות מעות וכל צד שאתה מוצא בו צד שתות הן שתות מעות אע"פ שהוא פחות משתות או יתר משתות אצל המקח הן שתות מקח ואע"פ שהוא פחות משתות או יתר משתות אצל המעות הרי זה נקרא שתות ודינו כדין אונאה מעתה מכר שוה ששה בחמשה ונמצא אונאה בדינר שהוא שתות מקח אע"פ שהוא חומש המעות הרי זה בדין אונאה ונתאונה מוכר ואם מכר שוה ששה בשבעה אף זה שתות מקח ופחות משתות למעות ונתאונה לוקח ואעפ"כ שתות הוא ובדין אונאה היא ושתים אלו שתות מקח:

מכר שוה חמשה בששה הרי זה יתר משתות אצל המקח אלא שהוא שתות מעות ונתאונה לוקח וכן שוה שבעה בששה הוא פחות משתות למקח והוא לשתות למעות ונתאונה מוכר והרי זה בדין אונאה שכל שיש אונאה באחד מששה הן לצד המקח הן לצד המעות הרי זה שתות ובדין אונאה:

כבר הזכרנו במשנה ששלשה דינין באונאה מחילה ובטול מקח וחזרת אונאה ואחר שביארנו שהשתות הן לצד המעות הן לצד המקח הוא בדין חזרת אונאה נמצא פחות משתות לשני צדדין כגון שוה שמנה בתשעה או שוה שבעה בשמנה שהוא מחילה ויתר משתות לשני צדדין כגון שוה ארבעה בחמשה או שוה חמשה בארבעה זהו בטול מקח ומעתה זכור שלשה שמות אלו ר"ל שתות ופחות משתות ויתר משתות או מחילה ואונאה ובטול מקח ולא נצטרך לבאר ענינם בכל פעם ופעם וכל זמן שנזכיר מחייה בענין זה תפרשהו על פחות משתות וכל שנזכיר אונאה תפרשהו על השתות וכל שנזכיר בטול מקח תפרשהו על יתר משתות:

דף נ:

אונאות אלו שהזכרנו יש מהם שיש לענינם שיעור ויש מהם שאין להם שיעור וכיצד הוא הדין כל פחות משתות נקנה מקח ואונאה נמחלת מיד בלא שום שיעור אלא משמשך את החפץ נמחלה אונאה מיד שאם לא כן אין בין פחות משתות לשתות כלום שתות לחזרת אונאה ויתר משתות לבטול מקח יש להם שיעור בכדי שיראה לתגר או לקרובו כמו שביארנו במשנה וכל ששהה ביתר מכדי שיעור זה הכל מחול אפילו שוה מאה במאתים ומ"מ דוקא בלוקח שהמקח בידו ומראהו לתגר או לקרובו אבל מוכר אין לו שיעור ונמקו עמו לעולם בין לחזרת אונאה בין לבטול מקח שהרי אין החפץ בידו שיוכל להמלך עליו ומ"מ כתבו גדולי המחברים שאם היה המכר דבר שאין במינו שנוי פרטי אלא שערך כל הפרטים שתחת אותו המין שוה כגון פלפלין וכיוצא בזה שיעורו עד כדי שישאל על שער שבשוק וכן אם נודע שבא לידו כממכרו של זה ולא תבע וכן כל כיוצא בזה וכן בלוקח אם הוא דבר שהבקיאים באותו דבר אינם מצויים אצלו נותנין שיעור לחזרתו כפי הראוי כמו שיתבאר למטה בענין המטבע ואין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות:

כבר ביארנו בדין השתות שהמתאונה תובע אונאתו ואין המאונה יכול לומר או הנח אונאתך או יתבטל המקח מעתה מכר שוה חמש בשש שנתאונה לוקח וקודם שיעור

ראיית תגר או קרוב הוקר ועמד בשבע אין המוכר אומר או הנח אונאתך או יתבטל המקח אלא הרי זה אומר תן לי מה שהוניתני שכל שהוקר ברשותי הוקר:

מכר שוה שש בחמש ונתאונה מוכר והוזל ועמד על ארבע הרי המוכר תובע אונאתו ואין הלוקח רשאי לומר או הנח אונאתך או יתבטל המקח אלא הרי מוכר אומר תן לי מה שהוניתני שכל שהוזל ברשותך הוזל מכר שוה חמש בשש שנתאונה לוקח והוזל עוד ועמד על ארבע אין הלוקח יכול לומר יתבטל המקח אלא נותן הלה אונאתו והולך לו וכן מכר שוה שש בחמש ונתאונה מוכר והוקר עוד ועמד על שבע אין המוכר יכול לומר יתבטל המקח אלא נותן הלה אונאתו והולך לו:

כבר ביארנו על יתר משתות שהמקח בטל מ"מ כל שהמתאונה רוצה בקיומו ומוחל אונאתו אין הרשות ביד המאונה לחזור ודבר זה נתבאר בבתרא בפרק הספינה ומה שאמרנו שהוא בבטול מקח הוא כשהמתאונה תובע אונאתו שהמאונה רשאי לומר או התרצה באונאתך או יתבטל המקח ואע"פ שיש אומרים שאף המאונה יכול לחזור אע"פ שהמתאונה רוצה בקיומו מצד שאינו רוצה שישיאהו שם רע בשכניו אין זה כלום מעתה מכר שוה ארבע בחמש שנתאונה לוקח הוקר ועמד על שבע לוקח יכול לחזור הא אם הלוקה רוצה באונאתו אין המוכר יכול לחזור והוא שאמרו שם שהלוקח אומר אי לאו אוניתן לא מצי הדרת והשתא הדרת הא אם היה לוקח תובע אונאתו הרי זה המוכר אומר או קבל אונאה או בטל מקח וכן המוכר שוה חמש בארבע שנתאונה מוכר והוזל ועמד על שלש מוכר יכול לחזור אבל לא לוקח ומטעם שהזכרנו הא אם היה מוכר תובע אונאתו הרי לוקח אומר לו או מחול אונאה או בטל מקח:

דף נא.

דין אונאות אלו שהזכרנו אינן אלא בלוקח מן התגר אבל בלוקח מן בעל הבית אין לו דין אונאה ולא בטול מקח לא ללוקח ולא למוכר ויש אומרים שיש לו אונאה אם נתאונה הוא ואין זה כלום אלא אין לו אונאה לא לו ולא ללוקח הימנו בד"א בשמכר כלי תשמישו שהדבר ידוע שאין בעל הבית מוכר כלי תשמישו אלא בדמים יקרים וכשמכר ביוקר מחל הלוקח וכשמכר בזול אף הוא בדק בכליו וידע ומחל הא אם מכר דברים של סחורה כגון בגד פשתן ודברים העומדים לימכר דינו אצל אותם הדברים כתגר ויש במשאו ומתנו דין אונאה על הצדדין שהזכרנו בין נתאונה הוא בין נתאונה לוקח ממנו וכמו שביארנו בתגר שכמו שיש אונאה להדיוט כך לתגר אע"פ שהוא בקי:

שתות זה שאמרנו עליו שהוא בדין חזרת אונאה יש שואלין בה והלא אמרו המשתכר אל ישתכר בפחות משתות הא שתות מ"מ ישתכר ואין זו שאלה שהראוי להשתכר בו אין בו דין אונאה אלא כל שהוקיר או הוזיל בשתות על השער היוצא בעיר שכבר נכלל בו הראוי להשתכר בו מחזיר אונאה ואף עיקר דין משתכר בשתות פסקו גדולי המחברים שלא נאמר אלא בנושא ונותן באמונה שאין בו דין אונאה ונושא ונותן באמונה פירושו שהוא אומר בכך לקחתי ובכך אני מוכר וזה אין בו דין אונאה ומ"מ תקנו בו שלא ישתכר ביתר משתות ודוקא בדברים שיש בהם חיי נפש הא בשאין בהם חיי נפש כגון המור והלבונה ודומיהם ישתכר כמו שירצה כמו שיתבאר במקומו ואף בהם אם מכר בסתם ושלא באמונה יש בהם אונאה:

אונאות אלו שהזכרנו דוקא שלא נתאונו אלא בדמי המקח הן חסר הן יתר אבל אם היה שם מום בכל שהוא חוזר ובטל מקח ואפי' היה המוכר רוצה ליתן פחת המום אם לא רצה לוקח לקבלו בטל המקח ואם היה הלוקח רוצה בהחזרת פחת המום רשאי המוכר לומר לו או מחול או החזר המקח הא אם רצה לוקח לקבל ולמחול במומו ורצה המוכר לחזור אם הוקר אינו יכול לחזור:

מי שנתאונה ונתברר שהרגיש בשעת מקחו באונאתו לא הופקעה חזרת אונאתו בכך ואין אומרים מאחר שהרגיש ודאי מחל שאף הוא יכול לומר לזו כונתי שהרגשתי בך שלא תתן את המקח בשוויו וכונתי ליתן לך בו שתות על שוויו כדי להעמיד מקחי ושאתבעך על השתות וכן הדין במוכר ודבר זה אתה למד ממעשה שהוזכר בכאן באחד שהיו בידו תכשיטין של משי והיה מכריז על מכירתם והיו שוים חמשה והוא מכריז עליהם בששה ואלו היו נותנין לו חמשה וחצי היה נותנן ברצון ובא אחד ואמר אם אני נותן לו חמשה וחצי נמצאת אונאתה בפחות משתות אלא הריני נותן ששה כדבריו ונמצא אונאתי בשתות ואתבענו לדין עליה ואלמלא שהיה מוכר זה בעל הבית היינו שומעין את דבריו:

המשנה השלישית והכוונה בביאור החלק השלישי ואמר אחד הלוקח ואחד המוכר יש להם אונאה כשם שיש אונאה להדיוט כך אונאה לתגר ר' יהודה אומר אין לתגר אונאה מי שהטיל עליו ידו על העליונה רצה אומר תן לי מעותי או תן לי מה שנתאוניתי אמר הר"ם אמרו מי שהוטל עליו ידו על העליונה הוא דעת ר' יהודה הנשיא ואין הלכה כמותו אבל הדין הוא שתות קנה ומחזיר אונאה על שתות בטל מקח ולאותו שהונה משניהם יש לגרוע לו חברו:

אמר המאירי אחד הלוקח ואחד המוכר בדין אונאה והטעם שהרי הוזכרו שניהם במקרא שנא' וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו וכן הלכה כשם שאונאה להדיוט והוא שאינו בקי בסחורה ומשא ומתן כך אונאה לתגר ואין אומרין לו הרי אתה בקי בסחורה וודאי הרגשת באונאתך ומחלת בה שמא נזדמן לך מקח שמצוי בו ריוח גדול או הרגשת בסחורה זו שהיא מתיקרת וידעת ומחלת אלא בין תגר בין הדיוט יש להם אונאה וכן הלכה ר' יהודה אומר אין לתגר אונאה אחר שהוא בקי ואין הלכה כדבריו אלא כתנא קמא כמו שביארנו:

מי שהוטל עליו ר"ל מי שהתאונה ידו על העליונה אם ירצה יתקיים המקח ויחזיר לו הלה אונאה ואם ירצה יתבטל המקח והוא שאמר שבידו לומר אי זו שירצה תן לי מעותי או תן לי מה שהוניתני ואין הלכה כן שכל שרצה הלה ליתן לו אונאתו אין ביד המתאונה לבטל את המקח כמו שביארנו:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

זה שפסקנו שאף התגר יש לו אונאה אף בתגר שידוע בודאי שהרגיש באונאתו הוא נאמר כן ואפי' בספסר שקונה ומוכר מיד ליד תמיד והיה לנו לומר שמאחר שהוא יודע בדמיה שהרי קנאה מיד ולא שהה בין קנייתה למכירתה כלום כבר ידע ומחל אינו כן אלא כל שנתאונה הרי הוא בדין אונאה על הצדדין שהזכרנו:

המוכר חפץ לחברו ואמר אחד מהם לחברו על מנת שאין לך עלי אונאה אין זה כלום והרי הוא בדין אונאה ולא מטעם מתנה על מה שכתוב בתורה שהרי המתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון תנאו קיים שהרי האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך שאר כסות מקודשת ותנאו קיים ובעונה מקודשת ואין תנאו קיים אלא טעם הדבר שלא הרגיש באונאתו וכל שכן אם אמר על מנת שאין בו אונאה שהרי יש בו מ"מ ומתוך כך אם פירש לו הונאתו אין לו דין אונאה כיצד אמר מוכר ללוקח חפץ זה שאני מוכר לך במאתים יודע אני שאין דמיו אלא מנה ומ"מ אני מוכרו לך על מנת שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה וכן לוקח שאמר למוכר חפץ זה שאני נותן לך בו מנה יודע אני שהוא שוה מאתים אלא על מנת שאין לך עלי אונאה אין לו עליו עוד אונאה וגדולי המחברים כתבו שאם אמר בדרך שהדבר נראה כליצנות כגון בכדי שאין הדעת טועה שאין זה כלום כגון שמכר חפץ שוה מנה במאתים ואמר לו חפץ זה אינו שוה אלא עשרים דינרין אלא הריני מוכרו לך על מנת שאין לך עלי אונאה אין זה כלום ויש לו עליו אונאה שהרי זה אומר מכיון שנראו לי דבריך כליצנות הייתי סבור שלא אמרת כן אלא דרך גזום וכמכוין להשביח את המקח כלומר איני צריך להשביחו שהוא

משביח את עצמו עד שיפרש בהונייה בשיעורה או קרוב לה בכדי שהדעת תועה בכך ולמדוה מפרק השוכר את האמנין משמועת פרה זו נשכנית היא כמו שכתבנוה שם:

דף נא:

הנושא ונותן באמונה והוא שאמר לחברו חפץ זה תדע שבכך לקחתיו ואני רוצה להשתכר בו כך וכך אפילו אמר לקחתיו בסלע ורוצה אני להשתכר בו בשתים אין לו עליו אונאה ומ"מ מתקנת חכמים ומתורת איסור בדברים שיש בהם חיי נפש שלא להשתכר בו יתר משתות אלא שאם נשתכר הרבה אינו בדין אונאה והנושא ונותן באמונה שהזכרנו אם לקח הרבה דברים שבמין אחד כאחד ולקחם בערך אחד הן רעה הן יפה אל ימכור את הרע באמונה ושיאמר על כל פנים כך אני רוצה להשתכר בו ואח"כ ימכור את היפה בשווייה אלא או זה וזה באמונה או זה וזה בשוויו ויש לו לחשוב בדמי המקח ההוצאות שנעשו בו כגון שכר כתף שכר חמר ושכר פונדק והוא הדין לשאר הוצאות כל סחורה לפי מה שהיא ואף שכר עצמו שנתבטל למכירת הסחורה מחשב אותה ומ"מ אם נהגו בסחורה זו ליטול המוכר שכרה מתוכה על דרך שהיה מנהגם במוכר בגד פשתן שהיה קצוב ליטול המוכר ארבעה למאה בשכר טורח מכירתו אינו מחשב לשכר עצמו אלא אותו שכר לבד ואע"פ שאפשר שירויח עוד במלאכה אחרת:

זה שאמרנו בנושא ונותן באמונה שלא ימכור את הרעה באמונה והיפה בשווייה שפירשנוה לענין איסור יש מפרשים אותה לענין הדין וכגון שלקח מאה חתכות בגד בשיעור אחד ומכר עשרה מהם ואומר ללוקח אני לקחתים בעשרה עשרה ואני מוכרם באחד עשר ונתרצה לו הלוקח בכך ופרע מעותיו וכשבא ליטול את בגדיו הלה בורר לו הרעות ואומר לו שלא מכר באמונה אלא הרעות אבל היפות אין רצונו למכרם אלא בשוויים ואמרו בכאן שאין הדין כן והלה מכריחו לקבל מי שפרע או שימכור לו כלן באמונה או כלן בשוויין:

זה שאנו קורין לענין זה שהזכרנו נושא ונותן באמונה הוא מפני שהלה מאמינו במה שאומר שכך וכך לקחו ומ"מ גדולי הרבנים פירשוה בדרכים אחרים כמו שכתוב בפירושיהם ואין דבריהם נראין כלל:

יש מי שאומר מכח סוגיא זו בראובן שלא היה יודע שהיה שמעון חייב לו כלום ובא שמעון אצלו ואמר לו הריני חייב לך והילך סלע זו על מנת שתמחול לי כל חוב שיש לך עלי ואפילו יזדמנו לך עדים וראובן זה נשמע לו ומחל ואח"כ נזדמנו לו עדיו שאין מחילתו מחילה וכמו שאמרו בכאן מי ידע דמחיל ומ"מ אם אמר לו יודע אני שיש לך

עדים אעפ"כ קבל סלע זה ומחול הרי זה מחול ואין הדברים נראין לי שבאונאה הרי הוא רואה וסובר שאין שם אונאה אבל זה אין כאן אומדן הדעת שלא יהא חייב לו אדרבה ראוי לו ידון בעצמו מפני מה זה מחזר אחר מחילתו ואחר שכן ודאי מחל וכן יראה בסנהדרין מסוגית נאמן עלי אבא שאמרו במחול לך שאין יכול לחזור ואע"פ שאינו יודע כמו שיתבאר במקומו:

המשנה הרביעית והכונה בה ככונת שתי המשניות שלפניה והוא שאחר שביאר שיעור האונאה ושיעור חזרתה בגוף המקח חזר וביאר את דינה בגוף המטבע הן שקנה במטבע זה סחורה הן שהחליף מטבע במטבע ולא שיהא במטבע טעות כגון שהוא מזוייף בסיגים או כיוצא בו או שפרעו במטבע שאינו יוצא שכל כיוצא בזה אף בכל שהוא חוזר ונותן לו מטבע היוצא ושאינו מזוייף אלא שאף המטבע היוצא הולך ופוחת תמיד וצורתו מתחלת להמחק מעט מעט ואע"פ שיוצא על ידי הדחק ועל זה אמר עד כמה תחסר הסלע ולא יהיה בה אונאה ר' מאיר אומר ארבע איסרות איסר לדינר ר' יהודה אומר ארבעה פונדיונין פונדיון לדינר ר' שמעון אומר שמנה פונדיונין משני פונדיון לדינר עד מתי מותר להחזיר בכרכין עד שיראה לשלחני בכפרים עד ערבי שבתות אם היה מכירה אפילו אחר שנים עשר חדש מקבלה הימנו ואין לו עליו אלא תרעומת ונותנה במעשר שני ואינו חושש מפני שאינה אלא נפש רעה אמר הר"ם כבר ביארנו פעמים רבות שהסלע ארבעה דינרין וששה מעה כסף דינר ומעה שני פונדיונין ופונדיון שני איסרין והלכה כר' שמעון אין כל בני אדם מכירין הדיינין ולפיכך נתנו לו זמן כדי שיראה לשלחני בכפרים עד ערבי שבתות עד שיכנס לכרך ויראהו למכירים ומה שאמר אם היה מכירה מקבלה הימנו אפילו לאחר שנים עשר חדש זהו במדת חסידות ואם לא רצה לקבלה אין לו עליו אלא תרעומת שאינה אלא נפש רעה וזה הדין הוא ראוי במקומות שלוקחין שם המעות בלא משקל ואינם מקפידין בחסרונם והנמנע מלקבל אותם הם מעט ועל דרך הכילות אבל המקומות שמקפידין בחסרונם ואפילו פחות במשקל שעורה ראוי להשלים לו משקל בלא ספק והראיה על זה מה שאמר שאינה אלא נפש רעה:

אמר המאירי עד כמה תהא הסלע חסרה שעד שיעור זה לא יהא בה אונאה אלא שיהא בדין מחילה ר' מאיר אומר ארבעה איסרות לסלע שהוא איסר לדינר והוא אחד מכ"ד שהרי כ"ד איסרין בדינר כמו שביארנו ועד כאן ולא עד בכלל הרי היא מחילה ועד עצמו והוא איסר לדינר הרי הוא אונאה ויתר מאחד מכ"ד בטול מקח ונמצאת אונאה במקח שתות ובמטבע אחד מכ"ד ר' יהודה אומר ארבעה פונדיונות לסלע שהוא פונדיון לדינר כמו שאמרו שש מעה כסף דינר מעה שני פונדיונין פונדיון שני איסרין והוא חלק

אחד משנים עשר ואף בזו לא עד בכלל אלא כל שבפחות מחלק לשנים עשר נמחל והוא עצמו אונאה יתר הימנו בטול מקח ושאלו בגמרא לדבריהם מה נשתנה שיעורם משיעור המקח ופרשו שהמקח רבו בבגדים ובמיני מלבוש והאונאה ברוב הוא ללוקח ומתוך שאדם הומה להתכבד במלבושיו אינו קפיד על כל יוקר שבפחות משתות אבל המטבע שאין התגר מוציאה אלא למזונותיו ואין אדם הומה על המזונות כבמלבוש וכמו שאומרים במשל הדיוט עשיק לגביך ושוי לכרסיך כלומר שתוותר במלבושיך ושתצמצם במזונותיך אין אדם מוחל בו מן הסתם אלא עד אחד מכ"ד לר' מאיר ועד אחד מי"ב לר' יהודה ומ"מ ר' שמעון הולך בו אחר שתות כשאר סחורות והוא שאמר שמנה פונדיונות לסלע שהם שני פונדיונות לדינר וכן הלכה:

ועד מתי מותר להחזיר שהרי מטבע הדבר מצוי שלא להיותו ניכר לרוב העולם כשאר הסחורות כדי ליתן בהם שיעור ראיות קרובים בכרכין עד כדי שיראה לשלחני אבל בכפרים שאין שם שלחני וקרוב אינו בקי בכך עד ערבי שבתות שהיו שלחנים או תלמידיהם באים בכפרים להחליף פרוטות ומטבעות לצורך הוצאת שבת או בני הכפרים נכנסים בעיירות וכן הלכה וכן הדין בכל שאין יכול לידע עד זמן מרובה שנותנין לו שיעור הראוי כמו שכתבנו למעלה ומכאן כתבו גדולי המחברים שאם הוא במקום שאין השלחנים באים לשם ואחר זמן מרובה בא לשם בקי או הלך הוא למקום אחר ונודע לו שטעה חוזר וכן באבנים טובות ומרגליות וכן כל כיוצא באלו וכן הלכה:

אם היה מכירה ר"ל אם זה שהוציא מטבע זה ונתנה לחברו במקחו מכירה שהיא היא אף לאחר שנים עשר חדש ראוי לו ממדת חסידות להחזיר לו מעותיו שהרי מ"מ אפשר לו להוציאה על ידי הדחק ואין כאן פסידא אלא שאם אינו מקבלה אין להלה עליו אלא תרעומת הואיל ולא החזירה בזמנה וכן פירשו בגמרא וכן הלכה:

ונותנה למעשר שני ואינו חושש כלומר מטבע זה הואיל ויוצא על ידי הדחק מחללין עליה מעשר שני ואין דנין אותו כאסימון או כמטבע שנפחתה צורתה מכל וכל שמאחר שיוצאה על ידי הדחק אין נמנע מלקבלה אלא מי שהוא פחות וכילי ושקירות לבו אינן הומות אלא לגניזת המטבע ומ"מ פירשו בגמרא דוקא בשוויה אבל שיחלל עליו במטבע יפה לא שאין מקילין בו משני צדדין שלא לדונו כאסימון ולדונו כמטבע יפה וגדולי המחברים פסקו בה כסלע יפה ומ"מ פחתה כיתר משתות אין מחללין עליה:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף נב.

גדולי המחברים כתבו שלא נאמר שיעור זה במטבע אלא שהוציאו דרך מנין אבל אם הוציאו דרך משקל אף בפחות מכדי אונאה חוזר שהמשקל אצל מטבע כמדה ומנין בשאר סחורות וכל המוכר במדה או במשקל או במנין אף בטעות כל שהוא חוזר ואפילו קנו מידו שהקנין בטעות חוזר:

לעולם אסור לרמות בני אדם במקחו וממכרו ואפילו בפחות מכדי אונאה הן ישראל הן שאר אומות וכל שכן בעניני המטבעות שהבקיאות אינה מצויה בו לרוב בני אדם לפיכך כל שיש בידו מטבע שהדבר קרוב לטעות בו אל יקיימהו מכאן אמרו שכל סלע שנפגמה ביתר מכדי אונאתה מוכרה בשוויה להתיך ומ"מ לא ימכרנה לרוצחים ולא לאנסים והם הנקראים בסוגיא זו הרגין וחרמין אפילו על דעת להתיך מפני שאין נאמנין בכך ומרמין בה אחרים ומתוך היראה אין אדם מדקדק עמהם בכך אבל רשאי הוא לנקבה ולתלותה בצואר בנו ובתו וכן מוכרה לאחרים בשוויה להתיך וכשהוא נוקבה נוקבה באמצע ולא מן הצד שהרי יש לחוש שמא יגלח אותו הסדק או הפגם ויוציאנה או הוא או הלוקחה ממנו ומתוך כך לא ימכרנה להם כמות שהיא ולא יעשנה משקל בין משקלותיו ולא יזרקנה בין גרוטאותיו ר"ל שברי כספים שלו אלא ישחק או יחתוך או יוליך לים המלח או יקבנה באמצע כמו שביארנו וכן כל כיוצא בזה:

הסלע הוא המטבע הגדול שבמטבעות הכסף והוא שוה ארבעה דינרין והמעה הוא המטבע הקטן שבמטבעות הכסף ושש מהם בדינר ולא היה עוד אצלם מטבע של כסף מעיקרו והשקל והדינר פעמים היו עושין אותם מטבע לבדו ומעיקרו ופעמים היו חולקין את הסלע לשנים וכל פלח ממנו הוא שקל והשקל עוד לשנים וכל פלח ממנו דינר חסר הסלע ועמד על מחצה יקיים שהרי בחזקת סלע אינו יכול להוציאו ואם יוציאנה בחזקת שקל וכן הדין עמד על פחות ממחצה יקוץ שמא יוציאנה בחזקת שקל וכן אם עמד על יתר ממחצה שמא יוציאנו בחזקת שלם ואם לא חסרה אלא פחות משתות יקיים אע"פ שלכתחלה לא יוציאנה אלא בשוויה כמו שאמרו יתרה על כן מוכרה בשוויה ר"ל יתרה על כן שלא פחתה בכדי אונאה ויש אומרים שאף לכתחלה יוציאנה כיפה ומפרשים מוכרה בשוויה בשווי היפה ולדברי הכל אם הוציא נמחל חסר בשתות יש אומרים שאף זה מקיים הואיל וישנו בחזקת אונאה כאביי שאמר פחתה מסלע איסר יתר על האונאה אסור הא אם פחתה באונאתה יקיים ומ"מ לענין איסור לדברי הכל לא יוציאנה אלא בשווייה ויש חולקים בזו לומר שלא יקיים כרבא שאמר פחתה סלע איסר לדינר שהוא אונאה לדעת ר' מאיר אסור ואע"פ שאין הלכה כר' מאיר מ"מ מדבריו אנו למדין לר'

שמעון וגדולי המפרשים כתבו שכל כדי אונאתה יקיים ויוציא ולא נאמרו דברי רבא אלא בדינר הבא משקל שטעותו מצויה אבל מטבע מעיקרו כל כדי אונאתו יקיים ויוציא ואין הדברים נראין אלא שהם מביאים קצת ראיה ממה שאמרו למטה האי מאן דמוקים אזוזי מתקרי נפש רעה:

דינר הבא משקל ר"ל שפחת השקל ונעשה דינר מותר לקיימו ולהוציאו בתורת דינר אבל דינר הבא מסלע ר"ל שפיחת הסלע עד שעמד על רביעו אסור להוציאו אף בתורת דינר שמא מתוך שבא ממטבע עב וגס יטעו בו בשקל וכן כל כיוצא בדברים אלו לפי המטבעות ולפי דעתם של בני אדם:

כל המשקלות של מתכת מקבלות טומאה ככלים גמורים ואם נשברו טהרו ואם חזר ותיקן שבריהם למשקל קטן הרי חזרו לדינן לקבל טומאה סלע שנפסלה והתקינה להיות שוקל בה משקולת הרי זו מקבל טומאה כשאר כלי מתכות הפשוטים שמקבלין טומאה אע"פ שאין להם בית קבול הואיל ויש להם שם כלי בפני עצמו כמו שיתבאר במקומו:

דף נב:

ממה שכתבנו אתה דן במה שאמרו על סלע זו הפגומה שאם בא לפורטה פורטה בשוויה ולא כסלע יפה מי שפרשה על פחות מכדי אונאה ויש מפרשה אף באונאתה ומ"מ כשבא לחלל מעשר שני עליה מחללה כיפה ויש אומרים דוקא שמחללה עליה כאלו היא יפה אבל מ"מ דוקא בשוויה כמו שביארנו במשנה שאין לצמצם כל כך במעות הפדיון:

מי שפדה מעשר שני והיה לו מעשר שני אחר שאין בחומשו שוה פרוטה שאין צריך לפדותה אלא מדברי סופרים כמו שיתבאר בסמוך אף מדברי סופרים אם כבר פדה זו מעשר אחר אינו צריך לפדות את זה לעצמו אחר שכבר פדה מעשר אחר אלא שאומר הרי הוא וחומשו מחיל על מעות הראשונות שפדיתי בהם שאי אפשר לו לצמצם מעותיו וודאי מוסיף הוא מעט בדמי הפדיון יתר על שווי הפירות עד שמעשר זה נקלט בפדיונן ואם לא פדה מעשר אחר פודה את זה ואין מוסיף בו חומש כמו שיתבאר:

דף נג.

התרומה והבכורים זר האוכלן במזיד חייב מיתה בידי שמים וכן כהן טמא שאכלן וזר שאכלן בשוגג משלם חומש ואסורין לזרים ושמא תאמר והלא אמרת שהזר האוכל במיתה ומה הוצרכת ללמד שאסורים לזרים פרשו בו שאסורים אף בהנאה ואע"פ שאמרו מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה לא נאמר כן אלא כשאין הדבר כלה באותה

הנאה הא כל שהדבר כלה באותה הנאה כגון להסיקו תחת תבשילו וכיוצא בזה אסור ויש מפרשים אסורים לזרים אף במקום שאין בו מיתה וחומש כגון לחצי שיעור ועל דעת האומר חצי שיעור מן התורה וכן נראה מתלמוד המערב ואף הלשון מוכיח כן שאם לאכילה וכשיעור אין כאן איסור לבד שהרי זר שאכל תרומה במזיד חייב מיתה בידי שמים ולוקה עליה כמו שיתבאר במקומו והן נכסי כהן לקדש בהם את האשה וליקח בהם כל דבר אף שאין ראוי לאכילה אלא שהמקבלם נוהג בהם בקדושתם ונותנן או מוכרם לכהנים ועולים באחד ומאה ר"ל שאם נפלה סאה תרומה במאה של חולין מעלה סאה ונותנה לכהן והשאר מותר לזרים הא בפחות ממאה הכל אסור לזרים ומוכר את הכל לכהנים בזול חוץ מדמי אותה סאה ודוקא מין במינו אבל בשאינו מינו בנותן טעם כמו שיתבאר במקומו וטעונין נטילת ידים אף לפירות שהידים כבר ידעת שגזרו עליהן טומאה שניה ושני עושה שלישי בתרומה לפסלה וטעונין הערב השמש שאם טבל ועלה אינו אוכל בתרומה עד שיעריב שמשו מה שאין כן כל אלו במעשר שני חוץ מנטילת ידים כמו שהתבאר במסכת חגיגה ואף בזו יש אומרים שאין מעשר צריך נטילת ידים ומביאים ראיה ממה שאמרו מצא פירות בין פירות מעשר ופירות תרומה יאכלו כחומרי שניהם אסורים לזרים וטעונים נטילת ידים והערב השמש כתרומה אסורין לאונן וטעונין הבאת מקום כמעשר ומיתה וחומש ואיסור לזרים אין בו שאם משום זר הרי כל עצמו לזר הוא נאכל ואי משום טמא וממה שאמרו טמא שאכלו בירושלם לוקה וחוץ לירושלם מכין אותו מכת מרדות שאין לוקה על אכילתו בטומאה אלא במקום אכילתו כמו שיתבאר במקומו מ"מ אין בה חיוב מיתה וכן אין מעשר שני נכסי בעליו ליקח בהם עבדים וקרקעות ולקדש בהם את האשה שממון גבוה הוא שנאמר ליי' הוא ולא זכה בו אלא לאכילה ושתיה וסיכה דכתוב לא נתתי ממנו למת כלומר לא הוצאתיו בדבר שאין בו קיום לגוף כמו שיתבאר במסכת יבמות והערב השמש אין בו שהרי טבל ועלה אוכל במעשר:

והעלאה באחד ומאה אין בו אם התערב בחולין שהרי אפשר לפדותו ולחלל קדושתו בכל מקום שהיא ונמצא שיש לו מתירין וכל שיש לו מתירין אינו בטל ואינו עולה ואם תמצא לומר שאין בחומשו שוה פרוטה ולדעת האומר שכל שאין בו שוה פרוטה אינו בר פדיה הרי מ"מ יכול להעלותו בירושלם ואין כאן בטול ואם תמצא לומר שאין דרך לפדיונו ולאכילתו אף בירושלם הרי הוא בטל ברוב וכיצד הוא שאין דרך לפדותו ולא לאכלו בירושלם יש אומרים כל שאין בו שוה פרוטה שאינו בר פדייה ושנטמא שאינו בר אכילה ויש מפרשים שכל שאין בו שוה פרוטה אין מטריחין אותו לעלות ולא הקשו

למטה וניעייליה וניכליה אלא בשכבר הכניסו ויצא ומ"מ לענין פסק אינו כן שאע"פ שאין בו שוה פרוטה בר פדייה הוא מדברי סופרים אלא כגון שנכנס לירושלם ויצא ונפלו מחיצות שמאחר שנכנס לירושלם אין שם צד לפדיון ולהחזירו לירושלם ולאכלו שם אי אפשר הואיל ואין שם עכשו מחיצות שכך הוא הדין שאין מעשר נאכל אלא בירושלם ולפנים מן החומות וזהו מן התורה והוא שאמרו מחיצות לאכל דאוריתא וכל שלא נכנס לשם רשאי לפדותו הא כל שנכנס אינו נפדה שאין מעשר שני נפדה בירושלם אלא אם כן נטמא ואסור להוציאו שכל שקלטוהו מחיצות אינו נפדה עוד אפילו בהוצאה שהמחיצות קולטות לעכב פדייתו אף משיצא וזהו מדרבנן וזהו שאמרו מחיצות לקלוט דרבנן ואם יצאו מ"מ הן בעברה הן בשגגה יחזרו ויאכלו לשם אם יש שם חומות ודוקא בפירות אבל מעות נכנסין ויוצאין ואין בכך כלום נמצא מ"מ שכל שנכנס לירושלם ויצא ואין שם מחיצות אין שום דרך לא לפדייה שקלטוהו מחיצות ולא לאכילה בירושלם שאין שם מחיצות ועל זה אמרו שבטל ברוב וכן הדין בנכנס ונפלו מחיצות אע"פ שלא יצא אלא שבא להשמיענו שאע"פ שיצא אינו בר פדיה שהמחיצות קלטוהו אע"פ שיצא מהן ולא סוף דבר בשיש במעשר זה שוה פרוטה אלא אף בפחות משוה פרוטה אע"פ שאינו בר פדיה מן התורה אלא מדברי סופרים אומרים שקלטוהו מחיצות:

אחר שביארנו שמעשר שאין בו שוה פרוטה ר"ל בחומשו נפדה מדברי סופרים אף בנתערב כן ואם פדה כבר מחללו על מעות ראשונות ואם לא פדה פודהו בעצמו מעתה מה שטרחו בסוגיא זו והקשו וניתי למעשר אחר וכו' וניתי שתי פרוטות וכו' וניתי איסר וכו' לענין פסק הלכה אינך צריך ולא נאמרו הדברים אלא שהיה סובר שכל שאין בו שוה פרוטה אינו נפדה בעצמו ומ"מ למדנו מסוגיא זו שאם לא רצה לפדות זה המעורב שאין בו שוה פרוטה בעצמו אין לו תקון לצרפו עם אחר הואיל ולא פדה מעשר אחר שיתפיס חלול על מעות הראשונות שאם יביא מעשר אחר ויקיפנו לזה ויאמר זה וזה מחולל על פרוטה זו אין מצטרפין לתפישת פרוטה זו אחר שאין כאן שוה פרוטה ויש מפרשים הטעם מפני שהמעורב מדברי סופרים ולא יראה כן שהרי אמרו למטה ולא מיבעיא יש בו שוה פרוטה דהוי דאוריתא ומ"מ אפשר לפרשו ששיעורו מן התורה ואם יביא דמאי שאף הוא מדברי סופרים חוששין שמא יביא ודאי ונמצא מה שהביא נאכל בלא חלול כמו שביארנו ושמא תאמר יביא שוה שני פרוטות ויחלל מעשר אחר על פרוטה ומחצה מהם ואח"כ יחלל זה על חצי פרוטה הנשארת אין שוה פרוטה ומחצה תופשת בקדשת שתי פרוטות ששוה פרוטה תופשת הפרוטה וחצי הפרוטה הנשארת מן המעשר לא תפשה כל הפרוטה האחרת אלא כשיעורו ומ"מ הואיל ותחלת הפרשתו

היה שם מעשר בשוה פרוטה אף זה הנשאר ממנו הוא מן התורה וכשמצרף זה עם המעורב ומקיפו ומתפיסה באותה פרוטה נמצאת בפרוטה זו צירוף דאוריתא ורבנן וכבר ביארנו שאין מצטרפין ומה שכתבנו למעלה שאין דרך לצמצם במעותיו ומוסיף הוא על דמי הפדיון לא נאמר אלא במחלל על סלע או שקל או איסר שדרך לוותר בהם ליתנם בפחות מדמיהם כשהוא צריך לפרטו בפרוטות אבל בחלול אחר אינו תופש אלא בכדי דמיו כבר אמרו שכל הפודה מעשר ביתר מדמיו לא נתפשה התוספת למעשר ושמא תאמר יביא איסר ויחלל עליו בפחות מדמיו ואח"כ יחלל זה המעורב עליו יש לחוש שמא יביא פרוטות ויבא לאכול קצתו בלא חלול המועיל על הדרך שביארנו ומעתה אין לו תקון אלא בפדייה על ידי עצמו:

דף נג:

מעשר שני בירושלם אין פודין אותו כלל שנא' כי ירחק ממך המקום ברחוק מקום אתה פודה ואי אתה פודה בקרוב מקום ואם נטמא הואיל ואינו בר אכילה פודין אותו ולוקחין מפדיונו פירות ואוכלן בירושלם ומעשר שני עצמו הטמא שנפדה נאכל בכל מקום ומ"מ יתבאר במקומו דוקא שנטמא באב הטומאה שטומאתו מן התורה או שנטמאו אף בולד הטומאה קודם שנכנס לירושלם שלא היתה כניסתן בקדושה הא אם נטמאו בולד הטומאה ובירושלם אין יוצאות משם ונאכלות בתחום מעשר ואף נטמא בולד הטומאה חוץ לירושלם לא התירו לצאת אלא שאחר שידע בטומאתן התנה בכניסתן שלא יתפשו בקליטת מחיצות אבל אם לא התנה כן הואיל ומ"מ טהור מן התורה כבר קלטוהו מחיצות ונמצאו שלש חלוקות בדבר באב הטומאה יוצא על כל צד בולד הטומאה ובירושלם אינו יוצא כלל בולד הטומאה וחיץ לירושלם יוצא ובתנאי שהזכרנו:
פירות הנלקחים בכסף מעשר דינן כמעשר עצמו לדין קליטת מחיצות וכן שאין פודין אותם בירושלם אא"כ נטמאו הא נטמאו מיהא נפדין על הדרך שביארנו במעשר שני עצמו:
ממה שכתבנו למדת שמעשר שני עצמו לא נקרא דבר שיש לו מתירין אלא מצד שאפשר לפדותו או לאכלו בירושלים הא כל שאין בו צד לאחד מאלו אינו בכלל דבר שיש לו מתירין ושמא תאמר והלא אם רצה נשאל עליהם והרי קנמות נכללו בדין דבר שיש לו מתירין הואיל ואם רצה נשאל עליהם אינו כן שבקנמות אין סרך עברה בשאלתם אדרבה סרך מצוה הרי אמרו הנודר כאלו בנה במה והמקיימו כאלו הקריב עליה הא מעשר שני אין בשאלתו סרך מצוה אדרבה סרך עברה וכן הדין בתרומות וכמו שאמרו במסכת

נדרים שהטבל ומעשר שני והקדש וחדש הוא דבר שיש לו מתירין אבל תרומה ותרומת מעשר וחלה וערלה וכלאי הכרם הוא דבר שאין לו מתירין ואע"פ שבמסכת זבחים אמרו בתרומות שיש להם מתירין פירושו שיש לה מתירין להיות תערובתן נאכל לכהן אבל אינו בדין דבר שיש לו מתירין שאנו עסוקין בו:

מקצת רבותינו שבצרפת למדו מסוגיא זו שלא נקרא דבר שיש לו מתירין אלא בשאפשר לו לתקנו בלא הוצאה אבל כל שצריך בתקונו הוצאה והפסד אינו בכלל דבר שיש לו מתירין מפני שבקושיא ראשונה כשהקשה ניחלליה אמעות הראשונות הם גורסים בתירוצה דלית ליה ולא פריק מתוך כך הם מפרשים שכל שצריך בתקונו הוצאה והפסד אינו קרוי דבר שיש לו מתיריו שאם לא כן כשתירץ לו דלית ליה ולא פרק חיה לו להקשות יבא ויקח ויחלל על מעות ואח"כ יחלל זה על מעות הראשונים אלא שמאחר שהוא זקוק לקנות אין זה דבר שיש לו מתירין וכבר ביארנו עיקרי דברים אלו במסכת חולין ואם תאמר אם כן כשהקשה לו וניתי מעשר וכו' היה לו להשיב גם כן בשאין לו אלא שלא הקשה אלא בדבר מועט ואי אפשר שלא יהא לו מעשר שני בפחות מפרוטה אלא שמ"מ לדעתו יש להקשות על מה שאמר וניתי איסר וודאי פירושו שיחלל עליו שוה איסר אלא שלא יצמצם והיאך לא תירץ בשאין לו ומ"מ אפשר שאף בזו דבר מועט הוא ואי אפשר לו בלא כן וזהו שלא הקשה וניתי סלע ומ"מ אנו אין אנו גורסין דלית ליה אלא דלא פריק שאם כדבריהם כשחזר והקשה וניתי מעשר דאית ליה עד שהוצרך לתרץ לו דאוריתא ודרבנן לא מצטרפי יתרץ גם כן בשאין לו ולפיכך יש מפרשים שעיקר ראייתם הוא ממה שלא הקשה לו וליסקיה לירושלם ולכליה כמו שהקשו בסוף בענין ושנכנס לירושלם ויצא וודאי מאחר שלא הקשה כן נראה שאין להקשות כן אלא בשנכנס לירושלם ויצא שהדברים מוכיחים שלא יצא אלא שיעור מועט וחזרתו לירושלם אפשר לה בלא טורח ובלא הפסד והוצאה אבל כשלא נכנס שם שאי אפשר לו אלא בטורח והוצאה אין זה דבר שיש לו מתירין ומ"מ באחרון של ע"ז במה שאמרו שם חוץ מטבל ויין נסך ופירשו הטעם בטבל משום דכהתרו כך איסורו והקשו בה תיפוק ליה דהוה ליה דבר שיש לו מתירין תירצו הם בשאין לו ממקום אחר לעשר עליו ולדעת זה נצטרך לומר גם כן שאין לו מעות ליקח ממקום אחר:

יש מוכיחין מכאן שכל שאפשר לו לתקנו על ידי ממון של אחר הואיל ואי אפשר לתקנו על ידי ממון עצמו לא נקרא דבר שיש לו מתירין שאם לא כן יש להקשות שאם אין לו לזה יש לו לחזר אחר אחד שחלל כבר ויפדה מעשר זה על סלע של חברו שהרי אדם יכול לחלל מעשר חברו על מעותיו כמו שביארנו ומ"מ יש לתרץ בה הואיל ומעשר ממון

גבוה הוא אין רשאי למכור וליתן מעשר שני ואם יבא אחר ויחלל מעשר חברו על סלע זה שכבר נתפש בקדושה נמצא נותן מעשרו:

זה שבארנו שמעשר שני אינו נאכל אלא אם כן יש שם חומה יש להקשות בו ממה שאמרו בפרק ידיעות הטומאה אוכלין קדשים קלים ומעשר שני אע"פ שאין חומה עד שפרשו מפני זה מחיצה לאכל דאוריתא כלומר שאינו לוקה על אכילה שחוץ לירושלם על לא תוכל לאכול בשעריך אלא אם כן נכנס לתוך חומת ירושלם אבל אם אכלן קודם שנכנס אינו לוקה מן התורה אלא שמכין אותו מכת מרדות כמו שיתבאר במסכת מכות ומ"מ אע"פ שזו הלכה אין הדברים נראין לפרש כן מחיצה לאכל שאם כן מהו שתירץ דנפול מחיצות אלא נראה שסוגיא זו חולקת עם אותה שבפרק ידיעות הטומאה ובפרק חלק יראה כסוגיא זו:

זה שביארנו גם כן שכל שקלטוהו מחיצות ונפלו אינו נפדה ולא נאמר כי גזור רבנן בדאיתנהו למחיצות הא ליתנהו למחיצות לא גזור יראה שסוגיא זו חולקת עם סוגיא שבפרק חלק ששם יראה שכל שאין שם מחיצות לא גזרו אלא שיש גורסים שם בדרך אחרת כמו שיתבאר שם:

כבר בארנו שכל שאין שם שוה פרוטה ולא בא ממקום חיוב אינו נפדה מן התורה ולא סוף דבר שאין בגוף המעשר שוה פרוטה שזה אינו כלום שאף בנהנה מן ההקדש בפחות משוה פרוטה לא מעל אע"פ שצריך להשיב אלא כל שאין בחומשו שוה פרוטה אינו צריך פדיון ויכול לאכלו חוץ לירושלם שכל שאין בו שוה פרוטה אינו כלום וכל קרן שאינו ראוי לחומש אינו קרן ומדברי סופרים לפדותו אלא שאין מוסיף עליו חומש ואם פדה מעשר אחר אומר הרי זה וחומשו מחוללין על מעות הראשונות כמו שבארנו:

במסכת מכות אמרו בכהן שעלתה לו תאנה של טבל ואמר תרומתה בעוקצה מעשר ראשון בדרומה מעשר שני בצפונה והוא בירושלם זר שאכלה לוקה שתים ר"ל משום תרומה ומשום מעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו ואם היה בגבולין לוקה שלש על מעשר שני חוץ לחומה ואע"פ שעיקר השמועה יש בו דברים שאינם הלכה כמו שביארנו שם מ"מ יש לך לדון בה מאחר שלוקה יש לך לומר שמן התורה הוא ותמה על עצמך היאך אפשר למעשר שני של תאנה אחת אע"פ שיש בו כזית שיהא בו שוה פרוטה ומתוך כך פירשוה גדולי המפרשים שהיא באה ממקום חיוב כגון שהיו שם טבלים הרבה ויש מפרשים אותה במכת מרדות אלא שהוציאה בלשון מלקות ואף מצד אחר אתה צריך לפרש בה כן שהרי מעשר פירות מדרבנן כמו שביארנו שם:

חומש זה שאדם מוסיף במעשר שני חומש מלבר הוא ולא חומש מלגאו ואם היה שוה ארבעה נותן חמשה ואין זה חומשו של קרן אלא רביעו ומתוך שאין זה חומש קרן הוא נקרא חומש מלבר ר"ל שהוא חוץ לקרן וכשניתוסף עליו היה הוא וחומשו חמשה וחומש מלגאו הוא חומשו של קרן ואדם מוסיף עליו חומש אחר כחומש זה שבתוכו כגון מחמשה ששה:

כל ההקדשות שאדם מקדיש סתם הן קרקע הן מטלטלין אפשר לפדותן וכשפודין אותם מכריזין עליהם לפני כל הרוצים לבא ולפדות וכל הפודה פודה בשוויו חוץ מן המקדיש עצמו שאם הוא פודה מוסיף חומש ועל דבר זה אמרו שהבעלים קודמין בפדיון לכל אדם וקוראין להם ואומרין לו פתח אתה תחלה ואם אמרו בעלים בעשרים ואמר אחר בעשרים בעלים קודמים מפני שמוסיפין חומש אמרו בעלים בעשרים ואמר אחר בעשרים ואחד הבעלים נותנים עשרים ושש עשרים שפתח בהם וחמשה של חומש מה שאמר הוא בעצמו ודינר של עלוי זה הבא אחריו ואינו מוסיף חומש על העלוי דיו שנכוף אותו ליתן עלוי של האחרים וקרן וחומש שלפי דבורו אבל לעולם אין מוסיף חומש על עלויין של אחרים ואם אמר שלישי עשרים ושנים נותן הוא עשרים ושבע אמר אחר עשרים ושלשה נותנין הם עשרים ושמנה ואמר אחר עשרים וארבעה נותנים הם עשרים ותשע שעל כל פנים הואיל וגלה דעתו שרוצה לפדות אומרים לו תן בקרן כמו שרוצין בו אחרים ליתן והוסיף חומש על קרן הבא לפי דבורך הואיל ומה שאומרים האחרים ליתן הוא פחות מקרן וחומש שלו אמר אחר עשרים וחמש אין כופין עוד הבעלים ליתן שלשים שהרי יכול לומר אתא גברא בחריקאי ר"ל כבר בא זה במקומו ליתן בקרן מה שהתניתי ליתן בין קרן וחומש ומ"מ אם אמר הוא עשרים ופרוטה שנמצא סך זה האומר ליתן חמשה ועשרים חסר פרוטה ממה שבעל הבית אומר כופין אותו ונותן שלשים ופרוטה וחומש פרוטה ואע"פ שלא הוזכר אלא נותן שלשים מתוך מיעוט הפרוטה וחומשה לא דקדק להזכירה זהו החשבון המכוון לפי סוגיא שבמסכת ערכין וכך כתבוה גדולי המפרשים וגדולי המחברים כתבו פרוטה זו בכלם ודעתם שאם אמרו בעלים בעשרים וזה בעשרים ואחד נותנין לו בעשרים כדי להרויח ארבעה ואם הוסיפו הבעלים פרוטה על עשרים ואחד נותן עשרים ושש ופרוטה וחומשה וכן בכלם והוא שאם בא השני ואמר בעשרים ושנים ושלישי בעשרים ושלשה ורביעי בעשרים וארבעה וחמישי בעשרים וחמשה ובאו הבעלים והוסיפו על עשרים וחמשה פרוטה נותנין שלשים ופרוטה וחומשה ולא יראה כן:

התבאר במסכת ערכין בסוגית שמועה זו שבפדיון מעשר שני אינו כן אלא אמרו הבעלים בסלע ואמר אחר בסלע ופרוטה שני קודם שהוסיף בקרן שמאחר שאף החומש אינו אלא לבעלים אין מדקדקים אחריו אבל בהקדש שהחומש ריוח להקדש ראוי לדקדק בו בפדיונו:

דף נד.

חומש זה שצותה תורה להוסיף בפדיון מעשר לא מעיקר הפדיון הוא לומר שלא יהא המעשר פדוי כלל עד שיפדה בכשכנגדו ובתוספת חומש שכל שנפדה בשכנגדו פדוי ומחולל ואין החומש מעכב וכשנתן את הקרן ולא נתן את החומש אם אכל חוץ לירושלם אינו לוקה ומ"מ מדברי סופרים שלא יאכל עד שיתן את החומש ואפי' בשבת חוששין לפשיעה דשמא אחר שהותרה אכילתו יפשע ולא יתן את החומש כך כתבוה גדולי המפרשים ויש חולקין להתיר מיהא בשבת מפני שהם דברי המכריע בסוגיא זו:

הדמאי מפרישין ממנו מעשר שני כשאר תרומות ומעשרות שבו ואינו אוכל מעשר שני זה אלא בירושלם כשאר מעשר שני עד שיפדהו וכשפודהו אינו מוסיף בו חומש:

כבר ידעת שכל שנה שלישית לשמטה מבערין כך מתנות שיש לו בבית ומתודה ואומר בערתי הקדש מן הבית וכו' כמו שכתוב בפרשה ומתנות הראויות ליתנן נותנן כראוי לו תרומה ותרומת מעשר לכהן מעשר ראשון ללוי מעשר עני לעניים היה בידו מתנות שאין ראויות ליתנן כגון מעשר שני ונטע רבעי או מעות פדייתן שורפן או מטילן לים ומ"מ מעשר שני של דמאי אינו חייב לבערן אלא משאירן ברכה ליום טוב הבא ואוכלן בירושלם:

כבר ביארנו למעלה על ההקדש שכל שהבעלים פודין אותו מוסיף חומש אף בזה אין החומש מעכב וכל שנתן את הקרן יצא ההקדש לחולין ומותר ליהנות בו מן התורה ומדברי סופרים שלא ליהנות עד שיתן את החומש שמא יפשע ומ"מ הואיל ואין הפשיעה מצויה בו כל כך שהרי הגזברים תובעים אותו אם באה שבת ולא נתן עדין את החומש מותר לאכול בשבת מפני כבוד השבת הקלו בכך אע"פ שאסרו לענין מעשר מפני שבזו הגזברין תובעין אותו כמו שביארנו:

כל שחששנו בחומש זה לפשיעה יש אומרים שאם נתן משכון על החומש אין כאן עוד חשש פשיעה ורשאי לאכול אף בחול:

ההקדשות אין פודין אותם בקרקע שהרי נאמר בו ואם המקדיש יגאל וגו' ויסף חמישית כסף ערכך עליו וקם לו כסף והדומה לו יצאו קרקעות ועבדים ושטרות וכן החומש שהוא מוסיף חומש אינו נותנו בקרקע אלא במטלטלין:

זר שאכל תרומה בשוגג משלם קרן וחומש ותשלומין אלו לא בכסף ולא בשוה כסף אלא פירות כאותן פירות שאכל שנאמר ונתן לכהן את הקדש כאותו הקדש שאכל ולא ממין על שאינו מינו ואינו משלם אלא פירות של חולין מתקנין ראויים להיות תרומה אבל לא ממעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו או ממעשר שני והקדש שלא נפדו ומ"מ אם נפדו מותר אע"פ שלא נפדו כהלכתן וכן משתלמת מן הלקט והשכחה והפאה ומן ההפקר וממעשר ראשון שניטלה תרומתו ומן החדש על הישן וחומשו משתלם כדין הקרן:

כבר ביארנו במעשר שני שאינו נפדה באסימון אלא במטבע שיש עליו צורה כשם שאמרו בקרן כך אמרו בחומש נאמר בפסוק חמישיתו עליו לרבות חומשו כמותו לענין זה:

הגונב את התרומה ולא אכלה והרי היא חוזרת בעין לבעליה משלם את הכפל ולא בפירות שכמותן אלא במעות כמה שהיתה התרומה שוה לימכר בשוק והוא שאמרו בכאן בדמי תרומה שדמיה מועטין משל תולין מפני שאינה ראויה אלא לכהנים ושאינה ראויה להם בימי טומאתם ושאם נטמאה היא אינה ראויה אף לכהן טמא גנבה ואכלה בשוגג משלם שני קרנות אחד לקרן ואחד לכפל ומשלם עוד חומש ותשלומין אלו קרן אחד וחומש מן החולין המתוקנים והקרן האחר הבא בשביל הכפל משתלם במעות ובדמי תרומה ואע"פ שבפרק מרובה אמרו לענין שבועת הפקדון שאין חומש ואשם משתלמין במקום כפל והוא שאמרו ממון שאינו משתלם בראש אינו מוסיף חומש לא נאמר אלא בפקדון שאם טען טענת גנב ונשבע ובאו עדים ואח"כ הודה הואיל ומשלם כפל אין משלם חומש ומשום דכתיב בראשו וחמישיתו אבל בשאר מקומות לא:

דף נד:

מי שגזל וכפר ונשבע והודה שחייב בקרן וחומש ובאשם גזלות כמו שנאמר בפרשת ויקרא ונתן את הקרן ולא נתן את החומש ולאחר זמן תבעו בחומש וכפר לו ונשבע שכבר פרעו כלו או שלא נתחייב לו בחומש זה מעולם ואח"כ הודה הרי חומש זה נעשה כקרן לכל דבר ומשלם עליו חומש אחר וכן מחומש לחומש עד שיתמעט החומש משוה פרוטה כיצד הרי שהיתה הגזלה שוה י"ו פשוטים והרי חומש ראשון ד' פשוטים וחזר וכפר עליהם משלם פשוט שהוא חומשו ואם חזר וכפר באותו פשוט יש כאן עד חומש

פרוטה ומשם ואילך אין בו חומש אע"פ שהוא פרוטה שהרי לא הגיע החומש לשוה פרוטה וכן הדין בחומש ראשון שאם הגזלה עצמה אין חומש שלה מגיע לפרוטה וכפר ונשבע והודה אין כאן תשלומי חומש ומשלם הקרן לבד וכבר ביארנוה בכדי צרכה בבבא קמא בפרק הגוזל עצים:

זר שאכל תרומה בשוגג משלם קרן וחומש אחד האוכל אם הם דברים הראויים לאכילה ואחד השותה אם הם דברים הראויים לשתיה ואחד הסך אם הם דברים הראויים לסיכה אחד תרומה טמאה ואחד תרומה טהורה משלם קרן וחומש הרי החומש כתרומה ואם חזר ואכל בשוגג משלמו ומוסיף עליו חומש אחר וכן חומש על חומש עד לעולם מעשר שני שחללו מוסיף חומש ואם חזר וחלל דבר זה שחלל עליו מוסיף חומש אחר על הקרן אבל אינו מוסיף חומש על החומש:

כבר ביארנו שהפודה מה שהקדיש הוא בעצמו מוסיף חומש מ"מ דוקא בהקדש ראשון אבל לא הקדש שני שנאמר ואם המקדיש המקדיש ולא המתפיס כיצד הקדיש בהמה ונפל בה מום ופדאה וחללה על בהמה אחרת שוה היא וחומשה כשהוא פודה את השניה אינו מוסיף בה חומש שאין מוסיפין בהקדש חומש על חומש שהקדש ראשון מוסיף חומש ולא הקדש שני ואין אומרין חומש כתחלת הקדש הוא:

אע"פ שבפודה את ההקדש אנו אומרים שאין מוסיף חומש על חומש בנהנה שוה פרוטה מן ההקדש שמביא קרן וחומש ואשם הרי החומש חזר לו כקרן ואם חזר ונהנה מביא חומש על חומש ומתוך כך אתה מבין שאין גורסין בכאן הנהנה מן ההקדש אלא הפודה את ההקדש:

כל הנהנה מן ההקדש בשוה פרוטה בין קדשי מזבח בין קדשי בדק הבית כגון בהמה טמאה ואבן או קורה או כל דבר שבתלוש אם נהנה במזיד לוקה ואם נהנה בשגגה משלם מה שנהנה ומוסיף חומש ומביא קרבן מעילה והוא הנקרא אשם מעילות:

קדשים קלים אין מועלין בהן מחיים כגון שנהנה בהם לרכיבה או לחרישה או לגיזתה וכיוצא באלו ולאחר מיתה אם נזרק הדם מועלין באמוריהם אבל לא בבשרם שכל שיש בו התר אכילה אין מועלין בהם ואפילו בבשר חטאת ואשם שמועלין בהם בחייהם כמו שביארנו בבבא קמא נאמר בתורה ואם בבהמה הטמאה וכו' מה בהמה טמאה כלה לשמים ר"ל לבדק הבית ומועלין בה אף כל שכלו לשמים מועלין בה:

לענין חומש אין אנו צריכין כלה לשמים ואע"פ שסוגיא זו מוכחת שכן שהרי אמרו דילמא לענין חומש קאמרת וכל שהוא תחלת הקדש וכלה לשמים מוסיפין חומש תדע שהגירסא המיושבת דילמא תרתי קאמרת מה בהמה טמאה מיוחדת שהיא תחלת הקדש

ומוסיף חומש אף כל שתחלת הקדש מוסיף חומש הא סוף הקדש אין מוסיף חומש ומה בהמה שכלה לשמים ומועלין בה אף כל שכלו לשמים מועלין בו הא קדשים קלים אין מעילה ונמצא שאין כלו לשמים צריך לחומש ולא תחלת הקדש למעילה אלא לענין מעילה בין הקדש הראשון בין הקדש השני שנתפסה בו קדושת ראשון מועלין בו ולענין חומש אנו צריכין לתחלת הקדש שהנתפס בקדושת הראשון והוא הקדש שני אם בא לחללו אין מוסיף חומש כמו שביארנו ואע"פ שהדברים אמתיים מצד עצמם יש שאין גורסין כן מצד שפסוק זה לא נאמר לענין מעילה כלל ואין בזה הכרח שדרך התלמוד לכך בהרבה מקומות ואף בזו אפשר שצוה ואמר ופדה בערכך כלומר אחר שאין גופו ראוי לבדק הבית חללהו על דבר הראוי לבדק הבית כדי שלא תהנה בו ותמעול:

דף נה.

זה שאנו אומרים בבהמה טמאה שהיא תחלת הקדש סוף הענין הוא מפני שאינה סוף הקדש לעולם שהרי אין גופה ראוי לבדק הבית ואדם צריך להתפיס בסוף קדושתה לדברים הראויים לתקון הבית כגון אבן או קורה וכיוצא באלו ואע"פ שאפשר להיותה אמצע הקדש כגון שהקדיש תחלה דבר אחר לבדק הבית והתפיס קדושתה לבהמה זו שהיה לנו לומר בזו כשיחללנה על דבר הראוי לבית שיוסיף חומש אינו כן אלא כל הנתפס הבא לחללו אין מוסיף חומש ואמצע הקדש כסוף הקדש שאין בו חומש שהרי אין בו פדיון ולעולם אין חומש אלא לחלול הקדש ראשון והוא שאמרו הטמאה טמאה ראשונה אף לענין סדר עבודה אמרו במסכת יומא שאין דבר קודם לתמיד של שחר והוא שאמרו העולה עולה ראשונה כמו שיתבאר במקומו:

קדשי בדק הבית אינן בדין תמורה ליתפס שניהם בקדושה ואם אמר הרי זו תמורת זו או חליפין של זו שהוא לשון תמורה לא אמר כלום אבל כל שאמר דרך הוצאת הראשונה לחולין כגון הרי זו תחת זו או הרי זו מחוללת על זו יצאה ראשונה לחולין ונתפסה שניה בקדושה וקדשי מזבח יש בהם תמורה ואינן בתורת חלול שאין תמימים נפדים ואם נפל בהם מום ישנן בדין תמורה לתפוס תמורתן וללקות עליה ומ"מ עיקר ענינה בחלול וכשמחללין בין קדשי בדק הבית בין קדשי מזבח שנפל בהם מום לכתחלה אין פודין אלא בשוויין ובדיעבד אפילו שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחול ויצא לחולין ומותר ליהנות בו ומ"מ תקנו חכמים שיהא פדיונן בשומת דמים ואם לא היה הנתפס כדרך הראשון ישלים את דמיה ואם היתה שוה יותר נתפסה כלה:

אמר פרה זו תחת פרה זו של הקדש טלית זו תחת טלית זו של הקדש ולא הזכיר שומת דמים הקדשו פדוי ויד הקדש על העליונה היתה שניה שוה יותר נתפסה לקדושה היתה פחותה הימנה משלים הדמים בשווי הראשונה ומוסיף חומש ויש גורסין בה אין הקדשו פדוי שלשומת כסף אנו צריכים ואינו יכול ליהנות עד שיודה הגזבר בחלול זה ויתחלל מידו בכסף ומ"מ גזבר יכול לחלל אם ראה בו תועלת להקדש והוא שאמר יד הקדש על העליונה ולא יראה כן:

הזכיר בה שומת דמים ואמר פרה זו בחמש סלעים תחת פרה זו של הקדש אפילו לא היתה הראשונה שוה ארבע נתפשה זו השניה ומוסיף חומש על הסך שהזכיר והוא חמש סלעים היתה שוה הראשונה יותר משלים בסך הראשונה ומשערין בה את החומש:

המשנה החמישית ואינה מכלל כונת הפרק אלא שעל ידי גלגול שיעור האונאה נתגלגל לשיעור הטענה ועל ידי שיעור הטענה נתגלגל בשיעור הודאה ועל ידי שיעור ההודאה שהיא פרוטה נתגלגל להודעת דברים ששיעורם בפרוטה ואמר על זה האונאה ארבעה כסף לסלע והטענה שתי כסף וההודאה שוה פרוטה חמש פרוטות הן ההודאה שוה פרוטה והאשה מתקדשת בשוה פרוטה והנהנה מן ההקדש שוה פרוטה מעל המוצא שוה פרוטה חייב להכריז והגוזל מחברו שוה פרוטה ונשבע לו יוליכנו אחריו אפילו למדי אמר הר"ם ארבעה כסף השקל ארבעה וששים שעורות וכשיהיה שעור ההונאה ארבעה כסף לסלע שהוא השתות חוזר ההונאה ואם הוא פחות אינה אונאה כמו שקדם ואמנם החזיר זה הדין כדי לחבר מה שאמר ארבעה כסף עם מה שאמר שתי כסף בטענה וכן ביאר התלמוד בזה ופרוטה חצי שעורה מכסף וענין הטענה וההודאה יתבאר במקומו במסכת שבועות:

אמר המאירי האונאה ארבעה כסף פי' למקח הסלע על הדרך שהתבאר הטענה שתי כסף וההודאה שוה פרוטה והוא לענין מודה מקצת שחייב שבועה ונאמר בתורה כסף או כלים ופרשו בו כסף דומיא דכלים מה כלים שנים אף כסף שנים הא אם טען פחות משתי מעין או אפילו שתי מעין מצומצמות עד שכשיודה פרוטה לא תהא הכפירה בשתי מעין אע"פ שהודה בפרוטה אינו נשבע וכן אם טענו מאה והודה לו בפחות מפרוטה אינו נשבע שאין זה הודאת מקצת שפחות מפרוטה ולא כלום:

האשה מתקדשת בשוה פרוטה דכל פחות מפרוטה לא מקניא נפשה הנהנה מן ההקדש בשוה פרוטה מעל וכמו שביארנו המוצא שוה פרוטה חייב להכריז הא פחות מפרוטה אינו כלום וכמו שאמרו פרט לאבדה שאין בו שוה פרוטה הגוזל את חברו שוה פרוטה וכפר ונשבע ואח"כ הודה חייב להחזירה למקום שהנגזל לשם אפילו למדי הואיל ונשבע

בכפירתה מתיאש הלה ואינו בא לתבעה ומתוך כך אין לו תשובה עד שיגיענה לידו או ליד בית דין כמו שביארנו במקומה בפרק הגוזל:

זהו ביאור המשנה וכולה הלכה פסוקה היא ומה שנכנס תחתיה בגמ' כך הוא:

אונאה אף היא שעורה בפרוטה שכל בטול מקח שלה ביתר משתות או חזרת אונאה בשתות אם בפחות מפרוטה היא אין נזקקין לו ואם בפרוטה נזקקין לו שיש אונאה לפרוטות כך פסקוה מקצת גאוני ספרד וכדעת לוי ומביאין ראיה ממה שאמרו למטה לאפוקי דרב כהנא דאמר אין אונאה לפרוטות ומ"מ גדולי הפוסקים פסקו שאין אונאה לפרוטות וכן פסקוה גדולי המחברים ופירשו בה שאין המאנה חייב להחזיר אא"כ היתה האונאה יתר מפרוטה הא יתר מפרוטה משהו ישנה בדין אונאה ויש מפרשים עד שתהא האונאה בכאיסר וכן עיקר דמדאפיקתיה מפרוטה אוקמיה אאיסר ויש מפרשים עד שתהא הסחורה בכאיסר ומ"מ שיטה ראשונה נראית יותר ואע"פ שלא נשנית במשנתנו אפשר שבכלל גזל היא:

ישיבת הדיינים אף היא אינה בפחות מפרוטה ר"ל שכל תביעה בפחות מפרוטה אין נזקקין לה ומ"מ תבעו בפרוטה וישבו אע"פ שחזר הדבר לפחות מפרוטה כגון שהודה לו זה במקצתה גומרין את הדין ומחייבין אותו ליתן:

שוה פרוטה האמור באבדה כבר ביארנו בפרק אלו מציאות שאינו חייב בהחזרתה אא"כ היתה שוה פרוטה בשעת מציאה ובשעה שהוא נזקק להחזירה וכל שהוא בדרך זה אע"פ שהוזלה בנתים חייב להחזיר או להכריז כמו שביארנו שם:

מעשר כבר ביארנו שאין צריך לומר שכל פחות מפרוטה אינו כלום אלא אפילו היה בו ביתר מפרוטה כל שאין בחומשו פרוטה אינו בר פדייה מן התורה אלא מדברי סופרים ואע"פ שלא הזכיר במשנה זו שיעור חומש בפרוטה אינו אלא מפני שלא נתעסק בה בדברים שלא מן הקרן:

בנהנה מן ההקדש אע"פ שבפחות מפרוטה לא מעל מ"מ צריך הוא להשיב אמרו חכמים את אשר חטא מן הקדש ישלם לרבות פחות משוה פרוטה לחשבון:

דף נה:

המשנה הששית ואף גם זאת שלא מכונת הפרק אלא שבא על ידי גלגול מה שהזכיר שחמש פרוטות הן הזכיר בזו שחמשה חומשין הן חמשה חומשין הם האוכל תרומה ותרומת מעשר ותרומת מעשר של דמאי החלה והבכורים מוסיף חומש הפודה נטע רבעי ומעשר שני שלו מוסיף חומש הפודה את הקדשו מוסיף חומש הנהנה שוה פרוטה מן

של הקדש מוסיף חומש הגוזל את חברו שוה פרוטה ונשבע והודה מוסיף חומש אמר הר"ם כל זה מבואר תוספת חומש זה בכל מה שזכר מהם הוא מן התורה ויש מהם מה שלמדו עליהם וכבר זכרנום במסכת ערלה ומסכת ביכורים מסדר זרעים ודיני מעילה נתבארו במסכת מעילה:

אמר המאירי חמשה חומשין הם האוכל בשוגג תרומה ר"ל תרומה גדולה וכן האוכל תרומת מעשר שהיה הלוי מפריש ממעשר שלו ליתנו לכהן וכן תרומת מעשר הניטלת מן הדמאי ר"ל תבואה הנלקחת מעמי הארץ שגזרו על כל חבר הלוקח מהם שיפריש מעשרותיו והצריכו חומש בתרומת מעשר שלו אע"פ שבמעשר שני של דמאי אמרו שאין מוסיף בו חומש כדי שלא יבאו לזלזל בו ומ"מ לא מנו בזו תרומה גדולה שהרי לא חייבו בה כלל מצד שכבר מצאום שהיו מוזהרים בה וכן האוכל חלה בשוגג שהרי אף היא נקראת תרומה כדכתוב חלה תרימו תרומה וכן האוכל בכורים שהרי אף הם נקראים תרומה כדכתוב ותרומת ידיך אלו בכורים בכל אלו אם אכלן בשוגג משלם ומוסיף חומש וכל אלו נכללים בחומש אחד שכל שם תרומה אחת היא:

הפודה נטע רבעי או מעשר שני שדינן שוה ליאכל בירושלם או לפדותם ולהביא את הכסף לשם צריך להוסיף חומש בפדיונם ואף שני אלו נכללים בחומש אחד מפני ששניהם שוים לדין אחד ועוד שהרי לא נאמר חומש בנטע רבעי אלא שלמדנוהו ממעשר שני בגזרה שוה דקדש קדש ודוקא במעשר שני שלו כמו שהתבאר הפודה את ההקדשות ר"ל שהקדיש הוא בעצמו מוסיף חומש שנאמר ואם המקדיש יגאל ויסף חמישיתו וגו':

הנהנה בשוגג מן ההקדש בשוה פרוטה מעל ומוסיף חומש כמו שביארנו הגוזל וכפר ונשבע והודה משלם ומוסיף חומש כמו שהתבאר:

ונמצאו עשרה חומשין ונכללו בחמשה ולמדת ממשנה זו שתרומת מעשר של דמאי משתלמת לכהנים ויש שואלין בה לענין הדין יאמר לו הבא ראיה שלא נתרמה וטול ואם מפני האיסור והלא כבר נתרמה ונאכלה בשוגג ואפילו היתה בעין ימכרנה לכהנים בזול ואין זו שאלה שהרי באותה תרומה בעצמה היתה התקנה שהרי לא הצריכו במעשר ראשון הואיל ומותר לזרים אלא שיאמר לו הבא ראיה וטול אבל תרומת מעשר שיש בה עון מיתה עליו היתה התקנה והרי היא מכח התקנה כאלו באה מן הטבל וזכו בה הכהנים:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הם:

בהרבה מקומות עשו חכמים חזוק לדבריהם כשל תורה ואף במקומות יותר משל תורה וברוב מקומות לא עשו דבריהם חזקים כשל תורה ואין להשיב מאלו על אלו מדת חכמים

כך היא הם אמרו והם אמרו ומ"מ יראה שכל שעשו דבריהם חזקים כשל תורה דוקא במקום שהיתה פרצת הגדר מצויה בו מצד קולת הענין והיה צריך חזוק אם מצד דברים שההזק מצוי בהם וחששו שאלו היה אצלם נדון כשאר דברי סופרים לא היו חוששין בדבר והיה הגדר צריך בו כעין מטמא ומדמע ומנסך שאמרו בו שאף לדעת האומר קנסו שוגג אטו מזיד דוקא בדרבנן:

במסכת גיטין אמרו שהמביא גט ממדינת הים הואיל ואין עדים מצויין לקיימו צריך שיאמר השליח בפני נכתב ובפני נחתם ויתננו בפני עדים והרי היא מגורשת ואם יבא הבעל ויערער שלא בראייה אין שומעין לו ואם לא היה השליח שם בשעת כתיבה וחתימה לא יתננו עד שיתקיים בחותמיו ואם נתנו הרי זה תלוי ועומד עד שיתקיים היה שם בשעת כתיבה וחתימה ונתנו לה בפני שנים ולא אמר לה בפני נכתב וכו' ונשאת על פי אותו הגט חוזר ונוטלו אע"פ שנשאת ונותנו לה בפני שנים ואומר לה בפני נכתב ובפני נחתם ואם לא עשה כן הגט תלוי ועומד עד שיתקיים בחותמיו ואם בא הבעל וערער ולא קיימתו שומעין לו להוציא והולד תלוי ועומד עד שיתקיים הגט בחותמיו:

מעשר שני אפי' של דמאי אין מחללין אותו שלא לשום צורך בעולם ומה שאמרו במעשר שני של דמאי שמחללין אותו כסף על כסף ונחשת על נחשת פירשוה גדולי המפרשים בשני מטבעות ומחליפין לאיזה עלוי שביניהם אם לחריפות של זו על זו אם ואיזו סבה או במטבע אחד ורעות ביפות וכיוצא באלו אבל במטבע אחד ובלא שום סבה סלע על סלע איסר על איסר פרוטה בפרוטה אין לו לחלל שהרי זה שלא לצורך כלל הא כל שהוא לאיזו סבה במעשר שני של דמאי מחללין כסף על כסף נחשת על נחשת כסף על נחשת ואין צריך לומר נחשת על כסף וכן נחשת על הפירות ומ"מ אם היה צריך לאותן הפירות עד שלא הגיע לירושלם לא יחזור ויחללם שפירות הלקוחים בכסף מעשר אין נפדין ברחוק מקום אא"כ נטמאו באב הטומאה ואף בדמאי לא הקלו בזו אלא יעלו אותם הפירות בעצמן ויאכלו בירושלם וזה שאמר ר' מאיר בשמועה זו ויחזור ויפדה את הפירות לא שהיה מזקיק לעשות כן אע"פ שגדולי הצרפתים פרשוה כן אלא שאפשר לו בכך אע"פ שנלקחו בכסף מעשר מפני שבדמאי הקלו ואין הלכה כמותו אלא כחכמים בכסף כיצד סלע של מעשר וסלע של חולין שנתערבו ואין ידוע איזהו של מעשר ואיזה של חולין מביא פרוטות של נחשת בשוה סלע ואומר סלע של מעשר שני איזה שיהיה מחולל על פרוטות הללו ואם רצה להחזיר סלע למעשר בורר אח"כ את היפה שבשניהם ומחלל מעות של נחשת עליו וחזר הכסף למעשר אבל כסף על כסף אפילו מדחק לא התירו שאם כן לא היה צריך לפרוטות אלא שיבור את היפה ויאמר אם זו של מעשר

מוטב ואם זה של חולין יהא קדושת חברו מחוללת עליו ומ"מ בכלם אם עבר וחלל הרי זו מחולל:

הסכימו חכמי הגאונים שדברים אלו לא נאמרו אלא חוץ לירושלם אבל בירושלם הואיל ולצורך אכילה הוא עושה ככל מה שרואה שהוא צריך לו לצורך הוצאתו בכל ענין ואין כאן בית מיחוש וכמו שאמרו למעלה שאני ירושלם דרחמנא אמר בכל אשר תאוה נפשך וכו' וכן יראה לי שאף חוץ לירושלם דוקא נאסר כל שנעשה שלא לצורך הוצאה שבירושלם אלא דרך משא ומתן או לאיזו סבה אחרת ואנו מדקדקין בחלול מטבע על הפירות ופירות על המטבע ופרי על פרי ומטבע על מטבע על הדרך האמור למעלה הא כל מה שנעשה לצורך אכילת ירושלם או דרך הקל המשא להביאו לירושלם עושה בכל מקום ואין כאן בית מיחוש:

דף נו.

חבר שלקח דמאי אם שלקחו לסחורה ואם שלקחו לאכילה אלא שנמלך למכרו אסור לו למכור עד שיעשר שהלוקח סבור עליו שמשדותיו הוא ומחזיקם במתקנים ונמצא מכשיל את הלוקחים במה דברים אמורים באלו שמוכרים במדה דקה אבל אלו שמוכרים בשפע ובמדה גסה כגון הסיטונים והם החנונים הגדולים הלוקחים בשפע ומוכרים לחנונים הקטנים שמוכרים במדה דקה או בעלי בתים מרבי נכסים ותבואות שמוכרין בבת אחת כל אלו רשאים למכור שחזקת כל המוכרים בשפע שלא משדותם היה ואפי' בבעלי בתים ומאחר שלקחו לסחורה חזקה עליהם שלא עשרו דמאי ואין כאן מכשול ובמסכת דמאי פרשו שמדה גסה היא חצי סאה ביבש ומדה שוה דינר בלח גדולי המחברים פרשו הטעם בזו שהמוכרים במדה גסה מוסיפין על המדה ולזה התקינו שיהא הלוקח או זה שנשתלח אצלו מפריש את המעשר אבל המוכרים בדקה הואיל ומשתכר הרבה ומוכר בצמצום תקנו עליו שלא למכור אלא במתקן:

דברים אלו בסיטון חבר נאמרו וחזקה שאינו מערב פירות מתקנים עם שאין מתקנים וכשהוא לוקח מיחד את הדמאי במקומו ואת המעושר בודאי במקומו ונמצא או כלו חיוב או כלו פטור ולפיכך מעשר מכל מה שלקח ממנו בבת אחת מזה על זה אבל עם הארץ יש אומרים שאפשר שלקח דמאי ומתקן ודאי ועירבן והרי לוקח מפריש מן הפטור על החיוב ואין מעשר מזה על זה אלא במה שיראה לו שהוא מגרן אחד אע"פ שלקחו בבת אחת ומ"מ יראה לי שאין חוששין לזו ולא עוד אלא שיש מי שאומר שבכיוצא בזו אומרים יש בילה אפי' לדעת האומר אין בילה שמא בדמאי הקלו:

מ"מ אף בחבר דוקא במה שלקח פעם אחת אבל חזר ולקח ממנו פעם אחרת מאותו המין ומאותה חבית או מאותה קפה לא יעשר מזו על זו שמא כבר מכר את הראשון וחזר ומלא את הכלי וזה שמאתמול מן הדמאי ושל היום מן המעשר ומ"מ אם העיד לו הסיטון שמשל מין אחד הוא נאמן:

ובעלי בתים אף משתי עיירות מעשר מזה על זה חזקה שלו היה הכל ואף למה שפירשנו עליה למעלה שכל המוכר במדה גסה חזקה שלא משדותיו הוא מ"מ חזקה עליו שאינו לוקח מכמה בני אדם אלא מאחד:

נחתום הוא נאמר על שלש ואופה מעט מעט ומוכר על יד על יד או שלוקח מאחד ופלטר לענין מכירת לחם האפוי כעין סיטון לענין תבואה שלוקח מכמה בני אדם ומוכר בשפע גדול או שלש ואופה הרבה ועושה עיסתו הרבה דפוסים למכור לחנוני זה בדפוס אחד ולזה בדפוס אחר מעתה הלוקח מן הנחתום אם של דפוס אחד מעשר אחד לעשרה מהם ודיו ואם היתה אחת חמה ואחת צוננת לא יעשר מזו על זו אף מחמה לצוננת שהוא מן היפה על הרעה שמא חמים של אמש של פטור ושל היום של חיוב וכן אם היו שניהם חמין או צוננין אם היו מדפוסין הרבה לא יעשר מזה על זה ודאי משנים לקח:

לקח מן הפלטר אף זה לא יעשר מן החמה על הצוננת או מן הצוננת על החמה ומ"מ שניהם צוננין או שניהם חמין אע"פ ויש שם הרבה דפוסין מעשר מזה על זה ואע"פ שדברים אלו לא נאמרו בסוגיא זו כך סוגיא זו לדעת ר' מאיר היא ויש חולקין בזו בקצת דברים:

המשנה השביעית והיא חוזרת לענין הפרק והכונה בה לבאר הדברים שאין בהם אונאה ונתגלגל על ידי אונאה זו לבאר בה דברים אחרים שאינן נוהגות גם כן בדברים אלו והוא שאמר אלו דברים שאין להם אונאה העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות ואין בהם תשלומי כפל ולא תשלומי ארבעה וחמשה שומר חנם אינו נשבע ונושא שכר אינו משלם ר' שמעון אומר קדשים שחייב באחריותן יש להם אונאה ושאינו חייב באחריותן אין להם אונאה ר' יהודה אומר אף המוכר ספר תורה בהמה ומרגלית אין להם אונאה אמרו לו לא אמרו אלא אלו אמר הר"ם אמר רחמנא וכי תמכרו ממכר וגו' אל תונו דבר הנקנה מיד ליד יצאו קרקעות שאינן מטלטלין יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות כמו שנא' בהם לרשת אחזה ויצאו שטרות דאמר קרא ממכר דבר שגופו מכור וקנוי יצאו אלו שאין גופן מכור וקנוי אלא לראיה שבהם וכבר נתבאר ויתבאר עוד במה שיבא מסדר זה מאי זה טעם לא חייב בהם תשלומי ארבעה וחמשה ונפטר שומר חנם ונושא שכר ואין הלכה כר' שמעון ולא כר' יהודה:

אמר המאירי אלו דברים שאין בהם אונאה אלא שקנאם לוקח ואין המוכר מחזיר אונאה אפילו נתאונו בשתות וכן אם נתאונה מוכר אין הלוקח מחזיר לו אונאה ופרשו בגמ' שכך הדין מיתר משתות שאין המקח בטל מהם ולא מחזר האונאה אפי' שוה דינר באלף או אלף בדינר העבדים והטעם בהם מפני שהוקשו לקרקעות כמו שנאמר בהם והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחזה ואין בקרקע אונאה כמו שהזכיר עכשו והשטרות והטעם בהם מפני שאין גופן ממון והכתוב אומר כי תמכרו ממכר ואין ממכר אלא מה שגופו מכור אבל שטרות אין ללוקח אצל גופן כלום אלא אצל ראיה שבהם והקרקעות שהרי נאמר במקרא או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד:

ההקדשות שאם פדאם מיד הגזבר אפילו במטלטלין שגופן ממון אם נתאונה הגזבר או הפודה אפילו בכמה נפדה ההקדש ואין אונאה חוזרת:

ואין בהם תשלומי כפל פי' בכל אלו שהזכרנו וגנבת קרקעות אתה מפרשה בהשגת גבול וטעם הדבר שהרי נאמר על כל דבר פשע כלל על שור על חמור על שה על שלמה פרט על כל אבדה חזר וכלל וכו' מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון וכו' והקדש רעהו כתוב ולא תשלומי ארבעה וחמשה פי' בשור ושה של הקדש שגנבם וטבח ומכר שמאחר שהפקעת תשלומי כפל אין כאן אלא תשלומי שלשה וארבעה:

שומר חנם אינו נשבע שאם נמסרו לו עבדים ושטרות או בהמת הקדש ואבדו או קרקע לשמור ונתקלקל בשמירתו בפשיעה אין שומר חנם נשבע שלא פשע בה שהרי נאמר בפרשה בפרט שבה כסף או כלים ומה הפרט מפורש וכו' והקדש רעהו כתוב ופירשו גדולי המחברים אינו נשבע אלא שנאמן בדבורו לומר שלא פשע הא אם יש עדים שפשע או שהודה בכך חייב שהפושע הרי הוא כמזיק בידים והוא שאמר אינו נשבע ולא אמר אינו משלם אלא ודאי אם פשע משלם ומכאן הורו שהמוסר כרמו לשומר בין באריסות בין בשמירת חנם והתנה שיחפור משלו ופשע ולא עשה הרי זה כמי שהפסיד בידים וחייב ויש מפרשים אינו נשבע שלא פשע שאף אם נודע שכן אינו משלם וזה שאמר אינו נשבע שרוב אבדות בגנבה ואבדה ושבורה ומתה הם והיה צריך לישבע שלא אירע בפשיעתו אבל פשיעה אינה מצויה ומ"מ הוא הדין שאינו משלם ונראין דברים הראשונים:

שומר שכר אינו משלם ואפילו נגנבה או נאבדה ואינו נשבע שלא אירע כן בפשיעתו אלא נאמן בדבורו ומ"מ אם נודע שפשע חייב כמו שביארנו וכן הדין בשואל שפטור בהם מן הכל ומן השבועה אא"כ נודע שפשע וזה שלא הזכיר במשנה זו שואל מפני שאין השאלה מצויה בהקדשות ובכל אלו מ"מ אם התנו עמו שיתחייב כשאר השומרים וקנו

מידו יתבאר בגמרא שתנאו קיים ויראה מסוגיית הגמרא שאף שבועה שאינה ברשותו אין משביעין אותו שהרי הקשו לו מזו שאמרו נשבעין לגזבר ולא השיבו ששבועה זו שבועה שאינה ברשותו הוא ומ"מ פירשו בגמרא שזה שאמרנו בהקדשות דוקא מן התורה אבל מתקנת חכמים נשבעין על ההקדשות שבועת השומרין כעין של תורה שלא יזלזלו בהקדשות אבל שאר הדברים אין משביעין עליהם כעין תורה אלא היסת בלבד:

ר' שמעון אומר הקדשים שחייב באחריותן כגון שאמר הרי עלי והפרישן ופדאן יש בפדיונו אונאה הואיל וחייב הוא באחריותן הרי הן כנכסיו ושאין חייב באחריותן כגון שאמר הרי זו אין בו אונאה ואין הלכה כר' שמעון אלא כל קדשים אין בהם אונאה:

ור' יהודה אומר אף המוכר ספר תורה בהמה ומרגלית אין בהם אונאה ופרשו הטעם בגמ' ספר תורה שאין קץ לדמיו והואיל ואין אונאה אצל לוקח אף אצל מוכר כן שזה כלל גדול באונאה כל שהוזהר האחד הוזהר חברו הן לוקח הן מוכר כל שאין אונאה לאחד אין אונאה לחברו בהמה ומרגלית שאדם רוצה לזווגן בהמה לזווגה עם כיוצא בה לחרישה שכל שמצמיד חלוש עם בריא מתקלקל הבריא או שמתוך שהוא יפה במינו רוצה לזווגה עם בהמה נקבה שלו וכן מרגלית אין קץ לדמיה ובגמרא פרשוה שאדם רוצה לזווגה בטבעת עם בת זוגה לפעמים ואמרו לו חכמים לא אמרו אלא באלו ר"ל עבדים ושטרות וקרקעות והקדשות הא כל שאר הדברים יש להם אונאה והלכה כחכמים:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

דף נו:

המוכר שטרותיו לבסם כדי לכרוך בהם סמנין או מרקחות הרי זה דבר שגופו מכור ויש בהם אונאה ומ"מ לדעת הפוסקים שאין אונאה בפרוטות אין בהם אונאה אא"כ עולות לחשבון שתעלה אונאתם יתר מפרוטה:

כבר ביארנו בפרק ראשון שחיוב כפל הנאמר בגנבה לא סוף דבר שגנב בידו אלא אפילו בגנו וחצרו וקרפיפו כגון שנכנסה שם ונעל בפניה לגנבה וכן ביארנו לענין גט שכמות שהיא מתגרשת בגט המגיע לידה כך מתגרשת בגט המגיע לחצרה ולגגה ולקרפיפה שנאמר ונתן מ"מ:

המכירה והמתנה הם שאדם זוכה בהם זכייה מוחלטת ותולדותיהם השאלה והשכירות שהשאלה ממין המתנה והשכירות ממין המכירה שהמכירה ליומה מכירה היא ולא אמרו שכירות לא קניא אלא לענין איסור כמו שביארנו במסכת ע"ז מעתה שכירות קרקע אפילו שוה דינר במנה או שוה מנה בדינר אין לו אונאה ושכירות בהמה או מטלטלין

יש בהם אונאה ופירשו גדולי המחברים שאין שם שיעור זמן שאין דרך להראות שכירות לבני אדם אלא שעושה מלאכתו ומחזירה ומתוך כך מחזיר אונאה לעולם ואם לא נשתמש בו עדין ויש שם אונאה ביתר משתות בטל שכירות מעתה אף בעבדים שאין במכירתם אונאה אם שכר הפועל לעשות עמו מלאכה בין לקרקע בין למטלטלין אין לו אונאה שהרי קנאו לזמן ואע"פ שרשאי לחזור בו כבר נתגלה הטעם משום כי לי בני ישראל עבדים:

וגדולי המחברים כתבו שהקבלן והוא שקבל לארוג בגד בעשרה דינרין וכיוצא בו יש בו אונאה שהקבלנות דבר המיטלטל הוא:

מי שהתנה עם חברו לזרוע לו שדהו וקבל עליו לזרוע בה ששה קבין ולא זרע אלא חמשה הרי זה מחזיר אונאה שכל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות מכדי אונאה חוזר ואע"פ שיש מפרש בחוזר זה שהוא נאמר בבטול מקח לא יראה כן שהרי בפרק בית כור אמרו בית כור עפר מדה בחבל אני מוכר לך פחות כל שהו ינכה יתר כל שהוא יחזיר אלא לא אמרו חוזר אלא להחזיר אונאה ומפני כן יש שגורסים אפילו פחות מכדי אונאה יחזיר וכן פרשוה גדולי המחברים וכן הדין אם אמר קנה לך זרע השדה במאה דינרין והיא זריעת שש סאין ונודע שלא היו שם אלא זריעת חמש:

התנה עמו שיזרענה כראוי לה ולא הזכיר מנין ונתברר שלא זרעה בכדי הראוי לה אלא שזרע פחות מן הראוי כגון שהיתה ראויה לזריעת שש סאין ופיזר זריעותיו כל כך שזרע בחמש ואין לומר שיחזור ויזרע שמא תפול במקום הזרוע תחלה או שעבר זמן הזריעות הרי זה ספק אם יש בזה אונאה או אם נדון כדין קרקע אע"פ שלא השריש ומ"מ התנה לזרוע את כלו ולא זרע אלא מקצתו או רבו ועבר זמן הזריעות הרי זה בכלל דבר שבמדה ואין ספק בהחזרתו זרעה כראוי אלא שנתאונו בסך כגון שנתן לו בזריעתו מאה דינרין והזריעה שוה ק"כ או שאין שוה אלא שמנים יראה שאין כאן אונאה הואיל ונמכר עם הקרקע ביחד הרי הוא בכלל קרקע ויש שנסתפקו בכך:

כל שהוא בספק אם יש בו אונאה אם לאו אין מוציאין אותו מיד הנתבע ואם תפש הלה אין מוציאין מידו:

כבר ביארנו במשנתנו שאין נשבעין על הקרקעות היתה התביעה בדרך זה על הזרעים כגון שאמר לו חטים שזרעת בקרקע זה הלויתי לך והוא אומר לא כי אלא מקצתן או שמכר לו זריעת השדה שבאותה שנה ואמר לו שהיא זרועה בכדי הראוי ונודע שלא נזרעה אלא בפחות מן הראוי או שמכר לו זריעת השדה ואמר לו חמש סאין זרעתי ופרעו מנה וטען הלוקח אח"כ שלא נזרע אלא בשלש ושיחזיר לו ארבעים ואמר לו ארבעה

זרעתי וליטרא אני חייב לך או שאמר לו קרקע וזרעים שלי והלה אומר לו חצי קרקע וחצי זרעים שלך ואם נדון הזרעים כמטלטלים הרי מתגלגלת שבועת הקרקע עליהן בכל אלו ספק אם נדון הזרעים כמטלטלין לענין שבועה ואם נדון אותם כקרקע אע"פ שלא השרישו והילך על הזרעים אין כאן שאינם בעין ובקרקע יש שפרשו בזו האחרונה שחפר בה בורות שיחין ואין זה הילך ואין צריכין לכך שאם הזרעים אין בהם הילך ונדון אותם כמטלטלין הרי שבועה הקרקע מתגלגלת על כל פנים:

מסר לשומר שדה זרועה לשמרה ובא נהר ושטף זרעיו וטוען בעל השדה שזה פשע על שלא סגר כנגד המים וזה טוען שבאונס נעשה גדולי המפרשים כתבו שאף זו בספק אם נשבע אם לאו:

טענו עשרה סאין יש לי בידך חציין זרועות וחציין שאינן זרועות והלה טוען אין לך בידי אלא אותן הזרועות ואין זה הילך כמו שביארנו אף זו ספק אם נדונן כמטלטלין ויש כאן הודאה במקצת מטלטלין אם לאו ויש אומרים שהזרועות הילך הן ומפרשים בפירוש זה שהודה בשאין זרועות ולא יראה כן:

תבואה שהשרישה קודם העומר אע"פ שלא צמחה הותרה בהבאת העומר אבל אם לא הושרשה עד לאחר הבאת העומר אע"פ שהיתה זרועה קודם לכן לא הותרה עד שיבא עומר הבא:

דף נז.

חטים אלו שנזרעו קודם עומר זה ולא נשרשו ולא התירם עומר זה ונקצרו שהם עומדים ומונחים עד שיבא עומר הבא ויתירם כמו שביארנו אם חזר וזרע מחטים אלו בקרקע קודם שיבא עומר שני ולא הושרשו הרי זה ספק אם נדון אותם כאלו מונחים עדין במקומם ושיתירם העומר או שמא בטלו בקרקע והואיל ולא הושרשו לא היתרו ואחר שכן אם לקט מהם ואכל אינו לוקה אלא שמכין אותו מכת מרדות ומ"מ אם חטים אלו הותרו בעומר ראשון כגון שהושרשו ואחר העומר נקצרו וסמוך לעומר שני נזרעו ולא הושרשו אין ספק שמאמר שהותרו בעומר ראשון לא יצאו מחזקתן עד שיושרשו ולא אמרו אסורין עד שיבא עומר הבא אלא בהשרישו לאחר העומר:

כבר ביארנו במשנה שדברים שביארנו עליהם שאין בהם אונאה כך הדין בהם בבטול מקח שאפילו יש שם אונאה ביתר משתות לא נתבטל המקח ולא אונאה חוזרת בין בקרקעות בין בהקדשות בין בשאר הדברים ואפילו היתה האונאה ביתר מכדי דמי כל המכר אפילו שוה אלף בדינר ואע"פ שיש חולקין לומר שכל שנתאונה בכדי דמי המקח

אינו בדין זה ומביאין ראיה ממה שאמרו בגמרא לדעת ר' יהודה בספר תורה ובהמה ומרגלית ועד כמה כדי דמיהן ומדר' יהודה נשמע לרבנן וכן מה שאמרו בתלמוד המערב שבפרק אלמנה נזונת אם היה דבר המופלג יש בו אונאה ומפרשים קצתם דבר המופלג יתר מכדי אונאה וקצתם מיהא בכדי המקח וכן שיש מפרשים בכדי שליש המקח וכעין מה שאמרו שם בהדיוט בקרקע עד שליש מ"מ תלמוד בבלי מעיד לנו בכמה מקומות שאף בדבר המופלג אין בהם אונאה ובטול מקח בפרק המקבל אמרו בענין זבון במאתן ושוה מנה אין אונאה לקרקעות בפרק ארבעה אבות אמרו על קרקע דבר השוה כל כסף כלומר שאין קץ לדמיו אפילו שוה אלף בדינר וכן כתבוה רוב פוסקים וגדולי המחברים וכן יראה מסוגיית מכר לו את הצמד שאף ביתר מכדי דמיהם אינו חוזר שהרי אמר מכור לי צמדך במאתים זוז וגלגלו עליה דין אונאה וביטול מקח ודמי הצמד אינן אלא דבר מועט אלמא כל שאמרו שאין בו בטול מקח אף ביתר מכדי דמיו נאמר:

כבר ביארנו למעלה שכל הקדש שוה מנה בין קדשי מזבח הראוי לפדיון כגון שנפל בהם מום בין קדשי בדק הבית לכתחלה נפדין בשווין ואם חללו על שוה פרוטה מחולל בדיעבד ומותר ליהנות בו ובזמן שאין בית המקדש קיים נפדין לכתחלה אף בשוה פרוטה אלא שחכמים הצריכו לחלל על סלע לפרסם את הדבר כמו שיתבאר במסכת ערכין מעתה יש לך לשאול והוא שבמסכת ע"ז אמרו אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין בזמן הזה ואם הקדיש והעריך והחרים בהמה תעקר כלים ופרות ירקבו וכו' ואם כדברינו יפדנו על שוה פרוטה או על סלע ומשום פרסומי מילתא ותירצו גדולי הפוסקים שלא נאמר בהמה תעקר וכו' אלא כשהמקדיש לא פדאו והלך למדינת הים ואין אחר יכול לפדותן אלא בשוויין ואם אין רוצין לפדות בשווין בהמה תעקר וכו' ומה שאמרו ההקדשות תשעה וכהן ר"ל שאם הקדיש ורצה לפדותו צריך לשום דמי המוקדש על פי תשעה וכהן אפשר לכתחלה ובזמן שבית המקדש קיים:

ויש מפרשים שזו שאמרו בהמה תעקר וכו' דוקא בהקדש מטלטלין ודברי שמואל בהקדש קרקע שאי אפשר לאבדו וזה שאמרו בהקדשות תשעה וכהן שענינה בקרקעות כמו שהתבאר במסכת מגילה בהדיא אפשר לכתחלה ובזמן שבית המקדש קיים כמו שכתבנו ולא יראה כן שהרי בסוגיא זו שבקדש בעל מום אתה צריך לומר על כל פנים שאף במטלטלין אמרה אלא שהם מפרשים ששמואל אמרה אף במטלטלין אלא שאין הלכה כמותו אלא בקרקע ויש מתרצין שאף לדעת שמואל מחלל הוא ומותר ליהנות אבל מ"מ צריך להשלים כדי שווין וכדי שלא יבואו לידי איסור חכמים אמרו בהמה תעקר וכו' ולא יראה כן:

ועיקר הדברים הוא שתרצו חכמי הראשונים שכל שהוציאה מרשותו ומסר לאחר שיזכה בה להקדש אין פודין אלא בשוויו וכל שלא פדה בשוויו בהמה תעקר וכו' אבל כל שישנה ברשות מקדיש מחללו אף על שוה פרוטה אלא שדרך נוי צריך סלע לפרסם את הדבר כמו שביארנו (פרוטה) וזו שאמרו אם היה קדש בעל מום יצא לחולין וצריך לעשות לו דמים דוקא בשעדין הוא ברשות מקדיש ונחלקו אם צרכה לעשיית דמים מן התורה או מדברי סופרים אבל אם היתה ביד אחר הכל מודים שצריך לעשיית דמים מן התורה ולדעתי אין כאן שאלה וצרך משא ומתן כלל שלא אמרו בהמה תעקר אלא לענין הדין כלומר שדין ההקדש כך הוא הגע עצמך לדברי הכל הרי נפדה בשוויו ויש לך לשאול מפני מה תעקר יפדנה בשוויה ונוח לו לאבד דבר שאין בו רוח חיים משיאבד בידים בהמה וכיוצא בה אלא שורת הדין כך היא אלא אם כן פודה וכן בהקדשות תשעה וכהן כל שרוצה לפדות בשויו ולעולם הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה בין ישנה ברשותו בין אינה ברשותו בין במטלטלין בין קרקעות הרי זה מחולל:

בהמת קדשים שהוממה הרי היא כקדשי בדק הבית ונפדין כמו שאמרנו והוא שאמרו זו תמורת זו הרי זו תמורה זו מחוללת על זו אין זו תמורה ויציאה לחולין אין כאן שאין תמימים נפדין היה קדש בעל מום יצא לחולין ונתפשה האחרת ואע"פ שלכתחלה אין פודין אלא בשווין אם פדה אף על שוה פרוטה חלל ומדבריהם שצריך שומת דמים ומשלימן כמו שביארנו:

דף נז:

גזבר של הקדש אסור לו להלוות מעות של הקדש ברבית האסור מן התורה כגון קצוצה ואם הלוה מאה במאה ועשרה מ"מ מעל שהרי הוציא מעות של הקדש לחולין ולא הכניס תחתיהן כיום להקדש והרי הוא שוגג שהיה סבור שמותר לעשות כן להרויח את ההקדש אבל אם נתן מעות לאחד לספק לו סלתות למנחות של צבור כל השנה והיו באותה שעה ארבעה סאין בסלע ונתיקרו ועמדו על שלש מותר ואין כאן צד מעילה שהרי הכניס תחתיהן משכון וכמו שאמרו בשקלים ואינו מקבל את המעות עד שיהא המזבח מתרצה ופירשו בו מתרצה במשכון וכשהוא בדרך זה מותר אע"פ שלא יצא השער מה שאין כן בהדיוט עד שיצא השער כמו שיתבאר:

הלוה אבני בנין מאה במאה ועשרים אסור מ"מ כמו שביארנו אלא שאין כאן מעילה שאבני בנין לא היו מקדישין אותן עד שיושקעו בבנין שכל שהיו בונין במקדש הן עצים הן אבנים הן שאר דברים לא היו לוקחין אותם ממעות הקדש ולא היו בונין על דעת

הקדש שמא יהנה בישיבה על אבן או קורה או בעמידה בצל הבנין אלא הכל לחולין ואחר שישלם הבנין היו מחללין מעות של הקדש על הבנין כמו שיתבאר במקומו:

ויש מתירין רבית בהקדש בכל צד שלא יצאו המעות לחולין כפשוטה של שמועה זו ולמדו ממנה להתיר הלואת מעות של הקדש בזמן הזה ברבית ואין הדברים כלום שאף לדבריהם לא נאמר אלא בהקדש בדק הבית אבל הקדש עניים הרי הם בכלל אחים ואסור להלוות מעות שלהם אלא בקרוב לשכר ורחוק להפסד כדין יתומים על הצד שיתבאר בפרק נשך אלא שאף לעיקר הענין נראה לי לפסוק שאף בהקדש כל רבית של תורה אסור שאע"פ שרב פפא שהוא מן האחרונים פירשה להתר יראה שלא על דעת עצמו אמרה אלא לפרש הברייתא ר"ל שמועת רבית ואונאה להדיוט ואין רבית ואונאה להקדש ולענין פסק נוח לנו לפרשה בספוק סלתות שהוא רבית דרבנן על הדרך שתירצוה בגמרא תחלה:

ומ"מ זה שנהגו בקצת מקומות שהצבור לווים מן היחידים שבהם לרבית יראה שהוא אסור ויש מתירין בדרך מחילת חלקו מן המס הואיל ואין הרבית בא לידו והצבור יכולין למחול לו חלקו וכן אפשר להתירו במקום מצוה ממה שאמרו בתלמוד המערב בשני של מועד קטן לווין לחבורת מצוה ולקדוש החדש ואע"פ שיש לפרשה ברבית דגוי אין נראה כן שאף לדבר הרשות אין נראה לאסור אלא אף מישראל ואע"פ שאין יד גוי באמצע מותר ללוות ממנו למצוה שהיא צורך רבים כגון קדוש החדש וחבורת מצוה שבה וכיוצא בה אמרו שם בדברים האסורים שהיו סומכין עליהם להיתר אמר ר' אבא אלו היו חברי נמנין עמי הייתי מתיר בשר בכור ליטמכר בליטרא וכן הייתי מתיר מלאכה במועד וכן אמרו שם קובלין לרשות ליפטר מבולו כלומר שאם ראשי הצבור מעותים עליו את הדין להטיל עליו מס ביתר ממה שאין ראוי לו יש לו רשות להיות קובל לשלטון גוי כדי ליפטר מחלקו המוטל עליו ומלת מבולו מלשון בלו והלך ויש לפרשו לשון עשיר מלשון פרס בולי ובוטי כלומר קובל עליו להצילו מיד העשיר שידו תקפה עליו:

דף נח.

כשהיה בית המקדש קיים היו גובים שקלים בכל מדינה ומדינה ומביאין למקדש ועושין צבורין בלשכה ואח"כ ממלאין מהם שלש קפות לשם הקרבנות והיו קורין לזו תרומת הלשכה וכשהיו תורמין שלש קפות אלו היתה כונתם לתרום על האבוד ר"ל מי שכבר הפריש שקלו ושלחו ואבד ואינו יודע שאבד שתהא חלקו עם אלו השקלים הנתרמים ויתכפר בהם עם שאר ישראל ועל הגבוי שהוא עדין ביד שליח ולא הגיע לשם ועל העתיד

לגבות כגון שנתאחרו הבעלים ולא שקלו עדין שכל שלא שלח שקלו באדר שולחו כל השנה והיו תורמין גם על אלו כדי שיתכפרו כל ישראל חוץ מן המזידין ושמא תאמר אם על האבוד מפרישין מה צורך להשמיענו כן על הגבוי ומתוך כך פרשו חכמי התוספות על האבוד שהגיע ללשכה ואבד קודם התרמה ועל הגבוי שלא הגיע ללשכה עדין:

מי שהפריש שקלו ואבד יש צדדין שהוא חייב באחריותו ויש שאינו חייב באחריותו כיצד בני העיר ששלחו שקליהם ביד שליח והוא שומר חנם ונגנבו או אבדו אע"פ ששורת הדין שלא להזקיקו שבועה כמו שביארנו במשנה שאין נשבעין על ההקדשות אף באותם שחייב באחריותן שהם נראין כנכסיו מ"מ תקנת חכמים היא שישבע השליח כדי שלא יזלזלו בהקדשות ונשבע לבני העיר במעמד הגזברים שבועת השומרין ונפטר ויתבאר במקומו שאפילו היו הבעלים רוצים לשלם ושלא להזקיק את השליח לשבועה אין רשאין תקנת חכמים היא שלא יצא הקדש בלא שבועה ובני העיר שוקלים שקלים אחרים תחתיהם ואם נמצאו הראשונים אחר שבועת השליח ושחזרו והפרישו אלו ואלו שקלים ואין עולין להם לשנה הבאה אלא שדינם כדין שקלים עתיקים של שנה שעברה:

שלחום ביד שומר שכר ונגנבו או אבדו הואיל ושומר שכר חייב בגנבה ואבדה בדין הדיוט אע"פ שלענין הקדש אינו כן מ"מ הפסידו שכרן שכל שחייב בתשלומין מן הדין וסבה אחרת פוטרתו שכרו מיהא אינו גובה ומתוך כך יראה לי ששומר שכר שהתנה ליפטר בגנבה ואבדה מתשלומין שכרו מיהא נפסד שהרי מ"מ לא נעשית מלאכתו אא"כ התנה על השכר בפירוש ואם נאנסו נשבעין לבני העיר במעמד הגזברים שנאנסו ונוטלין שכרם ולענין פטור תשלומין נשבעין שבועת השומרים מתקנת חכמים ונפטרין להם ובני העיר יש צדדין שמשלמין ויש צדדין שאין משלמין כיצד אם אחר שתרמו הגזברים נגנבו או נאנסו פטורין שהרי משתרמו תרמו לשם כל אלו ואחר שתרמו לשמם ולא נאנסו עדין נעשה משעת תרומה ברשות הגזברים והרי בני העיר לא פשעו שהרי עלו בשמירה למסרם לשומר שכר ומה להם עוד לעשות ואם נאנסו קודם התרומה עדין ברשות בני העיר הם ומשלמין כדין מה שבארנו ויש מפרשים חלוק זה אף במסרום לשומר חנם וכמו שכתבנו באשם של נושא וכן יש חולקים לומר בנגנבו שאף לאחר התרמה חייבים הבעלים הואיל ובדין הדיוט היו שלוחיהם חייבים:

כל אלו שאמרנו ששומר שכר אינו משלם אם התנה על עצמו שכן וקנו מידו משלם מכאן אמרו שהגזבר ששכר את הפועל לשמור פרה אדמה שלא תפסל בהעלאת עול ולשמור את הספיחים בשביעית לצורך עומר ושתי הלחם ולשמור את התינוקות שהיו מגדלים אותם בחצרות הבנויות בסלע ותחתיהם חלל כמו שיתבאר במסכת סכה אינו

נותן שכר שבת הואיל ושכיר יום הוא לפיכך אין אחריות שבת עליו היה שכיר שבוע או חדש או שנה נותן לו שכר שבת בהבלעת שכר הימים ודוקא בשהתנה על עצמו כך וקנו מידו אבל אם לא קנו מידו פטור שאין שומר שכר משלם בהקדש אף מתקנת חכמים שלא אמרו כדי שלא יזלזלו בהקדשות אלא לענין שבועה כמו שהתבאר:

דף נח:

המשנה השמינית וענינה בא על ידי גלגול אונאה ולא מעיקר כונת הפרק אלא שעל ידי גלגול אונאה לענין הדין נתגלגל לעניני אונאת דברים לענין איסור ואמר כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים לא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים אם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשי אבותיך שנא' וגר לא תונה וגו' אמר הר"ם דע כי אונאת דברים בא עליו מקרא מיוחד והוא מה שנאמר לא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך והחמיר בה יותר מאונאת ממון כמו שאתה רואה שהזהיר והפחיד עליו ועוד כי האדם יוכל לעשות תחבולה בה וזה כענין שיעמוד על הממכר ויאמר שרוצה לקחתו ולא יקחהו ויאמר אין רצונו לקנות או ישאל לאיש שאינו חכם שאלה מן החכמות שיפרש לו כדי לבישו ויאמר הייתי סבור שהוא חכם או יספר ספורים שיש בהם דופי וחרפה לחברו ויאמר לא נתכונתי למה שאתם חושבים על זה נאמר ויראת מאלהיך שהוא יודע כונתך ומחשבתך ומה שחשבת בלבך וזהו טעם מה שאמרו ז"ל כל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך וכן תמצא בתורה בכל מקום שנא' בו ויראת מאלהיך הוא דבר שאין דייני בני אדם יכולין לדין עליו:

אמר המאירי כשם שיש אונאה במקח וממכר כך יש אונאה בדברים ר"ל שאסור להונות את חברו ולגרום לו פסידא בדבריו והוא שאמר לא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח שהרי מתוך שהוא בוש לומר שאינו רוצה ליקח משפיל לו מקחו לומר שאינו שוה כל כך ואחרים שומעים ונמצא גורם לו פסידא ואפילו לא היה אדם שם מ"מ הוא מטריחו ומצערו שחשב למכור ולא מכר ואח"כ נתגלגל לאונאת דברים שלא יביישהו בדבריו והוא שאמר אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים ואם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך שנאמר וגר לא תונה:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

היה גר ובא ללמוד תורה לא יאמר לו פה שאכל נבלות ילמוד תורה שניתנה מפי הגבורה היה חולה ובעל יסורין אל יצדיק את הדין עליו בפניו ר"ל שלא יאמר כדרך שאמרו

חבריו לאיוב זכר נא מי הוא נקי אבד וכו' היו חמרים מבקשים תבואה לא יאמר להם לכו אצל פלוני והוא יודע שאין לו ולא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים היו שואלין בעניני הלכה אל יאמר למי שיודע בו שאינו יודע מה אתה אומר בזו וכן כל כיוצא בדברים אלו:

חמורה אונאת דברים מאונאת ממון שזה בגופו וזה בממונו זה נתן להשבון וזה לא נתן להשבון ולא עוד אלא שהוא דבר המסור ללב וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך וגו':

לעולם יזהר אדם שלא להלבין פני חברו ברבים ולעולם לא יזכיר את חברו בכנויו ואפילו לא היה חברו קפיד בכך וכל העושה דברים אלו הוראה עליו שהוא מיורדי גיהנם שאין להם חלק לעולם הבא ואלו שאר עברות שהיצר תוקף עליהם תשובה מצויה בהם ויש לבעליהן חלק לעולם הבא בתשובתן:

דף נט.

לעולם יהא אדם זהיר שלא לבייש את אשתו שמתוך שדמעתה מצויה עונש אונאתה קרוב לבא דרך אזהרה אמרו כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה מכאן אמרו שכל שאדם עושה בנכסי ביתו ומזונות בניו ובנותיו ומלבושיהם ילך בהם אחר עצת אשתו שמתוך כך שלום מצוי בתוך ביתו ולעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שאין מריבה אלא על עסקי תבואה דרך צחות אמרו במשלם שערי דברא נקיט ואתי תיגרא:

אע"פ שרוב תפלה אי אפשר שלא ליענות בה מ"מ כשהיא יוצאה ממעמקי הלב עד שהדמעה גוברת עליו מקובלת ביותר דרך צחות אמרו מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה ואע"פ ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו:

לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו ששמירה מעולה מצויה בה הרבה עד שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו שנ' ולאברם היטיב בעבורה:

המאונה את הגר בדברים עובר בשלשה לאוין אל תונו איש את אחיו לא תונו איש את עמיתו וגר לא תונה ואם לחצו והונהו בממון עובר בשלשה לאוין אל תונו איש את אחיו לא תונו איש את עמיתו ולא תלחצנו הא למדת שלאו של וגר לא תונה אינו אלא באונאת דברים ולאו של לא תלחצנו אינו אלא באונאת ממון ושנים האחרים בין באונאת ממון בין באונאת דברים:

תנור העשוי חליות חליות של חרש והעמידן ונתן חול בין חוליא לחוליא וטח את הכל מבחוץ בטיט הרי זה מקבל טומאה ואע"פ שנתן חול בין חוליא לחוליא כדי שלא

תכנס הטיחה ביניהם ויהא פירוקו נקל כשירצה לטלטלו ממקום למקום מכיון שנתחבר נתחבר והרי הוא כאלו כלו של חרס אחד וכבר ביארנוה בשלישי של ברכות:
כל שגדור בדרכים הדתיים הרי הוא בכלל אונאה אבל עובדי האלילים אינם בכלל אחוה כדי לכללן בדין אונאה הבאה דרך מקח וממכר כלל אמרו חכמים לא תונו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ובמצות אל תונהו:

דף נט:

המשנה התשיעית והכונה לבאר בה ענין החלק החמישי באונאה הנעשית בידים והוא שאמר אין מערבין פירות בפירות אפילו חדשים בחדשים ואין צריך לומר חדשים בישנים באמת ביין התירו לערב קשה ברך שהוא משביחו ואין מערבין שמרי יין ביין אבל נותן לו את שמריו מי שנתערב מים ביינו לא ימכרנו לחנוני אלא אם כן מודיעו ולא לתגר אע"פ שמודיעו אינו אלא לרמות בו מקום שנהגו להטיל מים ביין יטילו התגר נוטל מחמש גרנות ונותן לתוך מגורה אחת מחמש גתות ונותן לתוך פיטוס אחד ובלבד שלא יתכוין לערב ר' יהודה אומר לא יחלק חנוני קליות ואגוזים לתינוקות מפני שמרגילן לבא אצלו וחכמים מתירין לא יפחות את השער וחכמים אומרים זכור לטוב שאינו אלא כגונב את העין לא יבור את הגריסין דברי אבא שאול וחכמים מתירין ושוין שלא יבור על פי המגורה שאינו אלא כגונב את העין אין מפרכסין לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים ואין משרבטין את הבהמה ואין נופחין בקורקבנין ואין שורין את הבשר במים אמר הר"ם אמרו מה שנהגו להטיל מים יטילו העמיד זה בבית הגתות בלבד פיטס הגיגית הגדולה ועוד יתבאר זה במסכת כלים והיה להם בקליפת הפול סימן שהיו יודעים בו אם יתבשל מיד או לא יתבשל אלא בטורח גדול כמו שהוא ידוע מענין הפול אבא שאול אוסר לבור את הגריסין כלומר להסיר קליפתו כדי להתלמד ממנו עליו וחכמים מתירין לפי שהוא לא הכניס בתוכה דבר אבל אסור הוא לנקות מה שנראה מן הכרי ויניח בתוכו הקליפה לפי שהוא גונב את העין ופרכוס התקון והיפוי ואין הלכה לא כר' יהודה ולא כאבא שאול:
אמר המאירי אין מערבין פירות בפירות כלומר יפים עם שאין יפים כדי ליפותם לקפוץ עליהם מוכרים ואין צריך לומר אם אמר לו פירות של דקל פלוני אני מוכר והדבר ידוע בהם שהם מושבחים שלא יערב לו פירות דקל אחר אפילו חדשים בחדשים ואין צריך לומר חדשים בישנים או ישנים בחדשים לפי ענין אונאתן שיש דברים שהחדשים חשובים מן הישנים ויש שהישנים חשובים יותר ומ"מ ישנים בחדשים יתבאר בגמ'

שאפילו הישנים ביוקר לא יערבם עם החדשים שמא הוא לוקחם כדי לישנם ועל כל פנים לחדשים הוא צריך כדי שיוכל לשהותם יותר:

דף ס.

ביין התירו לערב קשה ברך פי' קשה חזק והוא משביח בערובו את הרך שאינו חזק כלל שבערובו הוא קולט מים יותר אבל רך בקשה לא ואף קשה ברך פירשו בגמ' דוקא בין הגתות שדרך העולם בכך מפני שהיינות מתוקים והשבח מתקיים אבל שלא בין הגתות אף קשה ברך אסור שאינו משביח אלא לפי שעה וזה מוכרו בשעת שבחו והוא חוזר לקלקולו ביד הלוקח ואם היה הדבר מורגש בטעמו מותר שכל הנטעם ומורגש בטעמו אין כאן אונאה:

אין מערבין שמרי יין ביין וכו' פירשו בגמרא אין מערבין שמרים של אמש בשל יום ושל יום בשל אמש ר"ל שהיין ששפה אמש ונשארו השמרים אין מערבין ביין ששופה היום וכן שמרים של יום זה ביין ששפה אמש ששמרים של יין זה מקלקלין יין אחר ויום ואמש לאו דוקא שאף ביום אחד מחבית לחבית אסור כלל הדברים שמרים של יין זה מקלקלין את האחר אבל נותן הוא את שמריו של יום בשל יום ושל אמש בשל אמש ר"ל שמריו של חבית עצמה כשהוא מערה אותה מכליו לכליו של קונה נותן שמריו לתוכו ודבר זה לא בשמרים גמורים אלא ביין עכור שבשולי החבית סמוך לשמרים והואיל ובר שתיה הוא אינו בדין אונאה וכן אין מערבין יין במים ומי שנתערב לו מים ביינו לא ימכרנו בחנות ר"ל מעט מעט ובחזקת שאין בו מים אא"כ הודיעו ר"ל שיודיע ללקוחים שיש בו מים ולא ימכרנו לתגר כלו ביחד אע"פ שמודיעו שאינו לוקחו אלא לרמות בו אחרים ואף בזה פירשו בגמרא שאם היה מזגו נכר בטעמו מותר:

מקום שנהגו להטיל מים ביין יטילו ופירשו בגמ' כפי מנהג המדינה אם מחצה אם שליש אם רביע ומ"מ פירשו בגמרא דוקא בין הגתות שסתם בני אדם יודעים בכך אבל שאר ימות השנה אסור:

התגר הלוקח תבואה הרבה כדי למכור לוקח מכמה גרנות ונותן לתוך מגורה אחת שהכל יודעים שכך דרכו לקנות מהרבה ושאינו כלו משדה אחת ובחזקת כך הם לוקחים וכן ביין מכמה גתות ונותן לתוך פיטס אחד אע"פ שאפשר שזה רך וזה קשה ובלבד שלא יתכוין לערב ולמכור את הפגום בהבלעת המושבח ושיוציא קול שהכל מגת אחת ומגרן אחת:

ר' יהודה אומר לא יחלק חנוני קליות ואגוזים לתינוקות מפני שהוא מרגילן בכך לבא אצלו ונמצאת אונאה לשאר חנונים וחכמים מתירין שהרי יכול לומר אנא פליגנא אמגוזאי את פלוג שויסקי והם מיני פירות מעולים יותר מן האגוזים והלכה כחכמים ולא יפחות את השער ר"ל למכור בזול יותר משאר חנונים מפני שמרגיל את הכל אצלו בכך ושאר חנונים מקפחים את שכרם בכך וחכמים אומרים עושה וזכור לטוב והלכה כחכמים ולא יבור את הגריסין שמתוך שהוא בוררם ונמצאו נקיות מכל פסולת ימכרם ביותר וחכמים מתירין שאין אונאה בדבר הנראה כלומר שהרי הלוקח רואה פסולת שבשאר גריסין ומתבונן בעצמו מה שראוי לעלות בדמיהן של אלו ולא ירבה בדמים אלא כפי הראוי והלכה כחכמים ומודים חכמים שלא יבור לו על פי המגורה וישאר הפסולת בתוכה שמתוך שהוא רואה פי המגורה מנוקה אף הוא דן בעצמו על החבית כלה שהיא מנוקה ונמצא לוקח מתאונה ואין זה אלא כגונב את העין:

אין מפקסין את האדם ואת הבהמה ואת הכלים כדי שיראו כחדשים ופירוש הדברים באדם שאם היה לו עבד או אמה למכור ומתוך זקנתם נראין בהם סימן זקנה והוא שער לבן אין צובעין אותם שיראו שחורים לרבות במחיריהם ובכלים שאם הם ישנים שלא יקלפם עד כדי שיראו כחדשים ובבהמה שמכין אותה הרבה עד שבשרה נופח ונראה כבעלת בשר שירבו הקונים במחיר שלה ואפילו מכרה בדמים קלים מ"מ יש כאן גנבת הדעת וכן יתבאר בגמרא שאין משקין את הבהמה מים של סובין כדי שתעלה בנפיחה לדמים מרבים ואין נופחין בקרבים ובני מעים הנמכרים בבית הטבח כדי שיראו רחבים ושמנים ואין שורין את הבשר במים כדי שילבין ויראה שמן מתוך לבנותו וכן כל כיוצא בדברים אלו וכבר התבאר במסכת חולין שאסור לגנוב דעת הבריות אפילו של גוי ושאין מוכרין לו בשר נבלה בחזקת שחוטה אע"פ שהנבלה אצלו כשחוטה:

ומ"מ כלים החדשים מותר לעשות בו ציורים ומיני יפויים כדי שיקפצו עליהם לוקחים כגון חוטי משי בסרבל סביב או בשאר הבגדים ולהעביר שן חלקה על הקרמין להחליקן ולהראות לעמים את יפים וכן להדק בגד פשתן במקבת עץ להראות חוטיו דקים יותר וכן כל יפוי שבכלים חדשים ואע"פ שמרבה בדמיהם על כך אין אנו קפידים יודע הוא ומוחל וכן הלכה:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא בארנוהו:

ונשלם הפרק ת"ל:

דף ס:

איזהו נשך וכו' כבר ביארנו בפתיחת הספר על החלק הרביעי שבספר שבא בביאור עניני הרבית על איזה צד נאסר והדברים שהותרו מכלל איסור זה ושיסוד זה הפרק וכללו אמנם הוא בא בביאור ענין זה ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשנים עשר חלקים הראשון לבאר מה שהוא רבית גמורה ומן התורה כגון רבית קצוצה הבאה דרך הלואה ומה שהוא רבית דרבנן כגון רבית הבא דרך סחורה השני שאין רבית בעיקר הלואה אלא שאחר כן משתמש בשלו בחנם מצד הלואתו על איזה צד נאסר השלישי בענין רבית הבאה דרך מקח קרקע או שכירות ומתרבים המעות מצד ההמתנה על איזה צד אסור ועל איזה צד מותר הרביעי בענין רבית הבא דרך משכונה על איזה צד אסור ועל איזה צד מותר החמישי בענין ריוח הבא דרך התעסקות כגון שמוסר לחברו מעות או שאר דברים להתעסק ולהרויח בהם ולהיות לבעלים חלק באותו ריוח והלה מקבל עליו כן על איזה צד אסור ועל איזה צד מותר הששי בביאור מי שהותר להלותו או ללות ממנו ברבית השביעי בענין פסיקת מעות על הפירות והוצאת מעות עליהם על איזה צד מותר ועל איזה צד אסור השמיני שאף בני אדם הנכללים באיסור הלואה להם ברבית יש מהם שהותר בהם מה שנאסר באחרים בקצת דברים כגון סאה בסאה לאריסיו ועל הדרך שיתבאר וכן ביאור ענין איסור סאה בסאה התשיעי ברבית הבאה דרך גופו כגון עשה עמי מלאכה זה היום ואני אעשה עמך מלאכה פלונית למחר על איזה צד אסור ועל איזה צד מותר העשירי ברבית מוקדמת ר"ל שנתן עיניו ללות ממנו ושיגר לו מתנה או מאוחרת והוא שאחר ההלואה והפרעון שיגר לו דורון ופירש לו לשם הלואתו האחד עשר ברבית דברים כגון שכבדו על זה יותר ממה שלא היה רגיל על הדרכים שיתבאר מה שהותר ממנו ומה שנאסר השנים עשר להודיע שלא סוף דבר שהמלוה והלוה עוברין בלאו אלא אף כל המסייעין בדבר כגון ערב ועדים וסופר וסרסור וכל המסייעים בדבר ולבאר הלאוין המיוחדים לכל אחד מאלו:

זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיבאו בו דברים על ידי גלגול כמשפט סוגית התלמוד כמו שקדם:

והמשנה הראשונה אמנם תיוחד לבאר ענין החלק הראשון והוא שאמר איזהו נשך ואיזהו תרבית איזהו נשך המלוה סלע בחמשה דינרין וסאתים חטים בשלש מפני שהוא נושך ואיזהו תרבית המרבה בפירות כיצד לקח ממנו חטים מדינר זהב לכור וכן השער עמדו חטים בשלשים דינרין אמר לו תן לי חטיי שאני מוכרן ולוקח אני בהם יין אמר לו הרי חטיך עלו בשלשים דינרין והרי לך אצלי בהם יין ויין אין לו אמר הר"ם מה שקורא

נשך היא רבית דאוריתא ומה שקרא תרבית הוא רבית דרבנן ומה שהתנה ויין אין לו שמורה שאם לא תהיה אצלו אותה סחורה אין מותר לו שיעלנה בחוב עליו אבל הוא זה כשיהיה לו עליו חוב ואמ' לו תן לי מעותי שיש לי אצלך שאני רוצה ליקח בה חטים והשיב לו וכי חטים יש לי צא ועשה אלי כשער אם היו אצלו חטים הוא מותר ואם לאו הוא אסור ואמרו ליקח ממנו חטים רוצה לומר ליקח בהלואתו כלומר שהעלה על הלוה חטים במה שהיה אצלו אבל כשיתן איש לחברו מעות ליקח ממנו בהם כך וכך מדה מהחטים והשער ידוע לא פחות ולא יתר מותר ואע"פ שאין לו חטים וחייב ליתנו לו כל זמן שיתבענו ממנו ואפילו שלקחו ביותר או יקבל מי שפרע ויחזור בו וכך פירש וביאר הירושלמי:

אמר המאירי איזהו נשך ואיזהו תרבית וכו' פירוש צריך שתדע שלשון נשך נופל מצד הלוה שהוא נישוך ונחסר ולשון תרבית בא מצד המלוה שהוא מרויח וממונו מתרבה אם כן כל רבית שבעולם הן של כסף הן של אוכל נקרא נשך ונקרא תרבית והרי מקרא מניח שם נשך על שניהם שנא' נשך כסף נשך אוכל נשך כל דבר אשר ישך וכן אמר בלא הזכרת כסף ואכל אל תקח מאתו נשך ותרבית ואע"פ שבפסוק אחד ייחד תרבית לאכל לבד והוא שאמר ואת כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך כבר למדנו שאין ייחוד הנשך לכסף כלום הואיל ומצינו במקום אחר נשך כסף נשך אוכל ואמר שהנשך נאמר על שניהם אף התרבית כן מ"מ דרך גזרה שוה הוקשו בגמ' זה לזה והוטלו שניהם על שניהם ר"ל נשך ותרבית בין על כסף בין על אכל וכן זה התנא פירש בנשך כסף ואכל כמו שאמר סלע בחמשה דינרין וסאתים בשלש ונמצא למה שכתבנו שכל ששאל אח"כ איזהו תרבית לא שאל על תרבית האמור בתורה שתרבית האמור בתורה נכלל הוא בענין נשך שאף מה שייחדו בו תורה והוא רבית אכל כבר פירשו בסאתים בשלש אלא שהתנא ייחס שם תרבית על רבית הנאסר מדברי סופרים ועל צדדין אלו פירש שהנשך והוא רבית של תורה הוא שהוא מלוה ומתנה בשעת הלואה להחזיר לו רבית קצוצה כך וכך בין בכסף בין באוכל והוא שהלוהו סאה בחמשה דינרין או סאתים חטים בשלש וכל שכיוצא בזה ואפילו לא קצץ אלא שאמר על מנת שתתן לי רבית:

ופירש שהתרבית ר"ל רבית של דבריהם הוא על ידי מכר ושאינו קוצץ רבית למקחו אלא שהוא נעזב למקרה כיצד לקח ממנו חטים בדינר זהב הכור שהוציא לו מעות לכל כור וכור דינר זהב ר"ל כ"ה דינרין ושיתן לו הלה תבואתו לקציר ודבר זה מותר אע"פ שאפשר שיתיקרו בשעת הקציר או שאירע שנתיקרו הואיל ובשעת הוצאת המעות יצא השער על צד מה שהוציא הלה את מעותיו ר"ל שיצא השער דינר זהב לכור וכמו שאמרו

למטה אין פוסקין על פירות עד שיצא השער הא יצא השער פוסקין אע"פ שאין פירות ללוה שהרי בידו לקנות בכל מקום שירצה אחר שלקח ממנו על הדרך שביארנו הגיע הקציר שהיא זמן הפרעון והוקרו ועמדו חטים בשלשים דינרין הכור והרי הותר לו ליקח החטים כמו שביארנו וכן הותר לו ליקח ממנו דמים והוא שלשים דינרין אע"פ שלא הלוה אלא עשרים וחמש וכמו שאמרו למטה מה לי הן מה לי דמיהן כמו שיתבאר אלא שהתנו עכשו ביניהם ענין אחר והוא שכשבא זה ואמר לו תן לי חטי שאני רוצה ליקח בהם יין בא זה ואמר לו אין לי חטים ולא מעות ומ"מ כל עצמך אינך תובע אלא להוציאם ביין הרי חטיך עלי בשלשים דינרין וכאלו אתה מלוה לי עכשו שלשים דינרין והרי לך אצלי בהם יין עשר סאין לבציר סאה בשלשה דינרין ויצא שער היין על כך אלא שאין לזה הלוה עכשו יין ואמר על זה שהוא אסור ואע"פ שכל שיצא השער הותר אע"פ שאין לו דוקא במי שמוציא עכשו מעותיו ובידו ליקח בכל מקום שירצה אבל זה שאין איסורו בידו אלא שמעמיד הלואתו על גבי הפירות אסור מדברי סופרים אלא אם כן היה לו לזה יין שיזכהו לו מעכשו בשיעור חובו והוא בשלשים דינרין שאם היה לו יין מזכהו ואע"פ שאינו מושך כשנתיקרו ברשותו נתיקרו ואע"פ שלענין הדין אם רצה לחזור חוזר הואיל ומ"מ יש כאן מי שפרע קנייה גמורה היא לענין רבית:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ולמדת ממנה שלשה איסורין אחד יצא השער ואין לו ופסק לו בפחות השני לא יצא השער בשוה אע"פ שקצת עניים התחילו למכור ממה שקצרו בשדות של בעלי בתים ופסק על אותו ערך למי שאין לו שאין השער נקרא שער עד שיושלמו ימי הקציר ויתחילו בעלי בתים למכור והשלישי שאין איסורו של זה בידו אלא שמעמיד הלואתו על הפירות למי שאין לו וכן למדת היתר כשיצא השער אע"פ ואין לו ובלא יצא השער ויש לו ובהעמדת מלוה על הפירות ויש לו וכן אפי' פסק לו בפחות מן השער הואיל ויש לו שכל שיש לו מוכר שמכירה גמורה היא ויש חולקין להתיר העמדת מלוה על גב פירות אע"פ שאין לו כאלו נתן לו עכשו דמים כמו שיתבאר ולא יראה כן ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הן:

אסור הרבית על שעת הלואה הוא וכל שבשעת הלואה רבית אע"פ שבסוף אינו רבית הרי הוא אסור וכל שאינו רבית בשעת הלואה אעפ"י שלסוף נתרבה המלוה לא נאסר כיצד הלוה לו חטים שוים מאה דינרין בק"כ לשנה ובשעת פרעון היתה אותה החטה בעצמה שוה ק"כ הרי זה מ"מ רבית הלוהו חטים שוים מאה במאה דינרין לשנה אע"פ שבשעת פרעון אין שוין אלא שמנים אין זה רבית וכן הלוהו מאה פרוטות בק"כ פרוטות לשנה ובשעת הלואה היו עומדות מאה פרוטות במעה ובשעת פרעון עמדו שמנים

במעה אין זה רביה וכן הלוהו מאה דינרין בק"כ ליקח מהם פירות ולקח מהם פירות ורוצה לפרעו בפירות ובשעת הלואה עמד שתות הכור שהוא חמשה סאין במאה ובשעת פירעון עמד שתות הכור במאה ועשרים הרי זה מ"מ רבית אע"פ שסתם הלואה זו לקנין פירות הוא והיה לך לומר שהוא כמי שהלוהו פירות והרי מחזיר לו פירות כשעת הלואה אין זה כלום הלוהו על דרך זה מאה במאה ובשעת הלואה עמד שתות הכור במאה ובשעת פרעון הוזל ועמד חמשת הכור במאה ונמצא פורעו שם בחמש אין זה רבית כלל וכן הלוה לו סאתים בסאתים והיו בשעת פרעון שוים אלו הסאתים כשלש סאין בשעת הלואה אין זה רבית אף מדברי סופרים ולא נאסר סאה בסאה אלא מדבריהם וכשאין לו וכשלא נודע השער כמו שיתבאר:

סאתים בשלש והוזלו ועמדו שלש אלו בערך הסאתים שבשעת הלואה הרי זה רבית מ"מ וכן על כל צד שאתה מפרש בה שמועה זו בכלן כל עניני הלואה הולכים אחר זמן הלואה אע"פ שבסוף נשתנה הענין על הדרכים שביארנו וכן הכתוב מעיד את כספך לא תתן לו בנשך וכן לא תשימון עליו נשך וכל שפסק עליו במי שפרע מאותה שעה הוא ואע"פ שנתחדש בו דבר המונע את המלוה מלהרויח בו לא מעלה ולא מוריד והוא שאמרו משעת כתיבה עבד ליה שומא:

דף סא.

מאחר שביארנו שנשך ותרבית אחד הוא לא חלקו הכתוב אלא לעבור עליו בשני לאוין ומעתה כל המלוה ברבית עובר על חמשה לאוין לאו ראשון לא תהיה לו כנושה לאו שני לא תשימון עליו נשך ושניהם בפרשת משפטים לאו שלישי אל תקח מאתו נשך ותרבית לאו רביעי את כספך לא תתן לו בנשך לאו חמישי ובמרבית לא תתן אכלך ושלשתם בפרשת בהר סיני ויש בזה לאו ששי והוא לפני עור לא תתן מכשול והלוה עובר משום לא תשיך לאחיך האמור בכי תצא ומשום ולאחיך לא תשיך האמור שם ומשום לפני עור וגו' ועוד באיסור עשה דכתוב לנכרי תשיך הא לישראל לא תשיך ולאו הבא מכלל עשה עשה וכן היא בהדיא למטה בסוגית המשנה השביעית והערב והעדים והסופר משום לא תשימון והסרסור וכל המסייע משום לפני עור:

הגזל והרבית והאונאה כולן מין אחד הם ומ"מ הוצרכה תורה ליחד לאו בכל אחת מהן שהגזל אין חברותיה למדות הימנה שהרי הוא בעל כרחו והרבית חדוש הוא שאף הלוה הוזהר בו והאונאה לא היה המתאונה יודע בה עד שנאמר שמחל מה שאין כן באחרים ואף אחת משנים אין למדות מחברותיה שהגזל והרבית אינן דרך מקח וממכר כאונאה

והגזל והאונאה שתיהן הם שלא מדעת והרבית מדעת ומ"מ גזלה היתה בזה מכח רבית ואונאה ולא הוצרכנו ללא תגזול מצד הגזלה עצמה ומ"מ אחר שנכתב הרי הוא לאו מיוחד לגזלה וכובש שכר אף הוא בכלל לא תגזול ואע"פ שבהדיא כתב בו לא תעשוק באו שניהם לעבור עליו בשני לאוין:

דף סא:

אף גנבת ממון בכלל היתה ולא הוצרך לומר לא תגנובו האמור בגנבת ממון אלא שאע"פ שלא היתה כונתו לעיקר גנבה ולעכב על מנת לצערו או אפי' שכונתו לטובה שיודע בחברו שאינו מקבל מתנה הימנו וגונב לו כדי שישלם לו כפל או ארבעה וחמשה הכל אסור:

אף לאו של משקלות והוא לא תעשו עול וכו' בכלל אלו היתה ולא הוצרך אלא לחייב הטומן משקלותיו במלח כדי לחסרן ולמכור בהם וחיובו משעת הטמנתו אע"פ שלא מכר בהם עדין ויש מפרשים בענין הטמנת משקלותיו במלח שהיו עושין כן כדי ללחלחן ולהכבידן בשעה שהיו רוצין ליקח בהם וראשון נראה יותר:

זה שנכללו בלאו זה מדה ומשקל ומשורה מדה זו מדת קרקעות שאם באו לו שני אחים או שני שתפין לחלוק להם קרקע לא ימדוד לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים באותו חבל עצמו שהחבל לח בימות הגשמים ומתפשט כל צרכו כך פרשוה חכמי הצרפתים ויש שבאין בה מצד הקרקע ואף בקנה לא יעשה כן שהקרקע מתבקע בימות החמה ומתפשט אילך ואילך ונמצא שהנוטל חלקו בימות הגשמים נוטל יתר מדאי ולא יראה כי במשקל שלא יטמין משקלותיו במלח על הדרך שביארנו והוא נאמר על מדת היבש במשורה זו מדת הלח והזהירו שלא ירתיח ר"ל שלא ימהר למלא כליו של לוקח עד שיעלה היין רתיחה ויראה כמלא ואינו מלא וכן כל כיוצא בדברים אלו ואם משורה שהיה מקובל אצלם שלא היתה אלא אחד משלשים ושלשה בלוג הזהירה תורה קל וחומר הין וחצי הין ושאר המשקלות ויש מפרשים במה שאמר אחד משלשים ושלשה בלוג שעל גירומי הרתיחה הוא אומר כן ופירשו במשורה המדה הקטנה מאותם שהוזכרו בתורה וזו היא רביעית ההין שהן שלשה לוגין שההין בעצמו י"ב לוגין והגירומין הם אחד ממאה כמו שיתבאר בבבא בתרא וחלק אחד ממאה לרביעית ההין הוא אחד משלשים ושלשה בלוג ושלש פעמים שלש ושלשה הן מאה בקרוב ומ"מ גדולי המחברים כתבוה כפירוש ראשון:

דברים אלו ר"ל רבית ומשקלות מתוך שאפשר לעשותם שלא ירגישו בהם בני אדם הוזכרה בכלם יציאת מצרים לומר אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור אני הוא שעתיד ליפרע ממי שתולה מעותיו ביד גוי ומלוה אותם לישראל ברבית ר"ל שמפקיד מעותיו לגוי להלוותם לישראל ברבית ויש מפרשים שהוא מלוה אותם לישראל ברבית ואומר של גוי הם אע"פ שמעמידו אצל הגוי וגוי נוטל ביד וכן אני עתיד ליפרע ממי שטומן משקלותיו במלח וכיוצא בה מן הדברים שאין הלוקח מרגיש בהם וכן בציצית הוזכרה בו יציאת מצרים ליפרע ממי שתולה קלא אילין והוא צבע דומה לתכלת שאין דמיו יקרים ותולה אותם בבגדו ואומר תכלת היא אף בפרשת איסור שרצים הוזכרה בו יציאת מצרים ליפרע ממי שמערב קרבי דגים טמאים עם קרבי דגים טהורים ומוכרן והלוקח סומך על סימני קצתם או על עדות המוכרן:

מה שכתבנו באונאה שלא היה המתאונה יודע בה עד שנאמר שמחל שמשמען של דברים שהגזל והרבית ניתנין לימחל מקצת גאונים חולקין מיהא ברבית והוא שהם כתבו שהלוה שמחל למלוה רבית שכבר גבה או שעתיד לגבותו או שנתנו לו במתנה אפילו קנו מידו אין זה כלום שכל עצמו של רבית מחילה היא ומחילה זו היא שאסרתה תורה ואף ברבית של דבריהם כן ומ"מ גדולי המחברים כתבו שמאחר שהלוה יודע שיש לו ליטול ממנו אם רצה למחול מוחל כדרך שהנגזל יכול למחול ויראה לי מ"מ שאין המחילה מועלת אלא לענין הדין שאין יוצאה בדיינין אבל לענין איסור לא נפקע במחילה ומ"מ מדברי גדולי המחברים נראה שאף לענין איסור המחילה מועלת ונראים דבריהם שאם לא כן היאך אמרו על מלוי ברבית שהחזירו שאין מקבלין מהם מ"מ לדעת האומרים שאין המחילה מועלת בה אתה צריך לשאול מה שאמר בכאן אונאה לא ידע דניחול שיראה מזו שהרבית יש לו מחילה כמו שביארנו אפשר לפרש לדעתם שאלמלא לא נכתב איסור הרבית והגזל לא היינו אוסרין אותו מטעם אונאה שהאונאה אפשר שאינה נודעת לעולם ואין שם מחילה ועון אונאה במקומו ובאלו הייתי אומר שנמחלין הא מ"מ מכיון שנכתבו אומר אני מיהא ברבית שאין בן מחילה הואיל וכל עצמו מחילה היא ואעפ"כ נאסר:

כל אלו הלאוין שהזכרנו אין בהם מלקות שהרי נתנים הם להשבון והרי הן לאו הניתק לעשה:

דף סב.

רבית קצוצה וכל שהיא אסורה מן התורה יוצאה בדיינין על ידי תביעת שכנגדו ומוציאין מן המלוה ונותנין ללוה ודוקא בחיי מלוה שקבלו אבל אם מת מלוה אין מוציאין את הרבית מיד הבנים אלא יכין רשע וצדיק ילבש ולא סוף דבר מעות של רבית אלא אפילו הניח להם אביהם דבר המסויים כגון פרה או טלה אין חייבין להחזיר ואין חוששין לכבוד אביהם שהרי נאמר ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך ומ"מ אם עשה אביהם תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת חייבים הבנים לכבודו להחזיר דבר המסויים אלא שמ"מ יראה שאין מוציאין בדיינין ומלוה ברבית עצמו או גזלן שהחזיר מאליו כבר ביארנו דינו במסכת בבא קמא:

אבק רבית והוא כל רבית שאינו אסור אלא מדבריהם אינו יוצא בדיינין אלא שהוא חייב להחזיר לצאת ידי שמים ומ"מ אין בית דין מגבין אותו מן הלוה למלוה הואיל ואבק רבית הוא אין בית דין נזקקים להגבותו:

מקצת חכמי הצרפתים למדים מסוגיא זו על ישראל משומד שמותר להלוותו ברבית ואע"פ שלענין קדושין וגרושין אמרו אע"פ שחטא ישראל הוא ברבית אינו כן שהרי ברבית קצוצה שיוצאה בדיינין למדוה בסוגיא זו מוחי אחיך עמך אהדר ליה דניחי בהדך ומעתה אין זה נאמר אלא במי שאתה מצווה להחיותו והוא הטעם בהלואה עצמה וכבר ביארנו ענין זה במסכת ע"ז ובמסכת הוריות:

מקרא זה ר"ל וחי אחיך אף הוא מתחלק לטעם אחר והוא שבא ללמד ולומר חייך קודמין לחיי חברך כיצד שנים שהיו מהלכים במדבר וביד אחד מהם קיתון של מים אם שותים שניהם ימותו שניהם ואם ישתה אחד מהם יגיע לישוב אין אומרים ישתו שניהם ואל יראה אחד במיתת חברו אלא לעולם חייך קודמין הוא שנאמר וחי אחיך עמך:

כבר ביארנו שהמלוה והלוה והערב והעדים כלם עוברים בלאו ומ"מ אין כאן מלקות מפני שעיקר איסורו נתק לעשה שאם גבו נתק הוא לעשה של חזרה ואם לא גבו נתק הוא לעשה של קריעת השטר ומ"מ מה שאמרו בכאן המלוה והערב פטורין ר"ל אם המלוה גבה מן הערב והערב מן הלוה ויראה מכאן שאע"פ שהמלוה גבה מן הערב אין הערב יכול לגבות מן הלוה ואם גבה מחזיר ואם הרשהו המלוה בשטר על הרבית אומרים לו שיקרע כמלוה עצמו:

אסור ללות פירות בפירות אלא אם כן יצא השער או שיש לו הא אם לא יצא השער ואין לו אסור וזהו אסור סאה בסאה האמור בכל מקום כיצד כל ששער התבואה ידוע ומפורסם ואין לזה תבואה לוה סאה מחברו ואינו קובע לו זמן אלא שלוה סתם וכשירצה

נותן לו סאה או דמיה שבשעת פרעון בין הוזלה בין הוקרה שהרי מ"מ כל שיצא השער לבו סמך על אותו שער ואינו מכוין לשום ריוח ואם תחוש שהוא מכוין להחליף ישן בחדש הרי מכיון שיצא השער יכול הוא למכור ולפסוק לאחר על הפירות לא יצא השער אם היתה לו סאה לוה סתם בלא קביעות זמן ואפילו בסאה אחת לוה כמה סאין וכן ברביעית יין או שמן לוה כמה גרבי יין או שמן לא יצא השער ולא היה לו מאותו המין שהוא רוצה ללות אסור ללות סאה בסאה אלא יעשנה דמים ויפרענו כשירצה דמיה כמו שהתנה ואם לא עשאה דמים אם הוזלה פורע במדה שלוה ואם הוקרה נותן דמיה כשעת הלואה ומ"מ אף ביצא השער או שיש לו אסור ללות עד זמן קבוע כגון שיאמר סאה לגרן ומ"מ אם אמר לו עד שיבא בני או שאמצא מפתח מותר ואם לוה עד זמן קבוע הוזלו מחזיר פירות הוקרו נותן דמים כשעת הלואה וזה שכתבנו באיסור זמן הוא לגדולי המחברים אבל גדולי המפרשים כתבו שאין הדבר תלוי אלא על שער שבשוק או שיש לו וכל שהוא באחד מאלו לוה סאה בסאה סתם בלא עשיית דמים אף בזמן קצוב ודברים אלו כלם יתבארו למטה בע"ה:

המשכונה יש בה דינין חלוקים כמו שיתבאר למטה ואחד מהם שמותר למקבל המשכונה לאכול פירותיה בשינכה מעט מן הקרן בכל שנה ושלא בנכיתה אסור מדברי סופרים ובזו הוא שאמרו כאן שאין מחזירין ממלוה ללוה ומ"מ יש מהם שבלא נכיתה הוא רבית של תורה ודבר זה יתבאר למטה בארכה בע"ה:

דף סב:

כל רבית שאינו בשעת הלואה אלא שמקדימו או מאחרו אסור מדברי סופרים והרי הוא בכלל אבק רבית כיצד נתן עיניו ללות ממנו ומשגר לו דורון כדי שיתרצה לו להלוותו או שכבר הלוהו ופרעו ומשגר לו דורון לשכר מעותיו שניהם אסורין אלא שאין יוצאים בדיינין ודבר זה יתבאר למטה:

יש דברים שהם מותרים ואסור לעשותם מפני הערמת רבית כיצד אמר לו הלויני מנה אמר לו מנה אין לי חטים במנה יש לי נתן לו חטים במנה חזר ולקחם ממנו בשמנים הרי זו מותר ודין אונאה אין כאן שהרי יודע ומוחל אלא שאסור לעשות כן מפני הערמה ומ"מ אם עשה כן אפילו אבק רבית אין כאן ומגבין אותו מאה בבית דין ואע"פ שלכתחלה אסור יראה לי מסוגיא זו שאם נותן לו פירות בדמי מקחו כגון שמסר לו חטים במנה וחזר ולקחם ביין שוה שמנים שמותר לכתחלה וכן אם מכר לו חטים במנה ולקחם בשמנים אם כשבא ליפרע ממנו נפרע בפירות מותר שהרי פירות שוים מנה מסר ופירות שוים

מנה קבל ואם מכרם לו בפחות אנו אין לנו וכן כל כיוצא בזה והוא שאמר פירא יהיב ופירא שקיל וכן מצאתי לקצת מפרשים עד שלמדים מזו שאם לקח זקוק מחבירו וכתב לו חמשים דינרין ומכרו לו בארבעים דינרין אם כשפורעו נותן לו זקוק מותר לקבלו ומ"מ אם פורעו חמשים דינרין במעות אסור לקבלם לכתחלה ויש חולקין בהתר זה ופוסקין מה לי הן מה לי דמיהם אף לחומרא וכל שבמעות אסור בפירות אסור:

מי שהיה נושה בחבירו מנה והלך ועמד לו על גרנו ואמר לו תן לי מעותי שאני לוקח בהם חטים אמר לו הלה הריני מחייב עצמי לך בחטים צא ועשם עלי כשער של עכשו אם יש לו חטים כשיעור המעות מותר ואם לאו אסור לא אמרו יצא השער פוסקין אע"פ שאין לו אלא כשאיסורו בידו ובידו לקנות בכל מקום אבל להעמיד הלואתו על גב הפירות אסור אא"כ יש לו היה ללוה חטים וקבל עליו חובו לחטים ואחר זמן אמר לו תן לי חטי שאני מוכרן ולוקח בהם יין אומר לו צא ועשם עלי כשער של עכשו ואני נותן לך יין הגיע זמן יין למכור ואמר לו תן לי ייני שאני מוכרו ולוקח שמן אמר צא ועשם עלי כשער של עכשו ואני נותן לך שמן בכלן אם יש לו מותר ואם אין לו אסור ואם אין לו ועבר וקבל עליו חובו בפירות אינו חייב ליתן לו אלא מעות שהלוהו הא למדת מעמידין מלוה על גב פירות אע"פ שאין איסורו בידו ובלבד ביש לו וכל שהותר בו כשם שמותר לו לקבל הפירות כך מותר לקבל הדמים אע"פ שהוקרו ומקבל דמים שלא הלוה ואין אומרים לעשות אמנה זו בפירות דוקא ולא בדמים אלא אומרים מה לי הם מה לי דמיהם וכבר ביארנו פסק זה במשנה:

זה שאנו קורין לענין זה לשון אמנה וכן הדין שהרי המוציא מעות לחברו על הפירות בשער של עכשו מאמין הוא בו ליתנן לו אע"פ שאינו חייב שהרי מעות אינן קונות ומ"מ כל שהוא נותנן רשאי הוא ליטלן ואין כאן רבית אלא אומרים שברשותו הוקרו ואע"פ שלא משך קודם שהוקרו ושלא ייחד לו קרן זוית כלל כמו שביארנו במשנה ומה שאמרו בגמרא בשמשך לדעת רב היא שהיה אומר אין עושין אמנה בדמים והקשה לו ממה שאמרו בבריתא של ר' אושעיא תן לי חטי שאני לוקח בהם יין ואמר לו יש לי יין וכו' ואם יש לו יין מותר והרי בזו מקבל הוא עליו החטים בדמים שהיה חייב לו ולוקח ממנו היין בדמים והרי אלו דמים בדמים והעמידה בשמשך החטים ולא חייב את עצמו בדמיהם אלא שאח"כ החזירו לו בחוב של יין שמשעה שמשך כלתה הלואה והרי זה מחזירם לו בפסיקת דמים על היין ונעשה דמים אלו בפירות ומ"מ לר' ינאי אין צורך לימשך דמה לי הם מה לי דמיהם וכל שמשך קודם שהוקרו מ"מ אין צורך ליצא השער אלא אף אם

לא יצא השער הואיל ומשך קנה ומכר גמור הוא ויראה לי שאף ייחוד קרן זוית מספיק לענין זה:

דף סג.

מי שהיה נושה בחברו מנה ועשה לו שדהו מכר דרך אסמכתא כלומר שאם לא יפרענו עד זמן פלוני יהא מכור לו מעכשו הואיל ומ"מ לא נקנה לו הגוף ויכול זה להחזיר מעותיו המוכר אוכל פירות ולא לוקח הואיל ולא קנה קנין גמור אין המעות אלא הלואה ונמצא אוכל בשכר מעותיו והרי זה רבית של תורה ואין זה דומה למקבל משכונה שהמשכון מקנה בעליו הגוף קנין גמור לפירותיו מה שאין כן בזה ואע"פ שאפשר שלא יחזיר המעות ויהיה המכר מכר מ"מ כל שהחזיר הרי אכילת הפירות אצל לוקח רבית של תורה ואע"פ שיש בזו צד אחד שאינו של רבית והוא כל שאין זה מחזיר המעות הואיל ויש צד אחד ברבית והוא כשמחזיר המעות אסור ואפילו היה לוקח אוכלם על מנת שאם יחזיר הלה מעותיו יחזיר הוא פירות שאכל אסור מ"מ לאכלם שכל רבית אפילו על מנת להחזיר אסור שמא תאמר הואיל ויש בקניה זו מעכשו היאך מוכר אוכל פירות והרי אמרו למטה קנה מעכשו שניהם אסורין ואף במוכר אסור לא אמרו אלא בנתן מקצת הדמים ושמא יהא המכר מכר ונמצא המוכר אוכל בשכר המתנת מקצת הדמים כמו שיתבאר:

זה שכתבנו למעלה בכלן אם יש לו מותר פירשו חכמי הצרפתים מפני שזכה בהם מעכשו וברשותו הוקרו אע"פ שלא משך הואיל והחליט חובו בהם יש כאן מי שפרע כמי שנתן המעות למדת מדבריהם שהקונה מטלטלין בחובו וחזר אחד מהם יש כאן מי שפרע ואע"פ שבענין מקדש במלוה אמרו קדושין מ"ז א' ושוין במכר שלא קנה מ"מ יש בה משום מחסרי אמנה ויש אומרים שבפסיקת מעות על הפירות אפילו מי שפרע אין בו הואיל ולא נתן מעות על מנת ליטול עכשו:

דף סג:

כשם שביארנו במוציא מעות על הפירות כשיצא השער שמותר ואפילו הוקרו ושלא סוף דבר שמקבל הם עצמן אלא אף דמיהם וכשער של עכשו והוא שאמרו מה לי הם מה לי דמיהם כך אומרין על דרך זה מה לי דמיהם מה לי הם ודבר זה פרשוהו מקצת גאונים שאמר לחברו הלוני שלשים דינרין ואני אתן לך בגרן חטים בשלשים דינרין לשער של עכשו ואמר לו מעות אין לי פירות יש לי הרי לך חטים בשלשים דינרין ומכרן

ולגרן תתן לי חטים בשלשים דינרין נתן לו שלשים סאין בשלשים דינרין סאה בדינר והוא שער של עכשו הגיע לגרן הוזלו ועמדו שני סאין בדינר ונתחייב לו ששים סאין שהרי חטים בשלשים דינרין התנה שמא תאמר הואיל וחטים הוא נוטל נראה כרבית ששלשים הלוה וששים הוא נוטל ולא יפרע אלא בדמים בא ללמד מה לי דמיהם מה לי הם וגדולי המפרשים פירשו מה לי דמיהם מה לי הם כלומר אע"פ שלא נתן לו מעות תחלה אלא חטים כשער השוק פוסק על היין כשער השוק כאלו נתן לו מעות אע"פ שאין לו והוא שהקשה בכלן אם יש לו מותר אלמא כל פירות בפירות צריך שיהו לו חלופיהן ותירץ שבאותה שאמרו יש לו מותר הלואה היתה לכתחלה וכמו שאמרו היה נושה וכו' אבל זו בענין מכר הוא והקשה על סתם משנתנו היאך פוסקין על שער שבשוק ושלא יתן יותר והלא אם לקח בשוק על ידי ספסר היה קונה והיה צריך לפרעו ותירץ שכמה בני אדם קונין שלא על ידי סרסור וכל שיש לו מעות מוצא לקנות בלא סרסור וכמו שאומרים במשל הדיוט זוזי דאינש אינון עבדין ספסירותיה ולמדת מ"מ שהלוקח פורע שכר הסרסור או שמא בין הלוקח והמוכר:

יש מי שמפרש דבר זה על מה שביארנו סאה בסאה שאם יש לו סאה שמותר ללות עליה אע"פ שלא יצא השער ובא ולמד שאם אין לו סאה אם יש לו מקום מעות לסאה לוה עליהם כאלו היתה לו סאה ויש חולקין בזה שהרי בפרק ראשון אמרו וכי מותר ללות סאה בסאה במקום שיש לו קרקע ומ"מ אין זו ראיה שלא נאמר כן אלא בקרקע והוא הדין למטלטלין הא מעות אפשר שדינן כפירות אלו שאין מחזרין אחריהם הואיל ובידו לקנות בהם אלא שהדברים נראין שאין זה כלום:

יש מי שמפרשה על מה שביארנו שאם יצא השער פוסקין על הפירות אע"פ שאין לו ואם לא יצא אין פוסקין אא"כ יש לו הא יש לו פוסקין אע"פ שאינו מושך ובא ולמד שאם אין לו פירות הואיל ויש לו דמי פירות פוסקין אע"פ שלא יצא השער ומה שאמר ופוסקין על שער שבשוק אע"פ שאין לו לשטת פרושים אלו ענין אחר הוא וזה שהקשה מואין לו אסור פי' אין לו פירות אע"פ שיש לו מעות ועיקר הדברים כפירוש ראשון:

זה שביארנו בפסיקה על הפירות שכל שיוצא השער פוסק אע"פ שאין לו כבר כתבנו שהטעם על זה הוא מפני שמאחר שיש מעות ביד הפוסק הרי היה יכול לקנות בכל מקום שירצה והרי המלוה אומר ללוה שקילא טיבותיך ושדי אחיזרי הא חיטי בחיני והא חיטי בשילי ושמא תאמר אם כן למה אמרו סאה בסאה והרי יכול לומר ללוה הרי אפשר לי להעמיד חטי באוצרי והוא שאמר דרך צחות אטו חטי קדחי באכלבאי כלומר וכי חטים שלי מתקלקלים באוצרי תדע שאינו דומה שסאה בסאה דרך הלואה היא

ופסיקת מעות על הפירות אינן אלא דרך מכר ויש מקשים באיסור סאה בסאה והרי קרוב לזה ולזה הוא שהרי אפשר שיהא שוויו בפחות כמו שאפשר ביתר וכל שהוא קרוב לזה ולזה מותר אף בהלואה כגון עסק אינו דומה שהעסק יש בו ריוח ונותן לו החצי מאותו ריוח כמו שיתבאר ואינו נראה כרבית אבל סאה בסאה אין שום ריוח למקבל וכשנותן לו סאה תחת סאה ונתיקרה נותן לו רבית ממונו ואסור:

כבר ביארנו שאין פוסקין על הפירות עד שיצא השער הא יצא השער פוסקין אע"פ שאין לו ואם יש לו פוסקין אע"פ שלא יצא השער מעתה פסק מעות על שער הלקוטות המוכרים סאה וסאתים אחר שקצרוה בשדות אחרים והוא שער שאינו ברור ואין פוסקין עליו אלא למי שיש לו אם רצה אחד מהם לחזור אע"פ שיש כאן מסירת מעות חוזר ואפי' מי שפרע אין כאן ומ"מ אם לאחר שקנה נראה עמו בגרנו וראה את התבואה ולא ערער בקנייתו כבר סמכה בזה דעתו של מוכר ויש כאן מי שפרע וכן אפילו לא נראה עמו בגרן אלא שמצאו בשוק והזכירו קנייתו ואמר לו שהוא מחזיק בה קנה ויש כאן מי שפרע הא כל שאין אחת משתי אלו לא קנה כלל שלא סמכה דעת המוכר הואיל ולא יצא השער וחושב עליו שכבר מצא יפה הימנה באותו השער וקנאה:

כלל גדול שברבית כל אגר נטר לי אסור פי' כל שכר וריוח הבא בשביל המתנת מעות או הקדמתן כגון שאין המקח עכשו ביד המוכר ומוזיל מקחו בהקדמת המעות או שלוקח ואין בידו מעות ומייקר מקחו בשביל המתנת המעות אסור ואם היה המקח בידו אע"פ שבהקדמת המעות מוכרו בפחות יש לומר אוזולי הוא דקא מוזיל גביה הא כל שאין בידו אסור מעתה לא אמרו שפוסקין על הפירות משיצא השער אע"פ שאין לו אלא שנותן לו כפי השער אבל אם הוזיל לו בהקדמת המעות הרי יש כאן אגר נטר לי ומכל מקום אם היו בידו הרי מזכהו פירות אלו מעכשו ואין כאן המתנה ואם הוזיל מקחו יוזיל ואנו אין לנו מעתה פסק לו מעות על חלות של שעוה וערך שלהם בעיר ארבעה חלות לדינר ואמר פסוק לי מעות עליהם ואני אתן לך חמשה לדינר אם ישנן בידו אע"פ שאינן בעיר או שהם ביד בנו ואינו כאן וצריך להמתין עד שיבא או שנסגר שער ביתו ואבד המפתח וצריך להמתין עד שימצא מותר ואם אין חלות שעוה בידו של זה אסור ואפילו היה לו חנוני בעיר שמקיפו מה שהוא רוצה ואפשר לו ליטלם ממנו הואיל ומכל מקום לא נטלם עדין אסור וזהו ענין מה שאמרו כאן דאית ליה אשראי במתא ויש מפרשים בו שאף הוא פסק על אותם הדברים לאחרים של אותה העיר ולמד שאע"פ שאחרים חייבים לו אין זה קרוי יש לו ונראין הדברים:

גדולי המפרשים כתבו שאפילו פסק כשער שבשוק שמוכר אע"פ שאין לו או שהלוהו סאה בסאה ויש לו אם הזכיר כלל שכר המתנה אסור:

דף סד.

מי שהלוה לחברו או שפרע לחברו ומצא יתר אם בכדי שהדעת טועה כגון אחת ושתים או חמשה במקום שמונין לחמישיות או עשרה במקום שמונין לעשריות חייב להחזיר ואם בכדי שאין הדעת טועה אינו צריך להחזיר שמא מתנה הוא שנתן לו ואם אינו בר הכי שמא כבר גזלו ועכשו מחזירו בהבלעה וכמו שאמרו הגוזל את חברו והבליע לו בחשבון יצא ואם לא נשא ונתן עמו מעולם שמא אחר גזלו ומחזירו על ידו של זה ומכל מקום אם הלה תובעו באותו הטעות יראה שחייב הוא להחזיר:

מי שפסק מעות לעניים על הדלועין או הקשואים והיה שער השוק עשרה בני זרת בדינר וגנן זה קבל עליו עשרה בני אמה בדינר לזמן ידוע בשכר הקדמת הדינר אע"פ שאין לו עכשו אלא בני זרת מותר הואיל והן הן בעצמן שגדלות ובאות לידי שעור אמה הרי זה כעד שיבא בני או שאמצא מפתח ואע"פ שלא זכה אותם לו מעכשו להעמידן באחריות הלוקח ומכל מקום מדברי גדולי המחברים יראה שצריך ליחדן שהם כתבו עשר קשואים אלו ויש מפרשים דוקא שהם באחריות הלוקח וכן בכל מה שהותר מטעם יש לו:

ההולך לחלוב את עזיו ולגוז את רחליו ולרדות את כוורתו מצאו חברו ואמר לו מה שעזי חולבות מכור לך מה שרחלי גוזזות מכור לך מה שכוורתי רודה מכור לך בכך וכך מעות אע"פ שלפי מה שהוא סבור בחליבה זו או בגזיזה זו או ברדיה זו נמצא שמוזיל מקחו בשכר הקדמת המעות מותר שאפשר שהוא במחשבתו והוזיל לפי מה שהוא חושב בחליבתו וגזיזתו ורדייתו ואפשר גם כן שתהא רדייתו וחליבתו וגזיזתו פחות מכדי מה שחשב ונמצא מייקר ואע"פ שלענין הדין בחליבה רשאין לחזור שהרי דבר שלא בא לעולם הוא מכל מקום כל שלא חזרו מותר ואף לענין הדין אפשר להעמידה במוכר עז לחלבה אבל אם אמר לו מה שעזי חולבת כך וכך מה שרחלי גוזזת כך וכך מכור לך בכך וכך ומה שכוורתי רודה כך וכך מכור לך בכך וכך אם יצא השער ופסק כשער שבשוק מותר ואם לא יצא השער או שיצא ולא פסק כשער שבשוק אלא שמוזיל בשכר המתנת מעותיו אסור הואיל ואין לו בחלב עזיו כמה שהוא מתנה וכן באחרות ואע"פ שבא הרבוי מאליו עד שמגיע לשיעור זה וכבר ביארנו כיוצא בה בדלועין שמותר אינו דומה שחלב זה הנוסף לא גוף הראשון שהוא שם בשעת התנאי הוא נוסף אלא אחר

הוא המתחבר עמו שהרי אלו הוציא מה שהיה שם בשעת התנאי אף זו האחרונה באה אחריה מה שאין כן בדלועין שאלו קצצן בקטנן לא היו אחרות עומדות במקומן:

מי שאמר לחברו הילך ארבעה דינרין על חבית של יין ויש לו לזה חבית של יין זו והרי מכיון שיש לו אין קפדין על שער שבשוק אלא שחדש עמו תנאי שלא תהא החבית קנויה לו לגמרי והוא שהתנה עמו הריני לוקח ממך חבית זו בכך וכך על מנת שאם תחמיץ מכאן ועד יום פלוני תהא שלך ולא יהא המכר מכר ולשאר דברים תהא ברשותי כגון יוקר וזול או איזה אונס שיארע בה והרי מכיון שקבל עליו אונס וזול אע"פ שהמוכר מקבל על עצמו החמוץ אין זה קרוב לשכר ורחוק להפסד שהוא אסור כמו שיתבאר אלא קרוב לזה ולזה והילכך מותר אע"פ שלא יצא השער או שיצא ופסק לו בפחות ואין אומרים הואיל ועדין יש ללוקח אחריות חימוץ על המוכר אין המעות אלא הלואה שהרי לא הותר ביש לו אלא מפני שהוא מזכה מעכשו והרי אין זה מזכה אלא מאחר שיוקר וזול ללוקח אין לך זכוי גדול מזה והרי כל פסיקה על פירות כך הוא שמחייב עצמו ליתן פירות חשובים ולמטה יתבאר שלוקח אדם יין בתשרי ואינו נוטל עד טבת וכשנוטלו בודק ומניח את החומץ ולוקח את היין ונמצא שבהקדמת מעותיהם מקבל המוכר אחריות היין אם החמיץ וביארו הטעם שיין לקחו ולא חומץ ואלו שהחמיצו בטבת מתחלת השנה היו עומדין לכך אלא שלא הוברר הדבר ואע"פ שאמרו בבודק את החבית להיות מפריש תרומה כל שלשה ימים ודאי מכאן ואילך ספק ההיא בשאר ימות השנה מטבת ואילך ויראה משם שמטבת ואילך אם נשאר אצל המוכר אחריות החומץ אסור אלא אם כן יצא השער או שלא יצא ויש לו:

זה שביארנו שאחריות החומץ על המוכר כתבוה גדולי המפרשים אפילו היה בקנקנים של לוקח שמן הסתם הדבר מוכיח שלא להתחייב באחריותן הואיל ומכל מקום חייב עצמו בכך:

וגדולי קדמונינו פירשו בשמועה זו שלא בלוקח נאמרה אלא כגון שנתן לוקח לחנוני ארבעה דינרין שיקח בהן חבית של יין וימכרנה בחנותו על יד על יד ויחלוק עמו בשכר השתות שמרויחין בה וקבל עליו המוכר יוקר וזול ר"ל שאם תתיקר ותעמוד כלה ביחד אלו רצו למכרם ביחד על חמשה דינרין או אם הוזלה ועמדה כלה ביחד על שלשה יהא שלו ותחשב כקרן מה שהיא שוה עתה בשעה שמוכרה על יד על יד ומכל מקום השתות שמרויחין בה במכירה על יד על יד תהא לשניהם אבל אם החמיצה תהא ברשות חנוני להיות פסידא שלו מותר שקרוב לשכר ולהפסד הוא ועל דרך האמת לשון קרוב לשכר ורחוק להפסד וקרוב לזה ולזה נופל יפה לפירוש זה אלא שפשוטה של שמועה מוכחת

כפירוש ראשון ומכל מקום ממה שפירשנו באחרונה אתה למד שאסור להלוות מעותיו למחצה שכר ושיקבל המתעסק אחריות הקרן שהרי זה קרוב לשכר ורחוק להפסד:

דף סד:

המשנה השניה והכונה בה לבאר החלק השני והוא שאמר המלוה את חברו לא ידור בחצרו חנם ולא ישכור ממנו בפחות מפני שהוא רבית אמר המאירי המלוה את חברו לא ידור בחצרו חנם ואע"פ שלא מדרך תנאי הלואתו עושה מכל מקום רבית דרבנן הוא שנראה כשכר מעותיו ופירשוה בגמרא אע"פ שאין המלוה צריך לשכור שנמצא שאינו נהנה כל כך ושאין הלוה עשוי להשכיר שנמצא שאינו חסר ומכל מקום אם עשה כן מתנאי הלואתו ר"ל שהלוהו והתנה עמו שידור מכח הלואתו בחצרו חנם הרי זה רבית תורה ויוצאה בדיינין:

ולא ישכור ממנו בפחות כלומר לא סוף דבר דירת חנם שהיא אסורה אלא אף שכירות בפחות שאף זה אע"פ שלא מדרך תנאי הלואתו הוא עושה מכל מקום רבית דרבנן הוא ומכל מקום אם עושה כן מדרך תנאי הלואתו ר"ל שהתנה עמו כן וקצצו הדבר הפוחת בשביל הלואתו הרי זו רבית תורה ושמא תאמר והרי משכונה בנכיתה שהוא כעין שכירות בפחות שהרי מנה הלוהו ודר בו בנכיתת פשוט בכל שנה תדע שחכמי הצרפתים למדו מכאן שלא הותרה משכונה בנכיתא אלא בכרם ושדה שאין פירותיו מצויות תמיד ובעת ההלואה ושמא יבאו ושמא לא יבאו ואם יבאו שמא לא יספיקו לשכר עבודת הקרקע שלהם אבל בית ששכר דירתו מצוי בכל יום ובזמן ההלואה אסור וכן כתבוה גדולי המחברים והיא עיקר הדברים ומכל מקום יש מחכמי הצרפתים שכתבו שאף בבית מותר אף הוא עשוי ליפול ושדה וכרם אף הם אי אפשר שלא ירויח יותר מנכיתת פשוט בשנה ואעפ"כ הותרה וזה שאמרו לא ישכור ממנו בפחות דוקא שלא הלוהו על הבית אלא שהלוהו על פה וכשדר בה מכח הלואתו נראה כרבית אבל כשממשכן לו את הבית הן בשעת הלואה הן בחובו שקדם לו ומעמידו ברשות מלוה במשכונא בנכיתא מיהא מותר מפני שהוא כעין מכר שהרי אין יכול לסלקו בלא מעות משא"כ בהלוהו ודר בחצרו שיכול לסלקו אף בלא מעות ואף בלא נכיתה הואיל וכעין מכר הוא אינו אלא אבק רבית ובנכיתה מותר אבל הלוהו ודר בחצרו או הלויני ודור בחצרי הואיל ומכל מקום לא מתורת משכונה מורידו בקרקע אין זה אלא הלואה גמורה וכששוכר בפחות הרי הוא רבית מאוחרת ואע"פ שאין רבית מאוחרת אסורה אלא

כשאומר לו בשכר מעותיך כמו שיתבאר דוקא אחר שפרע קודם אסור שכל שהמלוה קיימת רבית קצוצה היא ולא מאוחרת:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

כבר ביארנו במסכת בבא קמא שהדר בחצר חברו שלא מדעתו אם היה חצר עומדת לשכירות בין שהיה זה הדר עשוי לשכור שנמצא נהנה בין שאינו עשוי לשכור שנמצא שאינו נהנה הואיל והאחר מכל מקום נמצא חסר חייב להעלות לו שכר הא אם חצר זה אינה עומדת לשכירות אפילו היה הדר בה צריך לשכור אין צריך להעלות לו שכר שהרי זה נהנה וזה לא חסר וכל שכן אם הדר אינו עשוי לשכור ובעל המצר אינו עשוי להשכיר ומכל מקום אף בזה אם הלוהו ודר בחצרו צריך להעלות לו שכר אע"פ שלא מכח תנאי הלואתו הוא עושה שלא יראה כרבית ויש מתירין מיהא אם החצר אינה עומדת לשכר ולא הדר בה עשוי לשכור הואיל וזה לא נהנה וזה לא חסר ומכל מקום הואיל ולא על דעת כן הלוהו אין זה אלא אבק רבית וכרבית מאוחרת ואין יוצאה בדיינין אבל אם אמר לו הלויני ודור בחצרי הרי זה רבית קצוצה ויוצאה בדיינין:

זה שביארנו במי שהלוהו ודר בחצרו שאינו יוצא בדיינין גדולי הפוסקים פרשו שלא סוף דבר אחר שפרעו ותובעו אחר הפרעון שכר דירתו אלא אפילו תבעו קודם שיפרענו אין מחייבין אותו לנכות מחובו שכר דירה שאף זו הוצאת דיינין היא וכמו שאמרו למטה כל סלוקי בלא זוזי אפוקי בדיינין הוא וגדולי תלמידיהם חולקים לומר שאם תבעו קודם שפרעו מנכין לו ואין זה הוצאה בדיינין ומה שאמרו למטה כל סלוקי בלא זוזי אפוקי בדיינין הוא לא נאמר אלא במשכונה שהיא עומדת ברשות מלוה ואינו יכול לסלקו בלא מעותיו אבל זה שלא משכנה אלא שדר בה מאליו או שאמר לו לוה לאחר הלואה דור בחצרי הואיל ולא על זה הלוהו אין זה הוצאה בדיינין ומנכה לו שכר דירתו וגדולי המחברים כתבו שאם היה שכר דירה כנגד החוב ובעל חצר מעכב את כלו הרי זה ודאי הוצאה בדיינין ואין הרשות בידו אלא שמנכה לו מקצת כפי מה שיראו הדיינין:

אף בהלויני ודור בחצרי שביארנו עליו שהוא רבית קצוצה כתבו גדולי המפרשים דוקא בעומדת לשכירות ואע"פ שמשכונה בלא נכיתא אבק רבית הוא דוקא במשכונה שהיא כעין מכר או שמא לא נאמר דין נכיתה אלא בכרם ושדה כמו שביארנו לדעת קצת הא בשאין עומד לשכירות אין זה רבית קצוצה ואיני מודה בה אם זה מיהא עומד לשכור שהרי יש כאן רבית אע"פ שאין בו נשך ושמא תאמר אם כן מצינו רבית בלא נשך אומר אני מכיון שאמר דור בחצרי ומכח הלואתך הרי זה עשאה מעתה עומדת לשכר ואף זו שלא כדבריהם:

התוקף בעבדו של חברו ועשה בו מלאכה אם לא בטלו ממלאכה פטור מלשלם שכר לבעליו דיו בשכר אכילתו אפילו נהם כריסיה לא שוי ואדרבה הנאה היא לו שלא ירגיל העבד עצמו בבטלה ואם בטלו משלם ואע"פ שהחזירו כמו שביארנו בפרק הגוזל ומכל מקום אם הלוהו אע"פ שלא בטל את עבדו צריך להעלות לו שכר ואם לא העלה הרי זה אבק רבית:

אע"פ שבהלויני ודור בחצרי ביארנו שהיא רבית קצוצה הורו גאוני ספרד שאם לאחר זמן ההלואה תבע את חובו ואמר לו לוה מעות אין לי אלא דור בחצרי עד שאחזיר את חובך הואיל ולא קצץ בשעת הלואה אינו אלא אבק רבית שלא נאמר רבית קצוצה אלא כשהתנה בשעת הלואה שנאמר לא תתן לו בנשך ולא יראה כן שאם כן מה הוצרכנו לבאר ברבית מאוחרת שהיא לאחר הפירעון:

דף סה.

מי שנשה בחברו עד שנתחייב לו סלע ברבית ונתן לו בסלע זה של רבית דבר השוה חמשה דינרין כשבא זה להוציא בדיינין אין אומרין לא יוציא אלא סלע ודינר הנוסף אינו אלא שהוזיל מקחו אצלו אלא מוציאין מידו חמשה הואיל וכל החמשה באו לידו בתורת רבית וכן אם נתן לו גלימא באותו סלע ואמר הלה סלע אני מחזיר שהרי הגלימא מכירה היתה מוציאין ממנו הגלימא בעצמה ששם הרבית מכל מקום מיוחס עליה:

השכיר לו בסלע זה החצר שאין דמי שכירותה אלא שלשה דינרין וקבלה זה עליו בשכירות סלע מוציאין ממנו סלע שהרי מכל מקום הוא בעצמו קבל שכירותו בסלע:

המשנה השלישית והכונה להתחיל בה בביאור עניני החלק השלישי בריוח הבא דרך שכירות או מקח ואמר על זה מרבין על השכר ואין מרבין על המכר כיצד השכיר לו את החצר לשנה ואמר לו אם מעכשו אתה נותן לי הרי הוא שלך בעשר סלעים לשנה ואם משל חדש מסלע בחדש מותר מכר לו את השדה ואמר לו אם מעכשו אתה נותן לי הרי לך באלף זוז ואם לגרן בשנים עשר מנה אסור אמר הר"ם מבואר הוא גם כן שמכירה כזו במטלטלין רבית והוא שימכור לו סחורה ביותר משוויה וימתין עליו בדמים ואפילו זמן מועט יהיה אבק רבית וכמו כן כל מה שכיוצא בזה הוא אבק רבית ואינו יוצא בדמים:

אמר המאירי מרבין על השכר ר"ל שמתנין בשעת השכירות שאם ימתין המעות ירבה בשכירות ונמצא מרויח בשכר המתנתו וכמו שפירש בה השכיר לו חצרו ואמר לו אם מעכשו אתה נותן הרי הוא לך בעשר סלעים לשנה ואם אין אתה נותן אלא חדש בחדש הרי הוא לך בסלע בחדש ונמצאו י"ב סלעים לשנה ופירשו טעם היתר זה בגמרא

שהשכירות בסתם אין דינה ליפרע אלא בסוף אם לסוף שנה אם לסוף חדש ועל דעת סופו הוא נערך ואחר שכן כל שאומר אם חדש בחדש הרי הוא לך בסלע בחדש כך הוא הדין וכך הוא הערך אלא שמנכה לו כדי שיקדים ואין זה אלא כמוזיל בשלו והרי זה כמוכר חובו בפחות וכבר אמרו בירושלמי לוקח אדם שטרותיו של חברו ומלותו של חברו בפחות ואינו חושש ואף הלוה רשאי ללקחה בפחות מן המלוה וכן הלוקח אם מכר לו על מנת ליתן לשנים עשר חדש ר"ל ששוה עכשו בערך שקצב לו לשנים עשר חדש יכול לומר לו תן לי עכשו בפחות ואינו חושש:

ואין מרבין על המכר וכמו שפירש בה שאם מכר שדהו ואמר לו אם מעכשו אתה נותן הרי הוא לך באלף זוז ואם לגרן באלף ומאתים אסור והטעם שהמכר על דעת עכשו הוא נערך הואיל ומן הסתם דינו ליפרע מעכשו ונמצא שאין הערך אלא באלף וכשאומר לו אם לגרן באלף ומאתים נראה שלשכר מעות הוא מכוין ואע"פ שלא פירש כן ר"ל שיהא עושה כן לשכר המעות מכל מקום הרי זה אבק רבית שאם פירש כן רבית קצוצה היא ומשנה זו על סתם שכירות ומכר היא שנויה הא אם העביר בה את הדרך כגון שרבה בשכירות יתר ממה שאינו ראוי ולא נתרצה בראוי אלא אם כן נותן לו מעכשו ואח"כ התנה להרבות בזה בשביל ההמתנה אסור וכן במכר אלו אמר שדה זו באלף דינרין לגרן וכן הערך עכשו ורוצה לפחות לו מדמי ערכה ושיהא נותן לו מעכשו מותר כמו שביארנו וגדולי המפרשים כתבו בבבא בתרא פרק הספינה בסוגית השוכר את הפועל לעשות עמו לגרן שאף בשכירות חצר אם אינו יורד בה מעכשו אלא שמוציא לו עכשו מעות לדור בה לאחר זמן אסור:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

מי שיש בידו סחורה שוה עשר סלעים ובא חברו ותבעה למכור ואמר לו הרי היא לך בי"ב סלעים לגרן ולא פירש לו אם מעכשו בעשר סלעים ואם לגרן בי"ב סלעים לגרן וזו היא הנקראת בתלמוד טרשא דרב נחמן ולשון טרשא לשון גובה כמו שנקראו סלעים הגבוהים טרשי ועל שם שהוא מעלה את הערך עד להרבה קוראו טרשא יש פוסקים שמותר ובלבד שיהא ערכה לאותו זמן כך ואע"פ שאלו היו מעות עכשו ביד הלוקח היה מוצא כיוצא בה בעשר סלעים הואיל ומכל מקום זה לא פירש לו כך ושתהא באותו זמן שוה כך מותר שהרי היה ביד זה לעכבה עד אותו זמן כך כתבוה גדולי המפרשים אבל גדולי הצרפתים מתירין בה אע"פ שלא תהא שוה באותו זמן כך ויש פוסקין לאסור טרשא זו על כל פנים ואפילו היתה שוה כך לזמן הפרעון הואיל ומכל מקום ערך הדבר נודע עכשו לעשרה סלעים והמכר דינו ליפרע מעכשו אין זה אלא שכר המעות ואע"פ

שלא פירש לו אם מעכשו בעשרה סלעים הואיל ויצא השער סתמו כפירושו וזהו עיקר הדברים ומכל מקום במה שלא יצא השער או שאין לו שער קבוע יראה להתיר:

ויש מפרשים בטרשא דרב נחמן בדרך אחרת והוא שאינו מזכיר לו סך דמים אלא שאומר לו הרי היא לך לפי ערכה שבזמן פלוני ואע"פ שהיוקר מצוי באותו הזמן יותר מן הזול מותר אבל אם אמר לו דמים קצובים והם יתרים על של עכשו אסור ויש חולקין לפסוק איסור אף בזו ולא יראה כן:

יש דרך אחרת בטרשא ונקראת בתלמוד טרשא דרב פפא ואיסורה קל משל חברתה וזה שיש כאן סחורה שסתם השער בא בתשרי לעשרה סלעים ובניסן לי"ב ובעל הסחורה אינו דחוק אצל המעות עד שירצה למכור עכשו וכשבא הלוקח ותובע אומר לו הרי היא לך בי"ב כשער של ניסן ולפרוע לאותו זמן גם כן כאלו איני מוכרה עד לאותו זמן והיא מותרת לדעת רב פפא וזו התבאר למטה שאין הלכה כן וכמו שאמרו אין הלכה כטרשכי פפונאי והטעם שאע"פ שאין הוא דחוק למעות הלה דחוק לסחורה ואין הולכין אחר דעת המוכר אלא אחר דעת הלוקח ואלו היו לו מעות עכשו היה מוצא בעשרה ואחר שאין הלכה כזו כל שכן שאין הלכה כחברתה שהזכרנו תחלה שהרי זו קלה הימנה אלא שיש מתירין בזו ופירשו בטרשא דרב פפא שקצץ לו ואמר אם אתה נותן עכשו טול כשער של עכשו ואם בניסן כשער של ניסן ובזו אמרו שאין הלכה כמותו אבל בשלא קצץ לו כן מותר ואף חברתה מותרת לדעתם על הדרך שביארנו ועיקר הדברים לאסור אף בראשונות:

יש דרך אחרת בטרשא ונקראת בתלמוד טרשא דרב חמא והיא מותרת לדברי הכל וענינה שיש לו סחורה בבבל שהיא נמכרת שם בזול ונמכרת בעכו ביוקר ואומר ללוקח הרי אתה רוצה בסחורה זו כדי להוליכה לעכו הרי היא לך כשער של עכו ושלא תפרעני עד שתמכרנה לשם ותקנו סחורה לעצמכם ותחזרו בה ותרויחו לעצמכם ואחריות הדרך על המוכר אלא שאחריות החזרה עליהם ונמצא שמאחר שאחריות הליכה עליו לא נעשו לוים עד שהגיעו לשם ומכרו וקבלת הדמים היא שעת המלוה ויש מפרשים אף בשהאחריות על הלוקח ובלבד שיהא המוכר מפורסם כל כך שיהא נוח להם שיהא שמו מוטל עליה אם לקפיצת מקח אם לסבה אחרת כגון שהיה מי שמכבדין אותו ומניחין לו מכס ונותנין מקום לסחורתו לימכר תחלה לחבריו שאם היה האחריות על המוכר לא הוצרכו לומר בסוגיא זו ניחא להו דליקום ברשותי דלישבוק להו מיכסא ולינקוט להו שוקא שאף בלא שום סבה מותר וכמו שאמרו המוליך חבלה ממקום למקום ומצאו חברו ואמר לו תנה לי ואני נותן כדרך שנותנין לך באותו מקום אם ברשות מוכר מותר

אם ברשות לוקח אסור ומכל מקום גדולי הצרפתים מצריכין בהיתר זה לאחריות מוכר וזה שהוצרך לטעם ניחא להו וכו' מפני שלא הותרה חבלה אלא במוליך חבלה שלו וכשטורח לעצמו טורח ואע"פ שמוסרה בדרך ללוקח הואיל והוא התחיל להביאה הרי הוא כמוכר בשעת המסירה אבל זו שאין הפירות של חמרים הואיל והרויח אינו שלהם למה טורחים אלא שעושין כן לשכר המתנת המעות שמשתמשין בהם משמכרו עד שיחזרו ולא הותר אלא מטעם ניחא להו וכו' ודברים אלו כלם אין נראין לי ויראה לי בהתר זה שכל שאמר המוכר כן ר"ל הרי היא לך בשער מקום פלוני ואני ממתין עד שתלך ותמכור ותבא ואחריות הלוכה עלי וקבלה זה על דעת כן לוקח הסחורה ומוכרה מעכשו בכאן בשער מקומו ואין כאן רבית הואיל והיו הדברים נראין שלא מדרך הערמה עשה והוא שאמר בכאן ניחא להו דליקום ברשותי ושיהא שמי מוטל עליה והריוח מצוי להם בכך והדבר מוכיח שאינם נמלכים למכרה בכאן וככלל סבה המוכחת עליהם שלא לימלך למכרה בכאן כגון שהיה הריוח מצוי והם חוזרים ורגילים בזה:

דף סה:

המשנה הרביעית והכונה בה ככונת משנה שלפניה ואמר על זה מכר לו את השדה ונתן לו מקצת דמים ואמר לו אימתי שתרצה הבא מעות וטול את שלך אסור אמר הר"ם כשיקח אדם קרקע ופרע קצת הדמים הדין באלה הפירות של מי הם צריך ביאור וזה שאם אמר המוכר ללוקח אימתי שתביא שאר מעותי קנה הפירות למוכר ואם אמר לו לכשתביא מעות קנה מעכשו הפירות אסורות לשניהם כל אותו הזמן ויהיו מופקדות על ידי שליש אם קיים הלוקח תנאו ינתנו לו ואם לא קיים הלוקח תנאו יהיו הפירות כלם למוכר:

אמר המאירי מכר לו את שדהו ונתן לו מקצת הדמים כגון שמכרו באלף ונתן לו חמש מאות ואמר לו המוכר אימתי שתרצה הבא מותר המעות עד תשלום דמי כלו וטול את שלך ר"ל שיהא השדה בחזקתך אסור ומשנה זו בשאמר לו לכשתביא תקנה השדה מעכשו ואמר שאסור לעשות כן הן שיאכל המוכר פירות הן שיאכלם הלוקח ששניהם אסורים לאכול המוכר אסור שמא יביא הלוקח מעות ונמצאת השדה שלו למפרע ונמצא מוכר אוכל פירות בשכר המתנת המעות שנשארו מן הפירעון ואם יאכלם לוקח שמא לא יביא לזמן הידוע ביניהם או לעולם ונמצאת שדה של מוכר וצריך להחזיר אותן חמש מאות שבידו ונמצא שלא היו ביד המוכר אלא בתורת מלוה ונמצא לוקח אוכל בשכר מעותיו ואע"פ שאפשר שיהיה ואפשר שלא יהיה הרי אמרו צד אחד ברבית אסור ומכל

מקום יתבאר בגמרא שאם לא אמר לו מעכשו אלא לכשתביא תקנה ולא למפרע אלא מאותו היום מוכר אוכל פירות ולא לוקח ואם אכלן לוקח מוציאין מידו וכן יתבאר שאם אמר לו מוכר קנה מעכשו ולא אמר לו לכשתביא אלא מעכשו במוחלט וחמש מאות הנשארים יהו מלוה בידו לוקח אוכל ולא מוכר ואם אכל מוכר מוציאין מידו ואם אמר לו קנה מעכשו כשיעור מעותיך שניהם אוכלין זה כשיעור מעות שנתן וזה כשיעור מעות שנשארו נמצא דבר זה חלוק על ארבעה פנים פעמים ששניהם אסורים פעמים ששניהם מותרין פעמים שמוכר אסור ולוקח מותר פעמים שלוקח אסור ומוכר מותר וכל ששניהם אסורים יתבאר בגמ' שמשלישין את הפירות ביד נאמן עד שיתברר המקח למי וינתנו לו:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה על הדרך האמור עליה בגמרא ודברים שנאמרו על משנה זו בגמרא ממה שלא ביארנוהו במשנה אלו הן:

יש שואלין כשאומר לו לכשתביא קנה לך מעכשו נאמר שהגוף קונה מעכשו והפירות לכשיביא ויאכל המוכר פירות בנתים שהרי במהיום ולאחר מיתה אין אומרים כן כמו שיתבאר במקומו יראה שכל שנתן מקצת הדמים מתכוין הוא ליהנות לאלתר ודעתו על הפרי מהיום:

זה שבארנו במשנה אימתי שתרצה הבא מעות פירושו שהמוכר אמר כן ללוקח וכמו שביארנו ויש מפרשים שהלוקח אומר כן למוכר ולא יראה כן שאם כן מאי איריא נתן מקצת דמים אפילו נתן לו כלם כן שזה כמלוה הוא ולא כמקח:

מי שמשכן לחברו בית או שדה והיה בעל הקרקע מחזיק בקרקעו ואוכל פירותיו או שהיה המלוה אוכל פירות ובנכיתא ועל הצדדין שהותרה משכון בנכיתא כמו שיתבאר אלא שיש כאן רבית מצד אחר והוא שהלוהו על קרקע זה מנה ושוה מאתים והתנה עמו הריני מלוה לך מנה עליו על מנת כן שכל זמן שתמכרהו לא תמכרנו אלא לי ובסך כך וכך ר"ל במאה וחמשים שאוסיף לך חמשים ותהא שלי והרי שבשכר מעותיו מרויח חמשים וענין זה דוקא במעכשו שאם לא כן אסמכתא היא ואמר על זה שהוא אסור הואיל ומפחית דמיה מפני ההלואה ואם אמר על מנת שתמכרנו לי בשוויו מותר שאין כאן שכר הלואה:

מכר לו בית או שדה והתנה המוכר ללוקח לכשיהיו לי מעות תחזור לי קרקעי אין זה מכר ואסור ללוקח לאכול פירות ואם אכל הרי זה רבית קצוצה וכן אם התנה לוקח למוכר על ידי תביעת המוכר לכשיהיו לך מעות החזירם לי ואחזיר לך ביתך או שדך ואם אמר לו כן שלא מדרך תנאי אלא דרך פטומי מילי כלומר לא תתעצב על מכירתך

שכל שיהיו לך מעות החזירם לי הרי זה כמי שאמר לו אם יהו לך מעות ודעתי על כך הריני מחזיר לך קרקעתך ואין זה כלום ולוקח אוכל פירות בלא שום פקפוק ומכל מקום לענין התנאי כתבו גדולי המחברים שהתנאי קיים ולא יראה כן שכל כיוצא בזה כשאמרו מי שאין צריך לאמרו אינו כלום ואפילו בשעת מעשה שאם לא בשעת מעשה אין ספק שאין זה כלום אפילו מדרך תנאי שכל תנאי שאינו בשעת מעשה במה יזכה אלא אם כן קונה עליו מתחלה אבל בשעת מעשה כל שאמרו מוכר ודאי דרך תנאי הוא וכל שאמרו לוקח אינו אלא דרך פטומי מילי לא לענין רבית ולא לענין הדין ושניהם תלויין זה בזה שמאחר שאין תנאו קיים לענין הדין אין כאן רבית ואפילו קיים לו תנאו מדרך חסידות עד עכשו היתה שלו וחוזר ומוכרה לו ואלו היה תנאו קיים לענין הדין ומחזיר קרקעו על כרחו הרי מכל מקום המעות כהלואה והיה אסור לענין רבית וגדולי המחברים שכתבו שלענין הדין תנאו קיים דבריהם צריכין עיון:

מעשה היה באחד שמכר קרקע שלא באחריות וראה המוכר שהיה הלוקח מתעצב על כך ואמר מה אתה מתעצב והלא אם חס ושלום טורפין אותה מידך הריני משלם לך היא ושבחה ופירותיה מעידית שבנכסי ובא מעשה לפני חכמים ואמרו אין זה אלא פטומי מילי ודבר זה גדולי הפוסקים פרשוה בתשובותיהם מפני שכבר היה נגמר המעשה ולדעתם כל שבשעת מעשה קיים בין התנה לוקח בין התנה מוכר וכל שאחר מעשה אינו כלום בין שהתנה מוכר בין שהתנה לוקח ומכר לו בית מכר לו שדה שבהתנה מוכר אמר שהוא קיים ובהתנה לוקח אמר שאינו כלום לא נאמר כן אלא לפי סתם מנהג בני אדם שהמוכר דרכו להתנות קודם מעשה ומכל מקום אף בלוקח קיים והלוקח דרכו לומר כן לאחר מעשה להפיס דעת המוכר ומפני זה אינו אלא פטומי מילי ומכל מקום אף במוכר כן ושמא תאמר והרי היה רב אשי רוצה ללמוד מדברי רבא בסוגיא זו שכל שלא אמר מדעתו אף בלוקח תנאו קיים ואם לאחר מעשה היאך אפשר לומר כן שמא עדין היו עסוקים באותו ענין ושיטה זו הוחלפה ביד גדולי הצרפתים וגדולי המפרשים נסכמים עמהם לומר שאפילו בשעת מעשה דוקא כשאמרה מי שצריך לכך אבל כשאמרה האחר אינו כלום אף בשעת מעשה וכמו שביארנוה בסמוך ומעשה זה קודם גמר מעשה היה ויש ראיה לשטה זו למטה בענין משכונה שאמרו פשיטא באתרא דמסלקי ואמר לא מסתליקנא הא אמר לא מסתליקנא אלא באתרא דלא מסלקי ואמר מסתליקנא צריך למיקנא מיניה או לא ופסקו שם צריך למיקנא מיניה ודבר זה בשעת מעשה הוא שאם לאחר מעשה הוא היאך עלה על דעת האחר לומר שאין צריך לקנות ולא עוד אלא אף במקום שמסלקין ואמר שאינו מסתלק היאך פשוט לו שלא יצטרך לקנין וודאי צריך

וצריך אלא ודאי בשעת מעשה הוא ואעפ"כ פסקנו שצריך לקנות הואיל והתנה מי שאין צריך לו בכך ואף מזו אתה למד שאפילו אמרה דרך תנאי אינו כלום הואיל ולא קנו מידו וכן בפרק השוכר את הפועלים אמרו מתנה שומר חנם להיות כשואל ופירשנוה דוקא כשקנו מידו הא משיכה על דעת כן אינו כלום אפילו בשעת מעשה הואיל והתנה מי שלא היה עליו להתנות:

למדת מדברי כלם שכל שקנו מידו יתנה מי שירצה ובאיזו שעה שיהיה ותנאו קיים ואע"פ שחכמי התוספות יש להם דעת אחרת בזו לפקפק בקנין זה חדוש הוא ומחדוש לא גמרינן:

מעשה היה בשכיב מרע שכתב גט ונתנו לאשתו בלא שום תנאי ונאנח על הדבר ואמרה לו אשתו מה אתה מתעצב על כך שאם אתה מתרפא הריני שלך כבראשונה ובא מעשה לפני חכמים ואמרו שאע"פ שהדברים נראין שעל דעת כן נתנו הוא וקבלה היא אין זה כלום ואף זה פירשוה גדולי הצרפתים אף קודם גמר מעשה וכגון שאמר לשליח תנהו לה או לעדים שאם לאחר שנתנו דוקא הרי אפילו התנה הוא בפירוש אינו כלום:

המשנה החמישית והכונה לבאר בה ענין החלק הרביעי בעניני המשכונה ואמר על זה הלוהו על שדהו ואמר לו אם אין אתה נותן לי מכאן ועד שלש שנים הרי הוא שלי הרי הוא שלו כך היה ביתוס בן זונן עושה על פי חכמים אמר המאירי הלוהו על שדהו ואמר לו אם אין אתה נותן מכאן ועד שלש שנים הרי הוא שלי הרי היא שלו פי' שהלוהו מנה וקבל השדה במשכון והוא שוה מאתים והתנה עמו אם אי אתה פורע המנה בתוך שלש שנים הרי היא שלי כמה שתשוה באותו זמן או בדמים הללו עצמן ולא נתן לו בתוך אותו זמן לענין הדין הרי היא שלו ופירשו בגמרא במעכשו שאם לא כן אסמכתא היא ואסמכתא לא קניא ולענין רבית אם אין שם מעכשו לא קנה כלל והפירות לממשכן ואם אכלן המלוה ר"ל מקבל המשכון מוציאין מידו ואף בנכיתא יראה שאינו אוכל שהרי על דעת מכר הוא יורד אבל במעכשו שניהם אסורים על הדרך שפירשנו למעלה ומשלישין את הפירות אם הביא תוך הזמן הרי הם למוכר ואם לא הביא בתוך הזמן הרי הן ללוקח:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף סו.

זה שביארנו במשנה שכל שאין שם מעכשו לא קנה אין בו חלוק בין שהתנה בשעת מתן מעות לשהתנה שלא בשעת מתן מעות אלא בין כך ובין כך לא קנה אפילו כנגד מעותיו ואם יש שם מעכשו בין בשעת מתן מעות בין שלא בשעת מתן מעות קנה הכל ושמא

תאמר שלא בשעת מתן מעות מיהא מלוה היא ואמרו בקדושין מ"ז א' ואי מלוה להוצאה ניתנה במכר היאך קנה יש לומר הואיל והקרקע תחת ידו והוא גם כן על הקרקע הלוהו הרי הוא כאלו המעות בעין:

דף סו:

ולמדת מכל מקום שכל שבאסמכתא אינו קונה אלא במעכשו ואפילו מצאו לאחר כן ואמר לו קנה ואפילו בתוך הזמן שאין לומר שמחמת יראה הוא אומר כן שהרי אין זמנו עדין ואפילו היו בני אדם רואין אותו שמח ושאינו עייל ונפיק אזוזי כדי לפדותה ונכר מתוך תנועותיו שדעתו לגמר מכירה ואפילו ראינוהו קפיד אדמי או קפיד אארעא וענין קפיד אדמי יראה לי בפירושו שדקדק במכירתו זו על הערך ולא רצה למכרה באסמכתא זו אלא בסמוך לערכה וזה הוראה שדעתו לגמור ולהקנות על תנאי האסמכתא שאם לא יפרעהו עד זמן פלני יהא שלו וקפיד אארעא שראינוהו מדקדק בקרקעותיו ולא רצה למכור באסמכתא זו מקרקעות חשובים שלו אלא שדקדק ומכר מן הפחותים וכל זה הוראה שדעתו לגמור ולהקנות ורוב מפרשים פירשו קפיד אדמי ואארעא בדרך אחרת:
ומכל מקום אין דבר מועיל באסמכתא אלא בעל מנת או במעכשו או שיקנו ממנו בבית דין חשוב ושיתפיס זכיותיו בבית דין ושלא יהא אנוס כמו שהתבאר במסכת נדרים כגון שהתפיס שטרו בבית דין ואמר אם לא אעשה כך מכאן ועד יום פלוני החזירו לו שטרו ולא עשה יחזירו והוא שקנו ממנו על כך בבית דין חשוב ואף בזו אם אונס עכבו לא יחזירו ומקצת מפרשים כתבו שכל בית דין שתפשו משכונות מבעלי דין על פסיקתם או פשרתם הרי זה כהתפסת זכותו הא מכל מקום כל שיש בו מעכשו אינו אסמכתא כלל שהרי לא על סמך דבר הוא מקנה אלא מעכשו מקנה במוחלט:
צריך שתדע שלא נאמר ענין אסמכתא אלא במי שאומר דבר גוזמא כגון זה שבמשנתנו אם אי אתה נותן מכאן ועד יום פלוני הרי היא שלי והרי היא שוה יותר הא אם לא היה שוה יותר אין זה אסמכתא וקנה או שמא אף למה שפירשנו בה שהוא מתנה שתהא שלו בשוויה מכל מקום דרך גוזמא שיהא קרקעו מכור ממילא על כרחו וכן פרע מקצת חובו והשליש את שטרו ואמר אם לא אפרעהו עד זמן פלוני החזירו לו שטרו ויפרע מן הכל הא כל שמתנה אי זה תנאי ואין שם שום דבר גוזמא אף בלשון אם ובלא מעכשו קנה והוא שאמרו בפרק המקבל אי מוברנא יהיבנא לך אלפא זוזי ואמרו עליה שהיא אסמכתא והקשו ומאי שנא מיהא דתנן אם אוביר ולא אעביד אשלם בדמיטבא ותירצו התם לא אמר מילתא יתירתא ומה שאמרו בסוגיא זו לא יהיבנא לך עד יום פלוני שקול האי חמרא

בזוזך אף זו מילתא יתירתא היא שנותן לו היין שיוקר לאחר זמן והוא שכתבו גדולי הפוסקים בתשובת שאלה שתנאי שבעניני שכירות ואומנות אין בו דין אסמכתא שאין שם גוזמא וכן כתבו בתוספות שבמסכת נדרים פרק שלישי שקנס שבשטרי שדוכין אין בו דין אסמכתא ומגבין אותו מפני שאין כאן שום גזום מאחר שאף זה נתבייש בהמלכתו או נפסד מחמת שנתיאש לאותה סבה ולא פנה למקום אחר וכל שאסמכתא קונה בו בין מעכשו בין בקנו מידו דוקא שהוא בידו כמו שיתבאר למטה וכן הסכימו שכל אסמכתא אע"פ שכתב בה דלא כאסמכתא אין זה כלום ויש עוד תנאים אחרים שמפקיעים דין אסמכתא לדעת קצת מפרשים וכבר ביארנום במסכת סנהדרין פרק בורר:

שדה זה שמכרו לחברו דרך אסמכתא והוא שהלוה עליו מנה ואמר אם לא אפרעך עד יום פלוני יהא שלך לא סוף דבר שאינו כלום לענין קניית הקרקע ושרשאי הלה לסלקו במעותיו אף לאחר הזמן אלא אפילו לא היו לו מעות ורוצה לסלקו בקרקע אין הלה יכול לומר לו יהא קרקע זה מיהא אפותיקי ואקנה בה כנגד מעותי ואפילו התנה לו כן בפירוש הואיל ולא אמר לו לא יהא לך פרעון אלא מזו אלא מסלקו בקרקע אחר ואין שדה זו נידון אף כשדה של משכון שהוא כאפותיקי מפורש לענין זה ואפותיקי מפורש הוא שאמר לו לא יהא לך פרעון אלא מזו:

יראה לי מכאן במי שקבל במשכון שדה שוה מאתים במנה שיכול הלה לומר לו הריני רוצה לפרעך מקרקע זה וטול חציו והנח חציו האחר שהרי אלו היה שדה הקנוי באסמכתא כאפותיקי וכדין משכון היה מסלקו בשיעור קרקע שכנגד מעותיו ואף במשכון שיכול הלה לאכול פירותיו כגון שהתנה עמו בנכיתה על הצדדין שהנכיתא מועלת כמו שיתבאר יש לדון בה כן:

מי שמכר קרקע לחברו באחריות ונשארו קרקעות ללוה עד שאין לוקח מתירא מטרפא של בעל חוב אלא שמכל מקום מתירא מטרפא של נגזל ומתנה עמו בקבלת אחריותו שאע"פ שאין דינו לחזור עליו אלא בבינונית שיקבל עליו שיגבהו מעידי עדית שיש לו והלה משיבו עדי עדית הואיל והוא מובחר שבנכסי רוצה אני בקיומו לעצמי אבל מכל מקום הריני מגבה לך מעידית שאחריו ואירע הדבר ושטף נהר עדי עדית הואיל ומבחר נכסיו הוא שרוצה היה בקיומו כך הדין אחר ששטף את הנהר את שלמעלה הימנו רוצה הוא להעמיד עדית זה לעצמו ואינו חוזר אלא כדינו בבינונית ומכל מקום אם נשטף אף העדית אין מסלקין אותו מן הבינונית לשלמטה הימנו שאין דוחין ממה שדינו עליו בטענה זו:

כשם שביארנו באסמכתא שאינה קונה בקרקעות כך הדין בעצמו במטלטלין מעשה היה באחד שלוה מחברו ואמר לו אם אפרעך עד יום פלוני מוטב ואם לאו יהא יין זה שלך לא פרעו והוקר היין בא מעשה לפני חכמים ואמרו כל דאי לא קני אלא אם כן במעכשו או בשאר הדרכים שביארנו וכל שיש בו מעכשו אפילו בלשון אם קנה ואין לדקדק ולומר לכשתעשה כן תקנה לך מעכשו אלא באף אם תעשה כן קנה מעכשו קנה שמא תאמר ביין זה ואפילו במעכשו היאך קנה והרי מעות אינן קונות אפשר לענין מי שפרע או שמא שוכר את מקומו היה:

זה שביארנו במשנה בהלוהו על שדהו ואמר לו אם אי אתה נותן מכאן ועד שלש שנים הרי היא שלי שאם לא אמר מעכשו אף לענין הדין לא קנה אם לא נתן וירד זה בחזקת מכר ואכל הפירות בחזקת שלו חוזרת הקרקע וחוזרין הפירות שאכל ואין צריך לומר באותן שאכל בתוך שלש שהם רבית כמו שביארנו ויש חולקין שלא לחזור הפירות מצד הרבית שאין זה אלא אבק רבית ולא יראה כן ומכל מקום לענין הדין חוזרין קרקע ופירות ואין אומרים שמאחר ששותק לו הרי מחל שאפילו מחל מחילה בטעות היא שזה ששותק מפני שהוא סבור שהיא שלו וכשנודע לו שלא קנה ותובעו מחזיר לו את הכל ויש אומרין שכל שהתנה הוא לו הוא בדין אבק רבית ולא בדין גזל וכל שאכל מעצמו ולא שהתנה לו הלוה כן הוא בדין גזל ולא בדין אבק רבית וברבית קצוצה אינו כן אלא אפילו לא קץ ליה הרי הוא רבית של תורה ואף באבק רבית יש שדנין בה כן:

כבר ידעת שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם מעתה המוכר פירות דקל לחברו יכול לחזור אף לאחר שבאו הפירות ואף מי שפרע אין בו ומכל מקום אם תלש ואכל מה שאכל אכל ואינו חייב אלא אם כן ישנן בעין הא אם ישנן בעין מחזיר שאין קנין ומשיכה מועילין לו הואיל ולא על פי מוכר קנאם משבאו לעולם ויש חולקין בזו הא מכל מקום מה שאכל אכל לדברי הכל ואע"פ שמחילה בטעות היא כל שבמכר מחילה כזו שכבר מכר ולא טעה בממכרו והן הן הדברים שמכר אלא שהיה סבור שממכרו קיים ואינו קיים ומחל מתוך מחשבתו מחילה היא מה שאין כן בשאר מחילות שכל שהן בטעות אינן כלום כמו שבארנו ופירות דקל זה פירושו שלא באו לעולם כלל הא אם באו אע"פ שלא נגמרו דבר שבא לעולם הוא וקנה:

דף סז.

קטנה שהשיאתה אמה ואחיה ומיאנה אין לה עקר כתבה ואין מוציאין מיד הבעל הפירות שאכל ואם הכניסה בגדים בנדוניתה ובלו אין הבעל משלם אלא נוטלן כמות שהן:

נשא אחת מן השניות לעריות או שנשא אשה ונמצאת אילונית וגירש אין להם עקר כתבה ולא מזונות בביתו לאחר מותו או אף בחייו אם הלך הוא למדינת הים ולותה ואכלה ואם הוציא בגט אין מוציאין מידו פירות שאכל ואין להם בלאות על הדרך שביארנו ודברים אלו אין זה מקומן וכשנגיע להם נרחיב בהם את הדרך בע"ה ויש מפרשים בבלאות שאף בלאותיה קיימין לא תטול ולא יראה כן כמו שיתבאר במקומו:

לא נאמר אף במכר שמחילה בטעות הויא מחילה אלא במה שיודע בו שחברו נטלו אבל לא ידע בו שכן אין כאן תורת מחילה והרי אונאה שכבר מחל בטעות ואינה מחילה הואיל ולא ידע באונאתו:

כבר ביארנו למעלה שכל שהתנה מוכר לכשיהיו לי מעות תחזור לי קרקעי שהפירות של מוכר מעשה באשה אחת שנתנה מעות לאחד לקנות לה שדה מקרוב שלה והלך ולקח ואמר לו המוכר אם יהו לי מעות תהא מחזרת קרקעי במעותיה ואמר לו השליח את ונוולא אחי ולשון את ונוולא אתה והיא או אתה והוא כמו שאמרו במסכת נדה פרק המפלת אמר ר' זעירא זכה רב ביבי בשמעתיה דאנא ונוולא הוו יתבינן קמי דר' יוחנן וכו' ויש מפרשים שכך היה שם האשה וענין הדברים כלומר קרובים אתם והרי היא מתרצה בכל מה שתרצה ואמרו חכמים שאף זה אינו מכר סומך הוא על דבורו של שליח ואינו גומר ומקנה והרי הקרקע חוזרת והפירות שאכל מכל מקום אבק רבית הם ואין יוצאין בדיינין וכן לענין הדין אינו מחזיר מתורת גזל שאין הדין ברור כל כך אחר שלא השיבו תשובה ברורה:

מי שהלוה לחברו וקבל קרקע שלו משכון ואכל פירותיה בלא נכיתה יש בענין זה הרבה צדדים חלוקים אצל המפרשים ומה שהביאם לכך הוא שראו כאן לרבינא שעשאן רבית קצוצה והוציאן בדיינין והוא עצמו הקשה למעלה והרי משכנתא בלא נכיתה שאין מוציאין בדיינין וכן ראינו למטה בסוגיא זו על רבינא עצמו שהיה אוכל בנכיתה ואם שלא בנכיתה רבית קצוצה דיה לנכיתה להורידה לאבק רבית והרי לך אצל רבינא שלשה דרכים שתים שלא בנכיתה ואחת בנכיתה שתים שלא בנכיתה אחת קצוצה ואחת אבק רבית ואחת בנכיתה ומותרת לכתחלה ומתוך כך פרשו גדולי הצרפתים שהמשכונה יש בה חלוק בין אתרא דמסלקי ובין אתרא דלא מסלקי וכמו שיתבאר בסמוך וענין אתרא

דמסלקי פירושו שהלוה הממשכן פורע בכל עת שירצה ומסלקו ואתרא דלא מסלקי שנוהגין שאין יכול לפדותה עד זמן ידוע להם באותה העיר או שהתנה על זה ובכל מקום או ברוב מקומות בסתם משכונה שהיא מוחזקת שנה ר"ל שאין יכול לפדותה תוך שנה ואתרא דמסלקי כל זמן שירצה אף למחרתו היא הלואה גמורה ואתרא דלא מסלקי הן שנה לרוב מקומות הן כפי הידוע או כפי המותנה הואיל ויש שם זמן שאי אפשר לסלקו יש לה קצת דמיון למכירה מעתה אתרא דמסלקי ובלא נכיתא רבית קצוצה אתרא דלא מסלקי ובלא נכיתא אבק רבית וכן מסלקי ובנכיתה אתרא דלא מסלקי ובנכיתה מותרת לכתחלה מעתה כל משכונה שיש בה איזה זמן שלא לסלק מותרת לכתחלה בנכיתה וממה שאני מפקפק בשטה זו הוא מה שאמרו למטה האי משכנתא באתרא דמסלקי אין בעל חוב גובה הימנה ואם אין לזו צד היתר היאך הביאוה כן במוחלט כדבר המצוי תמיד וכן שתלוי במנהג העיר וכי מחזיקין עיר גדולה במנהג טעות:

ויש מי שנוטה לדרך אחרת ואינו מחלק בענין זה בין מסלקי ללא מסלקי אלא כל שבנכיתה מותר לכתחלה וכל שלא בנכיתה אבק רבית והוא הוא שאמר למעלה שאין מוציאין ופי' אין מוציאין שאם פרעו הלוה וחזר קרקעו אצלו ואח"כ תובעו פירות שאכל אין מוציאין ומכל מקום אם קודם שפרעו היה מחשב עמו ושלא לפרעו אלא הנשאר אחר חשבון אכילת הפירות רשאי ומכל מקום אם אכל כשיעור הכל אין מוציאין וכמו שאמרו כל סלוקי בלא זוזי הוצאה בדיינין הוא אבל בשלא אכל כשיעור הכל מחשב וכולל בחשבון הפדיון אף באבק רבית וכענין זה הוא הוצאה האמורה בכאן ולאו אפיק דוקא אלא שכללן בפדיון ויראה לי סעד לזו מה שאמר עבד רבינא עובדא וחשיב ואפיק פירי כלומר שחשב כמה אכל וכללו בחשבון ואלו הוצאה דוקא אין לשון וחשיב נופל בו כהוגן:

ויש נמשכין לשטה זו בדרך אחרת והוא אצלם שלא דן רבינא עכשו להוציא בדיינין אלא במכר ומאחר שנתגלה שאינו מכר כגון אסמכתא או צד אחר אכילת פירותיה חוזרת אבל משכונה אף בלא נכיתה אבק רבית והוא שאמר בהוראת רבינא דלא כרבה בר רב הונא ורבה בר רב הונא לגבי מכר אמרה ומכל מקום אנו שמפרשים אותה על משכונה זה שאמר דלא כרבה בר רב הונא הוא מפני שכבר העלו לדמות משכונה למכר ואף בזו נמשך רבה בר רב הונא לומר שאבק רבית היא ולא קצוצה:

ויש מפרשים שכל משכונה שבשעת מתן מעות בנכיתה מותרת שהוא כלוקח פירות בזול באותה נכיתה שלא בנכיתה אבק רבית וכל שלא בשעת מתן מעות אלא שממשכן

לו על חוב שקדם הואיל ואין נותן לו עכשו כלום שיקנה בו הפירות אף בנכיתה אבק רבית ושלא בנכיתה רבית קצוצה:

גדולי המחברים מחלקים בין בית לשדה ומפרשים שלש חלוקות אלו שהוקשו לנו בדברי רבינא על דרך זה שנזכיר והוא שהממשכן בית או מרחץ או חנות שפירותיהם מצויים תמיד שלא בנכיתה רבית קצוצה ובנכיתה אבק רבית שדה וכרם שאין פירותיהם מצויים בשעת ההלואה ושאפשר שירויח או שיפסיד בזריעתה ועבודתה בלא נכיתה אבק רבית בנכיתה מותרת לכתחלה:

הרבה גאונים נסתפקו במבוכת דברים אלו והחמירו בדבר עד שאמרו שכל שלא בנכיתה קצוצה וכל שבנכיתה אבק רבית ואף הביאם לזה מה שראו למטה רב כהנא ורב פפי ורב אשי לא אכלי בנכיתא ולא מצאו להם התר אלא במשכונה הנזכרת בתלמוד בלשון משכנתא דסורא וענינה שהיו כותבין במשלם שניא אילין תיפוק ארעא דא בלא כסף שזו היא מכירה גמורה שהוא מוציא מעות על פירות של עשר שנים כגון שהוציא מנה לעשר שנים י' דינרין לכל שנה ושנה ואפילו היה שכרה שוה אלף דינרין בכל שנה מותר:

יש שואלין מה בין זו למשכונה בנכיתה והרי הנכיתה הוא שהוא מלוה לו ומנכה לו מעה או פשוט בכל שנה והרי מכל מקום לארך הזמן יוצאה בלא כלום ומה לי אם יוצאה לעשר שנים אם יוצאה לאלף והרי אף בעשר אתה אומר שאפילו היה שוה אלף אלפים בכל שנה מותר ויש משיבין בזו שמשכנתא דסורא היא בדרך מקח ולא נאמר אפילו שוה אלף אלא דרך גוזמא ומכל מקום ענינה שהיו לוקחים בזול גדול ובדרך ריוח מצוי וריוח יתר אבל מכל מקום בדרך שהיה שם מכר לזמן חל עליו אבל זה שמלוה בנכיתה פשוט אין כאן זמן אלא דרך שחוק ואין אדם עשוי למכור לזמן שיכלה הוא וכל זרעו ויחוסו קודם שיגיע ויש מפרשים שמשכנתא דסורא אין בעל הקרקע יכול לסלקו עד שישלמו שני המשכונה אבל משכונה שבנכיתה יכול לפדותה אם בכל יום ובאתרא דמסלקי אם לאחר זמן הידוע באתרא דלא מסלקי ואף גדולי המפרשים כך נראה דעתם בפרק השוכר את האמנין בסוגית יבש האילן או נקצץ במה שאמרו שם זימנין דמשלמי שני משכנתא מקמי יובל ויראה מדבריהם שאם התנה עמו שכל זמן שיפרענו יחשב לו עשר לכל שנה אין זה משכנתא דסורא ולא יראה כן:

ומגדולי הנשיאים שבנרבונה נ"ע פרשו בזו דרך אחרת שנכיתה האמורה בגמרא הוא שמנכה דבר ידוע לעולם שכל זמן שיפדה ממנו הן בקרוב הן ברחוק אפילו לאלף שנים אינו מנכה אלא ה' דינרין או כפי מה שיתנו אבל נכיתת פשוט בכל שנה כמנהג שלנו הרי היא כמשכנתא דסורא הואיל ומכל מקום מיכליא קרנא ונמצאת נכיתה שלנו כדין

משכנתא דסורא ואף לקצת גאונים שבספרד מצאתי נוטים לדעת זה והוא שראיתי להם שכתבו שלא הותרה בתלמוד משכונה בנכיתה אלא בשניכה לו הרביע (או) [הא] פחות מיכן אסור:

אלו שלא מצאו להם היתר במשכונה אלא במשכנתא דסורא אוסרים הם אף במשכונה אחרת הנקראת בתלמוד קיצותא ועניינה שמתנים להיות אוכל חמש שנים בנכיתא ומכאן ואילך יחשב מה שאוכל ויקבל בחשבון:

כל צד שהתרנו במשכונה כל אחד ואחד לפי שטתו אין בו פקפוק לתלמיד חכם אלא אף הוא מותר בה לכתחלה כשאר בני אדם:

גדולי הצרפתים מקילים במשכונה יותר מכלם ופרשו שבאתרא דמסלקי הואיל ולא קץ ליה ר"ל שיאמר לו הלוני ואכול פירות שדה זו אף בלא נכיתא אבק רבית ובנכיתה מותר לכתחלה ובאתרא דלא מסלקי אף בלא נכיתה מותר לכתחלה ומסלקי וקץ ליה מכל מקום רביה קצוצה היא:

כל שאמרנו עליו שהוא אבק רבית ואינו יוצא בדיינין כתבו גדולי המפרשים שאם תפש הלה מכל מקום אין מוציאין מידו ומכל מקום דוקא במשכונה או במכר אבל מוקדמת ומאוחרת מה שנתן נתן ואפילו תפש אח"כ מוציאין מידו:

כל שכתבנו במשכונה שהיא אבק רבית כגון אתרא דמסלקי ובנכיתא לגדולי המפרשים או באיזה מן הדרכים האחרים שביארנו בה כל אחד לשטתו אם אכל כשיעור מעותיו או יותר אין מוציאין שכל שאתה מסלקו בלא כלום הוצאה בדיינין היא ומכל מקום אם לא אכל כשיעור חובו מחשב עמו ופורע השאר שאין זה הוצאה בדיינין כמו שבארנו למעלה:

ואין מחשבין עמו משטר לשטר ר"ל אם היתה שדה זו ממושכנת לו במאה דינרין וחזר לוה זה ומשכן לו אחרת במאה דינרין בשטר אחר ואכל מזו שוה חמשים ומזו שוה מאה וארבעים אין אומרים הרי אכלת שוה מאה ותשעים והסתלק משניהם אלא זה שאכל ממנו חמשים מחזיר לו חמשים וזה שאכל יותר משיעור חובו אינו מסתלק בלא כלום אלא כפי מה שיראו הדיינין ואפילו היתה קרקע הממושכנת של יתומים דנין בה כן כלשון אחרון האמור בגמרא ומכל מקום גדולי המחברים פסקו שאם היה הקרקע של יתומים באכל שיעור מעותיו מסלקין אותו ומחשבין לו משטר לשטר ואם אכל מזו שוה חמשים ומזו שוה מאה וחמשים מסתלק משתיהם ומכל מקום אם אכל יותר משיעורו אין מוציאין ממנו:

דף סז:

זה שאמרו בכאן באתרא דלא מסלקי לא ניכול אלא בנכיתא ולמדת שבנכיתה מיהא מותר לכתחלה זו היא שיטת גדולי המפרשים ועל הדרך שפירשנו ומכל מקום גדולי הצרפתים גורסין באתרא דמסלקי וכמו שביארנו שטתם למעלה ואין הדברים נראין:

משכונה כל שנהגו להסתלק בכל זמן שירצה הלוה דינה כמלוה גמורה ואין בעל חוב גובה בה מן היתומים ואין הבכור נוטל בה פי שנים שהמלוה ראויה היא כמו שיתבאר במקומו ושביעית משמטתה וכל שנהגו שלא לסלק כגון שהיתה לזמן או שנהגו בה מן הסתם לזמן או משכנתא דסורא בעל חוב גובה הימנה ובכור נוטל בה פי שנים ואין שביעית משמטתה ומשכונה זו ר"ל באתרא דמסלקי לדעת גדולי המפרשים אף בנכיתה אסורה ואי אתה יכול לפרשה לשיטתם אלא בשעבר ועשה או שהיה מנהג בטעות ומכל מקום הואיל ואבק רבית היא לענין הדין מיהא הולכין אחר המנהג ויראה בשמועה אחרונה ר"ל באתרא דלא מסלקי שאף לאחר שהגיע הזמן דנין בה כן אע"פ שמכאן ואילך יכול לסלקו:

זה שביארנו באתרא דמסלקי שאין בעל חוב גובה הימנה יש אומרים שאם נודע מכל מקום שאינו רוצה עוד לפדותו גובה ואין זה פחות מגבו קרקע בחוב אביהם שבעל חוב גובה הימנו ויש אומרים כן אף בבכור ואע"פ שאף בגבו קרקע אין לו כמו שיתבאר במקומו מכל מקום זהו כקרקע של אביהם לגמרי ואין זה כלום שהרי מכל מקום ראוי היה ויש שואלין לענין בכור קרקע שבאה לאביהם מחמת חוב ובשומת בית דין שאמרו הדרא לעולם וכי אין לבכור בה פי שנים ומשיבין שאינו דומה שבשומא מן הדין מכר היה ולא אמרו שתחזור אלא משום ועשית הישר והטוב כמו שהתבאר:

אף לענין שביעית יש שואלין והרי כל משכון נגוש ועומד הוא ומשיבין שלא נאמר כן אלא במשכון של מטלטלין שבעל חוב קונה משכון אבל משכון של קרקע ובמקום שמסלקין אינו כלום ומכל מקום ברביעי של גיטין פסקנו שאפילו סיים לו שדה אינו משמט ר"ל שייחדו לו לפרעון אע"פ שאינו אפותיקי ואפילו שעבד לו שאר נכסים עד שראיתי קצת חכמי הדורות שהחזירו מזו שבכאן וגדולי המחברים פסקו את שתיהן זו שבכאן בהלכות הלואה פרק שביעי ואותה שבגיטין בהלכות שמטה פרק תשיעי ואף גדולי המגיהים לא הרגישו בה ומכל מקום עיקר הפירוש בזה שבכאן באתרא דמסלקי מארעא לארעא ומכיון שיכול לסלקו מקרקע לקרקע אינו קרוי יחוד אבל כל שאין יכול לסלקו אלא בפרעון אע"פ שיכול לסלקו במעות אינו משמט ואף סיים לו שדה אף הוא אינו משמט והרי נמצא שנתקיימו שתיהן:

ומכל מקום לענין בכור פירשו גדולי המפרשים שבגוף המלוה נוטל פי שנים הואיל וכאפותיקי הוא ולא נאמרה בכאן אלא לענין הפירות ונדונת בשבח נכסים והדברים נראין אף לענין גוף מלוה ובפרק יש נוחלין יתבאר מענינים אלו יותר:

כל שנהגו לסלק מן המשכון כל זמן שירצה כשבא לסלק מסלקו אף מן הפירות שהם בעין ואפילו תלשם והם בארץ או אפילו בכליו של לוקח שהרי כליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה ומכל מקום אם הגביהם קנאם והרי הם כפירות הנאכלים אם שהם אבק רבית ואין יוצאין בדיינין אם שהם מותרים על הצדדין שביארנו ובמקום שאין מסלקין אפילו הגיע זמן הסלוק משנתבשלו ונפלו לארץ זכה בהם מקום שנהגו לסלק בכל זמן או שנהגו שלא לסלק עד זמן ידוע אין צריכין לפרש וסתמן כפירושן וכל שאין שם מנהג ומשכן סתם אין יכול יסלקו עד שנים עשר חדש ואם התנו הכל לפי מה שהתנה היה המנהג לסלק והתנה זה שלא לסלקו ונתן מעות על סמך אותו התנאי אין צריך קנין וכשקנה הקרקע בכסף קנאו עם כל התנאים שהתנה אבל מקום שנהגו שלא לסלק והתנה זה שיסתלק אינו כלום אלא אם כן קנו מידו ודבר זה בשעת משכונה שאם לאחר מתן מעות אף בנהגו לסלק והתנה שלא להסתלק צריך קנין שהרי אין הטעם אלא שכשקנאו בכסף קנאו עם התנאים כמו שבארנו ויש מפרשים בה דרכים אחרים ולא נראו דבריהם:

כל שנהגו לסלק או שלא לסלק והגיע זמן הסילוק כל שאמר הלוה הריני מביא לך מעות או אפילו אמר הריני מחזר אחר המעות והריני מביאם לך היום נסתלק מן הפירות ומכל מקום אם לא נתנם והוא כמשחק בו תמיד אין זה כלום וחוזר ואוכל עד שיפרע אם באבק רבית ושלא להוציא בדיינין אם בהיתר על הצדדין שביארנו:

שדה אחזה שהקדישו בעליו אינו נפדה בשוויו כשדה מקנה אלא זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף כמו שהתבאר בתורה ואם עברו קצת שנות היובל נותן לפי חשבון סלע ופונדיון לשנה כמו שיתבאר במקומו:

דף סח.

המשכון פירשו עליו בכאן שהוא נקרא משכון משום דשכונא גביה דמלוה ואמרו על זה למאי נפקא מינה לדינא דבר מצרא ופירשו בה גדולי הצרפתים שהמקבל את הקרקע במשכון נעשה זה המלוה מצרן לקרקע זו יותר משאר המצרנים ואם רצה הלוה למכרו קודם בו לכל אדם ואם לקחה מצרן בעל המשכון בא ומוציאה מידו הואיל וממושכנת בידו ויש אומרים שאינו קודם אלא שאם מכרה לו אין בה למצרנים תביעה וכן כתבוה

גדולי המחברים והוא הדין שאם לקחה בר מצרן אין לבעל המשכון תביעה ויש אומרים שבעל המשכון זוכה בכדי מעותיו ומצרן זוכה בשאר ונעשו כשתפין לענין זה ויש בהם דין גוד או איגוד ויש חולקים בכל אלו שאם כן כל הרוצה למכור לאחר ושלא לבעלי מצריו יכול להערים בכך אלא אף בעל המשכון נדחה מפני המצרנים ומה שאמרו בכאן לדינא דבר מצרא פירושו שהמצרן יכול לעכב שלא למשכנו לאחר שהמשכונה שכונה גביה ודומה למכר ויש מפרשים בהפך שאין המצרן יכול לעכב שאין זה מכר אלא שהיא שכונה אצלו זמן שמא תאמר לשטה ראשונה אם בעל המשכון יכול לעכבה במכירתה מהו שאמרו משכן לו בית או שדה ואמר לכשתרצה למכרם לא תמכרם אלא לי והרי בידו לעכבה ואם מפני שאומר בדמים הללו הרי הוזכר בה בשוויה ואפשר שלא הוזכרה אלא להודיע כשאומר בדמים הללו שהוא אסור ולענין רבית:

מי שמסר לחברו פירות או תבואה הרבה למכרה יד על יד ושיהא חצי ריוח שלו וחושב עמו באומד אותו חצי ריוח וכתב לו שטר בקרן ובחצי ריוח כקרן גמור אע"פ שבתורת פקדון הוא כותב ולא בתורת מלוה להתחייב באחריותו אף בחציה הרי זה אסור שמא לא ירויח כלום ונמצא רבית ומכל מקום אם הוא מאמין בו על הכל ומקבל על פיו מותר אלא שאין לעשות כן הואיל והשטר כתוב כלו קרן שמא ימות ונמצא מאכיל את גוזליו גזלות:

חכירות הוא שאדם מקבל שדה בדבר קצוב כור לשנה בין עבדא בין לא עבדא וזה מותר וכן המקבל שדה במשכון שהוא מותר לאכול פירותיו הרי זה חוכרו למי שירצה ומכל מקום אסור לחכרו או להשכירו לבעל השדה עצמו ואפילו החזיק בה לעצמו הרבה ונודע לכל מתוך החזק זה אעפ"כ אסור לא מן הדין אלא מפני הערמת רבית שהוא נראה כנותן לו שכר מעותיו:

אף לדעת האומר שמשכונה בלא נכיתא אבק רבית אף בבית מכל מקום הלוני ודור בחצרי רבית קצוצה שהמשכון דומה מעט למכר ושעבודו עליו אבל זה שאמר הלוני בשטר או על פה ותדור בחצרי חנם או בפחות ולא שיהא החצר משכון אצלו רבית קצוצה הוא על על פנים כמו שכתבנו למעלה:

המשנה הששית והכונה לבאר בה ענין החלק החמישי בעניני ריוח הבא דרך התעסקות והוא שאמר אין מושיבין חנוני למחצית שכר לא יתן לו מעות לקנות בהן פירות למחצית שכר אלא אם כן נתן לו שכרו כפועל אין מושיבין תרנגולים למחצה ואין שמין עגלים וסייחים למחצה אלא אם כן נתן לו שכר עמלו ומזונו אבל מקבלין עגלים וסייחים למחצה ומגדלין אותם עד שיהו משלשין וחמור עד שתהא טוענת שמין פרה וחמור וכל

דבר שדרכו לעשות ולאכול מקום שנהגו לחלוק את הולד מיד חולקין ומקום שנהגו לגדל יגדילו רשב"ג אומר שמין עגל עם אמו וסייח עם אמו ומפרין על שדהו ואינו חושש משום רבית אמר הר"ם שכרו כפועל בטל כלומר כפועל בטל של אותה מלאכה שבטל ממנה בכל יום מה שראוי לו כל זמן שתמשך השותפות ואם נתן לו כשבא יותר מן ההפסד הוא מותר כגון שהתנה עמו בפירוש שאם יהיה בה הפסד שיהיה לו הימנו כך וכך חלק ואם יהיה שם שבח שיהיה לו ממנו שבח כך וכך ויהיה חלק השבח יותר מחלק ההפסד בהדיא זה היתרון שהוא נותן לו הוא מקום שכר על עמלו ואם לא פרשו כלל המתעסק בסחורה ירויח החנוני החצי ויפסיד השליש אם היה בה הפסד וכל זה כשלא ישים החנוני בקרן בין רב למעט אבל אם ישים בו ואפילו דינר לאלף ונותן לו יתרון איזה שיעור שיהיה חולק עמו בשוה ואין כאן רבית לפי שהוא סוחר לעצמו באותו דינר ואינו מיוחד זה לשמוש זה בלבד וכמו כן אסור שיתן האחד הביצים והשני התרנגולת ושיחלקו האפרוחים בשוה כשישתמש בגידול האפרוחים אלא כשיתן לו שכר עמלו ומזונו וכמו כן לא ישומו העגלים והסייחים כמו שהם שוים עכשו וימסרם לרועה לזון אותם עד שישמרנו ויחלקו השבח בשוה אלא אם כן יקח המשתמש במזונותיהם שכר עמלו ומזונו או אם יתן לו יותר שום דבר בשבח או יהיה לו בעיקר ויהיה חלק זה המתעסק קיים ולא יפסד ואפילו מתו הבהמות וזו ההנאה היא כשתהיה כנגד עמלו ובא ללמד שאם ירצה כל אחד משניהם להפרד מחברו אינו יכול עד תשלום שלש שנים וחמור עד שתהא טוענת והוא שתוכל לשאת משא שמין פרה וכו' מפרין על שדהו כגון מה שזכרו שיחכיר ראובן משמעון שדהו בעשרת כורין חטים בכל שנה ואם אמר לו ראובן תן לי כך וכך דינרין שאוציא על שדה זו ואני אתן לך שנים עשר כור כל שנה זה הוא מותר ואין הלכה כרשב"ג שאומר שמין עגל עם אמו:

אמר המאירי אין מושיבין חנוני למחצה שכר כגון שיש לו לבעל הבית זה פירות או איזו סחורה ואינו מוצא למכור את כלה ביחד אלא אם כן בזול ואומר לחנוני ליטול את הפירות או הסחורה ולמכרה בחנותו על יד על יד ויחלקו שניהם בריוח המזדמן ואמר על זה שהוא אסור ממה שאמרו בפרק המקבל האי עיסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון ר"ל שכל שמקבל עסק מחברו הן מעות להתעסק בהם ולחלוק עמו בריוח הן סחורות להטפל במכירתן ולחלוק עמו בריוח ולא התנו ביניהם אחריות הדבר על מי סתמן של דברים שכל שמוסרין לו פרקמטיא למחצה שכר מקבל אחריות על חצי הקרן להיותו עליו מלוה גמורה להתחייב באחריותו כשער של עכשו אם הוזל עד שהפסידו מן הקרן או אפילו נגנב או אבד או אפילו נאנס והחצי האחר מקבל עליו בפקדון שלא להתחייב

באחריותו כלל וזהו ענין מחצה שכר שחציו העשוי מלוה שכר כלו למתעסק ומשלו הוא נוטלו אחר שנעשה לוה עליה וחציו העשוי פקדון שכר כלו לבעלים וכן חולק עמו במחצה הפסד שהרי חציו העשוי מלוה אחריות הפסדו על המתעסק וחציו העשוי פקדון אחריות הפסדה על בעל הממון ואחר שכן אסור לקבל כל עסק בסתם שהרי מאחר שאין למתעסק כלום מחצי הסחורה העשויה עליו פקדון נמצא שהוא מתעסק בה בשכר חציה האחר העשויה עליו מלוה וכל שהוא מטריח עצמו לשכר הלואתו הרי זה אבק רבית ואין בזה היתר אלא אם כן נותן בעל הממון למתעסק זה שכר טרחו בחציה של פקדון או שיוותר לו בריוח אם שיטול חצי ריוח ולא יקבל עליו בהפסד אלא שליש ואם שיקבל עליו בהפסד החצי ויטול שני שלישים בריוח וזהו שכר עמלו בחציה ויעשה אח"כ שומר שכר בחציה שבפקדון להתחייב בגנבה ואבדה לדעת גדולי המפרשים ולהפטר באונסין ועל חציה שבמלוה נעשה לוה גמור כשהיה להתחייב אף באונסיו והוא הטעם שאמרו בכאן שאין מושיבין חנוני למחצה שכר ר"ל למחצה שכר ולמחצה הפסד אלא אם כן נותן שכרו כפועל ומכל מקום אם התנה להיות כלו פקדון הרי חצי הריוח שכר עמלו ומותר אבל עכשו שחציה מלוה אסור וכל שכן אם התנה להיות כלה מלוה שכל חצי ריוח המגיע לבעלים רבית גמורה והוא הדין והטעם שלא יתן לו מעות ליקח לו פירות למחצה שכר:

ואין מושיבין את התרנגולים למחצה שכר והוא שיאמר לחברו הילך ביצים והושיב עליהם תרנגולת שלי והטפל בהם ובגדולם וטול חצי הריוח וענין ריוח זה הוא ערך האפרוחים על הביצים ואף זו אסורה מפני שכח סתם מתעסק עשאו מקבל אחריות על חצין של ביצים ולוה גמור עליהם להתחייב באחריות אם יתקלקלו ויפסדו ונמצא טורח בחצין בשלו כלוה גמור והרי הוא טורח בחצי האחר בשכר הלואתו ומפני זה נאסר עד שיתנה ליתן לו שכר עמלו ומזון חצים של אפרוחים או יוותר לו בריוח על הדרך שביארנו והוא הדין במסר לו תרנגולת ואפרוחיה לגדלם על האם עד שלא יהו צריכים לה ואח"כ תחזור האם לבעלים והם חולקים באפרוחים וכן כתבוה גדולי המפרשים:

וכן אין שמין עגלים וסייחים למחצה שכר והוא שיאמר לו הרי לך עגל זה וסייח זה ושוים היום מנה הטפל בגדולם וטול חלקך במה שישביחו והרי כח הדין שבסתם מתעסק עושהו מקבל אחריות על חמשים של חצי הקרן אם ימותו ואם יכחישו ונמצא טורח בחציים בשכר הלואתו על הדרך שביארנו ומפני זה נאסר עד שיתנה ליתן שכר עמלו וחצי מזונן או יוותר לו בריוח על הדרכים שביארנו:

אבל מקבלין עגלים וסייחים למחצה שכר ר"ל על דעת שתפקע תורת מלוה מכאן ולא יעשו כאן שומא כלל להתחייב באחריות כלל וטורח בגדולן ובהשבחתן מן הדין עד הזמן הידוע שהמקבל עליו כך מן הסתם טורח בגדולו והוא בעגל וסייח עד שיהו משלשים ר"ל שיעמדו על שליש תכלית גדולם להיות בצביונן להיות העגל שור והסייח סוס ויש מפרשים עד שיהו בני שלש שנים ובחמור עד שתהא טוענת משאוי שכך היה מנהגם לגדל קודם חלוקה ויש מפרשים מקבלין עגלים וסייחים למחצה שכר שיהא זה המקבל חולק בגוף הבהמה אף במה ששוה עכשו שזה שחולק במה ששוה עכשו עומד לו בשכר עמלו:

שמין עגל עם אמו וסייח עם אמו שמאחר ששמין פרה וחמור למחצה שכר כמו שיתבאר בסמוך אף שמין בניהם עמהם שנגררים הם אחר אמותיהם ואין בהם טורח גדול ואין הלכה כן כמו שיתבאר בסמוך:

מקום שנהגו להעלות שכר כתף למעות מעלין ר"ל כל שביארנו עליו שבעל הממון נותן שכר עמלו אם מנהג המדינה שלא להיות המתעסק מתבזה בעצמו להוליך הוא בעצמו סחורות או בהמות אלו על כתפו מביתו של בעל הפירות או הבהמות לחנותו של זה או לביתו או אם נתן לו מעות ליקח בהם פירות אינו מתבזה להוליכן על כתפו מן השוק לחנותו אלא שדרכן להביאן על ידי כתף ומעלין שכר כתף במעות והמקבל מוציא אותו שכר מן המעות של קרן תחלה ואין בעל הבית יכול לומר לו שיהא אותו שכר מחלקו לומר שמאחר שהוא נותן לו שכרו יהא עליו להביאן או על כתפו או על ידי מעותיו עושין כן ומכל מקום במקום שנהגו להביאם על כתף ושכרו בכלל שכר עמלו או בכלל שכר המעות והמביאם על ידי כתף פורע משלו עושין כן:

שמין פרה וחמור וכל דבר שדרכו לעשות ולאכול למחצה שכר והוא שיאמר לו הא לך פרה וחמור שויו מנה הטפל בגדולם והשבחתם וטול חצי שבחם ואע"פ שנעשה מקבל אחריות על חצי הקרן מפני שיש כאן שכר עמלו והוא שחורש בה או עושה בה מלאכה על צד שלא יכחישנה ואין בעל הבית קפיד בכך וזהו שכר עמלו אבל כל אותם שהזכרנו הם קטנים ואינם בני מלאכה ומתוך כך נאסרה קבלתם אלא אם כן בשכר הטרח ואם עבר ועשה כן דנין אותם כדין העסק של מעות רואים בכמה שם וכמה הרויחו או הפסידו ונוטל המתעסק שני שלישים בשכר ושליש בהפסד:

מקום שנהגו לחלק ולדות מיד ר"ל שאין המקבל חייב לטרוח בולדות אלא חולק וטורח הוא בשלו ובעל הבהמות בשלו חולקים מיד ומכל מקום חייב להטפל בהם זמן מועט

כמו שיתבאר בגמרא ומקום שנהגו לגדלן ועל המקבל ליטפל בהם עד שיגדלו ואין שכרו מתרבה על כך עושין:

רשב"ג אומר שמין עגל עם אמו והואיל ואין צריך ליתן שכר בפרה אחר שדרכה לעשות כמו שביארנו אף על עגל שלה אינו נוטל שכר אם שאין טרח בגדולו אם ששכר עבודת פרה מספקת לכל ואין הלכה כדבריו כמו שביארנו הואיל ומכל מקום הם בעצמם אין עושין כלום צריך להעלות בהם שכר עמלו:

ומפריז על שדהו ר"ל מגדיל ומרחיב ופירשו ענין זה בגמרא כגון שהשכיר שדהו לחברו לעשר שנים בעשרת כורים לשנה והוא חכירות ואמר לו תן לי מאתים זוז ואוציאם לתקון השדה לחרישה מעולה ולזבול ולהשביחו בכל מיני שבח ואעלה לך בחכירותו שנים עשר כור בשנה וכן אחזיר לך המאתים דינרין לזמן מותר אין אומרים ששני כורים אלו של תוספת נעשין רבית לאותם המאתים אלא מצד שהקרקע משביח עכשו הרבה ושכרו ראוי לשנים עשר כור וליותר הוא נותן לו שנים עשר כור ואין כאן תוספת ששכרה כשאינה מושבחת ראוי לעשרה כור וכשהיא מושבחת לשנים עשר כור כך פירשוה רוב מפרשים אלא שחכמי התוספות כתבו שאם מחזיר לו המאתים ודאי רבית היא אלא מאתים אלו מתנה הם והוא שאמר תן לי ולא אמר הלוני ואין דברים אלו נראין כלל שלא הוצרכנו ללמוד דבר זה כלל ומהיכן יבא לאסור אלא עקר הדברים כמו שכתבנו:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שבארנוה הלכה פסוקה היא חוץ משומת עגל עם אמו כמו שביארנו ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הן:

דף סח:

זה שביארנו במשנה במושיב חנוני למחצה שכר שהוא נותן על כל פנים שכרו כפועל פירשו בגמ' כפועל בטל של אותה מלאכה ופירוש דבר זה שאם היה נגר או נפח אומדין כמה אדם רוצה ליטול ושינוח ממלאכה זו הכבדה ויתעסק בזו הקלה וכשיעור זה נותנין לו ולא ככל מה שהיה מרויח במלאכתו גאוני ספרד פירשו כפועל בטל של אותה מלאכה שאם היה חייט ותופר בגד במעה ופעמים שהוא יושב בטל מצד שאין לו לעשות ומוזיל את עצמו לתפור בגד בחצי מעה נותן לו שכרו של חצי מעה מוסף על חצי הריוח:

דבר זה אין בו הפרש בין שהיה העסק מרובה בין שהיה מועט שאפילו היה מרובה ויש עמל גדול בהתעסקות אפילו יותר ממה שלא היה במלאכתו הראשונה אין נותנין לו אלא כשיעור זה ר"ל לשום לו בכל יום כפועל בטל ממלאכה שהוא רגיל בה והוא שאמרו כמה שכרו בין מרבה בין מועט דברי ר' מאיר והלכה כדבריו שהרי ר' יהודה

ור' שמעון חולקים עם משנתנו לר' יהודה שלדעתו אין כאן שכר אלא אפילו האכילו גרוגרת אחת זהו שכרו לר' שמעון שלדעתו נותן לו שכרו משלם ויש מפרשים בו שמאחר ששכרו כפועל בטל מאותה מלאכה שבטל ממנה הכל לפי האמנות שהיה לו שאם היה לו אמנות חשובה ובעלת ריוח גדול מרבין בשכרו ואם פחותה ומועטת הריוח ממעטין בשכרו וכך כתבוה גדולי הפוסקים ויש מפרשים בו שדבר זה שביארנו ששכרו כפועל בטל דוקא בסתם אבל אם התנה עמו שכר על חצי של פקדון הכל לפי תנאו הן מרבה הן מועט ולשטה זו אין הלכה כר' מאיר ופוסקין כר' שמעון ומפרשים בדבריו שכרו משלם כפועל בטל ומ"מ אין תנאו מועיל להפקיע שכרו אלא אם כן במי שיש לו עסק כזה משלו כמו שאנו מבארים עכשו:

דף סט.

שכר זה שפוסק עמו כל אחד לפי שטרח כתבו גדולי הפוסקים שצריך לפסקו עליו בכל יום עד שישלמו ימי השותפות לא שיפסוק לו שכר מועט לכל הזמן ואם רצה לפסוק לכל הזמן פוסקין על הדרך שביארנו במשנה שיטול המתעסק שני שלישים בריוח ויקבל עליו החצי בהפסד או שיטול החצי בריוח ויקבל עליו שליש בהפסד ומ"מ דוקא בסחורה שנעשה עליה חנוני שמתבטל מאומנותו לגמרי וכל עסקו אינו אלא בזה וכמו שאמרו המושיב את חברו בחנות למחצה שכר אם היה אמן לא יעסוק באומנותו לפי שאין עיניו שולטות על החנות בשעה שמתעסק באומנותו אבל מי שיש לו עסק כזה ואינו מתבטל כל כך דיו בשכר מועט וכל שהתנה עמו לשכר אפילו מועט ואפילו לכל ימי התעסקותו וכן אפי' לא היה לו עסק כזה אלא שמ"מ אין זה המסור לו דבר שיצטרך להתבטל עליו מאומנותו כל היום והוא מה שאמרו למטה שאם אמר לו מותר שליש בשכרך מותר ר"ל שהתנה עמו כל שישביח יתר על שליש דמיו של עכשו יהא שלך ר"ל ששמוהו עכשו בשלשים ונמצא השליש בעשרה ואמר לו כל שתשביחהו עשרה ר"ל שיהא שוה ארבעים ביני ובינך וכל שתשביחהו יתר מזה טול בשכרך מותר ואע"פ שאפשר שלא יהא שם מותר שליש ופרשנוה בשיש בהמה לזה המקבל ונמצא שאין טרחו ממרבה בשביל אלו ברכת הבית מרובה וגביל לתורא גביל לתורי אבל אם אין לו בהמה קוצץ לו דבר מועט לכל ימי שתפותו והוא שאמרו ריש עגלא לפטומא כלומר כששמין עגל לפטם למחצה שכר נותנין לו הראש מוסף על חצי הריוח ואין צריך לפסוק לו שכירות בכל יום כפועל בטל שאין צריך להתבטל מאמנותו כל היום שהרי די לו לטרוח בהם פעמים ביום אלא שמ"מ יראה שצריך להעלות להם מזונות אבל דבר שנעשה חנוני עליו

ומוכר כל היום פוסק לו שכירות בכל יום כפועל בטל ואף לשטה זו אפשר לפרש בענין בין מרובה בין מועט כמו שפירשנו שאם התנה עמו הכל לפי תנאו ומ"מ כל שנעשה עליו חנוני שתהא פסיקה זו בכל יום הן מרובה הן מועט הואיל ובכל יום היא ולפסוק הלכה כן ובדבר שאין בו בטול מלאכה כל היום שיקוץ לו דינר וכיוצא בו לכל ימי השתוף ומעתה אף בדבר שנעשה חנוני עליו אם היו לו מנה מאתים בסחורה הנמכרת בחנות אף בזו קוצץ לו דינר שהרי אף הוא היה מתבטל במכירה שלו וכן כל כיוצא בזה ויש חולקין בזו מפני שבכל שעה הוא צריך להתעסק בשלו ואין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות:

היו לזה המפטם בהמות שבארנו שאינו צריך אף לראש עגל וכיוצא בו אלא אף בספק שכר דיו והוא מותר שליש והוא הדין בשכר מועט ביותר אם מסרו לאחד ממקבלי טובה שלו כגון אריסו וכיוצא בזה אין צריך לכלום וכל שכן אם קנה חלקו בבהמה זו בעצמה התבאר למטה שמעשה היה באחד מן החכמים שמסר מעות לאריסו ליקח בהמות לפטמן למחצה שכר וכשהיה חולק עמו היה נותן לו הראש מוסף על חצי הריוח ונמלך האריס והשתתף עמו במעות לקנות חצי הבהמה עמו וחשב שיכפול לו שכרו בכך וליתן לו הראש מצד עמל חלקו כבראשונה והאליה מצד הדמים שהיו לו עמו כשבאו לחלוק ראהו חולק באליה ונוטל חלקו ושתק לו ולאחר כן ראהו חולק בראש ואמר לו והיאך אתה חולק בראש ולא דיה לצרה של אליה שאפילו הדרת הראש אתה מעביר לי בה את הדרך ואמר לו מאחר שאתה שותף וטורח בשלך גם כן אין כאן חשש רבית ואם מפני שאתה טורח מעט בחלק שלי והיה ראוי להעלות לך שכר מועט סתם אריס משעבד עצמו לבעל קרקע בטובת הנאה שמרויח עמו בשדותיו ומ"מ יראה שלא נאמר כן אלא בשהיו לו מתחלה בהמות או שלקח עמו בשתוף אבל אם לא היו לו אלא שמאותן שמסר לו זה זכה בחצי ריוח עד שחלקו בהמה או בהמות אין שכרו מתמעט בכך שהרי עצמה של סחורה היא זו:

פירשו בתלמוד המערב שהנותן מעות לחבירו ליקח בהם פירות למחצה שכר ולא לקח אין לו עליו אלא תרעומת ר"ל שגרם לו הפסד ועכורי רוחא אבל אין מוציא ממנו בבית דין כלום שמא אפילו עשה לא נזדמן בו ריוח ואפילו בריוח המצוי שמא יארע בו אונס ולא תאמר דוקא למחצה שכר שהרי זה אומר הואיל וחצי ריוח שלי רוצה הייתי לדקדק הרבה הא לשלוחו אם נתן לו מעות ליקח לו ולא לקח פושע הוא אלא אף בשליח אין לו עליו אלא תרעומת כמו שיתבאר למטה וכן אמרו עוד שם שאם ידוע שלקח ומכר מוציאין ממנו על כרחו ר"ל שאם ידוע שלקח ומכר והרויח אלא שזה אומר לא בקיום

שליחותו נתכונתי אלא דעתי היה לגזול ובשלי התעסקתי וקרן אני משיב ממנו מוציאין על כרחו ואינו נאמן בכך אלא אומרים כשלקחת ומכרת לשם שתוף נתכונת ועכשו אתה חוזר כך כתבוה קצת מפרשים ויראה מדבריהם שאם אמר כן בפני עדים קודם שיקנה וימכור שאינו מוציא ולא נתברר לי:

וכן אמרו עוד שם שהנותן מעות לחברו ליקח פירות למחצה שכר רשאי הלוקח ליקח מכל מין ומין אלא שלא יקח לא כסות ולא עצים ר"ל שלוקח מכל מין שירצה ואינו צריך לימלך עם בעל הבית ואם הפסיד בזו והדבר מוכיח שהיה מרויח באחרת אין בזו פשיעה שאף המפקיד נשען על בינתו ולא פרט לו איזה שאלו פרט לו ושנה אם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לאמצע כמו שמפורש בפרק הגוזל הא מכיון שלא פירט לו הרי הרשהו בכל מין שירצה ולא יקח לא כסות ולא עצים פירוש ששכרם מועט וטרחם מרובה ואין להם קופצים ויראה מפירוש זה שאפילו לא הזכיר לו שם פירות לא יקח את אלו ויש מפרשים שאין נכנסים בכלל מלת פירות ולדעת פירוש זה אם לא הזכיר לו אף פירות רשאי ליקח אף את אלו ויש דברים שנשארו בתלמוד המערב בספק והוא שאמרו שם הדא אמרה המבטל כיסו של חברו אין לו עליו אלא תרעומת המבטל שדהו של חברו חייב לשפות ויראה כגון שעשאו אריס או שכרו לעבוד קרקעו וזה ודאי פשיעה גדולה ודבר שאין בו טענה המבטל ספינתו של חברו מהו המבטל חנותו מהו ממה שכתבנו למדת מ"מ שאין נותנין עסק למחצה שכר ולמחצה הפסד אלא אם כן נותן לו שכרו על הצד שביארנו:

מקצת חכמים כתבו שבהרבה מקומות נוהגים עכשו ליתן עסק למחצה שכר ונשענים על מה שהנותן פוטרו משבועה שהרי היה לו למקבל לישבע כמה הרויח ובהנאת הפקעת שבועה זו טורח בחלקו של בעל הבית:

כבר ביארנו במשנה שכל שעושה ואוכל שמין אותו ושכרו ובפעולתו מעתה שמין את העזים ובלבד שיתן חלבן לשכר עמל ומזונות וכן רחלות בגיזתו ותרנגולות בביצתן אבל עזים בקום החלב ורחלות בצמר הנתלש מהם על ידי קוצים או שטיפת הנהר אין שמין שאין שכר זה מספיק לעמל ומזונות ואף כפועל בטל:

משכרת אשה לחברתה תרנגולת בשני אפרוחים בשנה ודבר זה יש מפרשים שבעלת תרנגולת אומרת לחברתה תני לי ביצים ואושיב תרנגולתי עליהם ואטרח בגדול אפרוחים בשכר שנים מהם ואמר על זה שמותר ואע"פ שאין בעלת ביצים נותנת שכר עמל ומזון שאין זה אלא דרך שכירות ואין אחריות הביצים על בעלת התרנגלת ויש מפרשים בה שבעלת ביצים שוכרת התרנגולת וטורחת בהושבה וגדול ואין זה אלא

שכירות ומותר אע"פ שנמצאת בעלת ביצים חייבת בגנבה ואבדה כדין שוכר ושמא תאמר מה בא להשמיענו בהיתר זה שמא היית סבור שאין זה דומה למשכיר בהמתו שהמשכיר בהמתו הרי היא מכחשת במשאה ובהליכתה ושכר כחש הוא נוטל ואף שהאונסין מצויים בה וכמו שאמרו בתלמוד המערב כל הדרך בחזקת סכנה אבל זו שאין בה טרח ושאין האונסין מצויים ושמתחייבת בגנבה ואבדה כדין שוכר וזו נוטלת עליה שכר יהא כעין רבית בא ולימד שאין בה שום חשש:

מותרת אשה שתאמר לחברתה תרנגולת שלי וביצים שלך תני לי ואושיב תרנגלתי עליהם ואטרח בגדול ונחלוק באפרוחים לכשיגדלו והריני מקבלת אחריות חצי ביצים כדין כל שומא הנזכרת במשנה ואף בלא שכר עמל ולמה הותרה מפני שיש כאן שכר עמל והוא ביצים המוזרות ואע"פ שהוא דבר מועט מספיק הוא להתעסקות מועט כזה ויש מפרשים אף בזו דוקא בנתינת שכר כפועל וביצים מוזרות הם ביצים שאין קולטות אפרוח ואין האחרת קפדה בהם ונוטלתן בשכרה והם מותרות באכילה וכמו שאמרו נפש היפה תאכלם ושמא תאמר והרי קבלה אחריות על כל הפסד יראה לי שאינה מקבלת אחריות על כך אדרבא על חברתה למסור ביצים הראויים לקלוט ואע"פ ששכר זה אפשר שלא יבא מ"מ הדבר מצוי בכך וכתבו גדולי המפרשים שאם היתה בעלת הביצים מגדלת אין כאן חשש איסור לפי שהתרנגלת חוזרת בעינה בכחשה ואפילו היה אחריותה על שתיהן משלה נתנו לה ששכר כחשה ושכר בטולה תטול:

כבר בארנו במשנה שמקום שנהגו להעלות שכר כתף לפירות מעלין אף מקום שנהגו ליתן שכר עמלו ומזונו לבהמה אף בשעושה ואוכלת מעלין וכן אם נהגו להעלות שכר זה בולדות כגון שיטול המתעסק יתר על חלקו אחד או שנים בשכר עמלו מעלין ולא יאמר לו טול מעות בשכרך ולעולם במקום שיש מנהג כל המקבל סתם לא ישנה ממנהג המדינה:

דף סט:

כבר ביארנו במשנה שאין שמין עגל עם אמו ואפילו שכר כתף אין מעלין ולא פסקו שלא לשום ושלא כדעת רשב"ג אלא לענין מזונות ודיו שנפקיע ממנו שכר עמלו הא שכר מזונו מיהא אין מפקיעין ובשום פנים אין מפקיעין שכר זה מצד הגללים ושירי התבן המזדבלים שהם שלו שהגללים אדם מפקירן מכל וכל ואין דעתו עליהם כלל לעשות אצלו כלום:

מי שקבל עליו עסק ויצא עליו שטר בכך ונמצא כתוב בה מחצה שכר ומחצה הפסד אם הכל עדין ביד המתעסק מחשב לו או שליש בהפסד ומחצה בשכר או מחצה בהפסד ושני שלישים בשכר שכל שאינו מעלה שכרו יום ביום דינו ליטול על דרך זה ואם כבר חישב לו מחצה להפסד וכשנזדמן הריוח חשב לו מחצה וכבר פרעו אין מוציאין מידו שהרי אבק רבית הוא ואע"פ שהקרן קיים שכל נכוי הקרן הוצאה היא וכעין מה שאמרו למעלה כל סלוקי בלא זוזי אפוקי בדיינין הוא מעתה קבל עליו מאה דינרין והפסיד עשרים והרי שנשארו לו תשעים שהרי הפסיד הוא עשרה משלו ועשרה לבעל הבית ונשארו תשעים ונזדמן אחר כן ריוח ששים אם הששים עדין בידו אינו נותן לו אלא עשרים ואם כבר פרע מהם שלשים אין מוציאין ואין מנכין את התשעים היה זה המקבל תלמיד חכם וחזקה עליו שאין מאכיל איסור לבני אדם דנין בו שבודאי לא נתן שלשים אלא בחזקת פרעון עשרה מן הקרן ולשון השטר אע"פ שכתוב בו מחצה לשכר ומחצה להפסד אנו מפרשין אותו מחצה לשכר או מחצה להפסד ופירושו מחצה לשכר ולהפסד כדינו או מחצה להפסד ולשכר כדינו שהדבר ידוע שכל מחצה שכר שליש בהפסד וכל שמחצה בהפסד שני שלישים בשכר וכל שכן אם היה בשטר מחצה בשכר ובהפסד שאנו מפרשים מחצה בשכר ובהפסד כדינו ובשאר בני אדם מיהא כל שחישב בהפסד מחצה ונתן בריוח מחצה הואיל ופרע אינו מנכה לו מן הקרן כמו שביארנו:

יש מי שאומר שאף בשאר בני אדם כל שהמקבל חייב הקרן עדין מנכה לו ואין זו הוצאה וזו שהוזכרה כאן בבני רב עיליש פירושה שכבר פרעו התשעים ועכשיו הוא תובעו בעשרה דינרין ודנו בו על הדרכים שכתבנו:

ממה שאמרו בכאן שחזקה עליו שאינו מאכיל איסור לבני אדם ולא אמרו שלא היה מאכיל איסור לעצמו כתבו חכמי התוספות שאין לנותן איסור אלא ברבית של תורה אבל אבק רבית לא נאסר אלא למקבל ומ"מ אין ראיה מזו שאפשר לפרשו שאף לאחרים לא היה מאכיל איסור כל שכן שיצטרף בה איסור עצמו:

כבר ביארנו במשנה שהשם בהמה לחברו ולא קבעו ביניהם זמן שבעגל וסיח מיטפל עד שיהיו משלשים ובחמור עד שיטעון מ"מ באתונות מיטפל עד שנים עשר חדש ובגודרות והם גדרות צאן עשרים וארבעה חדש וגדולי המחברים פרשו בגודרות הצאן והבקר ואע"פ שבעגל הוזכר זמנו במשנה לשליש ענינה בשמקבל העגל לגדול אבל זה שקבלו משנתגדל שיעורו לכ"ד חדשים וכן באתונות שהוזכרו כאן פירושו שקבלה משגדלה ומשנתנו בשקבלה לגדול ואין חלוק בין חמור לאתון ומ"מ יראה שאפילו באתונות סוסיאות שאינן בני משא כן וכל שבא לחלוק בתוך הזמן חברו מעכב עליו שאם בא

בעל הבהמות לחלוק הרי המקבל אומר לו שאינו דומה טפולה של שנה ראשונה שהיא מרובה והריוח מועט שאינה מקבלת שומן אלא מעט לשנה שניה שטפולה מעט והריוח מרובה ואם בא המקבל לחלוק פשוט הוא שאין בעל הבהמות מוצא בהזמנה מי שימסרם לו:

השם בהמה לחברו וילדה והרי הולדות מכלל חלוקת הריוח אם נהגו שיהא המקבל מגדל הרי זה מגדל כמו שביארנו במשנה ואם נהגו לחלק בולדות מיד ולטרוח כל אחד בשלו הרי זה מיטפל מ"מ בולד הדקה שלשים יום ובולד הגסה חמשים יום ואם נטפל בו יתר על כן הרי זה בא ביום שלשים לדקה וביום חמשים לגסה ושם אותם ומיטפל בהם כאלו נמסרו לו מעכשו וכל שירויחו לו נוטל המתעסק שלשה רביעים ובעלים הרביע שהרי חצי הולד שלו ובחציו האחר מיטפל בתורת עסק למחצה שכר ואין צריך להעלות שכר עמלו הואיל ויש לזה חלק בה אלא שמעלה לו דבר מועט לכל הזמן ואם היה ממקבלי טובתו אין צריך להעלות לו כלום אלא שיש לפקפק בזו הואיל ועצמה של סחורה היא כמו שביארנו ומ"מ כשהוא שם אותם להטפל בהם כמי שנמסר לו עכשו מתחלה אינו שם וחולק בפני עצמו אלא בפני הבעלים והוא הדין בפני שלשה ואם שם בינו לבין עצמו וניטפל אומרין לו מאן פלג לך ומחל בטפולו והולדות ביניהם בשוה כמו שהיו שמא לא חלק כהוגן וביירר לעצמו:

ממה שכתבנו למדת שהמתעסק אינו יכול לחלוק מעות של עסק או סחורה ולומר הריני נוטל החצי שבתורת מלוה לעצמי והחצי שבתורת פקדון אני מניח בבית דין שלא נמסר לו אלא להתעסק בכלו ואם עשה כן לא עשה כלום וחולקין בכל מה שיארע שם על הצדדין שכתבנו בשתפות אינו כן אלא כל שנשתתף עם חברו בסתם יכול לחלוק שלא מדעת חברו כל זמן שירצה וכן אם קבעו זמן והגיע הזמן יכול לחלוק שלא מדעת חברו ומ"מ כשבא לחלוק צריך שיחלוק בפני שלשה אפילו הדיוטות ובלבד שיהו בקיאים בשומא ואם חלק בפחות משלשה לא עשה כלום:

דברים אלו לא נאמרו אלא בדברים הצריכים שומא כגון פירות ושאר מיני סחורות אבל אם הם מעות כל מעות כחלוקים הם וחולק אף בינו לבין עצמו אם הגיע הזמן או שנשתתף בסתם ומניח חלק חבירו בבית דין ואם היה איזה עלוי למעות אלו על אלו כגון חדשות בישנות וכל שכן יפות ברעות הרי הם כדברים הצריכים שומא:

מעשה היה באחד שהיה לו עסק עם חברו ויצאו המעות וחלק שלא מדעת חברו והתעסק בשלו והרויח וכשבא חברו לתבעו ולומר שאין חלוקתו חלוקה בא לדין לפני רב פפא וגמר להם את הדין שחלוקתו חלוקה לשנה אחרת נשתתפו בקנית יין והגיע זמן חלוקה

ובא בעל הריב לנקום את נקמתו וחלק אף הוא שלא מדעת חברו ועשה בשלו והרויח וכשבא חברו לתבעו באו לדין פעם אחרת לפני רב פפא ואמר לזה החולק מאן פלג לך כלומר שאין חלוקתך כלום נשתנו פניו של זה ואמר כמדומה לי שלבך עלי ואמר רב פפא כל שכיוצא בזו ודאי צריך להודיעו ופירש לו הטעם שהמעות כחלוקים הם אבל היין זה חשוב מזה וצריך שומא מכאן למדו גדולי המפרשים שאין הנדון יכול לומר לבית דין כתבו לי מאיזה טעם דנתוני שבכיוצא בזה אמר שצריך להודיע הטעם הא בשאר מקומות שאין סרך חשד אינו צריך ומה שאמרו בסנהדרין שאם אמר כתבו מאיזה טעם דנתוני כותבים ונותנין דוקא בשנים ונתעצמו זה אומר נדון כאן וזה אומר נלך למקום הועד שכופין אותו ודן בעירו ומאחר שנתעצם שלא לדון בבית דין זה והכריחוהו על כך יכול לומר כן אבל כל שבררו שניהם בית דין והוא בית דין חשוב אינו יכול לומר כן ומ"מ אפשר שהדין דין אמת אבל יראה לי שאין בה ראיה מכאן שפירוש הדברים בכיוצא בזו אע"פ שאינו שואל כתבו מאיזה טעם דנתוני ראוי לדיין להודיע מעצמו הא בעלמא כל שלא שאל אין כותבין:

כשם שאסור להלוות מעצמו את המעות ברבית כך אסור להשכירן לומר שישכיר מאה דינרין בפרוטה שכירות או ביתר ואע"פ שהמלוה אדם חייב בה באונסין והשכירות אינו חייב בו אלא בגנבה ואבדה מ"מ הואיל ואין חוזרין בעין כעין הלואה הוא ואינו דומה למשכיר את הכלי שהכלי חוזר בעין ואף לכשתבא להתיר כשיחזרו אותם המעות בעצמן אינו כן שמ"מ להוצאה ניתנו ועוד שהכלי נפחת במה שאדם משתמש בו ונראה כנוטל שכר פחתו אבל מעות אין פחתם ניכר:

בתוספתא אמרו שמשכיר אדם מעותיו לשלחני להתנאות בהם ולהתלמד בהם ולהתעטר בהם נגנבו או אבדו חייב באחריותן ניטלו מלפניו באונס פטור הרי זה כשוכר אלמא כל שהם חוזרים בעין מותר ודוקא כשנטלן מתחלה על מנת שלא להוציא ואף בתוספתא זו אמרו שאם נשתכר השלחני בהם אסור ואם עשה כן בהקדש מעל ויראה לי מזה שהשוכרן לרמות בהם את האשה שתנשא לו וכיוצא בזה מותר הלה בשכרן:

אומר אדם לחברו הילך דינר והלוה מעות לפלוני קרובי ואין כאן רבית שהרי לא באה מיד לוה למלוה ומ"מ כתבו גדולי המפרשים דוקא שלא דבר הלוה עם המלוה בכך אבל אם דבר עמו ואמר לו פלוני יתן לך בשבילי או שאמר לזה תן לו ואני לוה אסור שנעשה כשלוחו וכל שכן אם הוא מחזיר לו מה שנתן וכן אומר הלוה עצמו לאיזה מקרובי המלוה אפילו לבנו הילך דינר ואמור לאביך שילוה לי מנה שאין זה אלא שכר אמירה

מעשה באחד מן החכמים שהיה בנו מסבב הלואותיו ונוטל שכר והיו מקצת חכמים מביאים... לאביו ואמר להם כל כי האי רביתא ליכול ברי:

כבר ביארנו במשנה שמפריז אדם על שדהו ואין חושש משום רבית כשם שאדם מפריז על שדהו כך מפריז על חנות וספינה ובלבד שיתכוין לשבח גופן כמו שנתכון לשדה לשבח גופו כיצד הרי שהשכיר חנותו או ספינתו בעשרה דינרין בשנה ואמר לו תן לי מאתים זוז שאתקן החנות בציור וכיור כדי שיקנו הרואים ויקפצו ליכנס לתוכו לראות הצורות ויקנו מן הסחורות ואני אעלה לך י"ב דינרין בשנה או שאתקן בהם ספינה זו לעשות בה וילון נאה להקפיץ בה הרואים וכן כל כיוצא בזה אבל אם אמר תן לי מאתים זוז שאוציא בסחורה טפי כדי להמציא החנות משפע או לשכור מלחים לספינה וכל כיוצא בזה מדברים שאינן תקון גופם ואני אעלה לך י"ב דינרין לשנה אסור שנראה כנוטל שכר מעותיו:

מותר לאדם להשכיר את הכלי ואין זה דרך הלואה שהרי חוזר הוא בעין ולא עוד אלא שאינו חייב באונסין וכן שהכלי נפחת בתשמישו של שוכר ושכר הפחת הוא נוטל ואפילו קבל עליו פחת שאינו ראוי לבא מצד מלאכתו מותר כגון שאם השכיר את הספינה נוטל שכרה ומתנה שאם נשברה יהא חייב להעמיד לו ספינה ואע"פ שבלא תנאי לא היה חייב בכך הרי מתנה שומר חנם להיות כשואל אבל אם קבל עליו פחת הראוי לבא מצד המלאכה שכבר נתן שכירותה אסור כגון שהשכיר את הספינה ונטל שכרה והתנה ליתן לו דמי מה שנפחתה בהליכת המים שהרי דבר זה כבר נכלל בשכירותה ואחר שאתה מחייבו בפחת מה שכבר נשכר נעשה השכר רבית וכן המשכיר בהמה לחברו ואמר לו הרי היא עשויה עליך בשלשים דינרין ר"ל שאם מתה תשלם שלשים ואת מעלה בשכירותה סלע בחדש מותר שלא עשאה דמים אלא לאחר מותה ר"ל שלא קבל עליו אלא אונס מיתה אע"פ שלא היה חייב בה הא אם קבל עליו פחת הראוי לבא מצד המלאכה שכבר נתן שכירותה כגון כחש בהמה הראוי לבא מצד אותה מלאכה אסור ומ"מ כשמשלמין את הספינה אחר השבירה אם לא קבלה בסך דמים אף במקום שנהגו לפרוע השכירות משעת משיכה חיוב תשלומי שבירתה אינו אלא כדמי מה שהיתה שוה בשעת שבירה שאפשר שפחתה הרבה מדמיה מצד פחת הבא מחמת מלאכה שנתן שכירותה וכן הדין בבהמה אלא אם כן קבל אונס מיתתה בסך הידוע כמו שביארנו בפרתך עשויה עלי בשלשים דינרין כך פסקוה גדולי הפוסקים ויראה שאף אם קבלה בסך ידוע אינו משלם אלא כשעת האונס הואיל ואותו פחת לא מחמת מלאכה שכבר נתן שכירותה וזהו שאמרו אטו במנהגא תליא פי' והלא דין גמור הוא זה ותירץ

משום דמתניתא תני איפכא תליא במנהגא ומ"מ דין גמור הוא ובריייתא אינה הלכה וכן נראה לי ברור שהרי אלו היתה קיימת היה מחזירה כמות שהיא היאך ישלם יותר ממה שלא היתה שוה ולא הזכיר סך שלשים בבריתא אלא על דעת שאם תהא שוה כך בשעת מיתה או לכחש הבא שלא משעת מלאכה שכבר נתן שכירותה אלא מצד אחר:

ויש פוסקים שאף בסתם ר"ל שלא קבל אונס מיתתה בסך ידוע משלם כשעת שכירות ונמצאו שלש מחלוקות בדבר וכלם תלויים בביאור השמועה והוא שגדולי הרבנים מפרשים אגרא ופגרא שמתנה עליו ליתן שכרו על מנת שאם תישבר ישלם גם כן הספינה כמה שהיתה שוה בשעת השכירות והקשה אי אגרא לא פגרא ואי פגרא לא אגרא שאע"פ שמן הדין מתנה שומר חנם להיות כשואל מ"מ כל שנעשית עליו שאלה להתחייב באונסין ואירע האונס נעשה השכר רבית השאלה והביאוה מבריתא שמתנה עמו שתהא פרתו עשויה עליו שלשים כדמיה של עכשו ושתהא שכירותו עולה לו סלע בחדש ואין זה רבית אחר שאינו מקבל עליו בחיי הבהמה פחת הבא מצד המלאכה ואינו מחייב עצמו בתשלומין אא"כ נשברה ושהיא עומדת לחזור בעינה ואע"פ שאם תמות משלם כשעת השכירות הואיל ומ"מ עומדת היא לחזור בעין אין כאן רבית ובא רב פפא לפסוק כן והעיד שנהגו בני כופרא כן ר"ל ליטול שכרה כשעת השכירות ותשלומיה כשעת שבירה ופירוש הדברים אגרא מצד השכירות ופגרא מצד השבירה והקשה אטו במנהגא תליא מילתא ואם יש בדבר איסור היאך נהגו לעשות כן וקושיא זו היא מפני שהיו סבורים על רב פפא שמצד המנהג היה בא לפסוק כן והשיב משום דמתניתא הכי תניא כלומר ולא המנהג עקר אלא טפל לבריתא ויש נמשכים לשטה זו לענין פסק אלא שלענין פירוש המנהג היה שלא היו רוצים להמתין השכירות כדי שאם תשבר לא יהא להם לתבוע השכירות ותשלומיה כשעת השכירות והיו נוטלין אגרא בשעת משיכה אע"פ שאין לפרוע אלא בסוף וכשהיה מזדמן שנשברה היו תובעין תשלומיה משנשברה והקשה אטו במנהגא תליא מילתא ומה הועילו בהקדמת השכירות אם באיחורה יש איסור והשיב משום דמתניתא הכי תניא אף באיחור השכירות וכמו שאמר סלע בחדש ולא היו נוהגין כן אלא שלא להפליג בכיעור לתבוע שני דברים ביחד ולדעת זה אף בסתם משלם כשעת שבירה ואין כאן רבית:

ומ"מ רוב ספרים גורסים משום דמתניתא איפכא תניא ומפרשים אגרא בשעת משיכה ומ"מ כשמזדמן שנשברה אין נוטלין תשלומיה אלא כמה ששוה בשעת מכירה והפחת שפחתה בין שכירות לשבירה היו מנכין בשכר שקבלו ממנה ולא היו עושין לה דמים משעת שכירות כדמיה של אותה שעה והקשה אטו במנהגא תליא מילתא וודאי דין

גמור הוא שמאחר שלא עשאה דמים כדמיה בשעת השכירות אין תשלומין אלא כשעת שבירה והשיב שכך הוא הדין אלא שמ"מ מאחר שהבריתא נאמרה בעשיית דמים הזכיר מנהגם שלא היו רוצים לעשות כן ומ"מ הלכה כבריתא ובעשיית דמים וכמנהגם שלא בעשיית דמים ולדעת זה אתה מפרש אגרא בשעת משיכה שמשעת משיכה היו מתנים על השכר אם לא תשבר ועל התשלומין אם תשבר וכשעת שבירה ואף אנו מפרשים כן אלא שאנו אומרים שאף בעשיית דמים כן ושלא כברייתא אלא כמנהג וכמו שכתבנו והוא שהקשה אטו במנהגא תליא מילתא והלא הדברים מוכיחים להיותם דין גמור ופירשה משום דמתניתא איפכא תניא שהרי הוזכרה בעשיית דמים כשל עכשו ובא ללמד שאין הלכה כבריתא או שמא הבריתא על דעת אם תהא שוה כך בשעת מיתה ועל הדרך שכתבנו ומעשה הנזכר בדודא דמר עוקבא מוכחת כדברינו והוא שאנו מזכירים את דינו עכשו:

דף ע.

השכיר לו דבר שבמשקל כגון כלי כסף וכלי נחשת והוא מתנה להחזירם לו במשקל אע"פ שלא נתחייב בכך בכל שבא מחמת המלאכה מותר שהכלי מתקלקל כלו בתשמישו ומתישן ומזדלזל וזהו הפחת הנכלל בדמי השכירות אבל פחת חסרון המשקל הוא פחת אחר שאינו בכלל בדמי השכירות ויכול להתנות עליו ודברים אלו כלם כשאין הבעלים שם כגון שהשכיר את הספינה ולא הלכו הבעלים שם הא אם הלכו בעלים שם אינו משלם אלא שכרה אין תנאו עושהו יותר מן השואל ואם בעליו עמו לא ישלם כמו שיתבאר:

אין מקבלין נכסי צאן ברזל מישראל כגון שיאמר הילך עשרים צאן בשוה מאה דינרין הטפל בהם למחצה שכר גיזה וולדות וחלב על מנת שתעמידם אצלי במאה דינרין הן הוזלו הן הוכחשו הן מתו ואין שכר עמלו מועיל בזו ודבר זה לא הוצרך להשמיענו שהרי אף במחצה שכר ומחצה והפסד נאסר אלא אם כן בשכר עמלו כמו שביארנו במשנה כל שכן במחצה שכר וכלו הפסד אלא שבא להתירן מן הגוי ולא סוף דבר ששאר הלואות אסורות בו אלא שהתחיל בהתירות אלו עד שמנה את כלן והחל בקלה שבהם והוא אבק רבית עד שמגיע אצל התמורה כמו שיתבאר במשנה שלפנינו בע"ה:

נמצא לפי מה שכתבנו שכל המלוה מעותיו קרוב לשכר ורחוק להפסד כגון שחצי שכר שלו וכל ההפסד למקבל הרי זה רשע שהרי נעשה כלו כמלוה ונמצא חצי שכר כעין רבית רחוק לשכר וקרוב להפסד כגון שמחצה שכר למקבל וכל ההפסד שלו חסיד קרוב

לזה ולזה כגון מחצה שכר ומחצה הפסד זו היא מדת כל אדם אלא שחכמים הצריכו בה שכר עמלו כמו שביארנו במשנה או בלא שכר עמל מחצה שכר ושני שלישי הפסד או שליש שכר ומחצה הפסד ורחוק לזה ולזה אינו כולל ענין אחר אלא שהוזכר בחנם דרך הזכרת חלוקות ויש מפרשים רחוק לזה ולזה שליש בשכר ושליש בהפסד ואין זה כלום שהרי טורח בשליש עסק הפקדון בחנם שהרי מלוהו שני שלישי העסק:

הסכימו הגאונים שמותר לאדם שיקבל עליו מעות חברו ושיהא כל אחריות הקרן עליו ושלא יטול כלום מן הריוח אלא שיהא הכל לבעל הממון הואיל ואין שום ריוח למקבל אין בזה רבית ומפני חמלתו עליו הוא שעושה כן ומתנה היא שהוא נותן לו:

כל מה שביארנו בקרוב לשכר ורחוק להפסד לא סוף דבר שיקבלו בעלים מחצה שכר וכל ההפסד למקבל אלא אף מחצה שכר לבעלים ושני שלישי הפסד למקבל אסור וכן ההפך ברחוק לשכר וקרוב להפסד שאין קצבה לתנאי השכר וההפסד אלא שיהא חלק ההפסד גדול לבעל העסק מחלק השכר וכן כתבוה גדולי המפרשים בתשובותיהם ובפרק המקבל יתבארו מקצת דברים בדיני העסק:

מעות של יתומים אסור להלוותם ברבית ומ"מ מותר להלוותם קרוב לשכר ורחוק להפסד והוא שאמרו בשקלים ירושלמי ר' אבא אתפקד גביה מדלא דיתמי אתא שאיל לר' מני אמר ליה אי בעית דליהוי פסידא עלך ורוחא ליתמי ולך שארי שכל אבק רבית כזה בנכסי יתומים לא גזרו:

נכסי יתומים שאין להם אפטרופוס מצד אביהם ויש להם מעות אין אומרים להעמיד מעותיהם ביד בית דין ולמסרם להם על יד על יד לצרכם שאם כן הקרן כלה ואוי לו לנאמנות המפסיד אלא מחזרין בית דין אחר אדם הגון ונאמן שונא בצע שאינו מכניס עצמו לחשד ולקבלת קללת חכמים ולא להיות סרבן לדיניהם ושיהו לו נכסים של שופי ולא של ערער ועסיקין ובית דין מוסרין לו את הממון קרוב לשכר ורחוק להפסד ואע"פ שאינו בעל ממון המיטלטל הואיל ואין בקרקעותיו ערער ועסיקין רצו בית דין להפקידם לבעל ממון המטלטל מצד שהמעות מצויות אצלו תמיד מחזרין אחר בני אדם שיש להם טמון וממון שאינו מתעסק בו כגון דהבא פריכא וכיוצא בזה ומקבלין בית דין אותו הממון במשכון ומ"מ משכונות של כלים ושאר דברים המסויימים שהם בעלי סימן אין מקבלין מהם שמא פקדון הם ויצאו בעלים ויתנו סימנן בבית דין ונוטלן ונמצאו היתומים קרחים מכאן ומכאן ואע"פ שהזהב יש בו סימן וכמו שביארנו שהמשקל סימן מ"מ אין דרך להיות הזהב הנפרך נפקד ביד אחר ולא להעמידו במקום שידי הגנב ממשמשת שם הואיל ואין בו תשמיש ושמא תאמר והלא משכונה עשו בה תקנת השוק שאם

גנב ומשכן אין גנבה חוזרת אלא בדמים והבעלים דנין עם הגנב כמו שביארנו בבבא קמא מ"מ אין בית דין מכניסין עצמם לכך או שמ"מ נשבע זה שהלוה עליו כמה הלוה ואין ראוי להשביע את הבית דין ואע"פ שנאמנין בלא שבועה שמא לא ימצאו שם ואף היתומים אינן בני שבועה שאינם יודעים עיקר הענין ושמא תאמר יכתבו בית דין שטר על זה שטרא עביד דמירכס או שמא אין תקנת השוק אלא לקרן או שמא אין זה משכון הגמור ואינו אלא אחריות בעלמא ואין בו תקנת השוק:

ומ"מ יש מפרשים בזו דוקא בשזה אינו אמיד וחוששין שמא גנבו או לקחו מן הגנב בזול או נפקד אצלו אבל באמיד אף לנותן סימניו אומרין לו שזה לקחו ומ"מ אם היו מדברים העשויין להשאיל ולהשכיר שאין לומר שם לקוחים הם בידו טעם זה בטל ואף בשאין עשויים להשאיל ולהשכיר יש לחוש שבעל הפקדון מסרו בעדים וכבר כתבו גדולי הפוסקים שכל שהפקיד בעדים אינו נאמן בלקוח היא בידי שלא נאמר כך אלא מתוך שהיה יכול לומר לא היו דברים וכו' ואתה צריך בזו לדהבא פריכא ולכיוצא בו על אחד מן הטעמים שהזכרנו וכל שלא מצאו בעל הממון מיהא מוסרין לבעל קרקע על הדרך שביארנו:

דף ע:

המשנה השביעית והכונה לבאר בה ענין החלק הששי בביאור מי שמותר להלוותו או ללות ממנו ברבית ואמר על זה אין מקבלין צאן ברזל מישראל מפני שהוא רבית אבל מקבלין צאן ברזל מן הגוים ולווין מהם ומלוין אותם ברבית וכן בגר תושב אמר הר"ם צאן ברזל הוא שיתנה עמו שלא יהא הפסד עליו וכבר פרשנו ענין זה הלשון בכתובות:

אמר המאירי אין מקבלין צאן ברזל מישראל וכבר ביארנו למעלה ענין צאן ברזל כגון שיאמר לו הילך מאה צאן שוות מאה סלעים הטפל בהם למחצה שכר גזה וולדות וחלב על מנת שתעמידם אצלי במאה סלעים אם מתו או הוכחשו או הוזלו ויש מפרשים בו שכל הפירות למקבל ונותן לו בשכרן עשר סלעים בכל שנה או כמו שיתנו ביניהם ואע"פ שנראה כשוכר הואיל וכך מקבל איזה דבר להטפל בו בתורת עסק כל שחייב באחריותו נקרא מלוה ואין שכירות אלא בדבר שמשתמשין בגופו כגון פרה לחרוש והדומים לזה נמצא עכשו שהכל מלוה ושכר מעותיו הוא נוטל ודבר זה לא הוצרך להשמיענו אלא להתירה מן הגוים בא ללמדה ואע"פ שגדולה הימנה מותרת בהם זו ואין צריך לומר זו שנה במשנתנו ויש מפרשים מפני שצד התר אחר יוצא ממנה והוא ממה שאמרו שאין מוכרין בהמה גסה לגוים ושמא תאמר בקבלת צאן ברזל כשלו היא וכשמחזירה לגוי

הרי הוא כמוכרה מתחלה בא ללמד שמותר ואח"כ בא להשמיענו היתר רבית גמורה לגוי ואמר לווין ומלוין להם ברבית ולא סוף דבר גוי גמור אלא אף בגר תושב והוא גוי שקבל עליו שבע מצות ואע"פ שאתה מצוה להחיותו:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה:

המשנה השמינית והכונה בה ככונת משנה שלפניה מלוה ישראל מעותיו של נכרי מדעת הנכרי אבל לא מדעת ישראל אמר הר"ם ומה שאמר מלוה ישראל מעותיו של נכרי הוא כגון שהגוי נתן לישראל מעות ברבית וכשירצה להחזירם לגוי אין ראוי שיתנם לישראל אחר ויאמר לו תעלה לגוי כדרך שאני מעלה לו אלא צריך שיתן אותו ממון ליד הגוי וישוב הגוי וילוהו לישראל האחר וזהו טעם מדעת הנכרי:

אמר המאירי מלוה ישראל מעותיו של נכרי וכו' פירשוה בגמ' בענין זה ישראל זה לוה מעות מן הגוי ברבית ובקש להחזירם לו ואמר לו ישראל אחר תנם לי ואני מעלה לך כדרך שאתה מעלה לו אסור שהרי ישראל זה השני לוה אותם לגמרי מזה ומקבל לו אחריות הלואה ונותן לו רבית ואלו רצה הגוי נפרע מן הראשון מצד אחר והוא נוטל רבית מזה וזהו האמור במשנה זו אבל לא מדעת הישראל וזהו רבית קצוצה ומה שהתירו בשהוא מדעת הנכרי פירשו בגמ' כן אם העמידו אצל הגוי מותר פי' אם ישראל זה הראשון העמיד את השני אצל הגוי ואמר לו הילך מעותיך שאני מביא לך וישראל זה חברי לוקחם ומעלה לך כדרך שהייתי אני מעלה מותר ודוקא שאמר לו הגוי הניחם על גבי הקרקע והסתלק מאחריותם כאלו נתת לידי ואח"כ אמר לזה האחר שיטלם ואין צריך לומר אם נטלם הגוי ונתנם מידו לישראל חברו ואין אומרים הואיל והוא העמידו אצלו על דעתו הוא סומך וכאלו נעשה שלוחו אלא מאחר שנסתלק נסתלק אבל אם בעוד שהיו עדין בידו אמר לו תנם לו אסור שאין שליחות לגוי כלומר אין ישראל נעשה שליח לגוי להיות שלוחו כמותו והרי שהגיעו מידו ליד חברו ואסור:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

בהמת ישראל שיש לגוי שותפות בה פטורה מן הבכורה אפילו לא היה לגוי אלא אחד באלף הן בפרה הן בולד הואיל ולא הוברר חלק הגוי ואם הוברר חלקו באבר אחד כגון יד או רגל וכיוצא באלו כל שאלו נחתך חלקו נעשה בעל מום פטור כמו שיתבאר במקומו:

ישראל שקבל בהמה מן הגוי למחצה שכר פטורה מן הבכורה וכן נכרי שקבלה מישראל אפילו קבלה ישראל מגוי כצאן ברזל והוא שקבלה בממון קצוב ואם פחתו פחתו לישראל אלא שחולק בשכר אע"פ שברשות ישראל הן והרי הן כקנינו פטורין מן הבכורה

אף אותן שיגיעו לחלקו הואיל ואם מתו הבהמות ולא ימצא ממון אצלו הרי הוא חוזר על הולדות כעין אפותיקי שהרי אומר עליהם פרתו ילדתן יד גוי באמצע הוא ומ"מ ולדי ולדות חייבין הא כל שלא חלקו אין ברירה ואפילו ולדי ולדות פטורין:

ולדות שאמרנו שפטורין לא סוף דבר הן עצמן אלא אף כשנתעברו וילדו נקראו ולדות לענין זה שהרי כל שיש לו חלק אף באם פטורים והרי ביארנו הואיל והם אצלו אחריות כמי שיש לו חלק בהם הוא ולא נקראו ולדי ולדות עד שיולידו הולדות השניים שנסתלק אחריותו מן האמהות:

זה שביארנו שהמקבל צאן ברזל מן הגוים פטורים לא סוף דבר בשיש לבעל הבהמה חלק במחצה ולדות על שיטת הפירוש הראשון אלא אפילו היו כל הולדות למקבל ונותן לבעל הבהמות עשר סלעים בכל שנה והוא על שיטת הפירוש השני פטורין ואע"פ שאין לגוי בולדות כלום:

אע"פ שביארנו בגוי וגר תושב שמלוין להם ברבית מגזרת חכמים שלא להלוותם אלא בכדי חייו לאכילה ולא לסחורה שמא מתוך שירגיל עצמו להיות כל אומנותו בכך יבא להלות לישראל ותלמיד חכם תורתו משמרתו ואף לסחורה מותר וכן ללות מהם מותר בלא שום פקפוק ובגולה מתוך שהצרות מתגברות והשעבודים קשים הסכימו הרבה מפרשים שהכל בכדי חייו וכל שכן במקומות שאין האומנות מצויה לישראל:

הרבה אזהרות נאמרו בתורה לאיסור הרבית אף בלוה ומוסף עליהם הזהיר את המלוה בלאו הבא מכלל עשה והוא לנכרי תשיך כלומר לנכרי יש לך רשות להשיך הא לישראל לא ואע"פ שכתוב בזה לאו בהדיא לא תשיך לאחיך וכן ולאחיך לא תשיך הוסיף עליו עונש איסור עשה מכח לאו הבא מכלל עשה ולמדת מסוגיא זו שזו שאמרו בספרי לנכרי תשיך מצות עשה פירושו איסור עשה לישראל שלוה חברו ברבית ולא כדברי גדולי המחברים שמנאוה במצות עשה להלוות לגוי ברבית אלא שבא להוסיף איסור עשה לישראל וכבר הגיהו בה גדולי המגיהים וכן הענין בשמטה שגדולי המחברים מנה לנגוש את הנכרי במצות עשה לנגשו ולהצר לו ממה שאמרו בספרי את הנכרי תגוש זו מצות עשה ואינו כן אלא שבא להוסיף איסור עשה לישראל בחברו מכח לאו הבא מכלל עשה וכבר ראינו מי שהיה סבור לפרש בשני אלו עשה דוקא כדברי גדולי המחברים ומצד שהיו סבורים שאין דין לאו הבא מכלל עשה עשה נאמר אלא במקום שאין שם לאו מפורש בהדיא כגון מצרי שנתגייר והוא בתוך שני דורות וכגון בעולה לכהן גדול ואתה רואה סוגיא זו דוחה דבריהם לגמרי ואף במסכת חולין ובספרי את זה תאכלו מן הבהמה הא שאר בהמה לא נמצא אוכל בהמה טמאה באיסור עשה ואמרו שם אין לי אלא עשה

לא תעשה מנין תלמוד לומר בגמל ושפן וחזיר אע"פ שיש בהם קצת סימני טהרה מבשרם לא תאכלו ואין צריך לומר שבכלל לאו זה אותן שאין בהם שום סימן של טהרה ולמדת שיש באכילתן לאו ועשה ואף גדולי המחברים הביאוה כן והדברים ברורים:

דף עא.

כבר ביארנו במקומות במה שאמרו רבותינו כל העובר עברה בסתר כאלו דוחק רגלי שכינה שביאורו שהוא מיחס בכך שוללות ידיעת השם ית' ובדומה לזה אמרו כאן דרך הערה שהמלוה ברבית וסמך על שלא יודע הרי הוא כאלו כפר במציאותו שאמר עליו ויראת מאלהיך:

ישראל וגוי שבאו ללות מישראל ואי אפשר לו לקיים את שתיהן מצוה להקדים לישראל בחנם ולא לגוי בשכר ומ"מ אף לגוי בשכר יש בו צד מצוה ומוסר הואיל ובא לפניך אל תשיבהו ריקם אלא שמ"מ לא נצטוית בו להלות בחנם ויש מפרשים שזו כונו חכמים באמרם לנכרי תשיך זו מצות עשה ואע"פ שזו יראה שענינו לעבור ישראל עליו בעשה מכח לאו הבא מכלל עשה כמו שבארנו מ"מ במה שדרשו במקרא זה ר"ל אם כסף תלוה נכלל צד מצוה בהלואתו מיהא בשכר ולא לנטשו מכל וכל והוא שאמרו אם כסף תלוה את עמי עמי וגוי עמי קודם את העני עני ועשיר עני קודם עמך ענייך ועניי עירך ענייך קודמין עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין הא למדת שאף הגוי נרמז במקרא אלא שישראל בחנם קודם לו אף בשכר ולא נאמר עליו לשון קדימה אלא שאף הוא בכלל צד מצוה ומוסר:

מה שאמרו בסוגיא זו שהקורא לחברו רשע יורד עמו עד לחייו יש מפרשים שהוא רשאי לירד לאומנותו ולמעט מזונותיו ולא יראה כן שלא התירו חכמים לגמול רעה ולהנקם אלא עד לחייו ליסרו ולהוכיחו תוכחת מגולה ומפורסמת על דרך מה שאמרו במסכת כתבות עד שתים עשרה שנה אדם מגלגל עם בנו מכאן ואילך יורד עמו עד לחייו:

כבר ידעת במה שהזהירו חכמים על סחורת פירות שביעית עד שאמרו עליה דרך הערה שכל הנושא ונותן בכך נענש ומוכר כל מה שיש לו עד שמוכר את עצמו שנא' ונמכר לך ולא לך אלא לגר ולא לגר צדק אלא לגר תושב משפחת גר זה הגוי לעקר זה הנמכר לע"ז עצמה:

הגר אינו נקנה בעבד עברי שנאמר ושב אל משפחתו וזה אינו שב למשפחתו ומ"מ קונה הוא עבד עברי אלא שאם קנאו ומת אדון יצא לחירות כנמכר לגוי וכנרצע ואינו עובד

את הבן ואין צריך לומר אם לא הניח האדון בן שאינו עובד בת ואח שהרי אף הנמכר לישראל גמור אינו עובד לא את הבת ולא את האח כמו שיתבאר במקומו:
אשה אינה נמכרת בגנבתה ולא רשאה למכור את עצמה וכן אינה רשאה לקנות עבד לא עבד עברי ולא עבד כנעני מפני החשד הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו ומ"מ אם קנתה קנתה ותמכור ומטעם זה הזהירו לאלמנה שלא תאסף בביתה שום אדם אפילו בר בי רב הבא ללמוד תורה ומ"מ קונה היא שפחה או שפחות כמה שתרצה ואין בכך כלום וגדולי המחברים מתירין בעבד מתשע שנים ולמטה:
גר תושב כבר ביארנו במשנה שמותר להלוות לו ברבית ואע"פ שהוזכר בפרשת רבית בפסוק וכי ימוך אחיך ומטה ידו והחזקת בו גר ותושב וחי עמך מ"מ כבר פירט בפסוק שני אל תקח מאתו ולא אמר מאתם ושמא תאמר והיאך דרשת מוחי אחיך עמך שאתה מצוה להחיותו והלא לא נאמר אלא אחיך אפשר יש אם למסורת ואתה קורא אחיך לשון רבים או שמא הואיל ובאותו פסוק נכלל עמו ראוי לדרשו אף עליו מה שאין כן ברבית:

דף עא:

כבר ביארנו שכל המשתדל בהלואת רבית עובר בלאו המלוה והלוה והערב והעדים והסופר והסרסור מעתה ישראל שעבר ולוה מישראל אין ישראל אחר רשאי להיות לו ערב כלל לוה מן הגוי ונעשה לו ישראל ערב אף זה אסור שהגוי חוזר לערב ואין לו מוסר לתבוע ללוה תחלה אפילו יש לו נכסים וסומך רבית זה על ישראל הערב ונפרע ממנו קרן ורבית ואח"כ בא ישראל ותובעו ללוה כל מה שפרע והרי הוא כנוטל רבית שנתחייב הוא בה מישראל חברו וכל שכן במתנה בשטר לפרע ממי שירצה תחלה ומ"מ אם קבל עליו לדון בדיני ישראל בענין זה ר"ל שלא יתבע לערב תחלה מותר הואיל ויש נכסים ללוה ואפילו נתמסכן הלוה והוצרך הגוי לגבות מן הערב קרן ורבית חוזר זה הערב וגובה הכל מחברו הישראל שמאחר שדין הגוי ליפרע מן הלוה תחלה ועליו הוא סומך את הרבית כל זמן שמאריכו כל מה שפרע לו ישראל נעשה כמי שהלוה דבר זה ללוה באותה שעה ואינו נוטל אלא מה שהלוהו והוא שאמרו בירושלמי של שבועות פרק כל הנשבעין וכי נפרעין לאדם שלא בפניו תפתר בשרבית אוכלת בו וכי בית דין גובין רבית תפתר בשערב לו מן הגוי:
לוה גוי מישראל ונעשה ישראל ערב עשאוה בתוספתא כישראל שלוה מן הגוי והוא שנאמר בה גוי שלוה מישראל וישראל שלוה מגוי ישראל נעשה בהם ערב ואינו חושש מעתה אחר שדיננו לתבוע מן הלוה תחלה מותר שלא נסמך ברבית זה אלא על הגוי

וכשנתמסכן הגוי ובא ליפרע מישראל אחר שתבע את הגוי אותה שעה נעשה לו ערב וכאילו הלוהו באותה שעה כל מה שנתחייב לו הגוי הא אם התנה ליפרע ממי שירצה תחלה הרי סמך הרבית על הישראל ואסור ליטול ממנו הרבית ויש חולקין עם התוספתא ואוסרין בו אף בתובע לגוי תחלה שלא התירו בראשונה אלא בשישראל הערב פרע רבית לגוי ואינו נוטל מחברו אלא מה שפרע ואף בשיכול לתבוע לערב תחלה היה ראוי להתיר אלא מאחר שאף הוא סומך ברבית זה עליו נעשה הוא כמתחייב בה וכנוטל רבית מתחלה מישראל חברו אבל זה שלא פרע כלום ושכר מעותיו הוא נוטל היאך יטול שכרו מישראל חברו והדברים נראין:

יש מפרשים באיסור ערבות ישראל לגוי כשלא קבל עליו דין חכמים ליפרע מן הלוה תחלה שהטעם מפני שזה כמי שלוה הערב מן הגוי בשליחותו של ישראל וחזר הוא והלוה אותם המעות לישראל זה שלמדו מכאן בישראל שאמר לחברו לוה לי מעות מן הגוי ואני מסלקך מכל נזק שהוא אסור ובמסכת ערכין בפרק שום היתומים בשמועת אין נזקקים לנכסי יתומים אלא אם כן רבית אוכלת בהם קצת ראיה לזה לפי דעתם אלא שאין בה הכרח:

בתלמוד המערב אמרו ישראל שמנה את הגוי אפטרופוס או סנטר מותר ללות ממנו ברבית ישראל שנתמנה מחמת הגוי אפטרופס או סנטר מותר ללות ממנו מעות של גוי ומופקדין ביד ישראל אסור ללות הימנו מעות של ישראל ומופקדין ביד גוי [מותר ללות הימנו ומ"מ כבר ביארנו על התולה מעותיו ביד גוי] שהקולאר תלוי בצוארו:

כבר ביארנו שיש מפרשים תולה מעותיו ביד גוי שמלוה אותם ואומר של גוי הם ומשמע שמותר לישראל להלות מעות הגוי שלא נאסר אלא תולה שהוא שקרות אבל כל שהדבר כן מותר ואף בירושלמי אמרו גוי שאמר לישראל הילך שכרך והלוה מעותי מותר אלא שאסור מפני מראית העין ר"ל שיחשדוהו שהם שלו הא כל שאין שם חשד כגון שאינו אמיד או שנתברר שכן הוא מותר והיאך אמרו כאן מעות של גוי ומופקדין ביד ישראל אסור ותירצו שכל שעומדים באחריות הגוי מותר ומה שאמרו כאן אסור כשעומדין באחריות ישראל ואף בירושלמי שנויה בחלוקה זו ומ"מ למטה יתבארו בה דרכים אחרים מצד שליחות:

גוי שלוה מעות מישראל ברבית ובקש להחזירם לו מצאו ישראל אחר ואמר לו תנם לי ואני מעלה לך כדרך שאתה מעלה לו מותר וישראל מביא לגוי וגוי לישראל ואם העמידו אצל ישראל אע"פ שלא הניחם על גבי קרקע ולא נטלם ישראל ראשון אלא שהגוי נתנם במצותו לישראל שני וסלקו מאחריותו הרי זו רבית ואע"פ שאין שליחות לגוי מ"מ

הואיל ונסתלק הגוי החמירו בו כאלו היא הלואת ישראל לא אמרו אין שליחות לגוי אלא להחמיר וגדולי המחברים כתבו שהיא רבית קצוצה ולא נראו דבריהם נמצא שכל שהמעות של ישראל וגוי מלוה בשליחותו אסור מצד שליחות הישראל כשהמעות של גוי וישראל מלוה בשליחותו אסור מצד שאין שליחות לגוי ומ"מ מעות של ישראל ומלוה אותם לגוי באמצעות ישראל מותר שלא הוזכר שליחות גוי אצל ישראל ושל ישראל אצל גוי אלא כשישראל נותן הרבית וישראל אחר מקבלו אבל כל שהגוי נותנו או מקבלו אע"פ שהסרסור אמצעי בין הגוי ובין הישראל אין כאן זכר שליחות מגוי לישראל או מישראל לגוי ולא עוד אלא שהסרסור נעשה שלוחו של ישראל והרי הוא כאלו ישראל המלוה עצמו מוסרם לגוי וכל שכן גוי שלוה מישראל לצרך ישראל שמותר וכן ישראל שלוה מן הגוי באמצעות ישראל שאף בזו הסרסור הוא שליח הישראל להביא משכונו לו ולהביא לו מעותיו ומה שאסרו בישראל שאמר לחברו לוה לי מעות מן הגוי פירושו בדרך שאחריותו על הלוה וחזר זה ולוה מחברו נמצא שכל שאמרנו אין שליחות לגוי פירושו שאין ישראל נעשה לו שליח ולא הוא לישראל לשום דבר שבכל התורה שהשליח והמשלח כלם צריכים להיות בני ברית וכמו שאמרו לענין תרומה אע"פ שעושה אדם שליף להפריש תרומותיו דוקא בני ברית שנא' אתם גם אתם לרבות השליח ומה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית ומשם אנו למדים לכל שליחות שבתורה וכן אין לו תורת זכייה שיהא ישראל זוכה בשבילו שאע"פ שזכין לקטן כמו שיתבאר בבבא בתרא אע"פ שאין לו שליחות אינו דומה שהקטן מ"מ עתיד לבא לכלל שליחות מה שאין כן בגוי:

זה שכתבנו בישראל שלוה מן הגוי ובא ישראל אחר ובקשם ממנו והעמידם אצל גוי שאינו מותר בכך אלא אם כן הניחם על גבי קרקע ונטלם האחר במצות הגוי יש מתירין אפילו נטלם ישראל ראשון מן הקרקע במצות הגוי ונתנם לישראל אחר שאין ההושטה כלום הואיל והגוי לשם ואף הם שואלים הואיל ומ"מ נסתלק זה מאחריותם מה הוצרכנו להנחה על גבי קרקע שהרי בתוספתא אמרו גוי שאמר לישראל הלוה מעותי לזה מותר ומ"מ כבר שנו בה שאסור מפני מראית העין ומ"מ הם מפרשים שמה שאמרו בגמ' סמוך עלאי עוקר לגמרי ענין והפטר שכל שאמר סמוך עלאי חזר לאחריותו ופירשו שכל שנשא ונתן הגוי ביד או שהניח הראשון על גבי קרקע ונטלם השני או שהראשון נתנם לו במעמד הגוי מותר אע"פ שלא נסתלק הלה מן האחריות ויש נמשכים לשטה זו אלא שחולקים בה בהנח על גבי קרקע דבההיא ודאי כל שאמר סמוך עלאי אסור וראיה לדבריהם שהרי כשתירצו ענין הנח על גבי קרקע שאלו מאי למימרא ותירצוה שנשא ונתן ביד ותמה על עצמך והלא עכשו היה ראוי להקשות יותר מאי למימרא אלא שכונתו

היתה לומר נשא ונתן ביד ואמר סמוך עלי ואע"פ שאמר סמוך עלאי הואיל ונשא ונתן ביד מותר ומ"מ בהנח על גבי קרקע אם אמר סמוך עלאי אסור:

חכמי התוספות החמירו בקצת דברים כנגד מה שכתבנו והוא שהם למדו מסוגיא זו שאסור לישראל לשלח את הגוי שילוה לו מעות מישראל ברבית כשם שאסור לומר לו הלוה מעותי ברבית לישראל חברי ואע"פ שאין שליחות לגוי והיה לנו לדונו כאלו עשה מעצמו מ"מ כיון שהרבית בא מיד ישראל ליד גוי על דעת ליתנו לישראל שנתן לו מעותיו על מנת להלוותם לישראל אחר אסור וכמו שאמרו בבריתא ישראל שאמר לגוי צא והלוה מעותי ברבית אסור ואף בזו כששולח את הגוי ללות מישראל הרי המעות יוצאין מישראל חברו על דעת להלוותם ברבית לישראל ואף אם לא היה המלוה יודע בגוי שלצורך ישראל הוא תובען מ"מ אסור ללוה לומר לגוי שילוה לו מישראל חברו דמה לי להלוות לישראל אחר שאסור לומר לגוי מה לי ללות אבל אם אמר לו ללות מן הגוי ולוה לו מישראל נסתפקו בה חכמי הצרפתים:

חכמי הראשונים שבצרפת כתבו שגוי שאמר לישראל לוה לי מעות מישראל חברך מותר אע"פ שאין שליחות לגוי להיות כמותו נעשה הוא שלוחו של ישראל להלוות לגוי זה וכן מה שהתירו בתוספתא גוי שאמר לישראל הלוה מעותי לישראל חברך שמותר נראה שהטעם שהלוה עושה זה הישראל האמצעי שליח ללוות לו מן הגוי ומ"מ בתוספתא אמרו בזו שמפני מראית העין מיהא אסור ואם כן אף בישראל שלוה מישראל לצורך גוי היה לנו לומר כן ושמא לא החמירו במראית העין אלא כשישראל לוה ונראה כלוה מישראל אבל כשמלוה אע"פ שנראה כמלוה לישראל הואיל ומ"מ לגוי הם לא החמירו:

אף הם כתבו לשטה זו שאם לוה ישראל מחברו יצרך גוי וקצץ עם הגוי על הרבית וזה קצץ עם הישראל בפחות ממנו ונתן לו משכון ולאחר זמן פודה הגוי משכונו ונותן לזה כמו שקצץ לו הרי כל העודף ממה שקצץ הוא לחברו מעכב לעצמו אבל אם קצץ זה לחברו כמו שהגוי קצץ לו גם כן או יותר או פחות ובשעת פדיה הגוי פוחת ממה שקצץ זה לחברו מחמת שהוא אנס או אלם והמלוה אינו רוצה להחזיר לו משכונו אלא כמה שקצץ לחברו יראה שכופין אותו בכך ולא יתן זה משלו שלא לוה אלא על דעת הגוי ואם מזקיקו שלא נתן לו הגוי עוד רשאי:

אף הם כתבו שאם ישראל חייב מעות לגוי ודחקו לפרעו ואמר לו ישראל הילך משכון לוה עליו ממי שתרצה ואני פורע והלך הגוי ולוה מישראל חברו וכשבא זה לפדותו מן הגוי אומר לו לפדותו מישראל חברו יראה שאסור לו ליתנו לישראל הואיל ומתחלה מעות אלו שלוה הגוי לצורך ישראל לוה ועל כרחו היה לו לפרוע הגוי והם נמשכים

בהוראה זו למה שכתבנו למעלה בשמם באיסור שולח את הגוי ללות מישראל שזו דומה לזו אבל אם השאיל ישראל משכונו לגוי והרהינו הגוי ביד ישראל לצרך עצמו ולא רצה הגוי לפדותו מחמת שהוא אנס והלך ישראל לפדותו מותר לו ליתן את הרבית ולאחר לקבלו הואיל ומתחלה לא לוה הגוי לצרך ישראל אלא לצרך עצמו ואין זה אלא כמי שקונה ממנו המשכון שהרי אם רצה לא יחזירנו אלא לגוי אבל כשישראל נתחייב מעות לגוי ונתן לו עליהם משכון לצורך ישראל לוה הגוי מתחלה ואע"פ שאין שליחות לגוי כיון שמיד ישראל באו ליד גוי על דעת להביאם לישראל אסור:

ויש אומרים שכל שהשאיל ישראל משכונו לגוי והגוי אינו רוצה לפדותו אין ישראל המלוה יכול לעכבו ולומר שלא יחזירנו אלא לגוי שלא יהא אלא גזלן שגזל מזה ונתן לזה כל זמן שהיא בעין ולא נתיאש הימנו יחזיר ומ"מ דוקא אם הגוי אלם שאין ישראל זה יכול לעכב מליתן לו הערבון אבל אם הגוי אינו אנס שיכול ישראל לומר לו איני מחזיר לך עד שתתן רבית שקצצת יראה שאף הישראל מעכב העירבון עד שיתן לו הגוי כל הרבית ואם רוצה ישראל השליח ליתן לו רבית בשביל הגוי מותר ליטול ממנו כיון שיכול ליטלו מן הגוי שלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מיד מלוה ללוה וישראל זה שליח הוא ולא לוה:

אף הם כתבו שאם נצטרך ישראל למעות ואמר לחברו הילך ערבון של גוי הלוה עליו לגוי ונמצא הערבון שלו ולצורך עצמו אלא שהטעהו בכך וכשרוצה לפדותו הוא מגלגל עליו האמת כמו שהיה המלוה יכול לעכב עד שיתן לו קרן ורבית ויאמר לו שאינו מאמינו אפילו רצה האחר לישבע הואיל ומתחלתו בחזקת גוי נתנה לו אינו חוזר ומגיד ויש חולקין בזו והמחמיר על עצמו יראה בישע אלהים:

דף עב.

ישראל שלוה מן הגוי מעות ברבית וזקפן עליו במלוה ונתגייר הגוי אם נתגייר אחר שזקפן עליו ונעשה קרן גובה את הכל ואם זקפן אחר שנתגייר אינו גובה אלא את הקרן ולא מן הרבית כלל אפילו אותו שעלה בגיותו הואיל ולא נזקף להיותו קרן בגיותו וגוי שלוה מישראל ונתגייר הגוי אפילו זקפן אחר שנתגייר גובה הישראל את הכל ר"ל כל הרבית שעלה בעודו גוי הואיל וזקפו אע"פ שלאחר שנתגייר זקפו כדי שלא יאמרו לא נתגייר זה אלא שלא לחסר מעותיו ומ"מ אם לא זקפן מיהא אינו גובה ויש חולקין להתיר אף בשלא זקפן הואיל ומ"מ הטעם אינו אלא שלא יאמרו וכו' ומ"מ תלמוד המערב חולק בהוראה זו שכתבנו והוא שאמרו שם ר' יוסא אומר ישראל שלוה מן הגוי ונתגייר בין

שזקפן עד שלא נתגייר בין שזקפן אחר שנתגייר אינו גובה את הרבית גוי שלוה מישראל ונתגייר אם זקפן עד שלא נתגייר גובה את הקרן ואת הרבית ואם זקפן משנתגייר גובה את הקרן לבד ופירש הטעם מכיון שאתה מבריחו מן הרבית אף הוא נעשה גר שקר ואע"פ שירושלמי במקום בבלי אינו משנה מ"מ בזו האחרונה נראין דבריהם מדברינו:

שטר שכתוב בו רבית והוא שכתוב בו פלני לוה מפלני מנה במנה וסלע או שנזקף הסלע עם המנה כקרן גמור ונתברר שהסלע של רבית היה גובה את הקרן אפילו ממשעבדי ואינו גובה את הרבית כלל אפילו מבני חרי ולא סוף דבר ברבית קצוצה אלא אף ברבית של דבריהם שאין הפרש בין רבית קצוצה לשל דבריהם אלא בשקדם וגבה שהקצוצה יוצאה בדיינין ואבק רבית אינו יוצא בדיינין יש מי שאומר שלא אמרו אינו גובה את הרבית אלא ממשעבדי אבל מבני חרי גובה כמלוה על פה וראיתם ממה שאמרו בסוגיא זו בשטרי חוב המוקדמין במחלוקת שנויה ור' מאיר היא ואם לא כן היאך הוא במחלוקת שנויה והלא שטר מוקדם גובה מיהא מבני חרי ואין זה כלום שהמוקדם לא נעשה איסור בגוף ההלואה אלא בזמן והרי גוף ההלואה בענין רבית כזמן בענין שטר מוקדם וכשם שהזמן נפסל מכל וכל עד שאינו טורף אפילו מזמן שני כך גוף ההלואה נפסל בשטר שיש בו רבית עד שאינו גובה אותה כלל לדעת ר' מאיר אלא שמ"מ הלכה כרבנן ברבית שגובה את הקרן ולא את הרבית ויש אומרים שאין הקרן נגבה לדעת חכמים אלא מבני חרי שהרי העדים עברו בלאו והיאך טורפין על פיהם ולא יראה כן שלא נקרא רשע ליפסל לעדות אלא בעברה שיש בה מלקות ואע"פ שבעברה שבממון פוסלין אותו אע"פ שאין שם מלקות לא נחשבו כפסולי עדות בענין רבית אלא מלוה ולוה כמו שיתבאר במקומו:

שטרי חוב המוקדמים פסולין שהרי אפשר שיבא לטרוף לקוחות שלא כדין והמאוחרין כשרים שאין כאן פסידת לקוחות ואם המלוה מחל שעבודו תבא עליו ברכה ושטר מוקדם לא סוף דבר ואינו טורף מזמן ראשון אלא אף מזמן שני אינו טורף ואע"פ שברבית לא קנסנו ההתר על גב איסור אף בזו לא משום קנס התר על גב איסור אלא שאם נגבה בשטר זה מן הלקוחות אף מזמן שני יש לחוש שמא יבא לגבות בו אף מן הראשון ומתוך כך אמרו שאינה טורפת אף מזמן שני ואילך אלא הרי היא כמלוה על פה וגובה מבני חרי ועיקר דבר זה יתבאר במסכת בבא בתרא וכבר ביארנוה בחבור זה ובפירושנו במסכת ראש השנה ויש אומרים מכאן שאין לפרש שטר שיש בו רבית שנזקף הקרן עם הרבית שכיוצא בזה אף הקרן אינו גובה שיש לחוש שמא יגבה אף הרבית כחששא זו שבשטר מוקדם:

לא סוף דבר בשטר מוקדם שאינו גובה מן המשועבדים אלא אף כל שטר שנעשה באונס אינו כלום והמעות כמלוה על פה מעשה היה באחד שמשכן כרמו לחברו לעשר שנים במשכנתא דסורא וכשאכלה שלש שנים בתורת משכונה אמר לבעל הכרם מכור לי כרמך לחלוטין והריני נותן לך דמי כלה ואם לאו הריני כובש שטר המשכונה ואומר שבתורת מקח ירדתי בה ועמדתי בה שני חזקה ולא אצטרך לשטר ראה לוה זה שכלתה לו הרעה והודה לדבריו והלך לו וכתב ממנו שטר מתנה לבן קטן שהיה לו והקטן הרי הוא זוכה וקונה אע"פ שאינו מקנה ואמר שכתב שטר מתנה זו לבנו הלך וכתב שטר מכר לבעל המשכונה והרי שהמכר לא היה כלום אלא שחוזר המוכר ותובע לו מעותיו בשטר מכר שבידו שהרי קבל לו אחריות ואמרו חכמים שאינו גובה מן המשועבדים ששטר זה לא נתן ליכתב ובעל השטר שקבלו הורע על עצמו וכל שטר שלא נכתב אלא באונס אינו גובה מן המשועבדים וכן הדין באנס הכופהו למכור לו שדהו ומסר מודעא ומכר לו שמא תאמר אחר שכן לא היה צריך זה להקנותה לבנו ימסור מודעא בפני שנים ודיו אפשר שחשש שהמוכר יזקיקהו לבטל כל מודעא שמסר ושימסור:

דף עב:

מעתה גזל שדה ומכרה והשביחה ובא נגזל וטרפה שזה חוזר על המוכר וגובה את הקרן מנכסים משועבדים ואת השבח מבני חורין כמו שביארנו בפרק ראשון ומסתמא אף הלוקח ידע בגזלה והיאך גובה כלום ממשעבדי והלא לא ניתן ליכתב ולא היה לו לבעל השטר לקבלה אינו דומה שזו ניתנה ליכתב הוא שסומך הוא שיהא חוזר זה ולוקחה מבעלים הראשונים וכמו שאמרו בפרק ראשון ניחא ליה דליקום בהימנותיה:

מי שהוציא על חברו שטר חוב שאין יכול לקיימו ובא הלה והודה שכתבו אלא שאומר שפרע או שאמנה או פסים היה הואיל ואם רצה לכפור ולומר שלא כתבו לא היה בידו של זה לקיימו אף הוא נאמן בכל שטוען עליה ונפטר בהיסת עד שימצא המלוה לקיים את שטרו שהמודה בשטר שכתבו צריך התובעו לקיימו מ"מ ואין דנין אותה כמקויימת בהודאתו של זה עד שלא יוכל הוא עצמו לטעון עליה כלום:

המשנה התשיעית והכונה בה לבאר ענין החלק השביעי בענין פסיקה על הפירות והוצאת מעות עליהם על איזה צד אסור ועל איזה צד מותר והוא שאמר אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער אע"פ שאין לזה יש לזה היה הוא תחלה לקוצרין פוסק עמו על הגדיש ועל העבט של ענבים ועל המעטן של זיתים ועל הביצים של יוצר ועל הסיד משישקע כבשונו פוסק על הזבל כל ימות השנה ר' יוסי אומר אינו פוסק עמו על הזבל

עד שיהא לו זבל באשפות וחכמים מתירין פוסק עמו בשער הגבוה ר' יהודה אומר אע"פ שלא פסק עמו יכול הוא לומר לו תן לי כזה או תן לי מעותי אמר הר"ם כשער הגבוה כלומר השער הזול באותו המין ויחייבו במובחר שבאותו המין ואין הלכה כר' יוסי ולא כר' יהודה:

אמר המאירי אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער ר"ל שבא זה ללות ואמר לו שיוציא לו מעות על סאה חטה ואין לזה סאה חטה שאם היתה לו יכול למכרה על צד שירצה או ליתנה כלה או חציה שכל שיש לו אין כאן רבית ומעכשו קנאה ואע"פ שלא משך שאין זה אלא אבק רבית וביש לו לא גזרו אלא שאין לו ומ"מ אף זה המלוה אומר הריני מוציא לך בה כשער של עכשו שאם יקבלנה ממנו בזול בשכר המתנת מעותיו הרי זה רבית קצוצה אלא שאף הוא מתכוין להוציא בה כשער של עכשו וממתין לו ואמר שאם לא יצא השער והוא שיהא קבוע ומפורסם אסור אע"פ שנתן לו מיהא כשער היוצא הואיל ואין השער ברור עדין כל כך שכל שער שאינו ברור אינו עומד ומשתנה תמיד אבל אם יצא השער פוסק אע"פ שאין לו שהרי מ"מ אע"פ שאין לזה יש לזה והוא יכול ליקח בדמים אלו היכן שירצה:

היה הוא תחלה לקוצרים וכו' כלומר כבר ביארנו שכל שיש לו אע"פ שלא יצא השער פוסקין ובא ללמדנו שאם יש לו אלא שלא נגמרה מלאכתו עדין פוסקין עליו כאלו נגמרה מלאכתו לגמרי כיצד היה הוא תחלה לקוצרים ויש לו גדיש הרי זה פוסק עליו על סאה חטה ברורה הואיל ומ"מ יש לו גדיש אע"פ שלא יצא השער ופוסק בכל שער שירצה שכל שיש לו קנאו מעכשו כמו שכתבנו וכן על עביט של ענבים ר"ל שפוסקין על היין משבצר הענבים ונתן בעביט והוא כלי שנותנין אותם בו קודם שידרכום על הגת כדי לחממם וכן בזיתים פוסק על השמן משנתן הזיתים במעטן ועל הביצים של יוצר' ר"ל שפוסק על הקדרות משגבל היוצר את עפרו ועשאה ביצים והם חתכות עפר המגובל עגלות כל חתכה נעשית ממנה קדרה אחת ומ"מ יתבאר בגמ' דוקא שנתקנו בדפוס קדרה ואין חסרים אלא שיתיבשו ויכניסם בתנור ומ"מ אעפ"כ קורא אותם ביצים הואיל ועדין עפר מגובל הם:

וכן פוסק על הסיד משנשקעו עצים ואבנים בכבשן לשרוף וכן פוסק עמו על הזבל לזבל שדהו כל ימות השנה אף בימות הגשמים אע"פ שאין לו עכשו ממנו כלל מפני שמצוי הוא תמיד ור' יוסי חולק בזו ואין הלכה כדבריו וכן מה שאמר אח"כ וחכמים מתירין ר"ל דוקא בימות החמה והלכה כתנא קמא:

ופוסקין על שער הגבוה ופי' שער הגבוה הוא שער הזול שנותנין צבורי פירות בדמים קלים ואמר שכל שיצא השער פוסק לו על שער הזול שיהא בשנה זו והוא שיהא נותן לו עכשו דינר זהב בכור חטים וכן השער ויתנה עמו שאם בשעה שהוא נותן לו את הכור עמד על עמדו או נתיקר שיהא נותנו בדינר זהב שכבר נתן לו ואם הוזל שיהא נותנו בשער הזול שבאותו זמן והטעם שמאחר שהתנה עמו כן הרי המעות פקדון אצל המוכר ואם מעכב מליתן לו כאותו השער אחר שהתנה מקבל עליו מי שפרע הא אם הוציא לו מעות כשער עכשו ולא התנה עמו כן והוזלו נותן לו כשער הוצאת המעות ואם חזר בו לוקח הוא מקבל מי שפרע ור' יהודה חולק בזו לומר שאע"פ שלא פסק כפסק דמי שסתם דעתו של אדם על שער הזול ואין הלכה כדבריו:

זהו ביאור המשנה וכולה הלכה היא אלא שיש בקצת ענינים שבה תנאים כמו שיתבאר ונמצאת למד שכל שאנו צריכים ליש לו דוקא שיש לו הא אם היו לו חטים חוב אצל אחרים ונטל מעות עד שיגבה את שלו ויתן לו אסור הואיל ומחוסרים גביה הרי הם כמי שאין לו ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

שער זה שביארנו עליו שכל שיצא פוסקין עליו אע"פ שאין לו אין אומרים דוקא שער היוצא בזמן שגדולי העיר פותחים אוצרותיהם או בזמן שהספינות באות מלאות בר שהוא שער הנמשך הרבה אלא אפילו שער שלא בזמן פתיחת האוצרות וביאת הספינות ומ"מ דוקא שער היוצא במדינה גדולה אבל העיירות והכפרים אין שער היוצא בהם נקרא שער לענין זה אף לעצמן מפני שאין שער שבהן קבוע ושער המדינה הוא הוא שעליו סומכין אף בעיירות והוא שאמרו בתלמוד המערב כל העיירות הסמוכות לטבריא כיון שיצא השער בטבריא פוסקין:

היה השער משתנה מתבואה ישנה לחדשה שהישנה שהיא משתמרת יפה נמכרת שלש סאין בסלע והחדשה כל כך שאינה משתמרת יפה נמכרת ארבעה סאין בסלע עדין אין פוסקין שאין זה יציאת שער עד שתתיבש התבואה החדשה ותאצר שיהא השער שוה לחדשה ולישנה שבשעה זו מתחיל השער להיותו קבוע וקודם לכן אין פוסקין על החדשות ר"ל שיהא נותן לו באותו זמן ד' סאין בסלע שהרי יתיבשו באותו זמן ואלו היו יבשות עכשו היו נמכרות שלש בסלע וכן אין פוסקין על הישנות שיהא נותנן לו לזמן כשער חדשות של עכשו הא על הישנות כשער ישנות של עכשו פוסקין:

יצא שער הלקוטות והם העניים המלקטים שממהרים למכור ויצא שער שלהם לארבעה בסלע ושל שאר בני אדם לשלש בסלע פוסק ללקוטות כשער שלהם וכל שכן לבעל הבית כשער שלו אבל אינו פוסק לבעל הבית כשער הלקוט עד שיתאחרו מעט שיהא

השער שוה לזה ולזה ששער הלקוטות אע"פ שהוא קרוי יצא השער לענין הלקוטות אינו קרוי יצא השער לענין בעל הבית כלל:

זה שבארנו שפוסקין על שער שבשוק אע"פ שאין לו אם חזר בו אין בו אלא מי שפרע שהרי מעות אינן קונות ואע"ג שמאחר שאין לו אין כאן חשש נשרפו חטיך והיה לנו לומר שאף מן התקנה לא יחזור אינו כן שלא חלקו חכמים בתקנתם ועוד שאם אין לו היום יהא לו למחר ושמא תאמר ואף לענין מי שפרע היאך הוא קנוי והרי לא בא לעולם אינו כן שכל שמוכר דבר לחברו ואינו בידו הואיל ונמצא עכשו לימכר אינו קרוי דבר שלא בא לעולם כמו שיתבאר בבתרא פרק רביעי ובתוספתא אמרו המוכר דבר לחברו בחזקת שיש לו ונמצא שאין לו לא כל הימנו לאבד זכותו של זה ומה שאמרו שדה זו לכשאקחנה תהא קנויה לך שאינו כלום דבר זה בפרט לא בא לידו ואין בידו להביאה עכשו בידו:

כשם שמותר לפסוק על הפירות כשער השוק אע"פ שאין לו הואיל ויצא השער כך הדין בענין סאה בסאה שביארנו עליה שאסור ללות סאה בסאה כל זמן שאין לו אם יצא שער השוק לוין סאה בסאה ופורע לו סאה אפילו הוקרה ומ"מ גדולי המפרשים פרשוה בשיש לו דמים שיכול לקנות בהם וכמו שאמרו הא חיטי בחיני וכו' וענין מה לי דמיהן מה לי הם כמו שביארנו ויש אומרים דוקא בלא קביעות זמן כמו שביארנו ענין כלו למעלה והוא מה [שאמרו] כאן לווין על שער שבשוק וכן אמרו כגון בי רב דיזפי חטי בתשרי ופרעי בטבת ר"ל שהיו לווים חטים בתשרי על סמך שער השוק ופורעים בטבת אע"פ שבשעה שלווים אין להם ושהחטה יקרה יותר בשעת הפרעון ויש מפרשים לוין על שער שבשוק בפסיקת מעות על הפירות ואע"פ שהותרה דרך מקח הייתי סבור שדרך הלואה מיהא אסור ובא ללמדנו שאף דרך הלואה והוא שיאמר הלויני מעות עד זמן פלוני ואני אתן לך באותו זמן פירות כשער עכשו מותר ואף הם גורסין בני בי רב דיזפי זוזי בתשרי ופרעי בטבת ר"ל שפורעים בטבת חטים כשער תשרי ואע"פ שאמרו למעלה היה נושה בחברו ובא ועמד על גרנו ואמר וכו' אם יש לו מותר אם אין לו אסור ובזו הרי אין לו אינו דומה שהרי באותה שעה לא על דעת חטים הלוהו ואפילו לא הלוהו לגמרי על דעת חטים אלא שאמר אם אין לו מעות יפרע לו חטים כך וכך כשער של עכשו הרי זה כמכר ומותר:

המוליך חבילות סחורה ממקום הזול למקום היוקר ואמר לו חברו הנח לי ואני אתן לך לזמן פלוני כשער ששוה באותו מקום שאתה רוצה להוליכה שם אם קבל עליו המוכר שאם יביאה זה למכור שם שיהא אחריות הדרך ושכירות הבהמות עליו ונמצא שאין

המוכר מרויח בהמתנתו כלום מותר ואע"פ שאחריות חזרתו על הלוקח שהרי באותו מקום מכר ושם חלה חובת הלואה עליו ואם היתה ברשות לוקח אסור שמעכשו חלה עליו חובת הלואה ונמצא נוטל שכר המתנה:

דף עג.

היה מוליך פירות ממקום הזול למקום היוקר ואמר לו חברו תנם לי בכאן ואני אעלה לך לזמן פלוני פירות כמותן שיש לי שם אם יש לו כמו שהוא אומר מותר אע"פ שפירות בזול נוטל ופירות ביוקר נותן שאין אלו אלא חלפין ואפילו נמלך הלוקח להביאם שם ואחריות הדרך עליו מותר אבל אם אין לו אסור הואיל וקבל עליו ליתן לו במקום היוקר ויש מפרשים אפילו לא היו שם ביוקר שהרי זה כסאה בסאה ואין לו:

החמרים מעלים במקום היוקר כמקום הזול ואין חוששין ודבר זה פרשו גדולי המחברים שהחמרים המוליכים סחורה ממקום הזול למקום היוקר כשמגיעים למקום היוקר וכלתה להם פרוטה מן הכיס ואין רוצים לפתוח שקי סחורתם עד שיודעו להם הקונים הולכים אצל תגר ואומרים להלוות להם די צרכם עד שיגיע זמן פתיחת שקיהם למכור והם יעלו לו כשיעור פלני מסחורה זו כשער זולי מקום שיצאה סחורה זו משם ואמר על זה שמותר אע"פ שאין זה פסיקה על המעות לגמרי כדי להתיר ביש לו אלא הלואה גמורה היא אעפ"כ מותר מפני שלא מכרו לזה בזול מצד הקדמת המעות אלא שיעזרם במכירתם ויודיע להם השער בכל הסחורות ואפילו היה זה שמכרו לו תגר חדש שאינו בקי בשערי המדינה מ"מ מתכונים הם בו שיעזור להם אחר שמכרו לסחורה שרוצים לקנותה בכאן שתמכר להם בזול שהתגר נעשה הרבה פעמים סרסור או שאף הוא ימכור להם בזול סחורה שבידו למכור ולפירוש זה מה שאמרו אח"כ בסורא אזלי ארבעה וכו' הוא דין אחר ושמועה בפני עצמה:

יש מפרשים בזו דרך אחרת והוא שהחמרים משתכרים בתבואה ומביאין אותה ממקום הזול למקום היוקר וכשהם רוצים לילך במקום הזול לפעמים אין להם במה לקנות ואמר שמותר להם לילך אצל עשירים שבמקום היוקר שילוו להם מעות עד זמן שיוכלו לבא למקום הזול ולקנות ולחזור למקום היוקר ולמכור על מנת שמתבואה שיביאו יתנו להם כור תבואה כשער מקום הזול ואע"פ שאף אחריות אותו הכור עליהם שעל ידי זה שמעם הולך ונקראים סוחרים וגורם להם שיהו מוציאין בהקפה ואפילו היו מביאים לו מיד שלא בשום המתנה אלא מיד כמכר גמור היה נוח להם בכך ואפילו בתגר חדש כן או שמא הואיל ובני מקום הזול שומעים עליהם שהם צריכים להחזיר כשער הזול מוכרים

להם בזול יותר כדי להרויחם מיהא איזה ריוח אלא שטעם זה אינו מספיק בתגר חדש שאינו נכר ואין מאמינין בו שכן ולפי' זה מה שאמרו אח"כ בסורא אזלי ארבעה וכו' הוא נמשך לשמועה זו והוא שאם עשו בדרך זה אלא שהיה אחריות הדרך על אלו שממציאים המעות אפילו לא היה שם אחד מטעמים אלו שהזכרנו והם זכיה לשם והגעה להקרא סוחר או עזר קנין שאר סחורות והם נקראים בתלמוד גלויי תרעא ואוזולי גביה מותר לגמרי בלא שום פקפוק ומ"מ אדם חשוב ראוי לו שיהא מתיר להם פיסת יד במקצת הריוח מעשה היה באחד מן הגדולים שהיה שער התבואה הולך בעירו ארבע בסלע ובאחד מסביבותיו שש בסלע והיה מוסר מעות לחמרים ומקבל עליו טרח הדרך ונוטל מהם חמש בסלע:

דברים אלו לא הותרו אלא בפירות שהם מצויים תמיד וראוי לומר בהם אחת מסבות אלו שהזכרנו ומטעם זה הותרו אף בשאחריות הדרך עליהם וכן הדין בכל סחורות הרגילות אבל שאר סחורות שאינן רגילות כגון גרוטאות וכלי פשתן שהגרוטאות אין אדם רגיל בהם בסחורה וכן כלי פשתן מפני שכלי פשתן רוב בני אדם עושין מהם בבתיהם ומאחר שאינן רגילות אין בהם טעם גלויי תרעא ואוזולי גביה ואסור אלא אם כן יקבל הוא עליהם אחריות הדרך ויש מפרשים בדרך אחרת וזה עיקר:

אסור לקנות פרי הכרם בעוד שהוא סמדר או בוסר ליטלו אחר שיגמר ויתבשל ואע"פ שעומדות באחריות הלוקח שהרי זה מוכר לו בזול להקדמת מעותיו ואין לומר שיהא זה נקרא יש לו שהרי צריכים לקרקע עד שאלו אדם נוטלם עכשו נפסדים לגמרי וזהו הנכלל בשמועת פרדיסא האמורה כאן ומה שאמרו בה ומודה רב בתורי דנפיש פסידיהו פירשו בה גדולי המחברים שאם קנה עגל בזול על מנת שיהא אצל הבעלים עד שיגדיל הואיל ואם מת או כחש ברשות לוקח הוא אין כאן רבית ואע"פ שאף פרי הפרדס ברשות בעלים ושמא ילקה בברד וכיוצא בו מ"מ אין ההפסד מצוי שם כמו שהוא נמצא בעגל וכיוצא בו שהמיתה והכחש מצויים תמיד ושמא תאמר מה בין פסיקת פרי הפרדס לפסיקה על הדלועין והקשואים ליתנם להם כשיגדילו שמותר יראה לי שהדלועים והקשואים ראויים לאכילה מעתה ואין שם חידוש אלא תוספת הבא מאליו והרי הוא כעד שיבא בני או שאמצא מפתח אבל הבסר והסמדר אינו ראוי למה שהפרי המבושל ראוי כלל ויש מפרשים שלא קנה זה הענבים לכשיתבשלו אלא היין היוצא מהם וקנה המשאוי בכך וכך ואין עליו אחריות אלא בחשיבות היין או פחיתותו והוצאת הבצירה הא אם לקתה ונפסדו הענבים אף הוא חוזר וגובה מעותיו ומה שאמר ומודה רב בתורי דנפיש פסידיהו פירשו בו במקום שמביאין הענבים בעגלה ומוליכין העגלה בשורים ומוליכין אותם בין

שורות הכרם והדבר מצוי להיות רגליהם מתקלקלים תמיד ונמצא שהזול מתפרנס אצל זה בהפסד השוורים ואינו בא מחמת ההקדמה:

אלו שמקדימין לבעל הכרם מעות על הזמורות ועל השריגים בזול קודם הבציר ליטלם אחר שיכרתו וייבשו שהם ביוקר אסור אף אלו אין דומות לדלועים וקשואים שאי אפשר לזמרם עכשו ומ"מ אם הפכו בהם בשעת המקח כשהם מחוברים הרי הוא כקונה מעכשו אילן לזמורותיו ומותר ודין זה הוא שנכלל בשמועת הני דמשבשי שיבשי וגדולי הצרפתים פרשו בה בעלי בתים המלוים תבואה לאריסיהם לזרע ופורעים אותם לגרן והרי הוא סאה בסאה והתירוה בתנאי זה שיסייעו מעט בגוף הקרקע בחריש ובקציר שיהיו נראין כמלוים לעצמם:

שומרי השדות היו נותנין שכר ידוע מכל שדה ושדה והיה זמנם ליפרע בתחלת הקציר וכשהיו מגיעים לזמנם לא היתה פרוטה מצויה לבעלי קרקע והיו פוסקין להם במעות שכרם תבואה לסוף הקציר בזול והרי שלא יצא השער והרי גם כן שאין לו תבואה שהרי תחלת הקציר היא ונמצאת שכירות זו מלוה אצל בעלי קרקע והרי זה פוסק שלא כדין כיצד יעשו ויהיו מותרין בכך כשיבאו לגרן יהו מתעסקים עמהם במלאכות הקציר עד שיראו כנשכרים להם עד סוף הקציר ושאין זמן השכירות עד סוף הקציר ואותה שעה הרי יש לו ופוסקין עמהם:

בעלי גנות שמוסרין גנותיהם לאריסים לעבדם בתורת חכירות ונותנין להם דבר ידוע ד' סלעים בשנה והיה מנהגם לסלקם מניסן לניסן וכשמסלקין אותם נסתלקו מכל פירות הגן הואיל ומחברות הן והיה הכל חוזר לבעל הגן ואמר לו חכיר זה לבעל הגן המתן לי שלא להסתלק עד אייר שיהו כל הפירות ראויות ללקט ולמכור וכן המתן לי ממעות השכירות ואוסיף לך חכירותך שני סלעים או כמה שיתנה מותר שאין זה שכר המתנה אלא שכירות החדש כמתחלה ואע"פ שמתנה לו המתנת הד' סלעים אין זה אלא כמשנה זמן שכירותו ופורע הכל לזמן שקבע עכשו:

דף עג:

ישראל שקבל בית מן הגוי במשכונה והיה דר בו בשכר מעותיו והלך הגוי ומכרה לישראל אחר ולא היה הלוקח יודע במשכונת חברו ופרע כל מעות הקרקע והיה הגוי מטעהו שהקרקע היה מושכר לשנה זו ולסוף שנה נודע לו שממושכן הוא ביד חברו מותר לזה הדר בה לדור בה עדין בשכר מעותיו עד שיסלקוהו בדמי משכונו שהרי הגוי

בעל דברים לישראל הלוקח וחייב להעמיד לו בית פדוי וזה הדר בה אין לו עם הישראל דין ודברים:

היה הלוקח יודע שממושכן היה ביד זה ולא נתן לגוי אלא דמי החליטה והרי בית זה מעתה כמי שמשכנו הלוקח לזה ועליו לפרוע דמי המשכונה שנה ראשונה מיהא יכול לדור בה שהרי סתם משכנתא שתא ואותה שנה מיהא הרי היא כמי שהיתה לקוחה בידו מן הגוי מאותה שנה ואילך אין יכול לדור בה בדמי משכונו עד שיתן שכירותה או בנכיתא לדעת קצת על הדרכים שביארנו ויש מפרשים שמה שאמרו בסוגיא זו אי הוה ידענא דממשכן ליה למר לא הוה זביננא לה שהדברים מוכיחים שלא ידע הלוקח במשכונת חברו מעשה שהיה כך היה אבל מ"מ אפילו היה יודע במשכונתו וחזרה על הלוקח הואיל והוא בא מחמת הגוי מותר לזה לדור בה שכל ישראל הבא מחמת הגוי הרי הוא כגוי ובדיניהם משכונה כמקח גמור עד שיסתלק וכן כתבוה גדולי המפרשים וגדולי המחברים:

ממה שאמרו כאן אי הוה ידענא דממשכן ליה למר לא הוה זביננא לה יש למדין ממנה מה שכתבנו למעלה שהמלוה נעשה מצרן באותו בית ואע"פ שמגוי לקחה אין כאן לומר שהבא מחמת גוי אין בו משום דינא דבר מצרא שלא נאמר כן אלא בגוי המצרן לישראל שיכול לומר לו אריא אבריחית מינך אבל בזו הרי לא היה הגוי שכן לישראל ואין הדברים נראין ואדרבא אלו כן היה לו לבעל המשכון לערער על מקחו של חברו אלא הדברים נראין שלא אמרה אלא מצד מוסרו:

מותר לאדם לקנות מחברו בתשרי מאה חביות של יין על מנת ליטלן בטבת מן המובחר שבאוצר שאע"פ שהמוכר מקבל עליו אחריות אם החמיצה והיין החשוב נמכר עכשו ביותר שבשער תשרי ונמצאו מרויחים בשכר הקדמתם אין זה כלום שהרי כשלקחו יין לקחו ולא חומץ וכל שהוא חומץ עכשו אף הוא היה חומץ בשעת הגתות אלא שלא נתברר ולא איגלי בהתיה ונמצא שכל שנמצא עכשו חמוץ לא היה בכלל המקח וזה שבירר לו עכשו הוא שקנאו באותה שעה וכאלו ייחדו מאותה שעה ומ"מ מטבת ואילך אסור אא"כ יצא השער או שלא יצא ויש לו כמו שבארנו למעלה ואין אומרים שמתחלת השנה היה ראוי להיות כן אלא מתשרי ועד טבת וראיה לדבר הבודק את החבית להיות מפריש עליה תרומה כמו שביארנו למעלה ואם נמצא כל היין חומץ אף הוא אינו מקבל כלום ומ"מ אם נמצא כלו יין שבחנות או קוסס מקבלו על כרחו וכן כתבו גדולי המפרשים ודוקא שבררו להם אוצר אחד בשעת המקח אבל אם לקחו סתם ויש להם אוצר אחד אף הם בוררים ממנו ושמא תאמר והלא אמרו במוכרי כדי יין שמקבל עליו

עשר קוססות למאה יראה שלא נאמר כן אלא בלוקח סתם אבל זה שהתנה התנה ויש מפרשים שלא נאמר אלא מטבת ואילך שכבר התחיל הענין להתברר והיה לו לברר מה שקנה אם בטעם אם בריח אבל עד טבת שלא יצא הדבר לידי בירור לשום אדם דינו כמו שביארנו ואפילו לא התנה על מנת ליתן מן החשוב אף מן הסתם כך הוא וכן כתבוה גדולי המפרשים ומ"מ יראה שאם לקחו חבית ידועה הרי היא באחריות הלוקח מן הסתם:

מי שפסק מעות על פירות כשער היוצא והמתין לו זמן וכשפרע לו הלה את הפירות נתן לו עוד משלו מותר ליטול ואין זה כרבית מאוחרת אע"פ שבשעת פרעון מוסיף לו על המדה שהוספה על המדות אף היא דרכם של מוכרים בלא פסיקת מעות מדרך רוחב לב ועל זה נאמר אוזולי מוזיל גביה ומ"מ אם הזכיר לו שבשכר מעותיו הוא עושה אסור מפני שהוא כרבית מאוחרת:

הרי שהיו להם שדות וכרמים מעלים מס למלך וברחו להם והניחו שדותיהם ובאו אחרים וקבלום מכח המלך או גזבריו ומעלים אותו מס למלך הרי הם אצל קרקעות אלו כבעלים גמורים ומי שפסק להם על הפירות שבשדות אלו מותר ליטלם ואם נתנו לו יותר מן השיעור על הדרך שביארנו בסמוך נוטל ואין אומרים שאין פירות אלו שלהם ונמצאו מעות אצלם הלואה או פקדון אלא כפירות שלהם לגמרי ואפילו יבאו הבעלים ותהא להם רשות לסלקם כל שלא נסתלקו מיהא הואיל ומעלים את המס שלהם היא שהקרקע משועבד למס הידוע בו לבעלי המס וכל שאינו פורע המס זוכה בגוף הקרקע ומוסרו למי שירצה להעלות לו המס ולאכול פירותיו כשלו:

כסף גלגלת הוא מס הקצוב על כל איש ואיש ליתן למלך בכל שנה הרי שהיו שם עניים שכלתה פרוטתם ואין להם לפרוע מטכסיסי המלכות למסרם למי שירצה לפרוע בשבילם ולהשתעבד בהם עד שיפרעו מהם מצד שכירות מלאכתם הרי שהוציא מס על חברו יכול להשתעבד בו למלאכתו ולחשב לו שכירותו יום ביום ואפילו התנה עמהם בזלזול שכרם כגון שהוציא עליו ד' דינרין והיה ראוי להשתעבד בו שמנה ימים ו' פשוטים בכל יום והתנה זה שלא ינכהו אלא ד' פשוטים בכל יום ונמצא משתמש בו שנים עשר יום מותר הואיל ועם המלך התנו בכך ויש אומרים שקנאו להשתעבד בו כמה עד שיפרעו משלם ולא ינכו לו בשכירותו כלום שקנאו המלך עד שיפרעו ומכחו זכה הלה ואם היה עבד כנעני אף הוא נלקח לגמרי בדין זה וצריך גט חרות כמו שיתבאר במסכת גיטין וראשון נראה יותר:

בני אדם הפחותים ומזולזלים ביותר ושאינם נוהגים כשורה אינם בכלל לא תרדה בו בפרך אלא מותר לרדותם ולהשתעבד בהם בחזקה לכך כתוב בתורה ובאחיכם בין לעולם בהם תעבודו ובין איש באחיו לא תרדה בו בפרך שתהא מלת ובאחיכם נדרשת לפניה ולאחריה והוא שאמרו ראיתו שאינו נוהג כשורה אתה רשאי להשתעבד בו כעבד שנא' לעולם בהם תעבודו ובאחיכם היה נוהג כשורה אי אתה רשאי להשתעבד בו כעבד שנאמר ובאחיכם בני ישראל איש באחיו וכו':

הנותן מעות לשליחו לקנות לו יין בימות הבציר בשעה שהוא בזול ופשע ולא לקח וכבר עברו הגתות והיין ביוקר בין שאמר לו יין סתם בין שאמר לו יין של פלוני שהוא חשוב אין לו עליו אלא תרעומת וכן בכל מיני הסחורות ולא סוף דבר בסתם אלא אפילו התנה עמו שאם לא יקנה לו יהא משלים לו כשעת הזול פטור אלא אם כן קנו מידו בבית דין חשוב במשכון על הדרך שכתבנו למעלה שזו אסמכתא הוא גדולי המפרשים פרשוה בנותן מעות ליקח בהם יין בזול ולמכרו בשעת היוקר למחצה שכר שאם לא עשה כן ובטל כיסו של חברו פטור וכמו שביארנו למעלה ומ"מ אם נתן לו יין להוליך למכור ולא הוליך נראה שהוא חייב לשלם אם נמצא עכובו פסידא דלא הדר ולא יראה כן:

המקבל שדהו מחברו באריסות ואחר שזכה הובירה ר"ל שלא חרשה ולא זרעה שמין כמה היתה ראויה לעשות ונותן חלקו שהרי כך כתב לו מתחלה אם אוביר ולא אעביד אשלם בדמיטבא ומפני זה לא דנוה בדין אסמכתא מפני שזה בידו היה לעבוד הקרקע בשעת התנאי וסמכה דעתו להשתעבד לשלם בדמיטבא ר"ל במה שהיתה ראויה לעשות ודעתו סומכת לגמור ולהקנות ואלו התנה אם אוביר ולא אעביד אני אתן לך מנה הרי זו אסמכתא שאין דעתו סומכת להשתעבד למנה ואע"פ שאף זה בידו לעבוד הקרקע ושלא להוביר בזו מ"מ יש בו גזום ומילתא יתירתא וכל שיש שם גזום אף במה שבידו אסמכתא היא ואע"פ שהיה לו לתרץ בכאן התם לא אמר מילתא יתירתא אפשר שכך הוא הענין כלומר התם בידו בלא שום הוצאה יתרה על הראוי ואין כאן שום גזום הכא לאו בידו כל כך וכל שמגזם על עצמו לשלם אסמכתא היא ויש מפרשים התם בידו ומאחר שבידו היה ולא עשה הרי הוא כמזיק בידים ואף אם אמר אם אוביר אתן מנה כל שהמנה נישום כחלק מה שהיתה ראויה לעשות חייב אבל אם יש בו יותר משומא זו אינו משועבד לאותו יתר שלענין אותו יתר מיהא אסמכתא היא ובשלישי של סנהדרין פירשנו ענין התם בידו בדרך אחרת:

דף עד.

שנים או שלשה שנתנו מעות לאחד לקנות להם סחורה והלך וקנה לאחד מהם קנה לכולם במה דברים אמורים כשנראו כמתכוונים להתאחד ולהתערב ביניהם כגון שערבו כל המעות אבל אם צרו וחתמו מעותיהם כל אחד לעצמו לא קנה אלא זה שלקח בעבורו וגדולי המחברים כתבו שאע"פ שהלוקח לקחו על דעת כלם לא קנה אלא זה שנקנה המקח במעותיו והוא תמה:

סיתומתא הוא אחת ממיני הקניות ומ"מ אינה קונה קנין גמור ודינה כדין מעות לקבל מי שפרע לבד ובמקום שנהגו לקנות בה קנין גמור קונין ומהו ענין סיתומתא כגון שמכר לו חבית של יין או שמן או שק של תבואה ולא נתן מעות ולא משך אלא סגר את החבית וקשר את שקו ורשם עליו בחותמו ורשום זה הוא הנקרא סיתומתא וכתבו גדולי המחברים בשרשם בפני המוכר או ואמר לו המוכר לך רשום וקנה ויש מפרשים בה נתינת יד זה לזה לתנאי גמר המקח:

זה שביארנו במשנה שפוסק אדם על הפירות אע"פ שלא יצא השער הואיל ויש לו לזה מאותו המין אע"פ שלא נגמרה מלאכתו דוקא בשאין גמר מלאכה שלו מחסר אלא מלאכה אחת או שתים אבל אם היה מחסר שלש הרי הוא כמי שאין לו כדבר שלא בא לעולם ואין פוסקין אלא אם כן יצא השער מעתה גדיש זה שבארנו במשנה שפוסקין עליו לא שהוא צריך עדין להניחו בשמש להתיבש וכן לדוש וכן לזרות אלא שכבר נתיבש בשמש ואינו מחסר אלא דישה וזרייה וכן עביט של ענבים ומעטן של זיתים דוקא שכבר נתחממו ואין מחוסרין אלא הכנסה לגת ובית הבד ודריכה ודוקא במקום שהלוקח מוציא מן הכור ומכניס בחביות שאם לא כן הרי אף אלו מחסרים שלש וכן ביצים של יוצר לא שהיו מחוסרים לפוף ר"ל תקון עשייתה והחלקתה וכן יבשותה והכנסתה לתנור אלא ליבשם והכנסתם בתנור וכן בזו דוקא במקום שהלוקח מוציא מן הכבשן וכן כל כיוצא באלו:

זה שביארנו בביצים של יוצר שהדבר צריך ליש לו הואיל ולא יצא השער דוקא בעפר לבן אבל בעפר שחור הואיל ומצויים אצל הכל תמיד פוסקין עליהם אע"פ שאין לו:

דף עד:

כבר ביארנו במשנה שכל שיצא השער פוסק על השער הגבוה ואם הוזלו נותן לו המוכר כשער של עכשו עד תשלום דמיו ואם חזר בו מוכר מקבל מי שפרע ואם לא פסק על שער הגבוה והוזלו נותן לו כשער שלקח בו ואם היה הלוקח חוזר בו מקבל מי שפרע

ואין אומרים שדעתו היה על שער הזול בד"א שפסק זה על דעת עצמו אבל אם היה שליח ששלחו בעל הבית לפסוק לו על הפירות ולא פסק כשעור הגבוה והוזלו והמשלח אינו רוצה לקבל אלא כשער הזול אף השליח חוזר ואין כאן מי שפרע לא לשליח ולא למשלח לא לשליח שהרי רוצה הוא לעמד בדבורו אלא שהמשלח מעכבו ולא למשלח שהרי יכול לומר לתקוני שדרתיך ולא סוף דבר כשידע המוכר על זה ששליח הוא אלא אפילו חשב עליו שלעצמו הוא לוקח הואיל ומ"מ נתברר אח"כ שבשליחות אחרים לקח והוא שאמרו כאן ותיפוק ליה דשליחא שווייה כלומר שבודאי אין אדם לוקח תכשיטין הצריכים לארוסתו על ידי עצמו ומה שאמרו הלוקח כלים מבית האמן כדי לשגרם לבית חמיו אותם הדברים נאמרו בסבלונות שהוא משלח אבל דברים הנקחים דרך תנאי ומן הנדוניא דרכם היה ליקחם על ידי אחד מבית הכלה מפני שהוא מתירא שמא אם יקחם הוא שלא בידיעתם לא יהו מתפייסים בהם ותירץ בתגרא דזבין ומזבין ואינו מקפיד בכך שאם לא יתפייסו מהם אף הוא לוקח לרצונם ומוכר את אלו כך יראה לי בפירושו:

ויש שואלין והלא בפרק גט פשוט אמרו במי שנתן מעות לשלוחו לקנות לו קרקע וקנאו שלא באחריות שהלוקח ר"ל השליח מעכבה לעצמו שלא באחריות וחוזר ומוכרה למשלחו באחריות ואף בזו היה לנו לומר שיעכב הוא לעצמו כשער המקח וישלים הוא לשולחו כשער של עכשו אם הוזלו או יקבל עליו מי שפרע ותירצו בה שלא הודיע זה למוכר שהוא שליח וזו השנויה כאן בשהודיעו שהוא שליח ועל דעת כן מכרה לו ויודע הוא שהמשלח יכול לומר לתקוני שדרתיך וכו' ואע"פ שזה טעם נכון בזו אין אנו צריכים לה ואף בשלא הודיעו חוזר כמו שביארנו שאין מי שפרע למי שרוצה לעמוד בדבורו אלא שאחר מעכבו ואינה דומה לאותה שהזכרנו שמאחר שקנאה בפירוש המכר קיים על כל פנים ואפילו הודיעו אבל זו שאין כאן קנין גמור אלא למי שפרע אף בלא הודיעו אין כאן מי שפרע שהרי אינו חוזר בדבורו:

גדולי הפוסקים נוטים לדעת אחרת לומר שכל שלקח בשליחות ולא שינה בשליחותו על השולח לקבל כל מה שעשה והמשלח מקבל עליו מי שפרע ואין אומרין לתקוני שדרתיך הואיל ולא שינה בשליחותו ואינו דומה לאותו שלקח שלא באחריות מפני שזה פושע היה שהתנה בפירוש שלא באחריות הוא לוקה שאלו לקח בסתם היינו אומרים אחריות טעות סופר הוא אבל זה שלקח בסתם ולא הלך אחר ניגרי ברייתא לפסוק כשער הגבוה אין זה פושע נמצא שהלוקח על ידי שליח לדעת ראשון אין אחד מהם מקבל מי שפרע הואיל ויש לומר בו כלל לתקוני שדרתיך וכו' ולדעת שני המשלח מקבלו אם לא שינה ודוקא בשליח גמור אבל אם אינו שליח גמור אלא שמסר מעות לתגר שהוא רגיל

ליקח לעצמו וכשאדם אומר לו הריני צריך לדבר פלוני הוא לוקח מעות וקונה לעצמו ומראה להם ואם נאה להם לוקחים וזה מסר על דעת כן מעות לתגר ולקח לו התגר וחזרו בהם אם התגר חוזר מקבל מי שפרע מצד המוכר ואם המשלח חוזר מקבלו מצד התגר ועל דרך זה אתה מפרש ותיפוק לי דשליחא שוייה:

גדולי המפרשים נוטים לומר שכל שהשליח משנה בשליחותו שליח משלם ומעשה קיים ואף בקצת שנוי כגון מה שהתבאר בכתבות בזה שאמרו לו הב שטרא והב זוזי והיפך ומסר המעות קודם שיקבל השטר שחייבוהו לשלם אבל כל שאין שם שנוי כלל ויש שם דבר שהורע בשליחותו מעשיו בטלים לגמרי בטלים הם אצל המשלח שהרי לתועלתו שלחו ולא נתקיימו אצל המוכר שהרי מ"מ לא שינה בשליחותו ואין להפסדו בכלום והוא שאמרו באלמנה שמכרה שוה מנה ודינר במנה שמכרה בטל ושליח כאלמנה וכן באחים שחלקו שהם בדיני אונאה שאם מנו שליח על כך אין המקח נקנה כלל ולדעת זה מה ששאלו בכאן באחד שפסק על תכשיטי ארוסתו ולא פסק כשער הגבוה והוזלו דתיפוק לי דשליח שוויה פירושו שיהו מעשיו בטלים לגמרי ואין כאן מי שפרע לאחד מהם:

גאוני הראשונים שבספרד פירשו ותיפוק לי דשליח שוייה חתן זה לחמיו לקנות לו והואיל ומשך משעת היוקר אם הוזלו לבסוף לצרך חתן הוזלו והרי חמיו של זה משך בשליחותו וכל שמשך שלוחו בשבילו קנה ותירץ על חמיו שתגר היה ולקחן לעצמו ואם היה יכול למכרן ביותר מוכרן ואע"פ שאין פירוש זה נכון למדת מדבריהם שכל שמשך שלוחו בשבילו קנה:

כבר ביארנו בפרק הזהב שזה שאמרו מעות אינן קונות אלא שמקבל עליו מי שפרע לא סוף דבר בשחזר בו שלא בסבה כגון שלא נשתנה השער אלא אף בחוזר מחמת שנוי שער וכן לענין גמר המקח בדברים שיש בו חסרון אמנה אין בו חלוק בין נשתנה השער ללא נשתנה ויש חולקין בזו כמו שביארנו שם:

טלית קונה דינר זהב ואין דינר זהב קונה טלית שהזהב אצל מטלטלין מטבע הוא ויש חולקין בה וכבר ביארנוה בפרק הזהב:

המשנה העשירית והכונה לבאר בה ענין החלק השמיני והוא שאמר מלוה אדם את אריסיו חטים בחטים לזרע אבל [לא] לאכול שהיה רשב"ג אומר מלוה את אריסיו חטים ביוקר והוזלו או בזול והוקרו נוטל מהם כשער הזול לא שהלכה כן אלא שרצה להחמיר על עצמו אמר הר"ם ובלבד שיהא המנהג באותו מקום שיתן האריס הזרע שהרי בעל השדה עושה עמו חסד במה שמלוה לו אבל אם היה המנהג שיתן בעל השדה הזרע

אסור להלוותו חטים בחטים אלא אם האריס הזורע לא התחיל עדין בעבודות השדה אבל אם עבד בשדה שום עבודה ואפילו דבר מועט אסור שילוה לו לפי שכבר נתקיימה האריסות ולא יוכל בעל השדה לסלקו מן האריסות ונתחייב לתת הזרע ר"ל בעל השדה:

אמר המאירי מלוה אדם את אריסיו חטים בחטים לזרע אבל לא לאכול ר"ל שאע"פ שנאסרה סאה בסאה מלוה אדם לאריסיו לצורך זריעה ויכול האריס לפרעם לו אע"פ שהוקרו ודבר זה פירשוהו בגמ' בדרך זה שאם היה המנהג במקום זה שהאריס נותן הזריעה ואריס זה אין לו עכשו במה לזרוע והרי ביד בעל הקרקע לסלקו כל זמן שלא נתן בין שירד אריס זה לעבודת הקרקע בין שלא ירד מותר להלות לו סאה וליטלה לגרן שעל דעת זה הוא יורד לעבודת הקרקע שיטול מחצה פחות סאה ומ"מ אם נהגו במקום זה להיות בעל הקרקע נותן את הזרע אם לא ירד עדין והתנה עמו שיתן האריס את הזרע שלא כדרך האחרים מותר אף הוא על דעת כן ירד ואם ירד על דעת אנשי העיר ואח"כ התנה עמו כן הרי על דעת מחצה לגמרי ירד והרי זה סאה בסאה ואינו מלוהו אלא על הדרכים שהותרה בהם הלואת סאה בסאה כמו שהתבאר וכן אסור להלוותם לאכל כשאר בני אדם וכשהיה רשב"ג מלוה אריסיו וכו' כלומר שהוצרכנו במשנה זו ללמוד היתר זה מפני שהיה רשב"ג מחמיר בכך ליטול מהם כשער הזול אם הוקרו ואין הלכה כן אלא כתנא קמא:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה וגדולי המפרשים כתבו דוקא שלא זקפן עליו במלוה אלא שבעל הבית נוטלה מן הגרן אבל אם זקפן עליו במלוה וקבע לו זמן לגרן אם הוקרו אסור כדין סאה בסאה:

וענין סאה בסאה פירשו בה בגמרא שאם הלוה סאה וקצץ לה דמים נוטל דמים שקצץ שזה מכר הוא ובין הוזלו בין הוקרו נותן דמים ואם לא קצץ דמים אלא סאה בסאה גמורה אם הוזלו נותן חטיו ואם הוקרו נותן דמיהם בשעת המקח אלא אם כן הלוהו על שער שבשוק או על אחד מן הדרכים שסאה בסאה הותרה בהם:

המשנה האחת עשרה והיא גם כן מענין החלק השמיני והוא שאמר לא יאמר אדם לחברו הלויני כור חטים ואני נותן לך לגרן אלא אומר לו עד שיבא בני או עד שאמצא המפתח והלל אוסר וכך היה הלל אומר לא תלוה אשה ככר לחברתה עד שתעשנו בדמים שמא יוקירו חטים ונמצאו באות לידי ריבית אמר הר"ם אין הלכה כהלל אלא לווין סתם ופורעין סתם ובלבד שיהא אצלו כל שהוא מאותו המין או יקח ממנו על שער שבשוק אבל אם היה אצלו ולא פירש עליו אם הוקרו החטים יפרע כמו שהיה שוה בשעת ההלואה ואם הוזלו יפרענו כשיעור מה שהלוה לו:

אמר המאירי לא יאמר אדם לחברו הלויני כור חטים ואני אעלה לך בגרן ר"ל שאין לו עכשו ומיעד לו זמן לגרן שכל שאין לו אסור אלא אם כן על שער הקבוע כמו שהתבאר אבל אם יש לו אומר הלוני עד שיבא בני או שאמצא מפתח וכן הלכה וגדולי המחברים פירשו שאפילו יש לו כל שאמר לו לגורן או שנקבע לו זמן אסור ויש חולקין בה כמו שכתבנו למעלה:

לא תלוה אשה ככר לחברתה עד שתעשנה דמים שאם הוקרו תשלם לה כמה שקצץ בה ואין הלכה כדבריו והככרות הואיל ודבר מועט הוא ואין הלואתם מצויה אלא ליום או יומים אין לחוש בהם לשנוי שער ועוד שהרי מצויים אצל הכל והרי הוא כיש לו ולא עוד אלא שאף הקמח נדון כיש לו שאין מחוסר אלא שתים שהרי אף סאה בסאה אינו אלא איסור חכמים:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

דף עה.

זה שהתרנו להלות סאה בסאה לכל מי שיש לו אפילו לא היתה לו אלא סאה אחת לוה עליה כמה סאין שהרי כשלוה סאה בהיתר לוה שהרי זכהו את שלו ואחר שלוה נזקפה עליו ונשארה הראשונה ברשותו כשהיתה וחוזר ולוה עליה וכן אם היה לו מעט יין או שמן לוה עליה כמה ויראה דוקא בזה אחר זה אבל בבת אחת אם אין לו אלא סאה היאך ילוה סאתים והרי לגבי שנים מיהא אין לו הוא:

בני חבורה שהיו מקפידין זה על זה מלוותר כלום אחד לחברו וכשמלוין זה לזה מלוין היבש במדה והבשר וכיוצא בו במשקל והלח במשורה אם עותו את המאזנים או המדה והמשקל עוברין בלאו הואיל ומקפידין ואסור להם ללות ביום טוב ובלבד שיאמר הלוני גזרה שמא יכתוב כמו שיתבאר במקומו ואף בזו צריך שלא יאמר הלוני ואם יפרענו לא יאמר קבל את חובך ומ"מ רבית אין כאן כמו שביארנו בככרות ואם לא היו מקפידין זה על זה הרי הם כנוטלין משלהם ואין נחשבים כלווים זה מזה:

תלמידי חכמים מותרים להלוות זה לזה אף ברבית קצוצה הואיל ויודעים הם חומר איסור של רבית אין זה אלא מתנה שנותנין זה לזה ומ"מ אסור להלוות בניו ובני ביתו ברבית אע"פ שאינו מקפיד עליהם ומתנה הוא שנותן להם מ"מ יש לחוש שמא ירגילו עצמם בדבר זה:

המשנה השתים עשרה והכוונה בה לבאר החלק התשיעי והוא שאמר אומר אדם לחברו נכש עמי ואנכש עמך עדור עמי ואעדור עמך אבל לא יאמר לו נכש עמי ואעדור עמך

עדור עמי ואנכש עמך כל ימי גריד אחד כל ימי רביעה אחת אבל לא יאמר לו חריש עמי בגריד ואני עמך ברביעה אמר הר"ם גריד ימות החמה ורביעה ימות הגשמים והקרקע בימות החמה קל לחפור ולתקן למיעוט הטנוף ומורך היום ונכוש הוא החפירה בשרשי האילנות ועדירה הוא החרישה שחורשין לזרוע:

אמר המאירי אומר אדם לחברו נכש עמי היום ואנכש עמך למחר [עדור עמי היום ואעדור עמך למחר] או ליום פלוני ואין אומרין שמא עדור או נכוש של יום זה קשה משל אמש והמשתכר ביום זה משתכר יותר או שמא יום זה ארוך משל אמש והרי זה אגר נטר לי אבל לא יאמר לו חברו חרוש עמי היום ואני אנכש עמך למחר הואיל ומשנה במלאכה יש כאן חשש רבית שפעמים שזו קשה מחברתה ופעמים שהאחרת קשה הימנה כל ימי גריד אחד וכל ימי רביעה אחת ר"ל כל ימי היובש חשובים כאחד וכן כל ימי רביעה חשובים כאחד ומה שהותר לומר נכש עמי היום ואנכש עמך למחר דוקא ששניהם ימי גריד או ששניהם ימי רביעה הא מזה לזה לא שפעמים שהגריד קשה לרוב יבשותו ופעמים שהרביעה קשה שרגלי הבהמות משתקעים או שחורשת הרבה ברביעה יותר מבגריד וגדולי המפרשים למדו ממשנה זו שלא ילוה אדם לחברו סאה שעורים בסאה דוחן אע"פ שיש לו ושהשער שוה שהשער מצוי להשתנות מאחד לחברו והרי הוא כנכש ועדור ויש חולקין בזו:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ולא נתחדש עליה בגמרא דבר ואין לך ספק מעתה שאם אמר לו עשה עמי היום מלאכה בשוה דינר ואני עמך למחר בשוה שתים שהוא אסור וגדולי המחברים כתבו שאם שכרו בימות החרף לעשות עמו בימי הקור בדינר בכל יום ונתן לו השכר והרי שכרו שוה סלע בכל יום אסור שהרי נראה כמלוהו על דעת שיוזיל בשכרו אבל אם אמר לו עשה עמי מהיום ועד זמן פלני בדינר בכל יום הואיל ומתחיל לעשות מעתה אע"פ ששוה שכרו בכל יום סלע מותר מכיון שהתחיל עכשו אינו נראה כנוטל שכר הקדמה וכן היא שנויה בבתרא פרק הספינה:

המשנה השלש עשרה והכונה לבאר בה ענין החלק העשירי והוא שאמר רבן גמליאל אומר יש רבית מוקדמת ויש רבית מאוחרת כיצד נתן את עיניו ללות הימנו והיה משלח לו ואומר בשביל שתלוני זו היא רבית מוקדמת לוה הימנו והחזיר לו את מעותיו והיה משלח לו ואומר בשביל מעותיך שהיו בטלות אצלי זו היא רבית מאוחרת אמר המאירי רבית מוקדמת כיצד נתן עיניו ללות הימנו והיה משגר לו דורון כלומר בשביל שתלויני וכן יש רבית מאוחרת והוא שהלוהו וכבר החזיר לו מעותיו ושגר לו דורון ופירש

לו בשביל מעותיך שהיו בטלות אצלי הרי זה רבית מאוחרת ושניהם אסורים מדברי סופרים. זהו ביאור המשנה וכן הלכה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר:

המשנה הארבע עשרה והכונה לבאר בה חלק האחד עשר והוא שאמר ר' שמעון אומר יש רבית דברים לא יאמר לו דע אם בא איש פלוני ממקום פלוני אמר הר"ם מה שאמר רבן גמליאל ור' שמעון הכל הלכה אבל צריך שתדע שהדברים וכיוצא בהם הם דברים שראוי להתרחק מהם בלבד:

אמר המאירי יש רבית בדברים כיצד אל יאמר דע אם בא איש פלוני ממקום פלוני כלומר שיתכבד בקלונו בשביל הלואתו ויעשהו שליח לומר לך בשבילי לחנות או למקום פלוני לידע אם בא פלוני שנראה כמשתמש בו לשכר מעותיו ופירשו בגמרא שאם לא היה המלוה רגיל להקדים לו שלום לא יקדים לו שלום סבור הוא שלתביעת חובו הוא מקדים לו שלום ויש מפרשים שעל הלוה נאמר שלא יקדים לו שלום שזה כנראה כרבית וכן נראה מסוגית הגמרא וכתבו מקצת מפרשים שלא יאמר לו הריני מחזיק לך טובה על מה והלויתני ואין צריך לומר שלא ילמדהו בשכר הלואתו מקרא משנה ותלמוד וכן כל כיוצא בזה ומ"מ יש מתירין בהחזקת טובה וברכה הואיל והלה משיב כנגד דבריו הרי דבור מבטל דבור:

זהו ביאור המשנה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא בארנוהו:

המשנה החמש עשרה והכונה לבאר בה חלק שנים עשר אלו עוברין בלא תעשה המלוה והלוה והערב והעדים וחכמים אומרים אף הסופר עוברין על לא תתן לו ועל בל תקח ממנו ועל לא תהיה לו כנושה ועל לא תשימון עליו נשך ועל ולפני עור לא תתן מכשול ויראת מאלהיך אני יי' אמר הר"ם אמרו לוה עובר משום לא תשיך כלומר לא תנשך ולפני עור לא תתן מכשול ערב ועדים אינן עוברים אלא משום לא תשימון עליו נשך וכמו כן הסופר:

אמר המאירי אלו עוברין בלא תעשה המלוה והלוה והערב והעדים ור' אליעזר אומר אף הסרסור וכן הלכה ואף הסרסור עובר בה ולאוין אלו חמשה הם כספך לא תתן ואם הוא רבית אוכל הרי הוא מונח במקומו ובמרבית לא תתן אכלך ולא תקח ולא תשימון ולא תהיה כנושה ולא תתן מכשול ופירשו בגמרא שהמלוה עובר בכלן ומ"מ אינו עובר משום לא תשיך שלא נאמר לא תשיך אלא ללוה ולוה עובר בשלשה לא תשיך לאחיך ולאחיך לא תשיך ולא תתן מכשול וערב ועדים וסופר משום לא תשימון וסרסור וכל המשתדל משום לא תתן מכשול:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא:

דף עה:

הנושה בחברו ויודע שאין לו אסור לעבור לפניו שנא' לא תהיה לו כנושה כל שיש לו מעות ומלוה שלא בעדים עובר משום נתינת מכשול ואף בעדים דוקא בדרך שלא יהא בידו לומר פרעתי כגון אל תפרעני בפני פלוני ופלוני או בשטר ואפילו תלמיד חכם אין נושאין לו פנים בכך דרך צחות אמר אחד מהם לחברו כל שכן מר דטריד בגירסיה ומשתלי:

רבותי נסתפקו במי שאמר לחברו הלוני מנה היום ולמחר אפרעך ואלוה לך מאתים או אלוה לך מנה לשני ימים אם יש כאן חשש רבית אם לאו וראוי לחוש בדבר:

מי שהלוה את חברו מטבע והוסיפו על המטבע יש צדדין שיש בו משום רבית ויש צדדין שאין שם משום רבית וכבר ביארנום במסכת בבא קמא:

בתלמוד המערב התבאר שמי שנתן כליו לאמן לתקן וגמרו אמנותם ולא נפרעו משכרם אסור לשלח להם דורון מפני שנראה כרבית וזהו ביאור מה שאמרו שם הדא איסטגריסיס רבית הוא ואסור:

ונשלם הפרק ת"ל:

השוכר את האמנין וכו' כבר ביארנו בראש המסכתא על החלק החמישי שבזאת המסכתא שהוא בא בביאור עניני שכירות בהמה ופועלים ואומנין שאירע מחלקת בין השוכרים והנשכרים ושיסוד זה הפרק ועיקרו אמנם הוא בא בהתחלת ביאור זה הענין ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לארבעה חלקים הראשון בבעל הבית ששכר את האמנים וחזרו זה בזה או הטעו זה את זה או ששינו מה שנתמנו עליו כיצד הדין בהם בכל אלו השני בשכר את הבהמה והעביר על דעתו של משכיר כיצד הוא דינו השלישי במי שהשכיר בהמתו והוסיף השוכר על משאו יותר מדאי כיצד הוא דינו הרביעי במי שבא לידו איזה דבר בתורת אומנות איזו שמירה מוטלת עליו ר"ל אם הוא נעשה עליה שומר שכר אם לאו ויתגלגל בחלק זה מלוה על המשכון אם נעשה עליו שומר שכר אם לאו זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה כמשפט סוגית התלמוד כמו שקדם:

והמשנה הראשונה ממנו אמנם תיוחד לבאר ענין החלק הראשון והוא שאמר השוכר את האומנים והטעו זה את זה אין להם זה על זה אלא תרעומת שכר את החמור ואת הקדר ופריפורין וחלילין לכלה או למת פועלים לעלות פשתנו מן המשרה וכל דבר שהוא אבד וחזרו בהם מקום שאין אדם שם שוכר עליהם או מטען השוכר את האומנים וחזרו בהם ידם על התחתונה אם בעל הבית חזר בו ידו על התחתונה כל המשנה ידו על התחתונה

וכל החוזר ידו על התחתונה אמר הר"ם בשעור שכרם כגון ששכרם בזוז יטעה אותם ויאמר להם אתן לכם שני זוזים או ישכור אחרים בשני זוזין ויטול מהם זוז ואם הוסיף על זה לא יוכל ליטול מהם יותר מכדי שכרם וכל זה כשלא ימצא אומנים זולתם שיעשו מלאכתו כאותו שכר בעצמו וזהו מה שאמר אם אין שם אדם ומה שאמ' הטעו זה את זה כלומר שחזרו בו או שחזר בהם כששכר אדם אומנין שיקצרו לו שדה על דרך משל בשני דינרין ונתן להם דינר וחזרו בהם הרשות בידם אם רצו יחזרו לו דינר או יאמרו לו נעשה עמך כנגד מה שנתת לנו ואם קצרו חצי אותה שדה ורוצים לחזור בהם ישום להם מה ששווה אותו חצי שקצרו ואם הוא יותר מדינר לא יתן להם כלום יותר על הדינר שכבר נתן להם ויאמר כלו מעשיכם לקצור שאר השדה ואשלם לכם שכרכם וזהו טעם מה שאמר חזרו בהם ידם על התחתונה ואם בעל הבית חוזר בו ידו על התחתונה ויתן להם מה ששוה עמלם אם הם ראויים ליטול יותר מן הדינר ואמרו המשנה ידו על התחתונה והוא כמו שבארנו כשלקח קרקע ופרע קצת הדמים אם המוכר הוא שחזר בו הרשות ביד הלוקח אם רצה יקבל ממונו ואם רצה יקח מה שכנגד מעותיו מעידית שבאותה שדה שלקח ואם הלוקח הוא שחזר בו מן המקח הדבר הוא בהפך ובלבד שיאמר לו ערבוני יקנה ואז הוא קונה כנגד מעותיו ואם יתבע המוכר ללוקח מה שנשאר לו מן הדמים והוא מעכב פרעונו לא יתקיים המכר עד שישלים לו פרעונו:

אמר המאירי השוכר את האומנים והטעו זה את זה אין להם זה על זה אלא תרעומת והעלו בגמ' במסקנת הסוגיא בפירוש והטעו זה את זה שענינו שחזרו זה בזה ואין אבדה באיחור המלאכה או שמוצא אחרים בהזמנה ואומר שאין להם זה על זה תביעת ממון שהרי אין כאן אלא דברים בעלמא ואף לשכור עליהם אינו רשאי ומ"מ יש כאן תרעומת שמצריכים זה את זה לחזר זה אחר פועלים וזה אחר בעלי בתים ובא והשמיענו אח"כ שאם היתה מלאכת האבד שוכר עליהם אחרים או מטען ומגזם להם שיתן להם ביתר מכדי שכרם והוא שאמר שכר את החמר או את הקדר ר"ל בעל הקרון להביא אפרפרין ר"ל עצים משפין מתקנים לאפריון וכן חליליין לכלה לשמח חתן וכלה או למת לספוד בהם או ששכר את הפועלים להעלות פשתנו מן המשרה והוא מתקלקל ודברים אלו הרי הן שעה עוברת וכן כל דבר שהוא אבד בחזרתן של אלו וחזרו בהם במקום שאין אדם שם ר"ל שיעשו באותו שכירות שפסק הוא עמהם שוכר עליהם באיזה סך שיוכל אף ביתר מכדי כל שכרם הרבה או מטעה אותם ומגזם להוסיף בשכירותם כמו שירצו ומ"מ אם לא עשה כן אין לו עליהם תביעה אחרת:

השוכר את האמנים פי' תחלת המשנה הוא בפועל שלא התחיל במלאכה וחזר הוא או בעל הבית ועכשו בא ללמד שחזרו זה בזה אחר שהתחילו במלאכה ואמר שכל החוזר ידו על התחתונה ואם חזר האמן וטרח זה אחר פועלים להשלים מלאכתו ולא מצא אלא ביוקר הרי זה שוכר ביוקר ומעכב מן השכירות שנתחייב לזה ממה שעשה כל מה שהוצרך להוציא על גמר המלאכה עד כדי שכרן אבל יותר מכדי שכרן לא ואם הוזלו פועלים ומוצא גמר מלאכתו בפחות ממה שהתנה להם שם להם מה שעשו ואין יכולים לומר השלם את שכרנו ואנו נותנים לאלו מה שהתנית עמהם ואם בעל הבית חוזר בו ומוסר לאחרים ידו על התחתונה שאם הוקרו פועלים שם להם כמה שעשו ואם הוזלו משלים שכרם חוץ ממה שצריך להשלמת המלאכה:

וכל המשנה ידו על התחתונה ר"ל שאם נתן צמר לצבע לצבעו לו אדום וצבעו שחור שחור וצבעו אדום אם שבח יתר על הוצאה נותן לו הוצאה ואם הוצאה יתרה על השבח נותן לו כשיעור שבח:

וכל החוזר בו ידו על התחתונה פירשוה בגמ' שזה שהשיב דבר זה פעם אחרת שבא ללמדנו דין אחר והוא שאם מכר לו שדה באלף זוז ונתן לו מאתים חזר בו המוכר יד הלוקח על העליונה רצה אומר לו תן לי מעותי רצה אומר לו תן מעדית שבה כנגדן ואם חזר בו הלוקח יד המוכר על העליונה רצה אומר לו תן לי מעותיך רצה אומר לו טול מזיבורית שבה כנגדן:

זהו ביאור המשנה ולענין פסק אין הדברים מתבררים בה ומ"מ בענין המשנה ידו על התחתונה הלכה היא וכבר ביארנוה בבבא קמא אבל שאר הדברים שבמשנה זו אין הדין מוחלט בהם על הצד שביארנוהו אלא יש בכלם תנאים ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא לבאור ענין פסקים אלו עם שאר דינים המתגלגלים עמהם אלו הם:

דף עו.

ממה שתפש במשנתנו לשון והטעו זה את זה ולא תפש לשון חזרו זה בזה היה בעל התלמוד סבור שהתנא לא דבר בבעל הבית עם הפועלים שאין טעות בבעל הבית עם פועלים אלא בענין חזרה שאין הדבר מצוי להיות מחלקת ביניהם בענין הסך ואין אדם מוציא ענין חזרה בלשון טעות והוציא ממשנתנו דין אחר בפועלים שהשוכרם בשליחות בעל הבית הטעה אותם בדעתו של בעל הבית כיצד הוא ופירשו בדין זה שהוא על הדרך שאנו מזכירים עכשו:

הרי שאמר לשלוחו צא ושכור לי פועלים בארבעה ארבעה הלך ושכרן בשלשה שלשה והודו לדבריו וירדו למלאכה על דעת כך אין להם אלא שלשה אפילו נתגלה להם דעתו של בעל הבית ואפילו היתה מלאכתם שוה ארבעה שהרי כך קבלו על עצמן ואפילו אמר להם שכרכם על בעל הבית ואף לשליח אין לו כלום על בעל הבית שכך דינו של שליח להשתדל בתועלת המשלח בכל מה שאפשר לו ומ"מ יש לפועלים אלו תרעומת על השליח על שפיחת בשכרם אחר שהמלאכה שוה כך ממה שנא' אל תמנע טוב מבעליו אמר לו בעל הבית בשלשה שלשה והלך הוא ושכרם בארבעה ארבעה אם אמר להם שכרכם עלי נותן להם ארבעה ונוטל מבעל הבית שלשה ומפסיד אחד מביתו שהרי מאחר ששינה נעקר שליחותו והדבר דומה למה שאמרו השוכר את הפועל לעשות עמו בשלו והראהו בשל חברו נותן לו שכרו משלם וחוזר ונוטל מחברו מה שנהנה בו ושמא תאמר אף זה יטול מבעל הבית מה שנהנה בו ואם המלאכה שוה ארבעה יטול ארבעה מבעל הבית אינו כן שהרי אמר לו בשלשה שלשה והוא קבל שכר ארבעה על עצמו ויראה שאף בסתם הדין כן ולא נאמר שכרכם עלי אלא למעט כשאמר שכרכם על בעל הבית שכל שימכרם בסתם ודאי הרי הוא כאומר שכרכם עלי ויש אומרים שכל שבסתם הולכין למנהג המדינה וכן יראה מלשון גדולי הפוסקים:

אמר לו בשלשה שלשה והלך ושכר בארבעה ארבעה ואמר להם שכרכם על בעל הבית הרי נעקר השליחות ואין זה כשוכרן בשלו והראה בשל חברו אלא כשוכר בשל חברו על דעת חברו והרי בעל הבית נותן כמנהג המדינה אם ארבעה ואם שלשה היה מנהג המדינה חלוק מהם בארבעה ומהם בשלשה רואין את המלאכה אם היתה שוה ארבעה נותן להם ארבעה שאלו לא אמר להם השליח ארבעה לא טרחו כל כך במלאכה זו לא היתה המלאכה שוה ארבעה אינו נותן אלא שלשה ואף תרעומת אין כאן לא היה הדבר ניכר כגון שעשו חפירה סביב השדה ונתמלאת מים אינו נותן אלא שלשה ויש להם תרעומת על השליח ואם היו פועלים אלו בעלי קרקע ודרכם לעשות בשלהם אע"פ שאין המלאכה שוה אלא שלשה נוטלין שלשה ויש להם תרעומת שאף הם אומרים לא נטשנו את נחלתנו אלא על דעת שכר גדול ועל דבר זה נאמר בסוגיא זו בבעל הבית עסקינן ר"ל בפועל שיש לו קרקעות ואינו רגיל להשכיר עצמו בשל אחרים:

אמר בעל הבית בשלשה והלך זה ושכר בארבעה ואמרו לו כמה שאמר בעל הבית ודאי לא נתכונו לפחות מארבעה שהזכירם השליח אלא להוסיף ולא ירדו אלא על דעת ארבעה או יותר והילכך אם אמר זה שכרכם עלי אע"פ שלא היתה מלאכתם שוה

אלא שלושה נוטלין ארבעה ואם אמר שכרכם על בעל הבית אם המלאכה שוה ארבעה נוטלים ארבעה מבעל הבית ואם אינו שוה או שאינו נכר אין נוטלין אלא שלשה:

אמר בעל הבית בארבעה והלך זה ושכר בשלשה ואמרו לו כמה שאמר בעל הבית והיתה מלאכתם שוה ארבעה הדבר ספק שמא כך אמרו לא על דעת קיצבא זו אנו יורדין אלא על דעת בעל הבית ומספק אין מוציאין מבעל הבית אלא שלשה ויראה שאם תפשו אין מוציאין מידן ומ"מ הרבה גאונים מחליטין לפסוק דאדבורא דשליח סמכי ולית להו אלא תלתא תלתא:

אע"פ שבעל התלמוד לא מצא טעות בין בעל הבית לפועלים אלא מדרך חזרה בתלמוד המערב פרשוהו אף מצד השכירות כיצד בעל הבית שהטעה לפועלים ואמר להם תבאו עמי כדרך שבאו חבריכם שואלין לו ובכמה באו אומר להם רובם בשלשה ונמצאו רובם בארבעה אינו נותן אלא שלשה אע"פ שאפשר שעל סמך אותם הדברים נשכרו לו בשלשה וכן אם הפועלים אמרו לו הרי אנו נוטלים כמה שנטלו חברינו והוא אומר בכמה נשכרו והם משיבים רובם בארבעה ונמצאו רובם בשלשה נותן להם ארבעה ובכלם אין להם זה על זה אלא תרעומת על ששקרו זה לזה ואפשר שדעת תלמוד בבלי שבזו חייב שהרי זה כמי שהתנה שיתן כדרך שנתן לחבריהם ואף דעת תלמוד המערב יש בו כדי לתמוה אלא שיראה לי בו שזה אינו אלא כדבר גזום כלומר אין הפועלים נשכרים אלא בכך או שהם נשכרים בכך וכך והוא כעין זרוזין וכן הדבר אצלי במי שמוליך סחורה למכור ואומר כך וכך רצו ליתן לי ונמצא שאינו כן שאין כאן כלום שכל כיוצא באלו אין דעת השומע סומכת עד שנאמר שעל דעת כן הוא יורד אלא גומר הוא בדעתו על כך ועושה אותן הדברים סעד ומבא ליכנס ומ"מ אם היו הדברים בתנאי גמור אין ספק שהולכין אחריו:

האשה שאמרה לאחד הבא לי גיטי והלך הוא אצל הבעל ואמר לו ששליח קבלה הוא ואמר לו הבעל הילך כמו שאמרה וקבל את הגט והביא לה אפילו משהגיע לידה אינה מגורשת שהרי עוקר השליחות ולא רצה להיות שליח הולכה מצד הטורח שהיה צריך להוליך ולהגיע לידה אמרה לו התקבל לי גיטי והלך ואמר שליח הבאה אני ואמר הבעל הילך כמו שאמרה וקבל את הגט והביא לה משהגיע לידה מיהא מגורשת שלא עקר השליחות ואדרבה שעבד עצמו לשליחות גדול ולטרח יתר להוליך הגט אצלה ולהגיעו לידה כמו שיתבאר במקומו בע"ה:

דף עו:

כבר ביארנו במשנה על לשון והטעו זה את זה לפי מסקנת הסוגיא שבענין חזרה הוא אמור ובבעל הבית עצמו עם הפועלים אלא שלא נתברר הדין במשנתנו וכיצד הוא דין זה הרי ששכר את האומנין וחזר בו אם לא הלכו למלאכתן כלל אין להם עליו אלא תרעומת הלכו למלאכתם ולא מצאו צד להשלים שליחותם כגון ששכר חמרים להביא תבואה והלכו ולא מצאו נותן להם שכרם משלם אלא שמנכה להם כמה שאדם רוצה לפחות משכרו לבא ריקם שאין דומה בא טעון לבא ריקן ודבר זה אתה צריך לפרשו בששכרם להביא תבואה מן הגרן ולא מצאוה מתוקנת בכדי להביאה שאין כאן אונס ולא עוד אלא שיש שם קצת פשיעה והוא דומה לשכרו לעדור ומצאה לחה ולא הלך שם מבערב כמו שיתבאר בסמוך שאם היה בזה צד אונס כגון ששכרם להביא לו תבואה מן השוק ואירע אונס שלא היה יכול בכך כגון שמיחו מבית המלך וכיוצא בזה אינו נותן להם כלום שהרי אונס גמור הוא וכן אי אתה יכול לפרשו אלא ממקומות הסמוכים שעדין כל היום לפניהם שאם שכרם ללילך ברחוק מקום ולא מצאו הרי כלה היום בשליחותם ואפילו אירע כן באונס גמור נותן להם שכרם משלם וכן התבאר בתוספתא כמו שיתבאר למטה:

שכרו לעדור לו שדהו והלך ומצאה לחה ואינה ראויה לעדור יתבאר למטה שאם כבר הלך בעל הבית מבערב אצל שדהו ומצאו שצריכה פועלים אלא שאח"כ נכנסו שם מים בחצי הלילה חוזר בו ואינו נותן כלום אונס גמור הוא זה ואם לא הלך שם מבערב אף הוא פושע בכך ונותן שכרו כפועל בטל שאינו דומה עושה מלאכה ליושב ובטל ודברים אלו בשלא מצאו מלאכה שכמותה לעשות שנמצאת חזרתו דבר האבד אצלם וכל שהוא דבר האבד עליו לשלם אבל אם מצאו מלאכה קלה הימנה או שכמותה לעשות ואמר להם בעל הבית צאו ועשו אין כאן אלא תרעומת:

אחר שבארנו שכל שהוא אצלם דבר האבד עליו לשלם אף כשחזר בו ולא הלכו כלל שביארנו שאין לו עליו אלא תרעומת ולא נאמר כן אלא שמן הסתם הואיל ולא הלכו עדין צפרא הוא ויכולים להשתכר הא כל שהיה אבד אצלם והוא על צד שאין מוצאין אף בלא הלכו חייב להם לשלם:

חזרו הפועלים אפילו קודם שהלכו אם הוא דבר האבד אצל בעל הבית שוכר עליהם או מטען והוא הדין להלכו והיו יכולים לעשות ולא עשו ולא התחילו שכל שהוא אבד התחילו ולא התחילו הכל שוה ומדרישא בלא התחילו אף סופא בלא התחילו ואעפ"כ אמרו עליה ששוכר עליהם או מטען ואם לא היה דבר האבד אין לו עליהם אלא תרעומת

וכל שאמרו בבעל הבית מטען אף פועלים אם חזר בו בעל הבית מטעין אותו ולערב נותן כמו שהתנה:

חזר בעל הבית אם אינו דבר האבד אצלם כגון שמצאו לעשות אין להם עליו אלא תרעומת ואם הוא דבר האבד אצלם נותן שכרם כפועל בטל התחילו במלאכה וחזרו בהם אם היה פועל ר"ל שכיר יום אם הוא דבר האבד שוכר עליו או מטעהו ואם אינו דבר האבד הרי זה חוזר שהפועל חוזר בו אף בחצי היום שנא' כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים ושמין לו מה שעשה ונותנין לו שכרו לפי חשבון וכן הדין בחזר בו בעל הבית שאם הוא אבד אצל פועל נותן לו כפועל בטל ואם אינו אבד שם להם מה שעשה היה קבלן שאין כאן טעם כי לי בני ישראל עבדים שהרי עושה לכשירצה אם חזר בו שמין לו מה שעתיד לעשות ואם קבלו קמה לקצור או בגד לארוג בשתי סלעים וקצר חציה או ארג חציה שהיה ראוי לפי חשבון ליטול סלע אם אין זה מוצא לגמור בסלע אלא בסלע וחצי אינו נותן לו במה שעשה אלא שקל ואם מוצא לגמור בשקל אינו נותן להם אלא סלע ואם הוא דבר האבד שוכר עליו או מטעהו ואם בעל הבית חוזר שם להם מה שנעשה לפי חשבון ואם הוא אבד אצלם משלם כפועל בטל:

כל שאמרו עליו בחזרת פועלים בשהוא אבד ששוכר עליהם או מטען דוקא בשלא נאנס הא אם נאנס כגון שחלה או שמת לו מת וכיוצא באלו אין כאן אלא תרעומת ואף תרעומת אין כאן אלא אם כן היה לו להעלות על לב חליו ומיתת קרובו ושמין לפועל מה שעשה ומ"מ קבלן הרי יכול לעשות לאחר האונס ואם הוא דבר שאי אפשר לו ליעשות אחר האונס אף הוא פטור מ"מ ושמין לו מה שעתיד לעשות וכל שיש פועלים אחרים לעשות בשכרן של אלו בין פועל בין קבלן אין כאן אלא תרעומת ושמין לפועל מה שעשה ולקבלן מה שעתיד לעשות:

זה שאמרנו בבעל הבית שהוא רשאי להטעותם כיצד הוא מטעם אומר להם סלע קצצתי לכם באו וטלו שתים ולערב נותן להם כמה שהתנה וגדולי המחברים כתבו שאפילו נתן חוזר וגובה מהם התוספת וזה שאמרו שוכר עליהם עד כמה אם אין בידו מהם ממון עד כדי שכרן ופרשו גדולי המפרשים כפלים בשכרן וגדולי הצרפתים פרשו שאם עשו מקצת המלאכה ולא נתן להם כלום מרבה בשכר הנשאר מה שהוא חייב להם ויראה מדבריהם שאם לא עשו כלל או שעשו וקבלו הואיל ואין לו מהם תחת ידו כלום אינו שוכר עליהם ולא יראה כן ואם היה ממון שלהם תחת ידו שוכר עליהם אפילו עד ארבעים וחמשים ואפילו לא היה שכרן של אלו אלא שלשה וארבעה:

כבר ביארנו למעלה שהשוכר את הפועלים לעדור ובא המטר בחצי הלילה עד שאינה ראויה עכשו לעדור שאם הלך לשדה מבערב אין נותן להם כלום ואם לא הלך נותן שכרם כפועל בטל ודבר זה יראה אף כששכרם לחרישה סתם ולא פירש לשדה זו ויש לו שדות שנתרבה לחותם בסבת המים עד שאינם ראויים לחרישה ויש לו גם כן שלא נתלחלחו כל כך ואף הם אומרים הואיל ולא פירשת באיזה ויש לך ראויים לחרישה פסידה זו שלך היא וכשסיירה מבערב הרי הוא כפורש לשדה זו ואין להם עליו כלום:

דף עז.

שכר פועלים להשקות שדהו ובא המטר והשקה אין נותן להם אלא מה שעשו ואם לא התחילו אין נוטלין כלום שהרי אונס הוא זה בא הנהר והשקה הרי היה לו לבעל הבית להעלות כן על לבו והיה לו להתנות והילכך כל שהוא אבד אצלם נותן שכרם ואריס שהתנה לו בעל הקרקע שאם ישקה שדה זו ארבעה פעמים יטול חצי הפירות והדבר ידוע בשאר אריסים שאין משקין אלא שתים ואין להם אלא שליש הפירות ובא המטר ולא הוצרך אלא לשלש יתבאר במסכת גיטין שנוטל חצי הפירות ואין דומה לפועל שהפועל כל שבא המטר ואין צריך למלאכתו של פועל מסלקו משם בלא כלום אבל אריס אע"פ שאין צריך להשקאה זו אין מסלקו והרי הוא שותף בקרקע ומן השמים סייעוהו והרי הוא כמי שבאו אחרים ועשו בשבילו וכן שאם נאנס הקרקע אין לאריס כלום אלא כל דינו בגוף הקרקע הוא וכבר כתבנוה בפרק קורדיקוס:

גדולי המפרשים כתבו בזו שאם בא הנהר והשקה עד שאין צריך עוד להשקות יש להפריש בין נהר הרגיל להכנס לשם או שאינו רגיל אלא שבזו פירשוה שעדין צריך להשקות אלא שהוקלה המלאכה אצלם שאין צורך להשקות בדולה אלא בהמשכה ומן השמים נסתייעו ואותם שכרם כאלו דלו כל היום:

שכרן להשקות שדהו ופסק הנהר שהיו משקין ממנו לחצי היום אם לא היה דרך הנהר להפסק אין להם אלא שכר מה שעשו ואם לא עשו כלום אין להם כלום אונס גדול הוא זה היה דרך הנהר להפסק אם פועלים אלו בני העיר שאף הם היה להם לידע בכך אף בזו הדין כן היה דרך הנהר להפסק ואין פועלים אלו בני העיר אף הוא היה לו להודיע ולהתנות הואיל ולא התנה נותן שכרם כפועל בטל:

שכרם כל היום לעשות מלאכה זו והשלימוה בחצי היום אם יש לו מלאכה אחרת קלה הימנה או שכמותה לעשות יעשו ואם אין לו מה לעשות אלא בקשה הימנה נותן להם שכרם כפועל בטל וכל שאמרנו עליו כפועל בטל אם הוא מאותם בעלי כח המתמידים

בכך והורגלו בעבודת הארץ כל כך שאף בטולם מביאם לידי חולשא אף הוא נותן שכרם משלם:

פירשו בתוספתא שהשוכר את הפועל להביא שליחות ממקום למקום והלך ולא מצא נותן שכרו משלם להביא קנים ודוקרנים לכרם ולא מצא משלם שכרו משלם אלא שאם הוא דבר שיש לחלק בו בין בא טעון לבא ריקן עושים שכרו להביא ענבים ותפוחים ודורמסקנין לחולה והלך ומצאו שמת או הבריא אין אומרין לו טול מה שהבאת בשכרך אלא נותן שכרו משלם וכן אתה דן לכל שכיוצא בזו התבאר עוד בתוספתא שהשוכר את הפועל ונאחז לעבודת המלך אינו אומר הריני לפניך אלא נותן לו שכר מה שעשה ודיו:

מתוך שמועות אלו למדו קצת מחברים שהמשכיר מלמד לבנו וחלה התינוק אם אינו חולני לא היה לו להתנות ואינו נותן לכל ימי חליו כלום ואם היה חולני או שנתבטל לאיזו סבה שהיה לאב להודיעה נותן כפועל בטל ואם לא התחיל בלמוד אין לו עליו אלא תרעומת ואם התחיל ועשה מקצתה אם הוא נשכר לימים או לשנה או לשבוע הרי הוא פועל ואם הוא קבלן שמין לו מה שעתיד לעשות וכן לשאר הדברים אתה דן בכלם על דרך זה שכתבנו:

זה שבארנו בפועל שחזר בחצי היום ששמין לי מה שעשה לפי מה שהתנה ואם היה התנאי בשני סלעים והחצי שעשה שוה ששה שאינו נותן לו לחציה אלא סלע או יגמור מלאכתו ויטול שנים ואפילו הוקרה מלאכה אחר שחזרו והתאמרו הפועלים ולבשו גאוה עד שזה הרבה תחנונים להם לחזור למלאכתם אין אומרין על דעת ליתן להם כשל עכשו הוא מפייסם שלא עשה כן אלא על דעת אכילה ושתיה ומ"מ כל שאינו יכול להטעותן כגון חזרה בדבר שאינו אבד אם הוסיף להם בפירוש חייב ליתן וכן מה שביארנו בו שאם אין החצי שוה אלא סלע נותן סלע אפילו היתה מלאכה בשעת שכירות בזול ושכרם הוא ביתר מכדי דמיהם ולבסוף הוקרה עד שעמד שכרם בכדי הראוי לכל אין אומרים כבר שכרתנו על דעת ליתן יותר מן הראוי לאחרים שאף הוא אומר אף אני לא הוספתי לכם אלא שהייתי מרגיש בכם שאתם סבורים שאינכם ראויים לכך ואני הייתי יודע שכן אבל עכשו שכבר שכרכם על שער העליון איני מוסיף לכם כלום:

מה שביארנו בקבלן ששמין מה שעתיד לעשות ואם החצי שעתיד ליגמר שוה ששה סלעים אינו נותן לו בחצי העשוי אלא שקל או יגמור ויטול שני סלעים אפילו הוזלה מלאכה הרבה אחר שחזרו ונתגאה בעל הבית וחזרו ופייסוהו אין אומרים על דעת להפחית שכרם פייסוהו אלא על דעת להפליג במלאכה וגומרין ונוטלין שתי סלעים הא אם התנו לגרוע הואיל וחזרתם חזרה ר"ל שאינו דבר האבד תנאי שני קיים כמו שביארנו

בבעל הבית וכן מה שבארנו שאם החצי שעתיד ליעשות שוה סלע נותן להם סלע אפילו היתה מלאכה בשעת שכירות ביוקר והוזילו אלו עצמם בפחות מן הראוי להם ואח"כ הוזלה עד שעמד שכרם בכדי הראוי לא יאמר כבר נשכרתם לי על דעת לפחות מן הראוי לאחרים אלא נותן להם סלע שאף הם אומרים לא פיחתנו אלא לפי מחשבתך:

דף עז:

כבר ביארנו במשנה על מה שאמר בשניה וכל החוזר בו ידו על התחתונה שהוא נאמר במכר שדה באלף זוז ונתן מאתים שהחוזר בו ידו על התחתונה וכתבנו שלא נתבררו הדברים במשנתנו וכיצד הוא דין זה:

מי שמכר שדהו באלף זוז ונתן לו מקצת הדמים הן מעט הן הרבה אם נתנו לתורת גמר קניה על הדרך שאדם נותן דמים מועטים לפסיקת דמים מרובים על דעת גמר קנין קנה כלו על הצדדין שהקרקע נקנה בכסף כמו שיתבאר במקומו והדמים חוב על הלוקח נתנם בסתם הדבר מוכיח שבתורת פרעון נתנם כלומר שיהו אלו בפרעון והשאר חוב עליו והרי זה שוה לנתן בפירוש בתורת פרעון והשאר חוב עליו וכיצד הוא הדין אם כתב לו שטר על המעות וזקף עליו הנשאר במלוה קנה כלו גם כן כאלו נתנם לגמרי בתורת קנין ואם לא זקף עליו במלוה אם ראינוהו מחזר אחר הנשאר ונכנס ויוצא לתבעם הרי זה גילה דעתו שלא מכר אלא לצורך מעות שאינו רוצה בגמר הקנין עד שיפרע ולא קנה וכל אחד מהם רשאי לחזור ויתבאר למטה שאפילו לא נשאר אלא זוז אחד הדין כן וגדולי המחברים כתבו אפילו כתב השטר או החזיק אלא אם כן אמר אי בעינא בהאי אקנה אי בעינא בהאי אקנה שבזו ודאי קנה והמעות הלואה אבל בשנתן הכסף בסתם או בתורת פרעון אם הוא נכנס ויוצא על המעות לא קנה ושניהם יכולים לחזור אלא שהחוזר ידו על התחתונה שאם חזר הלוקח יד המוכר על העליונה רצה אומר לו הילך מעותיך רצה אומר לו קנה לך מזיבורית שבקרקע כנגד מעותיך ואם היה זה עדית ורצה להגבותו משאר נכסים יש אומרים שמגבהו מן הבינונית כבעל חוב ויש אומרים שמגבהו מן הזיבורית לא אמרו בעל חוב בבינונית אלא משום נעילת דלת והרי אין כאן נעילת דלת ואם מוכר חוזר בו יד הלוקח על העליונה רצה אומר לו תן לי מעותי רצה אומר לו תן לי בעדית שבקרקע כנגד מעותי שלא אמרו לא קנה כלל אלא שלא קנה אלא כנגד מעותיו וזה שאמרו למטה בההוא חמרא דזבניה חד לחבריה ופש ליה גביה חד זוזא והוה עייל ונפיק עליה ואמרו עליו שאינו קונה ואין לומר בו שאינו קונה אלא כנגד מעותיו אלא שלא קנה כלל אף לענין מי שפרע יראה לפי שאין ראוי ליחלק אבל ביוצא

ונכנס ובראוי ליחלק קנה כנגד מעותיו ואם כן אף בקרקע אם אינו ראוי ליחלק אינו קונה כלום:

ויש מפרשים שאף בשדה לא קנה כלל וזה שאמרו רצה אומר לו תן לי מעותי או תן לי קרקע וכו' שמשמע שכנגד מעותיו מיהא קנה ופירשנוהו ביוצא ונכנס פירשו בו בזמן שהמוכר חוזר במקצת המעות שלא קבל ורצה אומר לו וכו' וכן כשהלוקח חוזר במקצת שלא נתן עליו דמים אבל אם רצה לחזור בכל המקח הואיל ויוצא ונכנס על המעות חוזר וכל שזה אומר איני חוזר ממה שנתת לי יכול הלה לומר או יתקיים הכל או יתבטל הכל ויש נוטים לדעת שלישית שאף במה שהזכרנו במעשה של ההוא חמרא קנה כנגד מעותיו לענין מי שפרע ולא יראה כן ואם אין מעות למוכר וקרקע זה זיבורית יראה מסוגיא זו שנוטל בבינונית שבשאר קרקעות ויש אומרים מכח סוגיא זו שאם לוקח זה מכר מקרקעותיו לצורך קניה זו שהמוכר חוזר ממנה עכשו נעשה ניזק מצד מה שהוזיל במכירתו כדי ליקח ואם אין לו מעות וקרקע זה זבורית גובה מעדית שבשאר קרקעות:

לא היה נכנס ויוצא על המעות קנה כלה בפרעון זה והשאר חוב עליו ואם מכר שדהו מפני רעתה אע"פ שיוצא ונכנס קנה שאינו נמהר כל כך להוציא מעותיו אלא שמתירא שמא ירגיש הלוקח באונאתו ויערער עליו עד שלא יפרע ומה שאמרו מכר לו עשר שדות בעשר מדינות לא קנה אלא כנגד מעותיו אפשר בשיוצא ונכנס על המעות או אף כשאין יוצא ונכנס וטעם הדבר מפני שהם מחלקין... ואלו שבשדה אחר חזקתו קונה לו בלא דמים שלא חלקנו בין נכנס ויוצא ובין שאינו נכנס ויוצא אלא בקנייה לא בפרעון דמים סתם וכן כתבנוה בראשון של קדושין:

ודינים אלו שביארנו כך הדין בהם במטלטלין לענין מי שפרע ואם אמר האחד הריני חוזר במקצת שלא נתת המעות חוזר האחר בכל ואין אצלו מי שפרע הואיל ואחר חוזר באחת הלה חוזר בשתים וגדולי המחברים כתבו שאם משך הלוקח והמוכר יוצא ונכנס לא קנה ויד החוזר על התחתונה ואם מכר מחמת פחיתות המסחר קנה הכל ויש חולקין במשך לומר שכל שמשך אפילו עייל ונפיק אזוזי קנה וכן בקרקע כל שקנאו באחת מדרכי הקנייה לא בפרעון דמים כמו שכתבנו וזו של מטלטלין לא נאמרה אלא לענין מי שפרע ויש נמשכים לדברי גדולי המחברים ממה שאמרו בסוגיא זו האי מאן דמזבין מידי וכו' וכן מההוא גברא דזבין חמרא וכו' אלא שאנו מפרשים אותו לענין מי שפרע כמו שכתבנו וכל שקבע זמן לפרעון אין זה נקרא עוד עייל ונפיק אלא בשתובעם סמוך למכר ויש מפרשים שאע"פ שקבע לו זמן כל שהוא דוחקו בזמן עייל ונפיק הוא ואין נראה לי כן ולא עוד אלא שלדעתי קבע לו זמן הרי הוא כזקפם עליו במלוה:

נתן עירבון לחברו שלא מתורת גמר מכירה ולא מתורת פרעון אלא מתורת קנס שאם יתחרט נותן העירבון יהא ערבונו מחול ואם יתחרט המקבלו יהא כופל לו ערבונו אין זה כלום שהרי אסמכתא היא וגדולי המחברים כתבו שאם חזר הלוקח ערבונו מחול הואיל והוציאו מרשותו והלה מקבלו והוא תחת ידו דעתו סומכת וגומרת אבל אם חזר בו המוכר אינו חייב בכפל וגדולי המפרשים חולקים עליהם בקצת כמו שביארנו בפרק הזהב אלא שאף הם מודים שאין המוכר חייב להחזיר מעות אלא אומר או קבל המקח או הנח המעות אלא שמ"מ הוא מחזיק בהם באיסור כמו שביארנו שם:

נתן ערבון והתנו ביניהם שאם חזרו בהם ערבונו יקן ר"ל שיקנה לו מיהא כנגד ערבונו קנה כנגדו והשאר אף מי שפרע אין בו:

דף עח.

היה צריך למכור במאה דינרין והשתדל למכור שדה במאה דינרין וטרח ולא מצא ומכר במאתים וכבר נפרע מן המנה והוא יוצא ונכנס על המנה האחר אין אומרים אין זה יוצא ונכנס על שאינו גומר להקנות שהרי לא נצטרך אלא למאה שמאחר שכבר השתדל ולא מצא חביבין עליו קרקעותיו ורוצה הוא ליקח במנה זה קרקע ואינו גומר להקנות עד שיהו בידו כדי שיקח אבל אם לא מצא להדיא מה שיקח ממנו קרקע זה של מנה ולא השתדל על כך ולא טרח לחזר אחר הלוקחים ואלו טרח כבר היה מוצא כן ומ"מ לא טרח ומכר במאתים שמצא לוקחים להדיא ונפרע מן המנה הצריך לו והוא יוצא ונכנס על המנה השני בזה יש ספק שמא רוצה הוא ליקח ואינו גומר להקנות עד שיהו בידו או שמא מתוך שלא טרח למי ימכור במאה נראין הדברים שאין הקרקעות חביבין עליו וגומר ומקנה והילכך הדבר בספק והלוקח שהוא המחזיק זכה ואין יכולין לחזור ואם תפש מוכר ממקח שמכר כנגד המעות שנשארו אין מוציאין מידו:

מי שהלוה לחברו מנה ופרעו דינר דינר הרי זה פרעון ואין לו עליו אלא תרעומת ולפי דרכך אתה למד שהמלוה אינו יכול לעכב ולומר איני נפרע ממך אלא בבת אחת על הדרך שהלויתיך שאם כן מה מקום לתרעומת לא יטול ולא יתרעם וכן כתבוה גדולי פרווינשאה בחבוריהם וראיה לדבריהם שבמסכת קדושין שאלו בעבד עברי הנמכר לגוי ובמוכר בית בבתי ערי חומה אי ילפינן גאלתו גאלתו משדה אחוזה מה שדה אחוזה אין נגאל לחצאין דכתו' ומצא כדי גאלתו אף אלו וכו' אלמא שאף בשדה אחזה אלמלא שהכתוב צווה כן מן הדין מיהא נגאל היה לחצאין וכל שכן בחוב הן בשטר הן בעל פה הן במשכון:

המשנה השניה והכונה בה להתחיל בביאור החלק השני ואמר על זה השוכר את החמור להוליכו בהר והוליכו בבקעה בבקעה והוליכה בהר אפילו זו עשרה מילין וזו עשרת מילין ומתה חייב השוכר את החמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה אם החליקה פטור ואם הוחמה חייב בבקעה והוליכה בהר אם החליקה חייב ואם הוחמה פטור ואם מחמת המעלה חייב השוכר את החמור והבריקה או שנעשית אנגריא אומר לו הרי שלך לפניך מתה או נשברה חייב להעמיד לו חמור אחר אמר הר"ם אמנם יוכל המשכיר לומר לשוכר הרי שלך לפניך כשהשכיר לו לשאת משאוי ויחד לו הבהמה אבל אם שכר ממנו לרכוב בה הוא עצמו או לשאת עליה משא אלא שאמר לו חמור סתם ולא ייחד לו הבהמה חייב להעמיד לו בהמה אחרת ומה שאמר חייב להעמיד לו חמור יש בו דינין וזה כי אם יחד לו בהמה ואמר לו חמור זה אני שוכר לך ומתה בדרך אם אותה נבלה שוה דמים שיקצה בהם בהמה יקצה בדמיה בהמה או ישכור בהמה באותה דמים שיוליכהו למקום שפסק עמו ואם המתה אינה שוה כדי שישכור לו בהמה אחרת יחשב לו מה שהלך מן הדרך ויתן לו מה שראוי לו ואם שכר ממנו חמור סתם יעמיד לו בהמה על כל פנים ואם לא העמידה לו לא יחשב לו שום דבר מהשכירות ומה שאמר הבריקה היא שאינה יכולה להלוך מחמת חולי מחליי הבהמות ונשאת באנגריא ר"ל שתלקח לעבודת המלכות מבואר הוא כי המכשולים בהר יותר מהבקעה וכמו כן יתחמם גוף הבהמה בבקעה יותר מבהר למיעוט נשיבת הרוחות במקומות השפלים:

אמר המאירי השוכר את החמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה בבקעה והוליכה בהר אפילו זו עשרת מילין וזו עשרת מילין ר"ל שלא שינה ברוב הדרך אלא מהר לבקעה או מבקעה להר ומתה חייב אע"פ שלא מתה בהר מחמת סבה המצויה בהר ולא בבקעה כגון הוחלקה וכן לא מתה בבקעה מחמת סבה המצויה בבקעה ולא בהר כגון הוחמה שמ"מ הואיל והעביר על דעתו של בעל הבית נעשה גזלן עליה וחייב באונסיה ומשנה זו לדעת ר' מאיר היא שנויה שאמר כל המעביר על דעתו של בעל הבית נקרא גזלן וכמו שביארנו אבל לדעת חכמים כל שלא מתה מחמת סבה המצויה בדרך זה יותר מן הדרך שהתנה פטור והלכה כדברי חכמים והוא שאמרו אח"כ השוכר את החמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה ומתה אם הוחלקה פטור שהרי סבה זו יותר היתה ראויה בהר מתוך שהוא משופע ואע"פ שעבר על דעתו של בעל הבית שכבר פסקנו שהמעביר על דעתו של בעל הבית לא נקרא גזלן להתחייב באונסיה ואם הוחמה חייב שהרי סבת החמימות מצויה בבקעה יותר מן ההר שכרה להוליכה בבקעה והוליכה בהר והוחלקה ומתה חייב על הדרך שביארנו ואם הוחמה פטור ודוקא שהוחמה מחמת חום האויר

שהרי זו מצויה בבקעה יותר מן ההר אבל אם הוחמה בהר מחמת יגיעת המעלה חייב וכן כל כיוצא בזה וכן הלכה:

שכר את החמור והבריקה ר"ל שנסתמית או שנעשית אינגריא ר"ל שנתפסה לעבודת המלך הרי המשכיר אומר לשוכר הרי שלך לפניך וחייב הלה ליתן שכרו מתה או נשברה חייב המשכיר להעמיד לו חמור אחר ופיסקא זו אין הדין מוחלט בה כסתם המשנה אלא שהיא הלכה על תנאים נזכרים בגמ' ונמצאו שלש פסיקות אלו הראשונה שלא כהלכה והשניה הסותרת דבריה כהלכה והשלישית לא הוברר פסק שלה כסתם המשנה:

זהו ביאור המשנה ודברים שבאו תחת משנה זו בגמרא לבירור ענין פסק זה עם שאר דברים שבאו בה אלו הן:

מאחר שביארנו בפסקא ראשונה שבמשנה זו שאינה הלכה כל שלא מתה מחמת סבה המצויה במקום שהלך יותר ממה שאינה מצויה במקום שהתנה אע"פ שאפשר שאירע אונס זה במקום שהלך ולא יארע במקום שהתנה הואיל ואין לעלות על הדעת כן פטור מעתה הכישה נחש או ארעוה ליסטים וכיוצא באלו פטור אע"פ ששינה הואיל ואין מקום זה מועד לכך יותר מן האחר יראה לי מ"מ שלא הקלו בכך אלא בששכרו סתם להוליכה בהר והוליכה בבקעה אבל כל שהמשכיר התנה שלא לילך בדרך פלוני והלך נתחייב באונסיה ואם הזכיר לו סבה שמחמתה הוא מונעו מדרך זה אפילו לא מתה מחמת אותה סבה הואיל ומ"מ היתה שם הסבה חייב שהרי הוא כעין תחלתו בפשיעה וסופו באונס ויתבאר דבר זה ממה שאמרו בפרק זה למטה באחד שהשכיר חמור לחברו ואמר לו לא תיזיל בארחא דנהר פקוד דאיכא מיא זיל בארחא דנרש דליכא מיא אזל בארחא דנהר פקוד ומית חמרא ואמר אין בארחא דנהר פקוד אזלי מיהו ליכא מיא ודנו חכמים הואיל והדבר ברור שהמים מצויים שם אע"פ שאם רצה היה אומר שבדרך נרש הלך חייב שאין מה לי לשקר במקום עדים ואע"פ שזה היה דעת אביי ובכל מקום הלכה כרבא זו לא נאמרה דרך מחלקת אלא שהיה רבא טוען בה מה לי לשקר ואמר לו אביי מה לי לשקר במקום עדים לא אמרינן ושמא אף רבא הודה לו בכך שמה שהשיבו אביי לא מצד מחלקת עצמו וסברא שלו אלא כאומר הדבר ידוע שאין אומרים מה לי לשקר במקום עדים וודאי הוא הדין שאם אמר איכא מיא ומ"מ מנפשיה מית שהיה חייב שהרי מ"מ תחלתו בפשיעה אלא שזה היה סבור לפטור עצמו בטענה חזקה שלא היתה שם הסבה והדבר ברור שהיתה הא אם לא היתה שם הסבה כלל יראה מכאן שהוא פטור ואם לא הזכיר לו סבה אלא שמנעו מלילך והלך חייב על כל פנים:

דף עח:

הנותן צמר לצבע לצבוע לו אדום וצבעו שחור שחור וצבעו אדום אין אומרין שנעשה גזלן עליה ושיהא נותן דמי צמרו ושיתחייב בה באונסין שהרי פסקנו במעביר על דעתו של בעל הבית שאינו גזלן אלא אם השבח יתר על ההוצאה נותן לו את ההוצאה ואם ההוצאה יתרה על השבח נותן לו את השבח וכבר ביארנוה במסכת בבא קמא:

גובינא שהגבאים גובים לעניים לצורך פורים אין ראוי לפזרה לצורך הוצאות אחרות ואין מדקדקין בדבר לצמצם להם ולהפיל המותר לכיס של צדקה אלא שוחטין את העגלים ומכינין להם סעודה בדרך ויתור והשאר מפילין לכיס של צדקה ואם חלקו להם במעות ורצה העני ליקח מהם דברים אחרים לצרכו עושה ואין צריך להתנות במעמד אנשי העיר ואע"פ שהנותנים לא כוונו בה אלא לשמחת פורים שכבר ביארנו שהמעביר על דעת בעל הבית אינו גזלן ויש מפרשים שאין מדקדקין בה למי יתן ולמי לא יתן אלא כל הרוצה ליטול יטול:

הנותן דינר לעני ליקח בו חלוק הרי זה רשאי ליקח בו טלית טלית רשאי ליקח בו חלוק וכן כל כיוצא בזה:

השוכר את הבהמה בקנין או בדרך שהשכירות נקנה בהם קנין גמור ולא למי שפרע לבד ואחר ששכרה אירעה חולי שנסתמית או שהתליעו רגליה וכיוצא באלו שאם אירעה כן קודם ששכרה הרי זה שכירות של טעות והרי זה אומר לו בהמה ראויה למלאכתי שכרתי אלא שלאחר ששכרה אירעה כן הן שלא נטלה עדין הן שנטלה והתחיל במהלכו הואיל ובהמה זו עושה בה דבר שבשבילו שכרה על ידי הדחק הרי המשכיר אומר לשוכר הרי שלך לפניך וחייב ליתן לו שכרו משלם בין ששכרה לרכוב בין ששכרה למשוי אפילו לכלי זכוכית שהרי על ידי עמל ודחק משיג בה למחוז חפצו ויש אומרים שלא נאמר כן אלא שאם השוכר תובעו אף הוא אומר לו כן ר"ל טול בהמה ועשה בה מדוחק ותן שכרי אבל כל שהשוכר מניחו אין המשכיר יכול לומר על כל פנים עשה בה מלאכתך מדוחק ופרע אחר שאין יכול לעשות בה כראוי ונראין הדברים:

מתה הבהמה או נשברה שאינה ראויה למלאכה זו לא על ידי עמל ולא על ידי הדחק אם אמר לו חמור סתם חייב להעמיד לו אחר ואם אמר לו חמור זה מוכרה השוכר ואם יש בדמיה ליקח בהמה אחרת לוקחה כדי שלא יהא הקרן כלה למשכיר ואם אין בדמיה ליקח שוכר בדמיה עד שיגיע למקום שפסק עמו ואין חוששין לכלוי הקרן:

זה שביארנו שכירות זה בקנין או בדרך שהשכירות נקנה בהם קנין גמור ביאור הדברים שאם השכירות בבהמה זו אתה יכול לפרשה במשיכה כדרך קנייתה אבל בחמור סתם

היאך הוא קונה אותה ואם תאמר בקבלת דמי השכירות אין זה קנין גמור אלא בשכירות בית שקנינו בכסף אבל בבהמה אינו קנין אלא לענין מי שפרע ומתוך כך אנו צריכין לפרשה בקנין וכן כתבוה גדולי המפרשים:

נתפשה לעבודת המלך הן שלקחוה למלאכה קלה ודעתם להחזירה קודם שתהא שעתו עוברת בין שלקחוה למלאכה ארוכה שאין דעתם להחזירה עד שתעבור שעתו אם דרך הלוכה ניטלה אומר לו הרי שלך לפניך ר"ל שאם בני המלך מוליכין אותה בדרך אותו מקום שפסק הוא לילך אף הוא אומר לו הרי שלך לפניך לפייסם בדרך שכשימצאו אחרת יהו נוטלים אותה שכך היה המנהג ליטול בדרכים זו תחת זו תמיד שלא להטיל כל העול לאחד ולא לשנים ולא סוף דבר ששכרה לרכוב שאפשר לו לילך אחריהם ברגליו אלא אף בשכרה למשאוי מניחו בשמירה והולך חזקה בדרך מועט מוצאין אחרת ומניחין לזה את שלו ואם שלא דרך הלוכה חייב להעמיד לו אחר כך פירשוה גדולי הרבנים וגדולי ספרד פירשו אם דרך הלוכה ניטלה ר"ל לפי תמם מצאוהו בדרך ונטלו את בהמתו אומר לו הרי שלך לפניך ומקרה הוא שקרה לך ולמזלך ואני מה לי לך אחריה ותן שכרה אבל אם לא ניטלה מצד מקרה אלא שהיו מחזרים אחריה ועומדין לו במארב הואיל ומחמת המשכיר הוא חייב להעמיד לו אחר ואע"פ שפירוש זה נכון בתלמוד המערב מוכיח כפירוש ראשון אמרו שם אגרא מן כא ללוד ואינסיבת לאינגריא ללוד אין חייב להעמיד לו אחר אגרא מן כא ללוד ואינסיבת לאינגריא לצור חייב להעמיד לו אחר:

דף עט.

שכר את הבהמה ונשתטית הואיל והבהמה מועדת בשטות מפלת רוכבה ומשא שעליה והילכך כל ששכרה לרכוב או למשאוי שהשלכתן לארץ בשטות מפסידתן כגון כלי זכוכית וכיוצא בהן חייב להעמיד לו אחר אם בחמור סתם כדינו ואם בחמור זה כדינו ואם שכרה למשא שאר דברים שאין קפידא בהשלכתם אומר לו הרי שלך לפניך:

שכר בהמה זו על הדרכים שביארנו בין לרכיבה בין למשא ונטלה והתחיל במהלכו ומתה בחצי הדרך וכבר ביארנו שאם אמר חמור סתם מעמיד לו אחר ואם אמר חמור זה אם יש בדמיו ליקח יקח ואם אין בדמיו ליקח ימכרנה וישכור בדמיה כמו שפירשנו ונותן שכרו למשכיר משלם מעתה אמר לו חמור זה ומתה בחצי הדרך ואין בדמיה לא ליקח ולא לשכור הרי זה נותן למשכיר שכר חצי הדרך שהרי אומר לו אלו רצית לבא עד כאן כבר היית צריך ליתן שכר ואין לו עליו אלא תרעומת על שהשכירו בהמה חלושה

ושאפשר שלא ימצא מי שישכיר לו ונמצא גורם לו פסידא גדולה ואם הוא במקום שמצוי לו לשכור במה שנשאר לו משכירותו של זה אף תרעומת אין כאן וגדולי המחברים כתבו בזו שלא נאמרה אלא בשכרה לרכוב אבל למשא כל שמתה בחצי הדרך אינו לוקח בדמיה ולא שוכר אלא נותן שכר חצי הדרך ומניח נבלתו והביאם לזה מה שראו שכתבו גדולי הפוסקים בהלכותיהם בשמועה זו השוכר את החמור לרכוב ומתה בחצי הדרך ושמא לא כתבוה אלא דרך העברה ואף הם כתבו חלתה עם נשתטית על מדרגה אחת להפריש בכלן בין רכיבה וכלי זכוכית לשאר משא וכן כתבו בפסק סוגיא זו דברים שלא נראו לנו וכבר הגיהו עליהם גדולי המפרשים בקצת דברים:

יש שואלים בסוגיא זו מה נשתנה חמור זה שאם מת לו מוכרו ליקח או לשכור ובבית זה אני משכיר לך פסקנו בפרק השואל שאם נפל אינו חייב לו כלום ונותן לו שכר מה שדר שם והולך לו והיה לנו לומר גם כן אם יש בדמי הקרקע ליקח או לשכור יקח או ישכור תירצו גדולי המפרשים שבחמור זה כבר קבל עליו להוליכו דרך ידוע עד מקום פלוני והוא שאמר ומתה בחצי הדרך ולא אמר בחצי היום אבל בית אין כאן אלא כך וכך לשנה ובכללו כך וכך בחדש כך וכך לשבוע ויראה מכאן שאם שכרה לימים אינו מוכר ליקח ולשכור ולדעתי אף בזו מוכר ליקח ולשכור שמכירת המתה או השבורה אם ליקח אף הוא ריוח אצל המוכר ואם לשכור אין כאן פסידא כל כך אבל בית שהפסידו מרובה לא העמידוה על דין זה:

זה שביארנו שכל שבחמור זה מוכר ולוקח ואם אין בדמיו ליקח שוכר בדמים ואין חוששין לכלוי הקרן יש שואלין בה והלא בפרק המקבל אמרו באחד שמשכן כרם לחבירו לעשר שנים והזקינו הגפנים לחמש שנים וגמרו את הדין שהוא קרן וילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות למדת מ"מ שחוששין לכלוי הקרן ותרצו בה הואיל ויכול ליקח מאותן אילנות קרקע אחד שהרי דמיהם מרובים אף הדין כך הוא אבל בזו שדמיה מועטין אין לחוש לכלוי הקרן והראיה שהרי כל שיש בדמיה ליקח אין אומרין שישכור:

יתבאר במקומו שהמוכר שדה אחזה אינו יכול לגאול בפחות משתי שנים ואחר שתי שנים גואל לכשירצה ומחשב שנים הנשארות עד היובל וגורע מדמי המכר שאם לקחו במנה ויש עד היובל עשר שנים ונמצאת כל שנה בעשרה דינרין ואכלה הלוקח חמש שנים נותן חמישים וחזרה לו שדהו ואם לא גאלה חוזרת לו ביובל וכל הפירות שבה ללוקח וקנים וזמורות ופירות שקמה שבתוכה דינן כשאר הפירות והרי הן ללוקח אילן שיבש או שנקצץ שניהם אסורים לבקע אותם העצים וליהנות בהם שהרי אין זה אלא כעין משכון ואם יאכלנו בעל קרקע הרי הוא משכונתו של זה ואם יאכלנו בעל המשכון

הרי אכל קרן של נכסי לוה ולא נשתעבד לו אלא לפירותיו כיצד יעשו ילקח בהם קרקע ולוקח יאכל פירותיו עד שתגאל השדה מידו וכן הדין בכל משכונה הן משכונתא דסורא הן משכונה בנכיתא שמא תאמר יבקע מקבל המשכון לעצים מיד שהרי לא חששו לכלוי הקרן אין זה כלום שהרי אמרנו שכל שאפשר לא לכלות הקרן עושין ושמא תאמר והלא אף קרקע זה שהוא לוקח בדמיהן חוזר לבעלים ביובל ונמצא מ"מ קרן כלה שמא יזדמנו ללוה מעות קודם היובל ויגאל וחוזר קרקע זה הלקוח ללוה עם הקרקע שלו ונמצא שאין הקרן כלה לו כל כך שכבר נהנה ממנו ואם הוא משכונה ישלמו ימי המשכונה קודם היובל או יזדמנו לו מעות ויגאל:

וכשתתבונן בדברינו אין ראיה מכאן למשכנתא דסורא אם יכול לפדותה תוך זמן אם לאו שמה שאמר זימנין דמטו ליה זוזי ופריק אם תרצה אתה מפרשה על משכנתא דסורא ואם תרצה תפרשנה על שדה אחזה שנמכר או על משכונה בנכיתא וכן פרשוה גדולי המפרשים ולשונם בזה זימנין דשלמי ימי משכנתא מקמי יובל פי' משכנתא דסורא שאין יכול לפדותה תוך זמן אי נמי דמטו ליה זוזי ופריק ובמשכנתא דנכיתה ונמצא לוה מיהא נהנה במקצת ואין הקרן כלה לגמרי:

כל שמכר שדה אחזתו לצמיתות עובר בלא תעשה שנאמר והארץ לא תמכר לצמיתות ולא הועילו מעשיו וחוזרת ביובל היה סמוך ליובל עשר שנים ומכר שדהו לעשרים שנה או שהיה בתחלת היובל ומכרו לששים שנה אינו יוצא ביובל שאין יציאת היובל אלא למי שאלמלא יובל נחלט כגון מוכר סתם או מוכר לצמיתות בפירוש הא מוכר לזמן אינו יוצא ביובל כמו שיתבאר במקומו:

השוכר את הספינה וטבעה לה בחצי הדרך עם הסחורה שהיה הסוחר מביא בתוכה מה יעשה בשכר הספינה אם השכיר בפרט ספינה זו ואף השוכר התנה בפרט לסחורה זו ר"ל ליין זה או כיוצא בו והרי שאין המשכיר יכול להעמיד ספינה זו ולא השוכר להביא יין זה אם נתן השוכר שכרה אין משכיר חייב להחזיר שהרי אומר לו יין זה התניתי הבא יין זה ולא אחר ואוליכנו ואם לא נתן אין המשכיר יכול לתבעו כלום שהרי זה אומר לו ספינה זו השכרתני ולא אחרת העמידנה ואתן ואין זה יכול לומר שיפרע שכר חצי הדרך כמו שביארנו בחמור שהרי לא הועילהו כלום שהרי טבע יינו שאלו הציל את יינו וטבעה אף הוא נותן שכר חצי הדרך אמר לו משכיר ספינה זו ושוכר התנה ביין סתם וטבע הכל אפילו נתן הרי זה מחזיר שהרי זה אומר לו ספינה זו התנית העמידנה ואני אביא יין מ"מ או החזר שכרי שהרי יין סתם התניתי אמר לו משכיר ספינה סתם ושוכר התנה ביין זה אע"פ שלא נתן יתן שהרי משכיר אומר לו יין זה התנית הביאנו ואעמיד

לך ספינה שהרי ספינה סתם התניתי וכל מקום מנכה לו כשיעור שבין עושה מלאכה ליושב ובטל התנו שניהם זה בספינה סתם וזה ביין סתם הרי זה יכול לומר ספינה אני מביא וזה יכול לומר יין אני מביא וכל שלא הביאו ובידם להביא כל אחד בספק אם יביא אם לאו וחולקין ר"ל שאם נפרע כלו מחזיר חצי שכר ואם לא נפרע כלל נוטל חצי שכר ומ"מ אם זה מביא ספינה וזה לא הביא יין או זה הביא יין וזה לא הביא ספינה נסתלק דין חלוקה מכאן והמשלים טענתו ידו על העליונה עד שיבא האחר וישלים וכן כתבוה גדולי המפרשים:

דף עט:

השוכר את הספינה לילך בה למקום שיש ממנו עד כאן אלף מילין וכשהגיע למחוז אחר שבתוך הים שהוא לתחום חמש מאות מילין והוא חצי הדרך נמלך ופירק חבילותיו והניחה לו אם אין זה מוצא להשכירה עד תחום ששכרה הוא נותן לו זה שכרו משלם אלא שמנכין לו משכר חצי הדרך כמשיעור עושה מלאכה ליושב ובטל ואם מוצא להשכירה נוטל מזה חצי שכרו ומזה חצי שכרו ונוטל עוד מן הראשון שכר פחת הספינה וקלקולה שמתנועעת בהתמדת הוצאת חבילותיו והכנסתן וגדולי הפוסקים והמחברים פסקו שאין לו עליו אלא תרעומת ולא יראה כן:

לא הוציא חבילותיו ולא הכניסו אחרות במקומן אלא שהביא לשם סוחר ממחוז זה שבאמצע התחום ומכר לו כל הסחורה וזה השני מוליכה במקום שהתנה הראשון הרי זה נוטל חצי שכר מזה וחצי שכר מזה ואין לבעל הספינה על השוכר הראשון אלא תרעומת מצד קלקול מועט הבא מחמת משיכתה מן המים העמוקים בחבלים ארוכים לסוף הנהר או הים ליכנס שם התגר השני וגוששת לשם מעט ומתוך שהוא דבר מועט אינו בכלל תביעת ממון אלא בכלל תרעומת ואפילו היה תגר זה השני עמו בתוך הספינה יש לו עליו מ"מ תרעומת מתוך שהוא מזקיקו אצל מי שאינו בדוק לו הא תרעומת אחר אין כאן ואפילו השכירה שוכר לזה השני שלא נאמר בה אין השוכר רשאי להשכיר הואיל ובעלה עמה מכאן למדו גדולי המחברים שהמשכיר בית לחברו לזמן קצוב ורצה השוכר להשכירה עד סוף זמנו משכירה לאחרים שהם כמנין אנשי ביתו ואם היו ארבעה לא ישכיר לחמשה שלא אמרו אין השוכר רשאי להשכיר אלא במטלטלין שאין רצונו שיהא פקדונו ביד אחר אבל בקרקע שהוא ברשות בעלים וכמי שבעלה עמה לא ומ"מ אם אמר לו בעל הבית אל תשכירנה לאחרים צא והניחו והפטר אין יכול להשכירו ויש שהורו

שאין יכול להשכירה כלל ופורע שכירותו עד סוף הזמן וגדולי הדורות שלפנינו נסכמים בה מפני שיש בני אדם מחריבים את הבית בדירתם:

השוכר את החמור לרכוב עליה שוכר מניח עליה כסותו ולגינו ומזונותיו של אותה הדרך כלה אם שיעורה בכדי שיוכל החמור לסבול משאה אפילו על ידי הדחק ואע"פ שאפשר לו לחזר אחר מזונותיו בכל ערב וערב בבתי המלונות אף הוא אומר שאין כבוד בעל הבית לחזר אחר המזון בכל מלון ומלון מכאן ואילך חמר מעכב עליו והחמר מניח עליה שעורים ותבן לבהמה לאותו היום ומזונות עצמו לאותו היום גם כן ואם אין החמור רשאי לסבול ממעט במשאוי בעל הבית עד כדי שיעור זה ומכאן ואילך השוכר מעכבו אחר שאפשר לו למצא בבתי המלונות ואם הוא דרך שאין מוציאין לקנות מניח מזונות עצמו ובהמתו לכל אותה הדרך:

השוכר את החמור לרכוב עליה איש לא ירכיב עליה אשה אבל אם שכרה לרכוב עליה אשה כל שכן שהוא יכול להרכיב עליה איש ואם שכרה לאשה סתם מרכיב עליה כל אשה הן גדולה הן קטנה אפילו מעוברת ושהיא מיניקה גם כן:

דף פ.

המשנה השלישית והכונה בה ככונת מה שלפניה ואמר השוכר את הפרה לחרוש בהר וחרש בבקעה ונשבר הקנקן פטור לחרוש בבקעה וחרש בהר ונשבר הקנקן חייב לדוש בקטנית ודש בתבואה פטור בתבואה ודש בקטנית חייב שהקטנית מחלקת אמר הר"ם קנקן שם המחרשה ואמרו פטור ר"ל שלא ישלם השוכר לבעל הפרה אלא האומן שחרש והיה תופש המחרשה ושברה הוא ישלם לבעל הפרה:

אמר המאירי השוכר את הפרה לחרוש בהר וחרש בבקעה ונשבר הקנקן והוא ראש המחרשה העקום החופר את הקרקע פטור השוכר שהרי כל שכן שהיה נשבר בהר אבל שכרו לחרוש בבקעה וחרש בהר ונשבר הקנקן חייב השוכר ולפי מה שיתבאר בגמרא שבירת הקנקן אינו אלא בפשיעה ומאחר שכן אף בלא העברת דעת בעלים יש כאן חיוב אלא שהיה מנהגם שהמשכיר את הפרה לחרוש היו נשכרין עמה צפרה וכליה ושני עבדים אחד לתפוש בידו המרדע לנחץ בו השוורים והוא הנקרא מלמד הבקר לכוין הפרה לתלמיה ואחד שתופש בידו המחרישה לשמרה שלא תתעות אילך ואילך ואם לא שנה כלל אלא ששכר לחרוש בהר וכן עשה ונשבר הקנקן השוכר פטור בלא ספק אבל בעל הפרה חוזר בדמי קנקן על אחד משני אלו ונחלקו בגמ' על איזה מהם יש מהם שאמר שהתופש את המרדע הוא הפושע והוא שאמרו דנקיט פרשא משלם שנעצה יותר

מדאי והבהילה ועל שם מעשה הנעיצה הוא קורא אותו בלשון פרשא מלשון כצפעוני יפריש וכן מלמד הבקר תרגומו בפרשת תורא ויש שאמרו שהתופש את הכלי משלם שלא שמרה מעוות והעות הוא סבת השבירה והוא שאמרו דנקיט מנא משלם וכן הלכה נמצא בשלא שינה שהשוכר פטור ודין בעל הפרה עם זה שתפש את המחרישה ואם היתה הקרקע עשויה מעלות מעלות אף התופש את המרדע חייב מפני שהרבה היה להם להזהר ואף בששנה שני אלו מ"מ לא נמלטו מפשיעה ואם שכרה לחרוש ב"ר וחרש בבקעה שאמרו עליה שהשוכר פטור דין בעל הפרה מ"מ עם שני אלו שחרשו וגובה מהם דמי קנקן ואם שכרו לחרוש בבקעה וחרש בהר שביארנו עליה שהשוכר חייב דין השוכר מ"מ לחזור בו על אחד משני אלו על הדרך שהזכרנו אם יש להם לשלם ויש מי שפירש שהעבדים פטורים מן הסתם שאין כאן פשיעה ומחמת מלאכה הוא וכשחייב השוכר אינו חוזר עליהם ומ"מ אם אירעה להם פשיעה שעל ידה נשברה חייבים וכן כשלא שינה אין העבדים חייבים אלא אם כן בפשיעה אבל מן הסתם אין אומרים שלא נשברה אלא בפשיעה וזה ששאלו בגמ' היכא דלא שני מאן משלם פירושו היכא דלא שני ואירעה להם פשיעה שעל ידה נשבר הקנקן מי משלם משני אלו ועל הדרך שביארנו וכן הדברים נראין:

שכרה לדוש בקטנית ודש בתבואה והוחלקה פטור שאם הוחלקה בתבואה כל שכן שהוחלקה בקטנית שכרה לדוש בתבואה ודש בקטנית והוחלקה חייב שהקטנית מחלקת:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא יתר ממה שלא ביארנו מהם במשנה אלו הם:

המוכר פרה לחבירו והתחיל מספר בגנותה וגלה ללוקח עליה הרבה מומין דרך ליצנות כאדם האומר אינה שוה כלום אלא שאם תרצה בה כך וכך תשלים עליה ובאותם המומין שמנה הבליע בהם אחד שהוא בה ואף הוא סבור לומר שאחר שהזכירו לא יהא מקח טעות בא עכשו ללמדנו שזה מקח טעות שמאחר שזה ראהו מאריך בספור הרבה מומין שאינן בה היה סבור שאף הכל לא אמר אלא דרך ליצנות והרי זה מקח טעות מעתה אמר לו פרה זו נשכנית היא רבצנית היא בעטנית היא אינה סובלת משא והרבה כיוצא בדברים אלו ונמצא שיש בה אחד מאלו שהזכיר הרי זה מקח טעות הואיל ואין בה הרבה מאותם המומים שהוא מזכיר אף הוא היה סבור על זה שלא היה שם הא אם היו בה כל אותם המומין אין זה מקח טעות ואי אפשר לומר לו סבור הייתי שדרך ליצנות היית אומר כך הזכיר לו זה המום לבד בפרט ובכלל ספר לו שהיא בעלת מומין הרבה וראה

שאין שם שאר מומין הואיל ומ"מ מום זה הזכיר לו בפרט אין זה מקח טעות וכן הדין במוכר שפחה לחברו וכיוצא באלו מכאן כתבו גדולי המחברים שהמוכר חפץ לחברו במאה דינרין ואמר לו חפץ זה אינו שוה אלא זוז אחד על מנת שאין לך עלי אונאה יש לו עליו אונאה וכבר כתבנוה בפרק הזהב נמצא שזה שאמרו כאן סנפו בין המומין פירושו שחבר מום זה בדבריו עם שאר המומין שלא היו שם ויש מפרשים סנפו בין המומין שלא הזכירו וכן פירשו מום זה ומום אחר בדרכים אחרים ועיקר הדברים כמו שכתבנו:

המשנה הרביעית והכונה בה בביאור החלק השלישי ואמר על זה השוכר את החמור להביא חטים והביא שעורים תבואה והביא תבן חייב שהנפח קשה כמשאוי להביא לתך חטים והביא לתך שעורים פטור ואם הוסיף על משאו חייב כמה יוסיף על משאו ויהא חייב סמכוס אומר משום ר' מאיר סאה לגמל ושלשה קבין לחמור אמר הר"ם כשפסק עמו להביא חטים והביא עליו שעורים חייב לפי שהמשא של שעורים כמשא של חטים והנפח יותר ואם הביא עליה פחות ממשקל שעורים ואע"פ שמדתו יותר ממדת החטה פטור לפי שלא יהא הנפח יותר אלא כשיהיה המשקל במשקל שלשת קבין לחמור וסאה לגמל הוא חלק משלשים על מה שפסק עמו חייב ואם הוסיף פחות מזה אינו חייב כלום אלא נותן שכר על הנוסף בלבד ואינו חייב לשלם לפי שהלכה כסמכוס:

אמר המאירי השוכר את החמור להביא עליה חטים והביא עליה שעורים באותו משקל בעצמו ונמצא ממשא של חטים למשא של שעורים כל שהוא במשקל שוה יש למשא השעורים תוספת הנפח והנפח קשה ומקלקל את החמור ומתוך כך חייב וכן שכרה לשעורים והביא עליה תבן במשקלה חייב מפני שהנפח קשה כמשאוי ופירשו בביאורו בגמ' לדעת רבא למשאוי תנן תיקלא כתיקלא וניפחא תוספת ר"ל שכל שהתנה משקל ידוע בחטים והביא שעורים שהם קלים מהם באותו משקל בעצמו כגון שהוסיף בהם אחד מחמש עשרה והוא שהתנה בלתך חטים שהוא ט"ו סאין והביא שעורים שש עשרה סאין שהוא משקל לתך חטים הרי הנפח נעשה תוספת וחייב אם מתה ומ"מ כל שפוחת המשקל מעט אין הנפח נעשה תוספת ואם התנה בלתך חטים והביא שעורים לתך וחצי סאה או ארבעה קבין פטור ואין אומרין שהנפח קשה כמשוי ר"ל ניפחא כתיקלא והוא שאם התנה בלתך חטים והביא לתך שעורים שנאמר הואיל והם נפוחים יותר מן החטים אף מדה במדה שוים הם אע"פ שאין המשקל שוה ויש מצרפים בטעם זה אחר שהם גדושות ומפני שהשעורים מקבלים גידוש יותר מן החטים והוא שהם היו נוהגים למכור במדה גדושה ותוספת גודש השעורים עם הנפח שלהם עושה אותם שוים עם החטים אף מדה במדה אע"פ שאין המשקל שוה ושאם הוסיף על לתך השעורים שלשת קבין

יהא כאלו הביא לתך חטים כמו שהתנה שאם הוסיף עליהם שלשה קבין חייב כמו שיתבאר אלא אינו חייב עד שישוה את משקלם על הדרך שביארנו:

שכרה להביא לתך חטים והביא לתך שעורים פטור ומ"מ נותן שכרו משלם ואינו מנכה לו מצד מה שלא הוכחשה הבהמה כל כך ואם הוסיף על משאו חייב ותוספת זו לדעת רבא סאה שהושוה בה משקל זה למשקל מה שהתנה ולדעת אביי שלשת קבין כמו שביארנו שהוא שונה קשה כמשאוי והלכה כרבא:

וכמה יוסיף על משאו ויהא חייב וכו' פירושה לדעת רבא שלא שינה ממין למין אלא לתך חטים התנה ולתך חטים הביא והוסיף על המשא בכמה משא הוא חייב ואמר על זה סאה לגמל ושלשת קבין לחמור ר"ל שכל שהתנה במשא והוסיף עליו כשיעור זה או שהתנה בחטים והביא חטים ולא התנה כמה שהדבר מסור למנהג המדינה והוסיף כשיעור זה ר"ל סאה לגמל שמשאו כור ושלשת קבין לחמור שמשאו לתך ונמצא התוספת אחד משלשים במשא ומתה חייב פחות מכן פטור אלא שמ"מ כתבו גדולי המחברים שנותן שכר התוספת:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא כך הוא:

דף פ:

אף הספינות יש למשאן שיעור שאם הוסיפו על המשא הרגיל בהם במדינה או על המשא המותנה ביניהם שיעור אחד משלשים וטבעה הספינה חייב וכיצד דנין בשיעור זה הספינה קטנה שיעור תוספת שלה לתך וספינה סתם כור שספינה סתם מחזקת שלשים כור והספינות הגדולות ביותר שיעור תוספת שלהן שלשה כורין:

הכתף שהוסיפו במשאו על המשא הרגיל או המותנה קב אחד והוזק במשאו חייב המוסיף בנזקיו שמא תאמר הרי בר דעת הוא וכשהוא מרגיש בכובד המשא היה לו לסלקו מעליו מ"מ סבור הוא שמחמת חולשתו יהא המשא כבד לו ומוחזק בעצמו להביאו על כל פנים:

המשנה החמישית והכונה בה לבאר ענין החלק הרביעי ואמר על זה כל האומנין שומרי שכר וכלן שאמרו טול את שלך והבא מעות שומר חנם שמור לי ואשמור לך שומר שכר שמור לי ואמר לו הנח לפני שומר חנם אמר הר"ם אם אמר הבא מעות וטול את שלך שומר שכר וכשאמר הנח לפניך או הנח סתם אינו חייב כלום ואפילו השבועה המחויבת לשומר חנם לפי שלא קבל עליו שמירה בשום פנים ואפילו שמירה בחנם ואם אמר לו

שמור לי ואשמור לך בזמן אחר זו היא שמירה בבעלים ואינו חייב לשלם ועוד יתבאר לך ואמנם יהיה שומר שכר כשיאמר לו שמור לי היום ואשמור לך מחר:

אמר המאירי כל האומנין שומרי שכר הם ר"ל כל האומנין שקבלו עליהם לעשות מלאכה בביתם כגון שמסר לצבע בגד לצבוע או לחייט בגד לתפור וכיוצא בזה נעשו שומרי שכר על אותו דבר להתחייב עליו בגנבה ואבדה וליפטר מאונסין וכולם שאמרו טול שלך והבא מעות ר"ל טול את שלך שכבר נגמרה מלאכה והבא מעות אחר שתטול נסתלקה שמירתו הואיל ומקדים נטילתו להבאת מעותיו שנמצא שאינו מעכבו מפני המעות ונעשה מ"מ שומר חנם ויתבאר בגמרא שכן הדין אם אמר גמרתיו אע"פ שלא אמר טול את שלך שכל שהוא מזכיר שהוא נגמר ואינו תובע מעותיו כונתו לומר שיטלנו אף בלא מעות ומ"מ אם אמר הבא מעות וטול את שלך עדין הוא שומר שכר:

שמור לי ואשמור לך נעשו זה לזה שומר שכר שהרי שומר זה לזה בשכר שאף הוא שומר לו ושמא תאמר והרי מ"מ יש כאן שמירה בבעלים שהרי נמצא זה במלאכתו של זה בשעה שנעשה שומר פירשוה בגמ' בשאמר שמור לי היום ואני אשמור לך למחר שנמצא שלא היו בעלים במלאכתו בשעה שנטל את החפץ לשמרו וכל שלא היו הבעלים עמו במלאכתו בשעה שנטל החפץ ונעשה שומר אע"פ ששכרן או שאלן אח"כ והיו עמו או במלאכתו בשעת הגנבה ואבדה אין זה שמירה בבעלים כמו שיתבאר:

שמור לי ואמר לו הנח לפני הרי זה שומר חנם ויתבאר בגמ' דוקא בהנח לפני אבל הנח לפניך אינו כלום ואפילו לשמירת חנם והרי זה כאומר הא ביתא קמך שאינו שומר כלל אף לשמירת חנם כמו שביארנו ובהנח סתם נשאר הדבר בגמרא בספק ומקילין בו אצל הנתבע ושמא תאמר אף בהנח לפני היאך הוא שומר חנם והלא למשיכה הוא צריך כמו שאמרו כשם שתקנו משיכה בלקוחות כך תקנו משיכה בשומרים ואם כן היאך קנאו בהנח לפני להיות עליה שומר חנם יש מי שמפרשה בשהיה בעל הפקדון בחצרו של שומר וקנאה מתורת חצרו ואף אנו כך כתבנוה בבבא קמא פרק מרובה ולא יראה כן שהרי בגמרא פירשוה אף בשאמר לו כך בשוק וכמו שאמרו בסוגית הגמרא אבל בשוקא דלאו בר נטורי הוא וכו' ומתוך כך יראה לפרשה בשמשכה והוצרך לאמרה שלא להסתלק מדין שמירה בהנח לפני כמו שנסתלק בהנח סתמא אע"פ שמשכה אח"כ או בהנח לפניך ובהא ביתא קמך ויש שפירשוה בשעומדת בסימטא וארבע אמותיו נדונות כסמטא בחצרו וכן כתבוה גדולי המפרשים ואף הם פירשוה שכל שאמר הנח לפני הרי הוא כמי שאומר הכישה במקל והיא תבא שהיא משיכה ובסימטא שהמשיכה מועלת בה ולא יראה כן שאם כן תינח בהמה שאר דברים מה יאמר בהן ואפשר שכל שאמר

הנח לפני הרי הוא כאלו אומר הביאה והניחה לפני וכל שמושך ומביא מחמת שליחותו כמו שמשכה הוא דמי וכבר כתבו גם כן גדולי המפרשים ומ"מ אלו שאמרו שאינו אף שומר חנם כתבו הגאונים שאע"פ שאין כאן שבועה מחרים הוא על כל מי שלקח פקדונו ואינו מחזירו:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שביארנוה הלכה היא:

המשנה הששית ואינה מכלל כונת הפרק אלא שנתגלגלה על ידי ענין משנה שלפניה ואמר על זה הלוהו על המשכון שומר שכר ר' יהודה אומר הלוהו מעות שומר חנם הלוהו פירות שומר שכר אבא שאול אומר מותר לאדם להשכיר משכונו של עני להיות פוחת עליו והולך מפני שהוא כמשיב אבדה אמר הר"ם אין הפרש בין שהלוהו ואחר כך משכנו או שמשכנו ואחר כך הלוהו ומה שאמר אבא שאול מותר אדם להשכיר משכונו של עני הוא שיהיה אותו המשכון שהשכירו יהיה שכרו יותר ממה שמתקלקל בגופו כגון כלי ברזל שחופרין בהם את הקרקע וכיוצא בהם ואין הלכה כר' יהודה והלכה כאבא שאול:

אמר המאירי הלוהו על המשכון שומר שכר וחייב בגנבה ואבדה ופטור בה מן האונס ואם נאנסה הואיל והוא פטור הלה פורע את חובו משלם ואם נגנבה מעכב את חובו ואם המשכון שוה יותר משלם לו את השאר ואם החוב יתר מכדי המשכון מעכב את חובו ופורע את השאר ר' יהודה אומר הלוהו מעות שומר חנם ואע"פ שהוא נהנה כשתופסו על מעותיו וכמו שאמרו למעלה בההוא הנאה דתפיס ליה אאגריה וכו' פירשו גדולי המפרשים שלא נאמר כן אלא באומן ולא מפני שתופסו לאחריות פרעונו אלא שתופסו להתכבד בו שלא בפחת כדין שוכר וזה תמה ומ"מ נראה שלא נאמר אותו הטעם אלא לדעת ר' מאיר ועוד אני אומר שהאמן מתוך שלא נתחייב לו בעל הכלי מתורת חסד ודאי נהנה הוא כשתופש משכון על שכרו אבל מלוה שמתורת חסד נתחייב לו חברו אינו מתירא כלל עד שיעשה שומר שכר בהנאת תפישת משכון שאם אין הלוה כדאי אין עליו הכרח להלוותו אבל הלוהו פירות מתוך שהם עשויות לירקב והלה מחזיר לו פירות חדשים נעשה שומר שכר והלכה כתנא קמא ובין שהלוהו פירות בין הלוהו מעות בכלן נעשה שומר שכר שלא נאמר עליו שומר שכר אלא מצד מצות הלואתו ושהוא פטור מליתן פת לעני וכמו שאמרו בשומר אבדה כמו שהתבאר:

אבא שאול אומר רשאי אדם להשכיר משכונו של עני אם רואה שהיא מתאחרת בידו פרוטה פרוטה בכל יום או כמו שיוכל ובלבד לתועלת העני והוא שיהיה פוחת לו מן הקרן כמו שיגיע לידו מן השכירות והרי הוא כמשיב אבדה וכן הלכה אלא שפירשנוה

בגמ' דוקא בכלים שאין פחתם גדול ושכירותם מתמיד כגון מרא פסל וקרדום אבל בהמות ובגדים לא ויש אומרים שאף בהמות כיוצא בהם:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

השוכר את הבהמה או איזה דבר המיטלטל הרי הוא נעשה על אותו דבר שומר שכר להתחייב בגנבה ואבדה ולפטור מאונסין נמצא בדין השמירה ארבעה שומרים ודיניהם שלשה השואל בדין אחד ושומר שכר ושוכר בדין שני ושומר חנם בדין שלישי כמו שיתבאר:

בפרק השואל יתבאר שכל ששאל מחברו איזה דבר ושלחה לו המשאיל ביד בנו או שלוחו או אפילו ביד בנו של שואל או שלוחו לא נעשה השואל שומר עליה עד שתבא לידו או לרשותו ואם מתה מקודם לזה פטור ואם היה זה מדעת השואל כגון שאמר לו שואל שלחה לי ביד בני או שלוחי או ביד בנך או ביד שלוחך או והמשאיל אמר לו הריני משלחה ביד אחד מאלו ואמר לו השואל שלח וכן עשה נעשה עליה שואל משבאה לידו של זה ואם מתה בדרך חייב וכן בשעה שמחזירה אם שלחה ביד אחד לא נסתלקה אחריות שמירתו עד שתגיע לרשות המשאיל אלא אם כן שלחה מדעת המשאיל על הדרך שביארנו בשואל ודברים אלו כלן בשהחזירה בתוך ימי שאלתה אבל לאחר ימי שאלתה פטור מן המתה שכל שכלו ימי שאלתה נסתלק ממנו דין שאלה אפילו היו עדין בביתו ומאותה שעה ואילך נעשה עליה שומר שכר לבד ואינו חייב באונסין אבל חייב בגנבה ואבדה כשומר שכר שהרי שומרה בשכר שנהנה בו ויש דנים מכאן שהשומר בשכר חסדים שקבל ממנו נעשה שומר שכר אלא שיש לפקפק ולומר שלא נאמר כן אלא כשנהנה באותו דבר בעצמו ואף באותו דבר בעצמו דוקא עד שלא החזירה שלא נשלם החסר עדין:

דף פא.

הלוקח כלים מבית האומן לשלחם סבלונות לארוסתו וקצץ את דמיהן והתנה במקחו על מנת שאם יקבלום בבית חמיו יפרע את דמיהם כמו שהתנה ואם לא יקבלוה יתן לו שכרו מהם מצד טובת הנאה שיקבל מהם שמחזיקים לו טובה על שהשגיח בכך כל שלא נתברר אם יקבלום אם לאו הרי הם בחזקת לקוחים וחייב באחריותן אפילו נאנסו והוא שאמרו נאנסו בהליכה חייב וכשנתברר שלא קבלום נסתלק מעליו דין מקח ונעשה עליהם שומר שכר מצד מה שנהנה בהם ופטור באונסיו וחייב בגנבה ואבדה לקח ממנו איזה דבר על דעת למכור ולהרויח והתנה עמו על מנת שיביא למקום פלוני ושאם ימכור

יתן דמיו ואם לא ימכור יחזירנו לו אף בחזרה חייב באונסיו שאע"פ שהזכיר שדעתו למכור במקום פלוני מ"מ כל שעה דעתו למכור בכל מקום שימצא ולא יצאה מחזקת מקח עד שתחזור לרשות בעלים ובמסכת נדרים פרק ארבעה נדרים אמרו ההוא ספסירא דשקל חמרא לזבוני בשוקא ולא איזדבן בהדי דאתי מית חמרא חייביה רב נחמן והקשו לו ממה שאמרו נאנסו בהליכה חייב בחזרה פטור ותירץ חזרה דספסר כהליכה דמי דאפי' אבבא דמריה אי משכח מזבין לה:

כבר ביארנו בשמור לי ואשמור לך ששניהם נעשו שומרי שכר זה לזה וכן הדין בהשאילני ואשאילך הואיל ואין כל הנאה שלו אינו נעשה שואל אלא שומר שכר וכן שמור לי ואשאילך השאילני ואשמור לך ומ"מ בשמור לי ואשמור לך אתה צריך לפרשה בשמור לי היום ואשמור לך למחר שאם לא כן שמירה בבעלים הוא כמו שביארנו אבל שאר הלשונות יש אומרים שאין צריך לפרשה כן שאין בהם שמירה בבעלים שבהשאילני ואשאילך אין אחד מהם עושה במלאכתו של חברו אלא במלאכת עצמו והשאילני ואשמור לך בעל הכלי אינו עושה מלאכה לשומר וכן שמור לי ואשאילך ומ"מ גדולי המחברים פרשו בכלן כן והוא שכתבו שמור לי היום ואשמור לך למחר השאילני היום ואשאילך למחר שמור לי היום ואשאילך למחר השאילני היום ואשמור לך למחר כלם נעשים שומרי שכר זה לזה ויש מתמהים בדבריהם מה הוצרכו לפרש כך ומ"מ לדעתי הדברים נראין כן שהרי מ"מ כל אחד נעשה שומר לחברו במה שהשאילו אלא שגדולי הדורות שלפנינו כתבוה כדעת ראשון:

בני חבורה שהסכימו ביניהם להיות כל אחד אופה ומבשל היום לצורך כל החבורה וחברו למחר וכן כלם כל אחד ביומו וחוזרין חלילה וכשהגיע יומו של זה אמרו לו להשתדל על כך והניח כליו אצלם ואמר להם לשמרם ומשכום והרי הם שומרי חנם ופשעו ואבדו כליו בפשיעתם פטורים מלשלם שהרי בעל הכלים במלאכתם וכל שנעשו בעלים של חפץ במלאכת השומר בשעה שנעשו שומרים פטורים שואל מן האונס ושומר שכר ושוכר מגנבה ואבדה ושומר חנם מן הפשיעה כמו שיתבאר ואע"פ שלא התחיל באפיה הואיל והלך לו משם על דעת כך הרי הוא כמי שהתחיל במלאכה ואם לא הלך לו על דעת כך אלא שהלך לו לרעות את עצמו לשתות שכר וכיוצא בו ולא התחיל במלאכה כלל אין זה שמירה בבעלים ודבר זה יש שפרשוהו כגון שבשעה זו לא הגיעה שעת האפיה וכגון שזמן קבוע להכנתם בצהרים או במנחה וכשאמרו לו בשחרית להתקין ועשאן הוא שומרים נעשה כאומר שמור לי היום ואשמור לך למחר או שמור לי שעה שניה ואני אשמור לך שעה שלישית שלענין זה מונין שעות כימים אבל אם לא היה זמן

קבוע לכך מכיון שאמר להשתדל בכך בשעה שעשאם שומרים אע"פ שהלך לו על דעת מלאכה אחרת ולא התחיל בזו נעשה כאלו הוא במלאכתם בשעה שנעשו שומרים והוא שאמרו בפרק השואל בעלים באמירה ר"ל שמאחר שאמרו פועלים להיות במלאכתו אע"פ שיכול לחזור בו הרי הוא כאלו במלאכתו הואיל ובדבר האבד שוכר עליהם או מטען ומ"מ יש מפרשים שלא נאמר כן אלא בשכירות שכל שהוא שכיר ליום אע"פ שלא התחיל ולא הלך על דעת כך כהתחיל הוא שהרי נתחייב לעשות המלאכה אבל בקבלנות לא נקרא בבעלים עד שיתחיל במלאכה ואפיה ובשול זה קבלנות הוא לא הגיע יומו של זה לאפות אלא שבקשו ממנו על כך ונעתר להם ועשאן שומרים על כליו נעשו שומרי שכר הואיל ואינו ביומו וכל שנסתלק מכאן שמירה בבעלים חייבים בגנבה ואבדה ויראה לי מכאן שכל שחייב לחברו ואמר לו שמור לי ואפרעך אין זה אלא שומר חנם אבל אם לא היה חובו לזמן ואמר לו שמור לי ואפרעך הרי זה שומר שכר:

דף פא:

שמירה בבעלים שאנו פוטרין בה את השומר מן הכל דוקא שהבעלים יודעין בכך ונתרצו בדבר אבל שומר שעשאו לבעל הפקדון שומר בשלו ולא הודיעו כגון שהפקיד בחצרו לשמור ושתזכה לו חצרו אין זה כלום מעשה היה בשנים אחד רכוב ואחד הולך ברגליו והרכוב היה מתעטף בסדין וההולך ברגליו היה מתעטף בסרבל וכשהגיעו לשפת הנהר הניח זה ההולך ברגליו סרבלו על חמורו של זה ושאל סדינו של זה ונתעטף בו ושטפו המים את הסדין והיו פוטרין אותו מצד שהאחר היה במלאכתו ונושא סרבלו עד שנודע להם שלא מדעתו של זה הניחו על חמורו ומתוך כך לא דנוה כשמירה בבעלים:

מה שהביאו בסוגיא זו באחד שהשכיר חמורו ואמר לו לא תלך בדרך נהר פקוד שיש בו מים וכו' כבר ביארנוה בפרק זה למעלה:

הקדר שהכניס קדרותיו בחצרו של בעל הבית ושברתן בהמתו של בעל הבית פטור אף הוא אומר מה לך ולקדרותיך ברשותי ואם הוזקה בהמתו של בעל הבית בהן בעל הקדרות חייב ולא סוף דבר שנכנס שלא ברשות אלא אפילו נכנס ברשות ר"ל שאמר לו הכנס הדין כן שאין לשון זה אלא רשות ליכנס ר"ל הכנס אלא שתהא זהיר בשמירתם אם שלא יזיקו אם שלא יוזקו עד שיקבל עליו בפירוש לשמור והוא שיאמר הכנס ואשמור לך וכבר ביארנוה במקומה בבבא קמא:

דף פב.

זה שבארנו במלוה על המשכון שנעשה שומר שכר להתחייב בגנבה ואבדה לא סוף דבר במשכנו שלא בשעת הלואתו כגון שהלוהו בשטר או בעל פה ואחר זמן תבע מעותיו בבית דין ומשכנו על פי בית דין שיש לומר בו הואיל ולגובינא תפשה דין הוא שיהא עליו שומר שכר אלא אף משכנו בשעת הלואה שיש לומר שאינו תופשו לגובינא אלא לזכרון דברים בעלמא ולהיות בטוח שלא לכפור אין אומרים שיהא שומר חנם אלא שומר שכר וחייב בגנבה ואבדה וכן כלך לדרך זו לא סוף דבר שמשכנו בשעת הלואתו שפטור מן האונסין אלא אף משכנו שלא בשעת הלואתו שהיה לנו לומר שהוא כפרעון וכשלו ואם נאנסה שיפקע חובו וישלם השאר אין אומרין כן אלא אינו אלא כשומר שכר ופטור בה מן האונסין ויש חולקין בזו הרבה אלא שגדולי המחברים והפוסקים פסקוה וראיה לדבריהם שהרי בסוגיא זו היו מעמידין משנתנו בשלא בשעת הלואה ולא נדחית אלא ממה שנאמר בה הלוהו על המשכון ומשנתנו שומר שכר עשאו ליפטר מאונסין ומה שאמר ר' יצחק מנין לבעל חוב שקונה משכון ר"ל במשכנו שלא בשעת הלואתו אם אתה מפרש קונה משכון להתחייב באונסיו אין הלכה כדבריו ואם תפרשה לענין חיוב גנבה ואבדה הלכה כמותו במקצת אלא שהוא לא אמרה אלא בשלא בשעת הלואה ואף בשעת הלואה הדין כן והראיה שהרי לענין שמיטה אינו משמט ואף בשעת הלואה וכמו שאמרו המלוה את חברו על המשכון והמוסר שטרותיו וכו' מעתה המלוה על המשכון בין מעות בין פירות בין בשעת הלואה בין שלא בשעת הלואה שומר שכר הוא ואם המשכון שוה כשיעור מעותיו ונגנבה או אבדה יצא חובו במשכונו ואם המשכון שוה יותר משלם השאר ואם החוב יתר על המשכון גובה השאר מן הלוה ואם נאנס המשכון פטור מכל וכל וגובה חובו משלם ולפי דרכך למדת שמה שאמרו האי מאן דאוזפי אלפא זוזי לחבריה ואנח עליה קתא דמגלא אבד קתא דמגלא אבד אלפא זוזי אין הלכה כן:

אף מלוה צריך למשכון נעשה שומר שכר ומלוה צריך למשכון פירשוהו לשני פנים הראשונה שלא רצה להלוותו אלא במשכון והראה עצמו כצריך ממנו למשכון לגובינת חובו ובא להשמיענו שהוא שומר שכר ולפירוש זה לא היינו צריכין להביאו שהרי מ"מ לא גרע ממשכנו שלא בשעת הלואתו אלא שרוב מפרשים פירשוהו שהלוהו וצריך לו להשתמש בו ובא להשמיענו שאע"פ שמשתמש לא נפקע ממצוה ודוקא כשהוא מנכה לו בשכר תשמישו שאם לא כן רבית היא אלא שמנכה לו ובמשכון שאין פחתו גדול יש שואלים לשיטה זו מה חלוק יש בין משכנו בשעת הלואה למשכנו שלא בשעת הלואה ומשיבים בה ממה שאמרו בפרק המקבל במשכנו ומת שומטו מעל גבי בניו ר"ל שאם

הניח לוה משכון אצל מלוה והחזירה לו ומת לוה שהמלוה שומטה מעל גבי בניו ואינה נעשית מטלטלין אצלו שלא לגבות מהם מפני שכבר קנאה זה ושלו היא ודוקא בשלא בשעת הלואה אבל בשעת הלואה לא קנאו וכשהחזירה ומת נעשית מטלטלין אצל בניו ואם אתה מפרש בדברי ר' יצחק כן הלכה כדבריו:

זה שעשינו מלוה על המשכון שומר שכר מצד המצוה פירושו מפני המצוה שעשה בשעת הלואה ושנפטר אותה שעה מליתן פת לעני הואיל והיה טרוד במצות ההלואה ואין לו לבטל מצוה זו מפני מצוה אחרת וכן בשומר אבדה אבל מ"מ כשגנז אבדתו או משכונו במקום המשתמר חייב בכל המצות ואף עוסק במצוה פטור מן המצוה לא נאמר אלא כשאין יכול לקיים את שתיהן:

ממה שכתבו גדולי המפרשים נראה שאם הלוה אדם לחברו אלף זוז והניח משכון שוה דינר כגון קתא דמגלא וכיוצא בו שאם פרעו בשיעור שווי המשכון יכול הלה לעכבו על השאר וכמעשה קטינא דארעא האמור בכתבות וכבר רמזנו בו בפרק הזהב:

מקצת חכמי הצרפתים וגדולי המפרשים פסקו שמשכנו שלא בשעת הלואתו קנאו לגמרי להתחייב באונסיו ופרשו כן דבריו של ר' יצחק ופסקו כמותו וכן פסקוה גדולי המפרשים ומה שהעמידו תחלה בסוגיא זו משנתנו בשלא בשעת הלואה אף הוא היה יכול להקשות אם כן היאך עשאתו משנתנו שומר שכר לבד אלא שהשיבו בגדולה הימנה והוא שהרי המלוה על המשכון קתני ועוד שאף הוא היה מתרץ מאי שומר שכר דקתני ששמירתו שכר וריוח אצלו הואיל וגבה בו את חובו ומתחייב באונסין מפני שהיא כשלו ואבד האמור כאן הוא הדין לנאנס ויש ראיה לשיטה זו בפרק אלו הן הלוקין בסוגיית קיימו ולא קיימו במה שאמרו שם אנו אין לנו אלא זאת ועוד אחרת והקשו והא איכא מלוה סלע לעני דרחמנא אמר לא תבא אל ביתו השב תשיב לו את העבוט ומשכחת לה בקיימו ולא קיימו בטלו ולא בטלו ותירצו כיון דבר תשלומין הוא אינו לוקה ומשלם ואם כשטתנו בלא קיימו מיהא הרי יש בה דרכים שאינו בר תשלומין בשום צד כגון שנאנס המשכון ומ"מ אפשר שהאונס מתוך שאינו מצוי לא חשש להשיב ממנו ויש מתרצים בענין אחר ושם יתבאר בע"ה:

דף פב:

המשנה השביעית וגם זו אינה מכלל כונת הפרק אלא שנתגלגלה כאן על ידי משניות שלפניה ואמר המעביר חבית ממקום למקום ושברה בין שומר חנם בין שומר שכר ישבע ר' יהודה אומר שומר חנם ישבע שומר שכר ישלם ר' אליעזר אומר זה וזה ישבע תמה

אני אם יכולין זה וזה לישבע אמר הר"ם ישבע שבועת התורה שלא פשע בה ויפטר ותמה ר' אליעזר בזה הדין ואמ' איך יתכן שישבע בכגון זה שומר חנם או שומר שכר לפי ששומר שכר ואפילו לא פשע ושומר חנם גם כן אם היה אותו המקום שצוה לו שיעבור לשם החבית מקום מדרון או יש לו עדים שלא פשע עליה יתחייב גם כן שבועה ומה שאמר ר' אליעזר דין הוא אבל אמרו שבועה זו תקנת חכמים הוא שאם אין אתה אומר כן אין לך אדם שמעביר חבית לחברו ממקום למקום ותקנת חכמים אינה אלא בשומר חנם על איזה ענין שיהיה ושומר שכר הוא שיעבור חבית בשכר וישברנה במקום מפורסם שאפשר שימצא לשם עדים ויתחייב לשלם אלא אם כן הביא עדים שלא פשע בה בשעה שהעבירה:

אמר המאירי המעביר חבית לחברו ממקום למקום ונשברה בין שהוא נושא שכר בין שהוא נושא חנם ישבע פי' ישבע שלא פשע ומה שנתקל אין דנין אותו בפשיעה שהנתקל אינו פושע והילכך נשבע שלא פשע ונפטר ואף בשכר מפני שהשבירה נדונת כאונס ור' יהודה אומר שומר חנם נשבע שלא פשע ואין דנין לו כשנתקל בפשיעה כמו שביארנו אבל שומר שכר חייב שהשבירה כגנבה ואבדה היא ולא תדון באונס ור' אליעזר אומר תמה אני אם יכולים זה וזה לישבע שהשומר שכר מה מועלת בו שהשבירה אינה כאונס וכר' יהודה ואף שומר חנם כל שאינו במקום מדרון היאך אפשר שאין פשיעה אצלו כשהוא נתקל ולפי מה שיתבאר בגמרא דין תורה כר' יהודה להיות שומר חנם נשבע שלא פשע ופטור ואין הנתקל פשיעה אף שלא במקום מדרון ושיהא שומר שכר חייב שהשבירה אינה כאונס והרי היא כגנבה ואבדה ומ"מ מתקנת חכמים לדון בה כר' מאיר ולהיות אף שומר שכר נשבע שלא פשע ופטור שאם אתה מחייבו שלא בפשיעה אין לך אדם שיהא מעביר חבית ממקום למקום ולפיכך דנו בה שבירה כמיתת הבהמה ושאר האונסין:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

מאחר שביארנו שהנתקל אינו פושע נשברה כדו ולא סלקה נפלה גמלו ולא העמידה פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ודוקא בשלא נתכוון לזכות בחרסיו ושהפקיר נבלתו וכבר ביארנוה במקומה בפרק המניח את הכד:

דף פג.

מאחר שהנתקל אינו פושע שבועה זו הוא שנשבע שלא פשע בה ומה שאמרו בגמרא היכי משתבע ופירשוה שבועה שלא בכונה שברתיה לא נאמרה אלא לדעת האומר

שהנתקל פושע ואי אפשר לישבע שלא פשע אבל מאחר שפסקנו שאין הנתקל פושע נשבע שלא פשע מ"מ אמר הר"ם עדים שנאנסה פטור מן השבועה התורה אמרה אין רואה שבועת יי' תהיה בין שניהם הא יש ראיה יביא ראיה ויפטר שמא תאמר ומה הוצרכנו ללמוד מן התורה שמי שיש בידו ראיה אין מזקיקין אותו לשבועה ודבר זה מושכל ראשון הוא מ"מ אתה למד ממנו דין אחר והוא שכל מי שטוען שנאנסה והיה הענין במקום שהעדים מצויים שם אין מקבלין את שבועתו אלא מצריכין אותו להביא ראיה וכך יצא לנו מן המקרא הא יש רואה יביא ראיה ויפטר או ישלם ואין פוטרין אותו בשבועה מעשה באחד שהעביר חבית בשכר בשוק של מחוזא ונשברה לו בזיז שהיה יוצא מן הכותל ובאו לדין לפני אחד מגדולי החכמים ואמר לו בנסח זה ריסתקא דמחוזא שכיחי בה אינשי אייתי ראייה ואיפטר או שלים כלומר הבא עדים שנתקלת ולא בפשיעה נשברה או שלם:

לא סוף דבר מקום שהעדים מצויים אלא אף כל שהוא טוען בדבר שאם היה כן אי אפשר שלא להיות קול יוצא על הדבר והיותר מפורסם לבריות מצריכין אותו לראיה מעשה באחד שצוה לחברו לקנות ארבע מאות חביות של יין לסוף אמר לו כבר לקחתים לך והחמיצו ובאו לדין לפני אחד מגדולי החכמים ואמר לו בנסח זה ארבע מאה דני חמרא קלא אית להו אייתי ראיה או שלים ר"ל בכיוצא בזו הקול יוצא למי החמיצו ואצל מי ואימתי וכל שאינך מביא ראיה שהיה ברשותו יין והחמיץ אתה חשוד שקניתו בהצנע בדמים קלים חבית מזה וחבית מזה ולא אצלך החמיצו הא כל שאין לו קול ושאינו במקום שעדים מצויים שם נשבע ונפטר ויראה מכאן שמי שהפקיד ממון הרבה לחברו וטענו אחר כן שהלוהו במקומות שאי אפשר לגבותן צריך להביא ראיה ואין לו לדיין וכו':

שומר שכר שנאנס במקום שהעדים מצויים ולא היה אפשר לו להביא ראיה שהוא משלם כמו שביארנו מדת חסידות היא שלא לחייבו ולקבל שבועתו וליפטר ואף שכרו אינו מפקיעו שהרי אם יודע שנאנס בודאי נוטל שכרו כמו שביארנו בפרק הזהב ומאחר שאף הוא טוען כן ראוי להאמינו מתורת חסידות והוא שאמרו כאן רבה בר חנא תברו ליה הנהו שקולאי חביתא דחמרא שקל לגלימיהון אתא לקמיה דרב אמר ליה הב להו גלימיהו אמר ליה דינא הכי אמר ליה למען תלך בדרך טובים יהב להו גלימיהו אמרו ליה עניי אנן וטרחינן כולי יומא ולית לן מידי למיכל אמר ליה הב להו אגריהו אמר ליה דינא הכי אמר ליה וארחות צדיקים תשמור ודבר זה ראוי לפרשו בדרך זה שטען האונס במקום שהעדים מצויים ולא היתה בידו ראיה הא אם נתחייבו מצד פשיעה יראה שאין

כאן חסידות אלא מקבל מהם תשלומיו וגדולי הרבנים פרשוה בפשיעה ולא יראה כן וכן מה שאמר הב להו אגריהו והשיבו דינא הכי לא אמרה אלא שמאחר שנתחייבו לו לשלם והפקיעו מן התשלומין דיו בכך ולא שישלם אף השכר אבל אם היו נפטרין מן הדין כגון שלא היה במקום שהעדים מצויים ונשבעו דין הוא לשלם שכרם כמו שביארנו בפרק הזהב וכן אם נתחייבו לשלם ושלמו מנכין שכרן מן התשלומין:

כל שהוא מעביר חבית ביתר מכדי כחו ושאין דרך הסבלים להעביר אותה פושע הוא ומשלם הכל אם נשברה תקנו חכמים במשאוי הכבד לאחד וקל לשנים והביאו זה לבדו ולא על כתפו אלא על ידי תחבולה כגון שמניח מוט על כתפו ונושא חצי המשאוי בראש המוט האחד וחציו בראש המוט השני שזהו מקצתו בפשיעה ומקצתו אונס ומשלם חציו ועל זה אמרו דדרו באגדא נישלם פלגא אבל אם הניחו כלו לראשו של אחריו כלו פשיעה והוא הנקרא דיגלא וכן כל כיוצא בדברים אלו לפי המשאות שרגילין בני אדם לישא והרבה מפרשים פירשו בדיגלא ובאגדא בדרכים אחרים והכל לפי מה שיראו הדיינין:

ונשלם הפרק ת"ל:

השוכר את הפועלים וכו' כבר ביארנו בפתיחת הספר על החלק החמישי שבספר שהוא אמנם בא על ביאור עניני שכירות בהמה ופועלים או אומנים שאירע מחלקת בין השוכרים והנשכרים וכן בדיני ארבעה שומרים וכבר השלים בפרק האמנים עניני שכירות בהמה כלם ורב עניני המחלקות שבין האמנין והבעלים השוכרים אותם ובא בזה הפרק להשלים מעט ממה ששייר בעניני מלאכתם ומזונותיהם ולבאר ענין היתר אכילתם בפירות קרקע שהם עובדים ובמין שעסוקים בו על איזה צד מותר ועל איזה צד אסור ויתחיל אח"כ עניני ארבעה שומרים אלא שלא יושלם ביאורם רק בהתחבר עמם קצת פרק השואל כמו שיתבאר ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לארבעה חלקים הראשון להשלים מה שבפרק האומנין מענין מחלקת שיארע בין השוכרים והנשכרים הן בענין מלאכתם הן בענין מזונותיהם השני יתבאר בו על השלמות היתר אכילת הפועל ואיסור נתינה בכליו מי הוא שדינו לאכול וזה שדינו לאכול על איזה צד אסור ועל איזה צד מותר ויתגלגל בדין זה דין חסימת פרה ועל איזה צד אוכלת ועל איזה צד אינה אוכלת השלישי יתחיל בביאור עניני ארבעה שומרין במה יתחייב כל אחד מהם ובפרט מהו הנקרא אונס שאנו מחייבין עליו בשואל ופוטרין בשומר שכר הרביעי באחד מן השומרין שהתנה על עצמו להיותו בדין שומרין אחרים הן להקל הן להחמיר מה דינו ויתגלגלו בתוכו קצת דינין בענין תנאי זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה כמשפט סוגית התלמוד כמו שקדם:

והמשנה הראשונה אמנם תיוחד בביאור מה ששייר בעניני מחלוקות שיארעו בין הפועלים והשוכרים אותם והוא שאמר השוכר את הפועלים ואמר להם להשכים ולהעריב מקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב אינו יכול לכופן מקום שנהגו לזון יזון לספק מתיקה יספק הכל כמנהג המדינה מעשה בר' יוחנן בן מתיה שאמר לבנו צא ושכור לנו פועלים והלך ושכר פועלים ופסק להם מזונות וכשבא אצל אביו אמר לו אפילו אתה עושה להם כסעודת שלמה לא יצאת ידי חובתך עמהם שהם בני אברהם יצחק ויעקב אלא עד שלא יתחילו במלאכה צא ואמור להם על מנת שאין להם אלא פת וקטנית בלבד רשב"ג אומר לא היה צריך הכל כמנהג המדינה אמר הר"ם והלכה כרבן שמעון בן גמליאל:

אמר המאירי השוכר את הפועלים ואמר להם להשכים ולהעריב ר"ל ששכרם סתם ואח"כ אמר להם שישכימו קודם זריחת השמש ושיעריבו אחר שקיעת החמה אם הוא במקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב אינו יכול לכופן ויתבאר בגמרא שאע"פ שהרבה בשכרן יותר משכר שאר פועלים ואומר להם שעל דעת וישכימו ויעריבו הוסיף בשכרם הואיל ובסתם שכרם אף הם אומרים לו לא קבלנו התוספת אלא על דעת שנדקדק במלאכתנו עד שתהא מלאכה יפה ומ"מ אם לא עשו מלאכתם יפה משאר פועלים מנכה להם בתוספתו ויש חולקין בזו שמ"מ כבר עשו בה ככל שאפשר להם ומ"מ אם התנה עמהם כן אין ספק שתנאו קיים לא אמרו והתנה עמהם אלא ואמר להם:

מקום שנהגו לזון את הפועלים בכדי מזון הראוי יזון מקום שנהגו לצמצם במזונותיהם ולספקם בתמרים ובגרוגרות ושאר מיני מתיקה יספק והכל כמנהג המדינה ואפי' נהגו באכילת שחרית ולצאת לרעות את עצמן אחר שלא התנה בפרט כיצד יעשה וכל שהתנה הכל לפי תנאו ואם היה במקום שלא נהגו במזונות ופסק להם מזונות חייב בכדי מזון הראוי ואע"פ שלא התחילו במלאכה אינו יכול לחזור הא אם פסק עליהם אחר בשבילו כגון בנו או שלוחו הואיל ואין מנהג העיר בכך אין דעתם סומכת ועד שלא יתחילו במלאכה יכול להתנות ולצמצם במזון הא אחר שהתחילו סומכת דעתם שכבר נתרצה בעל הבית ושוב אין יכול להתנות ולצמצם ומעשה בר' יוחנן בן מתיא שאמר לבנו צא ושכור לנו פועלים שכרם ופסק להם מזונות וכשבא אצל אביו אמר לו בני אפי' אתה עושה עמהם כסעודת שלמה בשעתה לא יצאת ידי חובתך שהם בני אברהם שהיה מכין שלשה שוורים לשלשה אנשים והרי היא סעודה גדולה משל שלמה שאע"פ שכתוב בו עשרה בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן מ"מ ברבות הטובה רבו אוכליה וכבר כתוב בו יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים לרוב אלא עד שלא יתחילו

במלאכה צא ואמור להם על מנת שאין לכם אלא פת וקטנית ומ"מ כל שיש שם מנהג הולכין אחר המנהג רשב"ג אומר הכל כמנהג המדינה פירשו בגמ' שבא לרבות שאם שכר את הפועל ואמר לו כאחד וכשנים מבני העיר רואין פחות שבשכירות וגדול שבשכירות ומשמנין ביניהם וכן הלכה:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שביארנוה הלכה היא וקצת דברים נתגלגלו תחתיה שאנו צריכים לכתבם ואלו הם:

דף פג:

כל שהיא עיר חדשה ואין בה מנהג ידוע ואף אותם שנתישבו בתוכה לא באו ממקום אחד אלא ממקומות מפוזרים אין כופין את הפועלים להשכים עד שתזרח השמש אבל כופין אותם להעריב מעתה פועל שהשכים מוותר הוא משלו וכשמעריב אין כאן ותור אלא מן הדין כך הוא והוא שאמרו פועל בכניסתו משלו ביציאתו מבעל הבית שנאמר תזרח השמש יאספון וכו' ולעבודתו עדי ערב ואם היה שם מנהג והתנה שהוא שוכרם על צד הדין מעריב ואינו משכים הא כל שהיה שם מנהג ושכר סתם מניחין את הדין והולכין אחר המנהג ועל זה אמרו בתלמוד המערב זאת אומרת מנהג מבטל הלכה:

תלמידי חכמים וחסידים ואנשי השם ראוי להם על כל פנים להרחיק עצמם שלא להתודע לרשות וכל שכן לקבל מהם מנוי לתפוש גנבים וליסטים ושאר רשעי הדור לימסר להריגה שכל שעושה כן הרי הוא גורם ליהרג הרבה נפשות מדין המלכות שלא מדין תורה וכל שמסבב מיתתו שלא בדין תורה הרי זה אחד ממיני המלשינות והמסירה וכמו שאמרו לאחד מגדוליהם עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה ואע"פ שהתנצל על זה ואמר קוצים אני מכלה מן הכרם כבר השיבוהו יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו ואם תאמר שאף הוא מניחם אלא אם כן נודע בהם שמתחייבים מדיני ישראל הרי עובר על חקי המלכות וטכסיסיו ואף זה אסור לו וכמו שאמר אחד מגדוליהם ומאי אעביד הורמנא דמלכא אנא אחר שכן אין בה אלא להתרחק מזו ומכיוצא בה ולהשתדל עליה בכל כחו כבר השיבו לאחד מהם אביך ברח ללודקיא את ברח לאסיא:

דף פד.

כבר ידעת שכלי מתכות אין מקבלין טומאה עד שתגמר מלאכתו וגמר מלאכה שלהן הכל לפי מה שהוא כלי הסיף יתבאר במקום אחר משישופנו והסכין משישחיזנו השריון והרומח ושאר כלי המלחמה משיצחצחם במים מגל יד ומגל קציר משיצרפם בכבשן:

דף פד:

לעולם ילמד אדם עצמו להיות גדול במדת הענוה ואל יקנא למעלת זולתו ואל יכפור בה צא ולמד מגדול הדור והוא רבן שמעון בן גמליאל אביו של רבינו הקדוש שהיה בנו רבינו הקדוש שונה בילדותו ור' אלעזר בנו של ר' שמעון בן יוחאי עמו וכל שהיה רבי מקשה היה ר' אלעזר מתרץ ואומר לו הקפתני תשובות שאין בהן ממש ולבשה רוחו של רבינו הקדוש קנאה וחלישות הדעת וקבל עליו לפני רבן שמעון בן גמליאל אביו ואמר לו בני אל ירע לך שהוא ארי בן ארי ואתה ארי בן שועל ואף בני בתירא שהיו נשיאים ובשביל שראו להלל מעלה יתרה עליהם עזבו נשיאותם ומנוהו נשיא עליהם ומי לנו גדול מיונתן שאמר לדוד אתה תמלוך על ישראל ואני אהיה לך למשנה:

דף פה.

לעולם יזהר אדם להתרחק ממדת ההתנכרות ושלא לכפור בטובת מי שהטיבו ומי שמתנכר למי שהטיבו אין צד פחיתות מדה למטיבים אם יזכיר לו חסדים שגמלו ואדרבה ראוי לו כדי לביישו ולהוכיחו ואף הוא ראוי לו לחזור מעשה היה ברבינו הקדוש שהשיב אחד מבני הגדולים מדרך רעה והשלימו בחכמה ובתורה והכתירו במדות ובמוסר עד שהושלם להשפיע לזולתו וסמכו ברבי ופעם אחת שמע שהיה רוצה לעזבו וישוב לעירו ואמר לקריתי אנא אזיל וכעס עליו רבי ואמר לו חכים עבדי יתך וגולתא דדהבא פריסית ארישך ורבי קרו לך ואת אמרת לקריתי אנא אזיל ואף הוא חזר בו וקבל עליו בשבועה לבער מחשבה זו מקרבו ואמר הא מומי עזובא דא:

כל המלמד את בן חברו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה וכל המלמד את בן עם הארץ תורה אפילו גוזר הקב"ה גזרה הוא מבטלה:

דף פה:

תלמיד חכם אין ראוי לו לפרסם חכמתו דרך יוהרא והתפארות שאין זו אלא מדת מי שלא היו אבותיו בעלי חכמה וכשהגיע לה מעביר כרוז עליה ונוטל עטרה לעצמו דרשו רבותינו בלב נבון תנוח חכמה זה תלמיד חכם בן תלמיד חכם ובקרב כסילים תודע זה תלמיד חכם בן עם הארץ היינו דאמרי אינשי איסתירא בלגינא קיש קיש קריא:

דף פו.

כבר ידעת בצרעת עור בשר ששלשה סימני טומאה יש בו ואחד מהם שער לבן ולעולם אין שער לבן סימן טומאה אלא אם כן קדמה בהרת לשער לבן שנאמר והיא הפכה שער לבן שהפכתו הבהרת לשער לבן אבל אם קדם שער לבן את הבהרת הרי היא כבהרת שאין בה שער כלל ואם ספק טהור כמו שיתבאר במקומו:

דף פו:

לעולם אל ישנה אדם ממנהג המדינה שהלך בה כמו שאמרו בדרש עלת בקרתא הלך בנימוסא ודרך צחות אמרו משה עלה למרום ולא אכל מלאכי השרת ירדו למטה ונראו כמי שאכלו שנאמר כן תעשה כאשר דברת:

דף פז.

לעולם מסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול שהרי לאברהם אמרו לו מיד כן תעשה ובלוט נאמר ויפצר בם מאד:

מדת צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה שנא' ואקחה פת לחם ואח"כ ואל בן הבקר רץ אברהם ורשעים מדתם לומר הרבה ואפילו מעט אין עושין שהרי נאמר בעפרון ביני וביניך מה היא ואח"כ וישקול אברהם לעפרון:

אע"פ שאין שואלין בשלום אשה על ידי בעלה שואלין ומדה הגונה ומעלה לשאול באכסניא שלו שנאמר ויאמרו אליו איה שרה אשתך:

ואע"פ שאין ראוי לתלמיד חכם לשנות במה ששמע ולומר דבר שאינו בדבר השלום מיהא מותר לשנות דרך צחות אמרו גדול השלום שאף הקב"ה שנה בו שנאמר ואדני זקן וכתוב אחריו ואני זקנתי:

המשנה השניה והכונה להתחיל בה בביאור החלק השני וביאר במשנה זו באיזו עבודה הותרו פועלים לאכול ממין שעסוקין בו ובאיזו נאסרו ואמר על זה אלו אוכלין מן התורה העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה בתלוש מן הקרקע עד שלא נגמרה מלאכה ובדבר שגדולו מן הארץ אלו שאין אוכלין העושה במחובר לקרקע בשעה שאינו גמר מלאכה בתלוש מן הקרקע מאחר שנגמרה מלאכה ובדבר שאין גדולו מן הארץ אמר הר"ם אמרה תורה בשכיר שהתירה לו לאכול ואל כליך לא תתן וקבלנו בפירוש זה הפסוק בזמן שאתה נותן לכליו של בעל הבית אינך אוכל ולפיכך אינך אוכל עד גמר מלאכה וכשיהיה הדבר שהוא עוסק בו תלוש מן הקרקע יש לו לאכול בשעת מלאכתו

ולמדנו זה מדאמ' רחמנא לא תחסום שור בדישו וכמו שיאכל שור בתלוש כן יאכל הפועל והראיה על זה ממה שאמ' לא תחסום שור בדישו ולא אמר לא תדוש בשור חסום ר"ל שלא תהא חסימה בשום פנים לא לשור ולא לאדם:

אמר המאירי אלו פועלים שהם אוכלים מן התורה במין העסוקים בו וכדכתוב כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך וכן כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילות בידיך ולמדו מפי השמועה שלא נאמרו דברים אלו אלא בשכיר ופועל שאם לא כן מהיכן הותר לו ליכנס שהוא אומר כי תבא אלא שכך הוא הענין כשתבא ברשות בעלים מצד שנשכרת להם לעבוד שם תהא רשות בידך לאכול וביאר עכשו על איזה צד והוא שאם עשה במחובר לקרקע אוכל בשעת גמר מלאכה ר"ל אוכל כשהוא עוסק באותה מלאכה שאין שם עוד מלאכה במחובר והוא כשתולש או קוצר או בוצר וכיוצא באלו והוא שאמרו ואל כליך לא תתן בשעה שאתה נותן לכליו של בעל הבית אתה אוכל ואם עוסק בתלוש מן הקרקע אוכל כשהוא עוסק במלאכה שעדין לא נגמרה למעשר ליאסר באכילת עראי או לחלה אם הוא בר חלה כגון דש וזורה וחמר הממלא את הקפות ונושאן והדורך וכיוצא באלו ודוקא בדבר שגדולו מן הארץ כגון פירות אלו וכיוצא בהן אבל החולב והמגבן והמחבץ אין בו אכילה מן התורה ודברים אלו אין מנהג מבטלן שהרי מצות עשה להניחן בכך:

ואלו הן שאין אוכלין מן התורה אלא שאם המנהג באותה העיר לאכול אף באלו או אם התנו אוכלין מן המנהג או מן התנאי אבל כל שאין בו מנהג ידוע ושכרן בסתם או שהיה שם מנהג ידוע ושכרן על דין תורה אין אוכלין העושה במחבר לקרקע במלאכה שאין זו גמר מלאכה במחובר כגון המנכש בבצלים ושומים וכיוצא באלו ופירשוה בגמ' אע"פ שתולש הקטנים והוא שעובדי אדמה נוהגים כן בבצלים קטנים שאין להם גידול ועוקרין אותן להרחיב מקום לגדולות ואע"פ שנגמרה מלאכתן של אלו הואיל ולא לצורך עצמן בא להם גמר מלאכתם אינו אוכל ובתלוש מן הקרקע אחר שנגמרה מלאכתו למעשר או אף לחלה אם הוא בר חלה כגון הלש והמקטף והאופה שכבר נגמרה מלאכתן לחלה הא אם נגמרה מלאכתו למעשר ולא לחלה אוכל וכגון שאחר שנמרחה התבואה ונגמרה למעשר שכרו לנשאו קודם שיעשר או לבור צרורות או לנפות ואם שכרו לאלו אחר שעשר אוכלין הואיל ובא לידי חיוב אחר ולא הגיע לכך כגון אלו שנפקעו מחיוב מעשר ולא נגמרו לחלה וכן כל כיוצא בזה כך כתבוה גדולי המחברים ומ"מ גדולי המפרשים חולקין בה שמאחר שנגמרה מלאכתו למעשר אינה חוזרת להיתרה וכן אינו אוכל בכל דבר שאין גדולו מן הארץ כגון חולב והמחבץ כמו שביארנו:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה אלו הן:

דף פז:

דברים אלו שכתבנו כלם מן התורה הם ואע"פ שלא נזכר בתורה אלא כרם וקמה והיה לנו לומר בכרם שכן חייב בעוללות ובקמה שכן חייבת בחלה ובצד השוה שכן יש בהם צד מזבח מה שאין כן בפירות חוץ מן הזית שהבכורים אינן למזבח כתוב בתורה חרמש לרבות כל בעלי חרמש ואין אומרים דבר חרמש איכול דלאו בר חרמש כגון פירות אילן לא תיכול שכבר בא קמה לרבות כל בעלי קמה ר"ל העומדים בקמה בארץ בין קמה החייבת בחלה כגון חמשת המינין בין שאינה חייבת בחלה כגון קטניות בין פירות האילן:

הפועל שנשכר לגוי אינו אוכל אלא ברשות שמא לא ידע בדין תורה שלנו ויחשדנו בגזלן וכן הפועל בשל הקדש אינו אוכל שנאמר רעך ולא של הקדש:

היתר זה לא נאמר אלא בפועל הא אחר הבא לשם אסור לאכול וכשהפועל אוכל בענבים אסור לו לאכלם דרך מציצה ולזרוק קליפות וגרעינים מפני שהוא נותן מקום לאכילה מרובה אלא אוכל דרך אכילה והוא שנאמר ואכלת ולא מוצץ וכן לא יאכל דבר אחר עמהם כגון שיאכלם בפת או במלח כדי להוסיף באכילתן ולא יאכל בהם אכילה גסה אלא יאכל עד שישבע ודיו שנא' שבעך ולמה נאמר כנפשך מה נפשך אוכל ופטור מן המעשר אף הפועל אוכל ופטור מן המעשר ואין אומרים הואיל ובשכרו הוא אוכל הרי הוא כמקח והמקח קובע מדברי סופרים אלא אוכל ופטור:

דף פח.

כבר בארנו במסכת יום טוב פרק רביעי שהטבל אע"פ שנגמרה מלאכתו אינו נקבע למעשר עד שיכנס לבית או לחצר הדומה לבית והוא שהכלים נשמרים בתוכה ושיכנס בהם דרך הפתח ומ"מ המקח קובע מדברי סופרים ר"ל שאם מכרה קודם שהגיעה לבית הוקבעה למעשר ואי אתה צריך לפרשה בתאנה העומדת בגנה ונופה נוטה לחצר שתכף שנתלשה ראתה פני החצר אלא אף בשדה המקח קובע ומ"מ תאנה שבגנה אוכל ממנה עראי ושבחצר אוכל ממנה אחת אחת ואם היו בגנה ונוטה לחצר דינה כשל חצר אם אוכל בחצר בחצר ונוטה לגנה דינה כשל גנה אם אוכל בגנה ואין אומרין שדעת בעל הבית על העיקר ולא על הנוף:

דף פח:

כבר ביארנו שהמקח אינו קובע אלא מדברי סופרים ולא עוד אלא שמן התורה אין הגומר תבואתו על דעת למכרה חייב במעשר כלל וכן הלוקח הואיל ושלא מקרקע שלו הוא מוציאה פטור מן התורה ועל זו אמרו עשר תעשר ואכלת ולא מוכר תבואת זרעך ולא לוקח ומ"מ גדולי המחברים כתבו דוקא בשלקחן אחר שנגמרה מלאכתן ביד מוכר הא אם נגמרה מלאכתן ביד לוקח חייב לעשר מן התורה וגדולי המפרשים חולקין בזו:

פועל שהתנה עם בעל הבית שלא יאכל הרי זה אינו אוכל שהרי תנאי שבממון הוא וקיים וכמו שאמרו מה נפשך אם חסמת פטור ר"ל שהרשות בידך שלא לאכול אף פועל אם חסמת פטור ר"ל שהרשות ביד בעל הבית להתנות עליו שלא יאכל:

מאחר שבארנו שהתבואה והפירות אע"פ שנגמרה מלאכתם לא הוקבעו למעשר עד שיראו פני הבית מהו שנתנו בתבואה ופירות סמנין בכלן איזהו גרנן למעשר ר"ל אימתי הגיעו לעונת המעשרות שמאותה שעה ואילך נאסרו לאכול בלא מעשר וכמו שהביא בכאן הקשואים והדלועין משיפקסו ר"ל משינטל פקס שלהם והוא פרח הגדל בראשו ודבק בו ולאחר זמן נופל ממנו וסתמן של דברים משיפקסו בשדה תדע שאע"פ שלא נתבאר דבר זה מסוגיא שבכאן סוף הענין כך הוא שכל הפירות שאין ראויין לאכילה בקטנן יש להם עונת המעשרות שעד אותה שעה מותר לאכול מהם אפילו דרך קבע ומשהגיעו לאותה שעה נאסרו באכילת קבע ומותרות באכילת עראי עד שיכנסו לבית ואם אין דעתו להכניסן לבית אלא שגמרן למכרן בשוק משנגמרה מלאכתן הוקבעו ליאסר באכילת עראי ומ"מ פירות שהם ראויים לאכילה בקטנן ואין מניחין אותם אלא להוסיף בגופן תכף שיצאו הגיעה עונתן וקשואין ודלועין ממין זה ולא נשאר לנו בהם שיעור משיפקסו אלא שאם אין דעתו להכניסן לבית שקביעותן בגמר מלאכתם וגמר מלאכתן הוא משיפקסו ויש מפרשים בו משישפשף בידו ויסיר גליד שעליהן כמין צהוב ואם הכניסן לבית קודם שתגמר מלאכתן פסקו גדולי המחברים שמכיון שהתחיל לגמור מלאכתן אחר שנכנסו לבית חייב לעשר את הכל כיצד קשואים ודלועין קודם שישפשף משיתחיל לשפשף אחת הוקבע הכל למעשר ויש מפרשים שלא אמרוה אלא בשפשוף שאין הדבר מחוסר כל כך לידי אדם ואף מאליו הוא נופל הרבה פעמים אבל דבר המחוסר לידי אדם חסרון גמור כגון תבואה שהכניסה במוץ שלה אפילו מרחה בבית לא הוקבעה והוא שאמרו מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר ומ"מ הם פירשוה בזורה מעט מעט שהרי מ"מ אינו מתחיל על דעת לגמור הכל ובזה פטורה לעולם מן התרומה ומן המעשר:

דף פט.

כבר ביארנו על הפועל שהוא אוכל במין שהוא עסוק בו בין במחובר בין בתלוש על הדרך שביארנו במשנתנו אף הבהמה אוכלת במין שהיא עסוקה בו בין במחובר בין בתלוש אע"פ שלא נתפרש איסור חסימתו אלא בדיש שהוא תלוש מאחר שכל הבהמות בדין חסימה ואפילו חיה ועוף אם דש באווזין ותרנגולין או עשה בהן שאר מלאכות כמו שביארנו במסכת בבא קמא לא הוזכר שור אלא להקיש חוסם לנחסם ונחסם לחוסם ר"ל אדם לבהמה ובהמה לאדם מה פועל במחובר שהרי כרם וקמה הוזכרו בו אף שור במחובר ומה שור בתלוש אף פועל בתלוש מעתה אף אתה דורש מלת דיש אל הפועל ומה דיש מיוחד גדולי קרקע וגמר מלאכה ושלא נגמרה מלאכתו למעשר ולחלה ופועל אוכל בו אף כל שהוא בדרך זה יצא חולב ומחבץ שאין כאן גדולי קרקע יצא מנכש בבצלים ושומים שאין כאן גמר מלאכה בתלוש יצא בודל בתמרים וגרוגרות ר"ל שמדובקות זו בזו ועפוש מתילד ביניהם והוא מפרישן זו מזו במגריפה שהרי נגמרה מלאכתן למעשר ואם הם תמרים רעים שאין מתבשלים באילן ואדם מכניסן בכלים לחממן ולבשלן אין כאן גמר מלאכה ופועל אוכל בהם ואם הם בדברים שנכנסו לחיוב אחר דומה למעשר אוכל כגון חטים אחר שעשר שנכנסו לחיוב חלה ובזו יצא לש ומקטף ואופה שכבר נגמרה מלאכתן לחלה ויש חולקין שלא לחזור להתרן אחר שנגמרו למעשר כמו שבארנו למעלה ולא הוזכרה כאן גמר מלאכה לחלה אלא במה שאין חיוב מעשר נוהג בו וחיוב חלה נוהג בו כגון שבע שכבשו ושבע שחלקו שנתחייבו בחלה ולא במעשר ויש מפרשים בה דעת שלישי שכל שחלה נוהגת בו אפילו נגמר למעשר אוכל עד שיגמר לאחרון שבו הילכך יצא בודל שנגמר למעשר ויצא הלש שנגמר לחלה: **גדולי** המחברים כתבו שהעושה בתלוש אוכל עד שלא יגמור עבודתו ומשתגמר עבודתו אסור לו לאכול והעושה במחובר כגון בוצר וקוצר אינו אוכל עד שיגמור עבודתו כגון שיבצור ויתן בסל עד שימלאנו וינפץ הסל למקום אחר ויחזור ויבצור וימלאנו ואינו אוכל אלא אחר שימלא הסל אלא שתקנו להיות אוכלין מזמן לזמן כמו שיתבאר למטה ואנו פסקנו הפך דברים אלו בסוגית המשנה החמישית:

דף פט:

כבר ביארנו שהפועל אסור לו לאכול הפירות עם דבר אחר להכשיר אכילתן כדי להוסיף בהן מעתה אף הוא אסור להבהב את השבלים באור כדי להכשיר אכילתן ולא סוף דבר שהוא עצמו אסור בכך שהרי מצטרף בו בטול מלאכה אלא אף להבהב על ידי אשתו

ובניו אסור קמה כמות שהיא ענבים כמות שהם ואין לו להכשירן כדי להוסיף בהם מעתה אם הם פירות שאדם רגיל לחממם בעפר חם או ברמץ לא יעשה כן וכן יראה לי שאין לו לקלף באפרסקין וכיוצא בהם מדברים שאכילתן אף בקליפתם אלא שכשהוא קולפם הם מוכשרים יותר ואפילו על ידי אשתו ובניו אסור ואמרו בירושלמי ואכלת ענבים שלא יקלוף בתאנים ולא ימצמץ בענבים הא כל שאין שם הכשר פרי מותר כל שאין שם בטול מלאכה כגון על ידי אשתו ובניו מעתה מלילות מפרכן הוא ביד אבל לא על גבי סלע כדי להרבות בפירוך שהרי יש כאן בטול מלאכה ועל ידי אשתו ובניו מיהא מותר וכן יראה לי בפצוע אגוזים ולוזים וכיוצא בדברים אלו ומ"מ יש פוסקים להתיר בהבהוב ואף ספיתה במלח באחת אחת כמו שיתבאר ומ"מ גדולי הפוסקים והמחברים פסקו בה להחמיר והוא שאמרו אכשורי פירי אסור ומ"מ כל שרצה להכין עצמו לאכילה מרובה רשאי והוא שאמרו אכשורי גברא שרי כיצד רשאי הוא לאכול פתו בציר ולאכול דברים המרבים בצמא כדי שירבה באכילת ענבים ואף בעל הבית רשאי להשקות את הפועלים יין כדי שלא יאכלו ענבים הרבה:

מן התורה לא היה להם לפועלים לאכול אלא בשעה שעסוקים במלאכתן אבל תקנו חכמים שיהו אוכלין בראשי אומניות שלהם ר"ל ראשי שורות הכרם כשהשלימו בצירת שורה אחת קודם שיחזור לראש השורה האחרת נוח לו לבעל הבית שיהא עושה כן כדי שלא יתבטל בחצי שורה וכל אלו שאמרו שהפועל אסור אם נטל רשות מבעל הבית מותר אע"פ שלא התנה בשעת השכירות:

השוכר את הפועל לעדור ולקשקש תחת הזיתים אסור לאכול שהרי אינו עושה מלאכה בגוף הפרי פועל שקצץ לו בעל הבית והתנה עמו שעור האכילה הרי זה אוכל אותו שעור בפת או במלח או בכל דבר שירצה ומ"מ יש כאן טענה מצד אחר והוא שהמלח קובע למעשר כמו שביארנו במס' יום טוב ומעתה כשהוא בא לספות במלח ר"ל לטבול במלח סופת אחת אחת שאין באחת אחת קבע למעשר אבל שתים שתים אינו סופת שיש כאן קבע ואף בלא ספיתה במלח מכיון שקצץ הרי הוא כעין מקח שהוא קובע ולא יאכל אלא אחת אחת מעתה קציצה בין בספיתה בין שלא בספיתה אחת אחת אין כאן קציצה ולא ספיתה אוכל כמה שרצה אף שתים שתים ספיתה בלא קציצה אף באחת אחת אסור מתורת אכשורי פירא:

ויש פוסקין שאף בלא קציצה הותרה ספיתה באחת אחת ולא נאסרה אצלם ספיתה במלח מתורת אכשורי פירא אלא מתורת קבע וכל אחת אחת מותר וכן יראה ממסקנת סוגיא זו אלא שהמחמירים מפרשים אותה בנטל רשות מבעל הבית ושמא תאמר ומאחר

שהמקח והמלח קובעים היאך הותרה אפילו אחת אחת תדע שהמקח הגמור וכבישה במלח הוא שקובעים לגמרי אבל הקציצה אינו מקח גמור ולא הספיתה כבישה גמורה אלא כעין מקח וכעין כבישה אחת אחת מיהא מותר ושמא תאמר לדעת אלו שלא אסרו ספיתת מלח מטעם אכשורי פירי אלא מקביעת מעשר והיאך הספיתה קובעת כלל אף לשתים שתים והלא אמרו במסכת מעשרות המולח חייב המטבל בשדה פטור פירשו בה שהספיתה יתרה מן הטבול:

קציצה זו כבר ביארנוה שקצץ עם הבעלים על שיעור מה שיאכל ויש מפרשים בה בדברים שאין הפועל אוכל בהם שקצץ לו ר"ל שהתנה עמו לאכול והראיה שהרי על השוכר לעדור ולקשקש היא באה ואין זה ראיה שהרי היא באה גם כן על שכרו למסוק וללקט ובזו דינה שבלא ספיתה אוכל אחת אחת והספיתה לדעת האוסר אסור אף באחת אחת ולדעת המתיר מותר באחת אחת:

דף צ.

פרות המרכסות בתבואה אינו עובר בה משום בל תחסום שאין זה נקרא דישה גמורה וענין מרכסות בתבואה פרשו גדולי הרבנים ששורין שעורים במים ומיבשין אותם ודשין אותן בפרות להשיר קליפתם והוא חושלא הנזכרת תמיד בתלמוד ושמא תאמר והלא נגמרו למעשר אין זה כלום שלא נאסר נגמר למעשר אלא בפועל אבל בהמה אוכלת כל שהיא עושה בגידולי קרקע בין במחובר בין בתלוש ואפילו נגמר למעשר אלא שאינו עובר משום לא תחסום שאין זה דישה אלא שמפני מראית העין מביא מלא אגרוף מאותו המין ונותן בקרסטיל התלוי בצוארה ופיה בתוכה ויש סותרין פירוש זה לומר שכל שעסוקה במלאכה אף בלא דישה אוכלת שאין גמר הענין בדישה ופירוש מרכסות בתבואה מענין הרכסים לבקעה כלומר פרות שירט להן הדרך והלכו בתעייה מהר לבקעה עד שהגיעו לגרן זה והן דשות במקרה דרך הלוכן וגדולי המחברים כתבוה כן ואף הם לא פרשו עליה שיצטרך להבאת מלא אגרוף כלל אלא על הדש בתרומה ומעשר כמו שיתבאר בסמוך וגדולי הדורות שלפנינו פירשו בפרות המרכסות כפירוש ראשון וכתבו הטעם על מה שאינו עובר בבל תחסום מפני שכבר נגמרו למעשר ולא יראה כן כמו שבארנו:

הדש בתרומה ומעשר וכגון שהקדימו בשבולין אינו עובר משום בל תחסום אלא מפני מראית העין מביא מלא אגרוף מאותו המין ונותנה בקרסטיל שבפיה על הדרך שהזכרנו ופרשו גדולי הרבנים הטעם שאין תורת תרומה ומעשר מן הסתם אלא מן המרוח ואילך

כדכתוב כדגן מן הגרן ואם כן אין סתם דיש בתרומה ומעשר ויראה מתוך פירושם שאף כהן הדש בפרת עצמו אינו עובר משום בל תחסום וחכמי התוספות משיבין עליהם לומר שלא נאמר כן אלא בפרתו של ישראל הן שדש בה ישראל הן שדש בה כהן והטעם שאין מצווים להאכילה במה שבעליה אסורין בו ואדרבה מוזהרים לחסמה שלא להאכילה תרומה וכל שלעצמו אסור במתנות כהנה אסור להאכיל את בהמתו ומביא מלא האגרוף מאותו המין ומן החולין ונותן לה אבל כהן הדש בפרת עצמו או ישראל בפרתו של כהן עובר משום בל תחסום ושמא תאמר לדעת זה אם כן היאך הוא אומר אינו עובר משום בל תחסום אדרבה מצווה הוא על החסימה ועוד שנראה מן התוספתא שאף פרתו של כהן אסור להאכילה תרומה והוא שאמרו שם ילידי ביתו הם יאכלו בלחמו ילידי ביתו ולא יליד בהמתו יכול אף בכרשני תרומה אסרוה ת"ל בלחמו לא אמרתי אלא בלחמו ויראה לי שכרשני תרומה וכיוצא בהם מדברים שאינם תבואה ופירות גמורים מאכילין פרתו של כהן לכתחלה ועובר בה משום חסימה ויראה כן במיני קטניות אבל תרומה עצמה אסור להאכילה בידים אבל אם אוכלת מעצמה אין צריך למחות והילכך בפרת כהן אינו עובר משום בל תחסום הן ישראל הן כהן ומ"מ אינו מצווה בחסימה ושמועה זו בפרת כהן ותבואה גמורה הן שדש כהן הן שדש בה ישראל וגדולי המחברים פירשוה בפרת ישראל שדש בה כהן ויראה במה שאמרו אינו עובר משום בל תחסום שלא תאמר יחסמנה בקול וגערה ולא בחסימה גמורה מפני מראית העין שהרואים סבורים שהפרה שלו היא אלא חוסמה לגמרי אם ירצה ולמראית העין מסלקו במלא אגרוף הבא ממקום אחר ודוקא מאותו המין הא אם הביא כרשנין אע"פ שהן יפות לה לא נסתלק מראית העין כרשינה זו למה היא באה והלא מאכל בהמה היא וכל של בהמה אין תרומה נוהגת בו התבאר הטעם במקום אחר מפני שבני אדם אוכלין אותם בשני רעבון:

גוי הדש בפרתו של ישראל אע"פ שהתנה לו לחסמה אינו עובר משום בל תחסום בתנאו וישראל הדש בפרתו של גוי וחסם עובר משום בל תחסום:

תרומה שאמרנו שאינו עובר בה משום בל תחסום דוקא בתרומה גמורה כגון תרומה גדולה ותרומת מעשר של דמאי אבל גדולי תרומה כגון שזרעה וגדלה הואיל ומן התורה חולין גמורים הם אע"פ שמגזרת חכמים אסורים לזרים מחמת חשש תרומה טמאה שביד כהן שמא ישהנה ויזרענה עובר בה מ"מ משום לא תחסום ואין צריך לומר בגדולי גדולים שאף גזרת חכמים אין בהם וכן הדש בתרומת מעשר של דמאי עובר בבל תחסום:

הטבל שזרעו גדוליו חולין גמורין ואע"פ שכבר נתמרחו ונכנסו לבית והוקבעו חזרו הגדולין כמתחלה והותרו באכילת עראי עד שיתמרחו ויכנסו ומעשר שני שזרעו אם

משנכנס לירושלם זרעו הרי גדוליו מעשר שני ואם מקודם שנכנס לירושלם גדוליו חולין גמורין:

מעשר זה שהזכרנו שאינו עובר בבל תחסום לא במעשר ראשון שהרי מותר הוא לזרים אלא במעשר שני עצמו שהקדימו בשבולין ואם היתה דישתו חוץ לירושלם אין צריך לומר שהרי אף הוא עצמו אסור בו ואין צריך לומר בהמתו ואדרבה מצווה הוא על החסימה על הדרך שביארנו בתרומה אלא אף אם דשו לפנים מחומת בית פאגי והוא היקף החיצון שבירושלם מפני שהמעשר ממון גבוה הוא שנאמר ליי' הוא ואין מקדשין בו את האשה כמו שיתבאר במקומו ומ"מ יראה שאם אכלה מעצמה אין צריך למחות שאם כן מהו שאינו עובר בבל תחסום אדרבה מצווה הוא בכך ומ"מ מעשר שני של דמאי עובר בבל תחסום:

זה שכתבנו שכשדישתו חוץ לירושלם הוא עצמו אסור בה שמא אתה סבור מכח לאו דלא תוכל לאכול בשעריך ולאו זה כבר ביארנו בפרק הזהב שאינו אלא בנכנס לירושלם ויצא ואם כן נמצא שאין כאן איסור אלא מדברי סופרים ומאי שנא מגדולי תרומה יראה לי שמ"מ יש כאן איסור עשה דלפני יי' אלהיך תאכלנו ואפילו קודם שנכנס ואחר שכן ראוי שלא ידחה מלאו של חסימה:

הדמאי אינו נוהג בתרומה גדולה שכבר ביארנו במסכת חולין שיוחנן כהן גדול שלח בכל גבולי ישראל וראה שאין מפרישין אלא תרומה גדולה מתוך שיש בה עון מיתה וששיעורה מועט ותקן שכל הלוקח מעם הארץ שיחייבוהו בתרומת מעשר ובמעשר שני מן הספק והוא הנקרא דמאי אבל תרומה לא הוצרך לכך שכבר נהגו בו כמו שביארנו שם אף הוא בטל את הוידוי שבמעשר אף מן החברים והוא שמתחלה היו מתודים בשנה שלישית לשמטה והיא שנת מעשר עני ומתודין ביום טוב האחרון של פסח רביעית ושביעית ולא היה מתודה עד שיוציא כל המתנות מביתו תרומה ותרומת מעשר לכהן מעשר ראשון ללוי מעשר עני לעניים בכורים מעשר שני ונטע רבעי או מעות פדיונן מבערן ומשליכן לים וקורא פרשת בערתי הקדש וכו' וכל שנתנן שלא כסדר אינו מתודה שהרי אין יכול לומר ככל מצותך אשר צויתני וכבר ידעת שבבית שני קנס עזרא את הלוים על שלא מצא מהם עמו ונתן מעשר ראשון לכהנים ומתוך כך בטל יוחנן כהן גדול וידוי זה שהרי אין יכול לומר וגם נתתיו ללוי וכו':

בהמה שאינה בריאה וכשהיא אוכלת במין שהיא עסוקה בו מזיק לה ומתרזת או שאר מיני נזקין מגיעין אותה באכילה זו מותר לחסמה לא אמרה תורה תאכל לתקלה ויש פוסקין שמותר למנעה בקול וגערה אבל חסימה גמורה אסור מפני מראית העין:

כבר ביארנו שגוי הדש בפרתו של ישראל והתנה לו לחסמה אינו עובר משום בל תחסום וכן הדין אם אמר לגוי חסום פרתי ודוש בה תבואתי או תבואתך ובזו מ"מ נסתפקו בגמרא אם יש כאן איסור שבות אם לאו שמא לא אמרו איסור שבות אלא בשבת דאיסור סקילה אבל חסימה דאיסור לאו אין בה איסור שבות או שמא אף באיסור לאו ואף המפרשים נחלקו בזה ומ"מ מצינו איסור שבות ביום טוב כגון לך והבא לי ואע"פ שהיום טוב עשה ולא תעשה הואיל ואין שם איסור סקילה כלאו לחודיה הוא לענין שבות וכן ביתעסקו בו עממין שלא הותר אלא מכבוד הבריות ואף במועד יתבאר לך במסכת מועד קטן בשמועת אין מדיירין שדה במועד שהשבות ר"ל אמירה לגוי אסור בו ובשבת מצינו איסור אף בשבות דשבות ר"ל אמירה לגוי במה שאין בו לישראל אלא משום שבות והוא שמצינו בפרק כל כתבי הקדש בענין כבוי שהכבוי מלאכה שאין צריך לגופה היא ואין אומרין לו כבה ובפרק שואל בענין שכירות שאין לישראל בו אלא שבות ואמירה לגוי אסורה בו ואע"פ שבמסכת ערובין בענין ההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה מצינו התר לשבות דשבות ההיא לדבר מצוה ויש מתירין בשבות דחסימה ולא נאסר אצלם ביום טוב ובמועד אלא שהמועד ממין היום טוב והיום טוב ממין השבת והשבת הוא איסור סקילה אבל בשאר הלאוין מותר ואע"פ שמטיל מום בקדשים אסור אף על ידי גוי ואף בזמן הזה שאינו אלא מדרבנן כמו שהתבאר בבכורות פרק פסולי המוקדשין חומר הוא בקדשים ומ"מ גדולי המחברים פסקוה לאיסור ר"ל שאם אמר חסום פרתי ודוש בה אינו לוקה ומ"מ אסור הוא לעשות כן:

דף צ:

כבר ידעת שאסור לישראל לסרס את הזכר בין באדם בין בבהמה חיה ועוף בין טמאים בין טהורים בין בארץ בין בחוצה לארץ ואם סירס לוקה ובני נח אין מוזהרין בו ואע"פ שאין מוזהרים בו אסור לישראל שיאמר לו לסרס ואע"פ שאין מוזהרין בו ואין כאן לפני עור לא תתן מכשול מ"מ הרי היא אמירה לגוי במה שאסור לנו ויש כאן שבות ואם לקחה הגוי מעצמו וסרסה מותר ואם היה לישראל בו צד הערמה כגון שלקחה ברשות ישראל ועשה עצמו כמסתיר פנים וכיוצא בזה אסורה לו ומוכרה לישראל אחר ולא סוף דבר לשחיטה שלא הועילו מעשיו להעלות בדמיו אלא אף לגדלו ולהעלות בדמיו ובנו גדול כישראל אחר לענין זה ומוכרה לו אבל לבנו קטן אסור לו למכרה לו או ליתן וכן כתבוה גדולי המחברים וחכמי הדורות שלפנינו פסקוה להיתר ומגדולי החכמים היו

מחליפים אותם זה לזה ומכאן אני אומר בגוי שהביא דורון לשנים ואין בו אלא איסור חוץ לתחום ומשום לך והבא לי שמותר להם להחליף זה לזה ולאכל:

למדת משמועה זו שיש שבות באיסור לאו וכדעת המחמיר ומ"מ יש פוסקים שבני נח מוזהרין בה ואף בשאלתות פסקוה בפרשת אמור אל הכהנים על דעתם לא משום שבות נגעו בה אלא משום לפני עור לא תתן מכשול ואין הלכה כן כמו שביארנו בסנהדרין:

לא סוף דבר בחסימה גמורה שעובר בה בלאו אלא כל שהוא מונעה מלאכול הן בקול וגערה הן שהושיב לה קוץ בפיה שלא תוכל להניע לחייה הן שהרביץ לה ארי להתירא ממנו או שהושיב לה בנה מבחוץ כדי שתכרך אחריו או שפירס עור על הדיש והיא דשה על העור בכל אלו חסימה גמורה היא אבל אם ישב לה קוץ מאליו והוא יודע ואינו מסירה או שארי רבץ מאליו או שבנה מבחוץ או שהיא צמאה ואינו משקה אותה כל אלו אינו לוקה אלא שהוא באיסור וגדולי המחברים פסקו כן אף בהרביץ ארי ובהושיב בנה בחוץ ולא יראה כן:

רשאי בעל הפרה להרעיב פרתו כדי שתאכל מן הדישה הרבה וכן רשאי בעל הבית להתיר פקיעי עמיר לפניה והם גדישים שנדושו ונשארו הקשים קודם שתכנס לדיש כדי שתשבע הפרה מהם ולא תאכל הרבה בשעת דישה ומ"מ בשעת דישה אסור לפרוס פקיעים על שבלים המלאות כדי שלא תאכל אלא מן הפקיעים ויש מתירין אף בזו הואיל ומ"מ אוכלת שם ומן הדומה לאותו המין:

מ"מ התבאר בתלמוד המערב שאסור למשכיר לחרוש בפרתו ערבית ולהשכירה בשחרית וכן לפועל לעשות מלאכתו בלילה ולהשכיר עצמו ביום ולא להיות מרעיב ומסגף עצמו ומאכיל מתנותיו לבניו מפני שממעט במלאכת חברו:

לא סוף דבר בחסימה בשעת הדישה שהוא עובר אלא אף אם חסמה קודם שתכנס לדישה הואיל ודש בה כשהיא חסומה לוקה אין סוף הכונה לומר לא תחסום שור בדישו אלא סוף הכונה לא ידוש בחסימה כמה דאת אמר יין ושכר אל תשת בבאכם ואין הכונה אלא לומר שלא יכנס והוא שתוי אע"פ שאינו שותה בשעת ביאה מעתה החוסם את הפרה ובא אחר ודש בה החוסם פטור והדש חייב וכן מה שידעת שאסור לעשות שום מלאכה בשתי בהמות אחת טמאה ואחת טהורה זיווג שור וחמור ובא אחר והנהיג או משך המזווג פטור והמנהיג חייב:

דף צא.

כבר ביארנו שאם חסמה בקול וגערה שהוא חייב כך הדין בכלאים שאם הנהיגם אפי' בקול לוקה שמא תאמר חסמה בקול הא לאו שאין בו מעשה הוא ושמא תאמר עקימת שפתים הוי מעשה והלא ר' יוחנן עצמו אמר כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע וממר ומקלל את חברו בשם אלמא שאין באלו מעשה ועוד ראוי לך לשאול היאך הקשה לריש לקיש משמועה של תמורה והלא אף היא הודה בה שאין בה מעשה והרבה ראיתי למפרשים שטרחו בסוגיא זו ויראה לי שדעת ר' יוחנן שעקימת שפתים מעשה על אחד משלשה צדדין האחד שהקול מביא לידי מעשה גמור כגון הנהגה בכלאים שקולו גורם להיות שתי בהמות אלו הולכות וחורשות והשני שאע"פ שאין קולו עושה כלום מ"מ עיקר הלאו הוא במעשה גמור וכל שעושה בקולו ענין המועיל כאלו עשה עקר הלאו שהוא מעשה גמור אע"פ שאין קולו מביא לידי מעשה גמור נדון עקימת שפתים למעשה הואיל ועשו מעשה הלאו שהוא מעשה גמור וממין זה חסימה בקול שעקר הלאו מעשה גמור והוא החסימה וכשגער בקול נעשה מעשה החסימה מאליו שהוא מניעת המאכל והשלישי שבדבורו נעשה מעשה מאליו כגון תמורה שבדבורו הותפשה בהמה זו לקדש והוא שתמצא שאמרו במסכת תמורה בשמועה זו ר"ל כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע וממר ומקלל את חברו בשם שהזכירוה בנסח זה אמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם אמר ר' יצחק אמר ר' יוחנן משום ר' יוסי הגלילי כל לא תעשה שבתורה יש בו מעשה לוקין עליו אין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חברו בשם ואמרו שם אח"כ אמר ליה ר' יוחנן לתנא לא תיתני מימר דבדבורו עביד מעשה כלומר ואינך צריך בו לכך הא למדת לדעת ר' יוחנן שחסימה בקול והנהגה בקול ותמורה כלם בדין מעשה ועליהם אמר עקימת שפתים הוי מעשה הא דבור לבד בלא שום אחד מאלו אין עקימת שפתים מעשה והוא שהנשבע ומקלל בשם הוא קורא לאו שאין בו מעשה והוא שהקשה בכאן מתמורה ושאר לאוין שאין בהם מעשה אין לוקין עליהם ואין אומרים שעקימת שפתים מעשה והוא שהקשו בעדים זוממין וקול לר' יוחנן לא הוי מעשה וכו' כמו שיתבאר במקומו ויש שואלין והלא אפשר בהנהגה וחסימה קול בלא עקימת שפתים וכמו שאמרו בעדים זוממין הואיל וישנן באי ר"ל שהם אותיות הגרון ואין בהם עקימת שפתים וכן במגדף הואיל וישנו בלב ותירצו שאין קול מועיל לבהמה אלא בדבור מעט וכל אחת יש לגערתה לשון ידוע וכמו שאמרו ניזהא דתורא הב הב ניזהא דגמלא דא דא וכן כל כיוצא בזה:

כל שהפריש בהמה חטאת או עולה אינו יכול להחליפה באחרת לא סוף דבר כחושה בשמנה אלא אף שמנה בכחושה שנאמר טוב ברע או רע בטוב ואם עשה כן לוקה הרי אמרו כל שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר וכו' וכל שכן שנצטרף בה סבה אחרת כמו שכתבנו וכל שהמיר בקרבן שלו תמורתו תמורה ולוקה אחד איש ואחד אשה ואפילו יורש בקרבן אביו ועיקר דבר זה במסכת תמורה וכבר כתבנוה במסכת חולין:

מי ששכר פרה מחברו וחסמה ודש בה לוקה משום לא תחסום ומשלם ארבעת קבין לפרה ושלשת קבין לחמור שכך שעור שבע שלהן כשהן אוכלין מתוך גדישים מרבים ושמא תאמר והלא אין אדם לוקה ומשלם הרי אין מלקות ותשלומין באין כאחד שמשעה שמשכה נתחייב במזונותיה ולא נתחייב במלקות עד שדש בחסימה היה מלקות ותשלומין באין כאחד כגון שהיתה בתוך הדיש חסומה ושכרה ודש אע"פ שפטור מדיני אדם משלם בדיני שמים אתנן אסרה תורה אפילו בא על אמו ר"ל שאע"פ שאלו תבעתו בבית דין אין מחייבין אותו ליתן שהרי בר מיתה הוא אם נתנו חל עליו איסור אתנן אלמא חובת שמים עליו ליתן אלא שאין כח ביד בית דין להכריחו שאם לא כן מתנה בעלמא הוא ואין כאן אתנן ומתוך כך משלם לצאת ידי שמים וחכמי הצרפתים פירשוה אף בדיני אדם ודעתם שלא נאמר אין אדם מת ומשלם או לוקה ומשלם אלא בתשלומי נזקים אבל תשלומין הבאים דרך פסק ותנאי כגון אתנן ושכירות פרה שחסימתה אסורה ואיסור חסימתה בכלל השכירות הרי זה מת ומשלם ולוקה ומשלם וכבר ביארנוה בבבא קמא פרק מרובה:

אין לשין את העיסה בחלב ואם לש כל הפת כלה אסורה מפני הרגל עברה ר"ל שמא יאכלנה עם הבשר כיוצא בו אין שטין את התנור באליה ואם שט כל הפת אסורה מפני הרגל עברה שמא יאכלנה בחלב והתבאר בפסחים שאם עשה בפת איזה שנוי כדי להכירו מותר שאותה צורה מזכירתו ואף מי שאינו יודע חוקר על שנוי הצורה ונודע לו שט ואח"כ הסיק את התנור ואפה את הפת אין כאן בית מיחוש וכבר ביארנו דברים אלו במסכת פסחים וחולין:

כל הבא על אחת מחייבי מיתת בית דין אין העדים נזקקים שיראו מעשה אפילו כמכחול בשפופרת אלא משיראו כמנאפים ר"ל דבוקים זה על זה כארח כל ארעא הרי הם נהרגים בראייה זו חזקה על צורה זו שאין דבר מתקן יוצא מתחת ידה:

לענין הרכבת בהמה זכר ונקבה מין בשאינו מינו כל המרכיב לוקה בכל מקום ובכל זמן ואינו לוקה עד שיכניס כמכחול בשפופרת אבל אם העלה זה על זה פטור אלא שיש כאן

איסור חכמים ומכת מרדות ומותר לו לכתחלה להכניס מין ושאינו מינו לדיר ואם יזקקו יזקקו ואינו זקוק להפרידם ואין צריך לומר מין עם מינו ושאינו מינו שיש לומר עליו שאחר מינו הוא כרוך ומין במינו מותר להכניס בהם כמכחול בשפופרת ואין חוששין להרהור ופריצות שבמלאכתו הוא עוסק ואין לבו פונה אילך ואילך אבל כל שאין עוסק במלאכתו אסור אף להסתכל בהם בשעה שנזקקין זה לזה כמו שביארנו במסכת ע"ז:

דף צא:

המשנה השלישית והיא מענין משנה שלפניה היה עושה בידיו אבל לא ברגליו ברגליו אבל לא בידיו אפילו על כתפו הרי זה יאכל ר' יוסי בר' יהודה אומר עד שיעשה בידיו וברגליו אמר הר"ם ר' יוסי בר' יהודה אומר מה שור בידיו וברגליו אף פועל בידיו וברגליו ואין הלכה כר' יוסי בר' יהודה:

אמר המאירי היה עושה בידיו ולא ברגליו כגון הקוצר והבוצר או ברגליו ולא בידיו כגון הדש ברגליו והדורך אפילו על כתפו כגון שכרו לכתף ולהוליך ענביו לגת הרי זה אוכל מן התורה ר' יוסי אומר עד שיעשה בידיו וברגליו כשור:

זהו ביאור המשנה והלכה כתנא קמא ומה שנכנס תחת משנה זו בגמ' כך הוא:

אף הבהמה אע"פ שהוזכר בה מלאכתה בידים ורגלים הוא הדין לשאר מלאכה ובלבד מלאכה שבגדולי קרקע כמו שיתבאר למטה במשא ואף בדישה אם דשה בידיה לבד או ברגליה לבד אוכלת ואין צריך לומר דש באווזין ותרנגולים שהרי יש שם כל כחו:

הפועלים שהיו דורכין בגת עד שלא הלכו שתי וערב בגת אוכלין ענבים ואין שותין יין שעדין אינם עושין אלא בענבים משדרכו כל כך שהלכו שתי וערב בגת אוכלין ענבים ושותין מן התירוש שהרי מלאכתם בשניהם:

המשנה הרביעית והיא גם כן מענין משניות שלפניה היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים בענבים לא יאכל בתאנים אבל מונע הוא את עצמו עד שמגיע למקום היפות ואוכל וכולן לא אמרו אלא בשעת גמר מלאכה אבל מפני השב אבדה לבעליו אמרו הפועלים אוכלין בהליכתן מאומן לאומן ובחזירתן מן הגת וחמור כשתהא פורקת אמר הר"ם אמר רחמנא בפועל ואכלת ענבים ובאה הקבלה ענבים ולא דבר אחר ואמנם התיר להם לאכול בהליכתם מאומן לאומן ובחזרתן לגת לפי שבאותה שעה הם בטלים וכיון שאפשר להם בלא אכילה טוב הוא לאכול בשעת הבטלה ולא יאכלו בשעת גמר מלאכה ויתבטלו כל זמן שאוכלין וזה לטוב בעל הבית ומה שאמר ובחמור עד שתהא פורקת

ר"ל שהבהמה לא ימנע אותה לאכול ממשאוי שעל גבה כל זמן שהיא טעונה עד שיפרקו ממנה המשוי ובאותה שעה ימנענה מלאכול:

אמר המאירי היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים בענבים לא יאכל בתאנים ויתבאר בגמ' אפילו במודלית ר"ל שהיתה הגפן מודלית על התאנה ונשכר ללקט את התאנים ואע"פ שהוא עסוק בגפן להפרידה מעל התאנה אינו אוכל ויתבאר עוד בגמרא שאף העושה בגפן זה לא יאכל בגפן אחרת ומ"מ במודלית מותר ויראה לי אפילו הם לבנים עם שחורים וכיוצא בזה הואיל ויש כאן עסק קצת בהפרדה והגבהה מעל חברתה ומ"מ באחרת אסור אפילו אשתו ובניו מוליכין לו שאין כאן בטול מלאכה אבל מותר הוא למנוע ולעכב את עצמו שלא לאכול עד שיגיע למקום היפות וכלן לא אמרו אלא בשעת מלאכה ר"ל שלא היה מן הדין לאכול אלא בשעה שהם עושים המלאכה לא שישב ויאכל ויאמר הרי עד עכשו מנעתי עצמי אשב עתה ואוכל אבל מפני השב אבדה לבעלים שלא תעשה מלאכתם ברפיון ובהתרשלות תקנו חכמים שאם רצו הפועלים שיהו אוכלין מאומן לאומן ר"ל כשהשלימו שורה זו ורוצים להתחיל באחרת ואע"פ שאין שעה זו שעת מלאכה ואפילו תאמר שהמהלך לצורך המלאכה מלאכה הוא אינו עושה מלאכה בגפן זו שהוא אוכל אעפ"כ נוח להם לבעלי בתים בכך וכן בחזרתן מן הגת כשנשאו שם משאוי של ענבים והולכים לישא אחרת וחמור הנושא את המשאוי כשתהא פורקת ר"ל שאוכלת ממשאוי שעל גבה עד שתהא פורקת והוא שאמרו בגמרא חמור וגמל אוכלין ממשאוי שעל גביהם ובלבד שלא יטול בידו ויאכילם:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שביארנוה הלכה היא ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו:

דף צב.

המשנה החמישית והיא גם כן מענין משניות שלפניה פועל אוכל קישות אפילו בדינר וכותבת אפילו בדינר ר' אלעזר חסמא אומר לא יאכל פועל יתר על שכרו וחכמים מתירין אבל מלמדין את האדם שלא יהא רעבתן ויהא סותם את הפתח בפניו אמר הר"ם תנא קמא סבר אין מלמדין אותו וחכמים אומרים מלמדין אותו והלכה כחכמים:

אמר המאירי אוכל פועל קישות אפילו בדינר וכותבת אפילו בדינר ר"ל ואפילו לא היתה שכירותו אלא מעט ונמצאת אכילתו מרבה משכרו מותר ור' אלעזר חסמא אומר שאסור לו לאכול ביתר על שכרו וחכמים מתירין כדעת תנא קמא אלא שמוסיפין על דבריו

שמוכיחין אותו חבריו על כך שראוי לכל הרואין ללמד את האדם שלא יהא רעבתן עד שיהא סותם את הפתח בפניו שלא ימצא מי שישכרהו:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

אפילו לא נשכר פועל זה אלא לבצור אשכול אחד אוכל הפועל ממנו ויש מפרשים אוכל את כלו ואינו נראה שכרו לבצור כרמו מכיון שבצר אשכול אחד יכול להתחיל ולאכול אע"פ שלא נתן עדין לכליו של בעל הבית וגדולי המחברים נראה שפסקו בהפך:

כבר ביארנו שלא הותרה אכילה אלא לשכיר אבל שאר בני אדם הבאים במקרה אסור להם ואפילו היו מסייעים במלאכה מאליהם ומ"מ אם שאלם הוא לכך כל שכן שהם מותרים:

פועל אינו אוכל משלו ר"ל שאין אומרים תוספת שכר הוא שהוסיפה תורה עליו עד שנאמר שאם רצה ליתנו לאשתו ולבניו עושה כשאר שכירות אלא משל שמים הוא אוכל ולא מצד שכר ואם אמר תנו מה שאני ראוי לאכול לאשתי ולבני אין שומעין לו ואם היה בתענית אינו נושא לעצמו מה שהיה ראוי לאכול ואם היה נזיר אינו אומר תנו לאשתי או לבני לא זכתה תורה אלא לפועל עצמו ובשעת מלאכתו כמו שביארנו:

דף צב:

השוכר את הפועל לקצות בתאנים ר"ל ליבשן הרי זה אוכל ופטור מן המעשר שהרי מכיון שדעתו ליבשן נמצא שלא נגמרה מלאכתו ואם התנה לו על מנת שיאכל הוא ובנו או שיאכל בנו בשכרו הוא אוכל ופטור אבל בנו מקח גמור הוא והוקבע לו למעשר אסור בו:

כבר ביארנו שהפועל בשל הקדש אינו אוכל היה פועל בנטע רבעי אינו אוכל שהרי אסור לאכול חוץ לירושלם ומ"מ אם היה דעתו של פועל שאינו רבעי ואף בעל הכרם לא הודיעו הרי זה טעות ופודה ומאכילן:

השוכר את הפועל לדרוס את קציעותיו לעשות מהם עגולין אוכל שהרי לא נגמרה מלאכתו לפי מחשבתו אחר שכונתו לעשות מהן עגולים עד שיעשו העגולין נעשו העגולין כבר נגמרו למעשר ואפילו נתפרסו והוא צריך לחזור ולדרסן לעגלן פעם אחרת לא פקעה קביעותן שכר את הפועל לדרוס קציעות אלו ולעשות מהן עגולין והיה הפועל סבור שתחלת דריסה היא ואף בעל התאנים לא הודיעו הרי זה כעין טעות ומעשר ואוכל:

כבר ביארנו במסכת ע"ז שכשהיין נמשך מן הגת זב והולך לו לבור שהוא בקרקע כנגד ראשו של גת התחתון ומשימין סל גדול על פי הבור והולך מן המרזב לסל ומן הסל לבור

ועומד שם היין עד שיקפא ר"ל שאותם חרצנים וזגים המתגלגלים שם יהו צפות למעלה והוא הנקרא קיפוי דבור ואח"כ משימין את היין בחביות ואף שם מתגלגלים חרצנים וזגים דקים ולרוב רתיחת היין מתגלגלות וצפות למעלה והוא הנקרא קיפוי של חביות ולענין מעשר לא נקרא היין יין גמור להיות נגמרה מלאכתו למעשר ליאסר בשתיית עראי עד שיקפה קיפוי זה של חביות וישלה החרצנים והזגים מעל פני החבית ומנהג העולם כשאדם שוכר את הפועל לסתום את החביות אותו הפועל משלה חרצנים וזגים וסותם ואם בעל הבית זה כבר השלה וסתם ואח"כ נתפתחו חביותיו ושכר את הפועל לסתום את חביותיו והיה הפועל סבור שהיא תחלת סתימה ועדין לא הושלה חרצן וזג שבה ושהוא ראוי לשתות ממנה ואח"כ נודע לו שכבר הושלו ונסתמו אלא שנתפתחו ונקבעות הן למעשר הרי זה גם כן כעין טעות ומעשר בעל הבית ופועל אוכל:

קוצץ אדם על ידי עצמו ועל ידי בנו ובתו הגדולים ועל ידי עבדו ושפחתו הגדולים ועל ידי אשתו מפני שהם בני דעת ר"ל שיכול להתנות בעל הבית עמו שלא יאכל לא הוא ולא אלו שהזכרנו ותנאו קיים ואע"פ שמתנה על מה שכתוב בתורה הרי תנאי ממון הוא וקיים וכבר מחלו אבל קטנים אין יכול לפסוק עליהם מפני שאינן בני דעת כדי למחול ואביהם אין יכול למחול את זכותם אע"פ ששכירותם שלו ושהוא מעלה להם מזונות שמן השמים זכו בכך וכן אינו קוצץ על בהמתו לחסמה או להמנע שלא לאכול:

דף צג.

עבד כנעני יכול רבו לומר לו עשה עמי ואיני זנך אלא שיחזר על הפתחים או יתפרנס מן הצדקה ומ"מ בעבדים שהכניסה לו אשתו בנכסי מלוג אינו כן שמא יברחו והוא אינו חייב באחריותן:

ממה שאמרו בזה קוצץ אדם על ידי בנו הגדול ופירשוהו מפני שיודע ומוחל יראה דוקא בשסמוך על מזונותיו ושכירותו שלו תחת מזונות כמציאתו ואף בזו בשהודיעו שכן וכל כיוצא בזה אע"פ שלא התנה עם הבן מותר ובקטן מיהא אינו כלום שלא תקנו לו צער בנים וההודעה אינה מועלת שהקטן אינו בר מחילה:

המשנה הששית והיא גם כן מענין משניות שלפניה קוצץ אדם על ידי עצמו ועל ידי בנו ובתו הגדולים ועל ידי עבדו ושפחתו הגדולים ועל ידי אשתו מפני שיש בהם דעת אבל אינו קוצץ לא על ידי בנו ובתו הקטנים ולא על ידי עבדו ושפחתו הקטנים ולא על ידי בהמתו מפני שאין בהן דעת השוכר את הפועלים לעשות עמם בנטע רבעי שלו הרי אלו לא יאכלו ואם לא הודיעם פודה ומאכילם נתפרסו עגוליו נתפתחו חביותיו

נתחתכו דלועיו הרי אלו לא יאכלו ואם לא הודיעם מעשר ומאכילן שומרי פירות אוכלין מהלכות מדינה אבל לא מן התורה אמר הר"ם מי שיש בהן דעת לא יאכלו כפי מה שהתנה עמהם אעפ"י שכלם פועלים ואותם שאין בהם דעת יאכלו לפי שאינם יודעים ענין המחילה והמקום זכה בהם באכילתם לפי שהפועל משל שמים הוא אוכל ולפיכך הוא עקר אצלנו לו זכה רחמנא לאשתו ולבניו לא זכה להו רחמנא כבר ביארנו במקומו דין נטע רבעי ודין הטבל בסדר זרעים ואם אתה זוכר אותם כל זה מבואר שומרי פירות ר"ל כשהם תלושים אבל כשהוא שומר אותם והם מחוברים לקרקע כמו שומרי גנות ופרדסים אינן אוכלים לא מן התורה ולא מהלכות המדינה:

אמר המאירי קוצץ אדם על ידי עצמו וכו' כמו שביארנוה בסמוך השוכר את הפועל לעשות עמו בנטע רבעי וכו' נתפרסו עגוליו וכו' כמו שביארנוה בסמוך שומרי פירות אע"פ שאין אוכלין מן התורה שאין השמירה נדונת כמעשה אוכלין הם מהלכות מדינה ר"ל מנהג כללי לכל המדינות וכעין תקנת חכמים והוא שקורא להם הלכות מדינה ושומרי פירות אלו פירושן ששומרים בתלוש מן הקרקע בדבר שלא נגמרה מלאכתו למעשר כגון שומרי גתות וערמות אבל שומרי גנות ופרדסים שהם במחובר אין אוכלין אף מהלכות מדינה אא"כ בעיר שיש בזה מנהג ידוע בפרט וכל שכן שומרים בדבר שנגמר למעשר שאף במעשה אין אוכלין:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שבארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

כל העוסקין בפרה אדמה מתחלה ועד סוף מטמאין בגדים מן התורה וטעונין טבילה והערב שמש אבל המשמר אותה משחיטתה עד שעת כנוס אפרה מטמא בגדים מדבריהם גזרה שמא יזיז בה אבר הא אבר הא במגע לבד אינה מטמאה כמו שיתבאר במקומו:

פועל שהיה משמר ארבע וחמש ערמות או מקשאות תלושות שלא נגמרו למעשר של ארבעה וחמשה בני אדם לא ימלא כרסו מאחת מהן אלא אוכל מכל אחת ואחת לפי חשבון ויש מפרשים אותה אף בשל אדם אחד וכדי שלא יהא היזקו נכר:

גדולי המחברים כתבו שהמתבטל כדי לאכול עובר בלאו של וחרמש לא תניף וכן פועל שהוליך בידו או שנתן לאחרים עובר על לאו ואל כליך לא תתן ומ"מ אין לוקין עליהם אלא שמשלם:

המשנה השביעית והכונה בה בביאור החלק השלישי להתחיל בדיני ארבעה שומרים והוא שאמר ארבעה שומרין הם שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר שומר חנם נשבע על הכל והשואל משלם את הכל נושא שכר והשוכר נשבעים על השבורה והשבויה

ועל המתה ומשלמין את האבדה זאב אחד אינו אונס ושני זאבים אונס ר' יהודה אומר בשעת משלחת זאבים אף זאב אחד אונס שני כלבים אינם אונס ידוע הבבלי אמר משום ר' מאיר מרוח אחת אינן אונס משתי רוחות אונס הליסטים הרי זה אונס הארי והדוב והנמר והברדלי"ס והנחש הרי אלו אונסין אימתי בזמן שבאו מאליהם אבל אם הוליכם למקום גדודי חיות וליסטים אין אלו אונסין מתה כדרכה הרי זה אונס סגפה ומתה אינו אונס עלתה לראשי צוקין ונפלה ומתה אינו אונס אמר הר"ם ואלה הארבעה שומרים דיניהם מפורשים בכתוב בתורה וזה כי מה שאמר כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים וגו' עד סוף הפרשה קבלנו בו שהדין בשומר חנם והפרשה השניה והוא כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה באה הקבלה כי היא בשומר שכר והשוכר לפי שדין שניהם אחד והפרשה השלישית מבוארת שהיא בשואל שנא' וכי ישאל איש כבר נתבאר לך כי שומר שכר והשוכר פטורין מן האונס לפי שאמ' בהם הכתוב הטרפה לא ישלם ואינם חייבין גם כן בשבורה ובשבויה ולפיכך זכר בהם הדברים שהם אונס ואין הלכה כר' יהודה ולא כיודע הבבלי סגפה תרגום לענות נפש לסגפא ומה שאמ' עלתה ונפלה הרי זה אונס הוא שתחזק יותר מן הרועה והכריחתו והוא רוצה להסיר אותה משם ותפלט מידו ותפול אבל אם הניח אותה לעלות ואעפ"י שלא העלה אותה אינו אונס וצוק הוא הר גבוה ונתבאר זה ביומא:

אמר המאירי ארבעה שומרים הם שומר חנם והוא הרמוז בפרשת כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור וגנב מבית האיש אם ימצא הגנב ישלם שנים ואם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית אל האלהים שומר שכר והוא הרמוז בפרשה שניה כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמור ומת או נשבר או נשבה אין רואה שבועת יי' תהיה בין שניהם ואם גנוב יגנב ישלם השואל והוא הרמוז בפרשת וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם אם בעליו עמו לא ישלם השוכר והוא הרמוז בפרשת שואל באמרו אם שכיר הוא בא בשכרו ולא פירש במקרא מה דינו ועכשו פירש במשנה זו דין כלם שומר חנם נשבע על הכל ונפטר ר"ל אפילו בגנבה ואבדה אבל על הפשיעה מיהא חייב ונשבע ששמר כדרך השומרין בלא פשיעה ונפטר שהרי נאמר בו וגנב מבית האיש ונקרב בעל הבית אל האלהים ואין צריך לומר באונסין השואל משלם את הכל ר"ל אפילו אונסין שהרי כבר אמור ונשבר או מת שלם ישלם וכל שכן גנבה ואבדה אבל מתה מחמת מלאכה פטור כמו שיתבאר ולא נאמר במשנה על הכל לא להקל ולא להחמיר אלא על גנבה ואבדה ואונסין שומר שכר חייב בגנבה

ואבדה ופטור מן האונסין שהרי נאמר בו ומת או נשבר וכו' שבועת יי' תהיה בין שניהם וכו' ואם גנוב יגנב ישלם והשוכר אף הוא שוה בדין לשומר שכר:

ועכשו מפרש ענין האונס ואמר זאב אחד אין זה אונס ואפילו בשעת משלחת זאבים שני זאבים הרי זה אונס ר' יהודה אומר בשעת משלחת זאבים שחיה רעה משלחת בעולם אפילו אחד הרי הוא אונס ואין הלכה כר' יהודה שני כלבים אינו אונס ואפילו באו משתי רוחות יתר על כן הרי זה אונס ר' מאיר אומר אף שנים משתי רוחות אונס ואין הלכה כדבריו הליסטיס ר"ל ליסטיס מזויין הרי זה אונס ויתבאר בגמרא אפילו היה השומר גם כן מזויין שאין הרועה מוסר עצמו לסכנות ואם לא היה אחד מהם מזויין אין זה אונס מן הסתם ומ"מ יראה לי שהכל לפי מה שהוא אדם ואין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות הארי והנמר והדוב והברדליס והנחש כל אלו אונסין ומ"מ דוקא בזמן שבאו מאליהם אבל אם הוליכם הוא למקום גדודי חיה וליסטים אין זה אונס אלא פשיעה ומשלם מתה כדרכה מדרך חולי ושלא בפשיעה הרי זה אונס סגפה הוא כגון שלא האכילה כראוי או הרבה בהלוכה יותר מדאי או העמידה בחמה יתרה או בצנה יתרה ומתה אין זה אונס וחייב לשלם עלתה לראשי צוקין ר"ל לראשי ההרים מקום שאין דרך להעלותן ונפלה הרי זה אונס וכבר ביארנו בפרק המפקיד בשתקפתו וירדה ר"ל שלא היה יכול לאחוז בה ולעכבה שלא תפול הא אם היה יכול בכך אין זה אונס העלה הרועה ונפלה אין זה אונס אלא פשיעה ואם מתה לשם אם יש לתלות הסבה בעליית ההר אין זה אונס ואם אין לתלות הרי זה אונס ואם עלתה ונפלה באונס שהוא פטור אם היה הוא יכול למנעה שלא לעלות ולא מנעה אע"פ שנאנס בנפילתה חייב שהרי תחלתו בפשיעה כמו שביארנו בפרק המפקיד:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

שומר שכר דיו לענין פטור אונסין שישמור כדרך שרוב בני אדם שומרים את שלהם וכל שאירעו אונס בשמירה כזו אע"פ שהיה אפשר לו לשמור בדרך שלא היה האונס בא פטור מעשה באחד שהיה רועה על שפת הנהר ונסתרכו רגליה של בהמה אחת זה בזה ונפלה למים ומתה ובא מעשה לפני חכמים ואמרו ומה היה לו לעשות וכבר שמר כדרך שרוב בני אדם שומרים:

וכן רועה שישן לו אצל בהמותיו אם ישן בדרך שהרועים ישנים פטור וכן אם הניחן ונכנס בדרך ששאר הרועים נכנסין פטור ואע"פ שמצינו ביעקב שאמר הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה הוא היה משבח את עצמו ששימר יתר משאר שומרים ולא לחייב את

אחרים הוא בא ולא סוף דבר בשומר של יחיד אלא אף בשומר העיר בלילה שכל סמך אנשי העיר עליהם לשמור גופם וממונם והם צריכים לשמירה גדולה פטורים בכך מעתה רועה שהיה רועה והניח עדרו ובא לעיר ובא ארי ודרס או שני זאבים וטרפו אם נכנס בשעה ששאר הרועים או שומרי הבהמות שלהם נכנסים פטור ואם נכנס בשעה שאין הרועים נכנסים הואיל ותחלתו בפשיעה שהיה לו לחשוב שילכו להם אע"פ שלסוף ארי דרסה או זאבים טרפוה... ואם נכנס מיראת הארי אומדין אותו אם היה יכול להציל כשישכור רועים אחרים שיסייעוהו חייב ואם לא היה בידו לעשות כן פטור שהרי לא היה יכול להציל:

זו היא שיטתנו וראיה לזה שכבר עשו בה מעשה מגדולי החכמים ויש חולקין בה לומר ששומרי העיר מיהא צריכין לשמירה מעולה וכל שהיה בידם לשמור בדרך שאין האונס בא חייבים וראייתם ממה שהקשו על אלו החכמים מזו שאמרו איזהו אונס ששומר שכר פטור בו כגון ותפל שבא ותקחם ר"ל שאין לו שמור בשום צד ותירצו ההיא בחזני מתא רוצה לומר שומרי העיר וגדולי הפוסקים והמחברים נוטים לדעת שלישית לומר ששומר שכר כל שהיה אפשר לו לשמור בדרך שלא היה האונס בא חייב מעתה רועה זה שהזכרנו שהיה רועה על שפת הנהר היה לו לרעות שלא על שפת הנהר ואם הניח עדרו ונכנס אפילו בשעה ששאר בני אדם נכנסין ומניחין אע"פ שאין כאן פשיעה אומדין אם היה יכול להציל אף על ידי רועים ומקלות חייב ואם לאו פטור ואם לא נתברר אם היה יכול להציל אם לאו כתבו גדולי המחברים שהוא חייב והיה לנו לומר לשטה זו שאם נכנס בשעה שאין הרועים נכנסים שהיא פשיעה גמורה הואיל ולא מפחד ארי נכנס ומ"מ הם פוסקים אף בזו שאומדין אותו ואם לא היה יכול להציל פטור וזה תמה בדבריהם אלא שהם מפרשים מלאך המות מה לי הכא מה לי התם ואף אם לא היתה הפשיעה היה האונס בא ואין נראה כן כמו שכתבנו בפרק המפקיד:

ומ"מ לענין מה שפסקו ששומר שכר חייב בכל מה שאפשר להם לשמירה שלא היה אונס זה בא הם מביאים ראיה ממה שאמרו על אלו החכמים שדנו ברועה על שפת הנהר על הדרך שהזכרנו רב חסדא ורבה בר רב הונא לא סבירא להו הא דרבה וטעם שלהם שאף הוא אומר לא שכרתיך על דעת שמירה כשמירת האדם בשלו שאיני נותן שכר אלא לשמירה על כל צד שאפשר לשמור וכן ממעשה שהוזכר בסוגיא זו באחד שהיה מעביר בהמות על הגשר ודחפה אחת מהן לחברתה ונפלה במים ומתה ובא מעשה לפני חכמים ודנו לחיוב מפני שהיה לו להעבירן אחת אחת ודבר זה אין דרך בני אדם לעשות בשלהם כן ומ"מ אפשר שזה הדבר מצוי ומי שאינו עושה בשלו כן פושע בעצמו אבל

כל שאינו מצוי כל כך דומה לאונס הגמור ונמצא מ"מ לדעתם שכל שנכנס אף בשעה ששאר בני אדם נכנסים או ישן בשעה שבני אדם ישנים בלא שמור אחר שיקיצהו חייב:

דף צג:

שומר שכר שלא היתה תחלתו בפשיעה אבל היתה תחלתו בדרך שהדבר מצוי להזדמן בו דבר ששומר שכר חייב והיה סופו באונס פטור ואין אומרין בזו הואיל ותחלתו בדרך חיוב חייב ראיה לדבר שהרי הקשו לרבה על מה שהיה אומר שכל ששמר כדרך שאר בני אדם בשלהם ואירעו אונס פטור מזו שאמרו רועה שהיה רועה והניח עדרו ובא לעיר אומדין אם היה יכול להציל וכו' ואפי' נכנס בשעה שבני אדם נכנסין ותירצה הוא דוקא בשנכנס בשעה שאין בני אדם נכנסין והקשו לו אם כן תחלתו בפשיעה הוא הא כל שהיינו סבורים להעמידה בשנכנס בשעה שבני אדם נכנסין אע"פ שלענין גנבה הדבר מצוי לגנבם כל שסופו באונס פטור:

רועה שהיה יכול לקדם ברועים ומקלות ולא קדם פושע הוא וחייב אחד שומר שכר ואחד שומר חנם אלא ששומר חנם דוקא שהיה מוצאם בחנם ושומר שכר אע"פ שאינו מוצאם אלא בשכר וחייב לחזר עד שימצא בשכירות בכדי ערך הבהמות וחוזר ונוטל שכרן מבעל הבית ואם לא עשה כן משלם חוץ משכר שהיה לו ליתן לרועים ואם לא היה מוצא בפחות מכדי דמיהן משלם כמה שהיה נהנה בעל הבית בבהמות אלו יותר מאחרות שכמותן שלא יהו רגילות אצלו וטרחו בקניית בהמות אחרות מעתה כל שומר שנאנסה בהמה מידו והיה יכול להציל בצוחה ולא צווח חייב אפילו שומר חנם שפשיעה היא:

שומר שנגנבה בהמה מידו באונס והוכר הגנב קודם שישבע ביארנו בפרק הגוזל שאף שומר חנם משלם ונפרע מן הגנב וכל שכן שומר שכר נשבע ופטרוהו ואח"כ הוכר הגנב אם שומר חנם הוא רצה עומד בשבועתו רצה עושה עמו דין ר"ל שפורע ונפרע הוא מן הגנב ואם שומר שכר אף בזו משלם והוא נפרע מן הגנב ויש מפרשים שכל שנשבע קודם שיוכר הגנב אין לו לשלם כלום אף בשומר שכר ולא נאמר כן אלא בקפץ ונשבע אחר שהוכר הגנב ואע"פ שהיה מוטל אף על שומר חנם לשלם הואיל וקפץ ונשבע רצה עומד בשבועתו:

כבר ביארנו במשנה שכל שהוליך את הבהמה למקום גדודי חיה ולסטים פשיעה היא וחייב לשלם ותדע שכך הוא הדין בכל שהיה הוא סבה שהליסטים באו בכאן כל שמצאו בדרך והודיעו מקום תחנותו אע"פ שגזם לו כך וכך רועים אנחנו וכך וכך כלי מלחמה יש לנו כך וכך כלבים או כך וכך קליעות המשליכות אבנים הואיל והודיעו מקום תחנותו

מ"מ פושע הוא וכן אפילו לא הודיעו כל שהתחיל הוא להתגרות עמו ולחרפו בדברים שמא אותו הכעס הביאו לכך:
רועה שטען הצלתי על ידי רועים בשכר נשבע ונוטל מה שטען עד כדי דמיהן שהרי היה יכול לומר נטרפה והיה פטור בשבועה אבל שכר ולא הציל יראה שאינו נוטל שכרו שלא היה לו לשכור אלא על מנת שיצילו:

דף צד.

המשנה השמינית ועניינה לבאר בה החלק הרביעי והוא שאמר מתנה שומר חנם להיות פטור משבועה והשואל להיות פטור מלשלם נושא שכר והשוכר להיות פטורין משבועה ומלשלם כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל וכל תנאי שהוא מעשה בתחלתו תנאו בטל וכל שאפשר לקיימו בסופו והתנה עליו מתחלתו תנאו קיים אמר הר"ם וכבר ידעת כי נושא שכר והשוכר חייבין לשלם אבדה וגנבה וחייבים שבועה על האונס ולפיכך אמר שאם התנה שלא ישלמו מה שהם חייבים לשלם ולא ישבעו על מה שחייבים עליו לישבע כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל אלא אם היה התנאי בדבר שבממון כמו שבארנו משנתנו זו בדבר שאינו של ממון כל תנאי שהמעשה בתחלתו הוא שיהיה המעשה שנופל עליו התנאי קודם התנאי כגון שיתן גט לאשתו ואמר לה הרי זה גיטך ואחר כך יחזור ויאמר לה אם יהיה כך וכך תנאי זה אינו קיים וכל שאפשר לו לקיימו בסופו הוא שיתנה בדבר שיוכל לעשותו אבל אם התנה בדבר שהוא מן הנמנע כגון מי שאומר לאשתו הרי זה גיטיך על מנת שתעלי לרקיע או תרדי תהום או תפליגי קנה בן מאה אמה כל אלה התנאים בטלים והרי גט כשר וכל אלה עקרים קיימים מוסכם עליהם והלכה למעשה בכל דין:
אמר המאירי מתנה שומר חנם להיות פטור משבועה ר"ל שכל שיאמר שלא פשע יהא נאמן בכך ומ"מ אם יודה שפשע או שיש עדים חייב שאינו מתנה שיזיקנו ומ"מ אם התנה כן על מנת לפטור אף בזו פטור כמו שביארנו בסוף פרק החובל אלא סתמן של דברים אין אדם מתנה בכך אבל דרך שומר חנם להתנות ליפטר משבועה וכן מתנה השואל ליפטר מלשלם והוא הדין מלישבע אם מתה מחמת מלאכה וכן מתנין שומר שכר ושוכר ליפטר משבועה באונסין ומלשלם בגנבה ואבדה ואע"פ שמתנה על מה שכתוב בתורה הרי בדבר שבממון תנאו קיים ולא עוד אלא שאף לדעת האומר תנאו בטל מ"מ לא נעשה זה שומר גמור אלא שומר במקצת והרי בהא ביתא קמך הוא נעתק

מכל דין שמירה והילכך מתנה כמה שירצה ואין צריך בתנאי זה קנין ואף לא עדים אם הוא מודה לו בכך:

כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל פי' בדבר שאינו של ממון הא כל שבממון או בשבועה שבממון תנאו קיים כמו שביארנו במשנה זו:

כל תנאי שיש בו מעשה מתחלתו ר"ל שהמעשה קודם לתנאי תנאו בטל שאין התנאי תנאי בשום מקום הן קדושין וגרושין הן מקח וממכר ושאר דיני ממונות אלא אם כן תנאי קודם למעשה על דרך אם יעברו ונתתם ויש חולקין אף בזו בממון כמו שביארנו במסכת קדושין וכל תנאי שאפשר לו לקיים בסופו והתנה עליו מתחלתו תנאו קיים הא אם התנה בדבר שאי אפשר לקיימו התנאי בטל והמעשה קיים שאינו אלא כמפליגה בדברים מעתה האומר הרי זה גיטיך על מנת שתעלי לרקיע הרי זה גט ואין התנאי כלום:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה הרי זו מקודשת ותנאו בטל לענין עונה וקיים לענין שאר וכסות:

כשם שהשומר יכול להתנות על עצמו כך בעל הפקדון יכול להתנות להחמיר על השומר כגון שומר חנם להיות כשומר שכר או כשואל ואין צריך קנין או עדים שכל תנאי שהוא בשעת מעשה מתקיים בלא קנין ועוד שבהנאת מה שהוא נאמן אצלו גומר ומשעבד עצמו וכן יראה שהשואל מתנה להתחייב במתה מחמת מלאכה ויש לפקפק בה אם צריך קנין אם לאו:

הרבה דברים הוזכרו במקומות אחרים בענין התנאי שלא הוזכרו כאן והריני כותב בכאן מקצתן או רובן אחר שהתחלנו בביאורן התנאי צריך שיהיו בו הרבה דברים שאם יחסר אחד מהם אינו תנאי והמעשה קיים הראשון שיהא תנאי כפול כלומר אם תעשה כך יהיה כך ואם לא תעשה לא יהיה ויש מי שאומר שלא נאמר כן אלא בגיטין וקדושין ואף גדולי המפרשים נוטים בה לומר כן וראיה לדבריהם שהרי אף אומדנא וגלויי דעתא מעכבין בו תנאי בפירוש אע"פ שאינו כפול לא כל שכן ומ"מ אפשר לומר שכל שיש שם אומדנא לכל העולם הוא יתר מתנאי שאינו משלימו כראוי והם נסמכים עוד לדבריהם מצד שסתם ממון יש בו קנין וכל שיש בו קנין וצא כמעכשו וכמו שאמרו בפרק מי שמת שבהקנאה אינו צריך מהיום אבל גדולי המחברים כתבו שאף בממון כן וראיה לדבריהם שהרי מתנאי בני גד ובני ראובן למדוהו והרי תנאי זה בדבר שבממון היה ומ"מ אינה ראיה שכל שעל פי הדבור ורוח הקדש באיסורין הוא או שמא ר' מאיר הוא שסובר כן אף בממון אלא שאין אנו פוסקין כמותו אלא בגיטין וקדושין וכבר הארכנו בדברים אלו

בשלישי של קדושין מ"מ יש מי שאומר לדעת זה שלא נאמר כן אלא בשקובע התנאי לאחר אם תעשה אם יעשה אבל כל שקובע התנאי לעצמו כגון אם אוביר ולא אעביד אין צריך לתנאי כפול ויש אומרים דאם אוביר שאני שאפילו לא התנה ראוי לומר כן ואי משום דקאמר בדמיטבא לא דוקא אלא שפירושו כראוי וכן יש מי שאומר שאין אומרים כן אלא לענין אוקומי ממונא אבל הוצאת ממון אין עושין עד שיקיים תנאו אע"פ שאינו כפול:

השני שיהא הן קודם ללאו כלומר אם תתני לי מאתים זוז תתקדשי לי ואם לאו אל תתקדשי אבל אם אמר אם לא תתני לי מאתים זוז אל תתקדשי ואם תתני התקדשי התנאי בטל ואף לדעת האומר בממון שאין צריך לתנאי כפול אם כפלו מ"מ והקדים את הלאו הפקיע את התנאי ויש חולקין בזו שלדעת האומר שאין בממון צורך לתנאי כפול אף לאו קודם להן אין מפקיעו וכן בכל דיני התנאי היוצאים מתנאי בני גד ובני ראובן ולאו והן שהזכרנו ענינו על לאו והן של מעשה אבל לאו והן של תנאי אין בו קפידא אם הן קודם אם לאו כמו שביארנו בשלישי של קדושין:

השלישי שיהא תנאי קודם למעשה והוא שהוזכר במשנתנו וענינו שיאמר אם תתני לי מאתים זוז התקדשי לי ואם לאו אל תתקדשי אבל אם אמר התקדשי לי אם תתני מאתים זוז אין התנאי כלום וגדולי המחברים פרשו בו ענין אחר והוא שיקדים את התנאי כלו בכל הלכותיו קודם שיעשה המעשה ר"ל אם תתני מאתים זוז תתקדשי ואם לאו אל תתקדשי ויתן לה אח"כ הדינר והרי היא מקודשת אם תתן מאתים זוז אבל אם אמר התקדשי לי ונתן לה הדינר והשלים אחר נתינת הדינר לומר בתוך כדי דבור אם תתני לי מאתים זוז התקדשי ואם לא תתני לא תתקדשי אין התנאי כלום שכבר קדם המעשה לתנאי והדברים זרים מפני שדבר זה לא הוצרכנו ללמדו מתורת דינין שבתנאי אלא מתורת דין אחר הידוע במקומו שאין אומרין בקדושין וגרושין תוך כדי דבור כדבור:

הרביעי הוזכר גם כן במשנתנו והוא שיהא תנאי שאפשר לקיימו אע"פ שאסור לקיימו הואיל ומ"מ אפשר לקיימו כגון אם תאכלי בשר חזיר התקדשי לי ואין אומרין המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל בכל שאינו דבר ממון אלא בשהתנה לעצמו לזכות במה שמנעה תורה ממנו או ליפטר במה שחייבתהו תורה או שהתנה בגופה להתחייב במה שפטרה אותה תורה כגון שהתנה שלא לקיים בה מצות עונה או שקדש יפת תואר והתנה להתעמר בה אבל זה שהתנה שאם תאכל חזיר תהא מקודשת או תאכלנו או לא תתקדש ומ"מ אם יאמר לה דבר שאי אפשר כגון לעלות ברקיע וכיוצא בה אין התנאי כלום וכן אם התנה עמה בעשיית איסור של אחרים כלומר שיתנה לעשות פלוני עברות

כך וכך שאין בידה להביאם לידי אסור אבל בדבר אחר של אחרים כגון שיתן לי פלוני חצרו או שישיא בתו לבני או תפייסהו עד שיעשה כן או לא תתקדש:

החמישי אתה למד אותו מזה הרביעי והוא שאע"פ שאפשר לקיימו צריך שלא יהא מתנה לעצמו ליפטר ממה שחייבתהו תורה בדבר איסור או לזכות במה שמנעתהו תורה מצד איסור הן להקל לעצמו על הדרכים שביארנו כגון ליפטר מעונה ולזכות ביפת תואר בהתעמר בה הן להקל לה כגון מה שאמרו בתלמוד המערב בעל מנת שאם ימות לא תהא זקוקה ליבם שהתנאי בטל אבל בדבר שבממון תנאו קיים כמו שבארנו בשאר כסות וכן דין ודברים אין לי בנכסיך וכן מה שאמרו בתלמוד המערב שיכול להתנות עם אשתו שלא יירשנה ואע"פ שאמרו בני בכורי לא יטול פי שנים פלוני בני לא יירש עם אחיו אינו מועיל כמו שיתבאר במקומו שאני נחלות שכתוב בהן והיתה לבני ישראל לחקת משפט ולא עוד שאינו מתנה עם הבנים הא אם התנה עמהם ומחלו הרי זה מועיל:

הששי תנאי שאפשר לקיימו על ידי שליח ויתבאר מענין חליצה מוטעת בענין מה שאמרו במסכת כתבות חליצה מוטעת כשרה ואיזו היא חליצה מוטעת שאומרין לו חלוץ לה על מנת שתתן לך מאתים זוז ואמרו עליה שהיא כשרה ופירשו שם הטעם מפני שכל דיני תנאי אנו למדים מתנאי בני גד ובני ראובן ומה התם תנאי שאפשר לקיים מעשה שהתנאי בא עליו על ידי שליח אף בכל תנאי כן וחליצה אי אפשר לקיימה על ידי שליח וטעם הדבר הוא שכל שאפשר לקיימו על ידי שליח מעשה חלוש הוא והתנאי יכול לבטלו אבל מעשה שאי אפשר לעשותו על ידי שליח אלא על ידי עצמו ועשאו מעשה חזק הוא ואין תנאי יכול לבטלו ובני גד ובני ראובן הרי המעשה היה יכול להתקיים על ידי שליח שהרי אפשר שיחזיקם באותם הארצות על ידי שליח וגדולי הרבנים פרשו בענין זה במסכת כתבות דברים שלא נראו לנו וכן יש אומרים שכל שעל ידי שליח אין צרך לתנאי כפול ואף בשאלתות מצאוה כן בפרשת מטות וטעם הדבר שאין אדם ממנה שליח אלא למה שאומר לו:

השביעי תנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר אבל אם הכל בענין אחד אין התנאי כלום כמו שיתבאר מסוגית הרי זה גיטיך והנייר שלי במסכת גיטין ומה שאמרו באתרוג על מנת שתחזירהו לי על מנת שאני כמו שנבאר:

השמיני שיתנה בדבר שבא לעולם התשיעי בדבר שיש בו ממש:

העשירי שלא יהא כענין פטומי מילי כמו שביארנו והוא כשמתנין אחר מעשה או שהתנה מי שאין התועלת שלו בתנאי זה ויש דברים אחרים בתנאי הגט כמו שיתבאר במקומו:

דברים אלו רובם כשנאמר התנאי בלשון אם אבל אם אמר על מנת או מעכשו אם תעשי וכו' אין צריך לכפל התנאי ולהן קודם ללאו ולתנאי קודם למעשה ולכיוצא בהם אבל צריך הוא לדבר שאפשר לקיימו והוא צד רביעי וחמישי ולדבר שיש בו ממש ושבא לעולם ונמצא לדעת זה שכל דיני התנאים בשאין שם מעכשו ולא על מנת אלא לשון אם ונמצא שאין לשון אם קרוי אסמכתא אלא כשהוא דרך גזום כמו שכבר ביארנו וכן הדברים נראין ויש אומרים שכל דיני התנאי אמורים בעל מנת או מעכשו אבל בלשון אם אינו קונה לעולם אפילו היה שם כל דינים אלו ואין הדברים נראין ואע"פ שבהרבה מקומות בתלמוד אתה מוצא קצת דיני התנאים בשמועות שהם בעל מנת או מעכשו שיטפת הלשונות הוא ואינו בא בדקדוק או שמא הם שנויות לדעת ר' מאיר שסובר כן אף בעל מנת ומעכשו אלא שאין אנו פוסקין כמותו באלו כמו שביארנו בשלישי של קדושין ואע"פ שבגט של שכיב מרע יש בו מהיום על כל פנים שאם לא כן הרי אין גט לאחר מיתה ואעפ"כ התקינו בו תנאי כפול והן קודם ללאו לרווחא דמילתא התקינו כן הואיל ור' מאיר סובר כן כמו שביארנו שם:

ונשלם הפרק ת"ל:

השואל את וכו' זה הפרק יסוד הכונה בה להשלים מה שהתחיל בפרק השוכר את הפועלים מעניני ארבעה שומרים ובפרט מענין השואל ולבאר עוד ענין החלק הששי והוא ענין שכירות בתים ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לחמשה חלקים הראשון לבאר דין השואל השני במחלוקות שארעו בין השואל או שאר השומרין ובין המפקיד השלישי לבאר בו על איזה צד נקרא שואל ומאיזו שעה הרביעי בא ע"י גלגול לבאר בענין לוקח שאירע לו מחלוקת עם אותו שלקח ממנו החמישי יבאר בו ענין החלק הששי והיא שכירות בתים זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיבאו בו דברים על ידי גלגול שלא מן הכונה כמשפט סוגית התלמוד כמו שקדם:

והמשנה הראשונה ממנו אמנם תיוחד לבאר ענין החלק הראשון והוא שאמר השואל את הפרה ושאל בעלה עמה השוכר את הפרה ושכר בעלה עמה שאל את הבעלים או שכרן ואחר כך שאל את הפרה ומתה פטור שנאמר אם בעליו עמו לא ישלם אבל שאל את הפרה ואחר כך שאל את הבעלים או שכרן ומתה חייב שנאמר בעליו אין עמו שלם ישלם אמר הר"ם מפי השמועה למדנו שזה שנאמר אם בעליו עמו לא ישלם ר"ל אם שאל בעליו עמו בשעת שאלה והעקר אצלנו באלו הדינין היה עמו בשעת שאלה אינו צריך להיות עמו בשעת שבורה ומתה חייב ולא נאמר בזה בעליו עמו ומן העקרים גם כן בששאל פרה ובעליה אפילו פשע בה פטור:

אמר המאירי השואל את הפרה ושאל בעלה עמה כגון ששאלו לסייעו לחרוש עמו עם הפרה או אפילו ששאלו למלאכה אחרת כגון ששאלו להשקות מים או לעדור עמו ונעתר לו על זה והשאילו בהמתו באותה שעה או ששאל את הפרה ושכר את הבעלים אם באותה מלאכה כגון לחרוש עמו אם למלאכה אחרת או ששאל את הבעלים תחלה ואח"כ שאל את הפרה בעוד ששאלת הבעלים קיימת ומתה פטור שנאמר אם בעליו עמו לא ישלם ויתבאר בגמרא שכן הדין בשומר שכר או שוכר או שומר חנם ששאלו את הבעלים או שכרום שפטורים אפילו מן הפשיעה כללו של דבר כל שבשעה שנעשה זה שומר הן חנם הן שכר הן שאלה היו בעלים אלו של פרה שאולים או שכורים לשומרים פטורים השומרים שהרי בעליו עמו הן לאותה מלאכה הן למלאכה אחרת הן שנעשו הבעלים שאולים או שכורים מקודם אבל אם שאל זה או שכר את הפרה או קבלה בשמירת חנם ואח"כ שאל את הבעלים או שכרן ומתה חייב שזהו בעליו אין עמו שהרי באותה שעה שנעשה זה שומר לא היו בעלים עמו הא כל שהבעלים עמו אפילו לא שאלו או לא השכירו אלא לטעון עמו במשאוי או להתקין לו את הבהמה או איזה דבר נעשה בעליו עמו ופטור והוא הדין אם נעשה לו שומר גם כן באותה שעה כמו שביארנו בשמור לי ואשמור לך:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף צד:

ממה שבארנו במשנה אתה למד שכל שנשאל בעל הפרה לשואל אע"פ שלא התחיל בדבר ששאלו לו הואיל ונעתר לו בכך באותה שעה ששאל את הפרה הרי זו שאלה בבעלים ודבר זה למדנוהו מסוגיא זו ממה שתמה על משנתנו במה שאמר ושאל בעלה עמה היאך אפשר להשאל לו בשעת שאלת הפרה שהרי הבעלים נשאלים באמירה לבד וכיון שנעתר לו נעשה שאול אצלו והפרה לא קנאה להיות שואל עליה עד שימשוך ותרצה כגון שהיתה הפרה בחצרו של שואל שאין חסרה משיכה או שלא שאלו עד שעת משיכת הפרה ולמדנו מ"מ שהבעלים שאולים לו באמירה לבד וכיון שנעתר לו נעשה שאול לו ומ"מ גדולי המפרשים חולקין בזו ומפרשים שלא נעשה שאול לו להפטר בשאלה זו אלא בהתחלה או בהתחלת מלאכה או בהתחלת הלוך לצורך המלאכה ומה שהקשו בכאן הוא שקראו אמירה בעלמא התחלת הלוך לבד הואיל ולא יצא מביתו עדין ונמצא ששאלת בעלים התחילה בביתו ושאלת פרה אינה מתחלת עד שתצא מן הבית לסימטא וימשוך ואז היא קנויה לו לימי שאלתה ולהתחייב באונסיה ובמזונותיה ואף

הם נטו בה לדעת שלישית לומר שאין אנו צריכים להתחילו או הלכו אלא לענין ממון שאם חזרו בהם לא הופקעה שאלתם להחזיר השואל לחיובו כדין שאלה שלא בבעלים אבל תרעומת מיהא יש לו עליו אע"פ שלא התחילו לא במלאכה ולא בהלוך וכל שלא חזר בו מיהא נעשה לו שאול ואם חזר בו אין כאן שאלה בבעלים וכן הדברים נראין:

כבר ביארנו בארבעה שומרין שכלם נכתבו דיניהם בתורה בפרשת ואלה המשפטים ושפרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם ושניה בשומר שכר הואיל ומצינו שהחמיר בה בגנבה ואבדה ואע"פ שבראשונה החמיר בתשלומי כפל לטוען טענת גנב כבר אמרו קרנא בלא שבועה עדיפא מכפילא בשבועה כלומר שכל שמשלם את הקרן כשאומר שנגנבה אע"פ שאינו משלם כפל כשנמצא שהוא גנבה שלא הופקע ממנו כפל אלא מצד שלא היה פוטר עצמו בכך ונמצא שומר חנם פטור על הכל חוץ מן הפשיעה ושואל חייב בכל חוץ ממתה מחמת מלאכה ושומר שכר ושוכר חייבים בגנבה ואבדה ופטורין מן האונסין וענין גנבה הוא שיצא לו קול גנבה וענין אבדה אם הוא אומר שאינו יודע היכן הניחה פשיעה היא כמו שהתבאר ואף שומר חנם חייב בה אבל אבדה הוא בבהמה שהיתה רועה וברחה ולא נודע היכן ברחה ובמטלטלין שהניחן בחיקו ונפלו לו:

המקלל את אביו ואת אמו חייב מיתה ויש בזו תנאים ארוכים יתבארו במקומן בע"ה:

דף צה.

שומר שכר אע"פ שביארנו שהוא חייב בגנבה ומאחר שאינו פוטר עצמו בטענה זו אינו משלם כפל אם נמצא שהוא גנבה יש צדדין שהוא פוטר עצמו בטענת גנבה ושמשלם כפל אם נמצא שהוא גנבה והוא שומר שכר שטען שליסטים מזויין גנבה הימנו שזהו אונס לענין פטור ונקרא גנב לענין חיוב כפל בטענה זו אם נמצא שהוא גנבה וכבר בארנוה בבבא קמא:

דף צה:

אע"פ שלא הוזכר בתורה פטור לבעלים עמו אלא בשואל ולענין אונסין כך הוא הדין בכל השמירות ובכל החיובין כי ששאל בבעלים ר"ל ששאל הבעלים עם הדבר ששאל ממנו פטור אף מן הפשיעה ואין צריך לומר שכן בשאר השומרין שאם שומר חנם זה שאל את הבעלים בשעה שקבל את הפקדון או שהיה שאול לו מקודם פטור מן הפשיעה ובלבד שלא יהא פושע כל כך שיהא כמזיק בידים וכן שומר שכר ושוכר מן הפשיעה ומן הגנבה ואבדה כמו שביארנו במשנה וכן ביארנו שאע"פ שלא נשאלו הבעלים לאותה המלאכה

שישאל הפרה לצרכה אלא למלאכה שבמקום אחר שלא עם הפרה הואיל ומלאכתו של שואל היה פטור:

כבר ביארנו שסוף הכונה בדברים אלו שיהא בעל הפרה שאול או שכור או שומר לשואל את הפרה או לשומר שלה בשעה שנעשה זה שומר עליה הן שיהא שאול לו באותה שעה בעצמה הן שהיה שאול לו קודם שישאל זה את פרתו הואיל ומ"מ נמצא שאול לו בשעה ששאל פרתו וכל שהוא כגון זה פטור אפילו לא היה שם הבעלים בשעת שבורה ומתה או הגנבה והאבדה אבל אם שאל זה את הפרה ומשכה וקנאה להיות שואל עליה ואחר שנעשה שואל או איזה משאר השומרין שאל את הבעלים או שכרן אפילו היו הבעלים עם השואל ועם הפרה ובאותה מלאכה בעצמה כגון שהיה חורש לו בפרתו ומתה חייב לשלם כלל אמרו בדין זה היה עמו בשעת שאלה אין צריך להיות עמו בשעת שבורה ומתה לא היה עמו בשעת שאלה אע"פ שהיה עמו בשעת שבורה ומתה חייב וכן בכל השמירות ובכל החיובין:

דף צו.

השואל את הפרה שלא למלאכה ושאלה בבעלים אלא שהבעלים שאולין לו לאיזו מלאכה והוא לא שאל את הפרה למלאכה כגון ששאלה לרבעה או להתראות בה כעשיר או ששאלה לעשות בה פחות משוה פרוטה שאין זה קרוי מלאכה או ששאל שתי פרות לעשות בין שתיהן שוה פרוטה שאע"פ שיש כאן פרוטה אצל השואל ואצל המשאיל מ"מ אין כאן פרוטה אצל הפרה כל אלו ספק אם נקראו שאלה בבעלים אם לאו ודנין בה קולא לנתבע ואם תפש הלה אין מוציאין מידו:

שאל מן השותפין ונשאל לו אחד מהם או שותפין ששאלו ממנו ונשאל לאחד מהם חלק זה שלא נשאל לו אין ספק שאינו נכנס בכלל שאלה בבעלים אבל חלק זה שנשאל לו אחד מן השתפין או הוא לאחד מהם הרי זה ספק אם נדונהו כדין שמירה בבעלים אם לאו ודנין בה קולא לנתבע ליפטר ואם תפש הלה אין מוציאין מידו וגדולי המחברים כתבו שאם פשע חייב:

שאל מן האשה פרת מלוג ונשאל לו בעלה אין כאן שאלה בבעלים שקנין פירות שיש לבעל בנכסי אשתו אינו כקנין הגוף ומעתה אף אשה ששאלה ממנו לחרוש קרקע מלוג שלה ונשאל הוא לבעלה אין כאן שאלה בבעלים כלל:

אע"פ שביארנו שבעל בנכסי אשתו אין קנין פירות שלו כקנין הגוף מ"מ לענין בכורים מביא אדם מנכסי אשתו וקורא והתבאר הטעם במסכת גיטין ממה שנאמר אשר נתן לך

יי' אלהיך ולביתך אבל המוכר שדהו לפירות הלוקח מביא ואינו קורא שקנין פירות אינו כקנין הגוף כמו שביארנו:

אמר לשלוחו צא והשאל עם פרתי אין זה שאלה בבעלים שהרי נאמר בעליו עמו בעלים דוקא ולא שלוחים אבל אם אמר כן לעבדו הכנעני נעשית שאלה בבעלים שיד עבד כיד רבו:

מאחר שלענין שאלה בבעלים אמרו בעליו עמו ולא שליח אף לענין נדרים מי שמנה שליח או אפוטרופוס ואמר לו כל נדרים שתהא אשתי נודרת מכאן ועד שאבא ממקום פלוני הפר לה והפר לה אינן מופרין שהרי נאמר אישה יקימנו ואישה יפרנו ולא שליח ויראה מסוגיא זו שהבעל בעצמו מיהא יכול לומר כן ר"ל כל נדרים שתהא אשתי נודרת מכאן ועד יום פלוני יהו מופרין ואינו כן כמו שנבאר ומתוך כך ראוי לתמוה על גדולי הפוסקים שהראו עצמם כצריכים לפסוק כמי שאמר שעל ידי שליח אין מופרין עד שנראה מדבריהם שעל ידי הבעל מופרין בדרך זה וזה אינו שהרי במסכת נדרים פרק נערה המאורשה אמרו שם לדעת רבנן אמר לאשתו כל נדרים שתדורי מכאן ועד יום פלוני הרי הם קיימים או הרי הם מופרין לא אמר כלום וכן הלכה ומ"מ יש לנו להוציא ממקרא של ואישה יפרנו שאפילו במה שנדרה אין הבעל מקיים או מפר על ידי שליח אלא הוא בעצמו:

דף צו:

הבעל שהיה משתמש בפרת מלוג של אשתו ונאנסה תחת ידו ומתה או נגנבה ואבדה אפילו בפשיעה פטור שהרי אפילו תמצא לומר שהוא נקרא שואל או שוכר מחמת פרקונה שתחת פירות מ"מ שאלה ושכירות בבעלים היא שהרי משנשאת לו נשאלה לו למלאכתו:

שכר ממנה כשהיא פנויה ובתוך ימי השכירות נשאה ונשתמש בה אחר נשואין ומתה פטור שאף בזו אף אם תמצא לומר שנעשה שואל הרי שאלה זו שבבעלים מפקעת שכירות שלא בבעלים ואפילו היה נקרא שוכר הרי שכירות שבבעלים מפקיע את הראשון שלא בבעלים שאין זה אותו שכירות בעצמו שנאמר עליו כדקאי קאי שהרי הראשון היה לו קיצבה וזה אין לו קיצבה וכן הדין בשאל ממנה כשהיא פנויה ובתוך ימי שאלה נשאה:

שכרה היא משאר בני אדם ובתוך ימי שכירות נשאת לזה וזכה בה לימי שכירותה ונאנסה תחת ידו אלו נאמר עכשו שהוא שואל הואיל ואמרו אין הלה עושה סחורה

בפרתו של חברו ותחזור פרה לבעלים הראשונים אין לומר בכאן ששאלה בבעלים היא שלא נקרא בעלים אלא בעלים גמורים אחר שהוא צריך לדון עמהם ולא עם האשה אלא שפוטרין אותו מצד אחר והוא שהבעל לא נקרא שוכר ולא שואל אלא לוקח וכמו שאמרו האשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה ומתה הבעל מוציא מיד הלקוחות כמו שביארנו בבבא קמא ונמצא שאין לו לדון כלל עם בעלים הראשונים והילכך פטור אף בזו והיא גם כן פטורה שהרי שכרה והשוכר פטור מאונסין ולמדנו מ"מ שהשוכר ששכר את הפרה והשאילו לאחר ונישאל הוא עמה הואיל ותשלומין חוזרין לבעלים הראשונים אין שוכר זה המשאיל נקרא בעלים לפטור את השואל וכן אתה למד שאם יש לה נכסים שאין לבעל רשות בהם כלל ושאלן פטור בהם ששאלה בבעלים הם ומ"מ אם שאלן מתחלה ונשאת לו על מנת שלא יהא לו רשות בהן הרי שאלה זו עומדת בעינה וחייב וזה שאמרו בבעל שהוא לוקח פירושו לוקח לפירות אבל לא בגוף ומפני זה הוא חייב אם הזיק וכמו שביארנו בפרק חזקת הבתים שאם חפר בה בורות שיחין ומערות חייב וגדולי המפרשים כתבו שפטור זה אינו אלא בשנאנסה שאף היא היתה פטורה בו אבל אם נגנבה או נאבדה שהיא חייבת למשכיר הוא משלם שלא לקח אלא זכות השכירות שיש לה וכמי ששכרה ממנה הוא והוא נכנס תחתיה לבעלים וגדולי המחברים כתבו שאם שאלה היא מאחרים ואח"כ נשאת לו ומתה תחת ידו הוא פטור הואיל ולוקח הוא אפילו פשע בה והאשה חייבת לשלם כשימצא לה במה לשלם ואם הודיעה את בעלה שהיא שאולה הרי נכנס תחתיה ובמקומה:

האשה שנפלו לה נכסים מאחד ממורישיה והיו שם מעות הקדש ולא ידע בהם הרי זכה בהם הבעל ומעתה אין האשה מועלת מיד שאין היא מזכה לו שנאמר שהיא הוציאתם כשזכתהו בהם שמאליו הוא זוכה ומתקנת חכמים ואף בית דין שבאותו זמן לא מעלו שלא זכוהו אלא בשל התר ואף הבעל לא מעל מפני הזכייה שלא היה דעתו לזכות אלא בהתר ומ"מ לכשיוציאם הבעל הוא מעל וכן הדין אם הוציאתם האשה אלא שאין דרך אשה להוציא מעות שיש לבעל זכות בהם ומ"מ אם היו בידה כשנשאת והיא נתנתם לו היא מועלת ולא הוא וזהו נתנה לחברו הוא מעל:

השואל כבר ביארנו הרבה פעמים שהוא חייב בכל האונסין ומ"מ פטור הוא במתה מחמת מלאכה וכל שכן בכחשה מחמת מלאכה שהרי אף הוא אומר לכך שאלתי ולא להצניעה בחדר על אבוסה ומ"מ דוקא שלא פשע ברבוי מלאכה וכיוצא בה שזו פשיעה היא כמו שהתבאר:

כבר ביארנו שכל שומר שטוען טענה הפוטרתו נשבע ופטור ואין צריך לעדים או לראיה מ"מ אם היתה הטענה במקום שהעדים מצויים מזקיקין אותו להביא עדים כמו שביארנו בסוף פרק האומנין אם כן מה שאמרו בסוגיא זו באחד ששאל גרזן ונשבר ואמרו לו אייתי סהדי דלא פשעת ואיפטר במקום שיש רואה היה ויש שפרשוה אף במקום שאין רואה אלא שראוי לבית דין לפתוח לו בראיה ומ"מ סוף הענין שאם אין לו עדים ישבע:

דף צז.

השואל את הפרה ומתה או הכלי ונשבר ונתחייב בתשלומיו אם שהיה במקום רואים ולא הביא עדים אם במקום שאין רואים ולא רצה לישבע אם שהודה שמין לבעל הפרה את הנבלה או לבעל הכלי את שבריו ובעלים מיטפלין בהם והשואל משלם הפחת וכן לענין נזקין אמרו שהבעלים מיטפלין בנבלה כמו שביארנו בבבא קמא פרק ראשון:

השואל את החתול לבער בו עכברים מתוך ביתו ונשתנו עליו סדרי בראשית ונאספו עכבריו עליו וחבלו בו עד שמת או שאכל מהם אכילה גסה עד שמת פטור שאף זה כמתה מחמת מלאכה הוא ואין אנו צריכין לטעם הנזכר בה בתלמוד גברא דנשי קטלוה לית דינא ולית דיינא ומ"מ יש למדין ממנה שאם שאל ממנו בהמה נאה והוא זכר להתעבר ממנו בהמותיו ומת לו מתוך חולשת כחו אף זה פטור:

הנשכר ללמד תינוקות של כל העיר או לשחוט ולבדוק כל בהמות שלהם או נוטע נטיעותיהם או מקיז דם שלהם או הסופר שלהם הכותב טופסיהם ושטרותיהם וכל שכיוצא באלו אם השאיל או השכיר לאחד מבני העיר השואל או השוכר פטור בכל ענין שהרי הוא שכור להם אבל הוא ששאל מהם חייב שהרי אין הם שאולים לו וכשאמרו שהוא שאול או שכור להם דוקא ביום שהם יושבים לעסוק באותה מלאכה והוא שאמר בעידן עבידתיהו ומ"מ גדולי המפרשים וגדולי הרבנים פירשו בעידן עבידתיהו בזמן הראוי למלאכה אע"פ שאינו עוסק בה הואיל והוא משועבד לה הא אם שאלו ממנו בעת שאינו ראוי למלאכה כגון בלילה או בשעת האוכל אין זה שאלה בבעלים ומזה אתה דן לכל שאלה בבעלים כן:

הרב שאינו משועבד לתלמידים כל כך שיהא משועבד להם למה שירצו הם ללמוד ובכל עת שירצו אלא שהוא מקרא כרצונו בזמן שהוא רוצה ובמסכתא שהוא רוצה והם קבועים לבא לפניו ונהנה בהם לכבודו ולתועלת שמירת תלמודו הרי הם שאולים אצלו ולא הוא אצלם הואיל ויכול להעתיקם ממסכתא למסכתא ומ"מ ביום הדרשה שהוא

דורש להם מעניני המועדות שאי אפשר לו להשמט ולהעתיקם לדבר אחר הוא שאול להם והם אינם שאולים לו:

מאחר שביארנו שכל שהמשאיל במלאכת השומר בשעת שאלה פטור השואל כל שרוצה לשאול ומתכוין לרמות את חברו ואומר לו השקני מים ומכוין שיעתר לו לכך ושיעשה שאול לו בשעה שהוא קונה את הבהמה להיות שואל עליה יהא הלה פקח ויאמר לו משוך וקנה תחלה ואח"כ אעשה שלא יעשה עצמו נעתר לשאלתו עד שנעשה הוא שואל והוא הדין שיאמר לו הריני משקה קודם שתקנה הבהמה שתכלה שאלתי קודם שתעשה אותה שואל וצריך לעיין במי שאמר השקני ואמר לו המתן ולא אמר לו עד שתעשה שומר תחלה אלא המתן מעט ואח"כ אעשה וקנה זה הבהמה ואח"כ השקהו מה דינו אם נאמר שאף זה שאלה בבעלים הואיל ולא אמר עד שתעשה שומר תחלה או שמא הואיל ולא נתן לו זמן דעתו בכך ואין כאן שאלה בבעלים:

זה שביארנו בשמירה בבעלים שפטור השומר לא סוף דבר שהשואל שאלו או שכרו אלא אפילו נשאל הוא לו מאליו בשעת שאלה הרי זה שאלה בבעלים מעתה יצא עמו בשעת שאלה לתקן עמו במשאוי או לסייעו בעלייתו וכיוצא בזה הרי זה שמירה בבעלים אבל אם לא היתה כונתו בכך אלא לבקר המשאוי אם הוא גדול יותר מדאי אפילו סייע בהקל משאו או לתקנו על הבהמה הואיל ואין כונתו אלא לבקר את המשאוי אין זה שמירה בבעלים שלא נעשה בזה שאול אלא לעצמו שלא להטעין בהמתו יותר מדאי:

המשנה השניה והכונה בה לבאר ענין החלק השני ואמר על זה השואל את הפרה חצי היום ושכרה חצי היום שאלה היום ושכרה למחר שאל אחת ושכר אחת ומתה המשאיל אומר שאולה מתה ביום שהיתה שאולה מתה בשעה שהיתה שאולה מתה והלה אומר איני יודע חייב השוכר אומר שכורה מתה [ביום שהיתה שכורה מתה בשעה שהיתה שכורה מתה] והלה אומר איני יודע פטור זה אומר שאולה וזה אומר שכורה ישבע השוכר ששכורה מתה זה אומר איני יודע וזה אומר איני יודע יחלוקו אמר הר"ם מן העיקרים אצלנו בדינים כי מי שיתבע ואומר מנה לי בידך והלה אומר איני יודע פטור כלומר שאינו חייב לשלם ולא לישבע שבועת התורה אבל ישבע שבועת היסת שאינו יודע אבל אם אמר לו חמשים יש לך בידי וחמשים איני יודע חייב ר"ל שהוא חייב לשלם הכל לפי שהוא מחוייב שבועה הואיל והוא מודה מקצת כמו שביארנו בפרק אחרון מכתבות ואינו יכול לישבע כיון שהוא מתעסק באותו המקצת שהוא חייב לישבע עליו והעקר אצלנו כל המחוייב שבועה ואינו יכול לישבע משלם וכיון שהעקרים האלה הלכות פסוקות מה שאמר בכאן המשאיל אומר שאולה מתה והלה אומר איני יודע חייב

אינה הלכה אלא על הענין שאמרנו והוא שמודה לו במקצת ויאמר במקצת איני יודע כגון שיטעון המשאיל שתי פרות מסרתי לך יום אחד בשאלה ויום אחד בשכירות ומתו שתיהן ביום השאלה ויאמר השואל אחת מהן מתה בזמן שאלה ואחת איני יודע ואז יהיה השואל חייב שתי פרות על זה הדרך תקיש וגם כן ביארנו בסוף כתבות כי כשטען חברו חטים והודה לו בשעורים פטור ואינו חייב שבועת התורה לפי מה שטענו לא הודה לו ומה שהודה לו לא טענו ואפי' דמי שעורים שהודה לו בהם אינו חייב להוציא לו מתחת ידו וכיון שזה מעקרנו אם כן מה שאומר בכאן ישבע השוכר ששכורה מתה הוא על ידי גלגול וזה שישבע השוכר שבועת השומרין והיא שבועת התורה שמתה כדרכו ואפילו על טענתו שאומר ששכורה מתה וזהו עיקר השבועה וישביעו אותה על ידי גלגול שהשכורה מתה או בשעת שכירות מתה ומה שאמר יחלוקו הוא דעת סמכוס שאומר בכל מקום ממון המוטל בספק חולקין וכבר בארנו שסברתו דחויה אבל העיקר הקיים שלא ימוש המוציא מחברו עליו הראיה ואם לא נתבררה הראיה ישבע הנשבע שבועת היסת שאינו יודע או ישביע אותו על ידי גלגול שאינו יודע:

אמר המאירי השואל את הפרה שאלה לחצי יום ושכרה לחצי יום או שאלה ליום אחד ושכרה ליום מחרתו או שאל אחת ושכר אחרת המשאיל אומר בחצי יום של שאלה מתה או ביום של שאלה מתה או שאולה מתה והלה אומר איני יודע חייב והקשו בגמרא והלא אמרו מנה לי בידך והלה אומר איני יודע פטור ואע"פ שבפרק הגוזל זוטא אמרו שאף האומר כן מודה באומר הלויתני ואיני יודע אם פרעתיך שהוא חייב הואיל ומודה בעיקר ההלואה ואף בזו הרי מודה שיש בידו שאולה וכי אומר איני יודע אם שאולה מתה הרי הוא כאומר יודע אני שהלויתני ואיני יודע אם החזרתני שהוא חייב אין זה כלום שבאומר הלויתני מודה הוא שנתחייב וכל שמודה שנתחייב ואומר שאינו יודע אם נסתלק החיוב דין הוא לחייבו אבל זה במה שהוא מספק אינו יודע שנתחייב לו מעולם ואם כן הרי הוא כמנה לי בידך והלה אומר איני יודע והיה לנו לומר שפטור ותירץ שמשנה זו בשיש עסק שבועה ביניהם ומה שאמר במשנה בשאל חצי יום ושכר חצי יום ובשאלה היום ושכרה למחר תפתר כגון שהשאיל לו שתי פרות חצי היום בשאלה וחצי היום בשכירות המשאיל אומר בחצי היום של שאלה מתו שתיהן והלה אומר יודע אני באחת שמתה בזמן שאלה אבל בשניה איני יודע שנמצא מחוייב שבועה שאינו יכול לישבע ומשלם ומה שאמר בשאל אחת ושכר אחת תפתר בשלש פרות שתים שאולות ואחת שכורה ומתו השתים המשאיל אומר שתים של שאלה מתו ושואל אומר אחת של שאלה מתה בודאי והשניה שמתה איני יודע אם של שאלה וזו שנשארה של שכירות

אם של שכירות וזו שנשארה של שאלה והרי הוא מחוייב שבועה שאין יכול לישבע וחייב לשלם השתים אבל כל ששאל אחת ושכר אחת ומתה אחת מהן זה אומר שאולה וזה אומר איני יודע או שאל לחצי היום ושכר לחצי היום או שאל ליום זה ושכר למחר והמשאיל אומר בשעת שאלה וביום שאלה מתה וזה אומר איני יודע פטור והמוציא מחברו עליו הראייה:

דף צז:

השוכר אומר שכורה מתה בשעת שכירות מתה ביום שכירות מתה והמשאיל אומר איני יודע פטור ושמא תאמר והלא כל שבועת השומרים בשמא הוא שאין המפקיד יודע מה שאירע תדע ששבועת השומרין בשמא במה שאין המפקיד יכול לידע כגון אם מתה כדרכה אם לאו אבל זה שאומר שכורה מתה אף הבעלים ראוי להם לידע איזו של שכירות ואיזו של שאלה וכשלא ידעו ריעתה טענתיהו ושמא תאמר תינח שאולה מתה שכורה מתה אבל בזמן שאלה מתה בזמן שכירות מתה מאי איכא למימר פירשו רבותי שמ"מ לא חייבה תורה שבועה אלא בדברים התלויים בגוף השמירה כגון גנבה ואבדה ואונסין ושליחות יד אבל בשנוי הזמן לא דברה תורה והבו דלא לוסיף להשביע על טענת שמא:

זה אומר שאולה וזה אומר שכורה ישבע השוכר פי' ישבע שוכר ששכורה מתה מלבד שבועת השומרים שהוא נשבע באותה שמתה שכדרכה מתה ולא בפשיעה ופרשו בגמ' שלא מטעם מודה מקצת שהרי מה שטענו לא הודה לו ולא סוף דבר בראש המשנה שהם עסוקים בפרה אחת זה אומר בשעת שאולה וזה אומר בשעת שכירות שאין כאן הודאה כלל אלא אף בסופה שהם שתי פרות וזה תובע את שתיהן ומודה באחת אין כאן הודאת מקצת שאם זה אומר של שאלה מתה ושכורה אתה חייב להחזיר לי וזה אומר שכורה מתה ושאולה אני מביא מן האגם שאין כאן הילך אין כאן הודאה מקצת ששאלה ושכירות שני ענינים הם כמו שיתבאר למטה ואינו דומה לחטים ושעורים שהודה באחת זו היא שיטת גדולי המפרשים ויש חולקים עמהם בקצת דברים אלו כמו שנבאר ולדעתם מ"מ למה שבאה פשוטה של משנתנו ראשה בפרה אחת וסופה בשתי פרות הוא שהקשו בגמ' והלא מה שטענו לא הודה לו ופרשו בשבועה זו שהיא באה על ידי גלגול שהוא נשבע על זו שמתה שכדרכה מתה ועל ידי גלגול שבועה זו הוא נשבע ששכורה מתה ומ"מ למה שפירשנו משנתנו בשתים ושלש אין אנו צריכין לכך שהרי שתים של שאלה טוען ומודה באחת ויש כאן מודה מקצת:

זה אומר איני יודע וזה אומר איני יודע יחלוקו ופירשו בגמ' שזו היא לדעת סמכוס האומר בכל ממון המוטל בספק חולקין אבל לדעת חכמים המוציא מחברו עליו הראיה ונמצא זה אומר איני יודע וזה אומר איני יודע פטור אלא שישבע זה שאינו יודע:
זהו ביאור המשנה ואע"פ שכלה נשנית שלא כהלכה מ"מ כבר ביארנו בתוכה פסק הדין בכל ענינים שבה ועל הצד שכתבנום הלכה הם ומה שנתחדש תחתיה בגמרא ממה שלא בארנוהו כך הוא:

דף צח.

ממה שהעמידו בסוגיא זו משנתנו בעסק שבועה וראש המשנה והוא שעת שאלה ושעת שכירות בשתי פרות וסוף המשנה והוא אחת שאולה ואחת שכורה בשלש פרות אתה למד שארבעה שומרים אין צריכין כפירה במקצת והודאה במקצת שאלו כן טענת שמירה עצמה אינה אלא בשלש פרות כגון שיאמר שלש פרות מסרתי וכולן מתו בפשיעה והשומר יטעון לא מסרת אלא שתים שזהו כפירה במקצת והאחת אני חייב לשלם מחמת שמתה בפשיעה שזהו הודאת מקצת והאחת מתה באונס ועליה שבועת השומרין באה הא אם הודה בשלשתן וטען שכלן מתו באונס אין כאן שבועה ואף במשנתנו היית צריך להעמיד ראש משנתנו בשלש וסופה בארבע ראשה בשלש שאומר שלש פרות מסרתי לך חצי היום בשאלה וחציו בשכירות ומתו כלם בשעת שאלה וזה יטעון באחת לא היו דברים ושיודה באחת שבשעת שאלה מתה ובשלישית שאינו יודע וסוף המשנה שיאמר לו ארבע פרות מסרתי שלש בשאלה ואחת בשכירות ושלש של שאלה מתו וזה יכפור באחת מכל וכל שלא שאלה מעולם ויודה באחת שבשאלה מתה ובשלישית איני יודע אם של שאלה וזו שנשארה של שכירות אם של שכירות וזו שנשארה של שאלה ומ"מ אין הלכה כן שהרי הודאת מקצת כבר העתקנוהו מפרשת שומרין והעמדנוהו על פרשת הלואה וכבר ביארנוה בבבא קמא:
יש שואלין מה הוצרכנו להעמיד ראש המשנה בשתי פרות ואף באחת אתה מוצא מחוייב שבועה שאין יכול לישבע והוא על ידי גלגול כגון זה אומר בשעת שאלה מתה וזה אומר איני יודע אם בשעת שאלה אם בשעת שכירות ויאמר לו הלה תשבע בזו שמתה שכדרכה מתה ועל ידי גלגול שבועה זו השבע שהשכורה מתה ומתוך שאין יכול לישבע שהשכורה מתה שהרי אומר איני יודע משלם ולמדו מכאן רוב מפרשים שכל שהוא מגלגל לו שבועה על שבועה ואמר על המגולגל איני יודע אין אומרין מתוך שאין יכול לישבע משלם שאין זה קרוי מחוייב שבועה שנחייבהו על שאינו יכול לישבע שהרי

ממקום אחר היא באה ואינו דומה לזו שהכל טענה אחת שהוא תובעו מנה ועל אותו מנה עצמו הוא מודה מקצת ואומר על המקצת איני יודע ומתוך כך כתבו גדולי המפרשים במי שנתחייב שבועה ורואה שמגלגלין עליו גלגולין אם פקח הוא יאמר על הגלגולין איני יודע ויפטר משבועה חמורה או שנשבע היסת שאינו נודע לו או שמחרימין סתם בפניו כל מי שנודע לפלני זכות בכך וכך ואינו מודה יהא כך וכך ומ"מ אף הם חזרו לומר מכח שמועת רמי בר חמא בארבעה שומרין צריכין כפירה וכו' ומכת שמועת שני עבדים ושני שדות שהגלגול שהוא על טענת בריא אם אינו יכול לישבע משלם כענין בריתא דרמי בר חמא ששבועת השכורה מתה גלגול היא ומתוך שאינו יכול לישבע משלם כתירוצו של רב נחמן בשלש פרות ובארבע פרות ובענין שני עבדים אבל גלגול שבועת שכורה מתה על טענת שמא היא והדברים ברורים כדעת ראשון:

יש לך ללמוד עוד מסוגיא זו והוא שיש לך לשאול מה הוצרכנו להעמיד סוף המשנה בשלש ויעמידוה בשתים ושיאמר לו שתי פרות מסרתי לך החזר את שתיהן וזה אומר אחת בידי עדין ואני חייב להחזירה והשניה מתה ואיני יודע אם שאולה ולחיוב אם שכורה ולפטור שנמצא מחוייב שבועה וכן אתה מקשה מזו לראש המשנה שהעמידוה בשתי פרות ומפני מה פרשוה במתו שתיהן וזו אינה שאלה שהרי כל שאומר אחת בידי הילך הוא ואין כאן שבועת מקצת אלא ששאלה זו שיאמר לו אחת בידי והיא באגם שאין כאן הילך למדו מכאן הרבה מפרשים שאף כל שאומר שהיא בידו אלא שעומדת באגם הילך הוא ומביאין ראיה ממה שאמרנו בפרק ראשון תא שמע מדתני רמי בר חמא ארבעה שומרין צריכין כפירה במקצת והודאה במקצת וכו' מאי לאו דאמר ליה הילך באותה של הודאה לא דאמר ליה שלש פרות מסרתי לך ומתו כלהו בפשיעה ואמר ליה אידך חדא לא היו דברים מעולם ואידך מתה בפשיעה והיא של הודאה דלאו הילך הוא ומאחר שלא תירצה ואידך קיימא באגם משמע דכל קיימא באגם הילך הוא ואע"פ שבפרק הגוזל קמא אמרו כי קאמינא אנא דקיימא באגם דלאו הילך הוא אין הילך זה מעין אותו שבפרק הגוזל שלא נאמר שם אלא בכופר ממון ונשבע כגון שאמר לו שורי גנבת והוא אומר לא גנבתי מה טיבו אצלך שומר חנם אני עליו שנמצא פוטר עצמו בגנבה ואבדה ונשבע ואח"כ הודה שגנבו שאם היה השור לשם והיה אומר שומר אני עליו הילך וטול אע"פ שנשבע והודה אין כאן חומש ואשם אבל אם היה באגם או במקום שאין יכול להחזירו עכשו ונשבע והודה משלם חומש ואשם שאלו נגנב בנתים היה פוטר עצמו אבל לענין שבועת הודאת מקצת כל שעומד באגם הילך הוא ומ"מ גדולי המפרשים חולקים בה כמו שביארנו למעלה ומתרצים קושיא זו ששאלה ושכירות

שני ענינים הם הואיל ואין דינן שוה ואין כאן שבועה והוא כאומר מנה הלויתיך ומנה הפקדתיך והלה כופר באחת ומודה באחר שאין זה מודה מקצת הטענה אע"פ שבטענו חטים ושעורים והודה באחד מהם חייב לפי שהלואה ופקדון שתי טענות הן שאין חיובם שוה אלא שמ"מ הרבה חולקין בזה:

ממה שאמרו במשנה זו זה אומר שכורה מתה וזה אומר איני יודע שהוא פטור יש לך ללמוד שאין טענת שמא מגולגלת שאם כן ישבע שכדרכה מתה ויגלגל ששכורה מתה אלא אין טענת שמא מגולגלת שאין גלגול חמור מעיקר טענה וכל שבעיקר טענה אין יכול להשביעו בטענת שמא כל שכן בגלגול שאין יכול להשביעו בטענת שמא ואע"פ שבפרק הנשבעין מ"ה א' בענין שבועת השותפין אמרו שאם חלקו אין יכולין להשביע זה את זה נתחייב לו שבועה ממקום אחר מגלגל עליו את הכל אף הדין נותן בה כן הואיל וקודם חלוקה היה יכול להשביעו בטענת שמא ומה שאמרו במסכת קדושין בענין גלגול שבועה אשכחן בריא שמא מנלן פירושו לגלגל טענת בריא על שבועת שמא אבל טענת שמא אינה מתגלגלת אפילו על שבועת בריא ושבועת שוטה שמגלגלין בה ארוסה ונשואה הרי אף היא עיקרא בשמא ושמא על שמא הוא כשתפים ואפטרופסים ואע"פ ששבועת השומרין עיקרה בשמא מתוך שאי אפשר לבעלים לידע עשאוה כבריא ואף כן הענין והטעם בשתפים ואפטרופסים אבל כל שמא רעוע כזה שהיה לו לידע אין מגלגלין לה אף על בריא ולא על שמא וכבר כתבנו מזה במסכת קדושין:

יש מביאין ראיה לדבר זה משמועת רמי בר חמא האמורה בסוגיא זו שאם לא כן שבועת שומרין שכתבה תורה למה לי תיפוק לי מגלגול שבועת הודאת מקצת אלא שאין טענת שמא מגולגלת ומ"מ אין כאן ראיה חזקה אפשר שימחול לו בכפירה ורוצה להשביעו שבועה על אותה שבאה שבועת השומרין עליה ויש שפרשוה כשהשומר חשוד שמאחר שהמפקיד שמא הרי הוא כשניהם חשודים ומתוך שאינו יכול לישבע משלם ואם לא נכתבה שבועת השומרין נמצא שלא הלה מתחייב אלא על ידי גלגול והרי כתבנו שאין אומרין בשבועת גלגול מתוך שאין יכול לישבע משלם:

דף צח:

זה שאמרנו במשנה שאלה לחצי היום ושכרה לחצי היום כבר הבנת שמשיכה אחת קונה לשניהם ר"ל לשאלה ולשכירות כגון שאמר השאילני פרתך עד חצי היום והשכירה לי לחצי היום שאחריו ונעתר לו לשתיהן ומשך על דעת שתיהן וכבר ביארנו לענין אונסין שאם בשעת שאלה חייב ואם בשעת שכירות פטור ועכשו הוא מחדש בה דינין אחרים

והוא ששאלה בבעלים ושכרה שלא בבעלים כגון שאמר לו השאילה עד חצי היום והשאל לי עמה והשכירה לחצי היום שאחריו שלא אלך עמך ומשכה על דעת שני אלו אם נאמר הואיל וחיוב שכירות נכלל בחיוב שניהם ולדעת שניהם משכה ויצאה מרשות משאיל אצל רשותו בבעלים פטור אף בחיוב שבשעת השכירות או שמא שאלה לחוד ושכירות לחוד ואע"פ שבבעל ששכר ממנה ואח"כ נשאה פירשנו למעלה ששכירות שבבעלים מפקיע שלא בבעלים אלמא אף בשכירות ושכירות כל אחד לעצמו עומד אינו דומה שזה ששאל ואח"כ נשא לא משך תחלה על דעת בעלים עמו ואף שכירות שאחר נשואין אינו דומה כלל לשכירות הראשון אבל זה משיכה ראשונה על דעת בעלים עמו היא ואלו היה שכירות ושכירות ר"ל השכירה עד חצי היום והשואל עמה והשכירה מחצי היום ולמעלה שלא עמך אין ספק שפטור היה אף בגנבה שמחצי היום ולמעלה אבל בשאלה ושכירות הוא מספק ואח"כ הפך שאלתו ואמר אם תמצא לומר ששכירות נכללה בשאלה ופטור שכר בבעלים ושאל שלא בבעלים מהו ואם תמצא לומר שבזו חייב הואיל ואין חיוב השאלה נכלל בחיוב השכירות שאל בבעלים ושכר שלא בבעלים וחזר ושאל שלא בבעלים והכל במשיכה אחת ואירע אונס באחרונה נאמר שהשאלה מיהא חוזרת למקומה והרי היא כשאלה ושאלה או שכירות ושכירות שביארנו שהוא פטור או שמא הואיל והשכירות הפסיקה אין אומרין כן והיא השאלה בשכרה בבעלים ושאל שלא בבעלים וחזר ושכרה ועלו כלם בספק ומקילין לנתבע ודנין אותו לפטור על כלם אלא שאם תפש אין מוציאין ומ"מ בשאל בבעלים ושכר שלא בבעלים יראה מן הסוגיא שפטור בודאי וגדולי המחברים כתבוה כן ואפילו תפש מוציאין מידו:

וגדולי קדמונינו פרשו שמועה זו שלא היה הכל במשיכה אחת אלא שאלה בבעלים ולא דבר מן השכירות כלל וקודם שיחזירנה דבר לו מן השכירות שלא בבעלים ואין זה נראה כלל ובזו ודאי נראין הדברים שכל אחת נידונה לעצמה:

המשנה השלישית והכונה לבאר בה ענין החלק השלישי והוא שאמר השואל את הפרה ושלחה לו ביד בנו ביד עבדו או ביד שלוחו או ביד בנו ביד עבדו ביד שלוחו של שואל ומתה פטור אמר לו השואל שלחה לי ביד בנך או ביד עבדך או ביד שלוחך או ביד בני ביד עבדי או ביד שלוחי או שאמר לו המשאיל הריני משלחה לך ביד בני או ביד עבדי או ביד שלוחי או ביד בנך או ביד עבדך או ביד שלוחך ואמר לו השואל שלח ושלחה ומתה חייב וכן בשעה שמחזירה אמר הר"ם כבר ידעת שעבד כנעני ידו כיד רבו ומה שאמר בכאן ביד עבדו חייב הוא כשיהיה עבד עברי ומה שאמר וכן בשעה שמחזירה ר"ל כשהחזירה בתוך ימי שאלה הוא שאין לו רשות לשלחה ביד אחר אלא ברשות

הבעלים אבל אם החזירה אחר ימי שאלתה ושלחה על יד זולתו ומתה פטור לפי שאחר ימי שאלה ישוב שומר שכר ודע זה:

אמר המאירי השואל את הפרה ונעתר לו בכך ושלחה לו ביד בנו או ביד עבדו או ביד שלוחו של שואל או של משאיל ומתה בדרך פטור שלא נעשה השואל שומר עליה עד שתבא לידו או לרשותו וכל שמתה קודם לזה פטור ואפילו אמר המשאיל זכה בה לפלני שאין זכין לאדם שלא מדעתו על מנת לחייב ואפילו על ידי עבד כנעני של שואל שידו כידו שלא נאמר כן לחובתו ושלא בידיעתו ואם עשה זה מדעת השואל והוא שהשואל אמר לו שלחה ביד בני או ביד עבדי או ביד שלוחי או ביד בנך או ביד עבדך או ביד שלוחך ועשה כן או שאמר לו המשאיל הריני משלחה ביד עבדי ובני ושלוחי או ביד עבדך או ביד שלוחך ובנך ואמר לו השואל שלח ושלחה נעשה עליה שואל משבאה ליד אחד מאלו ומ"מ יתבאר בגמ' דוקא בעבד עברי אבל כל שהמשאיל שולח ביד עבדו הכנעני אפילו אמר לו השואל שלח אין זה כלום עד שיגיע ליד השואל שיד עבד כנעני כיד רבו היא לכל דבר ונמצא שלא יצאת מרשותו:

וכן בשעה שמחזירה אם שלחה ביד אחר לא נסתלקה אחריותו עד שתגיע לרשות המשאיל אלא אם כן שלחה מדעת המשאיל על הדרך שביארנו בשואל ואם החזירה על ידי עבדו הכנעני אפילו מדעת המשאיל לא נסתלקה אחריות שמירתו ומ"מ דוקא שהחזירה בתוך ימי שאלתה אבל אם כלו ימי שאלתה אע"פ שלא החזירה נסתלק ממנו דין שאלה ונעשה עליה שומר שכר כמו שביארנו בפרק השוכר את האומנין:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

דף צט.

זה שכתבנו שכל ששלחה המשאיל על יד שלוחו של שואל שלא נעשה זה שואל עליה עד שתגיע לרשותו פרשוה בבבא קמא בשכירו ולקיטו אבל אם יש עדים שמנהו שואל שליח על כך נתחייב באונסיה משהגיעה ליד שלוחו:

מי שאמר לחברו השאילני פרתך והלה אומר ביד מי וזה משיב הכישה במקל והיא תבא אחרי ועשה המשאיל כן אע"פ שיצאה מרשות משאיל לא נתחייב שואל באונסיה עד שתגיע לרשותו ואם היתה חצרו של שואל לפנים מחצר המשאיל עד שהדבר בטוח שבהכשה זו הולכת לרשות השואל משיצתה מרשות המשאיל חייב ואפילו היו שם מקצת עקלתונות שהבהמה יכולה להתחבא לשם הואיל ומ"מ אין שם דרך פתוחה אלא

לשם ויש פוסקין שבכל צד חייב משיצאה מרשות משאיל אחר שאמר לו הכישה והיא תבא אחרי ולא יראה כן:
השואל קרדום או שאר כלים מחברו אע"פ שלא התחיל במלאכה ששאל בשבילה מכיון שמשך קנה להתחייב באונסיו ושלא להיות ביד המשאיל לחזור עד שיכלו ימי שאלה אם שאלו לזמן או עד שישלים מלאכתו אם שאלו למלאכה פלונית אבל בלא משיכה לא קנה כדרך שתקנו משיכה בלקוחות כך תקנו משיכה בשומרים כמו שהתבאר:
כשם שהקרקע נקנה בכסף בשטר ובחזקה במכירה כך לענין שכירות הוא נקנה באחד מאלו אבל המטלטלין אין נקנין בשטר וחזקה אין ראוי לומר בהן ומעות אינן קונות מדברי סופרים ואין נקנין אלא את שדרכן בהגבהה בהגבהה ואת שאין דרכן בהגבהה במשיכה כמו שיתבאר במקומו:
קדשי בדק הבית כיון שמעל אדם בהם בשגגה יצאו לחולין והנהנה אחריו פטור ודברים אלו ארכים ויש בהם כמה צדדין לפטור ולחיוב כמו שיתבאר במקומו ומ"מ מטעם זה הוא שאמרו כאן שהמשאיל קרדום של הקדש לחברו בשוגג מעל המשאיל ויצא לחולין בכדי שיעור טובת הנאה שנתחייב זה להקדש וחברו מותר לבקע בו לכתחלה וכן כל כיוצא בזה ומ"מ לפי כלו לא מעל הואיל וזה מחזירו להקדש ויש שואלין והרי במסכת מעילה אמרו שכל דבר שאין בו פגם מועל מיד וכל שהוא נפגם כשעושין בו מלאכה לא מעל עד שיפגום והרי קרדום דבר שנפגם או שנפחת הוא והיאך אתה אומר שמעל מיד ותירצו שלא אמרו כן אלא בגזבר עצמו שעושה בהם מלאכה ומכיון שאין כאן שנוי רשות לא מעל עד שיפגום אבל כל שהשאילה לאחר הואיל ויש כאן שנוי רשות מעל מיד ולי נראה שכל ששואלה לצורך דבר הפוגם מכיון שהשאילה זה לכך הרי היא כמי שפגמה הוא מאותה שעה שהרי על דעת הפגם השאילה:

דף צט:

מי שגזל לחברו עגול של תמרים מעוכים ומדובקים יחד וכשאדם מוכר העגול כלו ביחד אדם מוכרו בערך חמשין חסר חד ר"ל שכל שאם אדם מוכר על יד על יד מוכר כל אחד ואחד בפרוטה כשמוכרו כלו ביחד מוכרו בתשע וארבעים פרוטות כשהוא בא לשלם אינו משלם אלא תשע וארבעים פרוטות וכן הדין במזיק ואין הלה אומר לו אני הייתי מוכרם אחת אחת לענין נזקי בהמה אמרו כיצד משלמת מה שהזיקה שמין בית סאה באותה שדה כמה היתה שוה בכלל כל השדה ר"ל שאין שמין ערוגה בפני עצמה כמה היא שוה אלא שמין אותה בכלל השדה ופרשו שם שאם אכלה ערוגה שמין קרקע של

ששים ערוגות כמה נפחת לחסרון פירות שבערוגה זו כמו שביארנו בבבא קמא למדת מ"מ שאין מדקדקין כל כך בתשלומין ובהקדש אינו כן אלא משלם חמשים וחומשם שהוא עשרה אם נהנה בהם אבל מצד הגזלה או ההזק אם לא נהנה אינו מוסיף חומש איש כי יאכל פרט למזיק:

גזבר שנטל אבן או קורה של הקדש על דעת לעכבה לעצמו הואיל ואין כאן שנוי רשות ולא נהנה עדין לא מעל נתנה לחברו הואיל ויש כאן שנוי רשות הוא מעל שהוציאה לחולין כשקנאה חברו מידו והוא משלם להקדש וחברו לא מעל ודבר זה פרשוהו כשהיתה כבר משוקעת בבנין ונפלה שאם לא כן אלא שלקחוה לצרך הלשכה הרי כבר ביארנו שבונין בחול ואח"כ מקדישין בנאה הגזבר בתוך ביתו הואיל ועכשו נשתנית שהרי הוצרך לשפותה כדי לקבעה מעל ואם נתנה על פי ארבה ולא חברה הואיל ואין כאן שנוי לא מעל ולא יצאה לחולין עד שיהנה בדירה תחתיה בכדי שוה פרוטה ואע"פ שבהדיוט אמרו הדר בחצר חברו שלא מדעת אין צריך להעלות לו שכר על הצדדין שכבר ביארנו כגון שאינה עומדת לשכירות והיה לנו לומר שזה שנטלה שלא מדעת הקדש ודר בה אין כאן הנאה הואיל ובכיוצא בה אין כאן חיוב שכר מ"מ חומר הוא שהחמירו בהקדש:

הכתפים שהיו מוליכין חבית של יין לחנוני ושברוה על צד שהם חייבים לשלם וחבית זו ערכה ביום השוק חמשה ובשאר הימים ארבעה אם החזירוה לו ביום השוק מחזירין חבית של יין או חמשה כערך של עכשו ודוקא שלא היה לו עכשו יין למכור אבל אם יש לו יין למכור משלמין לו כאלו החזירוה בשאר הימים שהרי אף הוא מניחו למהר או לשאר הימים וכל שמחזירו בשאר הימים אין מחזיר אלא ארבעה כערך של עכשו ובכל זמן מנכה מתשלומיו טרח המכירה ושכר האמן הנוקב את החבית להניח שם ברזא ודמי הברזא ודבר זה אין בו חלוק בין ששברה ליום השוק לששברה ביום אחר זו היא שטת גדולי הפוסקים והמחברים אבל גדולי המפרשים פרשו שביום השוק שברוה והיא שוה חמשה ודי להם שיחזירו חבית של יין אף ביום אחר השוק והוא יטרח וימכור שהרי ימכרנה בחמשה כשעת הנזק ודוקא בשאין לו יין למכור שאם יש לו יין למכור אף הוא אומר לו אלו היתה אצלי ביום ששברתם אותה הייתי מוכרה עכשו יש לי יין הרבה ואין בידי למכרה ומתוך כך משלמין חמשה וכל שכן אם מחזירים בשאר הימים שהרי אף אם ימכרנה יפסיד בה דינר והילכך כל ששברה ביום השוק והחזירה ביום השוק אם אין לו יין משלמין חבית ודיים ואם יש לו יין משלמין חמשה ואם מחזירין בשאר הימים בין יש לו יין בין אין לו מחזירין חמשה אלא שמנכה להם טרח המכירה ושכר אמנות

הנקב והברזא אבל אם שברה בשאר ימי השבוע בין שהחזיר ביום השוק בין שהחזיר בשאר ימים אין משלם אלא ארבעה כשעת הנזק וזהו המיושר שבשמועה זו ואל תחוש להפך הגירסא עד שתישבנה לדעת זו והוא שתסיר מתוכה מה שתמצא בספרים איבעי ליה לזבוני:

דף ק.

המשנה הרביעית והכונה בה להתחיל בביאור החלק הרביעי ואיננו מכונת הפרק אלא שאחר שסיים עניני השאלה והיה אחד מביאוריה זה אומר שאולה מתה וזה אומר שכורה מתה נתגלגל לבאר מחלוקת שבין מוכר ולוקח זה אומר כך היה וזה אומר כך היה ועל זה הצד נתגלגלו משניות אלו עד משנת המשכיר בית לחברו והתחיל במשנה זו בענין זה והוא שאמר המחליף פרה בחמור וילדה וכן המוכר שפחתו וילדה זה אומר עד שלא מכרתי ילדה וזה אומר משלקחתי ילדה יחלוקו היו לו שני עבדים אחד גדול ואחד קטן וכן שתי שדות אחת גדולה ואחת קטנה הלוקח אומר גדול לקחתי והלה אומר איני יודע זכה בגדול המוכר אומר קטן מכרתי והלה אומר איני יודע אין לו אלא קטן זה אומר גדול וזה אומר קטן ישבע המוכר שהקטן מכר זה אומר איני יודע וזה אומר איני יודע יחלוקו אמר הר"ם איני צריך להחזיר פעם שניה אותם העיקרים שכבר זכרתי בזה הפרק והם המוציא מחברו עליו הראיה וטענו חטים והודה לו בשעורים פטור שאם אתה זוכר אותם תדע שזאת המשנה לדעת סמכוס ומה שאמר ישבע המוכר ר"ל על ידי גלגול כמו שביארנו מן העיקרים אין נשבעין על טענת עבדים אלא בגלגול כמו הקרקעות:

אמר המאירי המחליף פרה בחמור או המוכר שפחתו וילדה וכו' צריך שתדע שזה שתפשה המשנה לשון מחליף בפרה ולשון מוכר בשפחה מפני שהפרה אינה נקנית אלא במשיכה ואלו משכה הלוקח לא היה הענין מצוי שיהא הדבר מספק באיזה רשות ילדה אם עד שלא קנאה ואם לאחר שקנאה שהרי לא קנאה עד שמשכה וודאי נודע לו באותה שעה אם ילדה ומתוך כך פירשוה בחליפין ומכיון שמשך שכנגדו את החמור נקנית לזה הפרה בכל מקום שהיא כמו שביארנו במשנת כל הנעשה דמים באחר ואחר שכן אפשר שילדה הפרה ולא נודע אם קודם משיכת החמור והולד למוכר אם לאחר משיכת החמור והולד ללוקח אבל שפחה כנענית נקנית בכסף כמו שיתבאר במקומו וכשנתן הכסף ולא נטלה עדין הספק מצוי בלידתה אם קודם קבלת הכסף והולד למוכר אם לאחר קבלת הכסף והולד ללוקח ואמר על מחלקת זה שיחלוקו ויהא הולד לאמצע:

זהו ביאור המשנה ולענין פסק אינו כן מפני שכבר העמידו בגמ' משנה זו לדעת סמכוס שאמר ממון המוטל בספק חולקין וכמו שהפרה באגם והשפחה בסימטא והוא קרן הסמוכה לרשות הרבים ומוכרין בה בהמות ועבדים שאם ברשות המוכר לגמרי אף סמכוס מודה שעל הלוקח להביא ראיה אלא שהפרה באגם והשפחה בסימטא ואנו כבר פסקנו בבבא קמא כרבנן והילכך אם הפרה ברשות מוכר הרי הלוקח מוציא מחברו ואפילו היתה באגם והשפחה בסימטא מ"מ בחזקת מוכר היא ולוקח מוציא מחזקתו ועליו הראיה בין ששניהם טוענין בבריא בין ששניהם טוענין בשמא אפי' לוקח בריא ומוכר טוען איני יודע ואם לא הביא לוקח ראיה ישבע מוכר בנקיטת חפץ על ולד הפרה אבל לא על ולד השפחה שאין נשבעין על העבדים אלא היסת ומגדולי הפוסקים יראה שפוסקין כסמכוס אלא שהם מודים שאף סמכוס לא אמרה כשהפרה או הולד לפרה באגם ולשפחה בסימטא וכן מודים שלא אמרה סמכוס אלא בשמא ושמא והילכך לדעתם כל ששניהם שמא יחלוקו אחר שאינה ברשות אחד מהם וכל שכן כשהתובע בריא והנתבע שמא אבל בריא ובריא וכל שכן בריא ושמא ר"ל שהנתבע בריא והתובע שמא המוציא מחברו עליו הראיה וגדולי המחברים נמשכו לדעת זה אלא שהם כתבו בה שאפי' אמר המוכר איני יודע על הלוקח להביא ראיה והוא תמה גדול לפי שיטתם ואם הם פסקו מה שאמרו למטה ואם אמר זה ברשותי ילדה והלה שותק זכה הטוען בולד:

ולמדת ממשנה זו מ"מ שהמוכר פרתו והיא מעוברת מכר היא ועוברה שאם הזכיר לו בפירוש פרה מעוברת היאך הם חולקים בולד אם כן מה הוא שאמרו בתוספתא פרה מעוברת אני מוכר לך מכר היא ועוברה פרה מיניקה אני מוכר לך מכר פרה ולא ולדה והלא אף בפרה סתם אתה אומר שמכר אינו דומה שאלו מכר פרה סתם אינו נותן פרה מעוברת אבל כל שהזכיר איזו פרה או פרתי או פרה זו והיא מעוברת נמכר עוברה עמה:

היו לו שני עבדים אחד גדול ואחד קטן וכן שתי שדות אחת גדולה ואחת קטנה לוקח אומר גדול לקחתי כגון שלא קנאו בשטר שיהא אפשר לבא בה לידי בירור אלא בכסף או בחזקה וטוען לוקח שגדול לקח ומוכר אומר איני יודע זכה בגדול ודבר זה אינה הלכה שהרי זה כמנה לי בידך והלה אומר איני יודע שפטור ואם מכח הודאת מקצת ושאינו יכול לישבע אין זה הודאת מקצת ואע"פ שאם אמר שני עבדים מכרת לי לא מכרתי אלא אחד היה ממין הטענה מ"מ כשאמר עבד גדול וזה אומר קטן אינו ממין הטענה שלא הודה לו מגוף מה שטען כלום ולא סוף דבר מפני שאין הקנין שוה בהם שהעבד הגדול אינו נקנה אלא כקרקע או במשיכה דרך תקיפה והקטן נקנה אף במשיכה שלא בדרך תקיפה כגון קראו ובא אצלו אלא אף בשניהם גדולים כן שממה שטענו לא הודה

לו כלום שאף במין אחד כל שהוא ברור שאינו מודה לו ממה שטענו כלל אינו מין הטענה כמו שאמרו בכאן בבגד והרי הוא כחטים והודה בשעורים ואינו ממין הטענה ועוד שהרי עבד הוקש לקרקע ואינו בר שבועה ומ"מ בגמרא נתפרשה משנה זו בטוענו עבד בכסות גדול והלה אומר איני יודע אם כדבריך ואם עבד בכסות קטן וכגון שהכסות מחובר שהודאת מקצתו ממין הטענה כגון עבד גדול עם כסות הראוי לו מבגד זה מכרת לי והלה אומר איני יודע אם כדבריך אם עבד קטן עם כסות הראוי לו מבגד זה שנמצא מחוייב שבועה מחמת הבגד ואינו יכול לישבע ומשלם כסות גדול ופירוש משנה זו זכה בכסות גדול וכן בשדה לענין עומרין שזה אומר שדה גדולה עם עומרין מגדיש זה כפי הראוי לצאת משדה גדולה מכרת לי הא בעבד ושדה עצמם לא זכה כלל ואע"פ שכמו שנתחייב שבועה על הכסות ואינו יכול כך נתחייב שבועה על העבד על ידי גלגול ואינו יכול כבר ביארנו ואין אומרין בשבועה הבאה על ידי גלגול מתוך שאין יכול לישבע משלם ושמא תאמר והלא לא טרחו בגמ' לפרש משנתינו כן אלא על סוף המשנה והוא זה אומר גדול וזה אומר קטן ישבע מוכר אבל זו לא הראו עצמם בגמ' צריכים לפרשה כן יראה לי שבעל התלמוד המתין לה עד סוף המשנה מפני שהקושיא חזקה בה ביותר ובטעם אחר מצורף עם אלו והוא ענין הילך כמו שנבאר וכשתירצה על סוף המשנה עלה לו התירוץ אף על ראשונה ועל הדרך שביארנו:

ומ"מ גדולי המפרשים פרשו זכה אף על השדה והעבד ומטעם שבועת גלגול שבטענת הכסות ולמדין מזו שלא אמרו שאין שבועה הבאה על ידי גלגול מחייבת בשאין יכול לישבע אלא בגלגול הבא על חיוב שבועה שמטענת שמא אבל גלגול הבא על חיוב שבועה מטענת בריא אלא שיש לומר באותו חיוב שבועה שמשלם מצד שאינו יודע נגלגל עליו חיוב אחר מאיני יודע ולא נתישבו לי דבריהם:

מוכר אומר קטן מכרתי וגדול אומר איני יודע אין לו אלא קטן וזה פשוט אלא שמזכיר דרך החלוקות זה אומר גדול וזה אומר קטן ישבע מוכר שבועת מודה מקצת ועל זה הקשו בגמ' קושיא זו שהזכרנו מה ענין שבועת מודה מקצת בכאן שהרי שלש תשובות בדבר שאין כאן מין הטענה ושהעבדים אינן בני שבועה ושאף במה שמודה הוא טוען מסתמא הילך ופירשוה על הדרך שביארנו שזה טוען עבד גדול בכסות גדול ומודה לו הלה קטן בכסות קטן ובבגד מחובר ונמצא שנשבע על הבגד ועל ידי גלגולו נשבע על העבד שזוקקין את הנכסים שאינן בני שבועה על הנכסים שהם בני שבועה לישבע עליהן כמו שיתבאר:

זה אומר איני יודע וזה אומר איני יודע יחלוקו ואף זו לדעת סמכוס אבל לדעת חכמים המוציא מחברו עליו הראיה והלכה כן:

זהו ביאור המשנה וכבר הבנת מתוך פירושה פסק הדברים שבה וגדולי הפוסקים והמחברים פסקו בה דברים שראוי לתמוה עליהם ודברים שנכנסו תחת משניות אלו בגמרא ממה שלא ביארנוהו במשנה אלו הן:

דף ק:

כל שמודה מקצת וטען הילך אם הפסיד הוא באותו מקצת כגון שאמר לו חתיכת בגד בת מאה אמה לי בידך והלה אומר אין לך בידי אלא בת חמשים והילך והרי היא קרועה וחתוכה אין זה הילך וכמו שאמרו כאן בעבדא דקטעא לידיה שדה דחפר בה בורות שיחין ומערות ויראה לי שלא סוף דבר שעשה בידים אלא בכל שהוא חייב על אותו קלקול:

מי שגזל בהמה והזקינה הרי זה שנוי ומשלם כשעת הגזלה שהרי זקנה אינה חוזרת וכן הדין בכחש שאינו חוזר גזל עבדים והזקינו אומר לו הרי שלך לפניך שהרי הוקשו לקרקעות שאינן נגזלים:

כל שבועות שבתורה מוטלות על הנתבע ושלא לשלם ומ"מ חכמים תקנו בהרבה דברים לישבע וליטול כמו שיתבאר במסכת שבועות:

כבר ביארנו במוכר שפחתו וילדה זה אומר ברשותי והלה שותק שזכה הטוען מעתה אף בשתי שדות ושני עבדים זה אומר גדול לקחתי והלה שותק זכה:

כשם שאין נשבעין על הקרקעות כך אין נשבעין על כל שמחובר לקרקע ומ"מ אם טענו ענבים העומדות ליבצר ותבואה הראויה ליקצר והודה במקצתן נשבע כמטלטלין גמורים הואיל ואין צריכין לקרקע כלל שכל העומד ליקצר וליבצר לענין זה הרי הוא כקצור ובצור מעתה עשר גפנים טעונות מסרתי לך והלה אומר אינן אלא חמש אם עומדות ליבצר חייב שבועה ומה שיש לפקפק בזו מצד טענת הילך כבר ביארנוהו בפרק ראשון וזו היא שיטת גדולי המחברים ומ"מ גדולי הפוסקים נותנין לה אף בזו דין קרקע ומ"מ אף לדעת גדולי הפוסקים לענין קנייתן הרי הם כמטלטלין שלא לקנות בכסף ובשטר וחזקה שכתלוש דמי ובתורת מטלטלין הוא נקנה וכן כתבו גאוני ספרד בגמ' בתרא פרק הספינה בסוגית הלוקח פשתן ששאלו בה משום דתלש כל שהו קני אלמא אינו כקרקע ליקנות כלו בחזקת מקצתו הואיל ועומדות ליבצר ואע"פ שלענין שבועה פסקו הם שאינן כבצורות הם מפרשים דוקא בשמסרם לשמירה ולא לתלישה אבל כל שמסרם

לתלוש כתלושים דמו לענין שבועה וכן לענין אונאה ודוקא בשאין צריכים לקרקע כלל ומ"מ לענין שבועת השומרין אם מסר לחברו לשמור ענבים העומדים ליבצר הרי הן כקרקע ואינן בדין שבועה:

המשנה החמישית והוא מענין משנה שלפניה ולא מכונת הפרק כמו שביארנו במשנה שלפניה ואמר על זה המוכר את זיתיו לעצים ועשו פחות מרביעית לסאה הרי אלו של בעל הזיתים עשו רביעית לסאה זה אומר זיתיו גדלו וזה אומר ארצי גדלה יחלוקו שטף נהר את זיתיו ונתנם לתוך שדה חברו זה אומר זיתיו גדלו וזה אומר ארצי גדלה יחלוקו אמר הר"ם מה שאמר בכאן יחלוקו הלכה היא לפי שההנאה לשניהם ביחד ובלבד שיאמר לו קוץ סתם ואם עשו פירות פחות מרביעית אין אדם מקפיד על זה ואם היה יותר יחלוקו אבל אם אמר לו קוץ לאלתר ואפילו פחות מרביעית הם לבעל הקרקע ואם התנה עם הלוקח ואמר לו קוץ כשתרצה ואפילו יותר מרביעית לבעל העצים ומה שאמר שטף נהר את זיתיו הוא בשנעקרו בגושיהם כלומר בעפר שבסביבות השרשים שיוכל האילן להסתפק בהם ושרשי אותו אילן קיימין באותן גושין ובכך יהיו הפירות שעושין כל שלשת השנים לשניהם ואחר שלש שנים הכל לבעל הקרקע כשיהיו גבוהים שלשה טפחים ושרשי אותם הזיתים קבועין באותן גושין:

אמר המאירי המוכר זיתיו לעצים כגון שהיו זיתיו רעות ומכרן לקוץ לשריפה ושיהה אותם בקרקע עד שהוציאו פירות אם הזיתים רעים כל כך שלא עשו רביעית שמן לסאה של זיתים ויש מפרשים לבית סאה קרקע שהזיתים נטועים בתוכה נטיעה הראויה לבית סאה ולא הוציאו רביעית שמן הרי אלו של בעל הזיתים ואין לבעל הקרקע בהם כלום בטל הוא במיעוטו ואם עשו רביעית ונחלקו בו בעל הקרקע ובעל הזיתים זה אומר זיתי גדלו וכלומר שאע"פ ששניהם גרמו מ"מ זית עיקר וזה אומר ארצי גדלה ר"ל שקרקע עיקר יחלוקו ופירשו בגמ' שאם מכר לו על מנת לקוץ לאלתר אפילו רביעית לבעל הקרקע הוא ואם מכר לו על מנת להשהותם כמה שירצה אפילו פחות מרביעית לבעל הזיתים ומשנתנו בשמכר סתם פחות מרביעית בטל הוא לגבי זיתים ואין אדם מקפיד עליו לתבעו רביעית אדם מקפיד עליו וחולקין ואין לומר בכאן מוציא מחברו שהדבר ידוע ששניהם גרמו והרי שניהם מודים זה לזה תנאי מכירתם אלא שזה אומר דעתי היה כך וזה אומר דעתי היה כך ומ"מ אם זה טוען בודאי על מנת לקוץ מכרתי וזה טוען בודאי על מנת להשהות מכרת רואין הזיתים ברשות מי ונעשה חברו מוציא וכו' ורביעית שאמרו פירושו רביעית אחר שיסלק ממנו כשיעור מה שהוציא במסיקה ודריכה ורביעית זה פירושו רביעית לוג:

שטף נהר את זיתיו פי' לא על זה שלקחן לעצים הוא חוזר אלא אחד שהיו לו זיתים חשובים בקרקע שלו ושטפם נהר ונתנם לסוף שדה חברו ונשרשו לשם והוציאו פירות זה אומר זיתי גדלו ר"ל שהם עיקר וזה אומר ארצי גדלה יחלוקו וענין זה במקום שאין היאוש קונה בו כגון בעלים מרדפין או במקום שאפשר להציל ופירשו בגמ' דוקא שנעקרו בגושיהן בכדי שיכולין לחיות בעפרו שאף הוא פטור מן הערלה בכך אע"פ שנטעו במקום אחר ובתוך שלש שנים שנמצא שאין בעל הקרקע עושה לו כלום שהרי אלו מצד קרקעו אתה בא לא היה יכול ליהנות בתוך שלש אלא שמחמת גושיהן הוא ומ"מ חולק עמו מפני חסרון זריעת מקום האילן ואע"פ שאלו נטע הוא היה חסר מקום האילן ולא היה אוכל כלום בתוך שלש מ"מ הואיל ואלו נטע הוא מתחלה לא היה נוטע אלא נטיעות רכות ולא בעלות צל והיה זורע תחתיהן ירק שהיה נהנה בו כשיעור אכילת חציין של פירות אלו אבל לאחר השלש הכל לבעל הקרקע שהרי אומר אף אני היה בידי ליטע כשבא זה וניטע מאליו והייתי אוכל עכשו את כלן ואין לו לבעל הזיתים אלא דמי הנטיעות ואלו אמר זיתי אני נוטל בארץ ישראל אין שומעין לו משום חבוב ישובה ויש פוסקין כן אף בחוצה לארץ ומפרשים בשמועה זו ארץ ישראל קרקע של ישראל ואין דנין אותו כיורד לתוך שדה חברו ונטעה שלא ברשות שבשדה העשויה ליטע אומדין כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו לנטעה שבשדה העשויה ליטע ונטעה טרח בכל עניני עבודת הקרקע אבל בזו לא טרח כלום והילכך אין לו אלא דמי הנטיעות:

זהו ביאור המשנה ועל הדרכים שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

דף קא.

הגוי אין לו קנין בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר ר"ל שאם קנה גוי שדה מישראל לא הופקעה מקדושתה עד שאם יחזור ישראל ויקחנה תחשב ככבוש יחיד ליפטר מן המעשרות אלא שאין לו קנין וכל שיחזור ישראל ויקח חזרה לקדושתה וכן אם היה לגוי קרקע בארץ ישראל ולקח ישראל פירותיו אפילו הביאו שליש ביד גוי או אפילו נתבשלו מכל וכל ונתלשו ביד גוי הואיל ומירחן ישראל חייבין בכל מן התורה אלא שבזו יש בה תנאים מתבארים במקום אחר והוא שאם נתלשו ביד גוי נותן תרומה גדולה לכהן ומוכר לו תרומת מעשר שכך אמרו טבל שאתה לוקח מן הגוי אי אתה נותן ממנו תרומת מעשר לכהן אלא מוכרה לו ונוטל דמיו אבל אינו נותן מעשר ראשון ללוי כלל ואם לא נתלשו מן הגוי אלא שהגיעו בידו לעונת המעשרות מפריש תרומת מעשר ומעשר ונותן

מהם לכהן וללוי כפי חשבון שנתבשלו ברשותו הגע עצמך שהגיעו שליש לבד ונמצא שנתבשלו בידו שני שלישים נותן שני שלישי תרומת מעשר לכהן ושני שלישי מעשר ראשון ללוי ומעכב לעצמו שליש המעשר של לוי ומוכר לכהן שליש תרומת מעשר הא אם לא הביאה שליש מפריש ונותן את הכל:

החוכר שדה מן הנכרי בארץ ישראל והוא שנותן לו דבר קצוב בתבואה כך וכך סאין בין תעשה בין לא תעשה הרי זה מעשר תחלה כל התבואה וכשיעשר יפרע לגוי כמו שהתנה לו מן המעושר שאם יפרענו מן הטבל ולא יעשר אלא הנשאר נמצא פורע חובו מן המעשר ופירות כלן שלו ומה שנותן מהם לגוי חוב הוא שהוא חייב לו ומ"מ פירות אלו כשלו וצריך לעשר אבל המקבל למחצה לשליש ולרביע חולק עמו בטבל ואח"כ מעשר את שלו שהרי הגוי שותף בה וכל שותפות הגוי אינו חייב במעשרות אלא מדבריהם והילכך אין זה חייב לעשר לו משלו אלא מקבל חלקו בטבל והלוקח ממנו יעשר מדבריהם ונמצא שהמקבל אינו כחוכר וכמו שאמרו בסוף סוגיא זו מקבל לאו כחוכר דמי ואע"פ שחברו עמה לעולם יש קנין לגוי וכו' כך פירושה לעולם יש קנין וכו' ואם תמצא לומר שאין קנין מ"מ מקבל לאו כחוכר דמי:

היה שדה זה שהוא מקבלה מן הגוי של אבותיו של זה המקבל הרי זה מעשר את הכל מתקנת חכמים ולא סוף דבר שנגזלה ממנו או מאבותיו שהרי עדין כעין שלו הואיל וקרקע אינה נגזלת אלא אף אם לקחה הגוי ממנו או מאבותיו מתוך שהדבר ידוע שחביבה עליו קנסוהו בכך כדי שיזדרז מתוך כך לחזור וללקחה שתעמוד ברורה בידו כשלו זו היא שטתנו בשמועה זו וגדולי המחברים נוטים בה לדרך אחרת ואף בחיוב חוכר הם באים מתורת קנס ואף קנס האמור במקבל פרשוהו בצד אחר וכן רוב המפרשים נתבלבלו בענינה הרבה הן בפסק יש קנין ואין קנין הן בדין מקבל וחוכר הן אם להעמיד שמועה זו בארץ ישראל הן אם להעמידה בסוריא והרבו בה בקושיות אגדות אגדות ואנו כתבנו מה שנראה לנו דרך קצרה וכשתתבונן בכל אותן השמועות שנתבלבלו רוב מפרשים בהם יעלה בידך ממה שכתבנו תירוץ מספיק בכלן או ברובן ומ"מ מה שיראה במסכת גיטין שהחכירות פוטרת מן המעשר אינה שנויה אלא לדעת האומר יש קנין כמו שיתבאר שם:

היורד לתוך שדה חברו ונטעה אילנות שלא ברשות אם היה שדה העשויה ליטע אומדין כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו לנטעה ונוטל מבעל השדה וזהו שכר טרחו והוצאתו וכתבו גדולי המפרשים במסכת כתובות פרק נכסים דוקא בשהיתה הוצאה שיעור שבח וכן כתבו שאם בעל הקרקע אף הוא עובד אדמה וכן שהוא בכאן אינו נותן לו שכר

טרחו אלא דמי נטיעותיו שבאותה שעה ואם אינו שדה העשויה ליטע כגון שהוא יפה לזרעים יותר מאילנות או שבעלים די להם קרקעות נטועים ורוצה בשדה ליזרע שמין לו וידו על התחתונה ואם הוצאה יתרה נוטל שבח ואם שבח יתר נוטל הוצאה בא בעל השדה וגדר את הנטיעות והראה עצמו כשמח בהן שמין לו וידו על העליונה שאם הוצאה יתרה נוטלה ואם שבח יתר נוטלו ויש מפרשים ידו על התחתונה ליפרע בפחות שבשתלים וידו על העליונה ליפרע כגדול שבהם מפני שלדעתם אי אפשר ליורד שלא ברשות בעלים ושלא ברשות בית דין ליטול בשבח היתר על ההוצאה אלא שכל ששבח יתר על הוצאה נוטל הוצאה בפחות שבשכירים ואם הוצאה יתרה נוטל שבח:

לא נתפייס הנוטע במה ששמו לו הן בשדה העשויה ליטע הן בשדה שאין עשויה ליטע ואמר הריני עוקר אילנות שנטעתי אין שומעין לו שהרי מ"מ עד עכשו ינקו והכחישו את הקרקע לא נתפייס בעל במה שחייבוהו ליתן ואמר לו עקור אילניך לא הוזכר דין זה בגמ' ומ"מ גדולי המחברים כתבו ששומעין לו ויש חולקין שאם כן לא הושוו המדות וכל שאין הלה יכול לומר הריני עוקר אף הוא אינו יכול לומר עקור ומ"מ נראה כדעת ראשון שאין כופין את האדם לבנות ולנטוע וכן אם היו מעות ולקח בהם סחורה שלא מדעת בעלים רצו נותנין שכר טרחו לא רצה חייב לשלם הקרן:

היורד לתוך חצר חברו ובנאה שלא ברשות כתבו גדולי הפוסקים והמחברים שכל החצרות ראויות לבנות והרי הדין בה על הדרך שביארנוהו בשדה העשויה ליטע ואומדין כמה אדם רוצה ליתן בה לבנותה ומ"מ יראה שהכל לפי מה שהוא אדם ושמא לפי המקום ולפי הענין יש חצרות שאין עשויות ליבנות ודנין בהם לשום לו וידו על התחתונה בא בעל החצר והשלים הבנין או עשה דברים שהראה עצמו רוצה ושמח בו שמין לו וידו על העליונה ובכלם אם אמר בעל הבנין עצי ואבני אני נוטל שומעין לו שהרי אין כאן כחש קרקע אמר בעל הקרקע טול עציך ואבניך לא הוזכר דין זה בגמרא אבל הסכימו ראשי הישיבות להשוות המדות ומאחר שיכול הלה לומר עצי ואבני אני נוטל אף הוא יכול לומר טול עציך ואבניך ומ"מ גדולי המפרשים חולקין בה מצד שיש כאן הפסד גדול ובעצי ואבני אני נוטל הואיל והוא מוחל הפסדו שומעין לו אבל בטול עציך ראוי לומר שאין שומעין אלא שיושב בו עד שיתן הוצאותיו או יתן לו כמה שנישום לו:

וכן יש לחלק בשדה העשויה ליטע אבל בשאין עשויה ליטע יש לומר בו שיהא יכול לומר כן אלמלא השואת המדות והשואת המדות אין ראוי לעכב טעם זה הואיל ואפשר שאינו נהנה בנטיעה וכן הדין בבנין אם ניכר שאינו רוצה בו:

היה בעל שדה או בעל חצר שתל או בנאי כתבו חכמי הצרפתים שאינו נוטל אלא מה שההנהו וכן יראה ששמין בכל אלו לפי מה שהוא אדם ואם ספק בידו לעשות עכשו אם לאו וכן כל כיוצא בדברים אלו:

יתבאר בשלישי של בתרא שהיורד ברשות אפילו בשאין עשויה ליטע שמין לו וידו על העליונה ושהשותף אצל חלק חברו כיורד ברשות הוא ובשמיני של כתבות ביארנו שהבעל בנכסי אשתו קטנה ומיאנה שמין לו כיורד ברשות:

היה שדה של קטן אין מגבין לו כלום עד שיגדל ויתברר דעתו ואם אכל בינתים פירות לגדולי הראשונים ראיתי שעולין לו בחשבון אלא שאם הוא אינו עשוי לשכור ולא היתומים להשכיר הרי הוא בדין הידוע הענין זה במקומו:

גדולי המחברים כתבו שכל שהנוטע או הבונה נוטל הוצאה אינו נוטל אלא דוקא בשבועה בנקיטת חפץ כמה הוציא ואם היתה השומא נכרת לכל ורוצה ליטול כשער הזול נוטל בלא שבועה וכן הנוטל שבח אין לו שבועה אמר בעל הקרקע נתתי והיורד אומר לא נטלתי אם קודם שומת בית דין היורד נאמן שהדברים מוכיחים שלא ליתן עד שישומו לו אבל אם שמו לו ואמרו לזה תן לו אע"פ שעדין לא נישבע היורד נאמן בעל הקרקע ונשבע היסת שנתן:

דף קא:

המשנה הששית והכונה לבאר בה ענין החלק החמישי בענין שכירות הבתים ואמר על זה המשכיר בית לחברו בימות הגשמים אין יכול להוציאו מן החג ומן הפסח בימות החמה שלשים יום ובכרכים אחד ימות החמה ואחד ימות הגשמים שנים עשר חדש ובחנות אחד עירות ואחד כרכים שנים עשר חדש רשב"ג אומר חנות של נחתומים ושל צבעים שלש שנים אמר הר"ם בימות החמה שלשים יום ר"ל שאינו יכול להוציאו אלא אם כן הודיעו קודם ימות הגשמים שלשים יום ואם לא הודיעו לא יוציאו עד שיעברו ימות הגשמים וכמו כן מה שאמר שנים עשר חדש ר"ל שיודיעו ויאמר לו בקש לעצמך בית דירה אחר ואין יכול להוציאו עד שיעברו שנים עשר חדש אחר שהודיעו והלכה כרשב"ג לפי שאלו החנויות יש להן בנין וטרח גדול:

אמר המאירי המשכיר בית לחברו בימות הגשמים אין יכול להוציאו מן החג עד הפסח ובימות החמה רשאי להוציאו משדר בה שלשים יום ובכרכים גדולים שהבתים מצויים שם ביוקר אחד שהשכירו בימות החמה ואחד שהשכירו בימות הגשמים אין יכול להוציאו עד שידור שנים עשר חדש ואם עמד שנים עשר חדש מוציאו אפילו כלו

שנים עשר חדש בימות הגשמים וכן בחנות שהיוקר מצוי בו בכל מקום אחד כרכים ואחד עיירות זמנם שנים עשר חדש מפני שהחנוני מקיף וכשבעלי הקפותיו באין לפרוע אם אין דירתו קבועה אין מוצאין אותו והולכין להם רשב"ג אומר של נחתומים ושל צבעים שלים שנים פירשו בגמרא שהקיפן מרובה וצריך להם קביעות דירה לארך זמן הקפותיהם כך פירשו המפרשים ולא יראה לי כן ומהיכן הם מקיפין כל כך יתר על שאר אומנויות אלא שנראה לי לפרש שטרח היקפן והעתקתם מבית לבית מרובה מצד והם צריכים בנין לשקוע הכלים הגדולים שלהם ושהם צריכים למים הרבה ושהם משתמשים על ידי האור ואין רוב בתים ראויים להם:

זהו ביאור המשנה ומ"מ מה שפירשנו בה לא כך הלכה ובגמרא פירשוה כהלכה והעולה לנו לפי סוגית הגמרא בפסק ענין זה עם שאר דברים שבאו שם בענין זה כך הוא:

צריך שתדע שהשכירות תולדת מכירה הוא אין בין מכירה לשכירות אלא שזה במוחלט וזה לזמן ידוע וכשם שהאדם יכול להתנות כמה שירצה במכירה כך יכול להתנות כמה שירצה בשכירות וכל שהשכיר לזמן ידוע אין יכול להוציאו משם תוך זמנו לשום סבה בעולם וכשיגיע זמנו מוציאו באיזה עת שיהיה ואין ממתין לו אפילו טעה אחת אפי' בימות הגשמים ואפילו מטר יורד וסוחף ואין צריך לו להודיעו קודם זמנו והוא שאמרו בתלמוד המערב הגיע זמנו מוציאו אף בימות הגשמים ידע הוא דזמניה בטבת או בשבט הוא:

וכן השוכר אינו רשאי לצאת ולהניח לו ביתו תוך זמן ואם עשה פורע שכרו משלם ואם הגיע זמנו יוצא לו ומניחו ואין צריך לו להודיעו הן כרכים הן עיירות הן חנויות הן צבעים ונחתומין הן שאר בני אדם וכן אם התנו בסך השכירות כמה יתן לו אין יכול להוסיף לו בשכירות כל אותו הזמן אפילו נתיקרו בתים וכן אין השוכר יכול לנכות לו אפילו הוזלו בתים ואם הגיע הזמן ולא היה המשכיר חושש להוציאו ולא השוכר חושש לצאת והאריך דירתו לשם יותר מזמנו הרי הוא דר על תנאי סך השכירות שקדם ומוציאו הלה כשירצה ואף הוא יוצא כשירצה ומשנתנו במי שמשכיר לחברו שלא לזמן אלא בסתם והתנה בשכירותו לחשבון מנה לשנה ופירוש משנתנו לפי מה שעולה לידנו בפסק זה הוא שאם בא להוציאו בימות הגשמים אינו יכול להוציאו אלא אם כן הודיעו שלשים יום קודם החג הודיעו שלשים יום קודם החג ונתרשל ולא יצא ואף זה נתרשל ולא הוציאו מוציאו אף בעובי הקור והקרח הנורא לא הודיעו שלשים יום קודם החג אפילו הודיעו כ"ט יום הואיל ויום אחד של שלשים אלו נכנס בחג הרי זה אין יכול להוציאו עד הפסח בא להוציאו בימות החמה דיו שיודיעו שלשים יום וכל שהודיעו באחד בתמוז

ולא יצא הרי זה מוציאו באחד באב וכן בכל ימות החמה אפילו הודיעו בחרף שלשים יום הסמוכים לימות החמה מוציאו בתחלת ימות החמה:

דברים אלו דוקא בעיירות נאמרו אבל בכרכים ימות החמה וימות הגשמים שוים וצריך להודיעו שנים עשר חדש מקודם ולעולם אינו מוציאו עד שנים עשר חדש משעה שיודיענו אפילו הודיעו ביום עצמו שנכנס שם מוציאו לשנים עשר חדש אפילו דר שם שמיטה או יובל אינו יוצא עד שישלמו שנים עשר חדש משעה שיודיענו וכן הדין בחנות בין בכרכין בין בעיירות ונחתומים וצבעים עד שיודיעם שלש שנים מקודם ומ"מ יש פוסקין בהם כחכמים ולדונם כשאר בעלי חנויות לשנים עשר חדש ולא חששו לכלל הידוע בכל ששנה רשב"ג במשנתנו שהלכה כמותו ואף גדולי המחברים לא הביאוה ומ"מ אם הוקרו בתים אומר המשכיר לשוכר או צא מעכשו בלא אריכות שנים עשר חדש או תן מכאן ואילך כשער של עכשו:

כשם שאמרנו דין זה במשכיר כך הוא הדין בעצמו בשוכר אלא שאין בו חלוק בין ימות החמה לימות הגשמים ולא בין חנויות לשאר בתים אלא כל שהשוכר רוצה לצאת ולהניח לזה ביתו בעיירות צריך להודיעו שלשים יום קודם יציאתו ובכרכים שנים עשר חדש ואע"פ שבכרכים מצויים שוכרים מ"מ צריך הוא לחזר אחר הגון לו וכל שיצא ולא הודיעו נותן לו שכרו אם אין זה מוצא לשכור להגון לו ויראה גם כן מצד השואת המדות אע"פ שלא הוזכרה בגמרא שאם הוזלו קרקעות יש לשוכר לומר או קבל מכאן ואילך כשער של עכשו או אצא ואפטר וכן כתבוה גדולי המחברים:

יש צדדין שהמשכיר יכול להוציא את השוכר מביתו אחר שלא השכירה לו לזמן ידוע והוא אם נפל למשכיר זה בית שהיה הוא דר בו ויראה לי כן אם לא היה לו בית אחר והיה שוכרו מאחר ובא הלה והוציאו וכן אם נזדמנה אשה לבנו ונתן לו בית זה לנישואין ודוקא בנזדמנה לו עכשו והוא נושאה אבל אם ידע בו כן מקודם והיה לו שהות להודיע ולא הודיע אינו מוציא ודברים אלו כלם על הצד שביארנו במשכיר סתם הא אם השכיר לזמן ידוע אף נפל לו ביתו ואין לו בית לדירתו ישכור במאה מנה ואינו מוציא כלל שהשכירות עד שיגיע זמנו מכר גמור הוא ויש חולקין בזו ואל תחוש לדבריהם כלל:

מכר את הבית או נתנו או הורישו אין זה השני יכול להוציאו עד שיודיענו על הדרך שהיה למשכיר עצמו להודיעו:

כל שאירע מחלוקת בין משכיר לשוכר זה אומר לשנה שכרתי וזה אומר לחצי שנה השכרתי על השוכר להביא ראיה ואם לא הביא נשבע בעל הבית היסת ומוציאו וכך פסקוה גדולי המחברים:

יש שכירות שאע"פ שלא הזכיר בו זמן שיש בו זמן ידוע והוא שאמרו בתלמוד המערב שכר ביתו ללינה אין פחות מיום אחד לשביתה אין פחות משני ימים לנשואין אין פחות משלשים יום וכן אני אומר שאם שכרו לאסוף בו תבואותיו אין פחות מאחרון שבקציר וכן כל כיוצא בזה:

כל ששאל מחברו לשכור לו בית ולא נתרצה לו והכניס עצמו עמו באותות של חבה יתרה עד שמתוכם השכיר לו או השאילו ואחר ששכרו הסיע עצמו מן האחוה והעביר עליו את הדרך עד שנכר שבזיוף ובתחבולה נכנס עמו באותה חבה אם נתבררו דברים אלו שכך הם הרי זה כמו שטעה בשכירות זו ומוציאו כל זמן שירצה הואיל ולא השכירו לזמן ידוע ולא עוד אלא שאם לא רצה לצאת מוכר מן הדברים שהכניס לשם בכדי לשכור פועלים להוציא כל שיש לו בבית ולהשליך בדרך ובלבד במקום שיש להעלות על לב שיגיע הדבר לאזני הבעלים ויבאו ויצילו מעשה באחד שלקח יין הרבה ולא היה לו מקום להניחו שם ושאל לאשה אחת אם תשכיר לו את ביתה ולא נתרצית לו בכך נכנס עמה בדברים ובאותות חבה יתרה עד שקדשה ואחר שנתארסה לו פנתה לו מקום להניח שם את יינו ואחר שנכנס היין לשם כתב גיטה ושלחו לה אף היא נזדרזה ושכרה לה כתפים והוציאו את היין משם והניחוהו בשוק ובא מעשה לפני חכמים והללו בשערים את מעשיה ואמרו כאשר עשה כן יעשה לו גמולו ישוב בראשו ולא סוף דבר בחצר שלא היתה עשויה להשכיר אלא אף בשהיא עשויה להשכיר הרי היא אומרת דמית עלאי כאריא ארבא והריני משכרת לאחרים ולא לו וכן לכל כיוצא בזה ומ"מ מי שהדין עליו לצאת ולא רצה לצאת קובל עליו בבית דין ויוציאוהו ואם אינו לשם מודיע לבית דין והם ישכרו לו מקום מתוך דמי אותם הדברים שיוציאו משם ומניחים בבית שהם שוכרים לו:

המשנה השביעית והיא גם כן עם שאר כל המשניות הבאות אחריה מענין החלק החמישי בביאור דין שכירות בתים ואמר על זה המשכיר בית לחברו המשכיר חייב בדלת בנגר ובמנעול ובכל דבר שמעשה אומן אבל דבר שאין מעשה אומן השוכר עושיהו הזבל של בעל הבית אין לשוכר אלא היוצא מן התנור ומן הכירה בלבד אמר הר"ם הזבל לבעל הבית זהו כשיכנסו בהמות שאינן לשוכר וזבלו את הבית אבל זבל הבהמות שיש לשוכר הוא שלו:

אמר המאירי המשכיר בית לחברו משכיר חייב בדלת וכו' ר"ל שאם לא ראה השוכר את הבית קודם ששכרו ולא התנה עמו היאך יתקנהו לו אלא ששכר סתם משכיר חייב להעמיד לו דלתות הראויות לבית ולעשות לו מנעול ונגר הוא מין ממיני סגירת השער שתוחבין בנקב האסקופה וכן יתבאר בגמרא שחייב לו לפתוח לו חלונות אם הבית

צריך לאורה ולחזק לו תקרה אם התליעו הנסרים אם אין שם מעזיבה הראויה ולסמוך לו את הקורה אם היתה עומדת להשבר וכן הדין בכל אלו אם שכרן והיה הכל ראוי ודר שם הרבה ונתקלקל שהמשכיר חייב לו לתקנם ואם תקן שוכר מעצמו מנכה לו מן השכירות וכן הדין בכל דבר שהוא מעשה אומן ושהם עיקר גדול בישיבת הבתים אבל כל שאינו בדרך זה שוכר עושהו משלו ומכאן אמרו בגמרא שהוא עושה לעצמו סלם המטלטל לעלייתו ואף הוא נוטלה לכשיצא וכן עושה לו מעקה וכן הוא מטיח תמיד את גגו ועושה לו מרזב להשפך מי גגו דרך שם הן אם נכנס בסתם הן אם היו שם בשעה שנכנס ונתקלקלו אח"כ וכן התבאר עליה בגמרא שהמזוזה על השוכר ולא סוף דבר מזוזה עצמה שזה דבר פשוט הוא שהיא חובת הדר אלא אף מקום המזוזה והוא העץ החלול שמעמידין אותה בתוכו אפילו היה עושה אותו בענין שהוא צריך בו ליתן שכר השוכר פורעו הואיל והיה יכול לעשותו בלא שכר ובלא מעשה אומן שהיה אפשר לו בשפופרת של קנה וכשהוא יוצא אינו נוטלה אלא מניחה לשם ואם היה בית של גוי שאף הוא חייב במזוזה הואיל וישראל דר בתוכו נוטלה כשהוא יוצא:

זהו ביאור המשנה עם פסק שלה ועל הדרך שכתבנוה כך היא הלכה אבל מה שאמרו אח"כ שהזבל לבעל הבית ר"ל למשכיר ואין לשוכר אלא היוצא מן הכירים והתנור אין הלכה כן אלא על צדדים ידועים ובגמרא טרחו לפרשה דרך פסק ומה שיראה לפסוק בה לפי סוגיאת הגמרא עם שאר דברים שנתגלגלו בתוכה כך הם:

דף קב.

מנהג היה בדורות הראשונים בדירותיהם שהיתה חצר גדולה בצד הבית והשוכרים את הבתים משתמשים בה בהרבה דברים והיה מנהג בני הכפרים הבאים ביום השוק להכניס בהמותיהם בחצרות של בעלי בתים ומאכילין שם את בהמותיהם בתבן וקש ומזדבל שם בדריסת רגלי הבהמות ומן הסתם הם מפקירין אותו הזבול וכלו לבעל החצר ואף מלבד זה היו נותנין להם שכר כפי מה שהם מתרצים ביניהם:

כל שנשכרה החצר לפלני השוכר את הבית אין למשכיר בה כלום שכל השוכר כלוקח גמור הוא לזמן שכירותו וכל הזבל לשוכר לא סוף דבר של בהמותיו אלא אף של אחרים ואף לענין מציאה השוכר קנה אין למשכיר במקום השוכר כלום כל זמן שכירותו והוא הענין שאנו אומרין כן בתלמוד תמיד בשוכר את מקומו אלמא כל ששכרו אין למשכיר בו כלום וזכה השוכר לא נשכרה כלל לשוכר והרי היא של משכיר מכל וכל ואין בה

שום רשות לשוכר הכל למשכיר ואפילו עמדו שם בהמותיו של שוכר שהרי השוכר בה כשאר בני אדם ולא הוצרך במשנתנו ללמדנו דברים אלו כלל:

נשכרה לשוכר לעשות בה בכדי תשמיש שלו והשאירה המשכיר לעצמו לכל שאר דברים אע"פ שלא נתן לו רשות בהדיא להכניס שם בהמותיו הרי הם בכלל תשמישו וכל שנזדבל שם מחמת בהמותיו של שוכר לשוכר הואיל ובכדי תשמישו יש לו רשות בחצר אינו מפקירו אצל המשכיר וכל שנזדבל שם מחמת בהמות של אחרים הרי הם למשכיר ואע"פ שלא ידע בכך שחצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו וזו היא שדברה עליו משנתנו והוא שאמרו על האפר היוצא מן התנור והכירים אפילו באו אחרים ונשתמשו בה שהאפר לשוכר מסתמא אין הבאים מפקירין אותה אלא אצל שוכר מצד שהשוכר מקבל בהם טרח העשן ואף שהם דברים הצריכים סיוע ושוכר ובני ביתו מזומנים לסייע: **זו** היא שיטה הנראית לי בדין זה ומה שאמרו לא צריכא בחצר המשכיר פירושו שעיקרה נשארה למשכיר אע"פ שיש לשוכר בה רשות במקצת וגדולי המחברים מפרשים בה שאפילו בחצר השכורה מכל וכל זכה המשכיר בכל שבא שלא מחמת השוכר שחצרו קונה לו אע"פ שהיא שכורה ביד אחרים וכן הדין אצלם במציאה וקשה לדבריהם מה הוצרך לומר בחצר דמשכיר והלא אפי' נשכרה לשוכר כן ויש מתרצים לדבריהם שלא תפש לשון משכיר אלא שכל שנשכרה לשוכר אין הדבר מצוי ליכנס בה בהמות שלא בידיעתו ומ"מ אין להקשות להם ממה שאמרו בשוכר את מקומו שדעת אחרת מקנה אותן שאני שעל דעת כן השכירה לו שתקנה לו מקומו לאותו דבר ששכרו לו ומ"מ הדברים זרים:

כבר ביארנו בחצר המשתמרת שקונה לו לאדם אפילו שלא מדעתו ר"ל אע"פ שאינו יודע שהגיע אותו דבר של הפקר לשם כגון שלא היה עומד שם ושלא הוגד לו שכן מכיון שהגיעה המתנה או דבר זה של הפקר לחצרו קנה אבל חצר שאינה משתמרת כגון שדה לא קנה אלא אם כן היה עומד בצדה ושיאמר זכתה לי שדי אא"כ בקצת זכיות כמו שביארנו בפרק ראשון:

חצר זו שאינה משתמרת אפילו קדם ואמר כל מציאות שיבאו היום בחצרי תזכה לי לא אמר כלום ואם אמר כן ויצא לו שם מציאה בעיר זכה לו מכיון שנודעה המציאה לכל ונודע גם כן דבורו הדבר ידוע שהכל מסלקין עצמם ממנה ועשו את שאינו זוכה כזוכה:

כל שביארנו בחצר שהוא קונה לו לא סוף דבר שהגיע הדבר לקרקע החצר אלא אף משנקלטה באוירה שכל לענין זכיה משנקלטה זכה ואחר הבא ונוטל מתוך האויר לא זכה ואם היה אויר שאין סופו לנוח בחצר זה כגון שהזמין כלי לקלטו באויר אע"פ שלא

הדביקו או כגון שזרק ארנקי בפתח זה והפקירו לכל הקודם ויצא לו בפתח אחר אם קדם בו אחר לא קנאו בעל חצר זה מצד קליטת אוירו:

המשכיר חצרו סתם לא השכיר רפת שבה כלל והרי רפת שבה למשכיר בכל ענין:

יוני שובך ויוני עליה והם יונים מדבריים הבאים לעליית השובך ובאו ממקומם מאליהם וקננו בחצר של אחד שלפני שובכו אם רצה זה ליטול חייב בהם בשלוח הקן ואין אומרין שחצרו זכה לו בביצים והרי הביצים מזומן וכל שהביצים מזומן אינו בדין שלוח אלא אף הביצים אינן בדין מזמן שלא זכתה לו חצרו בהם שהרי אף לבעל השובך עצמו לא זכה לו שובכו בביצים ואפרוחים כמו שביארנו במס' חולין ומפני זה לא זכתה לו חצרו בהם מפני שאסור לאדם לזכות בביצים או באפרוחים כל זמן שהאם רובצת עליהם והילכך לא קנאן שמאחר שאין הוא יכול לזכות בהם לא זכתה חצרו בהם ונמצאו אף הביצים בשאין מזמן וכן הדין בבעל השובך בשובכו וחייבים בשלוח הקן:

יונים אלו שקננו בחצרו של זה אע"פ שאמרו לא זכתה בהם חצרו יש בביצים או אפרוחים גזל כיצד אם שלח בעל החצר אם האם זכתה לו חצרו מיד בביצים או באפרוחים וכל שכן אם הגביהן והרי כל הנוטלן יש עליו דין גזל גמור ואם עבר ונטל והגביה קודם שלוח וזכה בהם בהגבהה אע"פ שעבר יש כאן גזל מפני דרכי שלום ולא גזל גמור הואיל ובעברה זכה בהם וכן אם נטלן אחר קודם שלוח עבר ויש בהן גזל אלא שאינו גזל גמור אפילו בא קטן ונטלם קודם שלוח אע"פ שלא עבר שהקטן אינו בר שלוח ולא זקוק לחזרה מצד דרכי שלום מ"מ אביו חייב להחזיר מפני דרכי שלום:

האימהות אין בעל החצר... יש לו בהן דין גזל מפני דרכי שלום שעדין לב בעל השובך עליהם וטענה שלהן מצד מה שאמרו בבבא קמא אין פורסין נשבים ליונים אלא אם כן הרחיק מן העיר שלשים ריס ואם יוני עליה הם זכה בהם בעל החצר ואעפ"כ אחר שנטלן אין בהם גזל גמור שאין דעת בעל החצר סומכת עליהן ושמועה זו כבר כתבנוה במסכת חולין וכמעט שנטינו לדרך אחרת והכל עולה לטעם אחד:

כל דבר שסופו לזכות בה אחד וכבר הוחלה זכייתו אלא שלא נגמרה הואיל והוחלה ונתן לבו עליה אסור לאחר לכתחלה לזכות בה ודבר זה יצא לך ממה שאמרו בכאן כיון דנפק ליה רבה דעתיה עילוה:

המשנה השמינית והיא גם כן מענין משניות שלפניה ואמר על זה המשכיר בית לחברו לשנה ונתעברה השנה נתעברה לשוכר השכיר לו לחדשים ונתעברה השנה נתעברה למשכיר ומעשה בצפרי באחד ששכר מרחץ מחברו בשנים עשר זהובים לשנה בדינר זהב לחדש ובא מעשה לפני רשב"ג ולפני ר' יוסי ואמרו יחלקו את חדש העבור אמר

הר"ם אין הלכה כרשב"ג ולא כר' יוסי אלא כל זמן שאמר דינר לחדש ואפילו אמר כך וכך לשנה כלו למשכיר לפי שעקר אצלנו הכל הולך אחר הפחות שבלשונות וקרקע בחזקת בעליה קיימת ולפיכך אמרו כלו למשכיר על איזה ענין שיהיה:

אמר המאירי המשכיר בית ונתעברה השנה נתעברה לשוכר פי' הואיל ושכרה לשנה או ששכרה סתם אלא שאמר דור בה לחשבון מנה לשנה אבל אם השכיר לחדשים ר"ל שהזכיר לו דור בה לחשבון סלע בחדש נתעברה למשכיר מעשה באחד ששכר מרחץ מחברו בשנים עשר זהובים לשנה זהוב לחדש והרי שהזכיר לו חשבון שנה וחשבון חדש ובא מעשה לפני חכמים ואמרו יחלקו את חדש העבור ומ"מ אין הלכה כן אלא כלו למשכיר כמו שיתבאר:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף קב:

זה שביארנו בזה שהזכיר שתי לשונות שהאחד סותר את חברו כגון בשנים עשר זהובים לשנה דינר זהב לחדש ונתעברה השנה שכלו למשכיר לא מפני שלשון אחרון דוקא שאף אם אמר בהפך ר"ל בזהוב לחדש שנים עשר זהובים לשנה אנו אומרין כן ואין חלוק בזה בין שבא ותבען בתחלת החדש שיש לדון את המוכר כמוציא מחברו בין שבא ותבע באמצע החדש שהיה זה מוציא בחציו וזה מוציא בחציו והיה לנו לומר שיחלוקו בין שבא ותבע בסוף החדש שיש לדון המשכיר במוציא מחברו וטעם הדברים מפני שהקרקע בחזקת בעליה עומדת וכל שטוען כנגדו בענין זה נקרא מוציא מחברו ואפילו בסוף החדש והוא צריך לברר טענתו ומאחר שיש כאן ספק בלשונות אלו הדין עם בעל הקרקע הא בשאר ענינים שתהא בהם כפילת לשון שהאחד מורה דבר אחד והשני דבר אחר הלך בהם אחר המוחזק במעות מעתה שטר שכתוב איסתירא מאה מעי או מאה מעי איסתירא אם לא פרע עדין הלך אחר פחות שבלשונות והאיסתירא פחותה ארבע פרוטות ממאה מעי והוא שוה צ"ו פרוטות ומ"מ אם פרע מאה מעי אינו חוזר וגובה את המותר ודין זה יתבאר יותר במסכת בבא בתרא בע"ה:

כל מחלקת שאירעה בין שוכר ומשכיר בזמן כגון שאמר שוכר לזמן פלני שכרתיו ומשכיר אומר לזמן פלוני זה שאומר שלזמן ארוך שכר או השכיר עליו להביא ראיה וכן כתבו הגאונים:

מי שאמר לחברו כור בשלשים סלע אני מוכר לך יכול לחזור בו אפי' בסאה אחרונה ואע"פ שמשך כל השאר שהכל מקח אחד ועד שהוא מושך את כלו לא קנאו ואם אמר

כור בשלשים סאה בסלע ראשון ראשון קנה הואיל וכל סאה וסאה מקח בפני עצמו ודבר זה פירשוהו גדולי הפוסקים בסמטא או בחצר של שניהם או ברשות לוקח ובכליו של מוכר וכשאמר לו כור בשלשים יכול לחזור אפילו בסאה אחרונה הואיל ועדין הפירות בכליו שאין כליו של מוכר קונה ללוקח אף ברשות לוקח וכשאמר כור בשלשים סאה בסלע נגמרה המכירה בכל סאה הואיל ואין הפירות ברשות מוכר ולא ברשות הרבים שאם תפרשה ברשות הרבים אין כליו קונה לו כלל ואם ברשות מוכר כל שכן שאין כליו של לוקח קונה לו ברשות מוכר ואם ברשות לוקח וכליו של לוקח גם כן הרי משפסק אע"פ שלא מדד קנה לוקח הא לא נאמרו הדברים אלא על הדרך שביארנו וכן כתבוה גדולי המחברים ומ"מ גדולי המפרשים חולקין עליהם בקצת דברים שבפסק זה ובבבא בתרא יתבאר בע"ה:

שוכר ומשכיר שאירעה מחלקת ביניהם בענין פרעון השכירות שוכר אומר נתתי ומשכיר אומר לא נטלתי אם בתוך זמן השכירות הוא משכיר נאמן ויפרע השוכר אלא שמחרים סתם על מי שכופר לו ממון או ישביענו היסת תבעו לאחר זמן השכירות חזקה פרע וישבע שנתן ויפטר וכן הדין באותו יום עצמו שהזמן נשלם בו ואפילו מבעוד יום וכן כתבו גדולי המפרשים אע"פ שאין חייב בו עד הלילה ויש אומרים דוקא בשבועה וכתבו גדולי המחברים שאין חלוק בזה בין שהיתה שכירות בשטר בין שהיתה בעדים או בלא עדים ויראה הטעם שאע"פ שהשכירות בשטר מ"מ דמי השכירות אינם בשטר וכן כתבו שאם לא פירש שיפרע השכירות מדי שנה בשנה שיהא הדין אמור כן בתוך שלשים ובאחר שלשים ולא יראה כן אלא כל ששכרו לשנה אע"פ שלא הזכיר שיפרענו לסוף שנה כל אותה שנה נקרא תוך זמן ואם נהגו לפרוע מחצי שנה לחצי שנה יראה שכל חצי שנה קרוי תוך זמן ואם נהגו לפרוע מקצת השכירות בתחלת שכירותו יראה שמשעה שנכנס נאמן באותו מקצת:

גדולי המפרשים כתבו במה שכתבנו שאף באותו ים עצמו שהזמן נשלם בו נאמן שהקובע זמן לחברו ובא לו בזמנו מיד ואמר לו פרעתיך מבעוד יום נאמן ומ"מ אם מת הלוה או השוכר ביום השלמת הזמן אין טוענין כן ליורש אע"פ שאלו היה אביו קיים היה יכול לטעון כן שהרי אמרו ולואי שיפרע אדם בזמנו כלומר שהדבר רחוק להיות כן ודיו שאם יטעון הוא בעצמו יועיל ולא שיהו בית דין טוענין ליורשו:

כבר ידעת שמצות עשה להיות כל אדם מישראל פודה בנו בכורו ומאימתי הוא חייב בפדיונו משישלים שלשים יום ומ"מ אם נתן בתוך שלשים דרך הקדמה ועל שם פדיון שלאחר שלשים בנו פדוי ומ"מ מן הסתם חזקה אין אדם פודה בתוך שלשים וכן ידעת

שכל שעבר האב ולא פדה צריך הוא לפדות את עצמו כשיגדיל מעתה זה שגדל ומת האב ואין הדבר ידוע אם פדאו האב אם לאו אם מת האב בתוך שלשים יום ללידתו של זה בחזקת שלא נפדה וחייב לפדות את עצמו אלא אם כן העידו לו שכניו שפדאו ואם מת לאחר שלשים הרי זה בחזקת פדוי אלא אם כן העידו לו שאביו הודיע בעת מיתתו שלא פדאו מת האב ביום שלשים עצמו יראה לי שהוא בחזקת שלא נפדה שהרי אלו מת הבן ביום שלשים אינו חייב בפדיון שיום שלשים לענין זה כיום שלפניו כמו שיתבאר במקומו ומעתה זהו תוך זמן:

דף קג.

פועל שנשכר לבעל הבית בעדים ותבע שוכר זה את שכרו בזמנו ואמר בעל הבית נתתי נשבע שכיר שבועת המשנה בנקיטת חפץ ונוטל מפני שבעל הבית טרוד בפועליו ואומר בדעתו שפרע את זה ושמא טעה ופרע אחר במקומו ואם נשכר שלא בעדים מתוך שיכול לומר לא שכרתי נשבע היסת שנתן ונפטר ואם הודה במקצת נשבע שבועת התורה תבעו אחר זמנו אפילו נשכר בעדים נשבע בעל הבית היסת ונפטר ויתבאר במקומו שאם הביא ראיה שתבעו והודה לו נשבע ונוטל כל אותו יום של תביעה:

מי שהשכיר בית לחברו לעשר שנים וכתב לו משכיר שטר על שכירות זה ר"ל שהוא משכירו לעשר שנים ולא יהא רשאי להוציאו משם כל אותם עשר שנים ושיפרע הלה שכירותו שנה בשנה ואין בשטר זה זמן ולא נתברר על פי עדים אימתי נכתבה עד שנדע מתי התחילו עשר שנים אלו ולקץ ימים אמר לו המשכיר כבר עמדת שם חמש שנים או כל עשר שנים על השוכר להביא ראיה ששטר זה אינו שטר של גובינא עד שנאמר שכל שעמד שם שנה היה לו לתבוע שטר הודאה שכך וכך עמד שם כך פירשו שמועה זו גדולי הפוסקים וכן הלכה ומ"מ יש מפרשים בה שאינן חלוקים בזמן השכירות אלא בפירעון והוא שהשוכר כתב למשכיר שטר ששכרו לעשר שנים ושלא יהא רשאי להניחו כל עשר שנים ולפרוע שכירותו בכל שנה ושנה ואמר לו כבר פרעתיך בחמש שנים נאמן ואין אומרים שכל עשר שנים תוך זמן הם ואף מפני השטר אין לחוש בה ששטר זה אינו כשטר אחר שלא יהא נאמן בו בפרעתי שאינו עשוי לגוביינא אלא לתורת הודעה שבשכירות באה לידו של זה ולא בתורת מקח ולענין נאמנות ודאי כך הלכה אבל לענין פירוש מה שאמרו בגמרא האי דכתבי לך שטרא כי היכי דלא תחזיק עלאי אינו נופל יפה ואף הלשון בעצמו מבולבל שזה שאמר האי דכתבי לך יראה שהמשכיר עשאה לשוכר וזה שאמר דלא תחזיק עלואי מורה שהשטר ביד המשכיר שאם ביד שוכר היאך הוא

נשמר מזה אלא שהם מציירים הענין לפירוש ראשון שהמשכיר עושה השטר לשוכר כמו שביארנו והוא ביד השוכר וזה שאמר דלא תחזיק עלאי כלומר כתבתי לך שטר שכירות מצד שמעשה שטר יש לו קול ואע"פ שהוא בידך הקול יוצא מ"מ שבתורת שכירות באה לידך ואפילו תהא כובש השטר מתוך פרסום הקול יזכרו העדים את הדבר ולא תהא נאמן עוד בלקוח הוא בידי ולפירוש שני איני יכול לישב כי היכי דלא תחזיק עלאי והיה לו לומר כי היכי דלא אחזיק עלך ומ"מ יש גורסין אבל הכא האי דכתב ליה שטרא כי היכי דלא ליחזיק עליה:

וגדולי המפרשים פרשוה שהשוכר כתב למשכיר שטר חוב בשכירות הבית מעשר שנים אלא שזמן הפרעון משנה לשנה ואף בזו נאמן בפרעון כל מה שהגיע זמנו ולא יראה לי כן שכל שהוא עושה על עצמו שטר חוב ודאי אינו נאמן בפרעתי ואפילו הגיע הזמן ואיני יודע אם זה טוען פרעתיך בחמש וזה אומר לא פרעת אלא בארבע מפני מה אין כאן מודה מקצת ונראה מסוגית לשון המפרשים שכל שאינו תובע ממון אלא שתובע פטור לעצמו וזה חולק לו שלא ליפטר אלא במקצת אין זה בדין מודה מקצת שאין זה תובע ממון אלא שתובע לפטור עצמו מממון ומ"מ אם הלה תובע שכירות עשר וזה מודה לו שכירות חמש יש כאן הודאת מקצת:

ממה שכתבנו למדת שהיורד לקרקע בתורת שכירות ושנתברר שכן אינו נאמן עוד לומר לקוח הוא בידי ודבר זה יש מפרשים דוקא בתוך זמן השכירות והדברים מתקבלים ומ"מ יש מפרשים שאף בתוך זמן השכירות נאמן ומה שאמר כאן כי היכי דלא תחזיק עלאי פירושו שמאחר שאתה יודע שמעשה שטר קול יש לו והכל מרגישים מצד השטר שבתורת שכירות בא לידך אתה בוש לומר לקוח הוא בידי אע"פ שאלו היית אומר כן היית נאמן בכך וכבר הארכנו בדבר זה בכדי היכולת בשלישי של בתרא:

שטר חוב אין אדם נאמן בה בפרעתי בין בכלה בין במקצתה שכל שפרע צריך לכתוב אגבה מה שפרע או לכתוב שובר ומ"מ יתבאר במסכת שבועות שיכול הוא לומר אשתבע לי דלא פריעת והודאת מקצת אין לגלגל בה כמו שכתבנו ועוד שהרי השטר שעבוד קרקעות הוא:

השואל את הכלי או את הפרה בסתם ולא פירט בה זמן וכן לא פורש לאיזה דבר הוא שואל עד שנאמר שיהא זמן השאלה עד שתשלם המלאכה אלא ששאל בסתם אין לשאלה זו זמן אלא כל שעה שהמשאיל רוצה בה חייב השואל להחזירה ואין אומרים סתם שאלה שלשים יום אע"פ שבהלואה אמרו סתם הלואה שלשים יום כמו שהתבאר בראשון של מכות בשאלת כלים שחוזר בעינו אינו ואם שאלה לזמן קצוב כיון שמשך השואל וזכה בו

אין השואל חייב להחזיר עד סוף ימי השאלה וכן אם שאל למלאכה ידועה אינו מחזירה עד שישלים בו אותה מלאכה כמו שיתבאר למטה ואין באלו חלוק בין שקנו מידו בין שלא קנו מידו ומ"מ אם אמר השאילני כלי זה בטובו הרי זה כמי שאמר השאילני כלי זה כל עוד שהוא ראוי למלאכה והרי זה אינו חייב להחזירו בעוד שהוא ראוי ואפילו לא קנו מידו ומ"מ אם החזירו מוחזר ואינו יכול לחזור וליטלו מכח שאלה ראשונה ואם קנו מידו תחלה אפילו החזיר לו שואל למשאיל חוזר ונוטלו להשתמש בו מכח משיכה ראשונה כך פירשו שמועה זו גדולי הרבנים וגאוני ספרד פירשוה שאמר לו השאילני דבר פלוני בטובתך כלומר במדת נדיבות ולא כדרך שאר המשאילים שמקפידים על אריכות הזמן ואמר שהשואל משתמש בו לעולם והוא שקנו מידו ויש מפרשים כשטה ראשונה אלא שחולקין שאף בלא החזרת השואל למשאיל צריך קנין ואם הוחזר אפילו קנו מידו אין כאן עוד שאלה והדברים נראין כן:

שאלה זו כל אחד לפי שטתו אינה פוסקת עד שיבטל הכלי מהיותו ראוי למלאכה זו ומ"מ כשנתבטל מחזירו ואינו יכול לתקנו עוד על ידי אמן כדי להשתמש בו עוד ויש מפרשים שאפילו נשבר חוזר ומתקנו עד שיכלה כל הברזל ומחזיר לו הבית יד וכן יראה מלשון זה האמור כאן ומהדר ליה קתיה ומלת קתא נאמרת על הבית יד ולשטה ראשונה אתה צריך לפרשו מלשון שברים:

כבר התחלנו לבאר שכל השואל כלי לעשות בו מלאכה פלונית אין המשאיל כופהו להחזיר עד שישלים בו אותה מלאכה וכן בבהמה לחרוש בה שדה פלני או לילך בה למקום פלני מעתה מי שאמר לחברו השאילני קרדום לעדור בו פרדס זה עודר בו אותו פרדס ואין המשאיל כופהו להחזירו עד שיעדור את כלו ואין השואל רשאי לעדור בו פרדס אחר ואם עדר בו פרדס אחר ונשבר הקרדום חייב לשלמו ואין זה נקרא מחמת מלאכה שמא אותו פרדס קשה מן האחר ועוד שהרי לא לאותו פרדס שאלו אמר לו לעדור פרדס סתם עודר בו איזה פרדס שירצה ובלבד שלא יעדור בו אלא אחד אמר לו לעדור בו פרדסים עודר בו כל הפרדסים שלו עד שלא יהא ראוי למלאכה ויחזיר או אף עד שיכלה כל הברזל לשטה האחרת על הדרך שביארנו למעלה ואין זה צריך קנין ויש גורסין כאן שהוא צריך קנין ולא יראה כן ויש מכריעין לומר שאין צריך קנין אלא לזו האחרונה ר"ל כשאמר לו פרדסים שאלו לא קנו מידו אינו עודר בו אלא שנים כמיעוט מלת פרדסים ואם קנו מידו עודר כל אותם שלו:

מי שאמר לחברו השאילני שוקת זה והוא הנקרא בלשון תלמוד גרגותא וענין שאלתה להשקאת השדות אם נהרסה בתוך ימי שאלתה אין השואל יכול לבנותה כדי להעמידה

בידו עד שיכלו ימי השאלה אלא כלה הבנין כלתה השאלה אמר לו השאילני שוקת בסתם ונהרסה יכול הוא לבנותה אמר לו השאילני מקום שוקת הרי השאילו מקום לתפור מקום שוקת וצריך קנין ומשקנו מידו הרי השואל חופר ובונה עד שתבא לידו שוקת הראויה להשקות שדותיו או בהמותיו כמו שהתנה:

המשנה התשיעית והיא גם כן מענין משניות שלפניה המשכיר בית לחברו ונפל חייב להעמיד לו בית אם היה קטן לא יעשנו גדול גדול לא יעשנו קטן אחד לא יעשנו שנים שנים לא יעשנו אחד ולא יפחות מן החלונות ולא יוסף עליהם אלא מדעת שניהם אמר הר"ם זה הדין הוא כשהראה לו בית ידוע ואמר לו בית כזה אני משכיר לך ולפיכך חייב להעמיד לו בית שהיה מדת ארכו ומדת רחבו כמו הבית שהראה לו אבל אם אמר לו בית זה אני משכיר לך ונפל אינו חייב לבנותו ואם אמר לו בית סתם יעמיד לו מקום שיקרא בית בין שיהיה גדול ממנו בין שיהיה קטן ממנו:

אמר המאירי השכיר בית לחברו ונפל חייב להעמיד לו בית וכו' משנה זו פירשו בגמרא שאינה שנויה כהלכה ונתישבה בגמרא על דרך זה לענין פסק שאם השכיר לו בית ואמר לו בית זה אני משכיר לך אם נפל אינו חייב לו לבנותו ולהעמיד לו בית אלא מחשב עמו על מה שנשתמש בו ומחזיר לו שאר השכירות ומ"מ אם הוא גרם כגון שסתרו הוא או מכרו לאנס שהוציאו משם ביד חזקה ושלא בדין אף הוא חייב להעמיד לו כמותו אמר בית סתם אני משכיר לך ומסר לו ונפל חייב לבנותו או להעמיד לו אחר ואינו חייב להעמיד לו בית שכמותו אלא אף קטן ממנו או גדול ממנו או חלוק בדיורים קטנים כל שהוא ראוי לו לדירה מ"מ אמר לו בית כזה אני משכיר לך ונפל על זה באה משנה זו לומר שאם נפל חייב להעמיד לו בית כמותו:

היה גדול לא יעשנו קטן קטן לא יעשנו גדול אחד לא יעשנו שנים שנים לא יעשנו אחד ולא יפחות מן החלונות ולא יוסיף עליהם אלא מדעת שניהם וכן לא ישנה בארך וברחב ואפי' היה בית זה סמוך לשפת הנהר או לבית המרחץ או למקום שלב הדר בו שמח בכך אין אומרין לא נתכון זה במה שאמר בית כזה אלא לבית הסמוך למקום פלוני הא למדת ארכו ורחבו לא כיון אלא אומרים שאף על אלו כיון ומ"מ אף הוא חייב להעמידו במקום כמהו גם כן ויש חולקין שאין כוללין בבית כזה אלא מדת ארך ורחב על הדרך שבארנו:

ונשלם הפרק ת"ל:

המקבל שדה מחברו וכו' כבר ביארנו בראש המסכתא על החלק הרביעי שבזאת המסכתא היותו אמנם בא לבאר ענין קבלנות ואריסות ודיני המצרנות ודין פרעון שכר שכיר ואיסור הבא אל בית חברו לעבוט עבוטו ושזה החלק אמנם יתבאר בזה הפרק

ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק שלשה חלקים הראשון בדין מקבל שדה מחברו מה יש עליו לעשות ובמה הוא זוכה בו ואם אירעו בה אונס או פשע בה היאך הדין ויתגלגל בזה החלק ענין דיני המצרנות השני בענין שכר שכיר על איזה צד עובר באחורו השלישי בדין הבא בתוך ביתו של חברו למשכנו על איזה צד הוא עובר זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה כמשפט סוגיאת התלמוד כמו שקדם:

והמשנה הראשונה ממנו אמנם תכוין לבאר קצת דברים המוטלות על המקבל לעשותם וקצת דברים שהוא חולק בהם עם בעל הקרקע יתר על התבואה והוא שאמר המקבל שדה מחברו מקום שנהגו לקצור יקצור לעקור יעקור לחרוש אחריו יחרוש הכל כמנהג המדינה כשם שחולקין בתבואה כך חולקין בתבן ובקש כשם שחולקין ביין כך חולקין בזמורות ובקנים ושניהם מספקין את הקנים אמר הר"ם הקנים ששניהם חייבים לספק בהם הם שסומכין בהם הגפנים וחולקין אותם בסוף הזמן וכאלו אמר מדוע חולקין בקנים מפני ששניהם מספקין את הקנים:

אמר המאירי המקבל שדה מחברו פירוש מקבל הוא בתורת אריסות אלא שהאריסות סתמו למחצה והמקבל למחצה לשליש ולרביע ומ"מ כל שאינו נותן דבר קצוב אלא לפי שהקרקע מוציא הן מחצה הן שליש הן רביע נקרא מקבל והנותן דבר ידוע בדמים נקרא שוכר והנותן דבר ידוע בפירות נקרא חוכר ואמר על המקבל שדה מחברו לעבדה בסתם ר"ל שלא התנה עמו בדברים אלו כלום הכל הולך אחר המנהג מקום שנהגו לקצור יקצור פי' שדברים אלו חלוקים לפי הדעות של בני אדם פעמים שבעל הבית רוצה שיעקר משרש מפני שתהיה ארצו מנוקה ושאינו רוצה בזבולה ופעמים שהוא רוצה בקצירה כדי שישארו השרשים ויזדבל הקרקע וכן פעמים שהאריס רוצה בקצירה כדי שלא ירבה בטרח ופעמים שהוא רוצה בעקורה כדי להרבות בתבן ובקש שהוא חולק בה עמו ומאחר שכן אם שניהם חולקין זה עם זה הולכין בה אחר המנהג לחרוש אחריו יחרוש פירוש אחר הקצירה או העקירה כדי להפך שרשי עשבים רעים שבה וימותו ולא ישחיתו בצמיחתם זריעות העתידות לבא וכשם שחולקין בתבואה כך חולקין בתבן וקש אלא אם כן מעכב על זה תנאי או מנהג וכן כשם שחולקין ביין כך חולקים בזמורות ובאותם קנים המעמידים הגפנים שלא להתלכלך בעפר הארץ ושניהם מספקין את הקנים:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף קג:

זה שביארנו שמקום שנהגו לחרוש אחריו יחרוש אפילו נכש בעשבים רעים שבה בעוד שהיתה התבואה מחוברת חייב לחרוש ואינו יכול לנצל עצמו מן החרישה מפני הנכוש אלא אם כן פירש לו כן בשעת הנכוש ונתרצה לו:

המקבל או השוכר את הקרקע אין האילנות בכלל ואע"פ שלענין מקח קנה כמו שיתבאר בקבלנות ושכירות אינו כן מפני שאין צריכין עבודה ואינו טורח בהם ואפילו שכרו ביותר מן הראוי אין יכול לומר שמצד הפירות רבה במחיר ומ"מ מקום שנהגו לכלול שכירות אילנות על גב קרקע הושכרו ואפילו נכה לו בשכירות אינו יכול לומר לו שלא נכה לו אלא בשביל שלא יטול חלק בפירות:

זה שאמרנו במשנה שהאריס חולק בתבן לא נאמר אלא בסתם ובמקום שאין שם מנהג ידוע אבל מקום שנהגו בו שלא ליתן תבן לאריס אינו נותן וכל שלא נהגו בו רוב העיר אע"פ שיש יחידים נוהגים בכך מתוך עין יפה שלהם אין לו ללמוד מהם וכן הדין בשאר הדברים:

המקבל או השוכר את הקרקע בעל הקרקע חייב לעשות הדברים שהם עיקר שמירת הקרקע כגון החריץ שעושין סביבות השדה והוא הנקרא בוכרא ונתינת עפר החריץ על שפת השדה להגביהו והוא הנקרא טופייתא והבאת עפר ממקום אחר להרכיבה על זאת עד שיספיק בהגבהתה והוא הנקרא ארכבתא וכן הקנים שדרכן לנעוץ לשם כדי שיהו כל הסביבות נעולים ומ"מ מה שהוא עשוי לשמירה יתרה כגון הקוצים שאדם אורג בין הקנים אין חיובן על בעל הקרקע שלא עשאן המקבל אלא להקל עליו שלא יצטרך לטרוח בשמירתה:

המעדר שחופרין בו את הקרקע והרחת שמרים בה את העפר ממקום למקום והדלי והנאד הצריכין להשקאת השדה כל אלו בעל הקרקע חייב בהן אבל המקבל חייב בתפירת הגומא שמכנסין המים בתוכה:

דברים אלו שכתבנו אע"פ שלא כתבנום אלא במקבל יש דברים שאף השוכר והחוכר שוים בהם עם המקבל ויש דברים שלא נאמרו אלא במקבל כמו שתאמר במשנתנו שמנהג העקירה והקצירה והחרישה אף בחוכר ושוכר נאמר וענין חלוקת הזמורות והתבן לא נאמרו בחוכר שהרי הכל שלו ונותן דבר ידוע וכן יש חלוק ביניהם בהרבה דברים ואע"פ שאי אפשר להזכיר את כלן הדברים פשוטים למי שמאזניו מעוינות ואעפ"כ נבאר בכל אחת ואחת מה שיאמר בכלן ומה שלא יאמר אלא באחת מהן:

המשנה השניה ועניינה במקבל או חוכר שאירע אונס הגורם פסידא בעניני הקרקע כיצד הוא הדין ואמר על זה המקבל שדה מחברו והוא בית השלחין או בית האילן יבש המעין או נקצץ האילן אינו מנכה לו מן החכירות אם אמר לו חכור לי שדה בית השלחין זה או שדה בית האילן זה יבש המעין ונקצץ האילן מנכה לו מן החכירות אמר הר"ם צריך אתה לידע אלו השלשה שמות על איזה ענין הם נופלים והם שוכר וחוכר ומקבל וזה כי השוכר הוא שוכר הקרקע שיחרוש אותו בדמים קצובים בכך וכך דינר ומקבל הוא ששוכר אותו קרקע בחלק ידוע מן הפירות שיעשה כגון שיפסוק עמו בחצי הפירות שיוציא השדה או בשליש וחוכר הוא ששוכר את הקרקע בשיעור ידוע מחטים או משאר זרעים הנזרעים והוא שיפסוק עם בעל השדה שיתן לו כך וכך מדה ממין פלוני מן הזרעים בין שתעשה הארץ הרבה או מעט ועוד כי מקבל נופל דרך כלל על השוכר ועל החוכר שכן הוא אומר במשנה מקבל ור"ל חוכר או שוכר וכאלו אומר המקבל שדה בחכירות או בשכירות ומה שאמר בזו המשנה וההלכה שלפניה מקבל זה הדין בעצמו בשוכר גם כן לטעם שפירש ואמרו השכיר לו בית השלחין או הודיענו שכונתו שיהיה כמו שהוא עכשו כל זמן שהוא ברשותו ולפיכך יפחות לו משכירותו ופי' מנכה יפחות:

אמר המאירי המקבל שדה מחברו והוא בית השלחין ואין מי הגשמים מספיקין לה ויש בה מעין שמשקין אותה ממנו ויבש המעין ופרשו בגמ' שמ"מ לא פסק הנהר שבעיר והיה אפשר לו לטרוח ולהביא על ידי כליו אינו מנכה לו מן השכירות וכן אם היו בקרקע זה אילנות ובמקום שמשכירין אילנות על גב קרקע ונקצצו אע"פ שאין ספק שהקרקע חביב בעיני האריס מצד האילנות אינו מנכה לו ומ"מ פירשו בגמרא במעין שאם יבש הנהר שבעיר הואיל ומכת מדינה הוא מנכה לו כפי מה שישומו הבית דין ואם אמר לו בית השלחין זה או בית האילן זה סתם הדברים שלא הקפיד על זה אלא מפני המעין והאילן ומנכה לו על כל פנים ואין הפרש בין עומד בתוכה לאין עומד בתוכה ומה שאמרו בגמרא דקאי בגוה לאו דוקא אלא כל שהוא מראה באצבע ואין חלוק בכל אלו בין שאמר בעל הקרקע כן למקבל בין שאמר המקבל לבעל הקרקע ואם אמר בית השלחין שיש לי במקום פלני יראה מסוגית הגמרא שאין מנכה לו שהרי פירשוה דוקא שעומד בתוכה או שמראה באצבע ומאחר שלא היה צריך להזכיר זה והזכירו ודאי לא נתכון אלא להעמידה כמות שהיא:

זהו ביאור המשנה ועניני אף בשכירות וחכירות ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הן:

דף קד.

האומר לחברו בית כור זה אני מוכר לך או בית כור פלני אני מוכר לך אע"פ שאין במדידתו אלא לתך הגיעו ומכל מקום דוקא שיהא קרוי בלשון הבריות בית כור ועל המוכר להביא ראיה בכך וכן האומר כרם פלוני או כרם זה אני מוכר לך אעפ"י שאין שם גפנים הגיעו והוא שיהא קרוי בלשון הבריות כרם וכן פרדס זה או פרדס שיש לי במקום פלוני אני מוכר לך אעפ"י שהכתוב צווח ואומר פרדס רמונים ואין שם רמונים הגיעו והוא שיהא קרוי בלשון הבריות פרדס הא כל שאין הבריות קוראין אותו כן אינו כלום אעפ"י שאמר זה ויש מי שאומר שלא נאמרו דברים אלו אלא בדבר שהלוקח טועה בו אבל דבר שאין בו טעות כגון שהיה כאן אילן תאנה והוא יודע כן שתאנה היתה ואמר לו אילן של אפרסקין זה אני מוכר לך הגיעו ואין הדברים נראין:

המשנה השלישית והכונה בה בביאור המקבל שדה מחברו ופשע בעבודתו ואמר על זה המקבל שדה מחברו ומשזכה בה הבירה שמין אותה כמה היא ראויה לעשות ונותן לו שכך כותב לו אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא. ר' יוסי היה דורש לשון הדיוט אמר הר"ם כבר ביארנו כי מקבל הוא ששוכר את הארץ בחלק ממה שהוציא ואם הובירה ולא זרעה ישער מה שראויה לעשות אלו זרעה וישלם החלק שפסקו ביניהם וזה מבואר:

אמר המאירי המקבל שדה מחברו ושמזכה בה ר"ל שקנאה לענין קבלנותו הובירה ולא עשתה כלום או שלא עשתה כראוי שמין אותה כמה היא ראויה לעשות ונותן לו חלקו המגיעו לפי מה שהיתה ראויה לעשות שכך כתב לו אם אוביר ולא אעביד אשלם בדמיטבא ר"ל כפי הראוי לה לעשות ושאלו עליה בגמרא והלא אסמכתא היא ופירשו בה שאין זה אסמכתא שאין כאן דבר חוץ מן הדין לא שום צד גוזמא בעולם אלא דבר הראוי להתנות כן וכל שהוא בדרך זה אין בו דין אסמכתא כמו שביארנו בפרק אי זהו נשך הא אמר אם מובירנא יהיבנא לך אלפא זוזי הרי זה אסמכתא ואינו נותן לו אלא כפי הראוי וכן התבאר בגמרא. וכן נתבאר שם שאם הוביר מקצתו נותן חלקו במה שהוביר כפי מה שהיתה ראויה לעשות:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ומשנה זו דוקא בקבלנות שאם בחכירות ושכירות הרי אף בלא פשיעה נותן מה שהתנה. ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הן:

יש מי שאומר שאף אם לא כתב אם אוביר ולא אעביד וכו' הואיל והדבר ידוע להם שכך היה המנהג אצלם מכח מה שרגילים לכתוב כן כל שלא נכתב ככתוב דמי. וזהו שאמרו עליו שהיה דורש לשון הדיוט כלומר שאע"פ שנהגו כן מעצמם אע"פ שלא היה מתקנת

חכמים הואיל והדבר ידוע כן אצלם ונהגו בה כן אעפ"י שלא נכתב ככתוב דמי כדין תנאי בית דין:

כל קרבנות שאשה חייבת בהן בעלה מביא על ידה ואם נתחייבה בקרבן עולה ויורד מביא עליה קרבן עשיר הואיל והוא עשיר ואין אומרין הרי אשה מכל מקום עניה היא ותביא קרבן עני. ומכל מקום אם גרשה קודם שתביא קרבנה אין הבעל חייב בהם שהרי השובר צווח ואומר שהיא פוטרתו מכל אחריות שהיה לה עליו בלשון הזה נהגו לכתוב אחריות דאית לי עלך מן קדמת דנא. יש שאין גורסין בשמועה זו אם פטרה אינו חייב בהן אלא כך הם גורסין אדם מביא קרבן עשיר על אשתו וכן כל הקרבנות שהיא חייבת שכך כתב לה אחריות דאית ליך עלאי מן קדמת דנא ומפרשין מזו שהוא חייב בכל הקרבנות שנתחייבה עליהם בעודה ארוסה שכך כתב לה בכתובתה וכו' ואין הדברים נראין שהרי בתורת כהנים שנאוה בדרך ראשון ואף לגירסא זו פרשו בתוספות ברביעי של נזיר אין בכלל אלא אותם שנדרה משנשאת מקדמת דנא פירושו שבשעת הכתבה הוא משעבד עצמו בכל שמשעת הנשואין ואילך. וכן פירשו שאף בזו דוקא אותה שאינה גורמתן כגון יולדת וזבה או קרבנות הבאים על שגגת עברה וזו מכל מקום אע"ג דטעמא דמסתבר הוא אי אפשר שהרי ברביעי של נזיר הביאוה בענין נזירות אלא שאפשר להעמידה באומרת יודעת הייתי שיש נזירות אבל לא הייתי יודעת שהנזירות טעונה קרבן. וכל שכן שאין ללמוד משמועה זו שיהא אדם חייב לפרוע מה שלותה אשתו קודם שנשאת שאם אמרוה בשעבוד קרבנות כי היכי דתהוי לה כפרה לא אמרוה בחוב ועד כאן לא שאלו בפרק יש נוחלין באשה שלותה ואכלה ועמדה ונשאת אלא בנכסים שלה שנשתעבדו לבעל חוב קודם שתנשא במלוה על פה ומספק אם הוא כלוקח אם הוא כיורש אבל שיפרע הוא משלו כלל (כלל) [וכלל] לא:

מי שקדש את האשה ואמר לה שתהא מקודשת לו לכשתכנס לחפה ולא אמר לה מעכשיו אין הקדושין כלום עד שעת כניסתה לחופה ואם בא אחר וקדשה קודם זמן זה נתקדשה לשני וכן כל כיוצא בזה כמו שיתבאר במקומו:

המלוה את חברו ובא למשכנו על פי בית דין לא ימשכנו יותר מחובו שהרי אף הוא ר"ל הלוה כותב לו בשעת המשכונה שהוא מניח אצלו אותו משכון לתשלום מה שהיה לו עליו מקודם בכדי שיעור זה. ויש מפרשים שבשעה שזה משיב לו את העבוט שמין אותו וכותב לו הלוה שהוא מקבלו ממנו לתשלום מה שהיה לו עליו מקודם בכדי שיעור זה וכבר ביארנו בזה ר"ל במשכן שלא בשעת הלואה שקנאו אף להתחייב באונסין אלא שיש חולקין בה כמו שכתבנו בפרק השוכר את האומנין. ומכל מקום אם החזירה ומת

מלוה שומטו מעל בניו ואינה נעשית מטלטלין אצלו אחר שעל כרחו מחזירה הואיל ושלא בשעת הלואה משכנו אבל משכון שבשעת הלואה הואיל ואינו חייב להחזירו אם החזירה מאליו נעשית מטלטלין אצל בניו כמו שביארנו בפרק האמנין:

צריך שתשאל לשטה זו האמורה בכאן לדעתנו שהמלוה את חברו ומשכנו שלא בשעת הלואה קנאו להתחייב באונסין אם נפחתה ביד הלוה מצד שמשתמש בה בחזרתה אצלו שמא מאחר שקנאו הלה נעשה לוה זה עליו כשואל שנפחתה מחמת מלאכה ומכל מקום לא יראה כן לא קנאה אלא לענין אונס שלא מחמת הלוה ולא פחת בלבד אלא אפילו נאנסה ביד הלוה יראה לי שהלוה חייב להעמידה לו בשופי שאם לא כן לא מצא הממשכן ידיו ורגליו במשכון זה כלל ומכל מקום יש אומרים שאם כתב לו בפירוש שהוא מניחו אצלו לפרעון חובו כמו שכתבנו נפחתה למלוה וזהו אצלם פירוש אהני כתבא לגרעון והם מפרשים אותו בשעת קבלת המשכון ושהלוה כותב לו שהוא מניחו אצלו לפרעון גמור ור"ל אהני כתבא ללוה ליפטר מן הגרעון. ויש אומרים בהפך שאם לא כתב כן נפחתה למלוה שאם לא כן צדקה מנין ואהני כתבא למלוה ר"ל שהוא נפחת ללוה והם מפרשים אותו בשעת השבת העבוט ושהלוה כותב לו שהוא מקבלו ממנו בתורת השבה ולהחזירו כל קבל דיכי לומר שאם יאבד ממני או תפחת אפילו ברשותי אשלם בצד מה ששוה עכשו ואהני כתבא לחייב את הלוה ועיקר הדברים כמו שכתבנו תחלה:

דף קד:

יש מקומות שנהגו לכתוב כתבה לנשותיהם כעין מלוה ר"ל שנוהגין לגבות כל הכתוב בכתבה אעפ"י שהדבר ידוע שלא כך קבל מפני שמצמצמין בתוספת ואין חוששין לכבוד המוני ובלתי מועיל שנוהגין לכפול מחמת כבוד ונוהגין לגביית מחצה ויש נוהגין לשליש. מעתה מקום שנהגו לכתוב מלוה אפילו הוסיף לו כמה גובה מלוה מקום שנהגו לכפול ולגבות מחצה גובה מחצה אפילו לא הוסיף לה כלום ומכל מקום אם קנו מידו בפירוש על התוספת אפילו במקום שנהגו לכפול גובה הכל ומה שנאמר כאן דקנו מיניה אני מפרשו שקנו בפירוש על התוספת וכן דינין אלו בנדוניא שכותב האב לבתו ולחתנו בשעת שדוכין להביא לבעל שאף מנהגים אלו בהם והכל נקרא כתבה. ויש מפרשים שכל שקנו ממנו סתם גובה הכל ולא יראה כן אלא בשקנו על התוספת בפירוש על הדרך שנהגו רבים בכתבה לכתוב ועל הנאמנות בפירוש מפני שנוהגים שלא תהא נאמנות סתם מועלת בה אלא שאף הם לא פירשוה אלא באב שכתב לבתו ומכל מקום דברים אלו אינם תלויים אלא במנהגות הידועים בכל מקום:

מקום שנהגו לכתוב האב לבתו בנדונייתה כפל הבאתה וצוה ליורשים תנו ארבע מאות זוז לבתי ולא הזכיר לשון כתבה כלל כופין את היורשים ליתן לה ארבע מאות אבל אם אמר תנו לה ארבע מאות לכתבתה או בכתבתה או כתובו לה ארבע מאה זוזי בכלן אינה נוטלת אלא מאתים וכן כל כיוצא בזה:

זריעת השומשומין קשה לקרקע יותר מזריעת החטים מפני שהוא מכחישתו יותר מן החטים ומכל מקום בשנים כתקנן הם יקרים הרבה יותר מן החטים ואדם מרויח בזריעתם יותר מן החטים. מעתה המקבל שדה מחברו והתנה בעל הקרקע לזרעה שומשמין וכיוצא בהם ובא המקבל וזרעה חטים הרי זה חייב ליתן לבעל הקרקע כפי מה שהיה מרויח יותר ואם היתה שנת יוקר חטים עד שעמדו באותה שעה על שער שומשמין נותן לו חלקו ואינו אומר לו בשני אלו נכה לי מחלקך מיהא פורתא מצד שהרוחת שלא הוכחש הקרקע שכל שאדם יכול להרבות בהרוחתו אינו חושש לכחש קרקע כלל מתליא אמרין תכחוש ארעא ולא תכחוש מרה היו חטים ביוקר גדול עד שעמדו ביתר משער שומשומין חולקין אף אותו השבח על הדרך שחולקין בשאר וכן בכל הדומה לזה:

יש מי שאומר במעשה הראשון הנזכר בכאן והוא כשהחטים עמדו על שער השומשמין שלא נאמר אלא בחוכר שאם במקבל הרי זה יכול לומר לו על כל פנים לשומשמין אני צריך ומ"מ יראה לפרשה אף בקבלנות ובדיעבד מיהא הדין כן:

היה הדבר בהפך והוא שבעל הקרקע מסרו לחטים והלה זרע שומשמין נוטל חלקו הראוי ונותן לו אח"כ בכדי כחש קרקעו:

הנותן מעות לחברו להתעסק בהם או שאר מיני סחורות להטפל במכירתן ולחלוק בשכר הרי זה נקרא מתעסק ואותו ממון הוא נקרא עסק וכבר ביארנו בפרק איזהו נשך שכל המקבל עסק מחברו הן מעות להתעסק בהן הן שאר מיני סחורות להטפל במכירתן ולחלוק עמו בריוח ולא התנו ביניהם אחריות המעות או הסחורה על מי תקנו חכמים שמן הסתם נעשה החצי מלוה להיות אחריותה על המתעסק והחצי האחר פקדון שלא להתחייב המתעסק באחריותה ומעתה נמצא שחולקין בשכר שהרי כל השכר הבא מחמת החצי שהוא מלוה הוא של מתעסק כדין כל לוה והבא מצד החצי האחר הוא של בעל המעות וכן בארנו שם שמאחר שחצי הממון מלוה עליו אף הוא אינו מתעסק בחצי של פקדון בחנם ומעתה אסור לקבל עסק בסתם על דעת מחצה שכר שאם כן הרי הוא מתעסק בחצי של פקדון בשכר חצי של הלואה וכל שהוא טורח בשכר הלואתו הרי זה אבק רבית ואין כאן התר אלא אם כן מתנה עמו שכר על חצי של פקדון שכרו בכל יום

כפועל בטל על הדרך שביארנו שם ואם אינו קוצץ עמו שכר תקנו חכמים שיוותר לו בריוח או ינכה לו בהפסד שאם התנו שיטול המתעסק חצי ריוח יקבל עליו מן הסתם שליש הפסד ואם התנו שיטול שני שלישי ריוח יקבל עליו מן הסתם חצי בהפסד ומאחר שיש כאן שכר אף הוא נעשה על אותו חצי של פקדון שומר שכר להתחייב בגנבה ואבדה אלא שמ"מ פטור באונסיה וגדולי המחברים פוטרין בגנבה ואבדה וגדולי המפרשים מגיהים עליהם לחיוב וכן הדברים נראין ואם לא עשו כן ורצה זה ליטול החצי בריוח ובהפסד כדין העסק הרי זה אבק רבית בידו ולא סוף דבר בהיתר זה במחצה שכר ושליש הפסד או מחצה הפסד ושני שלישי שכר אלא כל שחלק הפסד גדול לבעל העסק יותר מחלק הריוח מותר אפילו תשיעית בשכר ועשירית בהפסד ויש חולקין לאסור אלא אם כן בשני שלישי שכר ומחצה הפסד או במחצה שכר ושליש הפסד ולא יראה כן:

אע"פ שביארנו על העסק שחציו מלוה אין אומרין שיהא זה רשאי להשתמש בו במעות של מלוה שמ"מ לא נתנו להוצאה אלא להתעסק ולא נקראו מלוה אלא לחיוב אחריות שאלו לא נתחייב באחריותן כלל אין מוצאין מי שימסור להם ואם יתחייבו בכל אין בעלי הסחורות מוצאין מי יקבל מהם הא לשאר דברים דינה כדין פקדון ואם מת לא נעשית חצי המלוה מטלטלין אצל בניו וכל שנתברר על מעות אלו או סחורות או כלים שהם מחמת העסק נוטלן בעל העסק כשלו בלא שבועה ואין לבעל חוב מוקדם בו שום זכייה שלא קנאם אלא להתעסק וחוזר הכל לבעלים ואם יש שם ריוח נוטלים היורשים או בעלי חוב כל מה שהיה הוא ראוי ליטול ואם אין שם ריוח חוזר הכל לבעלים וכן אם נתן מתנה לאחרים מוציאין מידם ואפילו שנה המקבל בהם או מכר או נתן או הפסיד:

במסכת בבא בתרא יתבאר בפרק המוכר את הבית שהמתעסק שמת והוציא בעל המעות ליתומים שטר עסק עליו הרי זה נשבע וגובה מחצה שבתורת מלוה ולא אמרו שבועה אלא בשאין העסק בעין ולא הבא מחמתו אבל אם העסק בעין או איזה דבר הבא מחמתו נוטל את הכל בלא שבועה אף מן היתומים אבל החצי שבתורת הפקדון אינו גובה לפי שאנו חוששין שמא נאנס או החזיר שהמפקיד אצל חברו בשטר ואמר לו החזרתי נאמן בשבועה והואיל והאב נאמן בשבועה יתומים נאמנים בלא שבועה שאין אומרים ביתומים שהם מחוייבים שבועה כאביהם ומאחר שאין יכולין לישבע ישלמו שהרי אמרו שבועת ייי תהיה בין שניהם ולא בין היורשים ופירשנוה באומרים על חוב אביהם חמשין ידענא וחמשין לא ידענא:

מי שקבל מעות או שאר מיני סחורות להתעסק בהם והלך המתעסק למקום אחר ובא לפני בית דין לחלוק אותו עסק או אותן מעות ולהניח החצי שהוא פקדון ביד בית דין או

ביד מי שיבחרו והחצי שהוא מלוה יטול לעצמו ויתעסק בו לעצמו מקצת הגאונים הורו שאע"פ שאין לעשות כן לכתחלה ר"ל שאין לו לחלוק בלא דעת חברו מ"מ אם עשה כן מה שעשה עשוי והביאו ראיה לדבריהם ממעשה איסור ורב ספרא האמור בפרק אלו מציאות שחלק רב ספרא בלא דעת חברו וכבר בארנוה שם אף בדבר הצריך שומא הואיל ובפני שלשה הוא חולק ובלבד הבקיאים בשומא ואם בדבר שאין צריך שומא חולק אף בלא שלשה ובלא שומא אלא בפני עדים או שאומר להם שהוא חולק ומ"מ גדולי הפוסקים חולקין עליהם שלא נאמר כן אלא בשתפין שנמצא כשהוא חולק אינו אלא נוטל את שלו אבל מתעסק אין לו רשות בכך ואפילו התנה בכל בית דין שבעולם אינו כלום והשכר או ההפסד חולקו עם הבעלים על הדרך שביארנו והוא שאמרו בכאן להכי קרו ליה עיסקא דאמר לאיעסוקי יהבי לך וכו':

מי שמסר לחברו עסק אחד וכתב לו אותו עסק בשני שטרות אע"פ שבפעם אחת מסר לו הואיל וכתבו בשני שטרות נחשב זה שבשטר אחד לעצמו וזה שבשטר אחר לעצמו ודבר זה פסידא לבעל המעות או העסק מסר לו בשני פעמים וכללן בשטר אחד אע"פ שבשני פעמים מסרו הואיל ובשטר אחד כללן אינו נחשב אלא כעסק אחד ודבר זה פסידא למתעסק כיצד הרי שמסר לו בפעם אחת מאתים דינרין וכתב לו מאה בשטר אחד ומאה בשטר אחד הלך והרויח במאה של שטר זה ועשאן ק"ל והלך והפסיד במאה האחר ל' דינרין והעמידן על שבעים אלו היה הכל בשטר אחד אין כאן לא ריוח ולא הפסד והרי כל המאתים חוזרין לבעל העסק ועכשו שעשאן שני שטרות עם מה שביארנו שהמתעסק נוטל פלגא באגר ותילתא בהפסד הרי המתעסק נוטל במה שהרויח ט"ו דינרין שכר ואינו מקבל עליו במנה האחר שהפסיד בו אלא י' דינרין פסידא ונמצא בעל העסק מפסיד ה' דינרין ואם מסרן בשני פעמים וכללן בשטר אחד הרי זה נחשב הכל כעסק אחד ואין כאן ריוח ולא הפסד ונמצא מתעסק שאינו נוטל כלום בריוח וזהו הפסדו:

דף קה.

המתעסק שהפסיד כגון שמסר לו מאה והעמידן על חמשים ולא הודיע הפסדו לבעל המעות עד שיעשה אצלו חמשים אלו עסק אחר וטרח אח"כ באותם חמשים עד שהרויח בהם בכדי השלמת הקרן או ביתר מיכן ובא אצלו לחלוק אין יכול לומר לו נחשוב הפסד הראשון ולא אקבל ממנו אלא שלישו ונחשוב אח"כ הריוח ואטול החצי בכל מה שמחמשים ולמעלה אלא הכל הולך אחר החתום ואין ריוח או פסידא אלא בסוף ונוטל מחצה בכל מה שממאה ולמעלה והולך לו ואפילו הודיעו הדין כן אלא אם כן עשה

מחמשים אלו אצלו עסק מתחלה ולא נאמר ולא אודעיה אלא לומר שלא עשה חמשים אלו אצלו עסק מחדש ויש אומרים שהדין כן אף בעירב עמו ממון אחר אצלו עד שהרויח הרבה ולא יראה כן ויש אומרים שאם היה עסק זה נמסר לזמן והיה שם פסידא בהגיע הזמן והודיעו ונשארו אצלו במקרה וחזר וטרח בהן מאליו והרויח אע"פ שלא עשאן עסק מחדש מחשב לו פסידא שביום הזמן בצד אחד וריוח שאחריו בצד אחר ואם לא הודיעו כלל מחשב הכל בחשבון אחד אבל תוך זמן אפילו הודיעו נעשה הכל חשבון אחד כמו שביארנו וכן יראה דעת גדולי המפרשים:

שנים שקבלו עסק מבעל הבית להתעסק בו בין שניהם ולחלוק בריח עם בעל הבית כדין העסק ומסר להם עסק זה לזמן וקודם שהגיע זמן עשו והצליחו ואמר אחד לחברו אע"פ שיש לנו זמן אצל בעל הבית מ"מ אני ואתה לא התנינו בזמן ומעתה בא ונחלוק יכול השני לעכב עד שיגיע זמן שקבע להם בעל הבית בין שבא לחלוק בריוח לבד בין שבא לחלוק בקרן ובריוח ולהתעסק כל אחד לעצמו שאם בא לחלוק בריוח לבד אף הוא אומר לו רווחא לקרנא משתעבד ושמא בסחורה העתידה נפסיד והריוח הנחלק ניתן להוצאה ולא יהא בידינו במה למלאת חסרוננו ואם בא לחלוק בכל אף הוא אומר עסקא להדדי משתעבד והפסידא מצויה בסחורה מועטת יותר מן המרובה ואפילו היה מקבל עליו לחלוק עמו בפסידתו שאחר חלוקה שאעפ"כ מזלא דתרי עדיף:

המתעסק עם בעל עסק שקבעו להם זמן וכן שני שתפים שקבעו ביניהם זמן אין צריך לומר שבתוך הזמן אין כופין זה את זה לחלוק שלא הוצרכנו ללמדה בשני קבלנים אלא מצד שלא היה קביעות זמן בין שניהם מ"מ אם נתברר שאין כאן עוד ריוח או שיש הפסד בשהיית חלוקה אף תוך זמן כופה כל אחד את חברו לחלוק ואם אין שם זמן קבוע חולקין כל זמן שירצה אחד מהם:

יתבאר במסכת גיטין בשתפין שנשתתפו סתם ולא קבעו זמן שאם היה זמן ידוע למכירת אותה הסחורה יכול כל אחד לעכב עד אותו זמן וזמנים אלו פרשו בתבואה לפני הזרע ובשעת הזרע ובפרס הפסת וביין בפרס הפסח ובפרס העצרת ובפרס החג ושמן מעצרת ואילך:

גדולי המפרשים כתבו בתשובותיהם במי שמסר מעות לחברו בתורת עסק ובהיתר ונתן ריוח שנה או שנתים ולסוף אמר לו כל מה שנתתי לך מן הקרן נתתי ולא היה שם שום ריוח בעולם שאם בשעה שנתן הריוח נתנו בפני עדים לשם ריוח ואמר להם אתם עדי אין יכול עכשו לחזור ולהגיד וגובה הלה ממנו כל הקרן אבל אם לא נתן לו בפירוש לשם ריוח או שלא אמר לו אתם עדי בין שאמר לו לשם ריוח בין שנתן לו סתם ישבע

עכשו שלא היה שם ריוח מעולם ומה שנתן יעלה לקרן ואומר לו שמשטה היה בו ויש אומרים שכל שנתן לו לשם ריוח אם יש עדים בכך או שהוא מודה לו אינו יכול לומר עוד שלשם קרן נתנו:

היה שם ריוח בעת שנתן ונטל גם הוא חלקו כנגדו ואח"כ אירע בו הפסד אם פקח הוא אינו מכניס הריוח שנתן במקום הקרן שאם יכניס גם הוא יחזיר לשם מה שנטל חלקו ונמצא שהוא מפסיד לעצמו שאלו היה העסק חמש מאות דינרין והרויחו מאתים דינרין וחלקום ולבסוף הפסיד העסק מאתים דינרין אם יחזירו מה שנטלו באמצע נמצא הקרן שלם ובעל הממון נוטלו והלה הולך לו בפחי נפש ואלו עמדה החלוקה הראשונה במקומה נמצא המקבל הרויח מתחלה מאה ועכשו אינו מפסיד אלא שליש המאתים וכל זה בשנטל גם הוא חלקו אבל אם לא נטל ועדין חלקו משותף בכלל העסק ולסוף הפסיד בעסק מ"מ נוטל חלקו כנגד מה שנתן לבעל הממון אלא שהוא מפסיד בהנחתו אותו השתוף עם השתוף מפני שהוא נושא בהפסד לפי הקרן שהיה לו בשתוף והשאר יטול ואח"כ יחלוקו כמו כן שאר ההפסד לפי התנאי שהיה ביניהם:

אף הם כתבו שיכול אדם לעשות עסקו מלוה כמו שאמר לו מכאן ועד סוף שנה יהא ביני ובינך בתקנת חכמים מאותו היום ואילך יהא הכל מלוה וריוח והפסד שלך או תן לי ממוני ומעתה נעשה כל ממון שהוא קיים באותה שעה מלוה עליו ויכול לכופו לפרוע לו וכן יראה מתלמוד המערב הא אם רצה לעשות עסקו פקדון לאחר השנה חוככים בה להחמיר מפני שנראה כרבית מאוחרת שמפני חצי זה שהלוהו בשנה זו טורח אחר שנה בפקדונו:

המוסר עסק לחברו ואמר לו הזהר שלא תלוה אותם בעל פה או אף בשטר אלא דוקא במשכונות ועבר על דעתו והלוה כתבו גדולי המפרשים שאם הרויחו הרויחו לאמצע ואם הפסידו הפסיד לעצמו שאין דין שתוף ריוח העסק בטל מחמת פשיעתו עד שנאמר שאם הרויח הרויח לעצמו אלא הכל קיים והוא חייב בפשיעתו וכמו שאמרו הנותן מעות לחברו ליקח בהם חטים למחצה שכר ולקח בהם שעורים שאם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לאמצע כמו שהתבאר בפרק הגוזל:

מי שקבל מעות לחצי שכר והוציא אותן המעות לאיזה צורך לו ואח"כ נתעסק בשלו וכשבא בעל העסק לחלוק עמו בריוח הוא מביא לו עדים שלא נתעסק בהם אלא שהוציאם הואיל ואלו לא היו לו מעות העסק בידו אף הוא היה צריך להוציאם משלו אין יכול לומר שאותם של עסק הוציא אלא לוה מהם וכשנתעסק בשלו הוא הפרעון ולשם העסק נתעסק וכן כתבו גדולי המפרשים:

כבר ביארנו שהמתעסק צריך שיתן לו בעל העסק שכרו כפועל בטל או שיוותר לו בריוח מעתה מי שאמר לחברו הילך מעות למחצה שכר ולא פירש לו בהפסד כלום ולא בשכר עמלו או שמסר לו בסתם אם יש מנהג בעיר הולכין אחר המנהג ובלבד שלא יהא בו איסור ואם אין שם מנהג יראה לגדולי המפרשים שיד בעל המעות על העליונה שאם יש שם ריוח אינו נותן לו שכר עמלו שהוא אומר אילו היה שם הפסד הייתי מקבל עלי שני חלקים ואם יש שם הפסד ורואה ששני חלקי הפסד גדולים מחצי שכרו אומר לו שכרך אתה נוטל ותקבל חצי בהפסד הואיל ובידו להתנות מתחלה לאיזה צד שירצה אף עכשו הדין כן:

המשנה הרביעית והכונה לבאר בה חוכר שפושע בעבודת הקרקע בכדי שהקרקע נפחת בכך מה הוא דינו ואמר על זה המקבל שדה מחברו ולא רצה לנכש ואמר לו מה איכפת לך הואיל ואני נותן לך את החכירה אין שומעין לו שיכול לומר לו למחר אתה יוצא ממנה והיא מעלה לפני עשבים אמר הר"ם לנכש לנקות השדה כשיגדל הזרע וצמחו עמו מיני העשבים וכשמנכש אותם מוסיף הזרע על תבואתה הרבה לפי שתתן השדה כל כחה אל הזרע וזה דבר ידוע אצל עובדי האדמה ולפי שזה החוכר שנותן שיעור מסויים היה יכול לומר לו אני לא אנכש ואינך רשאי להכריחני לנקות לפי שאין לך הפסד אם אסוף מעט תבואה לולא מה שזכר מפסידת הקרקע להבא:

אמר המאירי המקבל שדה מחברו ולא רצה לנכש ואמר לו מה איכפת לך והלא מ"מ חכירותך אני נותן אין שומעין לו שהרי אף הוא אומר לו למחר אתה יוצא ממנה והיא מעלת עשבים ומכחישין את הזרעים ופירשו בגמרא שאפילו אמר לו באחרונה אני חורשה אין שומעין לו שמ"מ בזמן חרישתו יפלו זרעים זרעים מהם ויחזרו ויצמחו ולא עוד אלא שהתבואה עצמה נפחתת בגדול עשבים רעים שבתוכה שהרי החכירות משתלם מתוכו כמו שיתבאר ואפילו אמר לו שהוא יקנה לו חטה ברורה כשיעור חכירתו מן השוק אף הוא אומר לו שהוא רוצה בשלו ואפילו היה רוצה לנכש לו כשיעור חלקו מ"מ הרי הוא משיא שם רע על הקרקע שלו ומשנה זו הדבר פשוט שאינה נשנית אלא בחכירות שאם בקבלנות לא היה צריך ללמדנו כן ולא היה יכול לומר לו מה איכפת לך:

זהו ביאור המשנה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו:

המשנה החמישית והכונה לבאר בה במקבל שדה ולא עשת תבואה אלא בשיעור מועט ומתוך מיעוטו לא רצה המקבל ליטפל בה מה דינו ואמר על זה המקבל שדה מחברו ולא עשתה אם יש בה כדי להעמיד כרי חייב ליטפל בה אמר ר' יהודה וכי מה קצבה כרי אלא אם יש בה כדי נפילה אמר הר"ם כרי הוא ערמת התבואה שיוכל לכסות בה

את הרחת בגבהו והוא שיעור סאתים יצא ידי חובתו ור' יהודה אומר שזה שיעור שאינו ידוע לפי שזה הכלי הנקרא רחת יהיה ארוך או קצר וכדי נפילה שעור מה שזרע בה וזה הדין הוא במקבל שבארנו שהוא ששוכר בחלק מן התבואה שתצא בה ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי המקבל שדה מחברו ולא עשת ר"ל שלא עשת אלא שיעור מועט עד שמתוך מיעוטו נמנע האריס מלהטפל בה מצד שאין בה בכדי טרחו אם יש בה כדי להעמיד ממנה כרי חייב ליטפל בה ומשנה זו אינה אלא בקבלנות שאם בחכירות מה לנו ולטפולו מ"מ חכירותו הוא נותן ר' יהודה אומר מה קצבה כרי והיאך ישוער כרי בין לשדה גדול בין קטן אלא כל שיש בה כדי נפילה והוא שיהא יכול לחזור ולזרעה לשנה הבאה בתבואת שנה זו והלכה כחכמים אלא שכרי זה פירשו בו בגמרא בכדי שיכניס בו הרחת עד שלא יהא כונס שלו רואה פני חמה ושיערו בו עד סאתים וכל שהיא מוציאה סאתים חוץ מן ההוצאה חייב ליטפל בה שכל שהוא סאתים הוא נקרא כרי ואף לשון השטר על לשון כרי הוא נעשה שכך היו כותבים בשטר הקבלנות אנא איקום ואטרח ואזרע ואחצד ואעמר ואידוש ואזרה ואוקים כרי קמך ותיתי את ותשקול פלגא ואנא בעמלי ובנפקות ידאי פלגא או תלתא או כמו שיתנו ביניהם:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

פריצי זיתים וענבים אין מקבלין טומאת אוכלין ועד כמה עד ארבעה קבין לכור ודבר זה אין דעות המפרשים שוים בביאורו והוא שגדולי הרבנים פרשו פריצי זיתים שהם זיתים דקים שלא נגמר בשולם לעולם ואין ראויות לאכילה לעולם וכן פרשו מה שנאמר עד ארבעה קבין שאפילו נתבשלו בשול מועט הואיל וכשמכניסין כור מהם בבית הבד אינו מוציא אלא ארבע קבין וכן בפחות או ביתר לפי שיעור זה אין מקבלין טומאת אוכלין אבל גדולי המפרשים פרשו פריצי זיתים על הדרך שביארנו ומתוך רשעותן אין אדם מערבן עם זיתים מבושלים אלא שבמה שאמרו עד ארבע קבין לכור פירשו בו שכל שאם נתערבו רשעי זיתים וענבים אלו עם שאר זיתים וענבים המבושלים אדם מתירא עליהם שיפחיתו ויקלקלו את השאר ואדם משתדל לבררן אין מטמאין טומאת אוכלין שהרי אין בטלין אגב האחרים הואיל ומקפיד עליהם לבררם ולסלקם משם ובפני עצמן אין ראויים לאכילה הא כל שאלו נתערבו אין אדם מקפיד עליהם בטלים הם על גב האחרים ומטמאין טומאת אוכלין ועד כמה אדם מקפיד עליהם כל שאדם בורר מהם ארבעה קבין לכור או יותר הא פחות מכן מטמאין מקצת גאוני ספרד פירשו פריצי זיתים מה

שנשאר מן הזיתים מקליפיהן וגרעיניהן אחר שיצא השמן מהם וכבר יצאו מכלל פירות ואין מקבלין טומאה ומ"מ כל שאדם מוציא מהם שמן ארבעת קבין לכור מטמאין לא יצאו מכלל פירות וגדולי המחברים כתבוה בזיתים וענבים הקשים הנפרצים ויוצאים מתחת הקורה בשעת הדריכה וכן היא שנויה בבריתא ועד כמה עד ארבעת קבין לכור הא אם היה הנפרץ יתר מזה מקבלין טומאה ומ"מ אם כנסן לאוכלין אע"פ שהם פחות מארבעת קבין מקבלין טומאה:

דף קה:

הזב שנשען על הטהור או הטהור שנשען עליו טמאהו מעתה זב וטהור שעלו שניהם באילן שכחו רע או באיזה ענף שבו שכחו רע ומאחר שכחם רע מתנדנדים ונמצא אחד נשען על חברו ומתוך כך נטמא הטהור ואיזהו אילן שכחו רע שאין בעובי עקרו כדי לחוק בו רובע קב וענף שכחו רע הוא שאדם מחביא עביה באחיזתו:

כבר ביארנו בהרבה מקומות על בית הפרס שהוא שדה שנחרש בה קבר שנמצא שבחרישתו נתדקדקו העצמות בתוך העפר ושמא יש שם עצם כשעורה והמהלך עליו נגע בו ומתוך כך גזרו על עפרו להיותו מטמא במגע ובמשא אבל לא באהל ומעתה המהלך עליו טמא הלך בו ולא נגע בעפרו כגון שהיו שם אבנים מפסיעה לפסיעה והיה מפסיע עליהן והולך או שהיה רוכב על גב אדם או בהמה אם לא היו אבנים אלו מתנדנדים בשעה שתוקע רגלו עליהם וכן שהיו אדם ובהמה שרכב עליהן כחם יפה הרי זה טהור אבל אם היו האבנים מתנדנדים אע"פ שנזהר ולא נדנד הרי זה טמא כמי שהלך על העפר עצמו וכן אם היו אדם ובהמה שרכב עליהן חלושי הכח עד שהדבר מצוי ליפול מהם הרי זה כמי שהלך על העפר ממש ושיעור חולשת כח זה באדם שיהו ארכובותיו מרעידות מחמת המשא ונוקשות זו לזו ובבהמה כל שרוכבה ומטלת גללים מחמת המשא:

הנושא משוי על ראשו או על כתפו והגיע זמן תפלה פחות מארבעת קבין מפשילן לאחוריו ומתפלל שאין כובדן מונעו מכונת הלב שבתפלה ואם הוא של ארבעת קבין או יותר מניחו על גבי קרקע ומתפלל:

מי שיש לו תפילין בראשו אסור להניח שום משאוי על ראשו בין משאוי מכוער בין משאוי שאינו מכוער אפילו מטפחת שלהן אסור אלא אם הוא צריך על כל פנים לשאת משאוי יחלוץ תפליו עד שיסיר המשאוי מעליו ומה שאנו נוהגין להביא עליו כובע של פשתן ובית ראש של גלימא אין זה דרך משאוי אלא דרך מלבוש וכן אם רצה לצנוף מצנפת על תפליו עושה ואין בכך כלום:

הרוח שפזרה את העמרים ונתערב הלקט של עניים עד קצירו של בעל הבית אומדין את השדה כמה לקט ראויה לעשות ונותן לעניים ושיעור זה ארבעת קבין לכור זרע ר"ל לתבואה היוצאת מבית כור הן במקום שזורעין במפלת יד כמנהג שלנו הן שנוהגין לזרוע במפולת שוורים והוא שהיו נוהגין ליתן את הזרע בעגלה מנוקבת ומוליכין שוורים את העגלה על הקרקע הנחרש והזרע נופל והולך:

המשנה הששית והכונה לבאר בה בחוכר שדה מחברו ואירע בה אונס אם מנכה לו מחכירו אם לאו ואמר על זה המקבל שדה מחברו ואכלה חגב או נשדפה אם מכת מדינה היא מנכה לו מן החכירות אם אין מכת מדינה היא אין מנכה לו מן החכירות ר' יהודה אומר אם קבלה ממנו במעות בין כך ובין כך אינו מנכה לו מן החכירות אמר הר"ם וזה הדין כולל לחוכר ושוכר ומכת מדינה היא שיהיו רוב שדות מאותה מדינה מקולקלות ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי המקבל שדה מחברו ר"ל חוכר שבמקבל לא היה צריך נכוי שהרי מה שימצאו יחלוקו אלא שחכר שדה מחברו ואכלה חגב או שנשדפה אם מכת מדינה היא מנכה לו לפי ההפסד בין ששכרו בתבואה בין ששכרו במעות ואם אין זה מכת מדינה אינו מנכה לו מחכירו אלא אומר לו שאין זה אונס אלא מזלו גורם ר' יהודה אומר שאם קבלה במעות לעולם אין מנכה לו שהרי גזרת השדפון אין לה אצל מעות דין ודברים והלכה כתנא קמא:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

מכת מדינה זו שאמרנו במשנה לא סוף דבר שלקו בכך שדות כל העיר או רובן אלא שלקתה בכך רוב אותה בקעה ששדה זו בתוכה וגדולי המחברים כתבו רוב שדות שבעיר והוא תמה ומ"מ אם לא לקתה רוב הבקעה אע"פ שלקו שדות שבסביבות שדה זה והסמוכים לה מארבע רוחותיה אין זה מכת מדינה ויש פוסקין כעולא לומר שאפילו נשדפו שדות הממוצרים לה מארבע רוחותיה לבד מכת מדינה הוא ומביאין ראיה לדבריהם ממה שנשאו ונתנו בגמרא הרבה על טעם זה ולשטה זו יש הרבה דברים שהם תלויות בספק אם נקרא מכת מדינה אם לאו כיצד נשדף תלם אחד על פני כל השדות הסמוכים לה והוא תלם הממוצר לשדה זו מארבע רוחותיה ושאר השדה לא נשדף ושדה זו נשדף כלו ושרי זה ספק וכן אם נשדפו כל ארבעת השדות הסמוכים חוץ מן התלם הממוצר עם שדה זו מארבע רוחותיה שנשתייר בהן ולא נשדף הרי הדבר ספק היו ארבעת השדות הסמוכים בורים ולא זרעו בהם בשנה זו ונשדפו ארבעת השדות הסמוכים לאותם השדות הבורים הרי הדבר ספק שאין אלו סמוכים ומ"מ הם סמוכים

מכל שאר השדות הזרועים היו השדות הסמוכים זרועים אספסתא ולא לקו ושדות הסמוכים לאלו זרועים שעורים כנדון שלפנינו ולקו אף הם כמהו הרי הדבר ספק שמא אם נזרעו הסמוכים שעורים אף הם היו במספק היה נדון שלפנינו זרוע חטים וארבע סביבותיו במין אחר ונשדפו אף הם שמא הואיל ואינן מאותו המין אין זה מכת מדינה ויש שפרשוה בששדות המפסיקים בין הנשדפים זרועים זרע אחר על הדרך שביארנו באספסתא וכן אפשר לפרש בשאלת אספסתא מה שביארנו בזו וכן הדבר ספק באלו אם חטים אצל שעורים נקרא מין אחר לענין זה אם לאו וגדולי המפרשים נוטים בכל אלו לומר שמנכה לו:

דף קו.

כל העולם כלו בשדפון ושלו בירקון הן בארבעת השדות לשטה זו הן ברוב בקעה לשטה ראשונה הדבר בספק אם השדפון והירקון דומות למכה אחת אם לאו ומ"מ אם של כל העולם בשדפון ושלו אכלה חגב או בהפך אין ספק שאין מנכה לו שאין שני מינין אלו דומין זה לזה וכן כתבוה חכמי התוספות:

התנה עמו שיזרענה חטים והלך וזרעה שעורים ונשדפה רוב הבקעה הן חטים הן שעורים אין מנכה לו אף הוא אומר לו אלו נתקיימה עצתי לא אירעך כך נשדפו שדותיו של מחכיר בכל מקום שהם ונשדפה זו עמהם ולא נשדפה רוב בקעה אין מנכה לו ואע"פ שידים מוכיחות שבשבילו אירע כן אין כאן הוכח אדרבה אם לא שנשענה מדת רחמים על חכירות זה היתה משארת לו מצד אחר נשדפה רוב בקעה וזו עמהם ונשדפו בשאר מקומות שדותיו של חוכר שלא בשדפון שכניו הואיל וכל שדותיו נשדפו שלא ממכת מדינה אף זו בשבילו נשדפה ולא ממכת מדינה ואין יכול לומר בזה ומדת רחמים השאירתו שאין למדת רחמים להשאיר לו במה שאינו שלו ולא עוד אלא שאין כאן כלום שאם היה חייב ארבעה ומשלם שתים מה נשאר לו בכך ולא כלום:

המוכר שדהו בזמן שהיובל נוהג אינו מותר לגאול בפחות משתי שנים שהרי נאמר בה במספר שני תבואות ימכר לך ואפילו רצה הלוקח אסור לו להתרצות ולישמע לו שנאמר במספר שנים אחר היובל תקנה ומאחר שכתוב שני תבואות אין נקראין שתי שנים אלא אם כן היו שתיהן באכילת תבואה לפיכך אם היה אחד מהן שנת שדפון או ירקון או שביעית או עצירה גדולה כשני אליהו אין עולה לו מן המנין הא אם לא היתה שנת שדפון באותו מחוז דרך כלל אע"פ שנשדפה שדהו ואפילו רוב בקעה ששדה זו בתוכה עולה לו מן המנין לא הקפידה תורה אלא שתהא שנת תבואות לכלל המחוז ואע"פ ששביעית

יש תבואה באותו מחוז כגון בחוצה לארץ שבסביבות ארץ ישראל שביעית שאני שהוא נפקע מצד גזרת מלך:

כבר ביארנו בהרבה מקומות שהמקדיש שדה אחזה ורצה לפדותה מיד הקדש אין פודין אותה מיד גזבר בשווייה אלא בין יפה בין רעה פודה אותה לחשבון זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף ואין שנת היובל מן המנין נמצא חמשים שקל למ"ט שנים ועולה לכל שנה סלע ופונדיון בקירוב שהסלע מ"ח פונדיונין ומחשב לפי חשבון זה בכל שנים העתידים לבא עד היובל שאם יש לו עד היובל עשר שנים נותן עשרה סלעים ועשרה פונדיונין וכן לפי חשבון זה ואם היו הבעלים פודין פודין לפי חשבון זה ומוסיפין חומש ואין מנכין לו מן הפדיון בשביל שנות השמטה שבה כגון שיאמר הרי היית חייב מ"ט סלעים למ"ב שנים שהרי שבע השמיטות אינן מן המנין וחשוב לכל שנה ושנה בחשבון מ"ט סלעים למ"ב שנים שהרי אף הוא אומר לו אף בשנת השמטה יש לך בה תשמיש שהרי ראויה היא לשטוח בה פירות וכיוצא באלו:

זה שביארנו במשנה שהוא מנכה לו מן חכירו דוקא שזרעה ואכלה חגב או נשתדפה על הדרכים שביארנו אבל אם לא זרעה כלל אפילו נשתדפה כל הבקעה או אכלה חגב ויש לנו לומר שאף אם זרעה הוא היתה נשדפת כחברותיה או אכלה חגב אינו מנכה לו שמא אם זרעה היה מתקיים בו לא יבושו בימי רעה ובימי רעבון ישבעו ויתבאר בסמוך שכך הדין אם זרעה ולא צמחה אע"פ שהוכת רוב מדינה בשדפון או חגב אלא יש לו לחזור ולזרוע כמה פעמים עד שיגיע לזמן שעבר בו זמן זריעה והוא בזרע הבכיר כגון חטים ושעורים עד טבת ובזרע האפיל כגון קטניות ושאר מיני תבואות עד אדר:

רועה שהיה רועה והניח עדרו ובא לעיר ובא זאב וטרף ארי ודרס אין אומרים אלו היה שם היה מציל אלא אומדין אותו אם יכול להציל חייב ואם לאו פטור וכבר ביארנוה במקומה במסכתא זו:

דף קו:

זרע פעם אחת ואכלה חגב או נשדפה ועדין הוא זמן זריעה זורעה פעם אחרת ואם אכלה חגב פעם שניה יש אומרים שאינו זורעה עוד בתרי זימני הויא חזקה ויש אומרים שזורעה פעם שלישית ואין כאן חזקה עד שלש פעמים כרשב"ג ויראה כדעת ראשון שהרי במסכת יבמות פסקו כר' בנשואין ר"ל בקטלנית ובמלקיות ר"ל בלקה ושנה וכרשב"ג בוסתות ובשור המועד ודבר זה ראוי לדמותו יותר לנשואין שהרי זה כעין מיתה הוא ועוד שכל ספק ממון קולא לנתבע:

חכר ממנו מקום שצריך להשקותו תמיד והיה הנהר עובר דרך שם ומשקין ממנו ויבש הנהר ונפסדו כל זרעים שבאותה בקעה אם היה נהר שאין דרכו ליבש או שהעבירו המלך בצד אחר הרי זה כמכת מדינה ומנכה לו וכן כל כיוצא בזה הא אם היה דרכו בכך אע"פ שנפסדה שאר הבקעה אין מנכה לו היה לו להתנות ולא התנה:

המשנה השביעית דהיא גם כן מענין החלק הראשון והכונה בה בביאור חוכר קרקע ועשתה פירות הרעות אם יכול לפרוע חכירותו מהן ואמר על זה המקבל שדה מחברו בעשרת כורים חטים לקתה נותן לו מתוכה אם היו חטים יפות לא יאמר הרי אני לוקח לך מן השוק אלא נותן לו מתוכה אמר הר"ם זה מבואר אין צריך פירוש:

אמר המאירי המקבל שדה מחברו בעשרת כורים חטים לשנה ועשת תבואה אלא שהוציאה תבואה לקויה נותן לו חכירותו מתוכה ואין יכול לומר לו קח לי חטה ברורה מן השוק ומשנה זו בחוכר שאם בקבלן היאך יאמר לו כן והלא כל אחד נוטל חלקו במה שיש שם אלא בחוכר ואע"פ שהחטים שדופות אין זקוק ליתן לו אלא מהם וכן אם היו חטים אלו ברורות הרבה אין החוכר יכול לומר לו הריני לוקח לך מן השוק אלא נותן לו מהם:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

קבל קרקע זה לעשות בה אספסתא והתנה ליתן בחכירותה כור שעורים ועשה בה אספסתא והצליחה כראוי ולסוף שלשים יום קצרה כמנהג אספסתא שנקצרת אחת לשלשים יום וחזר וזרעה שעורים ולקו אינו יכול לפרעו משעורים אלו שהרי זה אומר לו עשה קרקע שליחותו וכבר הצליח במה שהותנה ומשעשת אספסתא נתחייבת בשעורים שמן השוק ויש מפרשים שמועה זו בדרך אחרת והוא שאם חכרה במאה עמרים של אספסתא וזרעה מין אחר ואח"כ חרשה וזרעה אספסתא ולקת או שזרעה מתחלה אספסתא וחרשה ואח"כ זרעה אספסתא פעם אמרת ולקת אינו נותן מתוכה אלא נותן אספסתא טובה הואיל ושינה וכן כתבוה גדולי המחברים ואיני מבין בזריעת אספסתא פעם אחרת למה אמרו בה כן ולשטה זו יש לעיין חכרה לשתי שנים בחכירות אחד כור חטים לסוף שתי שנים ולקת בשנה שניה שהוא זמן הפרעון אם יכול לפרעו חכירות שתיהן מתוך תבואה זו אחר שחכירות אחת היא:

חכר כרם בעשרת כדי יין והחמיץ אין נותן לו מהם שהרי בשעה שבצר את הענבים יפים היו ובאותה שעה נתחייב לו ביין ומאחר שהענבים יפים היו זה שנתקלקל מזלו גרם או קלקול ענבים ומ"מ אם הקריחו הענבים או התליעו בשעת בצירה הרי הוא כשדה

שלקתה בעמריה ונותן לו מתוכה ואפילו חכרה ביין ויש מפרשים דוקא שחכרה בענבים וכן כתבוה גדולי המחברים:

המשנה השמינית והכונה לבאר בה במקבל שהתנה במה יזרע אם יכול לשנות אם לאו ואמר על זה המקבל שדה מחברו לזורעה שעורים לא יזרענה חטים חטים יזרענה שעורים רשב"ג אוסר תבואה לא יזרענה קטנית קטנית יזרענה תבואה רשב"ג אוסר אמר הר"ם דיני משנה זו הם כפי שנוי הארצות ועקר זה הדבר הוא כשיפסוק עמו לחרוש שדה ולזרוע בו מין ממיני הזרעים יש לו לזרוע מה שהזיקו בקרקע מעט מאותו הדבר שפסק עמו ולא יזרע מה שהזיקו גדול ממנו ועושים בזה על פי היודעים בטבע אותו המקום בזריעה מן המתעסקים בחרישתה ובעבודתה:

אמר המאירי המקבל שדה על מנת לזרעה שעורים לא יזרענה חטים מפני שהחטים מכחישים את הקרקע יותר מן השעורים ומשנה זו בחכירות היא שנויה שאם בקבלנות הרי אמרו תיכחוש ארעא ולא תיכחוש מרה כמו שביארנו למעלה חכרה לזרוע חטים יכול הוא לזרעה שעורים שהרי הואיל וחכירות היא אין כאן מקום לתכחוש ארעא ולא תכחוש מרה ומעתה הלא הוא מרויח בשנוי זה שאינו מכחיש את הקרקע כל כך ורשב"ג אוסר ואין הלכה כדבריו תבואה לא יזרענה קטנית שהקטנית מכחשת את הקרקע יותר מן התבואה אם התנה בקטנית יזרענה תבואה ורשב"ג אוסר והלכה כחכמים ויש גורסים תבואה וקטנית בהפך:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף קז.

מקומות שהם טבעני וארץ שמנה ביותר אין מקפידין בהם בשנוי המכחיש את הארץ מעתה בבבל התנה בקטנית או בתבואה משנה מזו לזו ואין כאן בית מיחוש וגדולי המחברים כתבו ענין זה בדרך אחרת ואין דבריהם נראין:

מגבת פורים לפורים ואין ראוי לפזרה להוצאות אחרות ואין מדקדקין בדבר לצמצם להם ולהפיל המותר לכיס של צדקה אלא מכינין להם סעודתם דרך ותור ואם חלקו להם במעות ורצה העני ליקח דברים מועטים לענינים אחרים רשאי ואין צריך להתנות במעמד אנשי העיר וכבר ביארנוה בפרק האמנין יראה לי שלא הותר אלא בדבר מועט כגון רצועה לסנדלו וכיוצא בזו בכדי שאין סעודתו נפקעת בכך הא כל שסעודתו נפקעת בכך אסור:

שחלים הגדלים בין הפשתן אע"פ שהם ראויים לאכילה אין בהם משום גזל מתוך שהם מפסידים את הפשתן אף בעלי הפשתן מתרצים בכך והדבר מחול מן הסתם ואם היו עומדין על הגבולין ר"ל על מצרין שבקרקע הואיל והפשתן אינו במצר יש בהם משום גזל ואם גדלו בתוך הפשתן כל כך שנתקשו והם ראויים לזרע אף בתוך הפשתן יש בהם משום גזל הואיל ונתקשו כבר עשו את שלהם ואין מפסידין עוד ויראה לי שאף ברכותם אם הליכתו מזקת מחמת הדריסה כהיזק השחלים אסור:

אילן העומד על המצר הממוצע בין שני בני אדם ונמצאו שרשיו יונקין מבין שני התחומין הרי שניהם חולקין בפירות ואין משגיחין בענפים להיכן הם נוטים וכן אם היו הענפים נוטים בשוה לכאן ולכאן אלא שמ"מ היו ענפים שבצד אחד מרבים בפירות יותר חולקין בפירות על כל פנים ומ"מ יש מקומות שנהגו בני המצר שזה נוטל פירות ענפים הנוטים לצד חלקו וזה נוטל פירות ענפים הנוטים לצד חלקו ובמקום שנהגו כן הולכין אחר המנהג:

אסור לאדם לעמוד על שדה חברו בשעה שעומדת בקמתה שמא ישלט בה עין הרע ויביא עצמו לידי רנון הבריות ואף מפני זו אמרו דרך עצה שלא יקח אדם קרקע סמוכה לעיר ביותר אלא אם כן דעתו להקיפה בגדר עד שלא תהא העין שולטת בה:

דף קז:

המוכר לחברו במדה או אחים שחלקו והלכו להם אצל אחד למוד להם מדה בחבל צריך לו להזהר שלא יקל במדה ולא יזלזל שמדת הקרקעות מיעוט אונאה שבה עולה לחשבון גדול אין לך כל טפח וטפח בקרקע שלא יהא ראוי לזרוע בה דבר שערכו גדול כגון כרכום החשוב וכיוצא בו:

יש מקומות שנהגו בני בקעה לחפור בשפת שדותיהם חריץ על פני כל שדות שבבקעה מצד אחד ומעבירין שם אמת המים שממשיכין אותה מן הנהר ומשאירין בעלי שדות כל אחד בשדהו ארבע אמות משדותיהם בצד אמת המים להיות כל בני הבקעה הולכין דרך שם ואומר עכשו שכשהם מודדים אותם יהו מזלזלין במדידתן ר"ל שיהו מודדין בריוח ומ"מ אין צריך להניחן מרווחות כל כך עד שיהא נכר לעין בלא מדידה ודיו שימדדם בריוח שהרי אין ארבע אמות אלו משועבדות אלא לבני אותה בקעה ואין המדרס גדול כל כך אבל אם היה הנהר עובר דרך שם צריך כל אחד להניח בשלו ארבע אמות בשיעור מרווח כל כך שיהא ניכר בלא מדידה שמתוך שהנהר משועבד לכל העולם אף שפתו משועבד להם לפירוק משא שבספינה לשפת הנהר או להכניס משא שבשפת הנהר

לתוך הספינות וצריכים לשיעור גדול ומפני זה הוא מזהיר שלא למדוד בהם כלל ויש מפרשים בשמועה זו דרך אחרת וזה עיקר:

יש שפרשו בה בשני אחים שבאו לחלוק שדה זה שצדו אחד לנהר שאם באו לחלקו בארך למשך הנהר עד שנמצאו כל ארבע אמות אלו לחלקו של אחד שאין ארבע אמות אלו נכנסות בכלל החלוקה כלל שאם כן הרי נתאונה זה שחולק מצד הנהר והוא שאמר לא תמשחינהו כלל ואם הוא סמוך לאמת המים מכניסין אותם בכלל החלוקה אלא שמוותרין מהם לזה ואין מודדין לו את כלם והוא שאמר זלזל בהו:

כל נהר שהספינות באות דרך בו ויש במקומות שבו יער או אילנות נטועים בצדו כופין את הבעלים לקוץ ברוחב מלא כתף מושכי חבל הספינה משני צדי הנהר שפעמים שיוצאים בצד זה ופעמים בצד זה ושיעור זה צריך להם שכשהם מותחים החבלים להוליך הספינה מותחין אותן בצדי הנהר סמוך לשפתו כדי שלא יערבבנה שטף שבאמצע הנהר ואם יהו אילנות לשם כשהם ממצרים עצמם במתיחת החבלים כתפיהם פוגעים באילנות ונזוקין ומתוך כך צריך לקוץ ברוחב מלא כתפיהם והוא כשיעור שתי אמות ואם היו למעלה מזה או למטה יער שהוא של בית המלך או של אנס שאין בידנו לכופו לקוץ אף אין כופין לזה שהרי אין קציצתו משתרשת לבני הספינה הא כל שאין שם כן כופין לקוץ ואף ביד הדיין לצוות לקוץ שלא מדעת בעלים ומ"מ אם היה של תלמיד חכם ראוי להזהר שלא לקוץ אלא מדעתו שהרי אף הוא אינו מסרב במדת הדין ויקוץ ומי שעשה כן עשה שלא כהוגן ויזהר מקללת חכם:

דף קח.

כל שבני העיר צריכים לגדור חומת העיר ולהעמיד שעריה שלא יכנס צבא השונאים בעיר נפרעין להוצאה זו מכל בני העיר ואפילו מיתומים ומ"מ תלמידי חכמים אין גובין מהם לענין זה תורתם משמרתם וחכמתם להם חומה מימינם ומשמאלם אבל כל שהם גובים לכריית בורות או תקון מעיינות לשתות גובין בזה אף מתלמידי חכמים שאף הם צריכים לדבר זה כשאר בני אדם ומ"מ אם נעשה מעשה זה שלא בגובינת דמים לשכור פועלים אלא שבעלי בתים עצמם יוצאין לחפור חבורות חבורות אין מטריחין תלמידי חכמים בכך אין כבוד תורה בעבודת קרקע:

נהר שנתגלגלו אבנים באיזה מקום שבו או העלה שירטון עד שמרוצתו מתעכבת וצריכים לחפור ולתקן עד שישובו המים לאיתנם ותהא השקאתם מצויה לכל התחתונים משועבדים לסייע לעליונים ר"ל שכשהם מתקנים את שכנגדן למעלה התחתונים

מסייעין אותם אבל כשהתחתונים מתקנים את שכנגדם אין העליונים משועבדים לסייעם שהרי אין מועיל להם כלום אדרבה מזיק להם שהמים נגרים והמים מתמעטים מלמעלה ואין השקאתם מרווחת להם כל כך:

הפך הדברים במי הגשמים היורדים בעיר ומקלקלים את הדרכים ברפש ובטיט ובני העיר צריכים לעשות חריץ להיות המים נגרים בו עד חוץ לעיר ואם נתקלקל החריץ והוצרכו לתקנו העליונים מסייעים לתחתונים בכריית שכנגדם אבל התחתונים אין מסייעים לעליונים שהרי כל שהמים מתעכבין ואין יורדים אצלם נוח להם בכך מעתה חמש גנות המסתפקות מים ממעין אחד ונתקלקל המעין כלן מתקנות עם העליונה נמצאת תחתונה מתוקנת עם כלן ומתקנת לעצמה בלא סיוע אבל חמש חצרות ששופכות מים לביב אחד ונתקלקל הביב כלן מתקנות עם התחתונה נמצאת העליונה מתקנת עם כלן ומתקנת לעצמה:

כל שאדם לוקח שדות סמוך לנהר דרך בני אדם להניח מקום סמוך לנהר לפירוק משא של ספינות או לטעינתן ואותן המקומות אינן בכלל המכר וכמעט שהן הפקר אלא שכל בעלי השדות משתמשין כל אחד בשכנגדו ובלבד שלא בקלקול המקום ומעתה מי שבא והחזיק באותן המקומות להשתמש בהן על הדרך שאדם משתמש בשלו עזות מצח הוא כנגד בעלי שדות אלא שמ"מ אין מסלקין אותם מהם אחר שאין מקלקלין אבל מ"מ מעכבין אותם שלא לקלקל שכל מצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו ולא אסור לבד אלא שמעכבין אותו מן הדין כמו שיתבאר בבבא בתרא וגדולי הצרפתים פירשוה אף בקלקול ויראה לדעתם שלא אמרו אסור לקלקלו אלא לכתחלה אבל עכוב ומן הדין לא ואם נהגו המוכרים במכירותיהם לקנות בעלי שדות עד המים אע"פ שנהגו להניח מקום לבעלי סחורות שבספינה מסלקין את המחזיק:

שנים או שלשה שהיה להם שדה אחד בשתפות מצד אחוה או שתפות אחרת ובא אחד מהם ומכר חלקו לאחד מן השוק הרי שאר אחים או השתפים מסלקין את הלוקח ואפילו היה מצרן ונותנין לו דמים שנתן והולך לו כדי שלא יכנס זר ביניהם וכן אפילו היו להם הרבה שדות בשתפות הואיל ולא חלקו אין מצרן זוכה בה כלל הא אם נתברר חלקם של כל אחד ואחד אין אומרין עוד שיסלקו האח או השותף את האחרים הלוקחים הואיל ואינן מצרנים וכלם נעשו מאחר שחלקו רחוקים לענין זה וזכה בה בן המצר מעתה הלוקח קרקע מאחר ואינו מצרן שלו יכול המצרן לסלק את הלוקח בדמים שנתן דבר זה תקנוהו חכמים ועותו בזה מדת הדין ללוקח משום ועשית הישר והטוב ר"ל שיהא לוקח זה הולך במדת חסידות להניחו לזה שהוא מצרן כדי שיהו קרקעותיו סמוכים זה

לזה והוא מוצא ליקח במקום אחר ומ"מ גדולי המחברים כתבו בשם הגאונים שאם היה המצרן במדינה אחרת או חולה או קטן ואחר זמן בא ממקום שהלך או הבריא או הגדיל אין יכול לסלקו שאם אתה אומר כן אין אדם יכול למכור קרקעו שהרי הלוקח אומר לאחר כמה שנים תצא מידי:

בא הלוקח אצל המצרן ואמר לו פלוני רוצה למכור שדהו שאתה מצרן בו אם אתה רוצה ליקח בא וקח הימנו ואם לאו הריני הולך ולוקח ואמר לו המצרן לך וקח והלך ולקח על פיו לא הפקיע את זכותו בכך והרי זה יכול לסלקו אלא אם כן קנו מידו שהרי זה אומר משטה הייתי בך או מפני שהוא יודע חביבותה עלי היה מוכרה לי בדמים יקרים ועכשו אני נותן מה שנתת בה והולד וזוכה בה ומעתה נותן כמה שנתן זה בו הן הוקרה הן הוזלה וכתבו גדולי המחברים שלא הוצרך דבר זה לקנין אלא כשמחל קודם שיקח הא אם מחל לאחר שלקח מחול ואין צריך קנין ונראה שזהו שאמרו בגמרא זיל זבון כלומר שעדין לא לקח הא אם מחל לאחר שלקח הרי היא כמחילה דעלמא שאינה צריכה קנין ואע"פ שהפשרה צריכה קנין טעם הדבר מפני שאינו יודע מה יאמרו הפשרנים שהרי קודם הודעה קונין ממנו לדעת רוב מפרשים כמו שביארנו בראשון של סנהדרין הא שאר מחילות שיודע מה שתבעו חייב לו ומוחל אין צריך קנין ואף זה שלקח והודיעו ומחל אין צריך קנין וכן הדין אפילו סייע עמו או שכר ממנו או ראהו בונה וסותר או משתמש ולא מיחה בו הרי זה מחל ושוב אין יכול לסלקו ואין צריך לומר אם נעשה הוא סרסור או שליח במכירתה:

מכר זה המוכר שוה מאתים במנה ובא זה המצרן ורוצה לסלקו במנה שלקה וזה טוען שזה המוכר היה קרובו או אוהבו והוזיל לו מצד הקורבה או האהבה רואין אם הכרנו בו שאף לשאר בני אדם היה מוזיל כן מסלקו במנה ואם הכרנו שלא היה מוכר בערך זה לשאר בני אדם נותן לו מאתים לקח שוה מנה במאתים אין יכול לסלקו עד שיתן מאתים ואע"פ שנעשה זה הלוקח כשלוחו של מצרן ולצרכו לקח והיה לו לומר לתקוני שדרתיך מ"מ אין אונאה לקרקעות ואין כאן עוות ומ"מ גדולי המחברים כתבו שאם טען המצרן שזה אינו אלא קנוניא ולא נתן אלא מנה נשבע הלוקח בנקיטת חפץ שמאתים נתן כדין כל השלוחים ואם היו שם עדים שמאתים נתן והמצרן טוען שדרך אמנה נתנם נותן מ"מ כמה שהעידו עדים ומשביעו היסת שמאתים לקח ושמא תאמר והלא הלכה רווחת שלא נאמר דין שתות באונאת מטלטלין ולא אין אונאה לקרקעות אלא במוכר את שלו או שקנה לעצמו אבל שליח שטעה או שנתאונה אף בכל שהו חוזר בין במטלטלין בין בקרקעות והטעם מפני שיכול לומר לתקוני שדרתיך וכו' נראין הדברים דוקא בשעשאו

הוא שליח אבל זה אע"פ שאנו קורין אותו שלוחו אין הדבר אלא מפני שלקח לצרכו כאלו היה שלוחו אבל מ"מ שליחות הבא מאליו הוא ויכול לומר או קחנו בכך או יעמוד ברשותי וגדולי המפרשים כתבו שאף בשליח גמור לא נאמר בו כן מצד אונאה אלא מצד טעות שהוא אמר למכור שוה מנה במאה והוא מכר שוה מאה ודינר במנה או שצוהו לקנות שוה מנה במנה ולא לקח אלא שוה מנה פחות דינר במנה ונמצא ששגה אבל אם צוהו ליקח שדה פלוני אפילו טעה בדמים בין יוקר בין זול אין זה אלא אונאה ודנין בו כלוקח אחר והוא הוא ענין בר מצרן שוה בשוה:

הרי שהיתה לו שדה בת מאה אמה ולו מצרנים מכאן ומכאן ואינו רוצה למכור להם והולך לו אצל אחד ומוכר לו באמצע שדהו קרקע בשיעור אמה רוחב על פני כל ארכו או כשיעור אמתים או כמה שירצה והרי שלוקח זה נעשה עכשו מצרן שלו ומכר לו אח"כ חצי שדהו שברוח זה או חציו שברוח זה או שניהם ובא המצרן הראשון וטען שלא מכר לו באמצע שדהו אלא דרך הערמה כדי לעשותו מצרן ולהפקיע זכותו רואין אם אותו מעט שלקח הימנו באמצע יש לו שם בפני עצמו כגון שאינו שוה לשאר הקרקע אלא שהוא עדית או זבורית אצל השאר זכה הלוקח ואין המצרן יכול לסלקו שהרי נעשה אף הוא מצרן ונוסף גם הוא על שאר המצרנים ואחד מן המצרנים שקדם ולקח זכה ואם אין חלוק בין קרקע זה שקנה לשאר הקרקע אין זה אלא כמערים והרי המצרן מסלקו וכתבו גדולי המחברים שאין מסלקו אלא מזה שלקח באחרונה הא מ"מ אינו מסלקו ממה שלקח באמצע ויש לשאול לדבריהם אם מכר לו רוב שדה באמצע והשאיר תלם על פני כלו סמוך למצרנים הראשונים אם מסלקין אותו ויראה מ"מ שכל שהוא דרך תחבולה כעין זו שהזכרנו או על איזה צד שהיא נכרת לבית דין מסלקין אותו ואין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות:

דף קח:

נתן קרקע זה במתנה לאחד אין המצרן מסלק את המקבל מתנה כלל ומ"מ אם היה כתוב בשטר מתנה אחריות ר"ל שאחריות מתנה זו על הנותן יכול המצרן לסלקו אחר שיש בה אחריות מכירה היא ולא כתב לשון מתנה אלא דרך תחבולה להפקיע זכות בן המצר ורואין כמה שוה ומסלקו בכך וכתבו גדולי הפוסקים שאם הודה זה שדרך תחבולה כתבה מתנה ומכירה היתה ובכך וכך קנאה הואיל ואין עדים כמה נתן נשבע בנקיטת חפץ ונוטל כדין השליח שכל הלוקח הרי הוא כשליח לזה שהוא מצרן ומ"מ גדולי המחברים כתבו דוקא בשטוען דמים הראויים או יותר בכדי שהדעת טועה כן

במכר אבל אם אמר על שוה מאה שבמאתים קנה וכן כיוצא בזה ממה שאין הטעות מצויה בכך אינו נאמן:

כתבו הגאונים שאם היה כתוב בשטר המתנה וקבלית עלי אחריות מתנתא דא דאי מפקין לה מרשותיה מחמתאי יהיבנא ליה מאתן אע"פ שאין הקרקע שוה אלא מנה נותן לו מאתים מה נפשך אי מתנה היא אין בה דין המצר ואם מכירה היא אין אדם עשוי לקבל על עצמו אחריות יתר ממה שלא נתנו לו:

מי שמכר כל נכסיו לאחד והיה לקרקע אחד שבו מצרן שרוצה ליקח אין לו דינא דבר מצרא ואינו יכול לסלקו הואיל וכל נכסיו מכר לו כאחד נוח לו משימכור לזה אחד ולזה שתים ויש אומרים שאם היה מצרן זה רוצה ליקח את כלם מסלקו ולא יראה לי כן אלא אם כן היה מצרן לכלם הואיל ואין הדבר מצוי סלקוהו מדין זה מכל וכל:

מכרו לבעלים הראשונים ר"ל שכבר קנאה הוא מאחד ועכשו חוזר ומוכרה לו אין המצרן מעכב ראויה היתה לו ואין זה אלא כמחזיר אבדה ומ"מ בעלים הראשונים אין כח בהם לעכב על המצרן או לסלקו ולא אף לאחר מן השוק שמכרו זה לו לא נתנו לו אלא שלא יהא מצרן מעכב עליו:

לקח מן הגוי אין למצרן עליו תביעה דיו שהבריח ארי מעליו וכן אם מכר לגוי אין לי על המוכר כלום שהרי ועשית הישר על הלוקח נאמר ואף אנו אין דנין על הגוי בכך שאין לנו לכופו בעשיית הישר והטוב הואיל ומן הדין אינו כן ומ"מ משמתין אותו עד שיקבל עליו כל אונס ונזק הבא לו מחמת הגוי לפי דרכך למדת שעד שלא קבל עליו כך ונזדמן לו נזק מחמת הגוי אין זה חייב בכך ואף אין משמתין אותו עד שישלם שאם כן לא הוצרכו לשמתו שיקבל עליו כן:

משכונא אין משום דינא דבר מצרא ודבר זה נחלקו בפירושו הרבה מפרשים גדולי המחברים פרשוה שאם משכן בית או שדה לחברו ומכרה לזה שהוא ממושכן בידו אין בעל המצר מעכב ולא מסלק ולדעת זה אף אם מכרה למצרן אין בעל המשכון מעכב או מסלק וגדולי הצרפתים פרשוה שאף אם מכרה לבעל המצר בעל המשכון מסלקו שהוא נעשה בעלים עמו ולדעת זה אין נופל יפה לשון לית בה משום דינא דבר מצרא ויש שפירש לשני פירושים אלו דוקא במשכונא הממושכנת לזמן ואין יכול לסלקו אבל כל שיכול לסלקו אין לבעל המשכון בה שום זכות לענין מכר ויש מפרשים שאם משכן בית או שדה ואין שם מצרנים ובא בעל הקרקע ומכרו לאחר שבשוק אין בעל המשכון נקרא מצרן עד שיהא יכול לעכב ולסלק ויש שפרשו משכונה אין בה משום דינא דבר מצרא ר"ל שאם היה לזה קרקע ויש לו מצרנים ובא זה ומשכנה לאחר שבשוק הואיל

ולא מכרה אין למצרנים לסלקו מן המשכונה לומר שימשכנה אצלם שאף זה אומר אין זו לקוחה בידו אלא ששכונה אצלו ואפרענו זוזא זוזא והוא נוח לי לקבל יותר ממך וגדולי המפרשים פרשוה כן אלא שהם פסקו כשתי לשונות אחד שממשכנה למי שירצה מן השוק והשני שאחר שמשכנה לו מוכרה לו ואין אחד מהם יכול לעכב:

לא היה זה המצרן מצרן בגוף הקרקע אלא ששדה זו שבמצרנותו ממושכן אצלו אין לו שום זכות בזה כלל ובעל הקרקע נקרא מצרן אע"פ שאינו מוחזק בה שהרי משכנה ומ"מ השתדל והוא האריס שאין אדם יכול לסלקו על הדרך שיתבאר למטה יש אומרים שאף הוא נקרא מצרן ויש חולקין בה ודבר זה יתבאר בבבא בתרא פרק ראשון:

המוכר לצורך דבר הנחוץ לו ביותר הן לריוח מצוי שנזדמן לו כגון שמוכר ברחוק מפני שנזדמן לו בקרוב ומתירא שמא יקדמנו אחר וכן שמוכר ברעה מפני שנזדמן לו ביפה הן לשאר דברים שהנחץ גדול אצלו כגון שהיה חייב למלך מס וסריסי המלך הגיעו או שהוא צריך למזון האשה והבנות או תכריכין לקבורה כל אלו אין בהם זכות לבעל המצר שאלו כן אף הלוקחים מתרשלים ואומרים היאך נקח ויבא פלוני ויסלק ולא ימצא למכור בשעה הצריכה לו ואין ראוי להיות סבה לעכב מכירתו אחר שהוא צריך לה בנחץ גדול כל כך כיוצא בזו אמרו בנכסי יתומים שמוכרין מהם למס ולמזונות ולקבורה בלא הכרזה ואין חוששין להפסד היתומים כמו שיתבאר במקומו כתבו גדולי המחברים שאם טען הלוקח שלאחת מסבות אלו מכר לו מוכר והמצרן טוען שאינו כן על המצרן להביא ראיה ואם לא הביא משביע את הלוקח היסת ואפילו היתה שם אמתלא בדברי המצרן אין הלוקח מסתלק אלא בראיה ברורה וכן אם טען לו לוקח אי אתה מצרן ושדה זו שאתה קורא עצמך מצרן בשבילה בתורת גזלה אתה מחזיק בו או אריס אתה או שוכר או ממשכן בכלן על המצרן להביא ראיה:

יתומים שלקחו או אשה שלקחה אין המצרן יכול לסלקם אין לך חסד גדול משיעמידוה ביד אלו שהפסידא מצויה במעותיהם ואין דרכם לחזר ולטרוח כדי ליקח ויש מפרשים כן אף באשה ויתום שמכרו מפני שאין דרכם לטרוח אחר הלוקחים טומטום ואנדרוגינוס הואיל וספק אשה הם כתבו גדולי המחברים שאין המצרן יכול לסלקם ויש חולקין באנדרוגינוס:

השותפין כבר בארנו למעלה שאין בעל המצר יכול לסלקם ולא עוד אלא שהם מסלקין את בעל המצר וכבר ביארנוה דוקא בשלא נתברר חלקם ומ"מ גדולי המחברים פרשו שמועה זו שאם מכר לאחד משותפין שלו אע"פ שאינו שותף בקרקע זו אלא שהוא

שותף עמו בסחורה זכה בה ואין בעל המצר יכול לעכבו או לסלקו ואין צריך לומר שאף בשאר שתפין שלו ואף גדולי המפרשים כתבוה כן:

כח זה שנתנו חכמים לבעל המצר אפילו היה לוקח תלמיד חכם ושכן וקרוב למוכר והמצרן עם הארץ ורחוק ריחוק מקום וריחוק קורבא ואהבה המצרן קודם מ"מ והלוקח נעשה שליח לבעל המצר בין שמכר בעל הקרקע בעצמו בין שמכר שלוחו בין שמכרו בית דין אבל כל הרוצה למכור ואין בעל המצר רוצה ליקח ויש שם בני אדם מזומנין ליקח אם היה אחד שכנו בעיר ואחד שכנו בשדה משאר שדות שאין זה קופץ למכרן שכנו שבעיר קודם שכן ותלמיד חכם תלמיד חכם קודם וכן קרוב ותלמיד חכם תלמיד חכם קודם שכן וקרוב שכן קודם שנאמר טוב שכן קרוב וכו' ומ"מ כתבו גדולי הפוסקים שאם קדם אחד מן האחרים ולקח זכה ואין אחד מאלו שהיה דינם להיות קודמים מוציאין מידו לא נאמר לסלק אלא לבעל המצר:

כט שהמוכר מוצא איזה ריוח או איזה תועלת במכירתו לאחד מן השוק יותר ממה שאין לו במכירתו למצרן נפקע זכות המצרן מעתה היו שם המצרן והלוקח והוציאו שניהם מעות ונמצאו מעות הלוקח יפות ומעות המצרן רעות או שאינן יפות וממהרות לצאת כל כך בטלה זכותו היו של לוקח מזמנים ומצרן אומר יש לי של פקדון אלא שהם צרורים ואני אסור להשתמש בהם עד שאטול רשות אין זה כלום ומוכר לזה שהם מזומנים אצלו אמר לבעל המצר ליקח וליתן מעות לאלתר אין קובעין לו שום זמן אלא או נותן מיד או נפקע זכותו אמר הריני הולך ומשתדל ומחזר להמציא לך המעות אף הוא אומר מכיון שאתה צריך בה להשתדלות אין זה כלום ונפקע זכותו אמר יש לי מעות מזומנים בביתי אלך ואביאם אם הוא אמוד בכך ממתינין לו וקובעין לו זמן בכדי שיבא ויביאה ואם אינו אמוד בכך אין זה אלא השמטה ואומרין לו או הוצא מעות עכשו או נפקע זכותך:

היה הלוקח רוצה לבנות בה בתים והמצרן רוצה לזרעה זכה הלוקח ואין המצרן מעכב ואין צריך לומר שאינו מסלק מפני ישוב הארץ:

מי שהיה לו קרקע וחברו בנה שם בית ונמצא הקרקע לאחד והבנין לאחר וכן מי שהיה לו שדה ויש לחברו אילנות בתוכו הרי בעל הקרקע נעשה מצרן לבעל הבנין או האילנות ומעכב עליו שלא למכור לאחר ואם מכר לאחר הרי זה מסלקו אין כאן מצרן אלא בעל הקרקע אבל בעל הבנין או האילנות אינו קרוי מצרן לבעל הקרקע ואין מעכב עליו שלא למכור לאחר שבשוק או לשאר המצרנים ופרשו הגאונים דוקא בכעין שפרשנו שאין לבעל האילנות או הבנין שום זכות בקרקע אבל אם היה לו זכות בקרקע כגון קונה שלשה

אילנות בתוך שדה חברו או מכר קרקע ושייר אילנות כמו שיתבאר אף הוא נעשה מצרן לבעל גוף הקרקע ומעכבו או מסלק את הלוקח:

היה מפסיק בינו ובין חברו רכב של דקלים או גדר גבוה או כמין יער רואין אם יש שום ריוח בתוך הדבר המפסיק שיהא יכול להכניס שם אפילו תלם אחד עד שיתערבו שני השדות הרי זה מצרן ומעכב ומסלק ואם לאו אין זה מצרן ויש מפרשים דוקא בשזה ההפסק אינו של אחד מהם או שהוא של מוכר ואינו בכלל המכר הא אם היה של מצרן או של מוכר והכניסו בכלל המכר הרי זה מצרן ואפילו לא היה יכול להכניס אפילו תלם אחד ולפי דרכך למדת שאם שדה של מוכר גדול ושל מצרן קטן אין הלוקח יכול לומר אי אתה מצרן אלא במה שכנגדך אלא הרי הוא מצרן בכל:

שדה זה שהיא יוצאת לימכר שיש לה ארבעה מצרנים וכלם רוצים ליקח אם באו כלם כאחד הרי הם מעכבים זה על זה וכולם זוכים וחולקין אותה כפי מה שיסכימו ביניהם ואם אין מסכימים לדעת אחת בחלוקתם חולקים אותה מן הדין בקורנזול כעין צורה זו. ואם היו יתר מארבעה כגון שהיו שנים או שלשה מצד אחד כלם זוכים בה לפי חלקם אבל אם קדם אחד מהם ולקח זכה בה לבדו ואין האחרים יכולים לסלקו ואפילו היה זה מצרן משני צדדין וזה אינו מצרן אלא מצד אחד כמו שנבאר בבבא בתרא פרק ראשון וכן אם לקח אחד מן השוק ובאו כלן לסלקו מסלקין אותו כאחד ואם קדם אחד וסלק זכה ואין לאחרים בה כלום וכתבו גדולי המחברים שאם באו מקצתם ומקצת המצרנים היו במדינה אחרת מסלקין אותו אלו שבכאן:

מקצת חכמים כתבו שכל שלקח שלא מדעת המצרן ושתק לו חוזרת לעולם כל זמן שלא מחל או שלא ראהו משתמש עד שיעשה בו מחאה על הדרך שכתבנו למעלה שהרי שומא ודינא דבר מצרא שניהם משום ועשית הישר והטוב וכשם שהשומא חוזרת לעולם על הדרך שכתבנו במסכתא זו כך בדינא דבר מצרא:

יש דברים שהתבארו בדין זה במקומות אחרים ובדברי הגאונים ואלו הן השכירות אין בה דינא דבר מצרא כלל בשום צד וכן כתבו גדולי המחברים וכן כתבו שהמחליף קרקע בקרקע או בבהמה או במטלטלין רואין דמי המוחלף או דמי הבהמה והמטלטלין ונותן לו המצרן דמיהן ומסלקו ואין יכול לומר תן לי כמה שלקחתי שאין זה אלא הערמה:

אף הם כתבו שהמוכר על תנאי הן שהתנה מוכר הן שהתנה לוקח אין המצרן מסלקו עד שיתקיימו התנאים והלוקח שהשביח או הפסיד כשהמצרן מסלקו נותן דמים הראויים לו והרי היא בהשבחתו או בהפסדו כשליח ולא נשתלח אלא לתקן ואם השביח נוטל הוצאה ואם הפסיד מנכין לו:

אכל פירות כל אותן שאכל קודם שיבא בעל המצר לסלקו מה שאכל אכל אבל כל שאכל אחר שהביא בעל המצר מעות לסלקו מנכין לו:

לוה הלוקח קודם שיסלקנו בן המצר ובא בן המצר וסלקו אין בעל חוב שלו טורף ממנו:

אחד שלקח שדה אחת משנים ובא בעל המצר לסלקו מחציו בלבד הואיל ולקחו מאחד הרי זה אומר הואיל ושדה אחד הוא אע"פ שלקחתיה משנים או סלק מן הכל או הנח הכל ואם היו שנים שלקחו מאחד מסלק את שניהם או איזה שירצה:

מצרן שמכר שדה שהוא מצרן לזה בשבילו קודם שסלקו נפקע זכותו ואפילו העמידו בדין ואף האחר יראה שלא זכה בה ואם מכר הלוקח שדה זה שבמצר זה לאחר יראה שאף זה המצרן אומר לו לא עדיפת מגברא דאתית מיניה ומ"מ אם מת וירשוה בניו נפקע זכותו שהרי אף ביתומים שלקחו אין בהם דינא דבר מצרא:

בעל חוב של מוכר שטרף השדה מיד בעל המצר הרי בעל המצר חוזר ונוטל מן הלוקח שסלקו והלוקח חוזר ונוטל מן המוכר:

בעל חוב שטרף בחובו הרי זה כלוקח ויכול בעל המצר לסלקו ופורעו אין כח הטורף גדול מכח הלוקח ואם רצה הנטרף להחזיר דמי חובו גובהו לעולם שהשומא חוזרת לעולם כמו שהתבאר:

קטן שהיה מצרן ורצו בית דין להעמיד זכותו הרי הם מעכבים ומסלקין בשביל היתומים כאלו הם עצמם גדולים ותובעין את הראוי להם:

אשה שהיתה מצרנית בנכסי מלוג שלה הבעל מסלק את הלוקח ואפילו מחלה אין מחילתה כלום ואם סלקה האשה את הלוקח אם רצה הבעל יקיים ואם לא רצה חוזרת ללוקח ומחזיר את הדמים וכן הדין בעבד הנושא ונותן בנכסי אדניו:

המשנה התשיעית והכונה לבאר בה שיש צדדין שאף בסתם יש לו להזהר שלא להשתמש בה בקצת דברים ואמר על זה המקבל שדה מחברו לשנים מועטות לא יזרענה פשתן ואין לו קורות שקמה קבלה הימנו לשבע שנים זורעה שנה ראשונה פשתן ויש לו קורות שקמה אמר הר"ם שרשי הפשתן ישארו בקרקע כשני השכירות וקורות שקמה עץ השקמה הגדל בקרקע בשני השכירות:

אמר המאירי המקבל שדה מחברו לשנים מועטות ר"ל פחות משבע שנים לא יזרענה פשתן ומשנה זו שנויה בחוכר שאם בקבלנות יזרע מה שירצה ובעלים חולקין בה אבל בחכירות ובפחות משבע לא יזרענה פשתן אלא אם כן התנה מפני שהפשתן מכחיש את הארץ ואינה חוזרת ליושנה עד שבע שנים הא אם קבלה לשבע שנים יכול לזרעה שנה ראשונה פשתן וכן הלכה וכן אם חכרה לפחות משבע והוא במקום שנהגו להשכיר

או להחכיר אילנות אגב קרקע ויש שם אילנות שאין מוציאין פירות ואין עומדין אלא להוציא עצים וקורות מענפיהן כגון שקמה לא יקוץ קורות שבה שאינן חוזרות עד שבע שנים ונמצא שאינו חוזר לו עם הקרן ואם חכרה לשבע שנים קוצץ קורות ממנה שנה ראשונה שהרי לשבע שנים כבר חזרו הקורות לאיתנן ומ"מ בגוף האילן אינו נוגע בו כלל וכן הלכה:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף קט.

החוכר או המקבל לשנים ידועות אינו נוטל כלום בשבח האילנות אפילו אותם שיצאו בשדה מאליהם או ענפים שצמחו באילן אחר שקבל או חכר ואין צריך לומר אותם שהיו שם והשביחו שאין שמין לו בהם שבח כשיסתלק שאין השבח נדון כפירות ומ"מ אם היו שם זרעים ועדין לא הגיע זמנם למכר בשעה שזמנו להסתלק ואם יתלוש אותם לעצמו יפסידו עד שלא ימכרו כגון שלא נתבשלו יפה או שלא הגיע יום השוק שמין אותם ונוטל דמיהם מבעל הקרקע:

אע"פ שהחוכר והמקבל אינו נוטל כשמסתלק חלק משבח האילנות מ"מ המוכר שדהו והגיע היובל והלוקח נטע אילנות כשיגיע היובל ויחזור קרקע לבעליו שמין לו שבח האילנות ונותנין ללוקח שנאמר ויצא ממכר בית הממכר חוזר ואין השבח חוזר:

המקבל שדה לעשר שנים או לכמה שירצה והגיע יובל בתוך הזמן אין היובל מפקיע את הקבלנות לצמיתות אמר רחמנא מי שהיתה נצמתת בידו יצא קבלנות ושכירות וחכירות שאינה נצמתת וכבר ביארנוה:

אע"פ שאין שמין למקבל וחוכר בשבח האילנות אם צמחו שם אילנות אחר קבלנותו וחכירותו מחשבין לו מקום האילנות שהפסיד זריעתן ומחשבין לו כפי זרע שזרע בשאר השדה לא שיאמר אני הייתי זורע שם מיני בשמים יקרים שנמצא ההפסד מרובה ומ"מ אם צמחו במקום שאין ראוי לזריעה כגון טרשים שבה וכיוצא בזה אינו נוטל כלום:

יש בדיני עבודת הקרקע דין אחר שאינו לא חכיר ולא שכיר ולא קבלן או אריס והוא קרוי שתל וענינו שהוא נוטע קרקעו של בעל הבית מתחלתו והיה מנהגם בזה שהיה אריס כל הימים שאותן האילנות בקיומן ונוטל מחצה ואין הלה יכול לסלקו עד שיפסיד הא מכיון שהוא מפסיד מסלקו ושתל זה כשמסלקין אותו שמין לו מה שהשביח ונוטל החצי ומנכין לו מחצי השבח הראוי לו מה שהפסיד מעתה מת לו שתל זה והניח יורשים רבים יכול הלה לסלקו אע"פ שלא הפסיד עדין הואיל והדבר ידוע שיגיע בזה הפסד

מהמת שסומכים הם זה על זה ונותן להם חלקם בשבח וכן בכל שהדבר ניכר שאם לא יסלקנו יפסיד אע"פ שלא הפסיד אבל אם לא הניח אלא יורש אחד והוא ראוי לכך אין יכול לסלקו אלא השתל מורישה לבנו ולבן בנו עד כמה דורות ויש חולקין בזו לומר שכל שמת השתל אף בלא טענת הפסד מסלק את היורש לומר לא התניתי אלא לאביכם ואין הדברים נראין:

הפסיד השתל ועלה הפסדו כנגד חצי השבח שהשביח יוצא בלא שום שבח אבל אם לא עלה הפסדו לכך מחשבין לו חצי שבח שהשביח ומנכין ממנו כנגד הפסדו ואפילו התנה ואמר אי מפסידנא מסתליקנא בלא כלום אין זה כלום אסמכתא היא שהרי זו דרך גזום הוא ודרך יתור כלומר שאם אפסיד אשלם יותר מן הראוי ואין זה דומה לאם אוביר ולא איעביד כמו שביארנו:

שתל זה אינו צריך התראה אלא כל שהפסיד מסלקו ואין השתל יכול לטעון היה לך להתרות בי שלא להפסיד קודם שתסלקני שכל פסידא שאינה חוזרת כמותרה ועומד הוא:

כל שבני הכפרים ממנין עליהם אדם אחד במלאכתם ופשע מסלקין אותו מיד ואין צריך התראה מכאן אמרו שתל הקבוע לבני המדינה ליטע שדותיהם כרמים וכן טבח של בני העיר שנבל הבהמות והמקיז דם והמוהל שחבל והסופר שטעה בשטרות ומלמד תינוקות של בני המדינה שפשע בתינוקות אם שלא ללמדם אם ללמדם בטעות אם לחבול בהם יותר מן הראוי וכן בכל כיוצא באמנויות אלו ממה שפסידתם אינה חוזרת מסלקין אותם בלא התראה והוא הדין כשיחידים מנוהו עליהם באחד מאמנויות אלו וכיוצא בהם ושמא תאמר בטבח מיהא הרי חייב לשלם שכל טבח ששוחט בשכר משלם יש אומרין מכאן הואיל ואין לו שכר פרטי על בהמה זו אינו משלם מעתה בודק העיר שהוא שוחט בהמה שלנו ומנבלן פטור ויש אומרים שאף זו משלם ומ"מ מסלקים אותו שפעמים שבעל הבית צריך ליתן בשר לפני האורחים ואינו משלם דמי צערו ובשתו וכתבו גדולי המפרשים בכל אלו שאע"פ שמסלקין אותם בלא התראה מ"מ אין מוחזקין בהפסד בכדי לסלקם אלא בשנים ושלשה פעמים:

דף קט:

שתל שרצה להסתלק מעצמו ולא היה בעל הבית מסלקו אינו נוטל בשבח כלום שהרי בעל הבית צריך להוריד אריס במקומו למחצה ונמצא מפסיד בכל שיטול זה המסתלק ומ"מ אם היה המנהג ליטול השתל חצי פירות והאריס שליש פירות הרי בעל הקרקע

מוריד אריס ונוטל בעל הבית מחצה כמו שהיה נוטל מתחלה ולא יפסיד מחלקו כלום והאריס נוטל שליש ונשאר שתות וזה השתות נותן לשתל כיצד הרי שהוציאה בשנים עשר ששה לשתל וששה לבעל הקרקע ונסתלק השתל ברצונו ומוריד בעל הקרקע אריס לשליש נוטל בעל הקרקע ששה ואריס ארבעה ונשארו שנים שהם רביע לאחר שנטל שלישו של אריס או שתות לכל וינתנו לשתל ויש אומרים שהשתל נוטל רביע הכל והם שלשה ואריס ארבעה ובעל הבית חמשה ומפסיד בעל הבית חצי השתות:

שתל זה שהזקינו גפניו עד שצריכים לקצצן נוטל חלקו בהם כשאר הפירות או הזמורות הואיל ודרכן בכך על דעת כן ירד אבל אם שטפה נהר ובאו לחלוק בעצים הרי הוא כשתל המסתלק שלא מחמת סלוק הבעלים ואינו נוטל אלא הרביע על הדרך שביארנו:

גאוני הראשונים שבספרד פרשו שמועה זו בדרך אחרת שאם הזקינו הגפנים ורוצה השתל לעקור ולנטוע את החדשים נוטל בהן החצי אבל אם שטפן נהר ועקרן והוא רוצה להחזירם הואיל והקרקע עבודה טרחו מועט ולכך נוטל רביע ודיו:

מי שמשכן לחברו משכונה בנכיתה כרם נטוע לעשר שנים והזקינו גפניה לחמש שנים ואינן ראויות לעשות פרי בין שהזקינו בזמנן בין בתוך זמנן אין המקבל את המשכון רשאי ליטול את העצים ולדון בהם דין פירות אלא הרי הן קרן גמור ואין זה רשאי לירד בו אלא יקצצו וילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות עד סוף הזמן וכן אם היו שם אילנות ויבשו או נקצצו ובעל הקרקע מ"מ אף הוא אסור בהם שהרי משועבד הוא לבעל המשכון וכבר ביארנוה בפרק האמנין:

האשה שנפלו לה זיתים וגפנים בשדה אחרת ואין לה בקרקע כלום אם אין עושין כראוי להם ימכרו וילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות וכן נפלו לה אף בשדה שלה והזקינו עד שלא עשו ימכרו וילקח בהם קרקע ובעל אוכל פירות ואינו יכול לטעון אף הם בעצמם פירות הם אחר שהשדה קיים שאף האילנות עצמן קרן גמור הם:

דף קי.

שטר משכונה הנעשית לזמן ולסוף הזמן חוזרת בלא דמים והיא משכנתא דסורא על הדרכים שכבר התבאר ולא הוזכר בשטר מנין השנים אלא שנים סתם ואכלה המלוה שלש והלוה אומר לא היתה אלא לשתי שנים ואכלה שנה משלי ואתה חייב להחזיר פירות של שנה שלישית ומלוה אומר לשלש משכנתה הואיל וכבר אכלן הרי הם בחזקת אוכליהו ועל בעל הקרקע להביא ראיה ואע"פ שבפרק השואל אמרו קרקע בחזקת בעליה עומדת ואע"פ שבא בסוף החדש כלו למשכיר טעם הדבר מפני שאי אפשר הדבר

לבא לידי בירור שהרי בלשון מסופק הוא תלוי אם בתפוש לשון ראשון ואם בתפוש לשון אחרון כמו שביארנו שם אבל זו שאפשר לענין שיתברר שמא יתברר כדברי המלוה ואלו הוצאנוה מרשותו אנו צריכים להחזירו בה ונמצא בית דין טורח פעם אחר פעם ובסתירת מעשה שלהם וחכמי הדורות פרשו ענין זה בשהשטר עומד ביד שליש או שמיחה הלוה בתוך שלש שאם לא כן אף מטעם אחר אתה בא לדון בה כן והוא מתוך שיכול לומר לקוחה היא בידי ואף מקושיא זו פירשוה רבים בשלא אכלה אלא ב' וחצי שאין כאן מתוך:

מלוה אומר לחמש משכנת ולוה אומר לא משכנתי אלא שלש ואין השטר לפנינו וכבר אכלה כשיעור זמן שהלוה טוען ועכשו רוצה להוציאו וכשהלוה טוען למלוה להראות שטרו הוא אומר אבד הימני מלוה נאמן מתוך שיכול לומר לקוחה היא בידי ותלת שנין מזדהר איניש בשטריה וכו' ואין אומרים ודאי טענה מזוייפת היא זו שלא נאמר טפי לא מזדהר אלא בלוקח מכל וכל שאדם סבור בה שלא לצאת ערער עליה לעולם אבל זה שהוא צריך לה למנין השנים זהיר בה עד סוף הזמן שהרי מ"מ הוא היה יכול לטעון לקחתיה ואבד השטר ועל מה שהיה יכול לטעון אנו דנין לפי דרכך למדת שהמקבל קרקע במשכון ואמר לקוחה היא בידי נאמן והוא הדין בלא כבש אלא שהודה שבתורת משכון בא לידו ואח"כ לקחה והחזיק בה שלש נאמן מתוך שאם רצה כובשה ואומר לקוחה היא בידי מעיקרא ומ"מ אם נראית בידו שטר המשכונה קודם שיבא לדין או שנתברר באיזה צד שבתורת משכונה באה לידו יש אומרים שאינו נאמן ויש אומרים שהוא נאמן בה כלקוחה היא בידי אלא שאינו נאמן ממנה לטענה אחרת מטעם מגו כמו שיתבאר בארוכה במקומו בשלישי מבתרא מעתה כל הממשכן אם יש עדות לממשכן שהקרקע שלו כגון שהעיד עליו עדים או שהוא פורע טסקא שבה למלך ושאר הוצאות שעובדי אדמה עושין לפי חשבון קרקעותיו מוטב ואם לאו יעשה בה מחאה בתוך שלש כדי שלא יהא הלה יכול להחזיק בתורת שלו ויאמר לקחתי ואם לאו הרי הפסיד על עצמו:

אריס שנחלק עם בעל הבית שלו אריס אומר למחצה ירדתי ובעל הבית אומר לא הורדתיו אלא לשליש ולרביע אם אין במדינה מנהג קבוע בכך בעל הבית נאמן ואם יש מנהג במדינה כאחד מהם זה שהמנהג כדבריו נאמן ולמדת שאם היה המנהג למחצה אריס נאמן ואע"פ שהיה בעל הבית יכול לומר שכירי ולקיטי הוא הואיל והודה לו באריסות אין מאמינין אותו באריסות שליש במגו שמאחר שהוא מודה לו באריסות הרי הוא כמודה לו באריסות על הדרך הנהוג:

דף קי:

בעל חוב הבא לגבות חובו מן היתומים ונמצא קרקע זה שהוא בא לגבות הימנו מושבח אם השביחו היתומים לאחר מיתת אביהם אין בעל חוב נוטל בשבח זה כלל מעתה יתומים שאמרו אנו השבחנו ובעל חוב אומר אביכם השביח על היתומים להביא ראיה שהקרקע הואיל ועומדת לגבות לבעל חוב הרי הוא כמי שגבאה ובחזקתו עומדת וכמו שאמרו באילן הנטוע בתוך חמשים אמה לעיר שאם העיר קדמה קוצץ ואין לו דמים ואם אילן קדם קוצץ ונותנין לו דמים שאם ספק זה קדם ספק זה קדם קוצץ ואין לו דמים הואיל ומ"מ לקציצה הוא עומד הרי הוא כקצוץ ונמצא הספק על הדמים שזה רוצה להוציא מהם אף בזו הרי מ"מ הוא נוטל הקרקע אלא שאם הוא השביחו מחזיר להם דמי השבח כמו שנבאר ונמצאת כגבויה בידו והספק על דמי השבח שהם מוציאין עליו ועליהם הראיה הביאו היתומים ראיה שהם השביחו בעל חוב נוטל את הקרקע מ"מ ושמין לו שבח והוצאה ומחזיר ליתומים ויד בעל חוב על העליונה ר"ל שאם שבח יתר מחזיר הוצאה ואם הוצאה יתרה מחזיר שבח ואין היתומים נוטלין כשיעור המגיע להם חלק בגוף הקרקע בד"א בשעשה אביהם הלוה קרקע זה אפותיקי מפורש לבעל חוב הא אם לא נעשה לו אפותיקי הרי ביד היתומים לסלקו בדמים או ליטול כנגד שבחם בגוף הקרקע:

זה שכתבנו ביתומים שכל זמן שעשאו אביהם אפותיקי אין יכולין לסלק בעל חוב בדמים הוא דעת גדולי הפוסקים מפני שמשוין אותו ללוקח שבא בעל חוב וטרף הימנו שאם עשאו לוה אפותיקי מפורש אין לוקח יכול לסלקו ומעתה לדבריהם כל שעשאו אפותיקי אין יתום או לוקח יכול לסלקו ולא ליטול שבחם בגוף הקרקע ואף בדמים אינו גובהו לדעתם אלא בשלא הלוה זה כשיעור קרקע ושבחו הא אם הלוה כשיעור קרקע ושבחו נוטל את כלו ומעתה צריך שנחקור מה לנו אם אביהם השביח אם יתומים השביחו אם הלוה כשיעור קרקע ושבחו הרי הוא נוטל אף מן היתומים וכמו שאמרו בעל חוב נוטל את השבח בלא דמים ואם לא הלוה כשיעור קרקע ושבחו אפילו השביח אביהם נוטלים הוצאה מבעל חוב ואם יש שם שבח יתר אם נעשה לו אפותיקי נוטלו בלא דמים ואם לא נעשה אפותיקי נותן להם דמים או נוטלים כשיעורן בגוף הקרקע ומתוך כך פירשו גדולי המפרשים שביתומים אפי' הלוה כשיעור קרקע ושבחו אם השביחו יתומים אינו נוטל שבחם בלא דמים ואין הדבר דומה ללוקח שהלוקח כיורד לתוך שדה חברו שלא ברשות הוא שלא היה לו ללקחה ואלו יתומים ירושה ממילא הוא וחתוך כך ראוי שיהו נוטלים שבחם אם נעשית אפותיקי בדמים ואם לא נעשית אפותיקי בגוף הקרקע ועוד שהלוקח

אם מפסידין לו את השבח יש לו על מי לחזור אבל היתומים אם לא יטלו מבעל חוב יפסידו ומ"מ אף הם פרשו לדעת גדולי הפוסקים שיש הפרש בין יתומים ללוקח בשלא כתב לו דאקנה והשביח מוכר אחר ההלואה וכן השביח אבי היתומים אחר ההלואה ששבח זה נגבה מן היתומים שהשבח כמלוה על פה היא ונגבית מן היורשים והואיל והיה אביהם משועבד בו מיהא מחמת על פה וכמו שאמרו מיניה אפילו מגלימא דעל כתפיה גובהו גם כן מן היתומים ובלוקח הואיל ומלוה על פה הוא בין שהשביח מוכר אחר הלואה בין שהשביח לוקח אינו גובה מעתה לא נפטרו יתומים משבח זה אלא באמרו אנו השבחנו וכן לוקח שאמר לאחר הלואה השביח על הלוקח להביא ראיה:

וכן מה שכתבו לגדולי הפוסקים שכל שעשאו אביהם אפותיקי אין יכולין לסלק בדמים הרבה חולקין בה לומר שהיתומים במקום אביהם הם ויכולים לסלק בדמים שלא נאמר לא יהא לך פרעון אלא מזה אלא בשאין פורעו במעות ומ"מ כשאין להם מעות אין יכולין לומר אלו הוה לן זוזי הוה מסלקנא לך השתא נמי הב לן גריוא דארעא כדין לוקח שהלוקח הואיל ולא הלוה זה אלא שיעור קרקע דין הוא שנחוש לפסידת הלוקח שהוציא מעותיו אבל ביתומים שהלוה שיעור קרקע ושבחו אלו היה אביהם קיים היה נוטל את כלו בלא דמים די להם שיחזיר את הדמים ועוד מצוה על היתומים לפרוע חובות אביהם:

יש מי שאומר שלא השוו גדולי הפוסקים יתום ללוקח אלא בשלא הלוה אלא שיעור קרקע ושבחו והשבח יתר על ההוצאה אבל בהוצאה שיעור שבח ודאי אינן שוים דאלו לוקח אינו נוטל הוצאה ממלוה אלא ממוכר שכך כתב לו אנא איקום וכו' כמו שכתבנוה בפרק ראשון ועל דעת כן ירד אבל יתום ודאי נוטל הוצאה מבעל חוב:

הבכור אינו נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביו אלא בשבח הבא מאליו כגון דיקלא ואלים ר"ל אילן קטן שגדל ונתעבה וכיוצא באלו אבל שבח הבא מחמת הוצאה או אף מאליו אלא שנשתנה כגון בוסר שנעשה ענבים וכיוצא בהם אינו נוטל ומ"מ אין הפשוט נוטל חלק שבחו בגוף הקרקע אלא בכור מעלה לו בדמים ונותן לו הוא שאמרו שלשה שמין להם את השבח ומעלין בדמים בכור לפשוט ובעל חוב ליתומים ובעל חוב ללקוחות הא למדת שבעל חוב נותן שבח ללוקח ומ"מ דוקא בשלא הלוה אלא שיעור קרקע הא אם הלוה לו שיעור קרקע ושבחו בעל חוב גובה את השבח בלא דמים בין מגיע לכתפים בין שאין מגיע לכתפים וזה שביארנו שאין הלוקח יכול ליטול חלקו בקרקע דוקא בשנעשית קרקע זה אפותיקי לבעל חוב הא אם לא נעשה לו אפותיקי מפורש הואיל ויכול היה לסלקו אם היו לו דמים אף עכשו יכול לומר לו שיתן

לו חלקו בגוף הקרקע וכבר ביארנו דין בעל חוב עם לוקח בארוכה בפרק ראשון וכן ביארנו שם ביאור ענין שבח המגיע לכתפים בארוכה:

המשנה העשירית והכונה בה להשלים ענין החלק הראשון ואמר המקבל שדה מחברו שבע שנים בשבע מאות דינרין אין שביעית מן המנין שבוע אחד בשבע מאות דינרין השביעית מן המנין אמר הר"ם וזה מבואר:

אמר המאירי המקבל שדה מחברו לשבע שנים בשבע מאות דינרין אין שביעית מן המנין והוא צריך להניחה בידו שנה אחת כנגדה אבל אם קבלה שבוע אחד בשבע מאות זוז הרי שביעית בכלל וכן הדין אם אמר מכאן ועד סוף שבע שנים:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר:

המשנה האחת עשרה והכונה בה להתחיל בביאור החלק השני בענין שכר שכיר על איזה צד עובר באיחורו ואמר על זה שכיר היום גובה כל הלילה שכיר הלילה גובה כל היום שכיר שעות כל הלילה וכל היום שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע יצא ביום גובה כל היום יצא בלילה גובה כל הלילה וכל היום אמר הר"ם מפי השמועה למדו שזה שאמר ית' לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר שזה מדבר בשכיר יום שגובה כל הלילה ומה שאמר בזאת המשנה שכיר שעות ביום גובה כל היום ושכיר שעות בלילה גובה כל הלילה:

אמר המאירי שכיר יום גובה כל היום וכו' והוא ממה שכבר ידעת שאמרה תורה ליתן שכר שכיר בזמנו ושלא לאחרו לאחר זמנו כאמרו ביומו תתן שכרו וכו' לא תבא עליו השמש ובא עכשו לפרש איזהו זמנו ואמר ששכיר יום גובה כל הלילה שלאחריו ועליו נאמר לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר ושכיר לילה גובה כל היום שלאחריו ועליו נאמר ביומו תתן שכרו הא ביום עצמו לשכיר יום או בלילה עצמה לשכיר לילה אין זה זמנו הגמור עד שיעבור על איחורו מיד אלא זמנו נמשך שלא לעבור עד סוף היום לשכיר לילה ועד סוף הלילה לשכיר יום וכן יש לפרשה לענין שבועה שהדבר ידוע שבזמנו נשבע ונוטל כמו שיתבאר:

שכיר שעות גובה כל הלילה וכל היום פירשוה בגמרא לצדדין כלומר שכיר שעות של יום גובה כל היום שכיר שעות של לילה גובה כל הלילה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע יצא ביום ר"ל שכלתה שכירותו ביום גובה כל היום וכיון ששקעה חמה עובר יצא בלילה גובה כל הלילה וכל היום:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שפירשנוה הלכה היא ויש פוסקים בשכיר שבת וחבריו שאם יצא בלילה גובה כל הלילה לבד ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הן:

כיון שהגיע סוף הזמן שייעדנו לשכירות הרי זה עובר עליו מיד בעשה ולא תעשה ומ"מ אחר הזמן אינו עובר על אלו בכל יום ויום כך למדו מפי השמועה ממשמע שנאמר לא תלין איני יודע שעד בקר ומה תלמוד לומר עד בקר מלמד שאין עובר עליו אלא בקר ראשון ומ"מ חייב הוא ליתן ולאו בל תשהא מדברי סופרים אינו זז ממנו כלל ורמז לדבר אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך הא כל שלא היה לו ליתן אינו עובר אף מדברי סופרים:

האומר לחברו או לשלוחו לך ושכור לי פועלים שניהם אין עוברין משום בל תלין זה לפי שלא שכרן וזה שאין פעולתם אצלו בד"א שהודיען ואמר להם שכרכם על בעל הבית אבל אם לא הודיעם או שלא אמר להם שכרכם על בעל הבית שליח עובר שהרי אמרו השוכר את הפועל לעשות בשלו והראהו בשל חברו נותן לו שכרו משלם וחוזר ונוטל מבעל הבית מה שההנהו:

דף קיא.

כל שלא תבע השכיר את שכרו אין השוכר עובר וכן כל שתבעו ואין לו מה ליתן אינו עובר הא כל שתבעו ויש לו ואינו נותן עובר לסוף זמנו ומ"מ בני הכפרים שרובם מוחזקים שאין להם מעות עד יום השוק הנשכר עמהם דעתו ליטפל בו עד יום השוק והרי הוא כעין מי שהתנה על כך ואפילו תבעו ויש לו אינו עובר שעל דעת כן נשכר ומ"מ יש כאן בל תשהא הואיל ותבעוהו ויש לו ומיום השוק ואילך עובר וחכמי הצרפתים פירשו שאינו עובר לעולם בבל תלין הואיל ועבר בקר ראשון בלא עברה ובבל תשהא עובר מיום השוק ואילך ולא נראו לי דבריהם:

כל הכובש שכר שכיר עובר בחמשה ארבעה לאוין ועשה משום לא תעשוק ומשום לא תגזול ומשום לא תלין פעלת שכיר ומשום לא תבא עליו השמש ובעשה אחד והוא ביומו תתן שכרו ויש מוסיפין בה לאו חמישי והוא שמונין לא תעשוק שני פעמים אחד לא תעשוק את רעך האמור בכלל כל בני אדם וכמו שפרשנו בלא תגזול ואחד לא תעשוק שכר שכיר אלא שהראשונים לא מנו בה לאו כפול ואע"פ שיש בלאוין אלו שהם ביום ולא בלילה וכן שהם בלילה ולא ביום מ"מ שם שכירות אחת היא:

הגוזל המיוחד בשם גזל הוא הלוקח ממון חברו בחזקה או מידו או מרשותו ועליו נאמר לא תגזול לבד אבל מי שבא ממון חברו בידו בהיתר וכפר או כבש בחזקה ולא החזיר כגון הלואה או פקדון או שכירות הרי זה עושק ואין זה נקרא בשם גזל ומ"מ אין במין זה חלוק להיות אחד נקרא בשם גזל ואחד בשם עושק אלא בכל שבמין זה עובר על שני

לאוין משום לא תגזול ומשום לא תעשוק הן שאמר לך ושוב בכונת עכוב הן שאמר יש בידי ואיני נותן לך הן שאמר נתתיו לך הן שאמר לא היו דברים מעולם ומ"מ גזל ועושק שחייבה תורה קרבן עליהם לא נאמר אלא בכפירה כגון נתתיו או לא היו דברים והודה אחר כן כמו שהתבאר במקומו:

המשנה השתים עשרה והוא מענין החלק השני ואמר על זה אחד שכר האדם ואחד שכר הבהמה ואחד שכר כלים יש בו משום ביומו תתן שכרו ויש בו משום בל תלין פעלת שכיר אימתי בזמן שתבעו אבל לא תבעו אינו עובר עליו המחהו אצל חנוני או אצל שלחני אינו עובר עליו שכיר בזמנו נשבע ונוטל עבר זמנו אינו נשבע ונוטל אם יש עדים שתבעו הרי זה נובע ונוטל גר תושב יש בו משום ביומו תתן שכרו ואין בו משום בל תלין פעלת שכיר אמר הר"ם שבועת השכיר הוא שבועת התורה ובלבד כששכר אותו בעדים אבל אם לא שכרו בעדים מיגו דיכול לומר לו לא שכרתיך נאמן לומר נתתי לך שכרך ונשבע שבועת היסת שנתן לו שכרו כמו שנבאר בשביעי ממסכת שבועות ופי' המחהו שהכניס את החנוני תחתיו לפרעו:

אמר המאירי אחד שכר האדם ואחד שכר הבהמה ואחד שכר הכלים בכלם יש בהם משום ביומו תתן שכרו ומשום לא תלין והוא הדין לשאר הלאוין ובתורת כהנים התבאר בפרשת קדושים תהיו שאף שכר קרקעות בכלל איסור זה אימתי בזמן שתבעו אבל לא תבעו אינו עובר עליו אפילו יש בידו כמו שביארנו והתבאר בגמרא שאף אם תבעו ואין לו אינו עובר וכן אם המחהו אצל חנוני או שלחני ר"ל שהעמידו אצל חנוני ליתן לו עליו בדינר פירות או אצל שלחני ליתן לו עליו בדינר פרוטות וקבל החנוני ליתן ושכיר ליטול אינו עובר עליו אע"פ שאפשר לו עדין לחזור על בעל הבית כמו שיתבאר בגמרא:

שכיר בזמנו ר"ל שתבע שכירותו בזמנו ואמר לו בעל הבית נתתי נשבע ונוטל ודבר זה מתקנת חכמים מפני שבעל הבית טריד בפועליו ויתבאר במקומו דוקא שיש לשכירותו עדים הא אם אין עדים מתוך שיכול לומר לא היו דברים יכול לומר שכרתי ונתתי:

תבעו לאחר זמנו אפילו שכרו בעדים בעל הבית נאמן ונשבע הסת שאע"פ שבעל הבית טריד בפועליו הואיל והגיע זמן חיובו מתירא הוא על לאו שבו ונזהר ואם יש עדים שתבעו בזמנו הרי זה נשבע ונוטל ופירשו בגמרא דוקא כל יום של תביעה כיצד הרי שהיה עושה עמו כל יום שני עד הערב שזמנו כל ליל שלישי נמצא כל ליל שלישי נשבע ונוטל אבל יום שלישי אינו נוטל בשבועה ואם הביא עדים שתבעו ליל שלישי נאמן בשבועה כל יום שלישי אבל לא בליל רביעי ואם הביא עדים שתבע יום שלישי נותנין

לו עוד ליל רביעי אבל לא יום חמשי ואם הביא עדים שתבע ליל רביעי נותנין לו עוד יום חמשי וכן לעולם:
גר תושב והוא שקבל עליו שבע מצות אבל אוכל נבלות ועובר על שאר מצות הדומות להן יש בו משום ביומו תתן שכרו אבל אין בו משום לא תלין אבל גר צדק הרי הוא ישראל גמור ועובר עליו בכלן:
זהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף קיא:

אפילו היה השכיר עשיר עוברין על שכירותו על הדרך שהזכרנו ומ"מ אם שכר שני פועלים אחד עני ואחד עשיר ואין לו אלא שכרו של אחד מצוה להקדים לעני היה השכיר מעובדי האלילים ושאר האומות הדומות להם אינו עובר עליו אף משום ביומו תתן שכרו ומ"מ כל שנמנע מלפרעו דרך כונת גזלה אסור ואין צריך לומר בגזלה עצמה כמו שביארנו בבבא קמא:
אזהרה שבשכירות אינה תלויה בממון אלא אף בפחות משוה פרוטה עובר אפילו לא שכרו אלא לבצור אשכול אחד עובר משום בל תלין:

דף קיב.

הכובש שכר שכיר הרי זה כמי שנטל את נפשו שנאמר ואליו הוא נושא את נפשו מפני מה עלה זה באילן ומסר נפשו לסכנות לא בשביל שתתן לו שכרו:
כבר ביארנו במשנה בהמחהו חנוני שאם רצה השכיר לחזור ולתבעו לבעל הבית רשאי שלא אמרו בה אלא שאינו עובר עליו הא מ"מ אם רצה לחזור עליו חוזר שמא אתה דן עליה ממה שאמרו במסכת גיטין פרק ראשון מנה לי בידך תנהו לפלוני במעמד שלשתן קנה אלמא שאינו חוזר עוד על זה הממחה שאם כן אין זה קרוי קנה וצריך שתדע שדבר זה נתבלבל ביד הפוסקים יש מהם שתירץ שלא נאמר דין מעמד שלשתן אלא במתנה וכמו שהוציאוה בלשון מתנה ר"ל תנהו לפלוני וכן שאמרו שם הני מילי מתנה מרבה וכו' אבל המחאה מצד פירעון חוזר ולא קנה ודבר זה יתבאר הפסדו ממה שאמרו שם הנהו גינאי דעבוד חושבנא וכו' כמו שיתבאר שם ותרצו רבים מפני זה שבודאי דין מעמד שלשתן נאמר בין במתנה בין בבעל חוב וזה שאמרו בכאן חוזר שלא היה מקבל ההמחאה במעמד שלהם אלא שאמר לו כן שלא בפניו ואע"פ שראוי לתמוה היאך חלק על זה רב ששת לומר שאינו חוזר אפשר שאמר השכיר אח"כ לבעל הבית שלא בפני

חנוני או חנוני לבעל הבית שלא בפני שכיר גם כן ומ"מ לשון המחהו אצל חנוני אינו נופל יפה אלא במעמד שלשתן וגדולי הפוסקים תרצו שדין מעמד שלשתן אינו נאמר אלא בשיש לזה הממחה אותו מנה שהוא אומר לו ליתן לזה ומקנהו לו אבל זה שאין לו אצל חנוני כלום אלא שאומר לו ליתן בהקפה עליו אין זה קנין גמור וכל שאין חנוני נותן יכול הלה לחזור על בעל הבית ומ"מ בתלמוד המערב אמרו בענין חנוני על פנקסו הדא דתימא בשלא העמידן אצלו אבל אם העמיד פועליו אצל חנוני אין בעל הבית חייב ליתן לפועלים כלום ונמצא לדעת זה שקנה אע"פ שאין לבעל הבית אצל חנוני כלום אלא שהם תירצו שבני תלמוד המערב סוברים כרב ששת שאמר בכאן אינו חוזר וכבר נדחו דבריו והדבר רופף בידינו:

ומ"מ חכמי פרובינשא כתבו שלא קנה במעמד שלשתן אלא שלא לחזור לא הממחה ולא זה שהמנה בידו אבל מקבל ההמחאה חוזר לעולם אם רואה שאין זה נותן לו בעין יפה עד שיפטור את הלוה בפירוש וזהו שאמרו שהשכיר חוזר אצל בעל הבית הא חנוני ובעל הבית אין יכולים לחזור הא מקבל המחאה חוזר ואומר לו לא קבלתיו אלא כעין ערב והוא הוא שלא סלקתיך:

ובתלמוד המערב אמרו ראובן חייב לשמעון מנה סמכיה גבי לוי איפרסן לוי ר"ל העריכוהו ועמדו על ענינו ונמצא עני לית ראובן חייב לו כלום הדא דתימא בשלא עשו ערמה והוא שהיה עני באותה שעה או שהיה עני והוא היה יודע ומכיר בד אבל אם עשו ערמה והוא שהיה עני באותה שעה וזה לא היה מכיר בו ראובן חייב למדת מ"מ שכל שאין כאן הערמה נסתלק לגמרי ומ"מ הם מפרשים אותו בשפטרו והדברים צריכים חזוק:

הקבלנות והוא אמן שקבל עליו תקון הכלי או הבגד בדמים ואימתי שירצה יעשה ולא לשכירות ימים הוא נשכר אף הוא בכלל איסור לא תלין ושאר הלאוין ואין אומרין אומן קונה בשבח כלי וכשמחזירו לו אין זה אלא הלואה אלא אין אומן קונה בשבח כלי ומ"מ כל שהכלי ביד האומן אין כאן בל תלין מעתה הנותן טליתו לאומן וגמרה והודיעו ועדין הכלי ברשותו אפילו מכאן ועד עשרה ימים אינו עובר החזירה לו בחצי היום כיון ששקעה עליו חמה עובר שאין אומן קונה בשבח כלי זה שאמרו שכל עוד שהטלית ביד האומן אינו עובר לא מפני שיש לו משכון על שכירותו הוא שלא נפקע איסור הלואת שכירות בנתינת משכון שאין משכון או פירעון שוה כסף על כרחו של שכיר מפקיע איסורו אחר שלצורך חייו הקפידה תורה ואף מן הדין אינו כופהו ליטול שוה כסף כמו שיתבאר בפרק הבא אלא לא נאמר שאינו עובר אלא מצד שאף הוא מראה בעצמו שאינו

מקפיד על דמיו אחר שהטלית בידו ומ"מ אם תובעו שכירותו ואינו רוצה להחזיר הטלית מצד שמתירא עליו שלא יפרענו יראה שלא נפקע איסורו:

זה שאמרנו בכאן שאלו אמרנו אומן קונה בשבח כלי אין זה אלא הלואה אע"פ שאין הלכה כן צריך שתשאל מפני צדדים אחרים שבה שהרי במסכת קדושין אמרו באשה שאמרה עשה לי שירין נזמים וטבעות ואקדש אני לך שלדעת האומר אומן קונה בשבח כלי הרי זו מקודשת ואם הלואה היא היאך היא מקודשת אף לדעתו יש לומר שבזו אין בה שהות להיותה הלואה קודם הקדושין שהרי תיכף שבאו הכלים לידה נתקדשה לדעת האומר אומן קונה וכו' אבל בשכירות כבר היתה שם שעה אחת מיהא בהלואה והיא בשעה שעמד הכלי ביד בעל הבית ולא פרעו:

דף קיב:

כבר ביארנו במשנה שכל שנחלקו שכיר ושוכר בפרעון שהשוכר אומר נתתי ושכיר אומר לא נטלתי שכיר נשבע ונוטל וביארנו טעם הדבר מפני שבעל הבית טריד בפועליו ומ"מ כדי להפיס דעתו של בעל הבית צריך שישבע שכיר קודם שיטול מ"מ אם נחלקו בעיקר השכירות כמה קצץ לו זה אומר שתים קצצת לי והלה אומר לא קצצתי אלא אחת המוציא מחברו עליו הראיה שסתם קציצה ודאי מדכר דכירי אינשי יש לשאול מ"מ ישבע בעל הבית שהרי מודה מקצת הוא פירשו גאוני ספרד בהילך או שכבר נתן לו וכן יש שפירשוה כן על המוציא להביא ראיה או ישבע בעל הבית ויפטר ומ"מ מתקנת חכמים שישבע בזו בעל הבית אפילו בהילך או שפרעו מה שהודה לו כדי שלא ילך השכיר בפחי נפש כמו שיתבאר במסכת שבועות:

זה שאמרו בכאן עקרוה רבנן לשבועה מבעל הבית ושדיוה אשכיר לא שמתחלה היתה מוטלת מן הדין על בעל הבית שהרי מן הדין אין כאן שבועה אלא שמתחלה תקנוה על בעל הבית משום כדי חייו של שכיר:

דף קיג.

המשנה השלש עשרה והכונה להתחיל בה בביאור החלק השלישי בדין הבא למשכן על חובו ואמר על זה המלוה את חברו לא ימשכננו אלא בבית דין ולא יכנס לביתו ליטול את משכונו שנאמר בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך וגו' ואם משכנו חייב להחזיר לו היו לו שני כלים נוטל אחד ומחזיר אחד מחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום ואם מת אינו מחזיר ליורשיו רשב"ג אומר אף לעצמו אינו מחזיר לו

אלא עד שלשים יום משלשים יום ואילך מוכרו בבית דין אמר הר"ם אמר רחמנא ואם איש עני הוא לא תשכב בעבוטו ר"ל לא תשכב ועבוטו אצלך אלא יחזיר לו מה שאינו יכול לעמוד בלתו ואין אצלו מה שיחליף במקומו כמו שביאר ית' כי היא כסותה לבדה ואין הלכה כרשב"ג:

אמר המאירי המלוה את חברו פי' והגיע זמן החוב ולא פרע לו לא ימשכננו אלא בבית דין ולא יכנס לביתו פי' ושליח בית דין עצמו שהתרנו לו למשכן בשביל זה לא יכנס לביתו של לוה וימשכננו אלא עומד מבחוץ והלה נכנס לביתו ומוציא לו משכונו שנאמר בחוץ תעמוד וכו' נמצא חלוק בין בעל חוב עצמו לשליח בית דין שבעל חוב עצמו אין לו למשכן בזרוע לעולם אפילו בשוק עד שיתן לו הלוה מדעתו ושליח בית דין לא יכנס לביתו ומ"מ אם אינו רוצה להוציא לו משכון כשרואהו בשוק מנתק מה שאוחז בידו בזרוע ונותן למלוה ודבר זה אין בו חלוק בין ממשכן את העני לממשכן את העשיר ויש מפרשים שליח בית דין מנתח רוצה לומר שמושכו בחזקה עד שילך לביתו וימסור לו משכון וסברא היא שאם לא כן אף הוא נשמר ממנו ולא ימצא משכון בידו לעולם:

היו לו שני כלים ר"ל שמשכנו בשני כלים שהיה חובו כנגד שניהם וכבר ידעת שהממשכן מצוה עליו להחזיר כלים הצריכים לו את של יום ביום ואת של לילה בלילה כמו שיתבאר ומעתה זה שמשכנו בשני כלים נוטל אחד ומחזיר אחד פי' שהיו כלים אלו אחד של יום ואחד של לילה ומעתה ביום נוטל של לילה ומחזיר של יום ובלילה נוטל של יום ומחזיר של לילה והוא שפירש מחזיר את הכר בלילה ואת המחרשה ביום ודבר זה דוקא בממשכן את העני ומחרשה זו צריך שתפרש בה שמסרה הלוה מרצונו אחר הלואה שאם לא כן לא היה לו רשות לנטלה שהרי מדברים שעושין בהם אוכל נפש היא:

ואם מת הלוה אין זה מחזיר ליורשיו ואם היה ביד הלוה כשמת שומטו מעל גבי בניו ואינו מחזירה להם עוד לכך הועיל לו משכונו שלא ישמט החוב בשביעית ושלא יעשה מטלטלין אצל בניו:

רשב"ג אומר אף לעצמו אינו מחזיר אלא עד שלשים יום ומ"מ אין הלכה כן אלא מחזיר לעולם ומ"מ יש מקום לדבריו אם היה המשכון מדברים שאינו צריך להם שמניחן אצלו עד שלשים יום ומשלשים יום ולהלן מוכר המשכון בבית דין:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

לפי דרכך למדת ממשנה זו שאין סומכין על הכלל שאמרו כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו ואף במסכתא זו יש במקומות אחרים שאתה למד מהם כן וכן בהרבה מקומות ולא נהא צריכים להעירך על זה בכל פעם ופעם אלא תלמד סתום מן המפורש:

בעל חוב שעבר ומשכן עבר בלאו שנאמר לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו ואם משכנו בדברים שאסור אף לשליח בית דין למשכנם על הדרכים שנבאר עבר בשני לאוין:

דף קיג:

הממשכן הן בעל חוב עצמו שעבר ומשכן או אף שליח בית דין הבא למשכן הן בשוק ובחזקה הן שעומד בפתח ביתו ומצוהו להוציא לו משכון לא ימשכננו בדברים שעושין בהם אוכל נפש כגון ריחים וקדרות שמבשל בהם ואלפסין שמטגנין בהם וסכינין ששוחטין בהם או שפורסין בהם לחם ובשר וכן כיוצא באלו ואם עבר ומשכן מחזיר וכל שעבר ומשכן שלא כראוי אינו לוקה שהרי נתק לעשה של השבון אבל אם אבד או נשרף קודם שיחזיר לוקה ויש אומרין שכל שעבר ומשכן הועילו מעשיו ואינו מחזיר אלא בשעת הצורך וכך היא רמוזה במסכת תמורה פרק ראשון:

מסדרין לבעל חוב כדרך שמסדרין בערכין והוא מי שנדר ערכי עלי או ערך פלוני עלי שנאמר בו ואם מך הוא מערכך והעריכו הכהן על פי אשר תשיג יד הנודר יערכנו הכהן וכיצד הוא סדור שבערכין התבאר במסכת ערכין שכשבאים למשכנם וכמו שאמרו חייבי ערכין ממשכנין אותם אומרים לו להביא כל מטלטלין שיש לו ונותנין מהם מזון שלשים יום וכסות שנים עשר חדש מכסות הראויה לו בחול אבל אם היה לבוש איצטלא בת מאה מנה מפשיטין אותה ומלבישין לו איצטלית הראויה לו בחול לא לשבת ויום טוב ונותנין לו מטה לישב עליה בשעת אכילה ומטה אחרת לישן עליה ואם היה רגיל במצעות נותנין לו מצע על המטה וכן כר או כסת או מכסה הכל לפי המנהג ואם היה עני ואינו רגיל במצע נותנין לו מפץ במקום מצע ואין מניחים כלים כאלו או מזונות ומלבושים לאשתו ובניו אע"פ שהוא חייב בהם ומ"מ אין מוכרין להם את שלהם ולא אף הצבועים לשמן או סנדלים חדשים הלקוחים לשמן ומניחין לו תפליו וסנדליו וכן הדין בכל אלו במקדיש היה אומן נותנין לו שני כלי אומנות מכל מין ומין כגון שאם היה חרש נותנין לו שני מעצדים ושני מגרות ומ"מ אם היה אכר אין נותנין לו צמדו וכן חמר אין נותנין לו חמורו שאין אלו נקראים כלים אלא נכסים והילכך מוכרין אותם ופורעין לבעל חוב וכן הדין בספן שאין נותנין לו ספינתו ואפילו לא היו מזונות אלא מאלו היה

לו מין אחד מרובה ומין אחד מועט ופחות מכדי שיעורו נותנין לו שנים מן המרובה ואותו המועט שיש לו כגון שהיו לו לחרש שלשה מעצדין ומגרה אחת נותנין לו שני מעצדין ואותה המגרה ואין אומרים ליקח לו מרובה להשלמת שיעור המיעוט:

היו שם עבדים ואמרו התגרים אם הוציאו בזה הוצאה עד שלשים דינרין תרויחו בו מנה שימכר יותר מפני הדור המלבוש וכן שהיתה שם פרה ואמרו אם תמתינו לה עד יום השוק תמכרוהו ביותר וכן שהיתה שם מרגלית ואמרו אם תוליכוה למקום פלוני תמכר ביותר וכן כל כיוצא באלו אין ממתינין להם כלל אין לו להקדש במטלטלין אלא מקומו ושעתו וכן בכל ענינים אלו בבעל חוב ויש חולקין בזו האחרונה שממתינין לה שעה ומקום לבעל חוב ואף גדולי המחברים לא הביאוה בסדור בעל חוב:

היתה לו תבואה נאצרת יש אומרין שאין ממשכנין אותה אפילו היתה שם יתר על שנים עשר חדש השתא כל שעושין בו אוכל נפש אין ממשכנין לו קל וחומר אוכל עצמו ולא יראה לי כן שאף כלים שעושין בהם אוכל נפש אלו היה הרבה בידו דרך סחורה אומר אני שממשכנין ולגדולי המפרשים ראיתי אף כל שמניח לו בכדי צרכו והוא שני כלים כעין שאמרו באומנות ממשכן את השאר אף בכלים שבאוכל נפש ויש אומרים שכל שממשכן אינו ממשכן בכלים שבאוכל נפש כלל אבל כשבית דין מסדרין למי שהוא חייב כשיעור כל נכסיו מניחין לו כשיעור הנזכר וכן אם הוציא הלוה משכונו מקבלו איזה כלי שהוא ואין צריך להניח לו כלום אלא שמחזירו בשעת הצורך וגדולי המחברים ראיתי שכתבו שאף הלוהו על המשכון לא יחבול כלי שבאוכל נפש ויש לתמוה בדבריהם:

גדולי המפרשים כתבו שכל שבית דין מסדרין ונותנין לבעל חוב אין כאן מצות חזרה כלל לא נאמרה חזרה אלא בממשכן על ידי שליח בית דין או שמסר הלוה למלוה משכון מרצונו אחר הלואה וכן הדברים נראין:

יש מי שאומר שלא נאמר דוקא דברים שעושין בהם אוכל נפש אלא כל כלי אומנות המשתכר בו ומרויח מאכלו הוא בכלל דברים שעושין בהם אוכל נפש ומביאים ראיה ממה שאמרו למטה חבל זוג של ספרים לוקה שתים ומ"מ אפשר לפרשו שמקנבין בהם את הירק וכל שהלוהו על המשכון אינו מחזיר לו כסות יום ביום ולא כסות לילה בלילה ולא דברים שעושין בהם אוכל נפש:

גדולי קדמונינו כתבו שכל שתבע לוה שלא למשכנו אלא שיסדרו לו מסדרין לו מיד ונותנין הנשאר למלוה ואם אמר שלא לסדר ממשכנין אותו ומחזיר כסות יום ביום ולילה ללילה לעולם כמו שכתבנו:

פירות שאין ראויות לאכילה אלא על ידי תקון ולא נתקנו כגון חרדל שלא נטחן והלוף שלא נתבשל והוא מין קטנית שאין ראוי לאכילה בעודנו חי אפילו לעופות שבבית אסור לטלטלם וכן הדין בפירות שאין מעושרות כמו שיתבאר במקומו:

גזרו חכמים שלא לעשות הבריא דבר של רפואה בשבת משום גזרה שמיחת סמנין ומ"מ עושה הוא דברים שהבריאים רגילים לעשותם אע"פ שהם מרפאין הן שיאכל דברים שהבריאים אוכלים אותם והם מרפאין מ"מ ושהוא מכוין באכילתם לרפואה וכן שמנים שדרך הבריאים לסוך בהם בשבת אע"פ שמתכוין לרפואה הא כל שאין דרך הבריאים לסוך בהם אסור:

דף קיד.

האומר הרי עלי מנה לבדק הבית הואיל ופירש הדבר אינו נדון בהשג יד אלא נוטלין כל מה שיש לו ואין מסדרין לו כלל והנשאר ישאר עליו חוב ולכשיעשיר גובין הימנו:

חייבי ערכין ודמים להקדש ממשכנין אותם ואין צריכין להחזיר את המשכון לא של יום ביום ולא של לילה בלילה:

המעריך אבר אחד אם הוא מאברים שאין הנשמה תלויה בהם לא אמר כלום ואם הוא מאותם שהנשמה תלויה בהם נותן ערך כלן מעתה אמר ערך ידי עלי לא אמר כלום ערך ראשי עלי או ערך לבי עלי נותן ערך כלו ומ"מ אם אמר דמי ידי עלי שמין אותו כמה שוה ביד וכמה שוה בלא יד ונותן אותו הפחת ונותן להקדש בדק הבית שכל חייבי הערכים והדמים הולכין לבדק הבית ואם אמר דמי ראשי או לבי נותן דמי כלו וכן במקדיש אבר לבדק הבית ובמקדיש אבר בהמה למזבח דינין אחרים יתבארו במקומם בע"ה:

המקדיש מנה לבדק הבית והפרישו ונגנב או אבד חייב באחריותן שהרי אמר הרי עלי עני שאמר ערכי עלי וקודם שהעריכו כהן העשיר נותן ערך העשיר ואינו יכול לטעון שעני היה ודעתו היה להשג יד אלא נותן כשער של עכשו הואיל ועדין לא נערך על פי כהן:

דף קיד:

יש מן התורמין שתרמו אין תרומתן תרומה כגון חרש שוטה וקטן ויש שאין תורמין לכתחלה אלא שאם תרמו תרומתן תרומה ובכלל זה הערום מפני שאין יכול לברך שנאמר לא יראה בך ערות דבר וכן בכלל זה שכור וסומא ומדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר כמו שיתבאר במקומו:

מתי גוים אין להם טומאת אהל ומעתה קברי גוים אין מטמאין אחר שאין להם טומאת אהל עד שיגע בעצמה של טומאה או שישאוה כמו שיתבאר במקומו:

זה שביארנו שהממשכן מצוה עליו להחזיר משכונו הצריך לו ביום ובלילה דוקא בעני אבל עשיר אפילו היו דברים אלו צריכים לו אינו בכלל זה כך אמרה תורה אם איש עני הוא לא תשכב וכי הוא עשיר שכב והרי כל שמשתמש במשכון והמשכון נפחת כלל בתשמישו רבית הוא אלא אם עני הוא לא תשכב ועבוטו אצלך הא עשיר שכב ועבוטו אצלך ואפילו היתה צריכה לו:

זה שביארנו שהממשכן חייב להחזיר דוקא שמשכנו שלא בשעת הלואתו אבל משכנו בשעת הלואתו אינו חייב להחזיר לו וכל שחייב להחזיר ולא החזיר עובר משום לא תבא אל ביתו ומשום השב תשיב לו את העבוט ומשום לא תשכב בעבוטו:

דף קטו.

ערב אינו בכלל איסורין אלו אלא כל שבא מן הדין לתבוע חובו מן הערב רשאי הוא ליכנס לביתו וליטול המשכון שנאמר לקח בגדו כי ערב זר ונאמר בני אם ערבת לרעך וכו' וכן מי שיש לו אצל חברו חוב של שכירות הן שכר גופו הן שכר בהמתו וכליו הן שכר בתים ופונדקאות נכנס לביתו וממשכנו ואם זקפן עליו במלוה אסור שנאמר כי תשה ברעך משאת מאומה:

המשנה הארבע עשרה והכונה לבאר בה ענין החלק השלישי גם כן ואמר אלמנה בין שהיא עניה בין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה שנאמר לא תחבול בגד אלמנה אמר הר"ם ואסור למשכן האלמנה מפני חשד כשתתעכב אצל הממשכן אותה בשביל המשכון שלה אולי יארע ביניהם קלקול ולפיכך השוה בדבר העשירה והעניה:

אמר המאירי אלמנה בין שהיא עניה בין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה לא על פי עצמו ולא על פי בית דין שנאמר לא תחבול בגד אלמנה ולא הפריש בין עניה לעשירה וכן הלכה ואם משכן מחזירין לה על כרחו ותובע חובו מצד אחר:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא:

כבר ידעת שהמלך נאסר שלא להרבות לו נשים שנאמר לא ירבה לו נשים ולא יסור את לבבו ופירשו במסכת סנהדרין שרשאי לישא עד שמנה עשרה בין נשים ופלגשים ובלבד שלא יהו מסירות את לבבו שאם מסירות את לבבו אפילו אחת אסורה לו הא לא נאמר לא ירבה לו אלא אפילו הם כאביגיל:

המשנה החמש עשרה ועינינה גם כן בביאור החלק השלישי והוא שאמר החובל את הריחים עובר בלא תעשה וחייב משום שני כלים שנאמר לא יחבול ריחים ורכב ולא ריחים ולא רכב בלבד אמרו אלא על כל דבר שעושין בו אוכל נפש שנאמר כי נפש הוא חובל אמר המאירי החובל את הריחים הואיל והוא מכלים שעושין בהם אוכל נפש עובר עליו וחייב משום שני כלים שהרי הריחים שני כלים הם אחת העליונה ואחת התחתונה והתורה הזכירה את שתיהן וקרא את התחתונה ריחים והעליונה רכב והרי שהיינו למדים אחת מחברתה ולא הזכיר את שתיהן אלא לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו אע"פ שאין שניהם משמשין אלא למלאכה אחת ולא ריחים ורכב בלבד אלא כל דבר שעושין בו אוכל נפש כגון ערבות ויורות וסכינים ונמצא לפי המשנה שאם חבל הרבה מכלים אלו לוקה על כל כלי בפני עצמו ואפילו חבל שני כלים ששניהם צריכים למלאכה אחת לוקה על כל אחד מהם על הדרך שביארנו בריחים ורכב מעתה חבל זוג של ספרים והם של פרקים עד שכל אחת קרויה כלי בפני עצמו ומ"מ אין המלאכה אלא בשניהם וכן צמד של פרות והוא שהיה ביניהם עשוי פרקים פרקים וכל אחד כלי בפני עצמו אלא שלא היתה החרישה נעשית אלא בשניהם שהיו מחברים אותם בכל אלו וכיוצא בהן לוקין על כל כלי בפני עצמו ונמצא לוקה שתים:

ולאו זה של שאר כלים שעושין בהם אוכל נפש יוצא לנו מכי נפש הוא חובל כלומר לא יחבול שום כלי שבחבולו יהא נמצא חובל כלי שעושין בו אוכל נפש שמא תאמר והלא לאו שבכללות הוא והיאך לוקין עליו תדע שענין לאו שבכללות מבולבל הרבה ביד המפרשים ולפי מה שראינו לרוב פוסקים יש מהם שאין לוקין עליהם כלל ויש מהם שאין לוקין עליהם אלא אחת על כל אותן שנכללו באותו הלאו ויש מהם שלוקין על כל אחד מהן כיצד היה לאו זה כולל ענינים הרבה חלוקין ושאין זה ממין זה ולא נזכר אחד מהם בפרט באותו הלאו כגון לא תאכלו על הדם שיש בו אזהרה להרבה דברים כמו שיתבאר במסכת סנהדרין אינו לוקה על אחת מהן כלל המשל בזה הרי אחת מאזהרותיו על בית דין שהרגו את הנפש שלא יטעמו כלום באותו היום אם טעמו אין לוקין וכן אחת מאזהרותיו שלא לאכול שחרית עד שיתפללו כמו שדרשו לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם אם עשה כן אפילו לדעת האומר תפלה מן התורה או שלא ייחד את השם אין כאן מלקות וכן יש בו אזהרה שלא להברות קרובי הרוגי בית דין אם עשו כן אין כאן מלקות וכן יש בו אזהרה לבן סורר ומורה שלא יאכל אכילה המביאתו לידי שפיכות דמים שאלמלא כן לא מצינו אזהרה לבן סורר ומורה ותורה לא ענש אלא אם כן הזהיר ואעפ"כ אינו לוקה על אכילה זו אלא יעשו אב ואם המוטל עליהם ויסקל

והפקעת מלקות זה מטעם לאו שבכללות ואפילו לא היה בידינו הפקעתו מצד שניתן לאזהרת מיתת בית דין וכן היא אזהרה לאוכל מבהמה קודם שתצא נפשה עשה כן אינו לוקה וכן יש בו אזהרה לאוכל בהמת קדשים קודם זריקת הדם כלומר לא תאכל הבשר ועדין הדם במזרק ואע"פ שהעושה כן לוקה לא מכח לאו זה אלא מאחר והוא לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך וכו' כלומר לא תוכל לאכול נדבותיך בשעריך קודם זריקת הדם ועל דרך זה הלאו ענין ולפני עור לא תתן מכשול וכן לא תשא שמע שוא ואין במין זה לא תאכלו כל נבלה אע"פ שכולל נבלת בהמה חיה ועוף וכן אל תשקצו שכולל כל השקצים שהרי אלו הוזכר בהם שם האיסור שהם נבלה ושקץ ושם נבלה אחת היא וכן שם שקץ וכן לא תעשה כל מלאכה האמור ביום טוב שלוקין על כל המלאכות ששם מלאכה אחת היא ויש מפרשים בה מפני שכתובים בה מלאכה עבודה ואין זה כלום שאף מלאכת עבודה כולל הוא אלא שהטעם כמו שכתבנו אלא שיש מקום עיון ממה שנאמר בסנהדרין והמגפף והמנשק והמכבד והמרבץ לפניה והסך והמלביש והמנעיל הרי הן בלא תעשה ואמרו עליהם שאין לוקין עליהם כלל מפני שהם לאו שבכללות והוא לא תעבדם והרי שם עבודה אחת היא ואין אלו ראויים ליקרא שמות משתנים והענין בהם כשם מלאכה לגמרי וראיתי מי שתירץ בה שמה.... לאו שבכללות הוא שמאחר שאינן.... ולא כעין פנים אין זה עבודה ועוד אני אומר בה שכל אלו עבודות גופניות הם ואין לטעות בהם לאחרים מצד קבלת אלהות שהרי אי אפשר בכיוצא בהם כצבא השמים שהם הציר שעליהם סבבה תורה ואינם בכלל עבודה לחיוב אלא ללאו גרידא כדי להפליג בהרחקה ואחר שכן אין שם עבודה מונח עליהם ולא בא אלא להרחיק ומפני זה סמכו עליו להיותו לאו שבכללות אבל לא ישמע על פיך שהיא אזהרה למדיח ולנודר ולהשבע הרי היא כשם מלאכה שכלם השמעת פיו הם ואינו לאו שבכללות וכן בכלם למד סתום מן המפורש:

דף קטו:

פירט בלאו זה קצת דברים וחזר וכלל כגון אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל הרי שפירט בו שני דברים ואח"כ חזר וכלל כי אם צלי אש כלומר לא תאכלו ממנו כי אם צלי אש והרי שנכללו שם כל שאינו צלי אש כגון אכלו חי או אפוי בחמה או בחמי טבריא אבל מבושל במי פירות כבר נתרבה במקומו מכפל הלשון ר"ל ובשל מבושל וכן ריחים ורכב וכי נפש הוא חובל או שפירט הרבה דברים בלאו אחד ולא חזר וכלל בהם כגון ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה וכן לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם

קסמים מעונן ומנחש ומכשף וכן כל שאור וכל דבש לא תקטירו כל חלב וכל דם לא תאכלו לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב הרי דברים אלו חלוקים לשני פנים כל שחזר הכתוב וחלק דברים אלו במקום אחר בלאו מיוחד לכל אחד מהן [או בקצתם אין חוששין ללאו שבכללות שבו ולוקה על כל אחת מהן] והילכך מעביר בנו ובתו וקוסם ומעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים שיש מהם שנתיחד להם לאו בפני עצמו לא תנחשו לא תעוננו וכו' כלם למדים מהם ולוקין על כלם וכן חלב ודם וכל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו ואע"פ שאף זה כלל בו שור וכשב ועז שם חלב אחד הוא ואין זה לאו שבכללות אלא שלא לאסור שאר חלבים ובכריתות קורהו לאו שבכללות לענין שאינו לוקה אלא אחת וכן אפילו לא חלקו אלא בהזכרת העונש:

לא חזר וחלקן לוקה על הנפרטים מלקות אחד על כלם ועל הנכלל אינו לוקה כלום כיצד אכל נא לוקה וכן אם אכל מבושל לוקה אכל שתיהן בהתראה אחת אינו לוקה אלא אחת אכל ממנו חי אינו לוקה כלל מכח לאו הנכלל בכי אם צלי אש אלא שבטל מצות עשה שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומ"מ גדולי הדורות ראיתי שמפרשים שעל הנפרטים לוקה על כי אחת ואחת ועל הנכלל לא כלום והם מפרשים בשמועת נא ומבשל מה שאמר רבא אין לוקין על לאו שבכללות על הנכלל לבד אבל על הנפרט ר"ל נא ומבושל חייב על כל אחת ואחת ונסעדים בהרבה ראיות כמו שנתבאר שם בע"ה ואחת מהם שלשון הסוגיא אמר אביי אכל נא לוקה שתים מבושל לוקה שתים כלומר אחת מן הפרט ר"ל אל תאכלו ממנו נא ואחת מן הכלל ר"ל כי אם צלי אש נא ומבושל לוקה שלש אחת מן הפרט בכל אחת מהן ואחת על הכלל לשניהם ורבא אמר אין לוקין על לאו שבכללות איכא דאמרי חדא מיהא לקי כלומר אחת על שניהם ר"ל על נא ומבושל ואיכא דאמרי אפי' חדא לא לקי דלא מייחד לאויה כלאו דחסימה ולפי שטת גדולי המחברים אנו פוסקים חדא מיהא לקי בנא ומבושל ומה שאמר אין לוקין על לאו שבכללות חוזר על הלאו הראשון ר"ל אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל ואם כן היה לנו לפסוק כלישנא בתרא ולומר שלא ילקה אפילו אחת אלא ודאי רבא לא בא לחלוק על נא ומבושל שלוקה שתים אבל על מה שאמר אביי שלוקה שלש והאחת מצד הכלל חלק עליו רבא לומר שאינו לוקה אלא על הנפרטים ולא על הכלל כלל ושמא תאמר ואם כן ללשון שאמר איכא דאמרי חדא מיהא לקי אם כן זהו דעת אביי כלומר חדא מיהא לקי מצד לאו הכלל פירשו רבים כן שאם אכל נא והתרוהו מצד הכלל לוקה אחת לפי הלשון הראשון ולפי הלשון השני אינו לוקה כלל ומ"מ אנו אומרים שאף לפי הלשון האחרון

לוקה כמו שנבאר ומתוך הדחק פירשו חדא מיהא לקי אם אכל אחד מן הנכללים תחת לאו שבכללות כגון אפוי בחמה אע"פ שאינו לוקה עליו עם הנפרט וללשון אחרון אינו לוקה עליו כלל ומ"מ על הנפרטים אף רבא מודה שלוקה על כל אחד מהם ואף שמועה זו שבכאן מסכמת לדבריהם ומ"מ אף הם מודים שכל שנפרטו בו הרבה לאוין בלא כלל אינו לוקה אלא אחת על כלן:

צריך אתה לשאול לשטתנו ואף זו קשה מה בין אלו לאתנן ומחיר או לשאור ודבש אלא ויש מפרשים שאף באלו לוקה שתים צריך אתה לשאול לפי שטתנו ריחים ורכב מה נשתנה מנא ומבושל וכן אף לשטה האחרת מה נשתנה כי נפש הוא חובל מכי אם צלי אש יראה מפני שלאו זה היו כלן מפורשים בזכירת האחד וטעם אחד לכלן והילכך לא הוזכרו ריחים ורכב אלא ללקות על כל אחד מהן לא הוזכר כי נפש הוא חובל אלא לחייב על שאר דברים על דרך ריחים ורכב:

יש מהם שלא חזר הכתוב בהן לחלקן ומ"מ רבותינו למדו בהם מפי השמועה שמוחלקין הם והוא שאמרו בחדש שאם אכל לחם או קלי או כרמל לוקה אחת אכל משלשתם כזית מכל אחד בהתראה אחת לוקה שלש מפי השמועה למדו במסכת כריתות שלאוין מחלקין הם וכן בהקפת פאה חייב על הראש שתים ועל הזקן חמש שאור ודבש הקטיר שאור לוקה הקטיר דבש לוקה הקטיר שניהם אינו לוקה אלא אחת ואיסורן בכל שהן:

נזיר שאכל כזית ענבים וכזית זג וכזית חרצן אע"פ שנכללו במכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל כבר חזר וייחד לאוין שבו כמו שיתבאר במקומו:

לאו שפירט בו דברים וחזר וכלל כגון נא ומבושל שחזר וכלל בכל שאינו צלי אש והיה זה אוכלן נא או מבושל והתרוהו מצד הכלל ולא מצד נא ומבושל יראה שאף זה לוקה כל שכגון זה התראה היא ויראה לי שכך היא רמוזה בסוגיא זו בפרושי גדולי המפרשים וכן כל שאמרנו בנפרטים שאינו לוקה אלא אחת על כלן פירושו אפילו התרוהו על כל אחת מהן:

בבכור ומעשר שני נאמר לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך אכל מכולן חוץ לחומה לוקה על כל אחת ואחת מפי השמועה למדוה מטעם זה שהרי במצות עשה שבה נאמר ואכלת שם לפני יי' אלהיך מעשר דגנך וכו' למה חזר ופרט את כלן בלאו היה לו לכלול את כלן ולומר לא תאכלם בשעריך הא לא חזר ופרטם אלא לחייב על כל אחד ואחד בפני עצמו וכן התבאר בכריתות:

אבר מן החי ובשר מן החי שניהם נכללו בלאו לא תאכל הנפש עם הבשר ומ"מ ענין אחד הם ואין ראוי ליחס בו לאו שבכללות כלל:

כל הנפרטים שצירף בהם כזית אחת ואכלו יראה שאף באותם המחלקים אינו לוקה אלא אחת ומ"מ אחת מיהא לוקה הואיל ומין אחד הוא כגון כזית בין נא ומבושל או כזית בין קלי וכרמל וכמו שהתבאר בחמשת מיני תבואה וקמחיהן שכלן מצטרפין לכזית חמץ ולאיסור חדש ומעשרות ותרומות:

לפי מה שכתבנו נמצא בהרבה לאוין שהזהירה תורה עליהן ופרט בו כפל דברים ולא חלקם בלאוין במקום אחר שאין לוקין עליהם אלא אחד על דרך נא ומבושל מלבד אלו שכתבנו וכבר הביאום גדולי המחברים בקצת חבוריהם ומהם לא יבא עמוני ומואבי כל אלמנה ויתום לא תענון לא תטה משפט גר ויתום שארה כסותה ועונתה לא יגרע לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב יין ושכר אל תשת בבאכם וכו' וכן אמרו שם להבדיל ולהורות כלומר שיש בו אזהרה על השתוי שלא ליכנס למקדש ושלא להורות בתורה זונה וחללה למדנו מפי השמועה במסכת קדושין שלוקה על כל אחת ואחת ואפילו באשה אחת ולאוין מחלקין הם ומעתה למד סתום מן המפורש:

בקצת חבורי צרפת ראיתי שכל שנתיחד לאו על איסור לאו במקום אחר לוקין על כל אזהרותיו אפילו על לאו שבכללות שהטעם שאנו למדין הלאוין מלאו דחסימה וכמו שאמרו לא מייחד לאויה כלאו דחסימה הוא מפני שמאחר שלא נתיחד בו לאו לא הקפידה עליו תורה אבל כל שייחד לו לאו במקום אחר חייב על כל אזהרותיו ומתוך כך יש לאו שבכללות שפטור מן הכל כגון לא תאכלו על הדם ועל הדרך שכתבנו וכן לא יאכל כי קדש הם כמו שביארנו בשני של פסחים ויש שהוא חייב על כלם והוא כשנתיחד לו לאו במקום אחר ובמקום שהמקראות מיותרים לוקה כגון כל חלב שור וכשב ועז וכן לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך שנאמר עליהם בכריתות שלוקה מצד ייתור המקראות ועיקר הדברים כמו שכתבנו תחלה:

לגדולי הדור ראיתי שהסכימו לקצת דברים שכללנו בענין זה אלא שחדשו קצת דברים והענין לדעתם הוא שכל שהלאו כולל איסורין מוחלקים זה מזה כגון לא תאכלו על הדם שכולל כל הדברים שהזכרנו וכן לא יאכל כי קודש הם שפירושו כל שפסולו בקדש וכולל פגול ונותר וטמא ויוצא אינו לוקה לאחד מהם שלא כללם אחר שאין ביניהם דמיון אלא שלא ללקות עליהם אבל כשהלאו כולל איסורין הדומים זה לזה לא נכללו אלא מצד הדמיון כגון לאו של שרץ סתם שכלל שרץ העוף והמים והארץ ולוקה בכל אחד מהם בלאו המיוחד לו ובלאוין הכוללים אותו כמו שביארנו באחרון של מכות וכן כל שהיה יכול לאמרם שלא בהזכרת פרטיהם והזכירם לוקין עליהם כענין לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך וכל נדריך אשר תדור

ונדבתך ותרומת ידיך שאמר למעלה ממנו והבאתם שמה וכו' והזכירם ולא הוצרך בלאו לומר אלא לא תוכל לאכלם ולא היה לאו שבכללות דהוה אמינא לא תוכל לאכלם אכל חד וחד קאי הואיל ופרטם בעשה ואם כן כשחזר ופרטם בלאו לוקה עליהם ומדין קרא יתירא ויש מפרשים שאלו אמר לא תוכל לאכלם היה לאו שבכללות וחזרת הפרטים למדנו שלוקין עליהם וכן יראה מסוגיא שבמסכת כריתות בשמועת האוכל מעשר דגן תירוש ויצהר לוקה שלש ולענין פסק כתבו הם שלוקה אחת דשם מעשר אחד הוא כלאו של נבלה ושל שרץ ושל חלב ומה שחלקו ר' ישמעאל וחכמים בחלב שור וכשב ועז אם לוקה שלש אם לאו מצד יתור המקראות הוא אבל חדא מיהא לקי דשם חלב אחד הוא וכן בלחם וקלי וכרמל שאמרו שם לוקה שלש והקשה והא לאו שבכללות הוא מפני שהיה סבור שהכל בכלל חדש ולא ילקה אלא אחת אלא שתירץ לו משום יתורא דקראי ואלמנה וגרושה אינו לאו שבכללות שלא היה יכול לכללם בלשון אחד שאלו משום לא יקח כי אם בתולה לא היינו למדים איסורן מן הארוסין אבל נא ומבושל היה יכול לכללם בלא תאכלו כי אם צלי אש ומאחר שפרטם ליחודי לאוי אתא ללקות על כל אחד מהם וכן בזג וחרצן וריחים ורכב והרי שלדעתם נא ומבושל לוקה שתים וכנגד גדולי המחברים שכתבו בו שאינו לוקה אלא אחת:

וממה שצריך שתדע בבלבול ענינים אלו הוא שכל אלו שאין לוקין עליהם יש מהם שאין נמנין בכלל המצות כגון לאו לא תאכלו על הדם לפי מה שראיתי במנינם אצל גדולי המחברים ואזהרות שבו לא נאמרו אלא דרך רמז וכן לא תשא שמע שוא שפירשו בו אזהרה לדיין שלא ישמע דברי בעל דין אחד עד שיבא השני וכן יש בו אזהרה למקבל לשון הרע ולמעיד עדות שקר ולבעל דין שלא ישמיע דבריו לדיין קודם שיבא חברו ולא ראיתי שהכניסוהו בכלל המצות ומ"מ אני תמה לדעת זה למה הכניסו לפני עור לא תתן מכשול שהוא בא לכמה ענינים וכן לשיטת גדולי המחברים אותם שנפרטו הרבה בלאו אחד כגון נא ומבושל אין נמנין אלא במצוה אחת וכן אתנן ומחיר ודומיהם ומ"מ זה תמה גדול שאין המנין נמשך אחר המלקות כלל והרי יש בעברה אחת לפעמים כפל מלקות לפי חשבון הלאוין ר"ל באותן שאמרו עליהם לוקה שתים או לוקה שלש והדומים לאלו מצד חלוק הלאוין הבאים עליו לא שיבאו מלקיות לכן הלאוין האמורים בדבר אחד ואף באלו הואיל ודברים חלוקין הם ואע"פ שאין בהם חלוק לאוין למלקות מ"מ ראוי למנותם כל אחת מצוה בפני עצמה כגון נא מצוה אחת ומבושל מצוה אחרת וכן הדומים לאלו והראיה שאף הם מודים שבאכילת אחד לוקה אחת ולא עוד אלא שזה ראוי יותר ממה שמנו בלחם וקלי וכרמל בשלשה מצות שיותר היה ראוי לומר באלו הואיל וכלן

על החדש נאמרו שלא ימנו אלא במצוה אחת אבל נא ומבושל ואתנן ומחיר ודומיהם היה ראוי למנותם כל אחת בפני עצמה ודבר זה צריך תלמוד ועיון דק באותן המקומות שעיקרי דברים אלו תלויים בהם ובע"ה במקומות אחרים יתרחבו הדברים בענינות אלו בכדי הצורך או בכדי היכולת:

דף קטז.

פסח שאכלו נא או מבושל מבעוד יום אינו לוקה אחר שלא אכלו בשעת אכילתו הוא שנאמר כי אם צלי אש בשעה שישנו בקום אכול צלי ישנו בבל תאכל נא בשעה שאינו בקום אכול צלי אינו בבל תאכל נא ומ"מ עבר על מצות עשה שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה ולא בזמן אחר:

מי שמשכן את חברו בדברים שעושין בהן אוכל נפש כופין אותו להחזיר ואף אין משכונו מועיל לו לגבות מזה את חובו ושלא יוכל עוד לכפור בו אלא אם יודה ישלם ואם יכפור ישבע ואין אומרים הרי יכול הלה לומר על משכון זה לקוח הוא בידי ומאחר שכן יהא נאמן מיהא עד כדי דמיו לגבות ממנו בלא דין ודברים ושלא יוכל הלה לכפור שאין זה נאמן לומר לקות הוא בידי בד"א בדברים העשויים להשכיר ולהשאיל שאין אדם נאמן בהם לומר לקוח הוא בידי אבל דברים שאין עשויין להשאיל ולהשכיר כך שהם תחת ידו של זה אע"פ שאחר מביא ראיה שכבר הוא שלו נאמן זה לומר לקוח הוא בידי ומתוך שנאמן לומר לקוח הוא בידי כשהודה שמשכנו וכופין אותו להחזיר גובה מיהא חובו בלא דין ודברים ואין הלה יכול לכפור מעתה כל שיש בידו מטלטלין ואחד אומר שלו הם ונתברר שכן אם הם מדברים שאין עשויים להשאיל ולהשכיר יכול זה לומר לקוח הוא בידי או משכון הם בידי או יש לי עליהם טענה זו ואם הם מדברים העשויים להשאיל ולהשכיר אינו נאמן וכן יתומים שלו אין נאמנים לומר לקוחים הם ביד אבינו אלא מוציאין ממנו ומיתומיו ומ"מ גדולי הפוסקים כתבו שאף בדברים שאין עשויין להשאיל ולהשכיר אם הדבר ידוע שזה הפקידו או השאילו ובתורת פקדון או שאלה בא לידו אינו נאמן לומר חזרתי ולקחתיה ממנו ולא נאמר שיהא נאמן בלקוח הוא בידו אלא שלא הפקיד או השאיל בעדים וראיה לזה בפרק חזקת הבתים במה שאמרו שם אומן אין לו חזקה והקשה היכי דמי אי דאיכא עדים אחר נמי אמאי יש לו חזקה אלא דליכא עדים אלמא כל שיש עדים שהפקידו או השאילו אף בשאין עשוי להשאיל אין יכול לומר עוד לקוח הוא בידי וכבר כתבנו מזה בפרק המפקיד:

דברים שאין עשויים להשאיל ולהשכיר יש מי שפירש בו דברים שאין דרכן להשאיל ולהשכיר כגון מלבושים ופירות ודברים של סחורה ומטבעות של זהב וכיוצא באלו ומ"מ גדולי המחברים פרשו בקבלת הגאונים שכל הדברים ראויים להשכיר ודרכן להשאיל אפילו חלוקו של אדם ומצעו ומטתו אבל דברים העשויים להשאיל ולהשכיר הם שדרך לעשותם תחלת עשייתם כדי להשאילם או להשכירם כגון יורות של נחשת העשויות לבשל בהם בבית המשתאות וכן תכשיטי הכלות ועדיי החתנים וכיוצא באלו אבל כל שאינו ממין זה הוא בכלל שאין עשוי להשאיל ולהשכיר ואפילו אותן שדרכן להשאיל ולהשכיר ומ"מ יראה לי שזה שאמרו בגמרא האי סכינא כיון דאיפגמא קפדי בה אינשי ולא מושלי (יתר) [יותר] יורה כפירוש ראשון ואף שטת התלמוד מוכחת כן אבל מה נעשה וגדולי המחברים מרחיקים אותו הרחקה יתרה ומזהירים אותנו שלא להטעות ולפרש כדעת ראשון:

ונשלם הפרק בע"ה:

דף קטז:

הבית והעליה וכו' כבר ביארנו בראש המסכתא על זה הפרק שענינו הוא במי שהבית לאחד ועלייה לאחר שאירע מחלקת בין שניהם וכן ביארנו על פרק זה שהוא ממין המסכתא השלישית ר"ל בבא בתרא אלא שהונח מקומו הנה מצד מה שנתגלגל בו מענין שכר שכיר והוא משנת השוכר את הפועל ומ"מ רבו מעניני המסכתא השלישית ורוב הפרק יסוב על חמשה ענינים הראשון במחלוקות הבאים מצד בית ועליה שנפלו שניהם או אחד מהם והדומה לזה השני במחלוקות הבאים מצד שנפל מתחומו של זה לרשות הרבים או לרשות שכנו והמפולת מזיק על איזה צד חייב בהזיקו ועל איזה צד פטור השלישי בפרעון שכר שכיר אם יכול לפרעו במה שירצה אם דוקא דמים שהתנה הרביעי על איזה צד משתמש ברשות הרבים אע"פ שמגיע היזק מתשמישו לבני רשות הרבים החמישי רשות המספק לשנים אם של זה אם של זה וצמחו בו צמחים איזה מהם זוכה באותם הצמחים זהו שרש הפרק אלא שיתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה כמשפט סוגית התלמוד על הדרך שקדם:

והמשנה הראשונה ממנו תחל בביאור החלק הראשון והוא שאמר הבית והעליה של שנים שנפלו שניהם חולקין בעצים ובאבנים ובעפר ורואים אלו אבנים ראויין להשתבר היה אחד מהם מכיר מקצת אבניו נוטלן ועולות לו מן החשבון אמר הר"ם כשיוכל להביא ראיה מענין הנפילה מה שהוא לבעל הבית ומה שהוא לבעל עליה נעשה על

פי אותה ראיה ואם לא נדע חולקין ומה שאמר נוטלן ועולות לו הוא כשיודה לו בעליו במקצת מה שטען ויאמר לו במקצת איני יודע על העיקר שביארנו לך בזאת המסכתא שכל המחוייב שבועה ואינו יכול לישבע משלם:

אמר המאירי הבית והעליה של שנים שנפלו וכו' לפי מה שיתבאר בגמרא משנה זו כוללת שלשה דינין האחד שנפלו הבית והעליה ולא נודע חלק זה היכן וחלק זה היכן כגון שנפל בלילה ובני רשות הרבים פנו את הכל ועל זה נאמר שחולקים בעצים ובאבנים ועפר וחולקין בין מה שימצא שלם בין מה שימצא שבור השני שניכר מן המפולת חלקו של זה היכן וחלקו של זה היכן כגון שאם נפל דרך חבסא כגון שנחבס התחתון ונפל העליון עליו הרי הדבר ניכר שהתחתונות לבעל הבית והעליונות לבעל העליה ואם נפל דרך חבטה כגון שנפל דרך רחב רשות הרבים הדבר ניכר שהחיצונות לעליון והפנימיות לתחתון וכל שכיוצא בזה חולקין על הדרך שנכר בה חלק זה למי ואם נשתירו קצתן רואין באיזה חלק הם ונוטלין הראוי להן לחלקו וכגון שנפל ביום ונודע דרך הנפילה היאך היה ואם נפל בלילה כגון שלא פנו וראו הדבר מצד עמידת העצים והאבנים או שפנו אותם ומ"מ המפנים העידו על תכן עמידתם השלישי שלא נכר מצד המפולת על הדרך שביארנו אלא שקצתן נכרות מצד איכותם שבחלקו של אחד מהם היו והרי זה נוטל אותן הנכרות בחלקו ואע"פ שהם יפות מן האחרות ועולות לו לחשבון ופירשו בגמרא לפי חשבון שלמות ר"ל שהאחד נוטל כנגדן שלמות אע"פ שאינו מכירן והשאר חולקין בשוה ונמצא שלא הועילה לו הכרתו אלא מחמת יופי או מחמת רוחב או גודל ומשנה זו אתה צריך לפרשה בשהיו הבנינים והתקראות שוים:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

שאלו בגמרא על משנה זו שנראה אבנים ועצים אלו ברשות מי הם ויעשה האחר תובע ומוציא מחברו ותרצוה בשני פנים האחת שהיו ברשות אמצעי לשניהם ר"ל או של שניהם או שאינה לאחד מהם והשנית שאפי' היו ברשות אחד מהם אין לו בהן חזקה ולשון הגמרא בזה שותפין כי האי גונא לא קפדי אהדדי:

למדנו מכאן שכל דבר הנודע לשני שותפין אע"פ שיוצא עכשו מרשותו של אחד מהם אין הדבר יוצא מחזקת חברו שהשותפין אינן קפדין זה על זה והרי הוא כאלו היה ברשות שניהם ולא סוף דבר בשהייה מועטת כזאת אלא אפילו בשהייה מרובה כמו שכתבנו בבתרא פרק ראשון:

וגדולי המפרשים מוסיפין לומר בה שלא סוף דבר במה שנודע לשניהם שוה בשוה אלא כל שנודע שנשתתפו שניהם בה כגון שראו שזה הביא מעות מכאן וזה מעות מכאן וצירפום ולקחו ולא ידעו כמה מזה וכמה מזה ולאחר ימים יצא המקח מתחת ידו של אחד ואמר שני שלישים שלי ושליש לחברי אינו נאמן והרי היא בחזקת שניהם וראייתם משמועה זו שלא נעשית שתפות זו עד שעת נפילה שנתערבו ולא נודע כמה לזה וכמה לזה ומסתמא הואיל ונודע שתופם אין משגיחין על שלא נתברר כמה לזה וכמה לזה ומ"מ אין כאן ראיה שכבר פירשנוה בשהבנינים שוים הא מ"מ דברים אלו דוקא שאין השותף יכול לטעון לא היו דברים מעולם או החזרתים לך כגון שנראה עכשו תחת ידו ובבבא בתרא יתבארו מזה קצת דברים בע"ה:

מנה לי בידך והלה אומר איני יודע פטור מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי אלא חמשים דינרין והשאר איני יודע הרי הוא מחוייב שבועה שאין יכול לישבע וכל מחוייב שבועה שאין יכול לישבע משלם:

המשנה השניה ואינה ממין החלק הראשון אלא ממחלוקת הבאה משוכר למשכיר הבית והעליה ונפחתה העליה ואין בעל הבית רוצה לתקן הרי בעל העליה יורד ודר למטה עד שיתקן לו את העליה ר' יוסי אומר התחתון נותן את התקרה והעליון את המעזיבה אמר הר"ם משנה זו מדברת במי שהשכיר עליה ואמר לשוכר עליה על גבי הבית אני משכיר לך ולפיכך יורד ודר עמו בבית אבל אם אמר לו עליה זו ולא זכר בית חייב לתקן ואם אמר לו עליה סתם חייב להשכיר לו עליה על דרך מה שקדם בשכירות הבהמות ומחלוקת ר' יוסי וחכמים במעזבה והוא הטיט והעפר שטחין על התקרה ר' יוסי אומר מעזבה להשוות הגומא היא ולפיכך בעל העליה נותן את המעזבה וחכמים אומרים המעזבה נעשית לחזוק התקרה ולפיכך חייב בעל הבית לבנותו ואם אינו רוצה הרי בעל העליה בונה את הבית ויושב בתוכו עד שיתן לו את כל יציאותיו:

אמר המאירי והוא שמשנה זו אע"פ ששנה בו הבית והעליה של שנים פירושה שכלה לאחד והשכיר את העליה לאחר ונפחתה העליה ואין בעל הבית רוצה לתקן לו ומתוך כך יש שאין גורסין בה של שנים ופירשו בגמרא שאמר לו עליה זו שעל גבי בית זה אני משכיר לך ומאחר שהזכיר לו שעל גבי בית זה כונתו היתה לשעבד לו את הבית ומאחר שנפחתה העליה או יתקן לו או שוכר זה יורד ודר למטה בבית עד שיתקן לו את העליה אבל אם אמר לו עליה זו אני משכיר לך ואינו מזכיר לו שעל גבי בית זה כל שנפלה העליה נפל אזדא ר"ל שאינו חייב לו בכלום והלה מחשב במה שדר בה ונותן והולך לו ואם אמר עליה סתם חייב להשכיר לו עליה אחרת ובא ר' יוסי לומר שאין התחתון חייב

לתקן לו אלא תקרה אבל מעזבה והוא הטיט בעל העליה חייב בו ואין הלכה כדבריו אלא המשכיר חייב לתקן הכל שהמעזבה חזוק התקרה הוא:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

פחת זה שאמרו במשנה שהמשכיר חייב לתקן לא סוף דבר בנפחתה כלה או רובה אלא אף שלא נפחתה אלא בארבעה טפחים שכל שנפחת בארבעה טפחים פחת הוא ואע"פ שיכול לסתמו בכלי כגון תיבה או ערבה וכיוצא בהם אין אדם דר כדרך שיהא מקצת תשמישו בנמוך ומקצתו בגבוה:

זה שביארנו במשנה שכל שהזכיר את הבית בשכירות העליה ר"ל שאמר לו עליה שעל גבי בית זה אני משכיר לך משעבד הוא את הבית לעליה והרי זה יושב בו ודר בו עד שיתקן את העליה כך הדין בכל הדומה לזה מעשה באחד שאמר לחברו דלית שעל גבי אפרסק זה אני משכיר לך ונעקר פרסק ממקומו ובא מעשה לפני חכמים ואמרו חייב אתה להעמיד לו פרסק כל זמן שהדלית קיימת או אילן אחר שתהא הגפן מודלית עליו וכן כל כיוצא בזה:

זה שביארנו שהשוכר את העליה יושב ודר בבית פירושו עם בעל הבית לא שיוציא בעל הבית משם וידור הוא בביתו שאף הוא אומר לו לא השכרתי על דעת זה ר"ל שתוציאני ותדור במקומי ואפילו יש למשכיר בית במקום אחר ומ"מ דר הוא עמו ומשתמש דרך פתחו ואינו כופהו ליכנס דרך פתח העליה ולעלות שם ולירד מעליה לבית היו שתי עליות זו על גב זו ונפחתה העליונה דר בתחתונה נפחתה התחתונה הדבר בספק אם דר בעליונה או בבית ומעתה אם תבע לדין את חברו לשתפו בדירת הבית אין מזכין לו מן הדין ואם קפץ ונכנס אין מוציאין אותו ויש חולקין לומר הואיל וקרקע בחזקת בעליה עומדת יד שוכר על התחתונה:

אע"פ שביארנו ענין משנה זו בשוכר ומשכיר גדולי המפרשים נוטים לומר שיש לה מקום אף בחלוקת אחים ושותפין שנפל הבית לחלקו של זה ועליה לחלקו של זה ויש מוסיפין בה אף במקח שבחלוקה בעל העליה אומר כשם שמסרתי לך מקום בר קיימא כך אני רוצה ממך ובמקח אומר לו שעל מנת כן לקח הואיל והוזכר שם עליה שעל גבי בית זה ומ"מ יראה שדוקא שלקח מבעל הבית שאילו מאחר היאך בידו לשעבד את הבית אלא שמ"מ אפשר שכך זכה בו מכח הראשונים והוא בא מכחם ולא עוד אלא שאף הוא אומר לדעת גדולי המפרשים עלייתי נעשית גג לביתך ומ"מ לגג אתה צריך ואם לא כן גג העליון בידי לסלקו ואין בידך להחזירו ומשנת בית הבד וגינה עליו כעין זו היא שנויה ופירשוה חכמי הצרפתים בחלוקת אחים:

זה שהביאו בגמרא ענין דלית ופרסק לדמיון בית ועליה שבמשנתנו יש לתמוה והיאך ענין זה דומה למשנתנו שהרי דלית במקום עליה ובית במקום פרסק ואלו נחבס הבית אין בעל הבית חייב ואין כאן שעבוד לבעל עליה על בעל הבית ואם כן כשנשבר הפרסק מה שעבוד לבעל הדלית עליו ומתוך כך פירשו גדולי הצרפתים כן חייב אתה להעמיד לו פרסק להפקיע ממנו היזק הבא מצד סאין לדלית זה סמוכות או שתנכה לו משכירותו כשיעור היזקו ואף זו אינה מספקת שהרי לא אמרו כאן שדיו בנכוי השכירות ומ"מ בדלית הואיל ופרסק זה אמר לו אין ספק שאין חייב להעמיד לו סמוכות אבל הדמיון מ"מ אינו נופל בה כהוגן:

דף קיז.

הבית והעליה של שנים ודרין בהם אחד בעליה ואחד בבית וכשהעליון שופך מים הן לנטילת ידיו הן לדברים אחרים המים יורדים למטה ומזיקות לבעל הבית אם היתה המעזבה פחותה כל כך עד שהמים יורדים בשעת שפיכה מיד על בעל העליה לתקן או למנוע עצמו מלשפוך שכל כיוצא בזה הואיל ומכחו באו ולאלתר כהיזק בידים הוא וכל שכיוצא בזה נקרא בלשון תלמוד גירי כלומר חצו הוא שהולכת מכחו ומזקת אבל אם היתה התקרה חשובה עד שאין המים יורדים מיד אלא נבלעין ולאחר שעה מיטפטפין ויורדים ומטנפין על התחתון לתקן ולהרחיק עצמו מן הנזק:

אע"פ שאמרו שמרחיקין אילן מן העיר כ"ה אמות ובחרוב ושקמה נ' אמה ושכל אילן הנמצא קרוב לעיר קוצצין אותו ואם אילן קדם נותנין לו דמיו ואם העיר קדמה או שהדבר ספק אין לו דמים אלא נוטל עציו והולך לענין בור אינו כן אלא כל שיש לו בור בתוך שדהו ובא חברו ונטע בשלו תוך כ"ה אמה ואפילו חרוב ושקמה ששרשיהם יתרים וארוכים אע"פ שהבור קדם לא יקוץ ואף לכתחלה נוטע ואין הלה מונעו לומר הרי שרשי אילן נכנסין לבור ומפסידין כותלי הבור בין למעלה כגון שהוא נוטע בהר והבור בבקעה בין למטה והוא שנטוע בבקעה והבור בהר בין מן הצד והוא ששניהם בקרקע שוה שהרי אין זה גירי אלא נזק הבא לאחר זמן מאליו ואין כאן היזק בשעת נטיעה והוא שאמר זה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו כמו שיתבאר במקומו:

המשנה השלישית והיא מענין החלק הראשון ואמר הבית והעליה של שנים שנפלו אמר בעל העליה לבעל הבית לבנות והוא אינו רוצה הרי בעל העליה בונה את הבית ויושב בתוכו עד שיתן לו יציאותיו ר' יהודה אומר אף זה דר בתוך חבירו וצריך להעלות לו שכר אלא בעל העליה בונה את הבית ואת העליה ומקרה את העליה ויושב בבית עד

שיתן לו יציאותיו אמר הר"ם מה שאמר בכאן של שנים ר"ל שיהיה עיקר הבית של אחד והעליה של שני אלא ששכר האחד מן השני ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי הבית והעליה של שנים שנפלו והרי בעל העליה אינו יכול לבנות עד שיבנה בעל הבית כשיעורו ומתוך כך אמר בעל העליה לבעל הבית לבנות כדי שיבנה עלייתו על גביו והוא אינו רוצה לבנות הרי בעל העליה בונה את הבית על הדרך שהיה בנוי ויושב ודר בתוכו עד שיתן לו כל יציאותיו וכשיתן לו יציאותיו יוצא ובונה עלייתו אם רצה אמר ר' יהודה אף זה דר בתוך של חברו הוא וצריך להעלות לו שכר אלא בעל העליה בונה את הבית ואת העליה ומקרה את העליה ויושב בתוכה עד שיתן לו יציאותיו ומ"מ הלכה כר' יוסי ואין זה דר בתוך של חברו הואיל ומכח הדין יורד ודר בה ויש שואלין מפני מה אין כופין אותו לבנות ופירשו בשם תלמוד המערב שלא היה בעל הבית בכאן הא אם היה כאן כופין אותו ולדעת זה משנה שניה למה שביארנו בה שאף בחלוקה היא הואיל וביתו של זה קיים אף בשאינו שם יושב ודר בתוכו ויש אומרים שבזו אף בשהוא שם אין כופין הואיל ושניהם מקולקלים אומר לו אם תרצה לדור תקן את הכל:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף קיז:

הנותן צמר לצבע לצבוע לו אדום וצבעו שחור שחור וצבעו אדום אם השבח יתר על ההוצאה נותן לי הוצאה ואם הוצאה יתרה על השבח נותן לו דמי השבח וכבר ביארנוה בבבא קמא:

מי שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו ואמר לו אם אין אני נותן לך עד יום פלוני תן לו שטרו ר"ל שיתבע בה כל חובו והגיע זמן ולא נתן הרי זה לא יתן שכל כיוצא בזה אסמכתא היא ודרך גזום ואין הדעת סומכת בה הא אם התנה להחזירה לתבוע מה שחייב לו בה יחזור:

הבית והעליה של שנים שנפלו ונתרצו שניהם לחזור ולבנות אלא שנחלקו באיכות הבנין שזה אומר לבנות חלקו בתבנית כך וזה אומר לבנות חלקו בתבנית כך כל שאחד מהם רוצה לשנות ויש באותו שנוי תועלת לחברו ולא הזק שומעין לו וכל שאינו כן אין שומעין לו אלא בונה כשהיה כיצד תחתון שבא לשנות אם בא להרבות ברוחב הכותלים או בחזוקן שומעין לו שהרי זה תועלת לחברו הצריך לבנות עליהן ואם בא למעט בהן אין שומעין לו ועליון שבא לשנות אם בא למעט בעובי הכותלים שומעין לו שהרי אין

כבדותן גדול ויש בזה תועלת לבעל הבית מעתה תחתון שבא לשנות ולבנות מגזית לגויל ר"ל מעובי ה' טפחים לעובי ו' שומעין לו מגויל לגזית אין שומעין לו מלבנים לכפיסין והוא מרחב שלש לרחב ארבע שומעין לו מכפיסין ללבנים אין שומעין לו לסכך בארזים שומעין לו לסכך בשקמים אין שומעין לו למעט בחלונות שומעין לו לרבות אין שומעין לו להגביה אין שומעין לו להשפיל שומעין ועליון שבא לשנות בגזית שומעין לו בגויל אין שומעין לו בלבנים שומעין בכפיסין אין שומעין לסכך בשקמים שהם קלים שומעין לו בארזים אין שומעין לו לרבות בחלונות שומעין לו למעט בהן אין שומעין לו שהרי מרבה בכבדות להגביה אין שומעין לו להשפיל שומעין לו ואפילו היה מנהג המקום בזה שבא לשנות אין הולכין בזו אחר מנהג אלא אחר מה שהיה בנוי מתחלה ומ"מ אם רצה להוסיף אחר כן בבנין הרי דינו כמו שהיה מתחלה והוא כמנהג מדינה והוא שאמרו בתוספתא בית לאחד ועליה לאחר ורצה בעל העליה לבנות דיוטא על גבה מקום לעשות שתים ושלש עושין:

ויש מפרשים שכל שאמרו בכאן שאין שומעין לשנות פירושו בשנוי המנהג אבל כל ששנויו כמנהג המדינה שומעין לו ויש מכריעין שברחב הכתלים אף אם שנויו בא כמנהג אין שומעין לו הא בארזים ושקמים ומיעוט חלונות ורבויין והגבהה והשפלה כל ששנויו בא כמנהג שומעין לו:

לא היה להם כדי לבנות הרי בעל העליה נוטל שליש הקרקע ובעל הבית נוטל שני שלישים:

המשנה הרביעית והיא גם כן מענין החלק הראשון ואמר וכן בית הבד שהיה בנוי בסלע וגנה אחת על גביו ונפחת הרי בעל הגנה יורד וזורע למטה עד שיעשו לבית בדו כיפין אמר הר"ם כל מקום שנאמר בו נפחת ר"ל שלא יוכל להשתמש בו כענין מה שהיה משתמש מתחלה מחמת אותו הפחת אלא בעמל:

אמר המאירי וכן בית הבד הבנוי בסלע ר"ל בעובי ההר וגנה אחת על גביו ונפחת ר"ל שנפחת קרקע הגנה שהוא שמי קורת בית הבד הרי בעל הגנה יורד וזורע למטה עד שיעשה זה לבית בדו כיפין ומ"מ אחר שבנה זה כיפין לבית בדו מתקן העליון קרקע גינתו וזורע ופחת זה גם כן פירשו בגמרא בארבעה טפחים על הדרך שביארנו ופירשו בתלמוד המערב שדבר זה בשאינו שם אבל אם היה שם כופין אותו לבנות:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר:

המשנה החמישית והכונה להתחיל בה בביאור החלק השני ואמר על זה הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים והזיקו פטור לשלם נתנו לו זמן לסתור את הכותל ולקוץ את האילן

ונפלו בתוך הזמן פטור לאחר הזמן חייב אמר הר"ם וכל זמן שאנו נותנין הוא שלשים יום והוא זמן בית דין:

אמר המאירי הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים והזיקו פטור מלשלם ואין זה דומה לשאר תקלות ברשות הרבים שכלן נקראות בור כשהפקירם שזה וכיוצא בו אפילו הפקיר אינו קרוי בור הואיל ואין תחלתו לנזק נתנו לו זמן וכו' ר"ל שכל שבית דין רואין את האילן או את הכותל רעוע נותנין לו זמן לקוץ את האילן או לסתור את הכותל ופרשו בגמרא שזמן בית דין בענינים אלו שלשים יום ואם נפלו בתוך הזמן והזיקו פטורין אבל אם נפלו לאחר זמן והזיקו חייבין הואיל ואיחר שלא לקוץ או לסתור לזמן שקבעו לו:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא בארנוהו:

המשנה הששית והיא גם כן מענין החלק השני ואמר על זה מי שהיה לו כותל סמוך לגנת חברו ונפל ואמר לו פנה את אבניך אמר לו הגיעוך אין שומעין לו ואם משקבל עליו אמר לו הילך את יציאותיך ואני נוטל את שלי אין שומעין לו אמר המאירי מי שהיה כותלו סמוך לגנת חברו ונפל לתוך גנת חברו ואמר לו בעל הגנה שיפנה את אבניו שמזיקות את גינתו ואמר לו הגיעוך כלומר יהו שלך ועליך לפנותן אין שומעין לו אלא כופין אותו לפנות ואם משקבל עליו ר"ל שכשאמר לו זה הגיעוך קבל זה את דבריו והלך ופנה להוצאותיו ואח"כ חזר זה ואמר הילך יציאותיך ואני נוטל את שלי אין שומעין לו ולמדו מכאן בגמרא שמ"מ אם לא פנה עדין אלא שהודה לדבריו לקבלן ולפנותן להוצאתו וחזר זה ואמר אל תפנה אלא אני מפנה ונוטל את שלי בזו ודאי שומעין לו הואיל והלה לא פנה עדין ואין אומרים שזכה לו חצרו משעה שקבל עליו והודה לדבריו מפני שאין זה מכוין להקנותו אלא לדחות מעליו הוצאה וכל כיוצא בזה אין חצר קונה וכן כל כיוצא בזה:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא בארנוהו:

המשנה השביעית והכונה בה בביאור החלק השלישי ואמר על זה השוכר את הפועל לעשות בתבן ובקש ואמר לו תן לי את שכרי אמר לו טול מה שעשית בשכרך אין שומעין לו אם משקבל עליו אמר לו הילך שכרך ואני נוטל את שלי אין שומעין לו אמר המאירי השוכר את הפועל לעשות עמו בתבן וקש ר"ל ללקוט לו משלו או מן ההפקר ומפני שהיא מלאכה שהריוח מועט בה וקרוב לבעלים לומר בה לשכיר טול מה שעשית בשכרך הוא תופשה בלשון זה ואמר שאם רצה בעל הבית לעכב שכרו ולומר לו הילך מה שעשית בשכרך אין שומעין לו ואע"פ שבכל מקום אמרו שוה כסף ככסף וממרי רשותך פארי אפרע שכיר מיהא יצא מן הכלל וחובה עליו לפרעו כמה שהתנה ואפילו

היה מה שעשה שוה כשיעור שכרו ואם נתרצה לו הלה וקבל מה שעשה בשכרו וחזר זה ואמר הילך שכרך ואני נוטל את שלי מכיון שנתרצה לו זה כבר זכה במה שעשה ואין הלה יכול לחזור:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא:

דף קיח.

זה שביארנו שאין השוכר יכול לומר לפועל טול מה שעשית בשכרך לא סוף דבר בזה ששכרו למלאכתו אלא אף למי ששכרו למלאכת חברו כן שהרי מ"מ זה ששכרו חייב לפרעו ושכרו של זה אצלו הוא וכמו שאמרו השוכר את הפועל לעשות עמו בשלו והראהו בשל חברו נותן לו זה שכרו משלם והוא חוזר ונוטל מבעל הבית מה שההנהו כמו שהתבאר:

אפילו שכרו לעשות עמו בשל הפקר שהיה ראוי לומר טול מה שעשית וזכה לעצמך שאיני רוצה שתזכה בשבילי אינו יכול לומר כן שמ"מ כבר זכה בשבילו ובמצותו והמגביה מציאה לחברו קנה חברו כמו שהתבאר ומ"מ שכרו לשמור לו בשל הפקר הואיל ולא זכה הלה בשבילו שאין השמירה או ההבטה קונה כמו שיתבאר בסמוך רשאי לומר לו זכה בשביל עצמך בשכרך:

מציאת הפועל לעצמו בין שאמר לו נכש עמי היום בין שאמר לו סתם עשה עמי מלאכה היום אלא אם כן שכרו ללקט מציאות כמו שהתבאר:

נכסי הפקר כל הקודם להחזיק בהם זכה בהם ומ"מ אין אדם זוכה בהם אלא באחת ממיני הזכיות הראויות לאותו דבר אם הגבהה אם חזקה אם משיכה הכל לפי מה שהם נכסים:

שומרי ספיחים של שביעית לצרך מנחת העומר ושתי הלחם נוטלין שכרן מתרומת הלשכה ואם רצה אחד להתנדב ולשמור חנם בשביל הצבור עושה ולא סוף דבר במצות הצבור שנעשה נשאל להם והרי הוא כשלוחם אלא אף מעצמו ואין אומרים הרי לעצמו זכה ונמצא שאין אלו באים משל צבור שלא בשמירתו לא בהבטה ר"ל שמירתו ולא בחבטא ר"ל דישתו וטרחו בהם עד שיגביהם ובשעת הגבהה הצבור ימנוהו בשבילם הוא או אחר להביא ואפילו הגביה הוא אף הוא אומר שבשביל הצבור הגביה וזכה וחזקה עליו שמוסרם לבית דין יפה יפה ר"ל בלב שלם כל ששומר מן הסתם אם בא ליטול שכרו נותנין לו מן הלשכה ואם לא רצה לקבל ומחל מקבלין הימנו ואין אומרים הרי נמצא שכרו מעורב בדמי התמידין ונמצא תמיד בא משל יחיד שמ"מ מוחל הוא בלב שלם וכלו לצבור ואין חוששין שמא לא ימסרם יפה יפה ר"ל שלא מחל בלב שלם:

דף קיח:

המשנה השמינית והכונה בה להתחיל בביאור החלק הרביעי ואמר המוציא זבלו לרשות הרבים המוציא מוציא והמזבל מזבל אמר המאירי המוציא זבלו לרשות הרבים המוציא מוציא וכו' ר"ל שאינו רשאי לשהותו אלא מתנה עם המזבל שיזבל תיכף להוצאתו ואעפ"כ אם הזיק חייב לשלם ומשנה זו אינה הלכה שכבר התבאר בבבא קמא שבשעת הוצאת זבלים אדם מוציא זבלו לרשות הרבים וצוברו כל שלשים יום כדי שיהא נישוף ברגלי אדם וברגלי בהמה ומ"מ אם הזיק משלם מה שהזיק שכל אותם שאמרו מותרין לקלקל ברשות הרבים כגון שמוציאין זבלן או פותקין ביבותיהן וגורפין מערותיהם בימות הגשמים אם הזיקו חייבים לשלם ולא סוף דבר ברשות בית דין אלא אף ברשות מצוה כגון נר חנכה וכמו שהתבאר שם:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר:

המשנה התשיעית והכונה בה ככונת מה שלפניה אין שורין את הטיט ברשות הרבים ואין לובנין לבנים אבל גובלין טיט לרשות הרבים אבל לא ללבנים אמר המאירי אין שורין את הטיט ברשות הרבים וענין זה הוא שהיו שורין את הטיט במים ומהפכין בו ומעמידים אותו צבור וכן אין לובנין לבנים והוא ששוטחין אותם ליבש אבל גובלין את הטיט ברשות הרבים כלומר שיגבלהו לתתו מיד בבנין אבל אין גובלין אותו ברשות הרבים לצורך לבנים וכן הלכה ואין צריך לומר שאם הזיק משלם שהרי אף במה שברשות כן:

זהו ביאור המשנה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר:

המשנה העשירית והכונה בה ככונת מה שלפניה הבונה ברשות הרבים והמביא אבנים המביא מביא והבונה בונה ואם הזיק משלם מה שהזיק רשב"ג אומר אף מתקן הוא את מלאכתו לפני שלשים יום אמר הר"ם רשב"ג סבר שנותנין לו זמן ואם הזיק בתוך הזמן ההוא פטור ואם הזיק אחר הזמן חייב ואינה הלכה אלא כל הזק שיבא ממנו ישלם לעולם:

אמר המאירי הבונה ברשות הרבים ר"ל הבונה וצריך להשתמש ברשות הרבים לצורך עציו ואבניו ונמצא שהוא מביא אבנים ברשות הרבים אינו רשאי להשהותן אלא המביא מביא והבונה בונה על הדרך שביארנו למעלה ואפילו באותו שהות מועט אם הזיק משלם מה שהזיק רשב"ג אומר אף מתקן הוא את מלאכתו שלשים יום ר"ל שהוא רשאי להעמיד עציו ואבניו לרשות הרבים ולתקנם שם שלשים יום קודם המלאכה ושאם הזיק

פטור ומ"מ אין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל ואע"פ שאמרו כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו אין למדין מן הכללות:

זהו ביאור המשנה והלכה כתנא קמא ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא:

שנים שהיו דרין אחד בבית ואחד בעליה יתבאר בבבא בתרא שלא יעשה בעל הבית תנור בתוך ביתו אלא אם כן יש מקרקע הבית לעלייה ארבע אמות גובה וכן בעל העליה לא יעשה תנור בקרקע עלייתו אלא אם כן יש שם מעזיבה שלשה טפחים ובכירה טפח שאף בשיעור זה אם הזיק משלם:

החוצב שחצב אבן מן ההר ונתנה לסתת והוא המרבעה והמחליקה והוזק בה אדם או בהמה הסתת חייב והסתת שמסרה לחמר להוליכה למקום הבנין החמר חייב מסרה חמר לכתף המושיטה לבנאי הכתף חייב והכתף שהושיטה לבנאי להושיבה בסיד הבנאי חייב מסרה הבונה לאדריכל והוא ראש האמנין המדקדק בהנחת האבן בקו המשקולת שבידו שלא תהא בולטת חוץ לדימוס ושלא תהא מתנדנדת האדריכל חייב ואם אחר שנשקעה בדימוס נפלה והזיקה כלם חייבין במה דברים אמורים בקבלנות שכלם נעשו שתפין לעשות מלאכה זו בקבלנות ומתוך כך על כלן לשמור להושיבה יפה שלא תתנדנד ואעפ"כ כל שלא הונחה עדין בדימוס אחרון חייב הואיל וכחו הוא והוא מתעסק בה נזקיה עליו ומ"מ בשכירות אף לאחר שהונחה האחרון חייב וכלן פטורים:

גדולי המפרשים כתבו שלא נאמר כלם חייבין על החצב והסתת והחמר אלא שדרך לשכור בני אדם לעזור להעלותה בבנין ומסתמא באו אלו כלן לצורך כך ואם עזרוהו ונפלה מתוך ידי כלם כלם חייבין ר"ל כל אותם שהעלוה שעל כלם הוטלה השמירה ומ"מ דוקא בקבלנות ר"ל שכל אלו העוזרים ממקבלי המלאכה הם וכלם קבלו יחד לעשות מלאכת בנין זה אבל אם כל אחד שכיר למלאכה מיוחדת אע"פ שעזרוהו עוזרי חנם הם ואין השמירה אלא על בעל אותה מלאכה ושהוא מיוחד לה:

זה שביארנו שכל העושים ברשות אם הזיקו חייבים לשלם אותם שעושים בתוך שלהם ושלא במקום פשיעה אינו כן שאין זה משום רשות בית דין וכן אפילו העושים בתוך של חבריהם וברשות חבריהם שאף זה אינו רשות בית דין אבל אלו שעושין ברשות שאינו שלהם כגון הוצאת זבלים וגריפת מערות ודומיהן הואיל ואין כאן אלא רשות בית דין אם הזיקו חייבין ושמא תאמר והרי תנור וכירה כל אחד בשלו הוא הואיל והאש תדירה היא והוא דבר הצריך להשגחה מרובה עשאוה כעושה בשל חברו שלא ברשות חברו אלא ברשות בית דין:

המשנה האחת עשרה והכונה בה לבאר ענין החלק החמישי ואמר על זה שתי גנות זו על גב זו וירק בנתים ר' מאיר אומר של עליון ר' יהודה אומר של תחתון אמר ר' מאיר מה אם ירצה העליון ליטול את עפרו אין כאן ירק אמר ר' יהודה מה אם ירצה התחתון למלאת גנתו עפר אין כאן ירק אמר ר' יוסי וכי מאחר ששניהם יכולין למחות זה על ידי זה ירק מאי זהו היה ר' שמעון אומר כל שהעליון יכול לפשוט את ידו וליטול הרי אלו שלו והשאר של תחתון אמר הר"ם מה שאמר כל שיכול לפשוט את ידו והוא בענין שלא יסכן בעצמו ויתפשט פשוט שיהיה קרוב לנפול ממנו אלא וביתפשט שיעור מה שיוכל בלא סכנה והלכה כר' שמעון:

אמר המאירי שתי גנות זו על גב זו ר"ל שסמוכות זו לזו האחת קרקעה גבוה ואותו שאצלה קרקעה נמוך ויש ירק באותו רוחב ועובי הקרקע שמשפת העליון לשטח התחתון ר' מאיר אומר שירק זה של עליון הוא מפני שאף הוא יכול לחפור עד שיגיע לשטח קרקע חברו ומשליך את העפר ומאחר שהעפר שלו ראוי לו שיהא כל הצומח בה שלו ר' יהודה אומר של תחתון שאף הוא יכול למלאת גנתו עפר עד שישוה שטח גגה לגג העליון ונמצא האויר שלו אמר ר' יוסי מאחר ששניהם יכולין למחות שלא לצמוח שם כלום זה בשיחפור וזה בשימלא אף אנו אומרים נראה מהיכן גדל וינתן לו והרי ודאי בשל עליון הוא גדל וזה כדעת ר' מאיר ויש גורסין בה ר' מאיר ר' שמעון אומר כל שהעליון יכול לפשוט ידו וליטול הרי הוא שלו הואיל ומעפרו גדל והשאר של תחתון שאף העליון מפקירו אצלו שאין ראוי לו ליכנס בתוך של חברו על עסקי דברים אלו והלכה כר' שמעון ופירשו בגמרא כל שהעליון יכול לפשוט ידיו ליטול אותו מעקרו סל עליון בין העיקר בין הנוף ובלבד שלא יאנוס עצמו והשאר של תחתון בין העיקר בין הנוף ואם היה עליון מגיע לנופו ואינו מגיע לעקרו הדבר בספק וחולקין ולא יטלהו אחד מהם לכתחלה ואם נטלה אחד מהם אין מוציאין מידו:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ומה שנתחדש עליה בגמרא ממה שלא ביארנוהו במשנה כך הוא:

יתבאר במסכת בבא בתרא שהקונה שלשה אילנות בתוך של חברו קנה קרקע על הדרכים שיתבאר שם אבל הקונה שני אילנות או אילן אחד אין לו קרקע ומעתה אם גדל אילן זה או שני אילנות שלו וצמחו בהם שריגים מחדשים יקוץ שמא ישתרשו בארץ ויבא לטעות ששלשה אילנות לקח ויטול חלק בקרקע וכשקוצצין כל העולה מן הגזע והוא הרואה פני חמה עציו לבעל אילנות וכל העולה מן השורש והוא שאין רואה פני חמה הרי הם של בעל הקרקע ואין אומרים שדי נופו בתר עיקרו:

וכן לענין ערלה אילן היוצא מן הגזע פטור מן הערלה אפילו בסמוך לקרקע הרבה הואיל ורואה פני חמה הרי הוא כאילן ראשון ואם אילן ראשון אינו ערלה אף זה אינו ערלה והיוצא מן השרשים הרי הוא כאילן בפני עצמו כמו שיתבאר במקומו:

ונשלם הפרק ת"ל ונשלמה המסכתא ברוך אשר עזרנו עד הנה ומהנה נשלם מה שנראה לכללו במסכתא בבא מציעא בעזרת הצור:

תהלה לאל יבא אחריו מה שיראה לכללו בתלמוד בבא בתרא:

בעזרת הצור ובישועתו אמן ואמן